

Raftul Denisei

„Cea mai bună carte pe care am citit-o în ultima vreme. O carte foarte puternică, care aduce un suflu nou în literatura rusă.“ — Evgheni Vodolazkin

Guzel Iahina

Zuleiha deschide ochii

roman

Guzel Iahina

Zuleiha deschide ochii

Colecţie coordonată de DENISA COMĂNESCU

GUZEL IAHINA
ZULEIHA OTKRÎVAET GLAZA

ISBN: 978-606-779-365-9 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021.311.23.30

Cuprins

Iubire şi tandreţe în infern

Romanul de faţă aparţine acelui gen de literatură care, pare-se, a dispărut complet după destrămarea URSS. A existat la noi idealul minunat al scriitorilor biculturali, care făceau parte dintr-o naţiune sau alta a imperiului, dar care scriau în limba rusă: Fazil Iskander, Iuri Rîthău, Anatoli Kim, Oljas Suleimenov, Cinghiz Aitmatov… Tradiţiile acestei şcoli sunt cunoaşterea profundă a valorilor naţionale, dragostea faţă de propriul popor, o atitudine demnă şi respectuoasă faţă de cei de alte naţionalităţi, o complexă relaţie cu folclorul. Părea că ea nu va continua, că este un continent dispărut. Dar a avut loc un eveniment rar şi îmbucurător: a apărut un nou prozator, tânăra tătăroaică Guzel Iahina, care a sporit firesc rândurile acestor maeştri.

Romanul *Zuleiha deschide ochii* este un debut excepţional. Are calitatea esenţială a literaturii adevărate: îţi merge direct la inimă. Povestea despre destinul personajului principal, o ţărancă tătară din vremurile deschiaburirii, respiră originalitate, autenticitate şi farmec, pe care nu de multe ori le-am mai întâlnit în ultimele decenii în şuvoiul imens al prozei contemporane.

Stilul narativ oarecum cinematografic sporeşte dramatismul acţiunii şi veridicitatea personajelor, iar tenta jurnalistică nu numai că nu distruge povestea, ci, dimpotrivă, se dovedeşte a fi unul dintre meritele romanului. Autoarea îl face pe cititor să se întoarcă la literatura observaţiei exacte, a psihologiei subtile şi, cel mai important, la acea dragoste fără de care până şi scriitorii cei mai talentaţi se transformă în nişte cronicari reci ai bolilor vremii. Expresia „literatură feminină“ are o nuanţă depreciativă – în mare măsură impusă de critica masculină. În fond, abia în secolul XX femeile au început să aibă profesii până atunci considerate exclusiv masculine: medic,

profesor, cercetător ştiinţific, scriitor. De-a lungul existenţei genului, bărbaţii au scris romane proaste mult mai multe decât femeile, şi acesta este un adevăr greu de combătut. Romanul lui Guzel Iahina este, fără nici o îndoială, feminin. Este despre forţa femeii şi despre slăbiciunea ei, despre maternitatea sacră nu pe fundalul unei camere de copil englezeşti, ci pe fundalul unei colonii de muncă, această rezervaţie infernală, inventată de unul dintre cei mai mari răufăcători ai omenirii. Pentru mine rămâne de neînţeles cum a reuşit o autoare atât de tânără să creeze o operă atât de puternică, un imn închinat iubirii şi tandreţei în infern… O felicit din toată inima pentru acest debut minunat, iar pe cititori, pentru că au parte de o proză excepţională. Este un start strălucit.

Ludmila Uliţkaia

Partea întâi
CURCĂ PLOUATĂ

O zi

Zuleiha deschide ochii. E întuneric ca-n mormânt. După perdeaua subţire, nişte gâşte suspină somnoroase. Mânzul de-o lună plescăie din buze, căutând ugerul mamei. Dincolo de ferestruica de la capul patului, geme surd viscolul de ianuarie. Dar nu trage curentul prin crăpături – asta mulţumită lui Murtaza, care a pus câlţi la ferestre până să vină frigul. E gospodar bun Murtaza. Şi un soţ bun. Sforăie zgomotos, cu poftă, în jumătatea de cameră destinată bărbatului. Dormi înfundat, Murtaza, înainte de ivirea zorilor e somnul cel mai adânc.

E timpul. Allah Atotputernic, ajută-mă să îndeplinesc ce mi-am propus, fă ca nimeni să nu se trezească.

Zuleiha îşi coboară neauzit pe podea un picior desculţ, apoi pe al doilea, se ridică sprijinindu-se de sobă. În timpul nopţii, aceasta s-a răcit, căldura s-a dus, podeaua rece îi arde tălpile. Să se încalţe nu poate – n-ar mai reuşi să se mişte cu paşi de pisică, ar putea scârţâi vreo scândură. Nu-i nimic, rabdă Zuleiha. Ţinându-se cu mâna de latura rugoasă a sobei, din locul destinat femeii se îndreaptă spre ieşire. Aici e strâmt şi întunecos, dar ea ţine minte fiecare cotlon, fiecare prag – de jumătate de viaţă umblă de colo-colo ca pendulul, zile întregi: de la ceaun la jumătatea din cameră destinată bărbatului, cu străchinile pline şi fierbinţi, şi înapoi, cu ele goale şi reci.

De câţi ani e măritată? Cincisprezece din cei treizeci ai ei? O fi mai mult de jumătate din viaţă, pesemne. Trebuie să-l întrebe pe Murtaza când o să fie în toane bune, să socotească el.

Să nu se împiedice de covor. Să nu se lovească cu piciorul gol de cufărul sculptat de lângă peretele din dreapta. Să păşească peste scândura care scârţâie de lângă colţul sobei. Să treacă neauzită de *cearşaul*[1] din

bumbac care desparte izba-n două, o parte pentru femeie, alta pentru bărbat… Uite că nu mai e mult până la uşă.

Sforăitul lui Murtaza e mai aproape. Dormi, dormi, pentru numele lui Allah. Femeia nu trebuie să-i tăinuiască bărbatului nimic, dar, ce să-i faci, uneori e musai.

Acum cel mai important e să nu trezească animalele. De obicei dorm în grajdul de iarnă, dar, când e ger mare, Murtaza porunceşte ca păsările şi puii de animale să fie aduşi în casă. Gâştele nu se agită, dar mânzul bate din copită, scutură din cap – s-a trezit, blestematul. O să fie un cal bun, ager. Îşi trece mâna prin perdea şi îi mângâie botul catifelat: linişteşte-te, sunt de-a casei. El pufneşte mulţumit din nări în palma ei – a recunoscut-o. Zuleiha îşi şterge degetele umede de cămaşă şi împinge încetişor uşa cu umărul. Grea, acoperită pentru iarnă cu pâslă, uşa abia se deschide; prin crăpătură năvăleşte un nor de ger şfichiuitor. Face un pas mare, trecând peste pragul înalt – asta ar mai lipsi, să calce pe el tocmai acum şi să trezească duhurile rele, ptiu, ptiu! – şi ajunge în tindă. Închide uşa cât poate, se sprijină cu spinarea de ea.

Slavă lui Allah, a străbătut o parte din drum.

În tindă e frig, ca pe uliţă – i se face pielea de găină, cămaşa de noapte n-o încălzeşte. Curenţii de aer îngheţat îi biciuiesc tălpile goale prin crăpăturile din podea. Dar nu e îngrozitor.

Îngrozitor e de partea cealaltă a uşii.

Ubîrlî karciîk – Strigoaica. Aşa o numeşte Zuleiha în sinea ei. Slavă Celui Atotputernic, soacra nu trăieşte în aceeaşi izbă cu ei. Casa lui Murtaza e mare, cu două izbe legate prin tinda comună. În ziua când bărbatul de patruzeci şi cinci de ani o adusese în casă pe Zuleiha, de cincisprezece ani, Strigoaica, cu o suferinţă de martir întipărită pe faţă, îşi mutase singură numeroasele cufere, boccele şi vase în izba pentru oaspeţi şi o ocupase pe toată. „Ia mâna!“ ţipase ea ameninţător la fiul ei, când acesta încercase s-o ajute la mutat. Şi n-a mai vorbit cu el două luni. În acelaşi an a început să orbească rapid şi fără speranţă, iar după o vreme, să şi surzească. În câţiva ani a ajuns oarbă şi surdă ca piatra. În schimb, acum vorbea mult, era de neoprit.

Nimeni nu ştia câţi ani are de fapt. Ea susţinea că o sută. Nu demult, Murtaza se apucase să socotească – socotise îndelung şi confirmase: e cum zice mama, chiar are o sută de ani. Era un copil făcut la bătrâneţe, iar acum el însuşi e aproape bătrân.

De obicei, Strigoaica se trezeşte mai devreme decât toţi ceilalţi şi îşi

duce în tindă comoara păstrată cu grijă – eleganta oală de noapte din porţelan alb-lăptos, cu albăstrele delicate pe margine şi cu un capac ciudat (Murtaza i l-a adus de la Kazan în chip de cadou). Când o cheamă soacra, Zuleiha trebuie să dea fuga să golească şi să spele cu grijă preţiosul vas – asta în primul rând, înainte să aprindă cuptorul, să pregătească aluatul sau să ducă vaca la cireadă. Vai de ea dacă nu se trezeşte la timp. În cincisprezece ani, de două ori nu s-a trezit – şi nici nu vrea să-şi amintească ce a urmat.

De cealaltă parte a uşii e linişte deocamdată. Dar grăbeşte-te, Zuleiha, curcă plouată. Curcă plouată – *jebeghean tavîk* – o numise prima dată soacra ei. Zuleiha nici nu şi-a dat seama cum, după o vreme, a început să-şi zică şi ea la fel.

Se furişează în adâncul tindei, să ajungă la scara care duce în pod. Bâjbâie după balustrada neted şlefuită. Treptele sunt abrupte, scândurile îngheţate gem abia auzit. Sus se simte miros de lemn umed, praf îngheţat, ierburi uscate şi o aromă vagă de pastramă de gâscă. Zuleiha urcă – zgomotul viscolului e mai aproape, vântul bate în acoperiş şi vuieşte prin colţuri.

În pod hotărăşte să se târască în patru labe – dacă păşeşte, scândurile vor scârţâi chiar deasupra capului lui Murtaza, care doarme. Dar, dacă se târăşte, o să alunece uşor – nu cântăreşte mare lucru, Murtaza o ridică cu o singură mână, ca pe un berbec. Îşi sumete poalele cămăşii de noapte până la piept, ca să nu se umple de praf, şi o apucă cu dinţii; apoi, pe pipăite, îşi face drum printre cufere, cutii, unelte de lemn, trece cu mare atenţie peste grinzi. Îşi sprijină fruntea de perete. În sfârşit.

Se ridică puţin şi se uită prin lucarnă. Prin bezna de un albastru întunecat a zorilor se întrezăresc vag casele acoperite de zăpadă ale Iulbaşului drag. Parcă le numărase Murtaza – îi ieşiseră peste o sută de gospodării. Satul e mare, nimic de zis. Drumul de ţară, cotind uşor, se pierde împreună cu râul la orizont. Ici-colo, în case încep să se aprindă luminile. Mai repede, Zuleiha.

Se ridică în picioare şi întinde mâinile. Simte în palme ceva greu, alunecos şi totodată aspru – pastrama de gâscă. Stomacul i se strânge, îi ghiorăie cerându-şi drepturile. Nu, gâscă nu poate să ia. Dă drumul bucăţii de carne, caută mai departe. Iat-o! În stânga lucarnei atârnă nişte pachete mari şi grele învelite în pânză, întărite de frig, de la care vine un uşor miros de fructe. Marmeladă de mere. Coaptă cu grijă în cuptor, bine întinsă pe tăblii mari, uscată temeinic pe acoperiş, să absoarbă soarele fierbinte de

august şi vânturile răcoroase de septembrie. Poţi să muşti câte puţin din ea şi s-o sugi îndelung, plimbând bucăţica tare, acrişoară şi zgrunţuroasă pe cerul gurii, sau să-ţi umpli gura şi să mesteci, să tot mesteci masa elastică, scuipând poate în palmă vreun sâmbure rătăcit… Îi lasă gura apă pentru o clipă.

Zuleiha ia două bucăţi de pe frânghie, le răsuceşte bine şi le îndeasă sub braţ. Îşi trece mâna peste cele rămase – multe, încă foarte multe. Murtaza n-o să-şi dea seama.

Iar acum, înapoi.

Se lasă în genunchi şi se târăşte spre scară. Pachetul cu marmeladă o împiedică să se mişte repede. Chiar că-i curcă plouată, nu i-a trecut prin minte să ia cu ea un săculeţ. Coboară încet scara: nu-şi mai simte picioarele, i-au amorţit, calcă cu tălpile înţepenite pe cant. Când ajunge pe ultima treaptă, uşa dinspre Strigoaică se deschide cu zgomot, şi o siluetă străvezie, abia desluşită, apare în golul negru. Se aude bastonul greu bocănind în podea.

— E cineva acolo? întreabă Strigoaica întunericul, cu glas gros, de bărbat.

Zuleiha încremeneşte. Inima îi sparge pieptul, stomacul i se strânge ghem, îl simte ca pe un sloi de gheaţă. N-a reuşit… Sub braţ, marmelada se topeşte, se înmoaie.

Strigoaica face un pas înainte. În cei cincisprezece ani de când e oarbă, a învăţat casa pe de rost – se mişcă prin ea în voie, cu multă siguranţă.

Zuleiha se caţără târâş câteva trepte mai sus, strângând mai tare cu cotul marmelada moale.

Bătrâna îşi întoarce bărbia într-o parte, apoi în alta. Nu aude nimic, nu vede – dar simte, cotoroanţa bătrână. Pe scurt, Strigoaica. Bastonul loveşte cu putere – mai aproape, şi mai aproape. Of, o să-l trezească pe Murtaza…

Zuleiha mai suie câteva trepte, agăţată de balustradă, umezindu-şi buzele uscate.

Silueta albă se opreşte la picioarele scării. Se aude cum bătrâna adulmecă, trage aerul pe nări. Zuleiha duce îngrozită mâinile la faţă – asta-i, miros a pastramă şi a mere. Deodată, Strigoaica se repede înainte şi începe să lovească în dreapta şi-n stânga primele trepte cu bastonul lung, de parcă le-ar despica în două cu sabia. Se aude cum vârful bastonului bocăneşte undeva, foarte aproape, şi, poc!, îi loveşte cu putere degetul mijlociu al piciorului gol. Corpul i se moaie, se scurge pe trepte ca aluatul. Dacă bătrâna cotoroanţă o mai loveşte o dată… Strigoaica mormăie ceva

neclar şi îşi retrage bastonul. Se aude în întuneric sunetul înfundat al oalei de noapte.

— Zuleiha! urlă Strigoaica spre jumătatea de izbă a fiului.

Aşa începe de obicei dimineaţa în casa lor.

Zuleiha îşi înghite saliva vâscoasă, gâtul îi rămâne uscat. Oare am scăpat? Păşind cu mare grijă, coboară scara. Aşteaptă câteva clipe.

— Zuleihaaa!

Acum e momentul. Soacrei nu-i place să repete a treia oară. Zuleiha grăbeşte pasul – „Vin, vin, mamă!“ – şi îi ia din mâini oala grea, acoperită cu capacul cald şi umed, aşa cum face în fiecare zi.

— Ai apărut, curcă plouată, bombăne soacra. Nu faci decât să dormi, puturoaso…

Murtaza s-o fi trezit probabil din cauza gălăgiei – poate iese în tindă. Zuleiha strânge marmelada sub braţ (numai de n-ar scăpa-o pe drum!), bâjbâie cu picioarele după pâslari şi dă fuga afară. Viscolul o izbeşte în piept, o prinde în pumnul încleştat, mai s-o smulgă din loc cu de-a sila. Cămaşa i se ridică ca un clopot. Cerdacul se transformase peste noapte într-un morman de zăpadă – Zuleiha se repede în jos, abia nimerind treptele cu picioarele. Gata să cadă în genunchi, îşi croieşte drum spre latrină. Se luptă cu uşa, o deschide împotriva vântului. Varsă oala în gaura îngheţată. Când se întoarce în casă, Strigoaica nu mai e acolo – s-a dus în camera ei.

În prag o întâmpină Murtaza, somnoros, cu lampa de gaz în mână. Sprâncenele stufoase i se apropie de rădăcina nasului, cutele săpate pe obrajii boţiţi de somn sunt adânci, par tăiate cu cuţitul.

— Te-ai tâmpit, femeie? Pe viscolul ăsta, dezbrăcată?

— Am dus oala mamei şi m-am întors…

— Iar vrei să boleşti toată iarna? Şi să laşi toată casa în seama mea?

— Ce tot spui, Murtaza! Nici măcar nu mi-a fost frig. Uite!

Zuleiha întinde palmele roşii, ţinând strâns coatele pe lângă corp – sub braţ se topeşte marmelada. Nu s-o vedea sub cămaşă? Pânza e udă de la zăpadă, i se lipeşte de corp.

Dar Murtaza e supărat, nici nu se uită la ea. Scuipă într-o parte, îşi trece palma peste capul ras, îşi netezeşte barba zburlită cu degetele.

— Dă-mi să mănânc. După aia curăţă curtea şi să fii gata de drum. Mergem după lemne.

Zuleiha pleacă capul şi dispare după *cearşau*.

A reuşit! A reuşit! Ah, da, Zuleiha, da, curcă plouată! Uite ce pradă: două bucăţi de marmeladă gustoasă, strivite, încreţite, lipicioase. Oare o să

reuşească să le scoată azi? Şi unde să ascundă comoara? Nu poate s-o lase în casă: în lipsa lor, Strigoaica scotoceşte prin lucruri. Trebuie s-o ia cu ea. E periculos, fireşte. Dar astăzi se pare că Allah e de partea ei – trebuie să reuşească.

Înfăşoară strâns marmelada într-o bucată lungă de pânză şi şi-o pune colac în jurul mijlocului. Îşi îmbracă deasupra cămaşa de corp, apoi *kulmekul*, şalvarii. Îşi împleteşte cozile, îşi leagă basmaua.

La căpătâiul patului ei, dincolo de fereastră, semiîntunericul dens se subţiază, diluat de lumina slabă a dimineţii mohorâte de iarnă. Zuleiha dă la o parte perdelele – e mai bine decât să roboteşti în întuneric. Lampa cu gaz de la colţul sobei îşi aruncă lumina chioară şi în partea destinată femeii, dar Murtaza, econom din fire, a lăsat fitilul atât de scurt, încât flacăra abia dacă se vede. Nu-i nimic, ea ar putea face totul şi legată la ochi.

Începe o nouă zi.

Până la amiază, viscolul de dimineaţă s-a mai înmuiat, şi soarele s-a arătat pe cerul care începea să se însenineze. Au plecat după lemne.

Zuleiha şade în sanie cu spatele la Murtaza şi priveşte cum se îndepărtează casele din Iulbaş. Verzi, galbene, albastre-închis, arată ca nişte ciuperci viu colorate, ieşite de sub troienele de zăpadă. Lumânări înalte de fum alb se topesc în albastrul cerului. Zăpada scrâşneşte plăcut sub tălpicile saniei. Din când în când, Sandugaci fornăie şi îşi scutură coama îngheţată. Blana de oaie de sub Zuleiha se încălzeşte. Simte pe burtă căldura preţiosului brâu. De-aş reuşi s-o duc astăzi…

O dor braţele şi spinarea – noaptea a nins mult, şi Zuleiha a dat mult la lopată înotând prin nămeţi, croind cărări largi prin curte: de la cerdac la hambarul cel mare, la cel mic, la latrină, la grajdul de iarnă, la curtea din spate. După atâta muncă e tare plăcut să lenevească în sania care se leagănă ritmic – să se aşeze mai bine, să se înfăşoare mai strâns în cojocul de oaie, să-şi bage mâinile îngheţate în mâneci, să-şi lase bărbia în piept şi să închidă ochii…

— Trezeşte-te, femeie, am ajuns.

Copaci uriaşi înconjură sania. Perne albe de zăpadă pe crengile brazilor şi pe vârfurile răsfirate ale pinilor. Promoroacă pe crengile mestecenilor, lungi şi subţiri ca părul femeilor. Mormane uriaşe de zăpadă. Linişte – pe verste întregi de jur împrejur.

Murtaza îşi leagă la pâslari tălpicile împletite, sare din sanie, îşi pune puşca pe umăr, îşi vâră la brâu un topor mare. Ia beţele în care să se sprijine

şi, fără să privească în jur, porneşte cu pas sigur pe poteca ce duce în desişul pădurii. Zuleiha îl urmează.

Pădurea de lângă Iulbaş e frumoasă, bogată. Vara îi hrăneşte pe săteni cu căpşuni mari şi zmeură dulce, toamna, cu ciuperci aromate. Cu vânat de toate felurile. Din adâncul pădurii curge Cişme – de obicei e blând, puţin adânc, plin de peşti iuţi şi raci lenţi, dar primăvara e năvalnic, supărat, umflat de la zăpada topită şi de la mâl. Pe vremea Foametei celei mari doar pădurea şi râul îi salvaseră. Şi mila lui Allah, fireşte.

Astăzi Murtaza a ajuns departe, aproape de capătul drumului croit demult, care duce până se termină partea unde lumina pătrunde în pădure. Apoi intră în Poiana Mărginaşă, înconjurată de nouă pini strâmbi, şi se întrerupe. Mai departe nu mai e drum. Pădurea se sfârşeşte şi începe codrul des, cu arbori doborâţi de furtună, populat de fiare sălbatice, duhuri ale pădurii şi tot felul de alte făpturi necurate. Brazii negri seculari, cu vârfurile ascuţite ca lăncile, cresc atât de deşi, încât nu poţi trece cu calul printre ei. Iar copaci care lasă lumina să treacă – pini ruginii, mesteceni pătaţi, stejari cenuşii – nu cresc deloc acolo.

Se spune că dacă străbaţi codrul poţi ajunge la pământurile ceremişilor – dacă mergi multe zile la rând spre vest. Dar ce om în toate minţile ar vrea să facă aşa ceva? Nici măcar pe vremea Foametei celei mari nu îndrăzneau sătenii să treacă graniţa Poienii Mărginaşe: jupuiau scoarţa copacilor, rodeau ghinde şi scormoneau în găurile de şoarece după grăunţe, dar nu intrau în codru. Iar cine intra, nu-l mai vedeai niciodată.

Zuleiha se opreşte o clipă şi aşază pe zăpadă coşul mare pentru vreascuri. Se uită neliniştită în jur – degeaba se duce Murtaza atât de departe.

— Mai avem mult de mers, Murtaza? N-o mai văd pe Sandugaci printre arbori.

Bărbatul nu-i răspunde – îşi croieşte drum prin hăţişul virgin, afundat până la brâu, înfige beţele lungi în nămeţi şi striveşte zăpada, care scârţâie sub tălpicile late. Doar câte un nor de abur îngheţat se ridică din când în când deasupra capului său. Într-un târziu, se opreşte lângă un mesteacăn înalt şi drept, năpădit de ciuperci, şi bate mulţumit în trunchi: ăsta e.

Mai întâi bătătoresc zăpada de jur împrejur. Apoi Murtaza îşi scoate cojocul, apucă mai strâns toporul curbat, arată cu el spre luminişul dintre copaci (acolo îl trântim) – şi începe să lovească.

Lama luceşte în soare şi intră în trunchiul mesteacănului cu o bufnitură scurtă şi înfundată. „Uf! Uf!“ răspunde ecoul. Toporul crestează coaja

groasă, cu excrescenţele negre formând desene ciudate, apoi străpunge miezul roz-fraged al copacului. Aşchiile ţâşnesc ca lacrimile. Ecoul umple pădurea.

„Se aude şi-n codru“, se gândeşte îngrijorată Zuleiha. Stă ceva mai departe, în zăpada până la brâu, ţine coşul şi se uită cum retează copacul Murtaza. El se trage într-o parte, îşi face vânt să lovească, se îndoaie de la mijloc cu uşurinţă şi aruncă toporul cu precizie în despicătura albă, plină de aşchii, din trunchiul copacului. E puternic, înalt. Şi munceşte cu pricepere. Are parte de un bărbat bun, ar vorbi cu păcat dacă s-ar plânge. Ea e mărunţică, abia dacă-i ajunge la umăr.

Curând mesteacănul începe să se zgâlţâie mai tare, să geamă mai puternic. Rana deschisă de topor în trunchi seamănă cu o gură căscată într-un strigăt mut. Murtaza aruncă toporul, îşi scutură aşchiile şi crenguţele de pe umeri şi-i face semn Zuleihăi: ajută-mă. Se proptesc cu umărul de trunchiul aspru şi-l împing – mai tare, şi mai tare. Un trosnet puternic, şi mesteacănul se prăbuşeşte cu un geamăt adânc, de rămas-bun, ridicând un nor de zăpadă.

Încălecând pe copacul înfrânt, bărbatul îi taie crengile groase. Nevasta le rupe pe cele subţiri şi le adună în coş împreună cu uscăturile. Muncesc vreme îndelungată, în tăcere. Îi doare spinarea, umerii le sunt împovăraţi de oboseală. Le îngheaţă mâinile chiar şi în mănuşi.

— E adevărat, Murtaza, că în tinereţe mama ta a intrat în codru câteva zile şi s-a întors teafără şi nevătămată?

Zuleiha îşi îndreaptă spinarea şi îşi arcuieşte mijlocul ca să se odihnească.

— Mi-a povestit *abîstai*, iar ei i-a povestit bunică-sa.

El nu-i răspunde, măsoară cu toporul o creangă curbată şi noduroasă, ieşită din trunchi.

— Eu aş fi murit de frică dacă m-aş fi nimerit acolo. Cred că mi s-ar fi înmuiat picioarele. Aş fi stat întinsă pe pământ cu ochii strânşi şi m-aş fi rugat întruna, până mi s-ar fi încurcat limba în gură.

Murtaza loveşte tare, şi creanga sare cât colo, zbârnâind şi tremurând.

— Se spune că în codru rugăciunile nu au putere. Te rogi, nu te rogi, totuna-i, tot ai să pieri… Tu ce crezi, coboară Zuleiha vocea, există locuri pe pământ unde nu pătrunde ochiul lui Allah?

Murtaza îşi ia avânt şi înfige adânc toporul în buturuga care scrâşneşte în aerul îngheţat. Îşi scoate calpacul, îşi şterge cu palma scăfârlia înfierbântată de căldură şi scuipă cu sete pe jos.

Se apucă din nou de treabă amândoi.

În scurt timp, coşul pentru vreascuri e plin – nu mai poţi să-l ridici, doar să-l târăşti după tine. Mesteacănul e curăţat de crengi şi tăiat în câţiva buşteni. Crengile lungi stau culcate, legate cu grijă, pe nămeţii din jur.

Nici unul nu bagă de seamă că începe să se întunece. Când Zuleiha îşi ridică ochii spre cer, soarele e deja ascuns în spatele norilor zdrenţuiţi. Bate un vânt puternic, şuieră şi spulberă zăpada.

— Să mergem acasă, Murtaza, că iar se porneşte viforul.

Bărbatul nu-i răspunde, continuă să lege cu sfoară snopii groşi de lemne. Când e gata legat şi ultimul, viscolul începe să urle ca lupii, întărâtat rău.

Murtaza arată cu mănuşa îmblănită spre buşteni: mai întâi îi târâm pe ăştia. Patru buşteni, curăţaţi de crăci, fiecare mai lung decât Zuleiha. Icnind, Murtaza ridică de la pământ un capăt al buşteanului mai gros. Femeia apucă de celălalt. Nu poate să-l ridice de prima dată, se foieşte o vreme încercând să facă mişcarea potrivită pentru lemnul gros şi noduros.

— Ei, poftim! exclamă enervat Murtaza. Muiere!

În sfârşit reuşeşte. Cuprinde buşteanul cu amândouă mâinile, îşi sprijină pieptul de lemnul alb-rozaliu, proaspăt tăiat, înţepându-se în aşchiile lungi şi ascuţite. Se îndreaptă amândoi spre sanie. Merg încet. Le tremură mâinile. Numai de nu l-ar scăpa. Allah Preaînalt, numai de nu l-ar scăpa! Dacă îţi cade pe picior, rămâi olog pe viaţă. I se face cald, îi curg şiroaie fierbinţi pe spinare, pe burtă. Se udă preţioasa cârpă înfăşurată în jurul pieptului – marmelada o să se îmbibe de sare. Asta nu-i nimic, numai de-ar reuşi s-o ducă astăzi…

Sandugaci stă supusă în acelaşi loc, bate leneş din picioare. În iarna asta sunt puţini lupi, *subhan Allah*, de-asta Murtaza nu se teme să-şi lase calul singur multă vreme.

După ce urcă buşteanul în sanie, Zuleiha se prăbuşeşte lângă el, îşi scoate mănuşile, îşi slăbeşte basmaua la gât. O doare când respiră, de parcă a alergat fără să se oprească prin tot satul.

Murtaza, fără să scoată o vorbă, se duce înapoi la lemne. Zuleiha coboară lăsându-se să alunece din sanie şi se târăşte în urma lui. Cară amândoi buştenii rămaşi. Apoi legăturile de crengi groase. Apoi pe cele din crenguţe subţiri.

În timp ce pun lemnele în sanie, amurgul compact al zilelor de iarnă cuprinde pădurea. Lângă ciotul mesteacănului proaspăt tăiat a rămas doar coşul Zuleihăi.

— Vreascurile le aduci singură, îi aruncă porunca Murtaza şi se apucă să proptească lemnele.

Vântul se stârneşte de-a binelea şi împrăştie mânios omătul în toate părţile, măturând urmele lăsate de oameni. Zuleiha îşi strânge la piept mâinile băgate în mănuşi şi se avântă pe cărarea ce abia se vede în întunericul pădurii.

Până să ajungă ea la ciotul rămas, coşul a fost îngropat în zăpadă. Văzând asta, rupe o creangă dintr-un tufiş şi umblă încoace şi încolo, împungând cu ea în zăpadă. Dacă pierde coşul, o s-o încurce rău. Murtaza o s-o certe şi o să se poarte rece cu ea, iar Strigoaica o s-o ocărască după pofta inimii, o să dezlănţuie iadul, o să-i amintească de coşul ăsta până la moarte.

Uite-l, drăguţul de el, aici e! Zuleiha scoate târând coşul greu de sub mormanul de zăpadă şi răsuflă uşurată. Poate să se întoarcă. Dar încotro s-o ia? În jur, viscolul dănţuieşte îndrăcit. Fuioarele albe de zăpadă se ridică şi coboară iute prin aer, o învăluiesc, o acoperă, o ţin captivă. Cerul atârnă ca o uriaşă vată cenuşie peste vârfurile ascuţite ale brazilor. Copacii din jur, topiţi în întuneric, încep să semene unul cu altul, ca umbrele.

Nici urmă de cărare.

— Murtaza! strigă Zuleiha, şi gura i se umple de zăpadă. Murtazaaa!…

Drept răspuns, viforul cântă, urlă, şuieră.

Se simte slăbită, i se moaie picioarele, parcă ar fi făcute din zăpadă. Zuleiha se aşază pe ciot cu spatele la vânt, ţinând coşul cu o mână şi marginile cojocului cu cealaltă. Nu poate să plece de pe loc – s-ar rătăci. Mai bine să aştepte aici. Dacă Murtaza o lasă în pădure? Ce s-ar mai bucura Strigoaica… Şi marmelada? Oare totul a fost în zadar?…

— Murtazaaa!

Din norul de omăt apare o siluetă înaltă, întunecată, cu calpac. Apucându-şi zdravăn nevasta de mânecă, Murtaza o trage după el prin viscol.

N-o lasă să se urce în sanie – sunt multe lemne, iapa n-ar mai avea putere. Aşa că merg pe jos: Murtaza înainte, ţinându-l pe Sandugaci de căpăstru, Zuleiha în urmă, ţinându-se de spatele saniei şi abia trăgându-şi picioarele, împleticindu-se. I-a intrat zăpadă în pâslari, dar nu are putere s-o scuture. Acum trebuie doar să poată păşi. Să-şi mişte picioarele: dreptul, stângul, dreptul, stângul… Haide, Zuleiha, curcă plouată! Ştii şi tu: dacă rămâi în urma saniei, s-a zis cu tine, Murtaza n-o să bage de seamă. Uite-aşa o să îngheţi în pădure.

Şi totuşi ce om bun e – s-a întors după ea. Ar fi putut foarte bine s-o lase acolo, în desiş – cui îi pasă dacă ea trăieşte sau nu? Ar fi spus: s-a rătăcit în pădure, n-am mai găsit-o; după o zi-două, nimeni nu şi-ar mai fi amintit de ea…

Se vede treaba că poţi să păşeşti şi cu ochii închişi. Chiar e mai bine – picioarele muncesc, iar ochii se odihnesc. Important e să te ţii bine de sanie, să nu-ţi desfaci degetele…

Zăpada o loveşte dureros în faţă, îi izbeşte nasul şi gura. Zuleiha ridică un pic capul şi tresare. E întinsă pe zăpadă, în faţa ei, sania se îndepărtează, iar în jur viforul se învârtejeşte alb. Se ridică, aleargă după sanie, se prinde cu putere de ea. Hotărăşte să nu mai închidă ochii până acasă.

Când intră ei în curte, e deja întuneric. Descarcă lemnele lângă stivă (Murtaza o să le taie mâine), o deshamă pe Sandugaci, adăpostesc sania.

Geamurile Strigoaicei, acoperite cu un strat gros de gheaţă, sunt întunecate, dar Zuleiha ştie: soacra simte că au venit. Acum stă la fereastră şi e atentă la mişcarea scândurilor din podea: aşteaptă ca ele să tremure când se trânteşte uşa de la intrare, apoi să salte ca arcurile sub paşii grei ai stăpânului. Murtaza o să se dezbrace, o să se spele după drum şi o să se ducă în partea de casă a mamei. El zice despre asta *că stă la taclale* cu ea seara. Despre ce poţi vorbi cu o babă surdă? Zuleiha nu pricepe. Taclalele astea se lungesc mult, uneori durează ceasuri întregi. Murtaza iese de la maică-sa liniştit, împăcat, poate chiar să zâmbească sau să facă o glumă.

Astăzi întâlnirea de seară e mană cerească pentru Zuleiha. Îndată ce bărbatul, după ce îmbracă o cămaşă curată, intră la Strigoaică, ea îşi aruncă pe umeri cojocul încă ud şi iese în fugă din izbă.

Viscolul acoperă Iulbaşul cu zăpadă mare, grea. Zuleiha merge pe uliţă împotriva vântului, aplecată mult înainte, ca într-o rugăciune. Ferestruicile caselor, licărind în lumina galbenă şi caldă a lămpilor cu gaz, abia se zăresc în întuneric.

Uite şi marginea satului. Aici, sub gardul ultimei case, cu nasul spre câmp şi coada spre Iulbaş, trăieşte *basu kapka iase* – duhul de la barieră. Zuleiha nu l-a văzut, dar se spune că e foarte supărat, foarte morocănos. Şi cum altfel? Treaba lui e să izgonească duhurile rele din sat, să nu le lase să treacă de barieră, iar dacă sătenii au vreo rugăminte către duhurile pădurii, să-i ajute, să le fie mijlocitor. E o treabă serioasă, nu-i loc de veselie.

Zuleiha îşi desface cojocul, scotoceşte îndelung prin faldurile *kulmekului* şi scoate cârpa jilavă din jurul taliei.

— Iartă-mă că te tulbur aşa des, rosteşte ea prin vifor. Ajută-mă şi de data asta, nu mă refuza.

Să le intri în voie duhurilor nu-i lucru uşor. Trebuie să ştii ce-i place fiecăruia. *Biciura*, de pildă, care trăieşte în tindă, nu-i pretenţios. Îi pui o pereche de farfurii nespălate, cu resturi de caşă sau supă – le linge noaptea şi e mulţumit. *Biciura* din baie e mai capricios, trebuie să-i dai nuci sau seminţe. Duhului din grajd îi place făina, duhului de la poartă – coaja de ou pisată. Iar duhul de la barieră moare după dulciuri. Aşa o învăţase mama.

Zuleiha îi adusese bomboane când venise prima dată să-i ceară lui *basu kapka iase* să vorbească cu *zirat iase*, duhul cimitirului, ca să aibă grijă de mormintele fiicelor ei, să le acopere mai bine cu zăpadă ca să le fie cald, şi să-i alunge pe răii şi neobosiţii *şurale*. Apoi i-a adus nuci în miere, uscăţele sfărâmicioase, fructe de pădure uscate. Marmeladă aduce pentru prima oară. Oare o să-i placă?

Dezlipeşte foile de marmeladă şi le aruncă una câte una în faţa ei, departe. Vântul le ia şi le duce undeva în câmp – le suceşte, le-nvârteşte şi le poartă în bârlogul lui *basu kapka iase*.

Nici o singură foaie nu s-a întors la Zuleiha – duhul de la barieră a primit trataţia. Înseamnă că o să-i îndeplinească rugămintea: o să-i vorbească duhului de la cimitir pe limba lor, o să-l convingă. Fetele o să stea la căldură, în linişte, până la primăvară. Să vorbească direct cu duhul cimitirului, asta nu. Se teme – la urma urmei, nu e decât o femeie simplă, nu o *oşkeruce*.

Îi mulţumeşte lui *basu kapka iase* – se înclină până la pământ în întuneric – şi se grăbeşte spre casă, repede, până nu iese Murtaza de la Strigoaică. Dă fuga în tindă, vede că bărbatul e încă la maică-sa. Îi mulţumeşte lui Allah Atotputernic, îşi face vânt cu palmele – da, chiar că a fost de partea ei astăzi.

La căldură o toropeşte brusc oboseala. Mâinile şi picioarele-i sunt ca de plumb, parcă are câlţi în cap. Trupul cere un singur lucru: linişte. Încălzeşte repede soba, care s-a răcit de azi-dimineaţă. Pune pe masă tutun pentru Murtaza, îi pregăteşte mâncarea. Dă fuga la grajdul de iarnă, încălzeşte soba. Hrăneşte animalele, curăţă după ele. Duce mânzul şi pe Sandugaci să mănânce de seară. O mulge pe Kiubelek, strecoară laptele. Ia de pe laviţa înaltă pernele şi le bate (lui Murtaza îi place să doarmă cu capul mai sus). În sfârşit, poate să se ducă la locul ei, după sobă.

De obicei, copiii dorm pe cufere, iar femeilor adulte le e rezervată o mică parte din *siake*, separată printr-un *ciîbîldîk* de jumătatea de cameră

destinată bărbaţilor. Dar la cincisprezece ani, când venise în casa lui Murtaza, Zuleiha era atât de mică de statură, încât Strigoaica spusese încă din prima zi, măsurându-şi nora cu ochii galbeni-căprui, pe atunci strălucitori: „Pitica asta n-o să cadă de pe cufăr“. Şi-i aranjaseră să doarmă pe un cufăr mare, vechi, căptuşit cu plăci de tablă şi bătut în ţinte strălucitoare. N-a mai crescut de atunci – n-a fost nevoie să se mute de acolo. Iar *siake* era ocupată în întregime de Murtaza.

Zuleiha întinde pe cufăr salteaua, plapuma, îşi scoate *kulmekul* şi începe să-şi despletească cozile. Degetele n-o ascultă, capul îi cade în piept. Pe jumătate adormită, aude cum se trânteşte uşa: se întoarce Murtaza.

— Aici eşti, femeie? întreabă el din jumătatea lui de cameră. Încălzeşte baia! Mama vrea să se spele.

Zuleiha îşi astupă faţa cu mâinile. Pentru baie e nevoie de mult timp. În plus, ea trebuie s-o spele pe Strigoaică… De unde să-şi adune puterile? Dacă ar putea să mai şadă aşa măcar câteva clipe, fără să se mişte! O să prindă puteri… o să se ridice… şi o să încălzească…

— De somn îţi arde?! În sanie dormi, acasă dormi. Are dreptate mama: eşti o puturoasă!

Zuleiha tresare.

Murtaza stă în picioare în faţa cufărului, ţinând în mână lampa de gaz cu flacăra abia pâlpâind; bărbia lată, cu gropiţa adâncă, e încreţită de furie. Umbra tremurândă a soţului acoperă jumătate din sobă.

— Mă duc, mă duc, Murtaza, răspunde ea cu voce răguşită.

Şi dă fuga.

Mai întâi trebuie să cureţe de zăpadă drumul până la baie (nu l-a curăţat de dimineaţă – n-a ştiut că va trebui s-o încălzească). Apoi să scoată apă din puţ – douăzeci de găleţi: Strigoaicei îi place să se bălăcească. Trebuie să încălzească soba. Să îngrămădească crengi de nuc în spatele banchetei, ca să nu se stingă focul în sobă şi nici să nu scoată fum să strice aburul. Să spele podelele. Să aducă din pod ierburi uscate – dentiţă pentru părţile intime şi mentă pentru abur aromat –, apoi să le fiarbă. Să întindă un preş curat în faţa băii. Să aducă albituri curate – pentru Strigoaică, pentru Murtaza, pentru ea. Să nu uite pernele şi ulcioarele cu apă rece de băut.

Murtaza instalase baia într-un colţ al curţii, după hambar şi grajd. Soba o construise *după metoda modernă*: se uitase îndelung la desenele din revista adusă de la Kazan, îşi mişcase buzele în tăcere, plimbându-şi unghia lată pe paginile galbene; câteva zile la rând zidise soba din cărămizi, confruntând mereu construcţia cu desenul. Comandase un rezervor de oţel

pe măsură la fabrica din Kazan a producătorului prusac Diese şi-l montase la locul destinat lui, fixându-l bine cu lut. Soba încălzea baia, fierbea apa repede, trebuia doar s-o porneşti – o minune care-ţi desfăta ochii, nu o sobă obişnuită. Însuşi mullahul venise s-o vadă, apoi îşi comandase una la fel.

Cât timp Zuleiha fusese asaltată de treburi, oboseala se ascunsese undeva înăuntrul ei, se pitise bine, făcută ghem – poate la ceafă, poate la şira spinării. Curând o să iasă din nou la suprafaţă – o s-o acopere ca valul uriaş, o s-o trântească la pământ, o s-o înece. Dar fie ce-o fi. Deocamdată baia s-a încălzit, poate s-o cheme pe Strigoaică să se spele.

Murtaza intra în camera mamei fără să bată la uşă, dar Zuleiha trebuia să bată tare cu picioarele în podea mult timp, ca bătrâna să se pregătească s-o primească. Dacă Strigoaica era trează, simţea tremurul scândurilor şi o întâmpina ursuză pe noră, privind-o cu orbitele lipsite de vedere. Dacă dormea, nora trebuia să iasă imediat şi să se întoarcă mai târziu.

„Poate o fi adormit?“ speră Zuleiha, tropăind insistent la intrarea în izba soacrei. Împinge uşa şi bagă capul prin deschizătură.

Trei lămpi de gaz în suporturi de fier forjat luminează puternic camera mare (Strigoaica le aprinde mereu seara, când trebuie să vină Murtaza). Podelele sunt răzuite cu un cuţit ascuţit şi frecate cu nisip de râu până capătă o strălucire ca de miere (vara, Zuleiha avea pielea jupuită pe degete de atâta lustruit); dantelele de la ferestre sunt albe ca neaua şi apretate atât de tare, încât te poţi tăia în ele; pe peretele dintre ferestre se află nişte *tastîmal* ţesute cu roşu şi verde şi o oglindă ovală atât de mare, că, dacă Zuleiha se aşază în faţa ei, se vede toată, din cap până-n picioare. Orologiul mare, lăcuit, scânteiază în culorile ambrei, iar pendulul de alamă măsoară timpul încet, neînduplecat. Focul galben abia pâlpâie în soba înaltă, acoperită cu plăci de ceramică (numai Murtaza o aprinde, Zuleiha nu are voie s-o atingă). O *kaşaga* din mătase subţire ca pânza de păianjen, atârnată de tavan, încadrează camera ca o ramă preţioasă.

În colţul cel mai bun – *tur* –, pe patul solid de fier, cu speteaza traforată, bătrâna şade rezemată pe o movilă de perne înfoiate. Picioarele încălţate în nişte *kota* moi, albe ca laptele, împodobite cu panglici colorate, şi le ţine pe podea. Capul, legat după moda veche cu o basma lungă şi albă, care-i ajunge la sprâncenele stufoase, îi stă drept şi ţeapăn pe gâtul ca un sac fleşcăit. Pometii ridicaţi şi laţi sprijină fantele înguste ale ochilor, triunghiulare din cauza pleoapelor ofilite, ce-i atârnă oblic spre tâmple.

— Poate să moară omul aşteptând să încălzeşti tu baia, rosteşte calmă

soacra.

Gura îi e căzută şi ridată precum coada unei gâşte bătrâne, dinţi nu mai are aproape deloc, dar vorbeşte clar, răspicat.

„N-ai să mori tu“, se gândeşte Zuleiha. „O să spui grozăvii despre mine şi când m-or îngropa.“

— Nu-ţi face speranţe, am de gând să trăiesc mult, continuă bătrâna.

Pune deoparte mătăniile din jasp, bâjbâind după bastonul înnegrit de vreme.

— Murtaza şi cu mine o să trăim mai mult ca toţi, suntem din neam puternic, cu rădăcini zdravene.

„Acuşi o să pomenească de rădăcina mea putredă“, oftează Zuleiha resemnată, ajutând-o pe bătrână să îmbrace *iaga*[2] de cotoroanţă, calpacul de blană şi pâslarii.

— Nu ca tine, o leşinată.

Bătrâna întinde piciorul numai os şi piele, Zuleiha îi scoate cu grijă *kota* moale, de-a dreptul pufoasă, şi îi pune pâslarul tare.

— Nici tu corp, nici tu faţă. Oi fi fost, pesemne, în tinereţe unsă cu miere între picioare, dar uite că nici locul ăla nu s-a dovedit prea grozav, aşa-i? Numai fete ai adus pe lume – şi nici una din alea n-a supravieţuit.

Zuleiha trage prea tare de cea de-a doua *kota*, şi bătrâna ţipă de durere.

— Mai uşor, fato! Adevărat vorbesc, ştii bine. Se sfârşeşte neamul tău, slăbănoago, se stinge. Aşa se şi cuvine: rădăcina putredă să putrezească, iar cea sănătoasă să trăiască.

Strigoaica se sprijină în baston, se ridică de pe pat şi deodată se înalţă cu un cap deasupra Zuleihăi. Întinde bărbia lată, semănând cu o copită, şi îşi îndreaptă ochii albi spre tavan:

— Atotputernicul mi-a trimis azi un vis despre asta.

Zuleiha îi aşază Strigoaicei iaga pe umeri, îi pune calpacul de blană şi îi înfăşoară gâtul cu un şal moale.

Allah Preaînalt, iar a visat! Soacra avea rar vise, dar când le avea erau profetice: ciudate, uneori înfricoşătoare, pline de semne şi viziuni de nedescris, în care viitorul era înceţoşat şi distorsionat, ca într-o oglindă murdară şi strâmbă. Nici Strigoaica însăşi nu reuşea mereu să le ghicească sensul. În câteva săptămâni sau luni, misterul se lămurea fără doar şi poate: se întâmpla ceva – de cele mai multe ori ceva rău, arareori bun, dar întotdeauna important, repetând cu perversă acurateţe imaginea din visul pe jumătate uitat până atunci.

Bătrâna cotoroanţă nu se înşelase niciodată. În 1915, imediat după

nunta fiului ei, îi apăruse în vis Murtaza, hoinărind printre flori roşii. N-au reuşit să desluşească visul, dar după scurtă vreme gospodăria a fost cuprinsă de flăcări, care au ras din temelii hambarul şi vechea cameră de baie, şi astfel s-a dezlegat misterul. După câteva luni, bătrâna a visat un munte de cranii galbene cu coarne şi a prezis o epidemie de febră aftoasă, care a secerat toate vitele din Iulbaş. În următorii zece ani, visele fuseseră mereu triste, înspăimântătoare: cămăşuţe de copii care pluteau singuratice pe râu; leagăne despicate în două; pui înecaţi în sânge… În acest timp, Zuleiha născuse şi îngropase patru fiice. Cumplit fusese şi visul despre Marea Foamete din 1921: soacrei i s-a arătat un aer negru ca funinginea – oamenii înotau în el ca în apă şi se dizolvau încet, pierzându-şi treptat mâinile, picioarele, capetele.

— Mai asudăm mult aici? Bătrâna loveşte nerăbdătoare cu bastonul în podea şi se îndreaptă prima către uşă. Vrei să ies transpirată afară şi să răcesc?

Zuleiha stinge repede fitilele lămpilor şi se grăbeşte s-o urmeze.

În cerdac, Strigoaica se opreşte – nu iese afară neînsoţită. Zuleiha îşi apucă soacra de cot – aceasta îi înfige dureros degetele lungi şi noduroase în mână – şi o conduce la baie. Merg cu grijă, mişcându-şi încet picioarele pe zăpada alunecoasă – viscolul nu s-a potolit, şi poteca e din nou pe jumătate acoperită.

— Tu ai dat zăpada în curte? mormăie cu jumătate de gură Strigoaica la intrarea în baie, îngăduindu-i să-i scoată iaga ninsă. Se vede.

Scutură din cap, aruncându-şi calpacul pe jos (Zuleiha se repede să-l ridice), pipăie să găsească uşa şi intră singură în baie.

Miroase a frunze de mesteacăn înmuiate de aburi, a dentiţă şi a lemn proaspăt, umed. Strigoaica se aşază pe laviţa lată şi lungă de lângă perete şi se cufundă în tăcere, semn că-i dă voie s-o dezbrace. Zuleiha îi scoate mai întâi basmaua albă, grea din cauza mărgelelor mari. Apoi jiletca largă din catifea, cu pafta pe burtă. Apoi mărgelele – un şirag de coral, unul de perle, unul de sticlă, unul de monede, înnegrit de vreme. *Kulmekul* de pânză de deasupra. *Kulmekul* subţire de dedesubt. Pâslarii. Şalvarii – prima pereche, a doua. Ciorapii pufoşi. Ciorapii de mătase. Ciorapii împletiţi. Vrea să scoată cerceii mari, în formă de semilună, din lobii groşi şi încreţiţi ai soacrei, dar aceasta strigă:

— Nu-i atinge! O să-i pierzi… Sau o să spui că i-ai pierdut…

De inelele de metal auriu de pe degetele noduroase, cu pielea încreţită, Zuleiha hotărăşte să nu se atingă.

Hainele Strigoaicei, aşezate cu grijă într-o ordine bine stabilită, ocupă întreaga laviţă, din perete în perete. Soacra pipăie cu atenţie fiecare obiect – strânge nemulţumită din buze, îndreaptă ceva, netezeşte. Zuleiha îşi aruncă repede hainele în coşul cu rufe murdare de la intrare şi o conduce pe bătrână în camera cu aburi.

Abia deschid uşa şi le izbeşte aerul fierbinte, mirosul de pietre încinse şi de scoarţă de copac ţinută în aburi. Pe faţă şi pe spinare începe să şiroiască sudoarea.

— Ţi-a fost lene să încălzeşti ca lumea, baia abia dacă-i caldă… strecoară printre dinţi bătrâna scărpinându-se. Se urcă pe *lăuka* aflată sus de tot, se întinde pe ea cu faţa spre tavan, închide ochii şi se lasă înmuiată de aburi.

Zuleiha se aşază lângă ligheanele pregătite şi începe să vânture măturicile umezite.

— Le vânturi anapoda, continuă Strigoaica să bombăne. Nu văd, dar ştiu: anapoda. Le plimbi de colo-colo în lighean, de parcă ai amesteca în oala cu ciorbă. Trebuie să le frămânţi ca pe aluat… De ce te-o fi luat Murtaza aşa neîndemânatică? Că doar n-o să ai miere între picioare toată viaţa…

Ridicându-se în genunchi, Zuleiha începe să frământe măturicile. Deodată îşi simte corpul înfierbântat, faţa şi pieptul îi şiroiesc de sudoare.

— Totuna-i, zici, continuă glasul răguşit al soacrei. Voiai să mă baţi cu măturici neînmuiate, puturoaso! Nu-ţi permit să mă necăjeşti. Nu-ţi permit să-l necăjeşti nici pe Murtaza al meu. De-asta mi-a dat Allah o viaţă aşa lungă, ca să-l apăr de tine… În afară de mine, cine să ia partea băieţelului meu? Tu nu-l iubeşti, nu-l cinsteşti – doar te prefaci. Eşti o prefăcută rece şi lipsită de suflet, asta eşti. Te simt eu, ah, cum te simt…

Iar despre vis – nici o vorbă. Zgripţuroaica o s-o chinuiască toată seara. Ştie că Zuleiha abia aşteaptă să audă. O torturează.

Zuleiha ia două măturici din apa verzuie şi se urcă să ajungă la *lăuka* Strigoaicei. Începe să-i vâjâie capul în stratul dens de aer umed de sub tavan. În ochi îi joacă fire de nisip colorate, care zboară, plutesc ca valurile.

Iat-o, Strigoaica e foarte aproape: stă întinsă de la un perete la altul ca un ogor lat. Oasele bătrâne şi noduroase îi ies în afară, corpul de o sută de ani stă între ele risipit în moviliţe ciudate, pielea îi atârnă ca pământul care o ia la vale şi încremeneşte. Şi prin toată valea asta, când colţuroasă, când atârnând flască, şerpuiesc pârâiaşe de sudoare.

Strigoaica vrea să fie spălată cu două mâini, pornind de la burtă.

Zuleiha întâi trece uşor măturica peste corp, pregătind pielea, apoi începe să bată cu două măturici în acelaşi timp. Pe corpul bătrânei se ivesc dungi roşii, frunzele negre de mesteacăn zboară în toate părţile.

— Nici asta nu ştii să faci. De câţi ani te tot învăţ… Strigoaica ridică vocea ca să acopere plesnetul crenguţelor. Mai tare! Hai, hai, curcă plouată! Încălzeşte-mi oasele bătrâne!… Mai cu răutate, puturoaso! Să ţi se aprindă sângele ăla apos, poate se mai îngroaşă! Cum ţi-oi fi iubind soţul noaptea dacă eşti aşa slabă, ai? O să plece Murtaza, o să te lase pentru alta, care ştie să bată şi să iubească mai tare! Până şi eu pot să lovesc mai cu foc. Munceşte ca lumea, că, de nu, te târnosesc! Te apuc de păr şi-ţi arăt eu ţie! Eu nu-s Murtaza, nu te las nepedepsită! Unde ţi-e puterea, curcă plouată? Doar n-oi fi murit! Sau ai murit?

Bătrâna răcneşte cât o ţine gura, ridicându-şi faţa schimonosită de furie spre tavan.

Zuleiha îşi ia avânt, ca să prindă putere, şi loveşte cu ambele măturici, aşa cum ar lovi cu toporul, în corpul lucios de la aburi. Crengile şuieră, despică aerul – bătrâna tresaltă surprinsă, pe burtă şi pe piept îi apar fâşii late şi roşii, pe ele se ivesc ici, colo picături de sânge închis la culoare.

— În sfârşit, oftează răguşit Strigoaica, culcându-şi capul pe laviţă.

Zuleihăi i se întunecă ochii, coboară treptele *lăukăi*, ajunge pe podeaua rece şi alunecoasă. Respiră sacadat, mâinile îi tremură.

— Mai dă-mi vreo două şi pe urmă treci la spate, porunceşte Strigoaica cu un aer calm şi preocupat.

Slavă lui Allah, bătrânei îi place să se spele jos, pe podea. Se aşază în ciubărul uriaş de lemn, umplut cu apă până la margine, îşi lasă încet în el sacii lungi şi turtiţi ai sânilor, care-i atârnă până la buric, şi-i întinde îmbunată Zuleihăi când o mână, când un picior. Nora i le freacă cu lufa umezită de aburi, scoate de pe ele cocoloaşe de jeg şi le aruncă pe podea.

Vine rândul capului. Cele două cozi subţiri, lungi până la şolduri, trebuie despletite, spălate şi limpezite fără să atingă cerceii mari, în formă de semilună, şi fără să lase apa să intre în ochii oarbei.

După ce o limpezeşte cu câteva găleţi de apă rece, Strigoaica e gata. Zuleiha o conduce în vestiar şi începe s-o şteargă cu prosoapele, încercând să ghicească dacă bătrâna îi va dezlega visul misterios. Nu are nici o îndoială că i l-a povestit fiului ei astăzi.

Deodată, Strigoaica o împunge dureros în coastă cu degetul ei noduros. Zuleiha icneşte şi se dă înapoi. Bătrâna o împunge din nou. A treia oară, a patra… Ce-a apucat-o? Au ameţit-o aburii? Zuleiha se retrage la perete.

După câteva clipe, soacra se linişteşte. Face gestul cunoscut, întinde mâna poruncitor, mişcându-şi nerăbdătoare degetele – Zuleiha îi dă ulciorul cu apă de băut, pregătit dinainte. Bătrâna bea cu sete şi, de-a lungul pliurilor adânci de la colţurile gurii, i se preling picături de apă spre bărbie. Apoi îşi ia avânt şi azvârle cu putere vasul în perete. Lutul pocneşte cu zgomot, se face ţăndări, şi pe lemn apare o pată întinsă şi întunecată de apă.

Zuleiha îşi mişcă buzele într-o scurtă rugăciune mută. Ce-o fi cu Strigoaica azi, Allah Atotputernic? Parcă a luat-o razna. Oare o lasă mintea din cauza vârstei? Aşteaptă puţin să-i treacă soacrei enervarea. Apoi se apropie de ea cu băgare de seamă şi continuă s-o îmbrace.

— Taci, ai? zice bătrâna acuzator, lăsând-o să-i pună cămaşa de corp curată şi şalvarii. Taci mereu, muto… Dacă s-ar purta cineva aşa cu mine, l-aş omorî.

Zuleiha se opreşte.

— Tu nu eşti în stare nici să loveşti, nici să omori, nici să iubeşti. Răutatea doarme adânc în tine şi n-o să se trezească. Cum să trăieşti fără răutate? Nu, n-o să trăieşti niciodată de-adevăratelea. Asta-i, curcă… Duci viaţă de curcă plouată, continuă Strigoaica, rezemându-se de perete şi oftând mulţumită de sine. Uite, a mea a fost adevărată. Am orbit, am surzit – şi trăiesc încă, şi-mi place. Tu nu trăieşti. De-asta nu mi-e milă de tine.

Zuleiha stă şi ascultă, strânge la piept pâslarii bătrânei.

— O să mori repede, am văzut în vis. Murtaza şi cu mine o să rămânem în casă, iar trei *fărăştăi* de foc o să vină după tine şi o să te ducă direct în iad. Am văzut totul cum o să fie: şi cum te iau de mâini, şi cum te aruncă-n car, şi cum te duc în prăpastie. Eu stau în cerdac şi mă uit. Chiar şi atunci taci – doar mugeşti ca Kiubelek şi-ţi holbezi ochii ăia verzi la mine ca o nebună. *Fărăştăii* hohotesc, te ţin zdravăn. Şfichiuiesc din bici, şi pământul se deschide, iar din crăpătură iese fum cu scântei. Încă un şfichi, şi aţi zburat cu toţii acolo, aţi pierit în fumul ăla…

Zuleihăi i se moaie picioarele şi scapă pâslarii din mână, se reazemă de perete, apoi se prelinge pe el până pe preşul subţirel care abia acoperă răceala podelei.

— Poate n-o să fie curând. Bătrâna trage un căscat cu poftă. Ştii şi tu: unele vise se împlinesc repede, altele, după luni întregi, încep chiar să le uit…

Zuleiha o îmbracă cum poate – mâinile n-o mai ascultă. Strigoaica bagă de seamă şi rânjeşte cu răutate. Apoi se aşază pe laviţă şi se sprijină fără să şovăie în baston:

— Azi nu ies cu tine din baie. Poate ţi s-au tulburat minţile de la cele auzite. Cine ştie ce-ţi mai trece prin cap. Eu mai am mult de trăit. Să-l chemi pe Murtaza, să mă ducă el în casă şi să mă culce.

Strângându-şi mai tare cojocul pe corpul gol, umed de la aburi, Zuleiha se duce-n casă târându-şi greu picioarele şi vine cu soţul ei. Murtaza intră în vestiar fără căciulă, fără să-şi scuture zăpada de pe pâslari.

— Ce s-a întâmplat, *eni*? o întreabă el.

Dă fuga la maică-sa şi o ia de mână.

— Nu mai pot… bolboroseşte deodată Strigoaica cu voce slabă, lăsându-şi capul pe pieptul fiului ei. Nu mai pot…

— Ce?! Ce?!

Murtaza cade în genunchi şi începe s-o mângâie pe cap, pe gât, pe umeri.

Cu mâna tremurându-i, bătrâna îşi dezleagă cu greu panglicile *kulmekului* şi se îndreaptă spre ieşire. În lumina din pragul uşii, el vede pe triunghiul de piele albă ceva închis la culoare, o pată purpurie cu puncte mari şi negre de sânge închegat. În deschizătura cămăşii, vânătaia se întinde până la burtă.

— Pentru ce? Ce i-am făcut?

Strigoaica îşi încleştează gura, surprinsă de-a dreptul, şi două lacrimi mari şi strălucitoare i se rostogolesc din ochi, pierzându-se în zbârciturile obrajilor; se lipeşte de fiul ei şi tremură fără să scoată o vorbă.

— Doar nu i-am făcut nimic…

Murtaza sare ca ars.

— Tu?! strigă el surd, fulgerând-o cu privirea pe Zuleiha şi pipăind cu mâna peretele de lângă el.

Nimereşte mănunchiurile de ierburi uscate, legăturile de bureţi – le rupe, le aruncă. În cele din urmă, nimereşte coada grea a măturii – o apucă zdravăn şi îşi ia avânt.

— N-am bătut-o! şopteşte slab Zuleiha, retrăgându-se spre geam. N-am atins-o niciodată nici măcar cu un deget! Ea mi-a cerut…

— Murtaza, fiule, n-o bate, fie-ţi milă! se aude dintr-un colţ glasul tremurat al Strigoaicei. Ea n-a avut milă de mine, dar tu să ai…

Murtaza aruncă mătura. Coada o loveşte dureros pe Zuleiha în umăr, cojocul îi cade pe jos. Dă drumul pâslarilor şi se adăposteşte în saună. Se aude o bufnitură, uşa se trânteşte în urma ei, zăvorul zăngăne – bărbatul o încuie pe dinafară.

Lipindu-şi faţa înfierbântată de geamlâcul aburit, Zuleiha se uită cum,

pe pânza vălurită a zăpezii, soţul şi soacra plutesc spre casă ca două umbre înalte. Cum se aprind şi se sting luminile în partea de casă a Strigoaicei. Cum Murtaza se întoarce îndreptându-se cu pas greu spre baie.

Zuleiha apucă un polonic mare şi-l cufundă în ligheanul cu apă de pe sobă, din care se ridică rotocoale groase de aburi.

Zăvorul zăngăne din nou: Murtaza stă în prag numai în izmene, cu aceeaşi mătură în mână. Face un pas înainte şi închide uşa după el.

Azvârle în el cu apă clocotită! Chiar acum, nu mai aştepta!

Respirând agitat şi ţinând polonicul în mâinile întinse, Zuleiha se dă înapoi şi se reazemă cu spatele de perete. Simte cu umerii bârnele bombate.

Murtaza mai face un pas şi smulge polonicul din mâinile ei. Se apropie şi o trânteşte pe *lăuka* de jos – Zuleiha se loveşte tare la genunchi şi se prăbuşeşte pe podea.

— Smirnă să stai, femeie!

Şi începe s-o bată.

N-o doare mătura pe spinare. Parcă e măturica de baie. Zuleiha stă smirnă, cum i-a poruncit bărbatul, doar tresare şi zgârie cu unghiile *lăuka* la fiecare lovitură; din cauza asta n-o bate multă vreme. Se răcoreşte repede. Are parte de un soţ bun totuşi.

După aceea îl spală şi-l primeneşte. Când Murtaza iese în vestiar să se odihnească, ea îi spală lenjeria. O ajunge oboseala, nu mai are putere să se spele – îşi simte pleoapele grele, capul tulbure –, îşi trece lufa peste tâmple şi îşi netezeşte părul. Mai rămâne doar să se spele pe picioare – şi să doarmă, să doarmă…

E obişnuită de mică să spele podelele în genunchi. „Aplecaţi de spate sau ghemuiţi pe vine muncesc numai leneşii“, o învăţa mama. Zuleiha nu se consideră leneşă – freacă scândurile întunecate şi alunecoase cu mişcări de şopârlă: cu burta şi pieptul lipite de podea, aplecându-şi mult capul şi ridicându-şi fundul cât mai sus. Aşa îşi ţine echilibrul.

În scurt timp, sauna e spălată, şi trece în vestiar: atârnă la uscat preşurile ude pe *kişteul* întins sub tavan, adună cioburile ulciorului spart şi începe să frece podelele.

Murtaza stă în continuare întins pe laviţă – dezbrăcat, înfăşurat într-un cearşaf alb, se odihneşte. Privirea soţului ei o face întotdeauna pe Zuleiha să muncească mai bine, mai cu râvnă, mai repede – să vadă că nu e soţie rea, chiar dacă e mică de statură. Uite şi acum, îşi adună puterile rămase şi, întinsă pe podea, trece cu furie cârpa peste scândurile deja curate – înainte şi-napoi, înainte şi-napoi; şuviţele ude, despletite, se mişcă ritmic, sânii goi

i se freacă de scândurile podelei.

— Zuleiha, rosteşte Murtaza cu glas scăzut, privindu-şi nevasta goală.

Ea se îndreaptă de şale, se ridică în genunchi fără să lase cârpa din mână, dar nu apucă să-şi ridice privirea somnoroasă. Bărbatul o prinde din spate şi o trânteşte cu burta pe laviţă, se lasă cu toată greutatea peste ea, răsuflă greu, horcăie, începe s-o apese, s-o frece de scândurile aspre. Vrea să-şi iubească nevasta. Dar corpul nu-l ascultă – s-a dezvăţat să se supună dorinţelor lui… În cele din urmă, Murtaza se ridică şi începe să se îmbrace.

— Nici carnea mea nu te mai vrea, îi aruncă fără să se uite la ea şi iese din baie.

Zuleiha se ridică încet de pe laviţă cu aceeaşi cârpă în mână. Termină de spălat podeaua. Întinde lenjeria de corp şi prosoapele ude. Se îmbracă şi se duce în casă târându-şi picioarele. Nu are putere să fie supărată pentru ce i s-a întâmplat lui Murtaza. Prorocirea cumplită a Strigoaicei – la asta o să se gândească, dar mâine, mâine… când se trezeşte…

În casă, lumina e stinsă. Murtaza e treaz încă – gâfâie tare în jumătatea lui de cameră, şi scândurile scârţâie sub el.

Zuleiha ajunge pe dibuite în colţul ei, îşi trece mâna pe suprafaţa caldă şi zgrunţuroasă a sobei şi se prăbuşeşte pe cufăr fără să se dezbrace.

— Zuleihaaa, o strigă Murtaza; se simte din voce că e mulţumit şi îmbunat.

Ea vrea să se ridice şi nu poate. Corpul i se întinde pe cufăr ca o gelatină.

— Zuleiha!

Se prelinge pe podea, se ridică în genunchi în faţa cufărului, dar nu reuşeşte să-şi ridice capul.

— Zuleiha, curcă plouată, mai repede!

Se ridică încet şi, împleticindu-se, se duce să răspundă la chemarea soţului. Se strecoară pe *siake*.

Murtaza îi scoate şalvarii cu mâini nerăbdătoare (mormăie enervat – leneşa, nu s-a dezbrăcat!), o aşază pe spate şi îi ridică *kulmekul*. Ea îi aude gâfâitul aproape, îşi simte faţa acoperită de barba lungă, mirosind a saună şi a ger, şi rănile proaspete de pe spinare gem sub greutatea lui. Corpul lui Murtaza răspunde în sfârşit dorinţelor lui, şi el se grăbeşte să şi le îndeplinească – cu sete, cu forţă, îndelung, triumfător…

De obicei, în timp ce-şi îndeplineşte îndatoririle de nevastă, Zuleiha se compară în gând cu putineiul în care gospodina bate cu mâini puternice untul până devine o pastă groasă şi tare. Azi însă, gândul ăsta, familiar ei,

nu poate străpunge cortina grea de oboseală. Prin somnul care o învăluie, abia mai distinge icnetele bărbatului. Loviturile repetate ale trupului lui o adorm, precum legănatul ritmic al unei căruţe…

Murtaza se dă jos de pe nevastă, îşi şterge cu palma ceafa udă. Nu mai gâfâie; respiră obosit şi satisfăcut.

— Du-te la tine, femeie, zice el împingând trupul nemişcat.

Nu-i place ca ea să doarmă lângă el pe *siake*.

Fără să deschidă ochii, Zuleiha se duce împleticindu-se pe cufărul ei, fără ca măcar să-şi dea seama ce face: doarme adânc.

Note

1. Termenii tătărăşti folosiţi în carte sunt explicaţi în glosarul de la sfârşitul volumului.

2. Un fel de şubă, cojoc cu croială ca de halat (*n. a.*).

O bătaie în geam

O să mor?

Dincolo de ferestre vuieşte viscolul albastru-ameninţător. Zuleiha stă în genunchi şi curăţă cu peria caftanul lui Murtaza. Caftanul e cea mai de seamă podoabă a casei: din fetru matlasat, acoperit cu catifea, cu miros puternic de bărbat, uriaş ca stăpânul lui. Stă atârnat într-un cui gros de aramă, cu mânecile lui bogate şi lucioase, îngăduindu-i mărinimos plăpândei Zuleiha să se târască la picioarele lui şi să-i cureţe stropii de noroi de la poale.

O să mor curând?

Noroiul din Kazan e gras, bun. Zuleiha nu fusese acolo niciodată – nu ieşise din Iulbaş decât până la pădure sau la cimitir. Dar ar fi vrut. Murtaza îi promisese că o s-o ia cândva cu el. Se temea să-i amintească, îl privea doar lung, pe sub sprâncene, când se pregătea să plece. El o înhăma pe Sandugaci, lovea cu călcâiul roţile, să vadă dacă sunt bine fixate, şi se prefăcea că nu observă.

Dacă o să mor, n-o să apuc să văd Kazanul?

Zuleiha se uită pieziş la Murtaza. El şade pe *siake* şi repară hamutul. Degetele cu unghii negre – aspre şi puternice ca trunchiurile stejarilor tineri – trec îndemânatice cureaua lunecoasă de piele prin inelul de lemn. Nici nu s-a întors bine din oraş şi s-a apucat de lucru. Bărbat bun, ce să mai vorbim!

Dacă o să mor, o să se însoare repede cu alta?

Murtaza plescăie mulţumit: e gata! Încearcă hamutul pe gâtul lui puternic, verifică dacă e solid – venele groase i se umflă sub lemnul curbat. Da, un bărbat ca ăsta o să se însoare, şi încă foarte repede.

Şi dacă Strigoaica se înşelase?

Peria Zuleihăi fâşâie. Fâş-fâş. Fâş-fâş. Şamsia – Firuza. Halida – Sabida. Prima şi a doua fiică. A treia şi a patra. Rosteşte deseori numele lor, ca pe mătănii. Patru morţi prezisese Strigoaica. Zuleiha afla de la soacra ei în acelaşi timp că era însărcinată şi că nou-născutul avea să moară. De patru ori prinsese rod pântecele ei, şi de fiecare dată sperase în adâncul sufletului că Strigoaica se înşelase. Dar s-a dovedit că bătrâna avusese dreptate iar şi iar. Oare o să aibă dreptate şi acum?

Munceşte, Zuleiha, munceşte! Cum zicea mama? Munca goneşte tristeţea. Of, mamă, tristeţea mea nu ascultă de zicalele tale…

Cineva bate în geam, e semnalul convenit de mult: trei lovituri rapide, două mai rare. Tresare. I s-a părut? Şi iarăşi: trei lovituri rapide, două mai rare. Nu, nu i s-a părut, nu-i loc de îndoială: e aceeaşi bătaie. Peria îi cade din mână, se rostogoleşte pe podea. Zuleiha ridică ochii şi întâlneşte privirea grea a soţului. *Allah saklasîn*, Murtaza, *iar*?!

El îşi scoate încet hamutul de pe gât, îşi aruncă cojocul pe umeri şi îşi vâră picioarele în pâslari. Uşa se trânteşte după el.

Zuleiha se repede la geam, topeşte cu degetele desenele îngheţate de pe sticlă şi îşi lipeşte ochiul de rotundul curăţat. Murtaza deschide poarta, se luptă cu viscolul stârnit în clipa aceea. Din vârtejul fulgilor albi se desprinde silueta întunecată a unui cal, călăreţul acoperit de zăpadă se apleacă din şa spre soţul ei, îi şopteşte ceva la ureche şi după o clipă se pierde iar în viscol, de parcă nici n-a fost. Murtaza se întoarce.

Zuleiha se aruncă la podea, bâjbâie după perie şi îşi vâră nasul în poalele caftanului – o femeie nu trebuie să arate nici cea mai mică urmă de curiozitate, nici chiar într-un moment ca ăsta. Uşa scârţâie prelung, lăsând să intre suflul proaspăt al gerului. Bărbatul merge agale, îi aude paşii grei în spatele ei. Nu-i a bună cu paşii ăştia – înceţi, obosiţi, parcă ar prevesti răul.

S-a lipit cu pieptul de podeaua rece, cu faţa vârâtă în caftanul moale. Respiră încet, neauzit. Focul trosneşte în sobă. După ce aşteaptă puţin, întoarce uşor capul: Murtaza şade pe *siake* în cojoc şi cu căciula ninsă; în sprâncenele stufoase, adunate la rădăcina nasului, se sting încet scânteile fulgilor mari de zăpadă. O cută adânc săpată, ca un şanţ, îi străbate fruntea dintr-o parte într-alta, privirea îi e fixă, stinsă. Şi Zuleiha înţelege: da, *iar*.

Allah, ce se va întâmpla de data asta? Se încruntă şi îşi lasă pentru o clipă fruntea înfierbântată pe scândura rece. Simte umezeală pe podea – e apă? Zăpada de pe pâslarii lui Murtaza se topeşte şi curge în pârâiaşe unduitoare.

Zuleiha ia o cârpă şi se târăşte în genunchi, şterge apa. Îşi sprijină

fruntea de picioarele puternice, ca de fier, ale bărbatului. Absoarbe cu cârpa toată apa din jur, fără să îndrăznească să ridice capul. Pâslarul uriaş o calcă pe mâna dreaptă. Vrea să-şi retragă palma, dar pâslarul îi apasă degetele, e greu ca un pietroi. Ridică privirea. Ochii galbeni ai lui Murtaza sunt foarte aproape. În pupilele mari cât vişina joacă fulgere.

— Nu le dau, şopteşte el liniştit. Nu le dau nimic de data asta.

Respiraţia acră îi arde faţa. Zuleiha se dă înapoi. Şi simte cum celălalt pâslar i se aşază pe mâna stângă. Numai de nu i-ar strivi degetele – cum să munceşti fără degete…

— Ce-o să fie, Murtaza? bolboroseşte ea pe un ton de jale. Ţi-au spus? Trebuie să dăm grâne? Sau vite?

— Ce-ţi pasă ţie, femeie? îi răspunde el printre dinţi.

Îi prinde cozile şi le înfăşoară în jurul pumnilor. Ochii ei sunt lângă gura lui fierbinte. În şanţurile maronii şi adânci dintre dinţi îi strălucesc băşicuţe de salivă.

— Poate că noua putere n-are destule muieri! Grânele le-au luat, vitele la fel. O să vrea pământul – o să-l ia. Cu muierile-i necazul. Saliva lui Murtaza îi stropeşte faţa Zuleihăi. Comisarii roşii n-au ce regula.

Îi cuprinde capul cu genunchii. Ah, ce picioare puternice are soţul ei, chiar dacă a încărunţit.

— E poruncă să fie adunate toate muierile şi să fie predate preşedintelui sovietului sătesc. Cine nu se supune e înscris în *kalhus*[3]. Pe vecie.

Zuleiha înţelege în sfârşit că soţul ei glumeşte. Dar nu ştie dacă trebuie să zâmbească. După respiraţia lui grea înţelege că nu trebuie.

Murtaza îi eliberează capul. Îşi ridică pâslarii de pe degetele ei. Se scoală şi îşi strânge cojocul la piept.

— Ascunde mâncarea, cum ai făcut mereu, îi aruncă el scurt. Mâine-dimineaţă mergem la ascunzătoare.

Ia hamutul de pe *siake* şi iese.

Zuleiha ia din cui legătura de chei, apucă lampa de gaz şi fuge în curte.

Nu mai avuseseră de mult necazuri, şi mulţi începuseră să păstreze alimentele ca pe vremuri, în pivniţe şi în hambare, fără să le mai ascundă. În zadar, se vede treaba.

Hambarul e încuiat, lacătul mare şi bombat e îmbrăcat într-un glob neted de zăpadă. Zuleiha pipăie după gaura cheii, răsuceşte o dată, de două ori, şi lacătul încăpăţânat cedează.

Flacăra slabă a lămpii luminează pereţii galbeni de lemn bine rindeluit

şi tavanul înalt (acolo, un chepeng pătrat, negru, duce la fânar), dar nu ajunge în colţurile întunecoase – hambarul e mare, solid, făcut să reziste o veşnicie, ca toate celelalte lucruri din gospodăria lui Murtaza. Pe pereţi sunt atârnate unelte: coase şi seceri cu lama ascuţită, fierăstraie şi greble cu dinţi, rindele grele, topoare şi dălţi, ciocane boante de lemn, furci ascuţite şi leviere. Tot aici sunt şi harnaşamentele pentru cai: hamuturi vechi şi noi, căpestre din piele, scări ruginite sau strălucind de unsoare, potcoave. Câteva roţi de lemn, o copaie şi un *lăgăn* nou-nouţ de aramă cu fundul lucios (mulţumită lui Murtaza; îl adusese de la oraş cu câţiva ani în urmă). De tavan era atârnat un leagăn crăpat de copil. Miroase a grâne îngheţate de ger şi a pastramă rece.

Zuleiha îşi aduce aminte de vremurile când aici erau saci dolofani cu grâu. Murtaza se plimba printre ei – satisfăcut, zâmbind cu bunătate – şi-i număra necontenit, punând mâna tremurând pe fiecare sac, ca pe trupul cu forme pline al femeii. Acum însă…

Pune lampa de gaz pe podea. Saci sunt mai puţini decât degetele de la mâini. Şi nici unul nu e burduşit, marginile le atârnă moi. Să împartă grăunţele dintr-un sac în mai mulţi se învăţaseră încă din 1919, când abia apăruse în Iulbaş *prodrazviorstka*[4], pe atunci necunoscută, dar cu fiecare an mai temută, ca nişte *albastî*, ca un *dev*, ca un *jalmavîz*. E greu să ascunzi un sac burduşit, iar dacă ţi-l găsesc pierzi toate grăunţele dintr-odată. Pe cei mai puţin umflaţi poţi să-i îngropi însă mai lesne (câte unul, prin tot felul de locuri), şi nici nu-ţi pare aşa de rău dacă îi pierzi. Şi încă ceva: Zuleiha poate să târască sacii mai uşori fără ajutorul lui Murtaza – fie şi pe rând, unul câte unul, se descurcă ea, îi ascunde singură cât merge el pe la vecini şi se lămureşte cum stă treaba.

Dacă n-ar fi viscol, mulţi săteni s-ar duce în seara asta în pădure. Acolo, la adăpostul crengilor de brad şi al lemnelor uscate ce trosnesc, fiecare gospodar chibzuit are ascunzătoarea sa. Inclusiv Murtaza. Dar pe viscol unde să te duci? Singura nădejde e să se milostivească cerul. Dacă vrea Allah, până dimineaţa n-o să vină nimeni.

Zuleiha începe să ascundă grânele şi alimentele.

Păstrează doi saci aici, în hambar (tunelul pe sub podeaua de pământ, pe lângă perete, îi slujise cu credinţă în ultimii zece ani). Îi e frică să-i ducă în fânar – e o ascunzătoare folosită de mulţi. Sacii preţioşi cu seminţe, marcaţi cu vopsea albă, îi pune pe fundul secret al rezervorului pentru apă din baie.

Acum e rândul cărnii de cal. Maţe de cal lungi, semănând cu nişte

degete zbârcite, umplute bine cu carne condimentată, de culoare roşu-închis, stau atârnate de tavan în mănunchiuri. Ah, şi cum mai miros! Zuleiha trage pe nări aroma acru-sărată de *kîzîlîk*. E bine să ascundă cârnaţii undeva unde să nu se simtă mirosul. Vara puteai să-i duci pe acoperiş şi să-i aşezi în şiruri egale între cărămizile din interiorul hornului – carnea nu păţea nimic, mirosea mai bine de la fum. Dar acum, fără Murtaza, n-are cum să se urce, acoperişul e îngheţat. Trebuie să-i pună în casă, sub scândurile podelei, ferecaţi bine în lăzi mari de fier, ca să-i ferească de şobolani.

Acum nucile. Miezurile tari şi rotunde răsună în coajă precum o mie de zdrăngănele de lemn, în timp ce ea târăşte sacii lungi şi înguşti din hambar în grajdul de iarnă, îi stivuieşte pe fundul ieslei şi presară fân deasupra. Vaca şi iapa privesc indiferente agitaţia din jurul troacelor. De sub burta lui Sandugaci, mânzul se uită cu ochii curioşi la stăpână.

Sarea, mazărea şi făina de morcovi din pivniţă Zuleiha le aşază pe raftul lat de sub acoperişul latrinei, punând deasupra scânduri.

Mierea în rame mari de lemn, învelite în cârpe subţiri, cu zahărul întărit pe ele, o duce în pod. Tot acolo, sub scândurile tavanului, ascunde şi pastrama de gâscă, şi sulurile cu marmeladă întărită la ger.

Mai rămâne un singur lucru de ascuns: cincizeci de ouă mari, care se întrezăresc albe, aşezate pe paie moi în adâncul coşului din crengi de mesteacăn.

Poate că totuşi n-o să vină?

Oaspeţi răi, care se simt în orice curte ca la ei acasă, care le iau oamenilor, fără să-ntrebe măcar, ultimele provizii de hrană şi ce au mai de preţ – seminţele alese cu atenţie şi păstrate cu grijă pentru primăvara viitoare; fără a clipi, sunt gata să lovească, să împungă cu baioneta, să împuşte pe oricine le-ar sta în cale.

Vreme de paisprezece ani zbuciumaţi, Zuleiha, ascunzându-se de oaspeţii nepoftiţi în jumătatea ei de cameră, privise printre faldurile *cearşaului* mulţimea de chipuri: nebărbierite sau îngrijite, feţe bronzate sau de o paloare aristocratică, râsul dinţilor de metal sau căutături severe şi grave, indivizi vorbind repezit în tătară, în rusă, în ucraineană, dar ascunzând cu străşnicie adevăruri cumplite, înscrise cu litere pătrăţoase şi egale pe hârtiile lor subţiri, tocite la îndoituri, pe care i le tot băgau lui Murtaza sub nas.

Oamenii cu chipurile astea rosteau cuvinte încurcate, unul mai înfricoşător decât altul: monopolul cerealelor, *prodrazviorstka*, expropriere,

impozit în natură, bolşevici, detaşamente de rechiziţie, Armata Roşie, puterea sovietică, Ceka, comsomolişti, GPU, comunişti, comisari…

Zuleihăi i se păreau complicate cuvintele ruseşti lungi, al căror sens nu-l înţelegea, aşa că în sinea ei îi numea pe toţi Hoarda Roşie. Tatăl ei îi povestise multe despre Hoarda de Aur, ai cărei emisari cruzi, cu ochii înguşti, strânseseră vreme de secole dări de prin ţinuturile lor şi le duseseră conducătorului nemilos, Genghis-Han, copiilor, nepoţilor şi strănepoţilor lui. Hoardele roşii strângeau şi ele dări. Dar cui le duceau, Zuleiha nu ştia.

La început luaseră numai cereale. Apoi cartofi şi carne. Iar pe vremea Foametei celei mari, în 1921, au început să radă tot ce era de mâncare. Şi păsări. Şi vite. Şi tot ce găseau prin casă. Atunci a învăţat Zuleiha să pună grânele dintr-un sac în mai mulţi.

Nu mai apăruseră de mult, satul Iulbaş se liniştise. În perioada cu nume caraghios, NEP, ţăranii fuseseră lăsaţi să-şi lucreze pământul, avuseseră voie să angajeze argaţi. Părea că, după un dezechilibru grav, viaţa îşi regăsea cumpăna. Anul trecut, puterea sovietică căpătase deodată un chip cunoscut, deloc înfricoşător: preşedinte al sovietului sătesc devenise fostul argat Mansur Şigabutdinov, un străin care venise de mult din cantonul învecinat cărându-şi cu el mama bătrână – era burlac, şi gurile rele glumeau pe socoteala lui, spunând că toată viaţa nu se învrednicise să adune un *kalîm* pentru o nevastă bună; pe la spate îi ziceau Mansurka-Scaiete. Mansurka a adunat câţiva oameni în *celula* lui şi se întâlnea cu ei seara să discute. Organiza adunări şi-i invita cu înflăcărare pe săteni să intre în *kalhus*, o tovărăşie cu nume tare ciudat şi neliniştitor, dar nu-l prea asculta nimeni – la adunări se duceau doar sărăntoci ca el.

Şi acum iarăşi: o bătaie cunoscută în geam la ceas de seară, ca bătaia nervoasă a inimii bolnave. Zuleiha se uită pe fereastră: în casele vecine e lumină – Iulbaş nu doarme, se pregăteşte de venirea oaspeţilor nepoftiţi…

Unde să ascundă ouăle? La ger se vor sparge – nici în pod, nici în tindă, nici în baie nu poţi să le duci. Trebuie să le ascunzi într-un loc mai cald. În jumătatea de cameră destinată bărbatului nu se poate – Hoarda Roşie o să întoarcă totul cu fundul în sus, se întâmplase nu o dată. În partea destinată femeii? Irozii ăştia n-au ruşine, o să scotocească şi acolo. La Strigoaică? Oaspeţii nepoftiţi se simţiseră adeseori stânjeniţi, ţintuiţi de privirea severă, oarbă a bătrânei, şi percheziţiile în izba ei fuseseră de obicei scurte, grăbite.

Zuleiha ia cu grijă coşul greu şi dă fuga pe prispă. Nu e vreme să zăbovească la intrare ca să ceară voie – deschide uşa şi se uită: Strigoaica

doarme, sforăind zgomotos cu bărbia dublă îndreptată spre tavan, unde trei pete de lumină dantelate dansează în culori ciudate – lămpile sunt aprinse, în caz că Murtaza ar vrea să treacă în seara asta pe la maică-sa. Zuleiha păşeşte peste bârna groasă a pragului şi se duce repede în spatele sobei.

Ce frumoasă e soba de aici! Uriaşă, cât o casă, acoperită cu plăcuţe netede, ca de sticlă (chiar şi spre partea destinată femeii!), cu două cazane adânci, care nu sunt niciodată folosite: unul pentru prepararea mâncării, celălalt pentru fiert apa – dacă ar avea şi Zuleiha unele la fel! Toată viaţa s-a chinuit cu unul singur. Pune coşul pe treaptă şi ia capacul de pe cazan. Acum o să aşeze ouăle, o să împrăştie paie deasupra şi o să dea fuga înapoi, la ea, şi nimeni n-o să bage de seamă…

Când să aşeze ultimul ou, uşa se deschide cu un scârţâit. Cineva trece greoi pragul, scândurile podelei gem supuse. Murtaza! Mâna îi tresare de surpriză – coaja oului se crapă abia auzit şi albuşul rece şi vâscos îi curge încet printre degete. Inima i se transformă într-o gelatină la fel de vâscoasă ca oul spart, simte cum i se scurge printre coaste undeva în jos, spre burta rece ca gheaţa.

Să iasă acum? Să admită că s-a furişat fără voie în jumătatea de casă a soacrei? Să-şi asume vina pentru oul spart?

— *Eni*! răzbate vocea groasă a lui Murtaza. Mamă!

Sforăitul bătrânei se gâtuie şi se opreşte. Somiera patului scârţâie prelung – Strigoaica îşi ridică trupul masiv, se pare că a auzit chemarea fiului.

— *Janîm*, spune ea încet, cu glas răguşit, întrebător. Sufletul meu, tu eşti?

Zgomotul făcut de trupul bătrânei care se ridică în capul oaselor şi răsuflarea grea a lui Murtaza rămân suspendate în liniştea care durează o veşnicie.

Ţinându-şi răsuflarea, Zuleiha îşi şterge palma murdară de marginea cazanului. Se sprijină de sobă şi, moartă de frică la fiecare mişcare, face câţiva paşi neauziţi într-o parte, cu obrazul lipit de plăcile calde, trăgând cu degetul arătător faldurile *cearşaului*. Acum, printr-o crăpătură a perdelei, îi vede clar – mamă şi fiu: Strigoaica şade pe pat foarte dreaptă ca întotdeauna, cu picioarele pe podea, iar Murtaza stă în genunchi, afundându-şi în burta mamei capul ras, cu ţepii cărunţi sclipitori, şi îmbrăţişându-i strâns trupul masiv. Zuleiha nu l-a mai văzut niciodată pe Murtaza îngenuncheat. Dacă ar ieşi acum, n-ar ierta-o.

— *Ulîm*, sparge Strigoaica liniştea, copilaşul meu! Simt că s-a

întâmplat ceva.

— Da, *eni*, s-a întâmplat, spune Murtaza fără să-şi ridice faţa de pe burta mamei; glasul îi sună înfundat din această pricină, ca printr-o pernă. S-a întâmplat de mult. Dacă ai şti ce ne aşteaptă…

— Povesteşte-i totul bătrânei tale mame, Murtaza, băieţelul meu. Să nu-ţi pese că nu văd şi nu aud. Eu simt totul, şi o să ştiu să te ogoiesc.

Strigoaica îşi mângâie fiul pe spate cu mişcări largi şi liniştite, aşa cum mângâi mânzul înfierbântat după un galop.

— Cum să trăim, mamă? Cum să trăim?

Murtaza se loveşte cu fruntea de genunchii mamei, vârându-şi-o mai tare în burta ei.

— Ne jecmănesc, nu se mai satură să ne jecmănească. Iau cu japca totul. Abia când nu-ţi mai rămâne nimic – chiar dacă te dai de ceasul morţii! –, abia atunci te lasă să răsufli. Iar, dacă-ţi revii şi ridici puţin capul, iar te jecmănesc. Nu mai am putere, inima mea nu mai poate răbda!

— Viaţa e o cale încâlcită, *ulîm*. Încâlcită şi lungă. Uneori îţi vine să te aşezi pe marginea drumului şi să-ţi întinzi picioarele – n-are decât să treacă totul pe lângă tine, să se ducă la naiba –, aşază-te, întinde-le, o să vezi că se poate! De-asta ai venit la mine. Stai puţintel cu mine, odihneşte-te, trage-ţi sufletul.

Bătrâna vorbeşte încet, tărăgănat, ca şi cum ar cânta sau ar spune o rugăciune în ritmul marcat de pendulul orologiului.

— Apoi te ridici şi porneşti mai departe. Simt cât de obosit eşti acum, sufletul meu, groaznic de obosit.

— Azi se zvonea că iar se pregăteşte ceva. De nu m-aş mai trezi dimineaţa! Oamenii gândesc că o să ne ia pământurile, ori vitele, ori toate la un loc. Am ascuns seminţele, dar dacă ne iau pământul? Unde să-l ascund, în răsadurile de cartofi?! Nu-l dau să ştiu că mor, mă ţin cu dinţii de el! N-au decât să mă declare culac – nu-l dau! E al meu!

Loveşte cu pumnul în muchia patului, care se tânguie jalnic drept răspuns, scoţând un sunet subţirel, metalic.

— Găseşti tu ceva s-o scoţi la capăt, ştiu eu. Şezi acum niţel, te sfătuieşti cu mine şi găseşti tu ceva. Eşti puternic, Murtaza, băiatul meu. Puternic şi deştept cum eram şi eu. Glasul bătrânei se încălzeşte, devine mai tânăr. Ohooo, cum eram… Tatălui tău, când m-a văzut, îi curgeau balele până la brâu şi a uitat să le şteargă, aşa de tare voia să pună şaua pe mine. Voi, bărbaţii, sunteţi ca berbecii – cum vedeţi pe cineva mai puternic ca voi, cum vreţi să-l împungeţi cu coarnele, să-l călcaţi în picioare, să-l

înfrângeţi. Că proşti mai sunteţi!

Zâmbeşte, reţeaua de zbârcituri de pe faţă îi tremură, joacă în lumina de un galben blând. Murtaza respiră mai egal, mai liniştit.

— I-am zis: mărul nu-i de nasul tău, slăbănogule, nu tânji după el, îţi rupi dinţii! Şi el: am dinţi mulţi. Şi eu: ai grijă, viaţa-i lungă, s-ar putea să nu-ţi ajungă! Dar, ce să vezi, am zădărât dulăul…

Strigoaica râde pe-nfundate, parcă ar tuşi.

— În vara aceea, când jucam *kîz-kuu*, Şakirzian numai după mine alerga, ca un câine după o căţea în călduri. Aveam cel mai frumos şorţ de *kîz-kuu* din tot Iulbaşul – din brocart negru, brodat cu flori din mărgele (mi-a luat toată iarna să le cos!). Iar pe piept… bătrâna îşi pipăie sânii căzuţi cu mâna-i noduroasă, cu degete lungi… o salbă dublă. Tata îmi dăduse calul lui de trei ani: când săream în şa, salba zornăia – îndrăcit, ademenitor –, flăcăii n-aveau ochi decât pentru mine. Ai-ai-aaaaai… Şakirzian galopa, galopa, îşi umplea calul de spume, roşu şi el de furie, dar nu putea să mă prindă. Şi văd în zare un crâng de aluni – îmi strunesc calul oleacă, parcă pentru a mă lăsa prinsă. Tatăl tău se bucură, goneşte ca apucat, crede că acuşi pune mâna pe mine. Dar eu, direct spre crâng – hop: înfig pintenii, calul ţâşneşte înainte ca săgeata, Şakirzian rămâne doar cu praful în ochi. Strănută, şi eu deja am ajuns lângă crâng şi m-am întors, am scos cravaşa din cizmă: acum e rândul meu! Iar cravaşa e tare, împletită, ba şi înnodată la capăt, ca să şfichiuiască mai dureros. Aşa că-l ajung din urmă ca la luptă, doar îmi stă în fire, şi-l biciuiesc în voie: n-ai fost în stare să dovedeşti o fată, plăteşte, na! Şi râd, şi ţip… Şi uite-aşa nu m-a prins niciodată, nici măcar o dată!

Strigoaica îşi şterge cu dosul palmei lacrimile din colţul ochilor.

— Of, şi ce-a mai pătimit din cauza mea în vara aia! Toată viaţa a ţinut minte: m-a bătut zdravăn, mult, chiar şi cu biciul. Îi făcea un nod cât un pumn, frigea ca o torţă, dar eu îi râdeam în faţă: ce, îi ziceam, te iei după mine? Născoceşte şi tu ceva, nu te ajută mintea? El se înrăia şi mai tare, lovea şi mai cu foc, până-ncepea să gâfâie, să se ţină de inimă… Uite-aşa, n-a reuşit să mă doboare. Şi acum unde e? Hrăneşte corbii de jumătate de veac. Şi eu am trăit două vieţi de-ale lui şi-am început-o pe-a treia. Puterea ţi-e dată de sus.

Strigoaica îşi acoperă orbitele albe.

— Tu semeni cu mine, fiule, inima mea! În venele tale curge sângele meu. Sub carne ai oasele mele, îi zice mângâindu-i ţepii cărunţi de pe capul ras. Şi forţa ta e a mea: rea, de neînfrânt.

— Mamă, mamă…

Murtaza apucă strâns trupul mamei, aşa cum apucă luptătorul trupul adversarului şi iubitul trupul femeii dorite.

— De când m-am uitat la tine pentru prima dată – trupuşor roşu, degeţele cu zbârcituri, ochi încă orbi – mi-am dat seama pe loc că eşti al meu. Al nimănui altcuiva – numai al meu. Zece copii i-am născut soţului, dar pe ultimul l-am născut pentru mine. Nu degeaba cordonul de la buric era cât mâna de gros. Bunică-ta abia a reuşit să-l taie cu cuţitul. Nu vrea copilul să se desprindă de tine, zicea. Şi tu chiar nu voiai – sugeai la piept, te prinseseşi de el ca un cleşte. Şi nu te-ai desprins – trei ani m-ai supt ca un viţel, mi-ai lăsat doar nişte săculeţi goi în loc de sâni. Şi dormeai cu mine: erai deja mare, greu, dar te întindeai pe laviţă şi-mi puneai palma pe piept, ca să nu plec de lângă tine. Nici pe Şakirzian nu-l lăsai să se apropie de mine – urlai ca din gură de şarpe. Înjura straşnic, era gelos. Dar cu ce te-aş fi hrănit la vreme de foamete dacă n-aş fi avut atunci lapte?!

— *Eni, eni*… repetă Murtaza în şoaptă.

— Au fost vremuri cumplite. Aveai deja trei ani, dar voiai să mănânci ca un om mare. Îmi sugeai sânul până la ultima picătură, dar cât lapte să fie acolo? Nu-ţi ajungea nici pe-o măsea! Şi-l mozoleai cu furie, îl rupeai cu dinţii: mai vreau, mai vreau! Dar nu mai era nimic. Dă-mi pâine, îmi cereai. De unde pâine?! Spre sfârşitul verii mâncaserăm şi paiele de pe acoperiş, prinseserăm toate lăcustele din împrejurimi, loboda era o delicatesă. De unde era să luăm lobodă? Oamenii îşi pierdeau minţile, rătăceau ca nişte *şurale* prin pădure, rupeau cu dinţii scoarţa copacilor. Şakirzian era dus încă din primăvară la oraş să facă rost de bani, iar eu rămăsesem singură cu voi patru. Tu măcar mai aveai un sân de supt, dar cei mari, nimic…

Murtaza mormăie ceva nedesluşit, lipindu-se şi mai tare de mama lui. Strigoaica îi ia capul în palme, îl ridică şi îşi priveşte sever fiul cu ochii ei orbi.

— Să nu-ţi treacă prin gând una ca asta, auzi? Ţi-am repetat de o mie de ori – şi-ţi spun a o mie una oară: nu i-am omorât eu. Au murit singuri. De foame.

El tace, respiră doar – zgomotos, şuierat.

— Nu le-am dat lapte, e drept. Tot ce era în mine păstram pentru tine, până la ultima picătură. La început au încercat să se lupte, să-ţi smulgă sânul cu forţa. Erau mai puternici decât tine. Dar eu eram şi mai puternică. Nu i-am lăsat să te necăjească. Pe urmă i-au lăsat puterile, şi tu ai devenit mai puternic. Iar ei au murit. Asta-i tot, nimic altceva.

Strigoaica îşi trage bărbia spre nas, faţa zbârcindu-i-se şi mai tare şi îşi acoperă orbitele cu mâna uşor tremurândă; în aurul inelelor licăresc palide flăcările lămpilor cu gaz.

— Şi ştii ceva, fiule? Nu i-am mâncat. I-am îngropat. Noi singuri, fără mullah, noaptea. Erai mic şi ai uitat totul. Şi de ce nu au morminte – mi s-a uscat limba de câte ori ţi-am explicat că în vara aceea toţi erau îngropaţi fără mormânt. Prin cimitire umblau hoarde de canibali, doar-doar or vedea vreun mormânt proaspăt; îl răvăşeau şi-l devorau pe răposat. Aşa că să mă crezi, să mă crezi în sfârşit, după jumătate de veac. Cei care au împrăştiat zvonurile astea mizerabile despre noi sunt ei înşişi ţărână acum. Iar noi doi suntem în viaţă. Doar nu în zadar s-a milostivit Allah de noi, aşa-i?

— Mamă, mamă!

Murtaza îi apucă mâna ridicată şi începe să i-o sărute.

— Gata, gata!

Strigoaica se apleacă spre fiul ei şi-l acoperă cu trupul, cu capul, cu mâinile. Două codiţe albe stau culcate pe spinarea lui Murtaza, atârnând până la podea.

— Tu eşti cel mai puternic, Murtaza. Nimeni nu poate să te dovedească, să te doboare. Am visat ieri, ştii doar. Dacă îi este sortit cuiva să părăsească lumea asta sau casa asta, nu eşti tu acela. Nevastă-ta aia cu dinţii ei mărunţi n-a fost în stare să-ţi nască un fiu şi curând o să se prăpădească, o s-o înghită pământul. Eşti încă tânăr, poţi să ai un urmaş. O să ai un fiu. Să n-ai teamă. Noi doi o să rămânem în casa asta, sufletul meu, şi o să mai trăim multă vreme. Tu pentru că eşti încă tânăr. Iar eu pentru că nu pot să te las singur.

Începe să se audă bine cum bate încet şi implacabil inima mecanismului din pieptul pendulei.

— Îţi mulţumesc, mamă. Murtaza se ridică cu greu. Mă duc.

Îşi mângâie mama pe faţă, pe păr. O aşază în pat, îi aranjează pernele, o acoperă cu plapuma. Îi sărută amândouă mâinile – la încheietură, apoi la îndoitura cotului. Răsuceşte fitilurile, şi se face întuneric. Uşa se trânteşte după el.

În scurt timp se aude fornăitul bătrânei pe jumătate adormite pe patul înţesat de perne şi plăpumi afânate; se întoarce pe tărâmul întunecat al viselor. Zuleiha îşi duce la piept mâna cu cojile de ou uscate în palmă, se îndreaptă fără zgomot spre uşă şi se strecoară afară.

Murtaza stă pe vine lângă sobă şi taie posomorât nişte surcele. Lumina

galbenă a flăcărilor se prelinge pe lama toporului: sus-jos, sus-jos. Zuleiha, legănându-se ca o raţă, păşeşte pe scândurile sub care sunt ascunse proviziile: oare nu scârţâie prea tare?

— Stai! se aude glasul răguşit, aproape spart al soţului ei.

Zuleiha se sprijină speriată de cuferele puse unul peste altul lângă fereastră, îndreptând grăbită cu mâna *kaplaul* cu dantelă (pe învelitori au voie să şadă numai oaspeţii – şi, fireşte, bărbatul). Of, ce rău e azi, ce mânios, zici c-a intrat *djin* în el. S-a dus şi la maică-sa, şi tot nu s-a liniştit. Aşteaptă hoardele roşii. Se teme.

— În unsprezece ani ne-au învăţat pe de rost toate tainiţele.

Toporul lui Murtaza taie buşteanul moale ca pe unt.

— Dacă vor, răstoarnă toată casa cu fundul în sus şi găsesc ce le trebuie.

Movila de surcele albe creşte lângă el. La ce bun atâtea surcele? Nu le ajunge o săptămână să le termine.

— Nu ne rămâne decât să ghicim: o să ia vaca, sau calul?

În cele din urmă, Murtaza renunţă şi aruncă toporul cu toată puterea în buturugă.

— În curând e vremea aratului, rosteşte timid Zuleiha. Mai bine să ia vaca.

— Vaca?!

Bărbatul ridică brusc capul, sare ca ars.

Respiră tare, sacadat, şuierat. Întocmai cum gâfâie taurul înainte să se repeadă la adversar.

Aşa cum stă în genunchi, Murtaza se năpusteşte asupra Zuleihăi. Ea se fereşte speriată. *Allah saklasîn*… Murtaza mută cuferele cu umărul lui puternic – uşor, de parc-ar fi de carton. Smulge cu unghiile o scândură, se aude un zgomot ca geamătul. Bagă mâna până la cot în groapa neagră, din care răzbate o răceală umedă, şi scoate o cutie plată din fier. Capacul acoperit cu gheaţă zdrăngăne surd. Murtaza muşcă grăbit dintr-un şir lung şi încolăcit de cârnaţi de cal şi mestecă furios.

— Nu le dau, mârâie el cu gura plină. Nu le dau nimic de data asta. Sunt puternic.

Mirosul de cal pluteşte prin cameră. Zuleiha îşi simte gura umplându-i-se de salivă dulce. Ultima oară a mâncat *kîzîlîk* anul trecut. Ia de pe sobă o lipie proaspătă şi i-o întinde soţului, să mănânce cu pâine. Murtaza scutură din cap. Fălcile i se mişcă repede şi cu putere, ca nişte pietre de moară. Se aude cum scrâşnesc maţele elastice de cal între dinţii lui tari. Firişoare

subţiri de salivă îi cad din gura deschisă pe marginea *kulmekului*.

Fără să scoată cârnatul din gură, Murtaza pipăie cu mâna în colţurile cutiei. Scoate o căpăţână de zahăr care străluceşte blând în semiîntuneric, o loveşte din toate puterile cu coada toporului – se desprinde o bucată mare, aruncând în jur scântei albastre –, apoi bagă mâna într-unul dintre cufere şi găseşte un flacon de sticlă şlefuit în faţete: otravă pentru şobolani, adusă anul trecut de la Kazan. Înmoaie bucata de zahăr în lichidul din flacon.

— Ai priceput, femeie? hohoteşte el.

Zuleiha se lipeşte speriată de perete. Murtaza aşază bulgărele de zahăr, din care cad picături lunguieţe şi grele, pe pervazul ferestrei, şi îşi şterge de burtă palmele ude. Îl admiră, dându-şi capul pe spate, cu bucata de cârnat ieşindu-i din gură.

— Dacă vin după vite în lipsa mea, să le-o dai vacii şi iepei. Ai priceput?

Zuleiha dă din cap, sprijinindu-se cu spatele de bârnele curbate ale peretelui.

— Ai priceput?!

Neauzind răspunsul, Murtaza o apucă de cozi şi o împinge cu faţa în pervaz, unde bucata de zahăr stă într-o băltoacă mică; are miros amărui, de aproape seamănă cu o bucată de gheaţă mare, care abia începe să se topească la căldură.

— Da, Murtaza! Da!

El îi dă drumul, râde mulţumit. Stă pe podea, taie cu toporul bucăţele de *kîzîlîk* şi le îndeasă în gură.

— Nimic… mormăie el plescăind. Nu le dau… Sunt puternic… Nimeni nu mă înfrânge, nu mă doboară…

Allah, ce face frica din om… Privind în jur cu teamă, Zuleiha ia de lângă el sticla şlefuită cu lichidul care aduce moartea. Pune la loc scândura scoasă, mută cuferele. Când îndreaptă faldurile *kaplaului* deasupra piramidei de cufere, din nou aranjată perfect pe locul obişnuit (ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat), geamul explodează în sute de cioburi mărunte. Ceva mic şi greu intră zburând din stradă, lovind podeaua cu un sunet surd.

Zuleiha se întoarce. În steaua cu multe colţuri din fereastră se deschide o gaură mare şi neagră, prin care intră încet fulgi pufoşi de zăpadă. Bucăţelele de sticlă se rostogolesc pe podea cu un clinchet blând.

Murtaza şade pe podea cu gura plină. Între picioarele lui desfăcute zace o piatră învelită în hârtie albă, groasă. O desface uluit, continuând să mestece. Un afiş: un tractor negru gigantic striveşte sub roţile lui dinţate, ca

pe nişte gândaci, duşmanii împrăştiaţi în toate părţile. Unul dintre ei seamănă foarte bine cu Murtaza: stă în picioare şi pune speriat câteva greble strâmbe în calea maşinăriei de fier. De sus cad nişte litere grele, pătrate: „Să distrugem chiaburimea!“ Zuleiha nu ştie să citească, în rusă nici atât. Dar înţelege că tractorul negru îl va zdrobi în curând pe omuleţul Murtaza, cu tot cu greblele lui caraghioase.

Murtaza scuipă pe laviţă o bucată de cârnat. Îşi şterge meticulos mâinile şi buzele cu afişul mototolit, îl aruncă în cuptor – tractorul şi duşmanii se chircesc în limbile portocalii ale flăcărilor, transformându-se în cenuşă într-o clipă –, apoi apucă toporul şi dă fuga afară.

Atotputernice, facă-se voia ta! Zuleiha se repede la fereastră privind prin reţeaua de crăpături alungite. Murtaza se avântă pe uliţă cu *kulmekul* descheiat la piept şi cu capul descoperit. Se uită în jur, agitându-şi ameninţător toporul ca viforul dezlănţuit. În jur, nimeni. Slavă lui Allah! Altfel ar fi ucis pe cineva, şi-ar fi luat un păcat pe suflet.

Zuleiha se aşază pe laviţă, cu faţa înfierbântată în voia rafalelor de vânt venite prin fereastra deschisă. Fără îndoială că aici e mâna lui Mansurka-Scaiete şi a vagabonzilor din *celula* lui. Nu o dată au trecut prin curţi făcând agitaţie în *kalhus*, certându-se cu oamenii. Împânzeau Iulbaşul cu afişe. Să spargă geamuri nu îndrăzniseră până acum. Dar uite c-au făcut-o şi pe asta. Pesemne că ştiu ei ceva: pun ceva la cale. Lua-i-ar Şeitan! Pentru un geam nou trebuie să te duci în satul vecin. E şi asta o cheltuială. Izba se răceşte peste noapte… Murtaza tot nu se vede. Numai de n-ar răci – fără cojoc pe gerul ăsta. Chiar că a intrat divolul în el…

Gândul neaşteptat, înfricoşător o face să tresară. Zuleiha dă fuga în tindă. Întredeschide uşa.

Murtaza şi Kiubelek stau în mijlocul curţii – frunte la frunte. El mângâie cu tandreţe botul cârlionţat al vacii, care şi-l lipeşte încrezătoare de faţa lui. Apoi ia toporul şi o loveşte între ochii mari şi umezi, cu gene lungi. Vaca se prăbuşeşte la pământ cu un icnet înăbuşit, liniştit, ridicând în jur un nor de omăt.

Zuleiha scoate un strigăt puternic şi se repede spre Murtaza, coborând în fugă treptele cerdacului. Fără ca măcar să se uite la ea, Murtaza o loveşte cu pumnul. Femeia cade pe spate, şi treptele îi rănesc coastele.

Toporul despică aerul. Ceva fierbinte stropeşte faţa Zuleihăi – e sânge. Murtaza mânuieşte toporul repede şi cu forţă, fără să se oprească. Lama pătrunde în carnea caldă cu un zgomot uniform. Aerul şuieră ieşind din plămânii lui Kiubelek. Sângele ţâşneşte gâlgâind din artere. Un abur roz,

dens învăluie trupul nemişcat, care se desface rapid în bucăţi.

— Na-vă pentru rechiziţia din şaişpe! Murtaza taie oasele uşor, ca pe nişte rămurele. Pentru trupele de rechiziţie din op'şpe! Din nouăşpe! Din douăzeci! Na-vă însilozare! Na-vă taxă pe produse! Na-vă surplus de grâne! Luaţi, dacă puteţi!

În uşa grajdului, Sandugaci se ridică pe picioarele dindărăt, nechezând puternic, izbind aerul cu copitele grele, arătându-şi albul ochilor îngroziţi. Mânzul se piteşte sub picioarele mamei.

Murtaza se întoarce spre iapă: *kulmekul* îi e roşu, prin deschizătura de la gât i se zăreşte pieptul plin de sudoare, în mână ţine toporul negru de sânge. Zuleiha se ridică în coate, spinarea o arde. Murtaza face un pas peste capul vacii cu dinţii dezveliţi şi limba atârnându-i ascuţită, albastră ca cerneala, şi se îndreaptă spre Sandugaci.

— Şi aratul? Cum o să ari? Zuleiha se aruncă în spinarea lui Murtaza. Acuşi vine primăvara! O să murim de foame!

El încearcă să-şi elibereze spinarea, îşi agită braţele, cu mâna dreaptă încleştată pe topor despică aerul. Zuleiha îşi înfige dinţii în umărul bărbatului. El ţipă şi o aruncă din spate – ea zboară, cerul şi pământul îşi schimbă locurile, apoi iar şi iar. Ceva enorm, tare, cu colţuri mari şi ascuţite o împunge în spate – o fi gardul cerdacului? Se răsuceşte pe burtă şi, fără să se ridice, se ajută cu mâinile şi picioarele ca să se caţăre pe treptele îngheţate, se târăşte în casă. Bărbatul o urmează cu paşi apăsaţi. Uşile se trântesc sec, ca nişte lovituri de bici – una, a doua.

Zuleiha aleargă prin cameră – sub tălpi scrâşneşte sticla geamului spart –, sare pe laviţa din colţul izbei, se ghemuieşte acolo acoperindu-se cu perna la îndemână. Murtaza o ajunge. Sudoarea îi picură din barbă, ochii îi sunt ieşiţi din orbite. Ridică mâna, şi toporul spintecă cu un şuierat faţa de pernă şi căptuşeala – perna plesneşte într-un nor de puf. Penele albe, uşoare umplu pe dată camera, plutind în aer.

Murtaza icneşte din greu şi aruncă toporul – nu în Zuleiha, ci într-o parte. Lama scânteiază în aer şi se înfige în rama sculptată a ferestrei.

De sus, puful cade în vârtejuri line. Murtaza suflă greu, îşi şterge ţeasta rasă, ninsă. Fără s-o privească pe Zuleiha, smulge toporul din rama ferestrei şi iese afară. Sub paşii lui apăsaţi, sticla scrâşneşte tare, ca zăpada din februarie.

Fulgii de nea intră plutind în izbă prin fereastra spartă, amestecându-se cu puful. Vârtejul alb arată ca o găteală de sărbătoare. Cu grijă, străduindu-se să nu se taie, Zuleiha astupă gaura din fereastră cu perna spintecată.

Vede pe laviţă o bucăţică de cârnat şi o mănâncă. E gustoasă. Numai Allah ştie când o să mai aibă ocazia să mănânce *kîzîlîk*. Îşi linge degetele grase şi sărate. Iese din casă.

Zăpada din cerdac are culoarea fragilor zemoase, presărate cu zahăr.

Într-un colţ îndepărtat, pe bancheta băii, Murtaza taie carne. Sandugaci şi mânzul nu se văd.

Zuleiha intră în grajd. Uite-i aici pe amândoi, în boxă. Sandugaci linge mânzul cu limba ei lungă, aspră. Sunt vii, slavă lui Allah! Mângâie capul cald şi catifelat al iepei şi scarpină coama dreaptă şi ţepoasă a mânzului.

Afară, mii de fulgi de zăpadă se aştern pe zăpada roşie, o acoperă, o fac din nou albă.

Note

3. Pronunţare stâlcită a cuvântului „colhoz“.

4. Politică bolşevică de confiscare a grânelor şi a altor produse agricole de la ţărani conform unor cote.

Întâlnirea

Ascunzătoarea se afla într-un loc sigur. Tot ce gândea şi meşterea Murtaza cu mâinile lui era bine făcut şi rezistent – cât pentru două vieţi.

Azi s-au trezit când era încă întuneric. Au gustat din mâncarea rece, au ieşit din curte la lumina lunii, străvezie aproape, şi a ultimelor stele dinaintea zorilor. Pe la răsărit au ajuns. Din negru, cerul devenise albastru intens, copacii, prin care pătrunsese lumina albă, se unduiau cu sclipiri de diamant.

În pădure e linişte, şi zăpada scârţâie straşnic sub cizmele lui Murtaza – ca varza proaspătă când o taie Zuleiha cu satârul ca s-o pună la murat. Bărbatul şi femeia îşi croiesc drum prin troienele uriaşe, compacte, ajungându-le până la genunchi. Pe două lopeţi mari de lemn, ca pe nişte tărgi, stă încărcătura preţioasă: sacii cu boabe de semănat, fixaţi bine cu frânghii. Îi cară cu atenţie, ferindu-i de crengi şi cioturi ascuţite. Dacă se rupe un sac, Zuleihăi n-o să-i fie bine. De atâta aşteptare a hoardelor roşii, Murtaza a obosit şi a înnebunit de tot – o s-o spintece fără să clipească, aşa cum a făcut ieri cu Kiubelek.

Printre brazii acoperiţi de promoroacă, se zăreşte albastrul zorilor. Mestecenii le fac loc, sunând din mărgelele de gheaţă de pe ramuri, şi le apare în faţă poiana întinsă, acoperită cu un strat gros de zăpadă. Iată şi teiul strâmb, cu scorbura lungă şi îngustă, ca o rană, şi alături tufa de sorb îngheţată – au ajuns.

Pe o creangă a teiului stă un piţigoi. Pieptul albastru e un petic de cer, ochii sunt două mărgele negre. Nu se teme, se uită la Zuleiha cu atenţie, ciripeşte.

— Şamsia! zâmbeşte Zuleiha şi întinde spre el mâna cu mănuşa groasă, îmblănită.

— Lasă trăncăneala, femeie! Murtaza aruncă un pumn de zăpadă, şi pasărea, ferindu-se într-o parte, zboară. Am venit să muncim.

Zuleiha apucă speriată lopata.

Încep să sape lângă tei – în scurt timp, sub el se iveşte conturul unei movile închise la culoare. Zuleiha îşi scoate mănuşile şi, cu mâinile înroşite de ger, o curăţă repede, o netezeşte. Sub răceala zăpezii – răceala pietrei. Unghiile scurmă urmele de zăpadă din inscripţia cu litere arabe rotunjite, degetele topesc gheaţa din gropiţele *taşkilului*, deasupra buclelor lungi ale literelor. Zuleiha nu ştie să citească, dar ştie ce e gravat aici: Şamsia, fiica lui Murtaza Valiev. Şi data: 1917.

Cât timp Murtaza curăţă mormântul fiicei mai mari, Zuleiha face un pas într-o parte, îngenunchează şi pipăie sub zăpadă în căutarea unui al doilea *taş*, pe care îl curăţă de zăpadă cu coatele. Degetele-i amorţite găsesc singure piatra, alunecă peste literele îngheţate: Firuza, fiica lui Murtaza Valiev. 1920.

Următorul *taş*: Sabida. 1924.

Următorul: Halida. 1926.

— Tragi chiulul?

Murtaza a curăţat deja primul mormânt şi, ridicându-se, se sprijină în coada lopeţii şi o sfredeleşte cu privirea pe Zuleiha: pupilele îi sunt galbene, reci, iar albul ochilor e întunecat, de un roşu opac. Cuta din mijlocul frunţii i se mişcă de parcă ar avea viaţă proprie.

— Le-am dat bineţe tuturor, îngaimă Zuleiha plecând vinovată ochii.

Patru pietre cenuşii, uşor înclinate, stau înşirate şi o privesc în tăcere – sunt mici, de statura unui copil de un an.

— Mai bine m-ai ajuta!

Murtaza icneşte şi înfige lopata din toate puterile în pământul îngheţat.

— Pentru Allah, stai!

Zuleiha se aruncă spre *taşul* Şamsiei şi-l apără cu mâinile.

Murtaza gâfâie nemulţumit, zgomotos, dar lasă lopata; aşteaptă.

— Iartă-ne, *zirat iase*, duh al cimitirului! N-am vrut să te stingherim până-n primăvară, dar n-am avut încotro, şopteşte Zuleiha în adânciturile rotunde ale literelor. Şi tu să ne ierţi, fetiţa mea. Ştiu că nu te superi. Te bucuri şi tu că poţi să-ţi ajuţi părinţii.

Zuleiha se ridică şi face semn din cap că acum se poate. Murtaza mărunţeşte pământul de lângă mormânt, încercând să bage lopata prin crăpătura îngheţată, care abia se vede. Zuleiha împunge gheaţa cu un băţ. Crăpătura se lărgeşte treptat, se măreşte, cedează şi, în sfârşit, se deschide

cu un trosnet prelung, dând la iveală o ladă lungă din lemn, din care răzbate miros de pământ îngheţat. Murtaza răstoarnă acolo grăunţele galbene ca soarele, rostogolindu-se în ger ca nişte pietricele. Zuleiha îşi pune mâinile sub şuvoiul greu.

Grâu.

O să doarmă aici, între Şamsia şi Firuza, în sicriul adânc din lemn, în aşteptarea primăverii. Iar când aerul va fi cald, când pajiştile pustii vor fi mângâiate de soare, va fi pus din nou în pământ, ca să răsară şi să crească verde pe câmp.

Ideea ascunzătorii în cimitirul satului fusese a lui Murtaza. Zuleiha se speriase la început: nu-i oare păcat să tulburi morţii? N-ar fi mai bine să-i cerem voie lui *mullah-hazret*? N-o să se supere oare duhul cimitirului? Apoi s-a învoit – să ajute şi fetele în gospodărie. Fetele îi ajutau mereu – nu era primul an când păstrau până-n primăvară proviziile părinţilor.

Capacul lăzii se închide cu un pocnet. Murtaza acoperă cu zăpadă mormântul răvăşit. Apoi înfăşoară sacii goi în jurul mânerului lopeţilor, le saltă pe umăr şi intră în pădure.

Zuleiha mai pune şi ea zăpadă pe *taşurile* răscolite, aşa cum se acoperă cu plapuma pentru noapte. La revedere, fetiţele mele. Ne vedem la primăvară – dacă prezicerea Strigoaicei nu s-o adeveri mai devreme.

— Murtaza, îl cheamă ea încet. Dac-o fi să fie, pe mine să mă pui aici, cu fetele. La dreapta Halidei, că e loc. Nu-mi trebuie mult, ştii şi tu asta.

Bărbatul nu se opreşte, silueta lui înaltă se zăreşte ici-colo printre mesteceni. Zuleiha murmură încet un rămas-bun spre pietre şi îşi trage mănuşile pe mâinile înţepenite.

Pe creanga teiului se aude iar un ciripit – piţigoiul cu pieptul albastru s-a întors la locul lui. Zuleiha îi face cu mâna bucuroasă: „Şamsia, ştiam eu că tu eşti!“ şi dă fuga după soţul ei.

Sania alunecă domol prin pădure. Sandugaci fornăie, îndemnându-şi mânzul. Acesta tropăie vesel alături, ba afundându-şi picioarele subţirele în troienele de pe marginea potecii, ba băgându-şi botul rotund în coasta mamei.

Astăzi se ţinuse scai după ei. Cu atât mai bine: să se obişnuiască cu drumurile în pădure.

Soarele încă n-a ajuns la amiază, şi ei şi-au terminat deja treaba. Slavă lui Allah, nu i-a văzut nimeni. Viscolul o să şteargă cât ai clipi urmele din cimitir, ca şi cum nimic nu s-a întâmplat.

Zuleiha stă în sanie ca întotdeauna, cu spatele la Murtaza. Simte în ceafă cu ce gânduri sumbre, apăsătoare, îşi bate el capul. Spera că, după ce au îngropat grânele, soţul ei o să se mai liniştească puţin, şi cuta mare de pe frunte, ca rana făcută de topor, o să se netezească. Dar nu, cuta n-a dispărut, ba chiar s-a adâncit.

— La noapte plec în pădure, zice el fără să se întoarcă, aruncând vorba înspre căpăstrul lui Sandugaci, sau spre coada ei.

— Cum aşa? Zuleiha se întoarce şi îşi înfige privirea îndurerată în spinarea neînduplecată a bărbatului. Doar e ianuarie…

— O să fim mai mulţi. N-o să îngheţăm.

Până acum, Murtaza nu se dusese niciodată în pădure. Alţi bărbaţi plecaseră – în ’20, în ’24. Se adunau în grupuri, se ascundeau în păduri de noua putere. Omorau vitele sau le luau cu ei. Femeile şi copiii rămâneau acasă, aşteptând şi nădăjduind ca bărbaţii lor să se întoarcă. Uneori aşa se întâmpla, dar de cele mai multe ori nu se mai întorceau. Unii erau împuşcaţi de hoardele roşii, alţii dispăreau fără urmă…

— Până la primăvară să nu mă aştepţi, continuă Murtaza. Să ai grijă de mama.

Zuleiha se uită la pielea de oaie aspră, întinsă zdravăn între omoplaţii puternici ai bărbatului.

— Iau calul. Murtaza plescăie din limbă, şi Sandugaci, ascultătoare, mai face încă un pas. Mânzul îl puteţi mânca.

Puiul iepei aleargă grăbit în urma ei, aruncându-şi comic picioarele când înainte, când înapoi.

— Ea n-o să reziste, vorbeşte Zuleiha spinării lui Murtaza. Mama ta n-o să reziste, îţi zic.

Spinarea tace. Copitele lui Sandugaci răsună surd în zăpadă. Undeva în pădure, nişte coţofene scot sunete caraghioase. Murtaza îşi scoate de pe cap căciula miţoasă şi îşi şterge ţeasta lucitoare. De pe pielea netedă şi rozalie se ridică un abur abia văzut.

Discuţia s-a încheiat. Zuleiha se întoarce cu spatele la el. N-a rămas singură niciodată. Cine o să-i spună ce să facă şi ce să nu facă? Cine o s-o certe când face prost ceva? Cine o s-o apere de hoardele roşii? Şi, la urma urmei, cine o s-o hrănească? Şi, cum adică, se înşelase Strigoaica? O să rămână bătrâna în casă nu cu fiul iubit, ci cu nora, pe care o dispreţuieşte? Allah, cum se poate aşa ceva…?

Cântecul îi ajunge din urmă pe amândoi deodată, ca o rafală de vânt.

Adineaori nu le suna în urechi decât scârţâitul jeluitor al tălpilor saniei, iar acum aud vocea plină de speranţă a unui bărbat. Frumoasă, profundă, undeva departe în pădure. Cuvintele sunt ruseşti, melodia – necunoscută. Zuleiha ar vrea să asculte, dar Murtaza, nu se ştie de ce, devine neliniştit, îi dă bice lui Sandugaci.

Sculaţi, nu-i nici o mântuire
În regi, ciocoi sau dumnezei!
Unire, muncitori, unire,
Şi lumea va scăpa de ei!

Zuleiha ştie destul de bine ruseşte. Înţelege că versurile cântecului sunt frumoase, despre libertate şi mântuire.

— Ascunde lopeţile, îi aruncă printre dinţi Murtaza.

Femeia înfăşoară în grabă lopeţile în saci şi le acoperă cu fustele ei.

Sandugaci galopează speriată, dar nu destul de repede – e ţinută în loc de pasul inegal al mânzului. Şi glasul se apropie, îi ajunge.

Prea mult ne-au despuiat tâlharii
Ce-n lume, lux, desfrâu se scald:
Să ne unim toţi proletarii,
Să batem fierul cât e cald!

E cântecul unui muncitor, hotărăşte Zuleiha, un fierar sau un topitor. Acum e clar că omul acesta e în urma lor pe drumul de pădure şi curând o să se arate de după copaci. Câţi ani o avea? Pesemne că-i tânăr, are glasul puternic, plin de speranţă.

Hai la lupta cea mare,
Rob cu rob să ne unim,
Internaţionala
Prin noi s-o făurim!

Departe, printre copaci, se mişcă nişte siluete întunecate. Şi un pâlc de călăreţi se iveşte pe drum. În fruntea lor, un bărbat – stă în şa relaxat, drept; se vede cât de colo: nu-i nici fierar, nici topitor – e soldat. Când se apropie, i se zăresc petliţele verzi de pe mantaua cenuşie, pe cap are un chipiu ascuţit de postav, cu o stea roşcată. Un soldat din hoardele roşii. Chiar el

cântă.

Ţărani şi muncitori, noi suntem
Partidul, mare muncitor!
Pământul este-al celor harnici,
Cei leneşi plece unde vor!

Allah i-a dăruit ochi buni Zuleihăi. În lumina puternică a soarelui, ea priveşte faţa soldatului, neobişnuit de netedă pentru un bărbat (nici mustăţi, nici barbă – într-un cuvânt, ca a unei fete). Sub cozorocul chipiului, ochii par închişi la culoare, iar dinţii albi şi egali par făcuţi din zahăr.

Când vulturi lacomi, corbi de pradă,
N-or mai pluti nori negri-n vânt,
Pe cer luci-va-ntotdeauna
Al înfrăţirii soare sfânt.[5]

Soldatul roşu e foarte aproape. Îşi mijeşte ochii de la soare, şi zbârciturile i se întind de la colţurile lor până la urechile lungi de postav ale *budionovkăi*[6]. Îi zâmbeşte cu neruşinare Zuleihăi. Ea pleacă ochii, cum se cuvine să facă o femeie măritată, ascunzându-şi mai adânc bărbia în şal.

— Hei, gospodarule, mai e mult până la Iulbaş?

Fără să-şi ia ochii iscoditori de la Zuleiha, soldatul roşu se apropie de sanie – ea simte mirosul fierbinte şi sărat al calului.

Fără să se întoarcă, Murtaza continuă s-o mâne pe Sandugaci.

— Ce ai, eşti surd?

Călăreţul strânge uşor cu călcâiele crupa calului şi din două salturi ajunge din urmă sania.

Brusc, Murtaza plesneşte spinarea lui Sandugaci cu hăţurile, şi iapa ţâşneşte deodată, lovindu-se cu pieptul de calul soldatului. Acesta nechează speriat, se împiedică şi nimereşte cu picioarele dindărăt în troianul de pe marginea drumului, spulberând zăpada.

— Ori eşti orb?!

Din vocea soldatului răzbate mânia.

— S-a speriat, ţărănuşul, şi dă fuga să se ascundă sub fustele mamei.

Detaşamentul de cavalerie ajunge din urmă sania, şi un ţăran negricios, cu un dinte de aur strălucitor zărindu-i-se de sub buza de sus, ridicată caraghios, cercetează înfuriat sania.

— Ce mai spăimoşi!

Câţi or fi? Cât degetele de la amândouă mâinile, nu mai mulţi. Bărbaţi zdraveni, sănătoşi. Unii în manta, alţii pur şi simplu în cojoc şi încinşi cu un brâu lat, roşu. Şi toţi au în spate o puşcă. Baionetele scânteiază în soare de te dor ochii.

E şi o femeie. Buze ca zmeura, obraji rumeni ca merele. Stă în şa dreaptă, cu capul sus şi pieptul înainte, lăsându-se admirată. Se vede chiar şi prin cojoc: aşa nişte sâni ar ajunge pentru trei femei. O frumuseţe de muiere, ce mai!

În cele din urmă, calul soldatului se întoarce pe drumul bătătorit, şi călăreţul o apucă pe Sandugaci de căpăstru. Sania se opreşte, Murtaza aruncă hăţurile. Nu se uită la călăreţi, îşi ascunde privirea ursuză.

— Ei? întreabă aspru soldatul.

— Ăştia pe-aici nu ştiu o iotă ruseşte, tovarăşe Ignatov, se aude vocea unui soldat mai vârstnic, cu o cicatrice lungă pe obraz. Cicatricea e albă şi dreaptă, ca funia întinsă. Făcută de sabie, ghiceşte Zuleiha.

— Aşa, nici o iotă…

Soldatul roşu Ignatov cercetează cu atenţie iapa – care ascunde sub burta ei mânzul – şi pe Murtaza.

Acesta tace. Căciula i-a căzut pe frunte, nu i se văd ochii. Din nările albite îi ies rotocoale de abur, acoperindu-i mustăţile cu promoroacă.

— Eşti cam morocănos, frate, rosteşte gânditor Ignatov.

— L-o fi certat nevasta! sare negriciosul cu dintele de aur, făcându-i cu ochiul Zuleihăi – mai întâi cu unul, apoi cu celălalt. Are albul ochilor tulbure, ca fiertura de ovăz, iar pupilele îi sunt mici cât gămălia acului. Cei din grup râd. Tătăroaicele-s îndărătnice! Nu te iartă! Nu-i aşa, ochi-verzi?

Ochi-verzi îi spunea tatăl ei în copilărie. Asta era demult. Zuleiha uitase ce culoare au ochii ei.

Cei din grup râd şi mai tare. Zece perechi de ochi obraznici şi batjocoritori o privesc cu stăruinţă. Îşi acoperă pe dată obrajii încinşi cu marginile şalului.

— Îndărătnice, dar nu cine ştie ce frumoase, mormăie leneş femeia pieptoasă, întorcându-se cu spatele.

— Cine să se măsoare cu tine?! chiuie soldaţii roşii în bătaie de joc.

Zuleiha îşi aude soţul suflând greu în spatele ei.

— Lăsaţi-o!

Ignatov continuă să-l fixeze cu privirea pe Murtaza.

— Unde-ai plecat aşa devreme, gospodarule? Ţi-ai luat şi nevasta.

Lemne văd că n-ai tăiat. Ce-ai pierdut în pădure? Ia nu-ţi mai ascunde ochii. Văd că-nţelegi tot.

Caii fornăie zgomotos în liniştea pădurii, lovesc pământul cu copitele. Zuleiha nu vede, simte cum cuta de pe fruntea lui Murtaza se adânceşte, îi pătrunde în ţeastă, şi gropiţa din bărbie îi tremură uşor, ca pluta undiţei când peştele se prinde în cârlig.

— Au căutat ciuperci sub zăpadă!

Negriciosul ridică puţin fusta Zuleihăi cu baioneta – de sub saci se zăresc cozile lopeţilor.

— Da’ n-au adunat prea multe!

Ia un sac în vârful baionetei şi-l scutură în aer.

Râsetele soldaţilor se transformă în hohote nestăvilite. Câteva grăunţe mari şi galbene cad din sac pe fusta Zuleihăi, şi hohotele se întrerup brusc, parcă retezate cu cuţitul.

Uitându-se în poală, Zuleiha îşi smulge mănuşa din mână şi adună grăbită boabele în pumn. Călăreţii se apropie în tăcere de sanie, o înconjoară. Murtaza duce încet mâna spre toporul prins la brâu.

Ignatov îi aruncă hăţurile soldatului de lângă el şi sare jos din şa. Se apropie de Zuleiha, îi ia pumnul cu amândouă mâinile şi i-l desface cu forţa. De aproape se vede că ochii lui nu sunt câtuşi de puţin închişi la culoare, ci cenuşii-deschis, ca apa din râu. Ochi frumoşi. Iar degetele uscate îi sunt neaşteptat de fierbinţi. Şi foarte puternice. Pumnul Zuleihăi cedează, se desface. În palmă are câteva grăunţe lunguieţe, netede, strălucind ca mierea în lumina soarelui. Grâu ales pentru semănat.

— Ciuperci, carevasăzică… rosteşte încet Ignatov. Nu cumva, culac nemernic, ai săpat în pădure şi pentru altceva?

Murtaza, care până acum stătuse ca stana de piatră, se întoarce brusc spre sanie şi-l priveşte cu ură pe Ignatov. Răsuflă sugrumat de furie, bărbia îi tremură. Ignatov îşi desface tocul de la brâu, scoate un revolver negru cu ţeavă lungă, ameninţătoare, îl îndreaptă spre Murtaza şi trage piedica.

— Nu dau! hârâie răguşit Murtaza. De data asta, nu vă dau nimic!

Ridică toporul. Puştile ţăcănesc la unison. Ignatov apasă pe trăgaci, şi împuşcătura răsună, pierzându-se cu ecou în pădure. Sandugaci nechează speriată, coţofenele ţâşnesc de pe ramurile brazilor şi se pierd în desiş cu ţipete puternice. Trupul lui Murtaza se prăvăleşte în sanie cu picioarele spre cal, cu faţa în jos. Sania se zgâlţâie zdravăn.

Zuleiha e ţinta a douăsprezece puşti: găuri negre din ţevile aflate sub vârfurile scânteietoare ale baionetelor. Din revolver se ridică un firicel

albastru de fum. Miroase puternic a praf de puşcă.

Ignatov se uită uluit la trupul nemişcat, întins pe sanie. Îşi şterge buza de sus cu mâna în care ţine revolverul, apoi pune arma în toc. Ia toporul căzut din mâna ţăranului şi-l aruncă în spatele saniei – la un deget de capul lui Murtaza. Apoi sare în şa, dă pinteni calului şi, fără să privească în urmă, porneşte cu toată viteza pe drumul din faţa lui. De sub copite zboară un nor de omăt.

— Tovarăşe Ignatov! strigă după el soldatul cu cicatrice. Cu femeia ce facem?

Ignatov dă doar din mână: lăsaţi-o!

— Ciuperci ţi-au trebuit, ochi-verzi! zice rânjind negriciosul.

Călăreţii grăbesc pasul după comandant. Detaşamentul dă ocol saniei, ca valurile în jurul unei insule. Cojoace cu gulere încreţite, caschete ponosite, mantale cenuşii, vipuşti roşii se scurg pe lângă ea în urma călăreţului cu budionovka ţuguiată. În scurt timp, tropotul copitelor amuţeşte. Zuleiha rămâne singură în liniştea pădurii.

Şade nemişcată, cu mâinile împreunate pe genunchi, strângând în pumn boabele de grâu. În faţa ei zace trupul puternic al lui Murtaza. Şi-a întins în voie braţele şi picioarele, capul îi stă întors pe o parte, cu barba lungă desfăcută pe scânduri. Doarme aşa cum doarme de obicei pe laviţă, ocupând tot spaţiul. Nici măcar mărunţica Zuleiha nu are loc lângă el.

Vântul răsfiră vârfurile copacilor. Undeva în pădure trosnesc nişte pini. După vreo două ore, mânzul, înfometat, găseşte cu buzele ugerul mamei şi suge lapte. Sandugaci îşi apleacă liniştită capul.

Soarele se târăşte fără grabă pe bolta cerească, apoi se afundă încet în norii mari de zăpadă care vin dinspre est. Se înserează. Din cer toarnă cu zăpadă.

Fără să aştepte obişnuitul strigăt al stăpânului şi lovitura hăţurilor pe crupă, Sandugaci face un pas timid înainte. Apoi încă unul, şi încă unul. Sania se clinteşte din loc cu un scrâşnet puternic. Iapa merge la pas pe drumul spre Iulbaş, cu mânzul sătul şi vesel tropăind alături. Locul vizitiului e gol, hăţurile zac pe capră. În sanie, cu spatele la cal, şade Zuleiha şi priveşte fără să vadă pădurea rămasă în urmă.

Pe drum, acolo unde stătuse înţepenită toată ziua sania, se vede o mică pată de un roşu-închis, de mărimea unei turte. Zăpada cade pe pată şi o acoperă repede.

Ceva mai târziu, în ciuda strădaniilor ei, Zuleiha nu-şi va aminti cum a

ajuns acasă. Cum a lăsat calul nedeshămat în curte, cum l-a apucat pe Murtaza de subsuori şi l-a târât în casă. Cât de greu era trupul imens, mătăhălos al bărbatului, cum se loveau călcâiele lui de treptele cerdacului.

I-a bătut pernele (să stea mai sus, cum îi plăcea lui), l-a dezbrăcat, l-a întins pe laviţă. S-a întins şi ea alături. Au stat aşa mult timp, o noapte întreagă. De mult se răcise în sobă buşteanul aruncat acolo dimineaţa de Murtaza, bârnele izbei tot mai reci trosneau de ger. Fereastra spartă crăpase de tot şi se spărsese cu un sunet surd de sticlă, prin pătratul gol sufla vântul năprasnic, amestecat cu gheaţă şfichiuitoare. Stăteau umăr lângă umăr şi priveau cu ochii larg deschişi tavanul, mai întâi întunecat, apoi scăldat în lumina albă a lunii, apoi din nou întunecat. Pentru prima oară, Murtaza n-a izgonit-o în jumătatea ei de cameră. Lucru de-a dreptul uimitor. Şi senzaţia de uimire nemăsurată va fi singura amintire rămasă în mintea Zuleihăi despre noaptea aceea.

Iar când marginea cerului a pălit, prevestind alarmată venirea zorilor de gheaţă, s-au auzit bătăi în poartă. Bătăi puternice, înfuriate, insistente. Aşa bate cu răutate, fără milă, stăpânul obosit, care se întoarce acasă şi găseşte poarta încuiată pe dinăuntru.

Zuleiha aude zgomotul – îndepărtat, abia desluşit, ca printr-o pernă de puf. Dar n-are putere să-şi ia ochii din tavan. Să se scoale Murtaza şi să deschidă. Nu-i treaba femeii să deschidă porţile noaptea.

Zăvorul porţilor zăngăne, lăsându-i să intre pe oaspeţii nepoftiţi. Curtea se umple de glasuri, de nechezat de cai. Câteva siluete înalte străbat curtea neluminată încă. Se trânteşte uşa de la tindă, uşa de la izbă.

— Doamne, ce frig e! Au mierlit-o toţi aici, sau ce?

— Încălzeşte soba aia! Murim dracului.

Bocănit de cizme cu ţinte pe scândurile îngheţate. Podeaua scârţâie puternic, sfâşietor. Geme uşiţa de la sobă. Sfârâie un chibrit şi miroase acru a sulf. Focul se aprinde trosnind în sobă.

— Unde-or fi stăpânii?

— Îi găsim, n-avea grijă. Deocamdată uită-te pe-aici.

Fitilul lămpii clipeşte, se aprinde – pe pereţi dansează umbre întunecate –, şi iată că o lumină blândă, caldă umple izba. Deasupra Zuleihăi se apleacă o faţă cu pomeţii laţi, ciupiţi de vărsat. E preşedintele sovietului sătesc, Mansurka-Scaiete. Ţine lampa cu gaz aproape de faţă, şi de aceea ciupiturile rotunde par adânci, scobite cu lingura. Se uită preocupat la Zuleiha. Îşi mută privirea spre chipul tras al lui Murtaza,

cercetează surprins pata neagră, închegată, de pe pieptul lui şi fluieră nedumerit.

— Noi, Zuleiha, am venit la bărbatul tău…

Pe buzele lui Mansurka apare un firişor de gheaţă încreţit. Vorbeşte ruseşte cu accent puternic, dar fluent, corect. Mai bine decât Zuleiha. E bun de gură, şi-a dat drumul la limbă de când flecăreşte cu soldaţii din hoardele roşii.

— Ridică-te, avem de vorbit!

Zuleiha nu ştie dacă e vis sau e aievea. Dacă e vis, de ce lumina îi înţeapă atât de dureros ochii? Dacă-i aievea, de ce sunetele şi mirosurile vin de departe, parcă de sub podea?

— Zuleiha! Preşedintele o scutură apucând-o de umăr, mai întâi uşurel, apoi mai tare. Ridică-te, femeie! strigă el cu răutate în tătară.

Corpul ei răspunde la auzul cuvintelor cunoscute, ca un cal la lovitura hăţurilor. Îşi coboară încet picioarele pe podea şi rămâne aşezată pe laviţă.

— Aşa, zice satisfăcut Mansurka şi trece din nou la rusă. Tovarăşe delegat, e-n regulă!

În mijlocul izbei, cu mâinile înfipte în centură şi cizmele depărtate, stă Ignatov. Fără să se uite la Zuleiha, scoate dintr-o mapă tare de piele o foaie de hârtie mototolită şi un creion. Se uită intrigat în jur.

— Dar cum aşa? Ce casă-i asta, nici masă, nici laviţe… Cum să scriu procesul-verbal?

Preşedintele bate grăbit cu palma în capacul cufărului de lângă fereastră, cocoţat deasupra celorlalte cufere:

— Uitaţi, aici ar fi un loc.

Ignatov se aşază cum poate pe cufere, *kaplaul* de in se strânge sub trupul lui mare, cade pe jos. Îşi încălzeşte mâinile suflând în ele, udă cu salivă vârful creionului şi-l înfige în hârtie.

— N-au deprins încă modul de viaţă socialist, bolboroseşte Mansurka pe un ton de scuză, ţinând de cuferele nărăvaşe, care se mişcă în toate părţile. Păgâni, ce să le faci!

În jumătatea destinată femeilor se aude deodată clinchet de vase ciocnite, zgomot de ligheane de aramă căzând. Nişte găini cotcodăcind speriate. Cineva înjură tare, cu năduf, încurcându-se în faldurile *cearşaului* – şi de acolo apare negriciosul într-un nor de pene şi puf, cu câte o găină cotcodăcind disperată sub braţ.

— Ia te uită! Ochi-verzi! exclamă el vesel, văzând-o pe Zuleiha. Permiteţi, daţi-mi voie!

Fără să dea drumul găinilor care se zbat, trage din mers *kaplaul* din dantelă fină de sub Ignatov cu o mişcare rapidă de iluzionist.

— Cuferele o să le iau mai târziu…

Sub privirea iritată a lui Ignatov, negriciosul se îndreaptă în sfârşit spre uşă şi dispare, lăsând în urma lui un vârtej de pene.

Ignatov termină de scris şi trânteşte cu zgomot creionul pe procesul-verbal:

— Să semneze.

Pe cufăr se vede foaia de hârtie albă, ca un *tastîmal* împăturit.

— Ce-i asta? Zuleiha îşi întoarce încet ochii spre preşedinte. Mansurka, pentru ce-i asta?

— De câte ori ţi-am repetat: trebuie să-mi zici tovarăşe preşedinte! Clar?

Mansurka îşi ridică ameninţător bărbia cu pielea lucioasă, întrezărită printre tuleiele roşcate.

— Îi dăscăleşti ce-nseamnă viaţa nouă, îi tot dăscăleşti… Vă expropriem… Aruncă o privire nemulţumită spre laviţă, unde se conturează întunecat trupul puternic al lui Murtaza. …Adică pe tine. Culac de categoria întâi. Pentru activitate contrarevoluţionară. S-a stabilit în şedinţa de partid. Mansurka bate cu degetele lui scurte în hârtia de pe cufăr. Izba o luăm pentru sovietul sătesc.

— Nu mă ameţi cu vorbe noi. Spune-mi limpede, tovarăşe Mansurka, ce s-a întâmplat?

— Asta tu să-mi spui! De ce Murtaza al tău nu şi-a dat până acum proprietăţile la colectivă? Vă împotriviţi noii puteri, individualiştilor? Mi s-a uscat limba de când încerc să vă conving. De ce nu-i vaca la colhoz?

— N-avem vacă.

— Dar calul? Mansurka arată cu capul spre fereastră, la Sandugaci, care stă în curte nedeshămată, cu mânzul învârtindu-i-se printre picioare. Aveţi doi cai.

— Ai noştri, aşadar.

— Ai noştri… o imită el. Şi râşniţa?

— Păi cum să ne descurcăm în gospodărie fără ea? Adu-ţi aminte – numai tu de câte ori ai împrumutat-o.

— Aha, asta-i! zice el îngustându-şi şi mai mult ochii deja înguşti. Darea-n arendă a mijloacelor de muncă. Indiciu sigur că avem de-a face cu un culac îndârjit, înrăit, irecuperabil!

Îi strânge mâna mică în pumnul lui ameninţător, solid.

— Mă scuzaţi, mă iertaţi…

Negriciosul s-a întors şi trage teancul de perne brodate de sub capul lui Murtaza (capul cade cu un pocnet pe laviţă), smulge perdelele de la ferestre, ştergarele de pe pereţi, scoate din izbă, ţinându-şi mâinile întinse, vraful uriaş de lenjerie, perne, plăpumi. Fără să vadă nimic în faţă, împinge cu piciorul uşa de la intrare, care se deschide larg, cu un geamăt trist.

— Mai uşor, nu eşti la tine acasă! se răţoieşte în urma lui Mansurka.

El mângâie uşor bârnele rotunjite, modelele sculptate în rama ferestrei. Găseşte o tăietură adâncă de topor şi plescăie din limbă mâhnit.

— Mişcă-te, Zuleiha, nu mai trage de timp! oftează el prietenos, sincer, fără să-şi ia privirea pofticioasă de la bârnele groase şi netede, căptuşite generos cu pâslă groasă.

În uşă apare iar capul negriciosului, cu ochii strălucind de emoţie:

— Tovarăşe Ignatov, din vacă n-a mai rămas decât… carnea. O luăm?

— Pe inventar, îi aruncă posac Ignatov şi se ridică de pe cufăr. Mai stăm mult aici… să facem învăţământ politic?

— Se poate una ca asta, Zuleiha? îi zice plin de reproş Mansurka, strângându-şi sprâncenele rare spre rădăcina nasului. Tovarăşii au venit pentru tine tocmai de la Kazan, şi tu tragi de timp?

— Nu semnez, rosteşte ea cu privirea în podea. Nu plec nicăieri.

Ignatov se apropie de fereastră, ciocăneşte în geam şi face semn cuiva de afară. Scândurile scâncesc subţire şi prelung sub cizmele lui. Stă pe cârnaţi şi habar n-are, se gândeşte Zuleiha. La scurt timp, dă buzna în izbă soldatul cu cicatricea. Faţa îi e roşie de la ger, iar cicatricea, albă de tot.

— Are cinci minute să-şi strângă catrafusele, arată Ignatov cu bărbia spre Zuleiha.

Negriciosul n-are astâmpăr, cercetează pentru ultima dată izba goală, parcă nelocuită, în căutarea vreunei prăzi nedescoperite. În cele din urmă, îşi înfige vârful baionetei în *liauheul* atârnat sus, deasupra uşii de la intrare, şi încearcă să-l ia. Dantela complicată a literelor arabe se întinde şi se strâmbă sub ascuţişul de oţel.

— La ei asta-i în loc de icoane, îi şopteşte soldatul cu cicatricea.

— Ai de gând să te rogi?

Ignatov îl fixează cu privirea pe negricios, nările tremurându-i de scârbă, şi iese din izbă.

— Păi ni s-a spus că sunt păgâni… zice negriciosul trăgându-şi nasul şi se grăbeşte în urma comandantului.

Liauheul sfâşiat rămâne atârnat la locul lui. *Mullah-hazret* îi explicase

odată Zuleihăi sensul acelor cuvinte: „Sufletul nu poate să moară altfel decât cu permisiunea lui Allah, atunci când e scris să-i vină sorocul“.

— Semnezi, nu semnezi, tot pleci, îi spune Mansurka Zuleihăi şi-i arată figura înaltă a soldatului, care se plimbă prin izbă uitându-se peste tot, împungând cu baioneta în *kişteurile* golite de sub tavan.

Zuleiha cade în genunchi lângă laviţă şi îşi lipeşte fruntea de mâna rece şi ţeapănă a lui Murtaza. Bărbatul meu, sortit de Allah Atotputernic ca să mă îndrume, să mă hrănească şi să mă apere, ce mă fac acum?

— Pe Murtaza o să-l înmormântăm aşa cum se cuvine, după obiceiul sovietic, o linişteşte preşedintele, mângâind cu plăcere laturile aspre ale sobei, spoite în alb cu migală. Totuşi, ce bun gospodar a fost…

Lama de oţel o atinge pe Zuleiha – soldatul se apropiase din spate şi o împungea uşor în umăr cu baioneta. Ea scutură din cap: nu merg. Şi imediat nişte mâini puternice o apucă şi o ridică în aer. Ea dă din mâini şi din picioare, aşa cum copilul capricios se zbate în braţele adultului, şalvarii i se zăresc lucind de sub fuste, dar soldatul o ţine zdravăn, dureros de tare.

— Nu mă atinge! strigă Zuleiha de sub tavan. Păcătuieşti!

— Mergi de bunăvoie sau te luăm pe sus? întreabă de undeva de jos glasul îngrijorat al lui Mansurka.

— Merg singură.

Soldatul îi dă drumul cu băgare de seamă. Picioarele îi ajung pe podea.

— O să te pedepsească Allah, îi spune ea lui Mansurka. Pe toţi o să vă pedepsească.

Şi începe să-şi strângă lucrurile.

— Să te îmbraci bine, o sfătuieşte Mansurka, aruncând lemne în sobă şi aţâţând focul gospodăreşte. Să nu răceşti cumva.

Curând, lucrurile sunt strânse într-o boccea. Zuleiha îşi înfăşoară zdravăn capul cu un şal, îşi încheie bine cojocul. Ia din cuptor restul de turtă înfăşurat într-o cârpă şi-l pune într-un buzunar. În celălalt pune zahărul otrăvit, luat de pe pervaz. Lângă fereastră zace trupuşorul mort al unui şoarece – se lăcomise în noaptea aceea.

Zuleiha e gata de drum.

Oprindu-se în prag, îmbrăţişează cu privirea izba devastată. Pereţi goi, ferestre sparte, două *tastîmal* călcate în picioare pe podeaua murdară. Murtaza zace întins pe laviţă, cu barba-i ascuţită îndreptată spre tavan. Nu se uită la Zuleiha. Iartă-mă, bărbate. Nu din voia mea te părăsesc.

Se aude un pârâit puternic – Mansurka sfâşie *cearşaul* care desparte jumătatea de cameră a femeii de cea a bărbatului şi îşi scutură mâinile

satisfăcut. Oale sparte, cufere golite, rămăşiţe ale vaselor de bucătărie se înfăţişează necuviincios privirii oricărui vizitator. Ce grozăvie!

Roşind de ruşine, Zuleiha lasă ochii în pământ şi iese în cerdac.

Zorile aprind cerul.

În mijlocul curţii se înalţă un morman imens de obiecte: cufere, coşuri, vase, unelte… Gâfâind de efort, negriciosul trage afară din hambar un leagăn greu de lemn.

— Tovarăşe Ignatov! Uitaţi-vă, să-l luăm?

— Idiotule.

— Pe inventar, mă gândeam… se supără negriciosul, aruncând totuşi leagănul în vârful mormanului. Măiculiţă, da’ ştiu că au trăit bine!

— Toate-s ale noastre acum, ale colhozului.

Mansurka ia un coş căzut şi-l pune cu grijă înapoi.

— Îhî! Ale noastre. Ale poporului, râde cu gura până la urechi negriciosul şi bagă pe neobservate în buzunar un *kaplau* mic de in.

Zuleiha coboară treptele cerdacului şi se urcă în sanie, aşezându-se cu spatele la cal, cum îi era obiceiul. Sandugaci, care stătuse nemişcată afară toată noaptea, scutură din cap.

— Zuleihaaa! se aude deodată din casă o voce gravă, răguşită. Toţi se întorc spre uşă.

— A-nviat mortul, şopteşte tare negriciosul în liniştea de afară şi îşi face cruce pe furiş, cu faţa înspre hambar.

— Zuleihaaa! se aude iar din casă.

Ignatov ridică revolverul. Leagănul se desprinde din grămadă şi se izbeşte de pământ cu un trosnet, făcându-se bucăţi. Uşa se deschide cu un scârţâit prelung şi în prag apare Strigoaica. Îi flutură cămaşa de noapte lungă, buzele îi tremură de răutate. Îşi aţinteşte orbitele rotunde şi albe asupra oaspeţilor, cu bastonul într-o mână şi oala de noapte în cealaltă.

— Pe unde te poartă Şeitan, curcă plouată?!

— La dracu’! răsuflă uşurat negriciosul. Era să mi se albească părul de frică.

— Ia te uită, mai trăieşte vrăjitoarea bătrână! zice Mansurka ştergându-şi sudoarea de pe frunte cu palma.

— Asta cine mai e?

Ignatov bagă revolverul în toc.

— Mama lui Murtaza, răspunde Mansurka, cercetând-o cu privirea pe Strigoaică şi fluierând de admiraţie. Are o sută de ani, nu mai puţin.

— De ce nu-i în scripte?

— Păi cine ştia că mai trăieşte…

— Zuleihaaa! Ei, stai c-o să vezi tu, îţi arată el, Murtaza!

Strigoaica ridică furioasă bărbia, agitându-şi bastonul. Cu o mişcare largă, aruncă în faţa ei conţinutul oalei de noapte. Clopoţeii albaştri scânteiază pe porţelanul alb ca laptele. Lichidul tulbure zboară ca flegma precis ţintită; pe mantaua lui Ignatov apare o pată întinsă, închisă la culoare.

Soldatul ridică puşca, dar Ignatov îl opreşte: las-o! Mansurka deschide grăbit porţile, şi Ignatov, cu faţă crispată, încalecă şi iese din curte.

— S-o luăm? strigă soldatul după el.

— Numai morţi vii mai lipseau în convoi! se aude din stradă.

— Ce stai? Soldatul urcă în şa şi se uită nerăbdător la Zuleiha. Să mergem!

Privind descumpănită în jur, ea se mută pe locul vizitiului şi apucă hăţurile grele. Se întoarce spre soacră.

— O să te jupoaie Murtaza al meu! şuieră din cerdac Strigoaica, şi vântul îi ridică codiţele subţiri ca nişte sforicele. Zuleihaaa!

Sandugaci se urneşte din loc, cu mânzul după ea. Zuleiha iese din curte.

Negriciosul merge în urma tuturor. Ridică ochii şi vede pe uluci nişte cranii galbene, îngheţate: un cal îşi rânjeşte dinţii lungi şi rari, un taur îşi holbează orbitele negre ale ochilor, un berbec îşi încovoaie coarnele răsucite ca nişte şerpi.

— E clar, sunt păgâni totuşi! hotărăşte el şi grăbeşte pasul după ceilalţi.

— Murtaza al meu o să te omoare! O să te omoare! Zuleihaaa! se aude în urma lor.

Mansurka-Scaiete rânjeşte. Zăvorăşte porţile pe dinafară, bătând cu blândeţe în canaturile zdravene, ajustate bine (ba nu, zăvorul trebuie întărit!), şi pleacă grăbit spre casă – vrea să se culce. N-a fost o glumă: cincisprezece curţi într-o singură noapte. Încă nu ştie că lângă casă stau la pândă doi indivizi – îl vor izbi de gard, îi vor crăpa capul şi vor dispărea; el va rămâne să atârne de uluci nemişcat, înfipt în două seceri, cu ochii sticloşi aţintiţi cu uimire către cer…

Sania Zuleihăi intră într-o caravană lungă, alături de alţi ţărani deschiaburiţi. Şuvoiul se scurge pe uliţa principală din Iulbaş, spre marginea satului. E flancat de călăreţi înarmaţi cu puşti. Printre ei se află şi femeia pieptoasă, cu obrajii rumeni, întâlnită dimineaţa în pădure.

— Ce, tovarăşe Ignatov, strigă ea veselă, uitându-se la Zuleiha, e mai uşor să deschiabureşti femei?

Fără a-i da atenţie, Ignatov o ia înainte la trap.

Porţile casei bărbatului ei sunt tot mai departe, se fac mici, se pierd în întunericul uliţei. Zuleiha întoarce capul şi le priveşte, le tot priveşte, n-are putere să-şi ia ochii de la ele.

— Zuleihaaa! se aude de acolo.

La ferestre, de ambele părţi ale uliţei se zăresc chipurile palide ale vecinilor, cu ochii larg deschişi.

Iată şi marginea satului. Au ieşit din Iulbaş.

— Zuleihaaa! abia mai răzbate glasul.

Caravana săniilor urcă dealul. Pâlcul de case din Iulbaş se vede-n zare tot mai întunecat.

— Zuleihaaa! îi vuieşte vântul în urechi. Zuleihaaa!

Ea întoarce capul. De pe culmea dealului, valea care se desfăşoară dedesubt pare o faţă de masă albă, uriaşă, pe care mâna Atotputernicului a împrăştiat copacii ca mărgelele şi drumurile ca panglicile şerpuite. Caravana deschiaburiţilor se întinde ca o plasă subţire de mătase până la orizont, deasupra căruia răsare solemn soarele purpuriu.

Note

5. Toate versurile sunt din imnul socialist *Internaţionala*.

6. Chipiu militar cu clapete pentru urechi purtat de soldaţii ruşi în Războiul Civil şi în anii de după el. A fost numit *budionovka* după Semion Mihailovici Budionnîi (1883–1973), comandant militar sovietic.

Partea a doua
ÎNCOTRO?

La drum

Frumoasă femeie.

Ignatov merge în fruntea caravanei. La răstimpuri se opreşte şi lasă convoiul s-o ia înainte, privind stăruitor fiecare persoană: feţele posace ale culacilor din sănii, soldaţii lui de ispravă, îmbujoraţi de frig. Apoi dă iar pinteni calului – îi place să meargă în frunte. Să aibă în faţa lui doar întinderea mare, ademenitoare, şi vântul.

Se străduieşte să nu se uite la femeie, ca ea să nu creadă cine ştie ce. Dar cum să nu te uiţi, când are asemenea forme, de-ţi sar în ochi?! Parcă n-ar sta pe cal, ci pe un tron. La fiecare pas se leagănă în şa, curbându-şi talia şi împingându-şi înainte pieptul strâns în cojocul alb, parcă dă din cap şi rosteşte: da, tovarăşe Ignatov, da, Vania, da…

El se ridică în scări şi cercetează caravana, care trece pe lângă el, cu mâna pavăză la ochi, ca şi cum şi i-ar apăra de soare. De fapt îşi acoperă ochii, care-i alunecă neascultători spre Nastasia. Aşa o cheamă.

Săniile alunecă, scârţâind pe zăpadă. Din când în când, caii fornăie, şi din boturile lor acoperite cu brumă ies norişori de abur coloraţi ciudat.

Un ţăran cu chipul fioros şi barba neagră, încâlcită îşi mână îndrăcit iapa. În spate e soţia lui, înfofolită într-o broboadă până la sprâncene, ţinând în braţe două boţuri de prunci şi, în jur, o liotă pestriţă de copilaşi. „Vă omor!“ strigase el când veniseră să-l ia de acasă, repezindu-se cu furca la Ignatov. Abia când i-au ameninţat nevasta şi copiii cu puştile s-a răzgândit şi s-a calmat. Nu, cu furca nu-l dovedeşti pe Ignatov…

Bătrânul mullah ţine hăţurile stângaci, chiar şi fără mănuşile de lână. Se vede că toată viaţa lui n-a ţinut în mână ceva mai greu decât o carte. Cârlionţii de blană din şuba îmbrăcată pentru drum lucesc în soare. Cu o şubă ca asta n-ajungi până la capăt, se gândeşte Ignatov cu nepăsare, ţi-o

iau – fie la punctul de repartiţie, fie undeva, pe drum. N-ai de ce să te găteşti aşa, doar nu mergem la nuntă… Soţia mullahului stă în spatele lui ca o boccea informă, greoaie. În mâini ţine o minune de cuşcă, înfăşurată într-o păturică: şi-a luat cu ea pisica preferată. Tâmpita.

Lui Ignatov nu-i prea arde să se uite la următoarea sanie. Cum ar veni: l-a omorât pe om şi a lăsat-o pe muiere fără bărbatul ei. Nu o dată s-a întâmplat. Şi numai din vina ţăranului, s-a repezit cu toporul asupra lui ca turbat. La început n-au vrut decât să-l întrebe de drum… Totuşi, Ignatov nu poate scăpa de senzaţia neplăcută că i se strânge stomacul. Milă? E tare mărunţică femeia asta, e plăpândă. Şi are chipul palid, delicat, parcă-i de hârtie. E limpede: n-o să ţină la drum. Poate cu bărbatu-său ar fi rezistat, dar aşa… Reiese că el, Ignatov, nu l-a ucis numai pe soţul ei, ci şi pe ea.

Poftim, a început să-i fie milă de culaci.

Când trece pe lângă el, femeia mărunţică ridică privirea. Măiculiţă, ce ochi verzi are! Calul bate din copită, dansează în loc. Ignatov se răsuceşte în şa, să se uite mai bine, dar sania a trecut deja. În partea din spate se vede o dungă neagră: urma adâncă de topor lăsată ieri de Ignatov.

Priveşte urma asta, dar simte în spate cum se apropie calul roşcat, cu coama lungă, pe care se apleacă sânii plini, gata să ţâşnească de sub haină, ai Nastasiei, care cu fiecare mişcare a ei pare a striga din toate puterile: Da, Vania, da, da, da…

Pusese ochii pe Nastasia încă din vremea instrucţiei.

Noii recruţi se adunau de obicei dimineaţa în curte, chiar sub ferestrele lui: două zile ascultau discursuri mobilizatoare şi învăţau să mânuiască puşca, a treia zi o porneau cu certificatul în dinţi, sub comanda agentului pentru acţiuni speciale al organelor GPU, aflat în misiune. Iar în dimineaţa următoare apărea în curte un alt grup. Veneau mulţi voluntari, toţi voiau să sprijine cauza dreaptă. Se întâmpla să fie şi femei, deşi multe dintre ele se înscriau în miliţie, nu se ştie de ce. E drept, GPU e treabă serioasă, de bărbat.

S-o luăm pe Nastasia, de pildă. Cum a venit, toată activitatea din curte a încetat. Recruţii au rămas cu ochii pironiţi la ea, cu gâturile întoarse, ca nişte găini moarte, nu-l mai ascultau pe instructor decât cu o ureche. Până se înmuia şi el, transpirat tot, în timp ce-i explica părţile componente ale puştii (din biroul lui Ignatov se vedea bine). Au reuşit cumva să-i înveţe ce era de învăţat, au trimis grupul la lucru şi au răsuflat uşuraţi. Dar amintirea femeii frumoase le-a rămas în stomac ca un ghem de gheaţă dulce.

În seara aceea, Ignatov nu s-a dus la Ilona. Toţi spuneau că e fată

frumoasă – nici prea tânără (o încercase deja viaţa, nu-şi ţinea nasul pe sus), nici prea bătrână (era încă plăcută la vedere), era trupeşă (aveai pe ce pune mâna), nu se uita decât în gura lui, nu se împăuna cu farmecele ei; în plus, avea o cameră mare, de doisprezece metri, într-un apartament la comun. Una peste alta, putea să trăiască cu ea, dar nu voia. De fapt, ea îi spusese: „Trăieşte cu mine, Ivan!“ Dar el şi-a dat seama că nu voia.

Foindu-se pe patul tare din cămin, el asculta sforăitul vecinilor de cameră şi medita la viaţă. N-o fi chiar o ticăloşie să se gândească la o muiere nouă când cea veche îşi face încă speranţe, îl aşteaptă, bate, pesemne, pernele să arate înfoiate? Nu, a hotărât el, nu-i o ticăloşie. De-aia-s date sentimentele, ca să se-aprindă omul. Dacă nu-s sentimente, dacă s-au stins, ce să mai ţii cărbunii reci?

Ignatov n-a fost niciodată un muieratic. Era chipeş, impunător, inteligent – de obicei femeile se uitau după el şi se străduiau să-i placă. El însă nu se grăbea să se încurce cu nimeni şi nici nu se ataşa uşor. De altfel, femeile pe care le avusese în viaţa lui – îi era ruşine să recunoască – le putea număra pe degetele de la o mână. Nu prea-i stătea gândul la asta. Se înrolase în 1918 în Armata Roşie şi avusese ce face: mai întâi Războiul Civil, apoi trebuie să-i potolească pe basmaci[7] în Asia Centrală… Probabil că şi-ar flutura şi acum sabia prin munţi dacă n-ar fi fost Bakiev. Acesta devenise om important în Kazan la vremea aceea; se transformase din Mişka, lunganul roşcovan, în Tohtamîş Muradovici, un bărbat onorabil, cu capul mare, bine ras, şi cu pince-nez auriu în buzunarul de la piept. El a fost cel care l-a adus pe Ignatov în Tatarstanul natal. Întoarce-te, Vania, i-a spus, am nevoie cu disperare să am oamenii mei, nu pot fără tine. A ştiut, şiretul, cum să-l ia. Ignatov a înghiţit momeala şi a dat fuga acasă, să-şi ajute prietenul.

Aşa a început activitatea lui la GPU, în Kazan. Nu putea spune că-i interesantă (hârţogăraie de tot felul, adunări şi altele asemenea), dar măcar putea să respire… La scurt timp, a făcut cunoştinţă cu o dactilografă de la sediul de pe Bolşaia Prolomnaia. Avea umerii plini, lăsaţi, şi un nume trist – Ilona. Abia acum, la treizeci şi ceva de ani, Ignatov a cunoscut pentru prima dată bucuria unei relaţii de lungă durată – se împliniseră deja patru luni de când mergea la Ilona. Nu că ar fi fost îndrăgostit, nu. Îi făcea plăcere să fie cu ea, îi era comod, asta da. Dar de *iubit*…

Ignatov habar nu avea cum se poate să iubeşti o femeie. Poţi să iubeşti numai lucruri măreţe: Revoluţia, Partidul, Patria. Dar femeia? Cum să exprimi cu acelaşi cuvânt ce simţi faţă de două lucruri atât de diferite – să

pui pe acelaşi taler al balanţei o femeie oarecare şi Revoluţia? Ar fi o prostie. Până şi Nastasia – are pe vino-ncoa’, e atrăgătoare, totuşi nu e decât o muiere. Să petreacă o noapte-două cu ea, şase luni cel mult, să-şi liniştească bărbăţia, şi gata, ajunge. Care dragoste? Aşa, nişte sentimente acolo, focul emoţiilor. Arde, e plăcut; când se stinge, sufli în cenuşă şi-ţi vezi de viaţă mai departe. De aceea, Ignatov nu folosea niciodată cuvântul *a iubi* – nu voia să-l profaneze.

Într-o dimineaţă, îl sună din senin Bakiev. Ai aşteptat destul o misiune adevărată, prietene Vania, zice el. Te duci la ţară să te lupţi cu duşmanii revoluţiei, au rămas încă mulţi acolo. Lui Ignatov i-a sărit inima de bucurie: din nou pe cal, din nou la luptă! I s-au dat în subordine doi soldaţi din Armata Roşie şi un detaşament de recruţi. Iar printre ei, în cojoc alb, călare pe un cal roib – ea, ea, draga lui… E mâna destinului, nu alta…

Înainte de plecare a trecut pe la Ilona şi şi-a luat un rămas-bun rece. Simţindu-i răceala din privire, ea a izbucnit în lacrimi: „Nu mă iubeşti, Ivan?“ El s-a enervat, a scrâşnit din dinţi: „De iubit, îi iubesc mamele pe copii!“ – şi a ieşit. Iar ea după el: „O să te aştept, Ivan, aşa să ştii! O să te aştept!“ Într-un cuvânt, a făcut o scenă.

Cu Nastasia e altceva. Asta n-o să-şi frângă mâinile şi n-o să ofteze. Ştie de ce au nevoie bărbaţii de muieri şi muierile de bărbaţi…

Trece pe lângă el: surâde larg, nu se ruşinează, îl priveşte direct în ochi. Îşi scoate cu dinţii ascuţiţi mănuşa din mâna plinuţă şi piaptănă coama calului cu degetele, îndreptându-i şuviţele. O mângâie.

Ignatov simte cum îl trec deodată furnicături fierbinţi de la ceafă în jos, pe omoplaţi, de-a lungul şirei spinării. Se uită încruntat în altă parte: nu se cuvine ca un soldat roşu în misiune să se gândească la femei. Ea n-are cum să-i scape. Şi dă pinteni calului, trecând în fruntea caravanei.

Au mers multă vreme. Vedeau coada altor coloane care se târau la fel de încet, fără să contenească, pe dealurile nesfârşite a ceea ce fusese odată gubernia Kazan, iar acum era Tatarstanul Roşu; mergeau spre capitala Kazan, construită din piatră albă. Careva zărea probabil şi coada caravanei lor, dar asta Ignatov nu avea de unde să ştie – nu-i plăcea să se uite înapoi. Din când în când treceau prin sate, şi ţăranii aduceau din casă pâine şi o îndesau în mâinile deschiaburiţilor, care şedeau abătuţi în sănii. El nu le interzicea: în felul ăsta aveau să mănânce mai puţin pe socoteala statului la Kazan.

Au mai lăsat în urmă un deal (Ignatov renunţase să le mai numere).

Deodată, în scârţâitul monoton al tălpilor de sanie, se aude strigătul puternic al negriciosului Prokopenko: „Tovarăşe Ignatov! Veniţi aici!“

Ignatov se întoarce: panglica dreaptă a caravanei e ruptă la mijloc, ca tăiată cu un cuţit. Partea din faţă înaintează încet, cealaltă stă. Siluetele întunecate ale câtorva călăreţi se agită la locul rupturii, jucându-şi caii în loc şi agitându-şi mâinile.

Ignatov se apropie. Iată care-i pricina: sania femeii mărunţele cu ochii verzi. Iapa înhămată la ea stă cu capul plecat foarte jos, iar sub pântecul ei stă mânzul şi suge grăbit la ugerul mamei – i se făcuse foame. Nu pot fi depăşiţi: drumul e îngust, nu încape decât o sanie.

— Iapa e în grevă! se plânge supărat Prokopenko, ridicând din sprâncene. Am încercat în toate felurile…

Trage din toate puterile de căpăstrul calului, dar acesta îşi scutură coama fornăind: nu vrea să pornească.

— Trebuie să aşteptăm până-l hrăneşte, spune încetişor femeia din sanie.

Hăţurile i se odihnesc pe genunchi.

— De aşteptat, aştepţi bărbatul acasă, îi răspunde aspru Ignatov. Noi trebuie să mergem.

Sare jos din şa. Scoate din buzunarul mantalei nişte coji de pâine păstrate pentru calul lui, presărate cu granule mari de sare murdară, şi i le întinde iepei încăpăţânate. Aceasta le mănâncă, plescăind din buzele-i negre şi strălucitoare. Aşa, aşa, uită-te la mine… El îi mângâie botul lung, cu fire de păr cenuşii, aspre.

— Cu mângâieri îmblânzeşti şi o iapă, îi zice Nastasia apropiindu-se – surâde larg, i se văd gropiţele din obraji.

Ignatov trage de căpăstru: hai, draga mea! Iapa mestecă şi ultima coajă şi îşi lasă încăpăţânată capul în pământ: nu vreau.

— N-o urniţi acuma, se aude glasul tăcutului Slavuţki, care îşi scarpină gânditor cicatricea lungă de pe faţă. Până nu-l hrăneşte, nu pleacă.

— Carevasăzică nu pleacă…

Ignatov trage mai tare, apoi smuceşte scurt căpăstrul.

Iapa nechează cu jale, arătându-şi dinţii galbeni şi bătând din copită. Mânzul suge grăbit, privindu-l pieziş pe Ignatov cu ochişorii negri ca prunele. Acesta îşi ia avânt şi pocneşte iapa cu palma pe crupă: dii! Iapa nechează şi mai tare, scutură din cap, dar nu se mişcă. Încă o lovitură pe crupă: dii, am zis! Dii, fir-ai tu să fii! Caii din preajmă devin agitaţi, prind glas, se ridică pe picioarele dindărăt.

— Nu pleacă, repetă încăpăţânat Slavuţki. Poţi s-o omori în bătaie. Aşa-s mamele…

Nu mai taci odată, ofiţer idiot. De zece ani eşti în Armata Roşie şi încă nu gândeşti ca noi, sovieticii.

— Se pare că trebuie să cedăm în faţa iepei, aşa-i, tovarăşe Ignatov? ridică Nastasia din sprâncene, mângâind coama calului ei ca să-l liniştească.

Ignatov apucă mânzul de crupă şi-l trage, încercând să-l desprindă de la ugerul iepei. Mânzul dă din picioare ca o lăcustă şi sare sub pântecul iepei pe partea cealaltă. Ignatov se prăbuşeşte pe spate în zăpadă – mânzul continuă să mănânce. Nastasia râde în hohote, culcându-şi sânii pe gâtul calului ei. Slavuţki îşi întoarce capul fâstâcit.

Înjurând, Ignatov se ridică în picioare, îşi scutură zăpada de pe caschetă, de pe manta, de pe pantaloni. Face semn cu mâna săniilor care o luaseră înainte:

— Staaai!

Şi călăreţii pornesc în galop spre capul convoiului: Staaai! Până la noi ordine – pe loc repaaa-os!

Ignatov îşi scoate budionovka, îşi şterge faţa roşie şi se răsteşte supărat la Zuleiha:

— Până şi iepele voastre sunt contrarevoluţionare!

Caravana se odihneşte, aşteptând ca mânzul de o lună şi jumătate să se sature de laptele mamei.

Când pe câmpuri se lasă întunericul dens, mai rămâne o jumătate de zi de mers până la Kazan. Sunt nevoiţi să înnopteze în cantonul din apropiere.

Preşedintele sovietului de acolo, Denisov – un ţăran masiv, cu aer de marinar încercat –, i-a primit călduros, cu bucurie chiar.

— Vă organizez cazarea ca la cel mai bun hotel! Astoria! Ba nu, şi mai bine, Angleterre! le-a promis el, arătându-şi dinţii mari într-un zâmbet larg.

Şi deodată, ce să vezi – nişte oi încep să behăie asurzitor, se îmbrâncesc, se reped una la alta cu urechile tremurându-le, dau din picioarele negre, subţirele. Bătând din palme, Denisov le goneşte pe toate în ţarc – dincolo de perdeaua lungă de pânză care împarte locul în două jumătăţi. Un ultim mieluşel zburdalnic nu se lasă dus, bate zdravăn din copite în podeaua de lemn. În cele din urmă, preşedintele îl apucă de lâna buclată şi-l aruncă alături de ceilalţi; se uită mulţumit în jur, mătură cu cizma căcărezele negre şi mirositoare, îşi desface primitor braţele (în golul

uşii, dungile de pe tricoul lui de marinar strălucesc):

— Păi ce v-am spus?

Ignatov ridică capul şi priveşte în jur. Flacăra puternică a lămpii cu gaz luminează tavanul înalt de lemn. Ferestrele înalte şi înguste fac horă în jurul unei cupole rotunde. Pe pereţii negri, acoperiţi cu smoală, se mai zăresc urmele inscripţiilor arăbeşti. Se cască şi câteva nişe asemenea peşterilor, în care se disting vag pătrate deschise la culoare, urme ale *liauhelor* date jos nu demult.

La început Ignatov n-a vrut să înnopteze în fosta moschee – la dracu' cu ea, e semnul obscurantismului. Iar acum se gândeşte: chiar aşa, de ce nu? Bine-a făcut Denisov. De ce să stea degeaba clădirea goală?

— Locul ajunge pentru toţi, continuă să-l laude preşedintele, trăgând *cearşaul* pestriţ. Oile în jumătatea destinată femeilor, oamenii în cea destinată bărbaţilor. Rămăşiţă burgheză, fireşte. Dar e comod – nu se poate nega! Mai întâi am vrut să scoatem perdeaua, apoi am hotărât s-o lăsăm. Aici, la noi, aproape că nu-i seară fără oaspeţi.

Moscheea fusese cedată recent colhozului. Nici chiar mirosul acru de căcăreze nu-i putea alunga parfumul caracteristic, păstrat prin colţuri – de covoare vechi, de cărţi prăfuite.

La intrare se înghesuie deschiaburiţii îngheţaţi, privesc speriaţi perdeaua în spatele căreia behăie şi se îmbrâncesc oile.

— Faceţi-vă comozi, cetăţeni deschiaburiţi.

Denisov deschide uşiţa sobei şi pune câteva lemne pe foc.

— Şi femeile de la colhoz s-au temut la început să intre în jumătatea destinată bărbaţilor, îi şopteşte el lui Ignatov. Cică-i păcat. S-au obişnuit pe urmă.

Mullahul în cojoc intră primul în moschee. Se duce la nişa înaltă a *mihrabului* şi se aşază în genunchi. Câţiva bărbaţi i se alătură. Femeile rămân înghesuite în prag.

— Cetăţencelor! strigă vesel preşedintele de lângă sobă, şi flăcările aurii strălucesc în ochii lui negri. Uitaţi-vă, oile nu se tem! Luaţi exemplu de la ele.

De după perdea se aude, drept răspuns, un behăit puternic.

Mullahul se ridică în picioare. Se întoarce spre deportaţi şi îşi deschide palmele într-un gest de invitaţie. Oamenii intră timid, răspândindu-se pe lângă pereţi.

Aşezat pe un morman de lucruri aruncate într-un colţ, Prokopenko le răscoleşte şi dă peste o carte, îi zgândăreşte cu unghia coperta frumoasă din

pânză, cu ornamente de metal – e atras de cultură.

— Cărţi vă rog să nu luaţi, îl observă preşedintele. Sunt tare bune la făcut focul.

— Nu ne atingem de nimic.

Ignatov se uită sever la Prokopenko, şi acesta azvârle cartea înapoi în morman, dând indiferent din umeri: nu mă interesa cine ştie ce.

— Auzi, împuternicitule – Denisov se întoarce către Ignatov –, da' soldăţeii ăştia ai tăi n-o să se înfrupte din oi la cină? De câte ori trece câte o caravană cu deschiaburiţi pe-aici, mă trezesc dimineaţa cu oi lipsă. Din ianuarie încoace am rămas cu jumătate de turmă. Adevărat îţi zic.

— Cum se poate? Doar sunt bunuri ale colhozului!

— Bine, bine… Denisov zâmbeşte şi-l ameninţă în glumă pe Ignatov cu degetul lui noduros, plin de bătături negre. Până la urmă, nu poţi să-i supraveghezi pe toţi…

Ignatov îl bate împăciuitor pe umăr: nu te teme, tovarăşe! Ia te uită, îi venea să-i zică: un fost marinar petersburghez (de la Marea Baltică!) şi muncitor leningrădean (fruntaş!), ajuns acum din proprie voinţă să lucreze la colhoz (romantic!), venit la chemarea partidului să ridice satul sovietic – într-un cuvânt, unul de-al nostru din toate punctele de vedere, şi gândeşte atât de rău despre ai lui…

Nastasia se plimbă cu pas leneş prin moschee, cercetându-i pe deportaţii înghesuiţi prin colţuri. Îşi scoate căciula miţoasă de pe cap, şi coada grea, de culoarea spicelor îi cade pe spate până la călcâie. Femeile suspină adânc (în moschee, în prezenţa bărbaţilor, în prezenţa mullahului, cu capul descoperit!) şi acoperă cu palma ochii copiilor. Nastasia se apropie de soba fierbinte şi îşi aruncă şuba pe ea. Tunica şi-o ţine adunată în falduri sub sânii ridicaţi, legată în talie cu o centură lată atât de strâns, încât pare că stă să plesnească.

— Aici o să punem copiii, spune Ignatov fără să se uite la ea. „Iar mi-e milă?“ îi vine în minte gândul cel rău. Dar se linişteşte imediat: or fi ei copii de culaci, dar tot copii sunt.

— Of, o să-ngheţ! oftează ea vesel şi îşi ia şuba.

— Hai să-ţi aranjez un culcuş în fân, frumoaso, îi face cu ochiul Denisov.

În plânsete şi hărmălaie, copiii se aranjează cum pot pe soba mare: unii deasupra, alţii alături. Mamele se culcă pe podea făcând un cerc larg, bine strâns în jurul lor. Ceilalţi îşi caută câte un locuşor de-a lungul pereţilor, pe cârpele aruncate prin colţuri, pe resturile de biblioteci şi laviţe.

Zuleiha găseşte un petic de covor pe jumătate ars şi se aşază pe el, rezemându-se cu spatele de perete. Gândurile îi sunt încă apăsătoare, încete, ca aluatul de pâine. Ochii ei văd, dar ca printr-o perdea. Urechile aud, dar ca din depărtare. Corpul i se mişcă, respiră, dar parcă n-ar fi al ei.

Toată ziua s-a gândit că prezicerea Strigoaicei se adeverise. Dar în ce fel cumplit! Trei *fărăştăi* de foc – trei soldaţi din hoardele roşii – o scoseseră din casa bărbatului ei într-un car, şi bătrâna rămăsese acolo, cu fiul ei adorat. S-a împlinit lucrul de care Strigoaica se bucura şi pe care şi-l dorea atât de mult. O să-i treacă prin cap lui Mansurka să-l înmormânteze pe Murtaza lângă fiicele lor? Dar pe Strigoaică? Zuleiha nu se îndoia că bătrâna nu avea să supravieţuiască mult timp după moartea fiului ei. Allah Preaînalt, facă-se voia ta.

Pentru prima dată în viaţă stă într-o moschee, ba chiar în jumătatea destinată bărbaţilor, aproape de *mihrab*. Probabil că şi asta e din voia Celui Atotputernic.

Bărbaţii îşi lăsau cu greu femeile să intre în moschee, şi asta numai la sărbătorile mari: de *Uraza* şi de *Kurban*. În fiecare vineri, Murtaza, după ce asuda bine în baia de aburi, ieşea îmbujorat de acolo, cu barba pieptănată cu grijă, şi pleca grăbit la moscheea din Iulbaş pentru rugăciunea mare, punându-şi tichia de catifea verde pe creştetul atât de bine ras, încât căpăta un luciu trandafiriu. Jumătatea destinată femeilor – într-un colţ al moscheii, după un *cearşau* gros – era de obicei pustie vinerea. *Mullah-hazret* poruncea bărbaţilor să transmită conţinutul discuţiilor de vineri femeilor rămase la treburile casei, spre a nu se abate de la calea cea dreaptă şi a se întări în credinţa adevărată. Murtaza îndeplinea ascultător porunca: după ce venea acasă, se aşeza pe laviţă, aştepta până când în jumătatea de cameră destinată femeii se stingea zgomotul râşniţei sau zdrăngănitul vaselor şi arunca prin perdea mereu aceleaşi cuvinte: „Am fost la moschee. L-am văzut pe mullah“. Zuleiha aştepta în fiecare vineri această frază, căci ea însemna mult mai mult decât spuneau cuvintele luate separat: toate în lumea asta sunt la locul lor, ordinea lucrurilor e neclintită.

Mâine e vineri. Mâine, Murtaza nu se duce la moschee.

Zuleiha îl găseşte cu privirea pe *mullah-hazret*, care continua să se roage cu faţa spre *mihrab*.

— Oamenii de gardă să-şi ocupe posturile, ordonă Ignatov. Ceilalţi – la culcare.

— Şi dacă nu vrem, tovarăşe Ignatov?

Femeia cu sânii mari, care îşi descoperise capul cu atâta neruşinare în

moschee, luase un braţ de fân şi stătea în picioare cu el în mâini.

— Deşteptarea e în zori, răspunde el sec, şi Zuleihăi, fără să ştie de ce, îi pare bine că e atât de aspru comandantul cu femeia neruşinată.

Femeia oftează zgomotos, ridicându-şi şi mai sus pieptul proeminent, şi aruncă braţul de fân pe podea, aproape de Zuleiha.

Santinelele se aşază la intrare, pe o bibliotecă răsturnată, şi lamele baionetelor scânteiază vioaie în întuneric. „De cu seară pân' ce zorii vor să vie, marinarii sunt mereu la datorie!" rosteşte preşedintele către ei în loc de rămas-bun, apoi le urează noapte bună deportaţilor şi oilor. Ignatov face un semn, şi lampa cu gaz îşi înghite mica limbă portocalie, doar vârful fitilului mai licăreşte abia vizibil în beznă.

Zuleiha pipăie în buzunar după pâine, rupe o bucăţică şi o mestecă.

— Unde ne duci, comisare? se aude în întuneric vocea sonoră, cântată a mullahului.

— Unde v-a trimis partidul, acolo vă duc, răspunde la fel de tare Ignatov.

— Şi unde ne-a trimis partidul tău?

— Întreabă-l pe atotştiutorul Allah, să-ţi şoptească el la ureche.

— N-o să reziste toţi la drum. Ne duci la moarte, comisare.

— Străduieşte-te să supravieţuieşti. Sau roagă-l pe Allah să-ţi dea o moarte rapidă, să nu te chinuieşti.

Deportaţii şuşotesc îngrijoraţi: Unde? Unde? – Oare în Siberia? – Păi unde altundeva? Când trimit, acolo trimit. – O fi departe? – Doar a spus *mullah-hazret*: e atât de departe, că n-o să rezistăm la drum. Allah! Măcar de-am ajunge. – Aşa-i. Cine ajunge o să supravieţuiască…

Santinelele îşi armează puştile înainte de culcare cu un zgomot metalic. Murmurul vocilor se stinge. Căldura sobei se răspândeşte în moschee, pleoapele grele de oboseală se închid, Zuleiha aţipeşte. Nevasta mullahului scoate din cuşcă iubita ei pisică cenuşie şi o hrăneşte din mână, vărsând lacrimi mari pe spinarea ei vărgată şi moale.

— Zuleihaaa! se aude glasul Strigoaicei din depărtare, parcă de sub podea. Zuleihaaa!

Vin, vin, mamă…

Zuleiha deschide ochii. În jur, în semiîntunericul dens, abia străpuns de lumina tremurândă a lămpii, dorm deportaţii. Focul trosneşte în sobă, când şi când, în fundul moscheii, oile behăie somnoroase. Santinelele picotesc cu poftă sprijinite de perete, cu capul înclinat pe umerii lăsaţi.

Uf, i s-a părut.

Şi deodată, foarte aproape, se aude un fâşâit puternic. O şoaptă sacadată – de bărbat, ori de femeie? –, fierbinte, grăbită, poticnită, amestecată cu o respiraţie ritmică, sonoră: pe braţul de fân, unde ieri şi-a făcut culcuşul femeia neruşinată, întunericul tremură, freamătă, gâfâie. Se mişcă – mai întâi încet, apoi mai repede, mai violent, mai intens. Nu mai e întuneric, sunt doar două trupuri învăluite în umbră. Ceva tremură, răsuflă adânc, prelung. Şi un râs înăbuşit de femeie: „Stai, turbatule, m-ai istovit de tot!“ Glasul e cunoscut: ea e, neobrăzata cu obraji rumeni. Zuleihăi i se pare că-i vede în întuneric părul blond, răsfirat, atârnându-i greu. Respiră uşurată, cu gura deschisă larg – ca şi când nu s-ar teme că o aude cineva. Îşi lasă capul pe pieptul cuiva, şi amândoi se potolesc, tac.

Zuleiha îşi forţează ochii, încercând să vadă mai bine faţa bărbatului. Şi reuşeşte să distingă doi ochi care o privesc din beznă: se uită la ea de mult, cu atenţie – e Ignatov.

— Salahatdin! se aude deodată în adâncul moscheii un strigăt sfâşietor. Bărbate!

O lampă se aprinde brusc. Oamenii tresar, se uită în jur, un copil plânge în somn, pisica miaună călcată din greşeală de o cizmă.

— Salahatdin! continuă să ţipe nevasta mullahului.

Ignatov înjură, se eliberează din plasa părului de rusalcă al Nastasiei, îşi încheie grăbit cureaua şi îşi trage din mers cizmele. Dă fuga într-acolo, unde deportaţii se strânseseră într-o grămadă compactă.

Oamenii fac cărare. Pe jos, cu capul cărunt spre *mihrab* şi cu picioarele lungi ieşindu-i de sub şuba miţoasă, zace *mullah-hazret*. Alături, în genunchi, cu fruntea lipită de podea, hohoteşte nevasta lui trupeşă. Ochii deschişi ai mullahului s-au stins şi privesc în sus, pielea întinsă pe pometi şi ridurile, care coboară de la nas spre bărbie, fac să-i apară pe buze un zâmbet livid, încremenit. Ignatov ridică privirea. Prin ferestruicile înguste pătrunde un firicel de lumină albastră. E dimineaţă.

— Toată lumea să se pregătească, se adresează el chipurilor înlemnite din jur. Pornim.

Şi se îndreaptă spre ieşire.

Nastasia îl petrece cu privirea şezând pe claia de fân, îşi împleteşte părul într-o coadă groasă părul răvăşit.

Pregătirile de drum au fost rapide. S-a hotărât ca trupul mullahului să fie înmormântat acolo, la canton. Ignatov a insistat ca şuba s-o îmbrace nevasta secată de lacrimi a mullahului. Copiii au ajutat-o să prindă pisica

speriată, ascunsă după sobă, şi s-o pună la loc în cuşcă.

Când Zuleiha stă deja pe capră, ţinând hăţurile pregătite – se aşteaptă ordinul de pornire –, negriciosul se apropie de ea, uitându-se în toate părţile, şi aruncă grăbit în sanie ceva greu, alb, cârlionţat: un mieluşel. Îl acoperă cu un sac şi duce degetul noduros la buze: ssst…

În toată curtea se aude tare: La drum! Caii fornăie, gărzile strigă. Şi săniile se târăsc afară din curte ca un banc de peşti mari şi înceţi.

Preşedintele Denisov stă în poartă zâmbitor, îi petrece.

— Ei, frate, curaj! îi spune Ignatov prieteneşte, strângându-i palma bătătorită, ca talpa de aspră.

— Ascultă, Ignatov, zice Denisov coborând vocea, încruntându-se preocupat. Ce-ar fi să ridicăm steagul roşu pe moschee?

Ignatov se uită la turnul înalt al minaretului, înălţat spre cer cu vârful lui ascuţit, pe care stă o semilună de tablă închisă la culoare.

— O să se vadă de departe, aprobă el. Frumos!

— Totuşi, e o clădire de cult. O să iasă un fel de salată amestecată.

— Salată e-n capul tău, zice Ignatov bătându-şi pe gât calul care joacă în loc nerăbdător. Ăsta-i un adevărat grajd, bun pentru colhoz. Ai priceput, fruntaşule?

Denisov dă din mână zâmbind: cum să nu pricep?

Ignatov lasă să treacă înainte ultimele sănii, îmbrăţişează cu privirea curtea goală şi porneşte în urma caravanei, făcând omătul dimineţii să scrâşnească sub copitele calului.

Când satul rămâne departe în urmă, Zuleiha îşi întoarce capul. În vârful moscheii flutură steagul roşu ca focul.

Preşedintele sovietului sătesc, Denisov, va mai lucra în sat încă jumătate de an. Spre primăvară, el va organiza colhozul şi va creşte semnificativ, cu simţ de răspundere, procentul colectivizării în localitatea încredinţată lui.

Se va lupta cu religia din toate puterile, aşa cum lupta pe Marea Baltică: în timpul lunii sacre a Ramadanului va face propagandă organizând marşuri în jurul moscheii, îi va înfrunta singur pe trei slujitori ai cultului în dezbaterea publică intitulată „E necesară religia în societatea sovietică?“, va aduna şi va pune pe foc toate cărţile din sat care conţin Coranul.

Încununarea carierei sale la ţară va fi procurarea tractorului Kommunar pentru colhozul său – spre invidia tuturor satelor învecinate din

canton, care încă nu aveau maşini. Tractorul va deveni cel mai preţios şi mai apărat obiect din gospodăria lui Denisov. Va avea o iniţiativă inovatoare: să schimbe numele sărbătorii păgâne Saban-tui *– Sărbătoarea Plugului, care are loc în satele tătăreşti la sfârşitul primăverii – în* Traktor-tui. *Iniţiativa îi va fi susţinută de cei de la centru; la ceremonie va veni o delegaţie ŢIK*[8] *tocmai de la Kazan şi o armată de ziarişti. Sărbătoarea va fi ratată din cauza unei defecţiuni a tractorului. Mai târziu se va lămuri că o bătrânică* abîstai *bine intenţionată dorise să îmblânzească duhul tractorului şi hrănise pe furiş motorul cu câteva ouă şi nişte pâine, tocmai pricina stricăciunii. Nemulţumiţi, tovarăşii de la ŢIK şi ziariştii vor pleca la Kazan cu mâinile goale, iar cariera lui Denisov o va lua în jos vertiginos.*

Va fi rechemat de la ţară şi trimis acasă. La întoarcerea la Leningrad, îşi va găsi camera din locuinţa comună înţesată de vecinii ocupaţi să se înmulţească peste măsură. Lupta cruntă şi îndelungată cu şefii de la spaţiul locativ îl va face s-o dea pe băutură, şi după vreo doi ani va fi izgonit din cămin pentru alcoolism. În 1933, când se vor schimba buletinele de identitate, Denisov, ca persoană fără acte şi beţiv inveterat, se va vedea dat afară din Leningrad – mai întâi la kilometrul 101, apoi la Ust-Ţîlma, iar apoi şi mai departe, la Duşkacean, unde i se va pierde urma pentru totdeauna printre colinele din jurul Baikalului.

Note

7. Contrarevoluţionari musulmani care au organizat o mişcare armată de opoziţie împotriva conducerii ţariste şi sovietice între anii 1916 şi 1923.

8. *Ţentralnîi Ispolnitelnîi Komitet* – Comitetul Executiv Central.

Cafeaua

Cui nu-i place cafeaua servită în ceşcuţe mici de porţelan?

Wolf Karlovici îşi ascunde faţa sub plapumă, continuând să simtă pe frunte atingerea fierbinte a razei de soare. Încă două clipe şi se va scula. Treburile nu aşteaptă.

Curând, Grunia va da buzna cu zgomot în cabinet, străduindu-se să ţină braţele bine întinse, pe care stă tava cu ceşcuţa aburindă. Dimineaţa, numai cafea şi o bucăţică de ciocolată, fără mâncare, că îngreunează gândurile şi membrele. El se va ridica şi va trage draperia cu o mişcare largă, lăsând lumina soarelui să umple camera. Grunia îi va cerceta, sâcâindu-l, uniforma albastră care atârnă pregătită şi va îndepărta cu grijă de pe mânecă firul de praf inexistent (admiraţia ei timidă pentru îmbrăcămintea lui oficială de profesor devine cu fiecare an mai puternică). Şi va începe o nouă zi: cursuri, examene, mii de studenţi cu chipuri emoţionate…

Wolf Karlovici aruncă energic plapuma pe jos, şi degetele de la picioare bâjbâie după pielea netedă şi răcoroasă a papucilor. Draperia flutură zburând într-o parte, dezvăluind priveliştea cunoscută din copilărie. Bovindoul cu trei ferestre înalte e ca un uriaş triptic care prinde viaţă şi prin care se văd ramurile teilor bătrâni, de mulţi ani la rând înverzite, înflorite, despuiate de frunze, acoperite cu promoroacă şi iar înflorite, oglindindu-se în lacul Ciornoe Ozero.

Acum geamurile sunt acoperite cu desene delicate de gheaţă. *Januar*, cum ar fi spus tata, aruncându-şi privirea de aristocrat pe fereastră în fiecare dimineaţă, ca pentru a saluta prieteneşte luna de iarnă.

Înainte fusese acolo biroul tatălui său, iar micul Wolf nu avea voie să intre. Se furişa când nu-l vedea nimeni şi, ţinându-se de faldurile draperiei,

își turtea nasul de sticla rece și admira lacul.

Acum lucrează el în birou. Preferă chiar să doarmă aici, pe divanul tare de lângă vechiul secreter al tatălui său. Pe masă sunt pregătite tocul și hârtia – ideile bune vin de obicei noaptea. A uitat când a înnoptat ultima oară în dormitor. Probabil înainte de renovare.

Renovarea o supraveghea Grunia, ca de altfel tot ce se petrecea în vechiul apartament al profesorului. Multă, gălăgioasă, cu coada groasă cât brațul, împletită în jurul capului, și mâinile groase cât piciorul, Grunia intrase cu pas greu de soldat în casa lui cu douăzeci de ani în urmă, iar Wolf Karlovici capitulase pe loc și îi înmânase bucuros și docil hățurile micii sale gospodării, ca el să se poată cufunda în încântătoarea lume tainică a corpului omenesc.

Profesor la Universitatea din Kazan la a treia generație, Wolf Karlovici Leibe era chirurg practician. Practica lui era vastă, oamenii stăteau la coadă cu lunile pentru o operație. De fiecare dată când trecea bisturiul peste pielea moale și galbenă a pacientului, simțea cum i se strânge stomacul într-un ghem rece: *oare am dreptul*? Bisturiul atingea pielea, și răceala se transforma în căldură, răspândindu-i-se în membre: *nu am dreptul să nu încerc*. Și încerca: purta un mic dialog în minte cu învelișul de piele, cu mușchii și cu țesuturile conjunctive, prin care se apropia de ținta operației, saluta respectuos organele interne, șușotea cu vasele de sânge. *Vorbea* cu corpul pacientului prin intermediul bisturiului. Și corpul îi răspundea. Nu povestea nimănui despre *dialogurile* sale – văzut din afară, putea părea că suferă de o boală psihică.

Wolf Karlovici mai avea un secret: îl emoționa până peste poate misterul nașterii omului, până îl apucau furnicăturile în vârful degetelor.

În tinerețe, îmbătat de cursurile legendarului profesor Fenomenov, voise chiar să rămână să lucreze la catedra de obstetrică și ginecologie. Tatăl lui îl făcuse să se răzgândească („Să nu faci toată viața altceva decât să moșești țărănci?“). Tânărul Wolf se resemnase și își alesese profesia nobilă de chirurg – rămăsese la catedra de chirurgie.

După ce a devenit chirurg, când pregătea în amfiteatrul de anatomie corpurile nerevendicate de nimeni ale cerșetorilor sau prostituatelor luate de la secția de poliție pe post de cadavre pentru disecție, găsea uneori în pântecul unei femei un mic făt. Descoperirea îi provoca de fiecare dată vii emoții. Îl străfulgera gândul prostesc: dacă e viu animălutul minuscul cu fețișoara boțită și terminațiile caricatural de mici?

His locus est ubi mors gaudet succurrere vitae, suna inscripția de pe

frontispiciul clădirii rotunde a amfiteatrului de anatomie de la universitate. *„Aici este locul unde moartea ajută cu bucurie viaţa*.“ Chiar aşa era. Pruncii nenăscuţi din pântecele bietelor femei înjunghiate din gelozie sau ucise în schimburile de focuri dintre bandiţi tânjeau să-i dezvăluie lui Wolf Karlovici micile lor taine – glasurile lor firave îi zumzăiau continuu în cap, şopteau, bolboroseau, uneori ţipau. Şi el a cedat. În anul 1900, la cumpăna dintre veacuri, când avea douăzeci şi cinci de ani, a făcut prima lui operaţie de cezariană. La vremea aceea avea deja la activ câteva zeci de incizii abdominale, şi această operaţie nouă nu era prea complicată pentru el. Dar cu totul specială era emoţia care îl cuprindea după aceea: una era să scoţi din pântec o tumoare însângerată şi alunecoasă, apoi s-o azvârli într-o tavă, şi cu totul altceva era să scoţi un copilaş viu, tremurând din tot corpul.

Operaţia a decurs strălucit. Apoi încă una, şi încă una. Faima tânărului chirurg „trimis de Dumnezeu“ s-a răspândit ca vântul prin gubernia Kazan. Aşa a trăit: se ocupa de chirurgie clinică pentru tatăl lui şi de ginecologie (un pic ruşinat, fără s-o afişeze) pentru el.

Apropo, când a operat ultima oară? Wolf Karlovici rămâne pe gânduri. Parcă nu demult, dar îi e greu să-şi amintească data exactă sau obiectul operaţiei. Munca de profesor necesită atâta putere şi timp, încât unele evenimente i se şterg din minte. Va trebui s-o întrebe pe Grunia.

Wolf Karlovici ia o stropitoare de pe pervaz şi îşi udă palmierul. Este singurul lucru pe care Grunia nu are voie să-l facă în casă. Udatul florilor e un ritual special: profesorul se linişteşte când îşi udă palmierul. Copacul uriaş cu frunze cărnoase, strălucitoare, aşezat în hârdăul din lemn de pe podea, are exact vârsta lui. În ziua când se născuse, cu cincizeci şi cinci de ani în urmă, tatăl lui sădise un sâmbure în hârdău şi uitase de el, iar după o lună descoperise cu uimire un vlăstar drept şi robust. Palmierul a crescut şi s-a transformat încetul cu încetul într-un copac înalt şi puternic – e drept, fără să fi înflorit vreodată. În ziua în care va înflori, va fi sărbătoare pentru Wolf Karlovici.

Uşa se trânteşte cu zgomot de perete, şi Grunia dă buzna înăuntru gălăgioasă şi nestăpânită ca locomotiva zburând pe şine. „Bună dimineaţa“, rostesc buzele ei pline, date cu o pomadă de un roşu-aprins. Aşadar e o dimineaţă bună. La fel ca ziua care începe.

Încăperea se umple de miros de caşă cu ceapă.

Grunia pune pe marginea mesei tava de argint cu ceşcuţa de porţelan.

— Te rog să le spui muncitorilor să-şi înceapă zarva mai târziu, zâmbeşte rugător Wolf Karlovici, stând în picioare lângă palmier. Vreau să

lucrez în linişte.

Grunia dă în tăcere din capul cu coafura înaltă, aranjată din cozile groase cât parâmele de corabie.

— Când o să se… Wolf Karlovici atinge grijuliu frunzele netede şi reci. Când o să se termine renovarea asta fără sfârşit?

— Curând, răspunde Grunia cu glas scăzut, îndreptându-se spre ieşire. Nu mai durează mult.

— Şi mai e ceva, Grunia…

Ea se opreşte în uşă şi se întoarce.

— Dumneata îţi aminteşti când am operat ultima oară? Mi-a ieşit din minte…

Grunia îşi încreţeşte fruntea îngustă.

— De ce vreţi să ştiţi?

Wolf Karlovici se face mic sub privirea ei ameninţătoare.

— Nu mă simt bine când nu pot să-mi amintesc de un lucru atât de simplu din biografia mea.

— Mă duc să-mi amintesc, îi zice Grunia dând hotărâtă din cap, împungând parcă aerul, şi iese.

Prin uşa întredeschisă răzbat zăngănit de vase, voci supărate de femeie şi plânsete de copii.

— Parcă am cerut linişte! duce chinuit mâna la frunte Wolf Karlovici.

Grunia intră în bucătărie să ia mâncarea de dimineaţă pentru ea şi pentru Stepan. Trei ferestre imense, fără storuri. Nişte frânghii cu rufe împart spaţiul în două triunghiuri inegale. Şase mese stau înşirate lângă pereţi. Pe mese, şase primusuri. Şase dulapuri pântecoase. În apartament sunt cu totul şapte camere, dar Wolf Karlovici nu are masa lui. Prin urmare nu are nici primusul lui.

La vederea Gruniei, femeile, care dezbăteau ceva cu aprindere, tac, răspândindu-se pe la locurile lor. Se aude omleta cuiva sfârâind în tigaie. Grunia apucă frânghia cu rufe şi mută cearşafurile întinse cu grijă pe ea, făcându-le armonică.

— V-am spus clar: să nu ocupaţi jumătatea mea! rosteşte ea spre tavan.

— Azi n-ai rufe, răspunde una dintre femei cu mâinile-n şold şi mânecile suflecate.

Grunia îşi desface în tăcere şorţul zdrenţuit de la brâu şi-l atârnă pe frânghia eliberată: acum am! Apoi descuie bufetul, scoate pâinea şi-l încuie la loc. Ia de pe primusul ei cratiţa cu caşă şi porneşte spre ieşire. Femeile o

petrec cu privirea. Apa clocoteşte în cazanul cu rufe puse la fiert, şi laptele sfârâie, dând în foc.

Pe coridorul larg e întuneric: arzătoarele de gaz nu mai funcţionează de vreo zece ani. S-au tot îngrămădit acolo dulapuri şi cufere, n-ai pe unde să treci. Aşa-i viaţa la comun: întuneric, strâmt şi miros de ceapă prăjită. Altfel era pe vremuri…

Grunia împinge uşa cu spatele vânjos şi intră în camera ei.

— Ce-a durat atâta?

Stepan stă la masă numai în maiou şi meştereşte ceva cu şurubelniţa la un lacăt mare pentru hambar. Pe mâini are pete negre şi lucioase de ulei.

— Zice că vrea să-şi aducă aminte când a operat ultima oară.

Grunia pune cratiţa pe masă şi priveşte gânditoare desenul de pe faţa de masă.

Stepan lasă jos şurubelniţa şi ia lacătul în mână. Clac! – şi arcul închide lacătul cu un scrâşnet rapace. Apoi ia cheia de alături, o vâră în broască, o răsuceşte cu un sunet metalic plăcut, şi lacătul se deschide ascultător.

— Gata! zâmbeşte el dând la iveală şirul dinţilor rari, strâmbi, înnegriţi de tutun.

— Vrea să-şi aducă aminte când a operat ultima oară, repetă mai tare Grunia. Ce ne facem dacă o să vrea să-şi amintească şi de altele?

— Crezi că-i aşa de simplu? A vrut, şi gata, şi-a amintit? Nu şi-a amintit zece ani şi acuma vrea cu orice preţ?

Stepan îşi şterge mâinile de maiou, frânge pâinea şi începe să mestece.

— De unde să ştiu eu?

Grunia ia polonicul şi aruncă-n farfurie un boţ de caşă aburindă.

— Când ai trimis scrisoarea?

Stepan mănâncă hrişca fierbinte cu lingura plină, fără să se frigă.

— A trecut deja o lună.

— Înseamnă că o să vină curând. Nu mai avem mult de aşteptat. Oamenii ăia au şi ei treburi acolo, trebuie să-şi facă timp.

Stepan îşi scoate cu degetul mic un bob înfipt în falca de sus, apoi îşi şterge mâna de faţa de masă.

— Treaba noastră e să nu-i lăsăm… Asta-i!

Se ridică de la masă, scutură lacătul greu în aer şi-l atârnă în cuiul de lângă uşă.

— După ce ei sigilează, hop şi tu! Pui lacătul pe uşă peste sigiliu. Dacă se burzuluieşte careva, zici că aşa ţi-a zis administratorul.

Grunia şade pe taburet şi dă mărunt din cap, în semn că e de acord.

— N-o să se răzgândească administratorul?

Ea se uită pe sub sprâncene la Stepan, cum se aşază din nou la masă şi reîncepe să mânuiască lingura; muşchii umerilor, nişte ridicături rotunde, îi joacă sub piele.

— Nu te teme. El zâmbeşte larg, lăsând să se vadă hrişca rămasă în spaţiul dintre dinţi. Cu mine n-ai a te teme! O să bei cafiele dimineaţa în camera profiesorului, din ceştile profiesorului.

Buzele ei cărnoase se deschid într-un zâmbet timid, apoi se strâng a îngrijorare:

— Totuşi mi-e milă de el. Ce om a fost…

Stepan linge temeinic lingura. Apoi se apropie de Grunia pe la spate şi îşi pune mâinile vânjoase pe umerii ei rotunzi. Pieptul plin tresaltă sub stamba subţire, uzată, şi se ridică încet, însoţit de un oftat adânc, ca aluatul cu drojdie pus pe cuptor.

— De ce să-ţi fie milă? îi şopteşte el atingându-i urechea cu buzele. A fost, dar s-a terminat.

Mirosul lui Stepan e puternic, bărbătesc, cu iz de caşă şi de ulei de maşină. Grunia îşi strânge degetele pe genunchi, şi ţesătura rochiei se mototoleşte.

— Tu ţi-ai făcut treaba. Vreme de douăzeci de ani… L-ai slujit. Uite că şi acum: îi dai să mănânce, să bea, îi speli. Atenţie: fără plată. Să te gândeşti c-ai lucrat cândva pentru el. C-a fost mare grangure. Fără tine ar fi murit de mult profiesorul tău. Aşa că să zică mersi că e-n viaţă.

Palmele lui Stepan strâng ca o menghină umerii Gruniei. Se aude ceasul ticăind pe perete.

— Iar, pe urmă, noi doi o să ne extindem, uite-aşa. Vrei să ne înghesuim toată viaţa în două cămăruţe?

Ea închide ochii şi îşi lipeşte urechea de braţul puternic, păros. Degetele lui alunecă la baza gâtului şi mai departe, spre decolteul rochiei.

— Hai, Gruşenka! şopteşte el încetişor. Hai, merişorul meu…

Soneria de la intrare sună strident. O dată – e pentru profesor. Ultima oară venise cineva la el cu cinci-şase ani în urmă – un bătrânel slăbănog, aflat în trecere de la Moscova spre Siberia (îl chemase pe profesor să predea la Tomsk, dar Leibe refuzase).

Grunia sare în picioare. Ochii ei întâlnesc privirea încordată a lui Stepan, îşi duce mâna la gură: ei să fie? El îi face semn supărat cu bărbia: deschide, ce stai?! Ea aleargă pe coridor, încheindu-şi din fugă nasturii

rochiei desfăcuţi la gât. Simte în spate privirea grea a lui Stepan lovind-o în ceafă prin uşa întredeschisă. Îşi face de lucru zdrăngănind îndelung lacătele şi lanţurile, până când în sfârşit degetele se potolesc din tremurat. Cu respiraţia întretăiată, Grunia împinge uşa grea de la intrare.

Ilona stă în prag legănându-se pe tocurile cui şi îndesându-şi mai tare căciula pe ochi. Ce ruşine, Doamne, ce ruşine…

Îi deschide uşa un munte de femeie. Suflă greu, înfricoşător, ca un balaur. Ochii mici cât mărgelele o privesc pe Ilona. Femeia tace.

— Am venit la profesorul Leibe, spune neajutorată Ilona.

Muntele de femeie loveşte aerul cu bărbia, arătând spre o uşă albă în semiîntunericul coridorului. Dar nu se clinteşte din loc – stă nemişcată, blocând intrarea. Ilona îşi strânge la piept poşeta ca pe un scut şi, ameţită de mirosul puternic de ceapă şi hrişcă al femeii, intră în apartament lipindu-se de perete. Vrea să dispară în spatele uşii albe, dar teribila păzitoare a pragului pune o mână în faţa ei, nelăsând-o să treacă.

— Îl anunţ eu, spune ea cu voce de bas, încărcată de ură, şi intră în cameră.

Ilona rămâne singură în penumbra vestibulului.

Undeva departe în faţa ei se vede dreptunghiul luminos al intrării în bucătărie, de unde miroase a rufe şi a mâncare, se aud glasuri femeieşti, râsete de copii şi ţârâitul unei sonerii de bicicletă. De-a lungul coridorului abia se disting uşile camerelor, cu solzi de vopsea albă, scorojită. Ilonei i se pare că în dosul lor stă cineva ascuns. Şi, când uşa profesorului se deschide în sfârşit şi vocea groasă a femeii masive o invită să intre, ţâşneşte înăuntru cu o uşurare recunoscătoare.

„Wolf Karlovici Leibe, prof. dr. în boli fem., o somitate!“ Însemnarea o descoperise Ilona în jurnalul mamei sale, când îi strângea lucrurile după înmormântare. Cuvântul „somitate“ era subliniat de două ori. Roşind pentru că ghicise de ce avusese mama ei nevoie de „prof. dr. în boli fem.“, adunase la un loc foile volante ale blocnotesului şi-l dusese la mezanin. Şi-a adus aminte de el abia după câţiva ani, pe când se foia ca de obicei fără somn în pat, încercând să se liniştească după plecarea lui Ivan, chinuită de întrebări: de ce, până la douăzeci şi cinci de ani, încă n-a… Cum să formuleze asta rămânând în limitele bunei-cuviinţe?

Prietenele ei comsomoliste duceau o viaţă plină: se îndrăgosteau, aveau iubiţi (comsomolişti şi membri de partid, sau măcar fruntaşi în

producţie), îi schimbau, se căsătoreau şi se despărţeau, pierdeau şirul avorturilor. Unele chiar năşteau copii mici, rozalii, care ţipau cu glăscioarele lor nesuferite.

Ilona observa din afară vâltoarea vieţii lor şi intrigile lor încurcate, în pauzele în care nu lovea tastele bunei şi bătrânei ei Underwood, maşina de scris în spatele căreia se ascundea cu iscusinţă de viaţa din biroul mititel.

Curtezani avea puţini, iar ei n-o cereau de soţie. Cum puţini? Erau, fireşte. Şi o făceau fericită – cât şi cum putea fiecare. Ea sorbea cu sete, până la ultima picătură, din bucuriile dăruite. Dar nu rămânea gravidă (ce cuvânt îngrozitor!). Pântecul ei era un vas fără fund, care primea tot ce se nimerea fără să dea nimic lumii ăsteia. Miliţianul Fiodorciuk, un voinic atrăgător – oacheş, cu părul buclat, cu ochii negri, însurat fără cale de întoarcere –, contabilul Zeldovici, care chelise şi încărunţise devreme şi căruia îi plăcea să doarmă cuibărit la pieptul ei, studentul la chimie cu nume de familie caraghios, Obida, şi cu semnele unei veşnice ipohondrii pe chip… Fără să lase nici o urmă, toţi aceştia trecuseră prin patul ei de fier, cu globuri strălucitoare la căpătâi, şi prin viaţa ei. Şi asta n-o îngrijora câtuşi de puţin.

Apoi a apărut din senin Ivan. Vania.

Ce vânt nebunesc l-a adus în viaţa ei prăfuită, apărată cu străşnicie de maşina de scris, pe bărbatul chipeş, înalt, lat în umeri, cu privire arogantă şi ţinută severă? Ilona s-a agăţat de el zdravăn, cu toată puterea degetelor ei palide, epuizate de bătăliile nesfârşite cu tastele. La cinematograf râdea în hohote, dând capul pe spate; roşind de ruşine, îmbrăca pentru plimbarea de seară bluza de şifon a mamei, transparentă la lumină puternică; noaptea se străduia să fie pasională şi neobosită; i-a cusut doi nasturi la tunică şi chiar a învăţat reţeta de papanaşi a bunicii.

În vâltoarea unei certe recente, el i-a aruncat în faţă câteva cuvinte neînţelese despre dragostea pentru copii – a fost ca şi cum ar fi plesnit-o peste faţă. Oare militarul sobru, cu ochi cenuşii, reci, vrea căldura unei familii, vrea copii?

Aparatul de fotografiat al mamei o privea neîndurător de pe comodă: nu te lăsa! Ilona a căutat caietul aruncat în bezna prăfuită a subsolului, a găsit cu degete tremurânde, în teancul de foi îngălbenite, adresa de care avea nevoie şi s-a îndreptat către „prof. dr. în boli fem.“. Vania vrea copii – ei bine, o să-i facă. Dacă poate, fireşte.

Doctorul, o somitate în profesie, ar fi putut în atâţia ani să-şi închidă cabinetul, să-şi schimbe adresa sau pur şi simplu să îmbătrânească şi să

moară. Dar ce fericire imensă, incredibilă! Locuia tot aici, păzit de un câine în lanţ – femeia cât un munte, cu privirea de ursoaică flămândă.

Acum Ilona stă timidă în mijlocul încăperii, cu capul plecat, iar excentricul profesor se grăbeşte să-i iasă în întâmpinare. Poalele halatului de atlas îi flutură, părul buclat îi încadrează în semicerc, ca o aureolă, fruntea înaltă, lucioasă, continuă cu gâtul la fel de neted. Se apleacă, atingându-i cu buzele mâna, care pentru o clipă se înroşeşte puternic de ruşine (degetele Ilonei nu fuseseră sărutate de nimeni niciodată, nici chiar de iubăreţul miliţian Fiodorciuk, cu atât mai puţin cu dezinvoltură, în prezenţa altor persoane).

— Mulţumesc, Grunia, spune profesorul cu glas cântat.

Femeia-ursoaică scoate dezamăgită un oftat din pieptul voluminos, se întoarce alene şi îşi cară trupul greoi afară din cameră. Profesorul îi arată Ilonei amabil, cu palma uscăţivă, scaunul cu picioare de lemn curbate şi braţe lăcuite, amintind de eclerurile de la cofetăria Gorzin[9]. Ilona, încă neîndrăznind să-şi ridice genele îngreunate de tuş negru, se aşază pe marginea scaunului tapiţat cu atlas înflorat. Ceva mic, ascuţit o înţeapă sus, în picior: un cui? Hotărăşte să nu-i dea atenţie şi să rabde.

— Vă rog să-mi scuzaţi ţinuta neîngrijită, spune precipitat Leibe. De obicei primesc după-amiaza. Dar acum, că aţi venit – şi mă bucur foarte mult, sincer mă bucur! –, să vorbim puţin despre… mmm… problema dumneavoastră.

Ce ruşine, Doamne, ce ruşine… Ilona înghite în sec şi ridică ochii. Somitatea se aşază comod la biroul mare, cu mâinile pe catifeaua de un cenuşiu-deschis care căptuşeşte tăblia.

— Vă ascult cu cea mai mare atenţie.

Ochii albaştri şi luminoşi ai profesorului o privesc cu blândeţe. Halatul uşor desfăcut lasă să i se vadă adâncitura pieptului, din care pornesc ca nişte raze de soare coastele subţiri. Ilona îşi coboară iar ochii în pământ. Unei somităţi i se permit multe, chiar să aibă ciudăţenii, să-şi primească pacienţii într-o ţinută extravagantă.

— Ei? o încurajează Leibe.

— Trebuie să fac un copil, spune ea dintr-o suflare. Cu orice preţ.

Profesorul ia linguriţa de argint de pe tava aflată pe masă şi bate gânditor în ceaşcă – o ceaşcă delicată de cafea, din porţelan alb ca laptele, subţire, cu pereţii curbaţi armonios şi mâner răsucit. Sunetul e neaşteptat de înfundat şi de banal: zdrang-zdrang… zdrang-zdrang.

— De când vă doriţi acest lucru?

— Nu foarte de mult… Puteam de mult… Adică teoretic… Şi practic, de fapt… Ilona se încurcă şi îşi lasă bărbia pe volanele frumos călcate de pe piept. De şapte ani.

— Aşadar de şapte ani aveţi relaţii cu bărbaţi, dar nu aţi fost însărcinată niciodată. Asta aţi vrut să spuneţi?

Ilona îşi bagă şi mai adânc capul între umeri: da, chiar asta. Cuiul îndărătnic din tapiţeria scaunului îi înţeapă tare piciorul. Îi e frică să se mişte: dacă îşi rupe rochia?

— Ei bine, pentru început trebuie să vă consult şi să vă completez fişa medicală. După aceea îmi voi da seama dacă pot să vă ajut. Sau măcar să încerc să vă ajut.

— Sunt gata să mă examinaţi, şopteşte Ilona în volanele de pe piept.

— Draga mea, dar eu nu sunt gata! râde profesorul. Unde să vă pun, pe biroul ăsta?! Da, îmi desfăşor practica acasă, dar acum apartamentul meu se renovează. E îngrozitor, nu se mai termină odată! Sufrageria, camera de zi, dormitorul, biblioteca, cabinetul de consultaţii, anticamera – toate sunt ocupate de muncitorii ăştia nesuferiţi, care fac zgomot cât e ziua de lungă. Mă împiedică să gândesc, să lucrez, să trăiesc, la urma urmei! Nu mi-a mai rămas decât să fur câteva ceasuri liniştite noaptea, când îşi întrerup vacarmul fără sfârşit. Sunt nevoit să lucrez noaptea, la lumina lămpii, în propria mea casă! Ca şoarecii!

Face semn cu capul spre foaia de hârtie din faţa lui.

— De fapt, coşmarul ăsta se va sfârşi curând. Grunia mi-a promis că nu mai am mult de aşteptat.

— Grunia?

Ilona nu poate înţelege ce se petrece: profesorul refuză s-o ajute?

Cuiul i-a pătruns în carne insuportabil de adânc – parcă a fost pusă pe frigare.

— Grunia le ştie pe toate. Profesorul ia ceaşca de pe masă, o duce la gură şi îşi linge buzele anticipând plăcerea. E îngerul meu păzitor, fără ea aş fi pierdut. Aflaţi de la ea când se termină nebunia asta – peste o săptămână, peste o lună – şi veniţi atunci.

Complet epuizată de ruşine şi de neputinţa de a înţelege ceva, Ilona ridică privirea.

— Nu pot să aştept, domnule profesor.

— Atunci… face el un gest larg cu ceaşca în aer, veniţi la mine la clinică. Am consultaţii acolo joia… sau vinerea… Vă spune Grunia exact.

Ilona sare de pe scaun (mai degrabă de pe cui) şi se aruncă în genunchi

în faţa biroului.

— Nu mă refuzaţi, domnule profesor! Ajutaţi-mă! Sunteţi ultima mea speranţă!

— Nu, nu! strigă deodată Leibe cu un glas neaşteptat de subţire. Eu nu ştiu nimic! Grunia ştie! Duceţi-vă la Grunia!

— Numai dumneavoastră mă puteţi salva! Sunteţi un geniu! O somitate!

Ilona se târăşte în genunchi spre birou, îşi frânge mâinile, se agaţă cu ele de tăblia lui. Un vârtej alb-cenuşiu se ridică de sub ele, dând la iveală căptuşeala de un verde intens ascunsă sub stratul de praf. Praful acoperă totul: tăblia biroului, instrumentele de scris, călimara deschisă, cu o mică baltă de cerneală uscată pe fund, foaia de hârtie albă, imaculată şi tocul cu vârful rupt aşezat pe ea.

Profesorul tresare speriat, îşi ţine ceaşca de cafea în faţă, parcă apărându-se. Ceaşca are o crăpătură mare şi e complet goală.

— Vă rog să mă iertaţi, spune Ilona târându-se înapoi în genunchi.

Soarele pătrunde prin desenele murdare de pe cele trei ferestre, şi aureola părului vâlvoi din jurul cheliei profesorului se umple de o strălucire aurie. El pune ceaşca pe tavă, se calmează, respiră normal. Apoi se ridică de la birou şi, aruncând priviri speriate spre Ilona, ia în mâini stropitoarea mare de tablă. Firicele de apă curg din capătul perforat în hârdăul uriaş de lemn, din care se iţeşte un băţ noduros, cu nişte resturi rupte şi zbârlite de ramuri uscate – scheletul unui copac mort de mult.

— Iertaţi-mă, pentru numele lui Dumnezeu, iertaţi-mă! şopteşte Ilona ridicându-se din genunchi şi scuturându-şi rochia. Iertaţi-mă, iertaţi-mă…

— Nu-i aşa că e frumos? zâmbeşte stingherit profesorul trecându-şi degetul cu unghia lungă şi ruptă de-a lungul tulpinii zbârcite.

Se dă înapoi, admirând-o. Mângâie cu palma întinsă frunzele inexistente.

— Foarte frumos, spune Ilona retrăgându-se spre uşă.

— Vă aştept la clinică.

Leibe o salută din cap, fără să-şi ia ochii de la palmier.

Uşa se deschide cu o secundă înainte ca Ilona s-o atingă. În prag o întâmpină trupul uriaş al Gruniei, care îi dă paltonul şi căciula. A tras cu urechea, îşi dă seama tânăra.

— E adevărat că profesorul Leibe are consultaţii la clinică joia? întreabă ea în întunericul coridorului.

— Wolf Karlovici n-a mai ieşit din camera lui de zece ani, răspunde

Grunia.

Geniu.

Wolf Karlovici scutură din cap. Se simte stânjenit de fiecare dată când aude astfel de epitete entuziaste de la pacienţi şi studenţi.

O somitate.

De unde şi până unde!… Un băieţel care stă pe malul oceanului – aşa se simte el în ştiinţă. Şi nu se sfieşte să recunoască asta de la catedră, uitându-se în ochii larg deschişi ai studenţilor.

Numai dumneavoastră mă puteţi salva.

Din păcate, nici asta nu-i adevărat. Organismul pacientului se salvează singur. Medicul nu face decât să-l ajute, să-i îndrepte forţele în direcţia potrivită, uneori să-l scape de ce e de prisos, inutil, depăşit. Medicul şi pacientul străbat drumul spre însănătoşire mână-n mână, dar rolul principal, hotărâtor, îl joacă întotdeauna pacientul, dorinţa lui de a trăi, forţele organismului său. Studenţii din anii mai mari, care s-au familiarizat cu tainele farmaceuticii şi care au în spate câteva operaţii chirurgicale simple, se încumetă uneori să-l contrazică. Dragii de ei, sunt nişte puişori cărora nu le-au crescut încă penele…

Dar n-o fi timpul să plece la universitate? Vizita fetei exaltate l-a scos din rutina zilnică, şi Wolf Karlovici şi-a pierdut calmul, s-a zăpăcit. La cât are azi primul curs? Depinde ce zi a săptămânii este.

Chiar, ce zi este?

Leibe se uită la ceas. Limbile stau nemişcate pe cadran.

Ia haina de profesor de pe spătarul scaunului şi îşi dă seama că este vechiul halat al tatei. Dar unde-o fi uniforma? Aceea din stofă groasă, albastră, cu nasturi impresionanţi (pe fiecare îşi desface aripile un vultur aprig, cu două capete)? Aceea pe pieptul căreia străluceşte un romb din email alb ca zăpada – semnul profesorilor de la Universitatea din Kazan? Aceea de pe care Grunia îndepărtează firele de praf în fiecare dimineaţă? A, da, o dusese la curăţat.

Wolf Karlovici face un pas spre uşă. Clanţa netedă i se cuibăreşte supusă în palmă. O apasă de câteva ori, ca şi cum ar strânge prieteneşte mâna de alamă, apoi apasă scurt pe ea şi păşeşte în abisul negru al coridorului…

Grunia freacă până la istovire cu cârpa de vase fundul ars al cratiţei, spuma albă sfârâie şi se înnegreşte în contact cu funinginea grasă. Odată cu apariţia lui Stepan, s-a trezit în ea dorinţa de a spăla vasele până le face

curate ca oglinda, aşa că oalele şi tigăile profesorului strălucesc ca niciodată în mâinile ei puternice, rănindu-ţi ochii.

Simte, împungând-o între omoplaţi, privirile neprietenoase ale vecinelor. N-au decât să se uite, târfele. Nu e prea iubită, pentru că se comportă ca şi cum ar fi stăpâna apartamentului. Păi şi nu-i aşa? Chiar e stăpână. Aici fiecare perete, fiecare scândură de podea, fiecare plintă, fiecare înfloritură de pe uşile albe sculptate îi cunoaşte mâinile – toate fuseseră măturate, curăţate, spălate şi frecate de ea de sute de ori.

Când, în 1921, în apartamentul profesorului fuseseră aduşi chiriaşii, ea se ţinuse tare: a adunat cu străşnicie lucrurile cele mai preţioase şi le-a cărat în camera ei (serviciile de masă şi de ceai, tacâmurile de argint, sfeşnicele grele, draperiile de catifea – ce, era să le lase pe mâna vreunei ţărănci analfabete?!); a ocupat cea mai bună masă din bucătărie şi cel mai mare dulap de pe coridor, chiar şi cămara. Într-o seară întunecoasă de toamnă i-a dus administratorului un serviciu de birou uriaş cât o pernă şi greu ca o piatră, din argint cu luciu mat, pe care era scris „Profesorului în ştiinţe ale medicinei W.K. Leibe, cu adânc respect din partea rectorului Universităţii Imperiale din Kazan, G.F. Dormidontov" – şi nu i-a părut rău (cu administratorii trebuie să te împrieteneşti, până şi un prost ştie asta).

Şi a început să aştepte.

Profesorul, la vremea aceea deprimat serios de schimbările petrecute în ţară, fusese foarte afectat de războiul cu legiunile cehe, apoi căzuse în dizgraţia noilor rectori ai universităţii (se schimbaseră mulţi în primii ani ai Războiului Civil) şi-i fusese interzisă practica în clinică. Apoi, într-o dimineaţă, n-a mai ieşit din cameră. Nimeni nu i-a simţit lipsa. Numai Grunia, când i-a adus la micul dejun ceaşca cu fiertura de ierburi pe care profesorul se obişnuise s-o bea dimineaţa în loc de cafeaua obişnuită, l-a privit în ochii albaştri, netulburaţi de necazuri pământene, cuprinşi de o bucurie ciudată, şi a oftat încetişor. La început s-a speriat. Apoi a priceput: în sfârşit avea să fie stăpână pe apartament.

Îi suporta cu stoicism pe chiriaşi, ca pe nişte ploşniţe. Pur şi simplu nu ştia cum să-i stârpească. Stepan, apărut în viaţa ei cu câteva luni în urmă, ştia ce să le facă. S-a hotărât să înceapă cu ce era mai uşor: cu profesorul. Grunia n-a şovăit mult. Se săturase până peste cap să aibă grijă de stăpânul pe jumătate nebun. Îşi dorea grozav să fie perişoara, merişorul, coacăza, câteodată chiar (iartă-mă, Doamne, sunt păcătoasă, mă căiesc…) cireşica lui Stepan.

Şi iată că scrisoarea e deja scrisă şi pusă în cutia poştală (Grunia

asudase zdravăn, ca un cal, scriind după dictarea lui Stepan cuvintele lungi şi complicate al căror sens nu-l înţelegea: burghez – cu „s“ sau „z“? –, german – cu „ge“ sau „dje“? –, spion – cu un „i“ sau cu doi? –, contrarevoluţie – într-un cuvânt sau în două?). Dacă Stepan are dreptate, vor veni curând să elibereze biroul cu cele trei ferestre ciudate, dând spre vechiul parc, cu podelele mirosind a ceară şi mobila grea din lemn de nuc. Să-l elibereze pentru Grunia, care îşi aşteaptă rândul la fericire după zece ani lungi cât o zi de post. Şi-apoi – cum zicea Stepan azi-dimineaţă? – n-o să se înghesuie veşnic în două camere…

Grunia clăteşte cratiţa în lighean. În bucătărie se face deodată linişte deplină. În prezenţa ei, vecinele nu vorbesc, doar îşi aruncă priviri. Dar acum liniştea din spatele ei e apăsătoare, neobişnuit de grea. O supă a nu ştiu cui gâlgâie zgomotos, parcă se îneacă.

Grunia se întoarce.

În bucătăria comună se află profesorul Leibe. Fetiţa unei vecine, care li se încurca mereu printre picioare pe tricicleta ei cromată, apasă speriată pe sonerie – rrring! – şi întreabă în liniştea absolută:

— Mamă, cine-i ăsta?

Femeile încremenesc – care cu polonicul în mână, care cu fierul de călcat, care cu cârpa de şters. Îl privesc cu ochii holbaţi pe Leibe, dar el se uită numai la Grunia.

— Unde e uniforma mea de profesor? întreabă cu glas subţiat de emoţie.

Mâna ei strânge cârpa, şi spuma de săpun i se scurge printre degete, picurând cu zgomot în lighean.

— Unde e uniforma mea de profesor? Grunia, pe dumneata te întreb.

— Haideţi s-o căutăm în camera dumneavoastră, domnule profesor, spune ea cu vocea răguşită dintr-odată. Să mergem în cameră.

— Acolo am căutat-o deja, se încăpăţânează Leibe. Dă-mi imediat uniforma! Sunt în întârziere.

Vecinele cercetează cu ochii măriţi de curiozitate silueta plăpândă a profesorului, îşi mută privirile de la Grunia la el.

Se poate oare una ca asta: nu şi-a adus aminte timp de zece ani, şi acum… Tocmai acum, când ei trebuie să sosească dintr-o zi în alta… Să nu-i fie dat Gruniei să bea cafea din ceştile profesorului, ah, să nu bea… N-o să-i mai fie de folos lui Stepan aşa, cu o singură cămăruţă în muşuroiul înghesuit la comun, cine ştie… Îi îngheaţă degetele groase, acoperite cu spuma albă, care se împrăştie în aer.

— Aşadar, îmi dai uniforma?

Sub privirile atente ale vecinelor, ea se urcă pe un taburet şi scoate din debara un geamantan uriaş din placaj. Scotoceşte în el şi găseşte la fund uniforma mototolită, ciupită pe alocuri de molii şi albă de praf.

Leibe râde bucuros şi o îmbracă, o mângâie duios. Cusătura de pe mânecă plesneşte, se desface încet, lăsând să se vadă aţa în zigzag. Un nasture înnegrit se rupe şi sare cu zgomot într-un colţ al podelei.

— Ştiam eu că ai dus-o la curăţat, zâmbeşte mulţumit profesorul, îndreptându-şi rombul strâmb de pe piept, şi se răsuceşte pe călcâie.

— Unde vă duceţi? îl întreabă Grunia cu glas pierit, presimţind o catastrofă.

— La universitate, la curs, ridică el mirat din umeri şi iese lipăind cu papucii.

— Măcar să se încalţe, îşi recapătă în sfârşit darul vorbirii una dintre vecine. O să răcească…

Din fericire, Wolf Karlovici n-a reuşit să răcească. L-au luat chiar un minut mai târziu – chiar acolo, la intrare, sub ochii a jumătate dintre chiriaşi, care priveau pe ferestre cum iese-n lume vecinul lor ciudat. Abia începuse să coboare în fugă treptele – picioarele parcă-i zburau, uşor, tinereşte –, şi în întâmpinarea lui, pe aceleaşi trepte, urcau în fugă alte picioare, în cizme negre lustruite.

— Wolf Karlovici Leibe? l-au întrebat.

— Da! a răspuns el mândru. Pe mine mă căutaţi? De la universitate?

— De acolo, l-au liniştit ei. Să mergem la maşină.

— De când au început să trimită maşini atât de luxoase după profesori? s-a minunat Wolf Karlovici, aşezându-se pe bancheta din spate şi pipăind cu uimire copilărească pielea ei moale.

De o parte şi de alta s-au aşezat nişte bărbaţi în uniformă, înghesuindu-l cu umerii lor tari. Leibe zâmbea, tot încercând să-şi elibereze mâinile. Portierele Fordului negru s-au trântit, şi profesorul i-a făcut bucuros semn cu mâna şoferului: să mergem!

În aceeaşi clipă în care duba care-l ducea pe Wolf Karlovici, împroşcând zăpada de sub roţi în semn de rămas-bun, dispărea după colţ, în uşa fostului birou al profesorului îşi înfigea colţii lacătul greu. Vârându-şi în buzunar sticla burduhănoasă, închisă la culoare, pregătită demult, Stepan s-a dus la administrator. Grunia i-a îmbrăţişat cu privire de ţarină pe vecinii îngrămădiţi în faţa uşii închise (voiau să pună mâna pe mobilele

profesorului, şacalii!) şi, fără să rostească o vorbă, a plecat la ea în cameră.

Profesorul Leibe va fi dus în apropiere – direct în clădirea direcţiei regionale a GPU. Vreme de două săptămâni, anchetatorul Butîlkin îl va hărţui pe spionul german care o făcea atât de bine pe prostul, dar în cele din urmă va renunţa şi va hotărî să-l trimită la spitalul de psihiatrie din Arskoe – să se lămurească ei dacă se preface sau chiar e idiot. Dar nu va apuca.

La mijlocul lui februarie 1930, ŢIK şi CHK[10] *ale RASS Tătare vor adopta un decret privind „Lichidarea clasei culacilor în Republica Tătară“. O săptămână mai târziu, la o consfătuire ŢIK se va ajunge la concluzia că ritmul colectivizării şi deschiaburirii în republică este îngrijorător de scăzut.*

Şi cumva de la sine, fără ştirea conducătorilor de partid şi ai şefilor GPU, se va lua hotărârea ca o parte dintre musafirii direcţiei regionale a GPU, care nu sunt neapărat utili pentru anchetă, să fie trecuţi la culaci. Dosarele lor vor fi făcute să dispară, se vor prăfui prin dulapuri şi seifuri, vor fi puse pe foc. Iar ei vor fi mutaţi din celulele individuale şi izolatoarele de arest preventiv în cazematele pline cu ţărani deschiaburiţi, folosite drept închisoare de tranzit pentru deportaţi. Şi, la mijlocul lui martie, Tataria Roşie va ieşi a treia pe ţară ca ritm al colectivizării.

Va ajunge în legendara casă de tranzit şi Wolf Karlovici Leibe. Nu se va mira deloc, mai degrabă se va bucura – în zece ani de recluziune începuse să-i fie dor de oameni. Îl va nelinişti vag o singură întrebare: o fi totul în ordine cu Grunia?

Dar viaţa Gruniei se va schimba în bine. Dimineaţa va bea cafea din ceştile profesorului. E drept, ceştile se vor dovedi extrem de incomode – mici şi fragile, un chin, nu alta. După un an, Stepan va mai elibera pentru ei o cameră, iar după doi, direcţia regională a OGPU se va muta la Ciornoe Ozero, în casa învecinată. Stepan va cumpăni puţin lucrurile şi se va duce să lucreze acolo. Va avansa în carieră şi, foarte curând, nu va mai fi nevoie să elibereze încă o cameră prin metoda obişnuită: vor primi un luxos apartament numai pentru ei pe strada Pocitamskaia.

Ajunsă stăpână absolută în noul apartament mare şi gol, Grunia se va plictisi: nu va avea cu cine să se certe, Stepan va fi zi şi noapte la slujbă. De aceea, când va rămâne însărcinată, la patruzeci şi şase de ani, Grunia va hotărî să ducă sarcina până la sfârşit. Va muri la naştere; medicii de la spitalul universitar vor ridica din umeri oftând: un caz prea complicat.

Note

9. Cofetărie cunoscută în Kazan la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX.

10. *Sovet Narodnîh Kommisarov* – Consiliul Comisarilor Poporului, denumirea guvernului sovietic până în 1946.

Kazan

Botul păros îşi dezveleşte dinţii galbeni şi urlă, frământându-şi buzele întoarse pe dos. Zuleiha apucă mai strâns hăţurile. *Allah saklasîn*, ce creatură a iadului mai e şi asta?

— O cămilă! strigă cineva din spate. O cămilă adevărată!

Legănându-şi între cocoaşe stăpânul îmbrăcat într-o *ciîba* vătuită, viu colorată, ciudatul animal trece încet pe lângă ea, lăsând în urmă un miros puternic de mirodenii. Săniile străbat strada centrală. Caravana strânge rândurile – căruţele merg una după alta în şir compact. Casele de piatră – albastre, roz, albe – seamănă cu nişte uriaşe cutii sculptate. Acoperişurile fie sunt pline de turnuleţe, unul mai mic decât altul, fie au din loc în loc giruete cu flori de tablă, fie sunt acoperite cu solzi multicolori de ţiglă, ce scânteiază printre peticele de zăpadă. Bucle complicate încadrează frontoanele, iar strada freamătă sub tălpile unor bărbaţi şi femei pe jumătate dezbrăcaţi (Allah, ce ruşine!), purtând coşuri grele pe umerii musculoşi. Gardurile sunt adevărate dantele din fier forjat.

Kazan.

Domnişoare încălţate cu botine cu toc (cum de nu cad de pe ele?), soldaţi în mantale cenuşii (exact ca mantaua militarului din hoarda roşie, Ignatov), slujbaşi zgribuliţi în paltoane peticite, vânzătoare de piroşti cu pâslari uriaşi (şi ce miros, ce miros minunat…), dădace trupeşe cu copiii înfăşuraţi în şaluri, aşezate în sănii de lemn… În mâini – bastoane, portofele, tuburi pentru hârtii, poşete, buchete de flori, torturi…

Vântul smulge teancul de partituri din mâinile unui tânăr ochelarist slăbuţ şi le aruncă pe botul vacii cu ochii trişti, mânată de un ţăran numai piele şi os.

Un tractor uriaş trece duduind cu cele şase roţi grele, trăgând după el

un clopot crăpat, în jurul căruia este înfăşurată ca un şarpe o pânză roşie cu lozinca: „Să facem din clopote tractoare!“

Zăpada murdară de pe drum explodează în fântâni arteziene – ba sub copitele cailor regimentului de miliţie în marş, ba sub roţile automobilelor negre ce vin în viteză din sens opus.

Un tramvai roşu ca focul zboară cu zgomot asurzitor, barele de alamă strălucesc de-ţi ia ochii; prin ferestrele fără geamuri se zăresc ciorchini de oameni. Dintr-un gang ţâşneşte un stol de copii vagabonzi şi se agaţă de bară ţipând din toţi rărunchii. Furios, vatmanul le arată pumnul, iar din partea opusă a străzii un miliţian aleargă fluierându-i.

Zuleiha îşi mijeşte ochii. Case multe, oameni mulţi. Gălăgie, culori vii, ritm trepidant, mirosuri. E de înţeles, doar e capitala. Kazanul îşi dezvăluie generos comorile ochilor uluiţi ai deportaţilor, nelăsându-le timp să-şi vină în fire.

Vârful ascuţit, alb-roşu, al bisericii Sfânta Varvara arată triumfător, fereastra clopotniţei e părăsită, deasupra intrării scrie cu vopsea galbenă: „Îi salutăm pe lucrătorii Primului parc de tramvaie!“ Fosta casă a guvernatorului, unde s-a instalat spitalul TBC, e împodobită ca un tort. Pe patinoarul de pe Ciornoe Ozero răsună glasuri de copii. Se zăresc albe coloanele clădirii care adăposteşte Universitatea din Kazan, fiecare e groasă cât un stejar de o sută de ani.

Turnurile ascuţite ale cetăţii arată ca nişte ornamente de zahăr. Din cadranul rotund de pe turnul Spasski, în locul orologiului, un chip sever o priveşte pe Zuleiha; are ochii închişi pe jumătate, căutătura lor pe sub sprâncene e scrutătoare, aduce cu privirea vulturului, mustaţa e mare, răsucită. Cine o fi? Nu seamănă cu dumnezeul creştin (Zuleiha l-a văzut odată într-o poză, i l-a arătat *mullah-hazret*).

Deodată se aude un strigăt: „Am ajuns!“ Cum? Unde au ajuns? Zuleiha priveşte descumpănită în jur. În faţa ei apare o clădire scundă, de un alb murdar, cu geamuri mici, pătrate, ziduri terminate cu ţepuşe de fier şi un gard de piatră de trei ori mai înalt de jur împrejur.

— Hai, dă-te jos, ochi-verzi! îşi încreţeşte obrajii într-un zâmbet negriciosul, făcându-i cu ochiul şi aruncând o privire la mielul de sub sacii din sanie, să vadă dacă rămăsese întreg.

Zuleiha strânge la piept bocceaua cu lucruri şi sare jos. Baionetele se îndreaptă spre ea – un coridor viu din soldaţi tineri o conduce către o uşiţă metalică, larg deschisă. Pe aici, aşadar.

Negriciosul o apucă de căpăstru pe Sandugaci, şi aceasta nechează

asurzitor, zbătându-se în mâinile străinului. Zuleiha dă drumul boccelei şi se repede la cal, lipindu-şi faţa de botul drag.

— Interzis! aude un strigăt alarmat şi simte în spinare ceva ascuţit – lama unei baionete.

— Bine, fie! zice zâmbind negriciosul. Las-o să-şi ia rămas- bun. Ţi se face milă, sau ce?

— Număr până la trei! răsună sec vocea alarmată. Unu!

Sandugaci miroase a sudoare sănătoasă, a fân, a grâu, a lapte – a „acasă“. Se lipeşte de stăpâna lui, suflă bucuroasă şi umezeala caldă a nărilor delicate i se aşază pe obraz. Zuleiha bagă mâna în buzunar şi scoate zahărul otrăvit. Bucata mare şi grea îi atârnă în palmă ca o piatră. De toate s-a îngrijit Murtaza; deşi e dus pe lumea cealaltă, îşi îndrumă totuşi cu gândul nevasta credincioasă.

— Doi!

Zuleiha îşi desface palma transpirată şi o apropie de botul lui Sandugaci. Iapa dă din cap bucuroasă şi recunoscătoare. Mânzul ţâşneşte de sub picioarele ei. O împinge pe maică-sa şi, întinzându-şi cu poftă gâtul lung, fornăie, plescăie din buzele întinse şi se grăbeşte să apuce delicatesa.

— Trei!

Baioneta o împunge dureros între omoplaţi. Zuleiha strânge degetele şi bagă zahărul în buzunar. Scoate din celălalt buzunar o fărâmă de turtă şi o vâră între buzele întinse ale lui Sandugaci şi ale mânzului.

Iartă-mă, Murtaza, că nu ţi-am îndeplinit porunca. N-am putut. Pentru prima dată în viaţă nu te-am ascultat.

În spate se aude vocea nemulţumită a lui Ignatov:

— Care-i treaba? De ce întârzie?

Zuleiha îşi ia bocceaua de jos şi pătrunde prin uşa deschisă. Merge cu paşi mărunţi mult timp prin curtea îngheţată, lipsită de vegetaţie, apoi printr-un coridor îngust, în urma unui soldat mic de statură, stângaci, care luminează pereţii de piatră accidentaţi cu o lampă înnegrită de funingine, de pe care picură umezeala. Un altul tropăie în spate cu cizmele pingelite.

Zuleiha îşi scutură înfiorată umerii. Aici şi frigul e special: pătrunzător, jilav, lipicios. Din spatele uşilor grele, cu ferestruici zăbrelite, se aud glasuri în rusă, în tătară, în limba mari, în ciuvaşă; cântece, înjurături, plânsete de copii…

— Puţină apă, şefule! Ni-i sete…

— Cer insistent – ba nu, pretind – să mi se dea un avocat! Judecata sovietică trebuie…

— Vreau o muiere, comandante. Ad-o aici, ce zici?

— Vă rog din suflet: numărul de telefon e doi, treizeci şi cinci. Doar atât: din partea lui Pavluşa Semionîci…

— Mi-am amintit! Mi-am amintit tot! Chemaţi-l pe anchetatorul Ivaşov! Spuneţi-i aşa: Sidorciuk semnează mărturisirea…

— Să ardeţi în focul gheenei până la sfârşitul veacurilor…

— Vă implor, o aspirină! Copilul are febră…

— Pe Deribasovskaia s-a deschis o berărie-e-e, şi adunatu-s-au fârtaţii în hoţie-e-e…

— Daţi-mi drumul, porci de câine! Nemernicilor! Canaliilor! Aaaa…

O uşă scârţâie greoaie, se deschide în lături. Soldatul mic de statură îi face semn cu capul: aici. Zuleiha păşeşte în bezna de cerneală, inhalând mirosul trupurilor nespălate de mult, şi fierul rece al uşii o loveşte în spate. De partea cealaltă zăngăne lacătul. Ea aşteaptă să i se obişnuiască ochii cu întunericul, ascultând respiraţia mulţimii de guri. Prin pătratul zăbrelit al ferestruicii se prelinge o lumină palidă; Zuleiha începe să distingă siluetele.

Priciurile pe două niveluri sunt ticsite de oameni. Stau unii pe un fel de cufere, pe grămezi de cârpe sau direct pe podea. Sunt atât de mulţi, că n-ai pe unde să păşeşti. Unul se scarpină cu zgomot, altul sforăie, altul vorbeşte cu glas scăzut. O mamă îi spune în şoaptă copilului ei o poveste. Într-un colţ, cineva murmură: „Doamne Isuse, miluieşte-ne pe noi, păcătoşii!“ *„Auzu billiahi min aşaitani arradjim*“, se aude din alt colţ.

Nimeni nu-i dă atenţie Zuleihăi. Ea înaintează străduindu-se să nu calce pe mâna sau pe piciorul cuiva. Ajunge la prici, se opreşte neştiind unde să se aşeze: spinări, burţi, capete se înghesuie unele într-altele, parcă în mai multe straturi. Deodată, cineva (nu-ţi puteai da seama dacă era bărbat sau femeie) se dă la o parte eliberând o palmă de loc pe prici. Zuleiha se aşază şi şopteşte recunoscătoare în întuneric „mulţumesc“. Omul se întoarce cu faţa – bucle luminoase în jurul frunţii înalte, nasul ascuţit – şi-i comunică pe un ton ocrotitor:

— O să cer să vi se dea lenjerie curată şi încălţăminte de schimb.

Zuleiha aprobă din cap cu însufleţire. După voce, omul e în vârstă, respectabil. Cine ştie care-s regulile pe-aici…

— Nu ştiţi cumva unde ne duc, *aga*? întreabă ea respectuos.

— Mâine să veniţi la mine pentru o primă consultaţie, continuă bărbatul. Pe stomacul gol.

Zuleiha nu ştie ce-i aia primă consultaţie, dar aprobă iar din cap, pentru orice eventualitate. O roade stomacul – n-a mai mâncat de ieri. Scoate din

buzunar restul de turtă. Ciudatul ei vecin adulmecă zgomotos aerul cu nările, întoarce capul şi îşi pironeşte ochii pe pâine. Ea rupe o bucăţică în jumătate şi-i întinde o parte. Vecinul bagă iute dumicatul în gură şi-l înghite aproape pe nemestecate.

— Neapărat pe stomacul gol! mormăie el ameninţător, ţinând firimiturile gata să-i cadă din gură.

În felul acesta, rămăşiţa de turtă uscată a pus bazele unei prietenii neobişnuite. Zuleiha şi Wolf Karlovici Leibe au devenit, oricât ar fi de ciudat, tovarăşi de conversaţie. Din când în când, în momentele în care mai avea câte o licărire de luciditate, el vorbea, presărându-şi discursul cu termeni medicali fără nici o legătură între ei, îşi amintea şi lămurea diagnostice ale foştilor pacienţi, punea întrebări profesionale care nu aşteptau răspuns; ea îl asculta recunoscătoare, nepricepând o iotă din amestecul de cuvinte savante, ruseşti şi latineşti, dar intuind sensul lor ascuns şi bucurându-se că stă de vorbă cu un om atât de învăţat. În cea mai mare parte a timpului tăceau, dar tăcerea asta nu era obositoare nici pentru unul, nici pentru celălalt. În celulă au fost aduşi şi nişte consăteni din Iulbaş: soţia mullahului, ţinând în mână nelipsita cuşcă cu pisica, şi ţăranul ursuz, cu barba neagră, împreună cu numeroasele sale odrasle. Pisica au luat-o şi au mâncat-o după o săptămână nişte deţinuţi de drept comun, nimeriţi printre deportaţi, iar şuba de astrahan şi-a însuşit-o şeful gardienilor, punând-o pe nevasta mullahului să semneze un proces-verbal de predare–primire. Ea aproape că n-a observat pierderea – plângea ziua întreagă ba după soţ, ba după pisică.

Moartea era prezentă peste tot. Zuleiha înţelesese lucrul ăsta încă din copilărie. Şi puii moi tremurând, acoperiţi cu puf delicat, galben ca soarele, şi mieluşeii creţi, mirosind a fân şi a lapte cald, şi primii fluturi de primăvară, şi merele rumene, dulci şi zemoase – toţi purtau în ei germenele morţii viitoare. Era de ajuns să se întâmple ceva – uneori la lumina zilei, alteori pe nevăzute, din senin, fulgerător, ca pulsul vieţii să se oprească, lăsând locul descompunerii şi putrefacţiei: trupuşoarele puilor ca bulgăraşii se prăbuşeau în iarba verde, secerate de vreo boală a găinilor; mieii jupuiţi la sărbătoarea *Kurban* îşi arătau măruntaiele de un roşu palid; fluturii efemeri curgeau din cer ca zăpada caldă, deasă, acoperind merele căzute la pământ, petele lor violacee fiind şi ele semnul alterării.

Iar soarta propriilor ei copii o confirma din plin. Patru prunci care se născuseră numai pentru a muri. De fiecare dată după naştere, când ducea la

buze să sărute feţişoara boţită a fetiţei ei, Zuleiha se uita cu speranţă la ochişorii pe jumătate orbi, acoperiţi încă de pleoapele umflate, la nări, la fanta buzelor de păpuşă, la porii aproape nevăzuţi pe pielea delicată, roşie încă, la perişorul rar şi pufos de pe cap. I se părea că vede viaţa. Mai târziu se dovedea că văzuse moartea.

Se obişnuise cu gândul ăsta, aşa cum se obişnuiesc boul cu jugul şi calul cu vocea stăpânului. Unora le era dat doar un strop de viaţă, ca fiicelor ei, altora o grămăjoară, iar altora nemăsurat de generos, saci şi hambare întregi, ca soacrei sale. Dar moartea îi aştepta pe toţi – se cuibărea în ei sau mergea alături, li se împleticea ca pisica printre picioare, se aşeza ca praful pe haine, le intra în plămâni odată cu aerul. Moartea era omniprezentă – mai vicleană, mai deşteaptă şi mai puternică decât viaţa neroadă, care pierdea mereu bătălia.

Venise şi-l luase cu ea pe Murtaza cel voinic, născut parcă să trăiască o sută de ani. Pesemne că avea s-o ia în curând şi pe trufaşa de Strigoaică. Până şi grăunţele pe care Zuleiha şi bărbatul ei le îngropaseră în mormintele fetelor, în speranţa că le vor salva pentru noua recoltă, până şi ele vor putrezi la primăvară, închise în lăzile strâmte de lemn, vor cădea pradă morţii.

Părea că venise şi vremea Zuleihăi. În noaptea aceea de pomină, când zăcuse pe laviţă lângă leşul lui Murtaza, se pregătea să primească moartea şi se mira că era încă vie. A aşteptat-o când au dat buzna hoardele roşii şi i-au devastat căminul. A aşteptat-o şi când au purtat-o pe întinderile ninse ale ţinutului natal. Şi când a înnoptat în moscheea pângărită, în care se auzeau behăitul somnoros al oilor şi ţipetele neruşinate ale blondei desfrânate. O aştepta şi acum, în cutia din piatră jilavă, când îşi petrecea timpul pentru prima dată în viaţa ei frământându-şi mintea îndelung.

Va lua oare moartea înfăţişarea soldatului tinerel cu baioneta lungă şi ascuţită? A vreunui hoţ adus în celulă, cu zâmbet de animal la pândă, având cuţitul, meşterit de el, ascuns în cizmă, care o să poftească la cojocul ei călduros din piele de oaie? Sau moartea o să vină dinăuntru, va lua chipul bolii – o va lăsa să răcească la plămâni, îi va aşeza pe frunte transpiraţia fierbinte şi lipicioasă, îi va umple gâtul cu mucozităţi verzi şi, în sfârşit, îi va prinde inima într-un pumn de gheaţă, interzicându-i să mai bată? Zuleiha nu ştia.

Neştiinţa ei însemna o aşteptare dureroasă, lungă, chinuitoare. Uneori i se năzărea că era deja moartă. Toţi oamenii din jurul ei – epuizaţi, palizi, care-şi petreceau ziua în şoapte şi plânsete tăcute –, ce erau ei altceva decât

nişte morţi? Locul ăsta – rece şi strâmt, cu pereţi pătrunşi de umezeală, îngropat sub pământ, fără o rază de soare –, ce altceva era decât o criptă? Abia când s-a îndreptat spre latrina din colţul celulei, improvizată dintr-o găleată de tinichea, mare şi adâncă, şi a simţit cum i se aprind obrajii de ruşine, s-a convins că e încă vie. Morţii nu cunosc ruşinea.

Închisoarea de tranzit din Kazan e un loc respectat, care a devenit legendar datorită faimei sale; prin ea au trecut o mulţime de oameni cu minţi luminate şi oameni negri la suflet. Nu întâmplător e amplasată aproape de cetate (arestaţii mai norocoşi pot admira din celule cupolele albastre cu stele aurii ale Mânăstirii Buna Vestire şi vârful verde-închis al turnului de strajă din interiorul cetăţii). Precum o inimă perfect sănătoasă, ce nu cunoaşte oboseala, închisoarea funcţionează fără întrerupere de un veac şi jumătate, transportând sângele ţării uriaşe de la vest la est.

Chiar în celula în care Zuleiha ascultă monologul pe jumătate dement al profesorului Leibe, scoţându-şi pe furiş primul păduche de la subraţ, cu exact patruzeci şi trei de ani în urmă a stat acolo un tânăr student al Universităţii Imperiale din Kazan. Vârtejurile din creştet îi stăteau în sus neascultătoare, răzvrătite tinereşte, iar privirea îi era serioasă, mohorâtă. Fusese arestat pentru organizarea unei adunări studenţeşti antiguvernamentale. La început, când s-a trezit în celulă, a bătut furios cu pumnii în uşa îngheţată, strigând tot felul de grosolănii şi prostii. A cântat *Marseilleza* cu buzele vinete de frig. A făcut sârguincios exerciţii de gimnastică, încercând să se încălzească. Apoi s-a aşezat pe podea, punând sub el mantaua de la uniforma de student făcută ghem, iremediabil distrusă de mizeria umedă a temniţei, şi, cuprinzându-şi genunchii cu braţele amorţite de frig, a plâns cu lacrimi fierbinţi, încărcate de ură. Studentul se numea Vladimir Ulianov.

De atunci nu s-a schimbat nimic aici. La conducerea ţării s-au perindat mai întâi mai-marii imperiului, apoi conducătorii revoluţiei, şi închisoarea de tranzit a continuat să slujească puterea cu credinţă, cum se cuvine să facă o bătrână temniţă bună pentru orice regim. Aici erau ţinuţi deportaţii înainte să fie trimişi în lagărele din Siberia şi Orientul Îndepărtat, apoi şi din Kazahstan. Deţinuţii de drept comun şi cei politici erau închişi de obicei separat, ca să se evite influenţa ideilor criminale. Dar în ultima vreme ordinea stabilită de secole a început să fie nesocotită.

La sfârşitul anului 1928, de pe întinderile guberniei Kazan, cum se numea pe atunci, a ajuns în capitală o mână de ţărani deschiaburiţi,

scurgându-se ca un pârâiaş firav. Deportaţii trebuiau să fie adunaţi, încărcaţi în vagoane şi trimişi spre locurile de destinaţie conform dispoziţiilor primite. S-a hotărât ca acest contingent fără elemente criminale să fie ţinut aici, în închisoarea de tranzit, fiindcă trebuia totuşi supravegheat, cu atât mai mult cu cât deschiaburiţii erau trimişi mereu pe aceleaşi trasee (Kolîma, Enisei, Transbaikal, Sahalin…), deseori cu aceleaşi trenuri ca şi *zekii*[11], în vagoane alăturate.

Treptat, debitul pârâiaşului a crescut şi în iarna anului 1930 s-a transformat într-un mare fluviu, care a inundat nu numai închisoarea, ci şi subteranele din jurul gării, clădirile administrative şi multe alte sedii – adăposturi pentru ţăranii flămânzi, înrăiţi, care nu înţelegeau nimic, aşteptând să-şi afle soarta, sperând şi, în acelaşi timp, temându-se să le fie hotărâtă prea repede. Fluviul uriaş a măturat totul în cale – au fost distruse rânduielile de veacuri ale temniţei (deschiaburiţii erau puşi laolaltă cu deţinuţii de drept comun, apoi cu deţinuţii politici); s-au pierdut şi s-au încurcat vrafuri întregi de dosare din fişete (a se citi: sate şi cantoane), făcând imposibilă evidenţa statistică privind dimensiunea contingentelor, iar mai târziu, identificarea persoanelor; au zburat din posturi şefi de toate calibrele, din direcţiile regionale şi de transporturi ale GPU.

Zuleiha şi tovarăşii săi au petrecut o lună întreagă în închisoarea de tranzit, până în prima zi de primăvară a anului 1930. La vremea aceea, celulele erau atât de ticsite de ţărani deschiaburiţi, încât directorul închisorii, care încerca disperat să scape de contingentul de ţărani impus, a făcut un atac de apoplexie. Printr-o întâmplare fericită, Zuleiha şi tovarăşii săi au fost expediaţi cu puţin înainte ca în închisoare să se dezlănţuie epidemia de tifos exantematic, care a secerat mai mult de jumătate dintre deţinuţi, eliberând astfel locul, spre marea uşurare a directorului internat în Spitalul Şamovski.

Luna februarie a anului 1930 s-a dovedit fructuoasă – Ignatov a adus la Kazan patru loturi de ţărani deschiaburiţi. De fiecare dată când privea culacii dispărând în spatele porţilor grele ale închisorii de tranzit, răsufla uşurat, bucurându-se în sufletul lui: făcuse încă o faptă folositoare, aruncase încă un grăunte de nisip pe talerul istoriei. În felul ăsta, grăunte cu grăunte, poporul avea să clădească viitorul patriei. Viitor care avea să însemne, fără doar şi poate, pace mondială şi triumful obligatoriu al revoluţiei – pentru el personal, pentru Ignatov, precum şi pentru milioanele de fraţi sovietici, precum veselul Denisov sau isteţul Bakiev.

Călătoriile neîncetate l-au scăpat pe Ignatov de nevoia de a-i da explicaţii Ilonei. A trecut o dată pe la ea scurt („Treburi, treburi…“) – să zică mersi şi pentru asta. N-a rămas peste noapte. O să priceapă singură ce şi cum. Şi cui îi ardea de viaţă personală cu toate câte se întâmplau?

Sute, mii de familii se revărsau pe întinderile Tătariei Roşii, în nesfârşite caravane de sănii. Le aştepta un drum lung. Unde, nu ştiau nici ele, nici conducătorii convoiului. Un singur lucru era clar: departe.

Ignatov nu se gândea prea mult la soarta viitoare a celor pe care-i avea sub supraveghere. Treaba lui era să-i predea. Când Ilona îl întreba unde erau duşi ţăranii bărboşi chinuiţi, care se târau toată ziua în sănii pe străzile Kazanului, el i-o reteza: acolo unde exploatatorii şi cei care sug sângele poporului îşi vor ispăşi până la capăt trecutul negru prin muncă cinstită şi îşi vor câştiga – câş-ti-ga! – dreptul la un viitor luminos. Punct.

Nastasia nu l-ar întreba niciodată aşa ceva. Nastasia… Poamă coaptă, zemoasă. Toată luna februarie lui Ignatov i-a fost cald, ca în mai – se încălzea numai gândindu-se la ea. Şi voia să creadă că expediţiile la ţară „la deschiaburire“ – călătoriile cu cântece şi glume prin tăcute păduri înzăpezite, discuţiile aprinse seara cu activiştii de partid de la sovietele săteşti, în trosnetul lemnelor de foc, la câteva pahare de basamac, nopţile înfierbântate de la trupul încins al Nastasiei, petrecute prin moschei şi hambare vechi – vor continua la nesfârşit.

Şi deodată cade ca un trăsnet: vei escorta următorul convoi de tren. Cum eu?! De ce eu?! Pentru ce?! Mă supun ordinului, fireşte, tovarăşe comandant, dar Bakiev, prietene, explică-mi şi mie: eu stau aici şi înfrunt culacii zi şi noapte, fără să mă dau jos din şa. Ei ne sunt duşmani, n-au idee că acum e pace – ies cu furci, cu topoare, cu puşti. Un adevărat front! Sunt necesar aici! Şi tu mă trimiţi să escortez convoiul, se poate spune că…

Bakiev îi aruncă o privire neobişnuit de severă prin cercurile aurii ale pince-nez-ului. Pentru astfel de treburi avem nevoie de oameni de nădejde ca tine, Ignatov. Şi să nu crezi că la convoi e mai uşor. Şi încă ce convoi! Douăzeci de vagoane pline la refuz cu vieţi omeneşti. Fiecare e un culac înrăit, ascunde-n el o ură cât porcul de mare, ba chiar cât o vacă, faţă de regimul nostru. Încearcă să-i duci prin jumătate de ţară, să-i predai la destinaţie fără să se ia la bătaie sau să fugă pe drum. Să vedem, poţi?

Cum să nu pot, Bakiev? Ce, nu mă cunoşti? Nu-i mare lucru: o supraveghere mai dură, lacăte mai zdravene la vagoane. Cine mişcă în front primeşte o baionetă în ochi.

Chiar aşa? Bakiev îşi mijeşte ochii – se vede cât de tare a îmbătrânit în

jumătatea asta de an, la călduricǎ în biroul lui, cu masă de stejar şi ceai dulce în pahare cu suport uvrajat. Uite ce face cu tovarăşii lui de luptă. Şi are abia treizeci de ani, întocmai ca Ignatov.

O să ajungă ei la destinaţie, n-au unde să fugă. Ştiu ce spun. Ai încredere în mine, am văzut anul ăsta o grămadă de exploatatori care sug sângele poporului. Mai gândeşte-te, Bakiev, prietene. Şi dă-mi un răspuns definitiv – nu se poate să trimiţi pe altcineva? Mi-e ruşine să mă duc dădacă la tren…

Dădacă? Adică, în opinia ta, comandantul convoiului e dădacă?! Şi o mie de capete omeneşti ce sunt, jucării? Când o să te maturizezi, Ivan? Altceva nu ştii decât să-ncaleci calul şi – la galop cu sabia ridicată. Să-ţi vâjâie vântul cât mai tare pe la urechi! Dar încotro galopezi, de ce, asta n-are importanţă?! Şi – trosc! – Bakiev (liniştitul Bakiev) loveşte cu pumnul în masă.

Ignatov îi răspunde lovind şi el cu pumnul în masă. Ei, ei! Cum să n-aibă importanţă? Galopez încotro îmi ordonă partidul!

Îţi ordonă să laşi demagogia! Chiar azi preiei convoiul K-2437. Mâine, plecarea!

Am înţeles…

Îşi trag sufletul. Tac. Fumează.

Înţelege, Bakiev, prietene: inima mea aparţine în întregime partidului… nu mă doare – arde. Chiar trebuie să ardă. Dacă-n loc de inimă am avea un muc de lumânare, dacă privirea ne-ar fi stinsă, la ce-am mai folosi ţării noastre?

Te înţeleg, Vania. Străduieşte-te să mă înţelegi şi tu pe mine. Poate o să pricepi mai târziu şi o să-mi mulţumeşti. Pentru tine o fac, prostule… Ca să… Bakiev tace şi îşi freacă zdravăn lentilele pince-nez-ului cu o cârpă, de zici că vrea să le stoarcă – lentilele scârţâie. Ciudat se poartă azi!

Unde să-ţi duc convoiul? Ignatov îndreaptă fumul spre podea.

Deocamdată, până la Sverdlovsk. Acolo te opreşti la punctul de tranzit şi aştepţi instrucţiuni. Aşa îi expediem pe toţi acum – la post-restant.

Aşa deci. Ignatov se gândeşte dacă va reuşi să-şi ia rămas-bun de la amândouă până a doua zi. Mai întâi de la Nastasia – asta neapărat. Şi, dacă mai e timp, de la Ilona. Să se despartă definitiv de ea, să pună punct.

Îşi strâng mâinile. Şi, nu se ştie de ce, Bakiev desface deodată braţele şi-l strânge la piept pe Ignatov. Ciudat mai e azi!

Mâine, înainte de plecare, dau o fugă să ne luăm rămas-bun. Nu-i nevoie, Vania. Consideră că ne-am luat azi.

Bakiev îşi înfige pince-nez-ul pe nas şi continuă să adune documentele în teancuri. Din cauza mormanului de hârtii, biroul lui arată ca un munte de zăpadă.

Ignatov iese, în prag se întoarce: Bakiev şade nemişcat, îngropat până la gât în hârtii. Ochii, măriţi de lentilele groase ale pince-nez-ului, sunt închişi de oboseală.

Fireşte că n-a mai avut timp să treacă pe la Ilona. Dă-o-ncolo, o să-şi dea seama că a plecat într-o misiune urgentă. Dispărea şi înainte câte o săptămână-două fără s-o anunţe. De data asta va lipsi cam o lună, o lună şi jumătate. Cât o fi nevoie oare să bată drumul pe calea ferată? În sfârşit, dacă i s-a ordonat să fie comandant, o să fie comandant. O să mănânce pe socoteala statului, o să doarmă mult – drumul e lung. O să conducă convoiul ăsta blestemat aşa cum pofteşte Bakiev. Pe urmă o să-i zică: gata, prietene, trimite-mă înapoi la treabă adevărată, mi-a amorţit sufletul – cere acţiune…

Dimineaţa devreme, în prima zi de primăvară a anului 1930, trăgând cu nesaţ în piept aerul geros înţepător, Ignatov aleargă spre gară. La ora aceea tramvaiele încă nu merg, şi să arunce cinci copeici pe o birjă nu se-ndură. De la căminul de femei, unde locuieşte Nastasia, e drum lung, aşa că a trebuit să se trezească devreme, înainte să sune sirenele fabricilor.

Geamantanul îi zdrăngăne, mânerul se loveşte de pereţii de placaj. Cizmele tropăie pe cărarea bătătorită de-a lungul lacului Bulak, o întindere de apă care străpunge oraşul ca o săgeată. Oraşul adormit îşi aprinde primele lumini şi trimite pe străzi câţiva trecători somnoroşi. Câinii latră răguşit, abia treziţi din somn, iar undeva în depărtare se hurducăie primul tramvai.

Vârfurile minaretelor plutesc în ceaţa albastră, difuză, a dimineţii – moscheile Iunusovskaia, Apanaevskaia, Galeevskaia. Bine s-a gândit Denisov, ca un adevărat revoluţionar, să ridice steagul roşu pe fosta moschee a satului! De ce aici, în capitală, nu le-a venit în minte ideea asta? Stau minaretele ca hulubele îndreptate-n sus fără nici un sens, găuresc cerul degeaba.

Ignatov coteşte spre bazar. Pe colină lucesc crenelurile albe ca hârtia ale cetăţii. Stelele în cinci colţuri de pe turnurile triunghiulare ard cu raze de aur. Uite, asta-i adevărata frumuseţe, dreaptă, a noastră… Clădirea gării arată ca o căsuţă din turtă dulce, gustoasă: are culoare ciocolatie-roşcată, e acoperită cu turnuleţe şi ferestruici, împodobită cu steme şi vase cu flori, cu

ţiglele scânteind, cu turla ascuţită, cu giruetă. Ignatov se încruntă: gara din Kazan e fereastra spre Siberia pentru toată Rusia, şi arată ca un palat al culturii sau ca un muzeu oarecare. Într-un cuvânt, ptiu!

În piaţa din faţa gării e deja forfotă, căruţele se ciocnesc, hamalii înjură. Ignatov încetineşte pasul, îşi trage sufletul (nu se cuvine ca un comandant de convoi să gâfâie ca o locomotivă). Îi priveşte sever din mers pe vizitiii care ocărăsc, şi aceştia tac, uitându-se pieziş la mantaua lui cenuşie, cu romburi roşii pe mâneca stângă. Haida-de!

Ignatov împinge uşa gării, înaltă şi grea ca un dulap. Îl izbeşte în nas mirosul de sudoare, de pâine, arme curăţate, praf de puşcă, piei de oaie, păr nespălat, ulei de maşină, cizme soldăţeşti, câini vagabonzi, terebentină, lemn şi medicamente. Aerul e dens, îl tai cu cuţitul. Răsună de ţipete, lătrături, nechezături, măcăneli, behăieli, guiţături. O locomotivă fluieră şi acoperă pentru o clipă toate zgomotele. Aici nu e dimineaţă. Nu există momente ale zilei. Nebunia e neîntreruptă. Dând din coate şi întinzând gâtul în căutarea ghişeului de care avea nevoie, Ignatov se amestecă în mulţime.

— După mine! Nu vă împrăştiaţi! Rămâneţi în formaţie! În formaţie, mama voastră de nenorociţi!

Un grup de recruţi în civil, cu banderole roşii la mâneci şi puşti în poziţie de tragere, conduce o duzină de ţărani care se uită în toate părţile cu ochii lor înguşti, speriaţi; sunt îmbrăcaţi de vară, cu *ciîba* pestriţe şi tichii; şeful regimentului răcneşte, strigă ordinele din toţi rărunchii, apoi mormăie încet printre dinţi: berrrrbeci uzbeci, cum m-oi fi căptuşit cu ei…

— La locurile voastre! Rămâneţi toţi pe loc! Dacă încearcă vreunul să fugă, îl împuşc imediat! sare un soldat subţirel din partea cealaltă, fluturându-şi revolverul şi încercând să oprească singur câteva femei care până adineaori au stat împletind liniştite, dar, văzându-i pe ţărani, au sărit în picioare şi au început să bocească, bolborosind ceva, unele în mari, altele în ciuvaşă.

— La o parteeee! strigă hamalii împungând mulţimea cu roabele lor, pe care se îngrămădesc, ameninţând să cadă, munţi de portocale parfumate şi cutii cu carne de vită friptă. Provizii pentru rapidul doi! La o parteeee!

De la înălţimea lui de uriaş, pe deasupra căciulilor, basmalelor, pălăriilor, tichiilor şi şepcilor, Ignatov găseşte cu ochii uşa de care are nevoie – biroul şefului nodului feroviar Kazan. Uşa se trânteşte fără întrerupere, lăsând să intre şi să iasă puhoiul nesfârşit de oameni – aici bate inima gării. Înjurând şi scuzându-se, călcând pe picioare şi geamantane,

Ignatov îşi croieşte drum înăuntru şi se agaţă cu mâinile de tejgheaua de lemn uzat. De o parte şi de alta stau rezemaţi solicitanţi ca şi el.

Ignatov scoate documentele din geamantan – o mapă gri nouă-nouţă, încă scârţâind plăcut la cotor, pe care este imprimat cuvântul „Misiune“ şi, cu un scris apăsat de mână, e adăugat „K-2437“ (înăuntru sunt două foi subţirele pe care sunt tipărite mărunt şi îndesat numele deschiaburiţilor, puţin peste opt sute de oameni cu totul) – şi le întinde omului mărunţel, cu ochii roşii, veşnic obosiţi. Acesta nu-l observă – în birou e un vacarm continuu, întrerupt din când în când de soneria telefonului.

— Da! Da! răcneşte răguşit omuleţul în receptor. Porneşte Taişet! Şaptesprezece e deja ticsit! Şi Cita tot aşa, fir-ar mama dracului!

— Zece merge la Orenburg? se aude o voce de undeva din spate.

— Tot aici sunteţi? Care Orenburg?! La Taşkent merge, porc împuţit! latră şeful drept răspuns.

Ignatov se apleacă peste tejghea şi-i vâră mapa, ca pe o sabie, direct în uniforma verde. Abia aruncându-i o privire, şeful extrage din mormanul de acte de pe masă o foaie de hârtie mototolită pe care scrie oblic, cu cerneală violet, „Leningrad – rămaşi“ şi i-o întinde lui Ignatov:

— Trebuie să-i luaţi şi pe ăştia. Semnaţi.

— Păi unde…?

Ignatov nu reuşeşte să-şi termine întrebarea. Iar sună în duşmănie telefonul – şeful apucă receptorul de parcă ar vrea să-l sfărâme.

— Cum adică vagonul nu e din elastic? scuipă el în găurile receptorului. Am spus: încărcaţi-i în Şaizeci! Priciurile sunt late, o să încapă!

Ignatov îl apucă pe şef de guler:

— Unde să mai iau oameni?! Care Leningrad… Şi aşa am un tren care dă pe dinafară.

— Dă pe dinafară? urlă şeful de gară, şi vocea îi devine uimitor de asemănătoare cu soneria telefonului. La cincizeci de capete pe vagon ţi se pare că dă pe dinafară? Dar şaizeci nu vrei, ca în trenul de Samarkand? Dar şaptezeci, ca în ăla de Cita? În curând o să fie şi nouăzeci! O să meargă în picioare, precum caii! Asta înseamnă să dea pe dinafară!

Ia de pe masă teancul de mape groase, din care se revarsă hârtiile, şi i-l trânteşte în faţă.

— Numai deschiaburiţi sunt opt sute de mii de capete! Şi toţi trebuie expediaţi într-o săptămână. Asta cum e? Şi în fiecare zi, în fiecare zi, alţii! În curând o să-i înşirăm pe străzi. Şi dumneata nu vrei să iei o duzină de

guri în plus?

— Bine, cedează Ignatov, mâzgălind încruntat cu creionul în registru. Dă-mi şi… rămăşiţele astea leningrădene ale dumitale.

— Nu-ţi mai face atâtea griji! spune şeful de gară pe neaşteptate, devine calm, suflă cu foc într-o ştampilă mare, albastră, şi pune pe mapă un „DT Kazan“ mare şi albastru. În câteva săptămâni se împuţinează, mama lor de porci. O să călătoreşti mai uşor.

Şi adaugă data: „1 martie 1930“.

Înainte de plecare, Ignatov hotărâse să treacă totuşi pe la Bakiev. Când intră în clădirea de pe strada Vozdvijenskaia, îl cuprinsese neliniştea. Totul pare la fel ca de obicei: soldatul controlează vigilent permisele la intrare, uşile birourilor se trântesc, secretarele se agită în sus şi-n jos pe treptele de marmură. Dar în aer pluteşte ceva.

Ce?

Ignatov încetineşte pasul. O fată de la secţia a treia, care trece pe lângă el, are ochii speriaţi şi roşii, ca de iepure, sub genele date cu tuş. Câţiva soldaţi cunoscuţi târăsc spetindu-se nişte cutii cu documente. Cineva trage cu ochiul atent din spatele coloanelor.

S-a întâmplat ceva? Precis ştie Bakiev.

Fără să treacă pe la biroul lui, Ignatov se grăbeşte să urce la etajul trei, la prietenul Bakiev. Biroul acestuia se află la capătul unui coridor lung cât un intestin, pe el se văd lucind clanţele de alamă ale uşilor dreptunghiulare, înguste. De obicei, aici e plin de lume şi de fum de ţigară. Acum toate uşile sunt bine închise, par încuiate.

Cu siguranţă s-a întâmplat ceva.

Ignatov păşeşte pe parchetul înnegrit de vreme de pe margine, şi scândurile crăpate scârţâie strident sub cizmele lui. Observă cum clanţa uneia dintre uşi se mişcă încet, fără zgomot, se opreşte, apoi revine la locul ei (ca şi cum cineva dinăuntru voia să iasă, dar s-a răzgândit).

Ce naiba-i asta?

Uşa de la biroul lui Bakiev e deschisă. Lângă ea stau doi soldaţi necunoscuţi înarmaţi cu puşti. Îl privesc pe Ignatov cu atenţie, fără să se mişte.

Să se fi întâmplat ceva cu Bakiev? Nu se poate.

Nu se poate, şi totuşi s-a întâmplat.

Ignatov lasă privirea în jos. Nu te opri. Picioarele îl poartă pe lângă birou. Soldaţii se dau deoparte reticenţi, făcându-i loc. Cu coada ochiului

observă în interiorul încăperii câteva scaune răsturnate pe podeaua inundată de hârtii, gura larg căscată a seifului şi silueta neagră-cenuşie a cuiva lângă fereastră, cufundat în lectura documentelor.

Nu te uita. Nu grăbi pasul. La capătul coridorului e o ieşire pe scara de serviciu. O să coboare pe ea, şi pe-aici ţi-e drumul. La gară! Ignatov continuă să meargă pe coridor.

— Hei! se aude un strigăt din spate.

Se opreşte şi se întoarce. Silueta neagră-cenuşie a ieşit din birou şi se uită la el.

— Aţi venit la Bakiev?

— Eu? Nu.

— De la ce secţie sunteţi?

— A cincea, minte Ignatov fără să ştie de ce.

Dac-o fi la o adică, să fugă oare? De cine, de-ai lui? O să-l împuşte ca pe un câine… De ce să fugă, dacă nu e vinovat de nimic? O să se lămurească şi o să-i dea drumul. Şi dacă nu-i dau drumul? Aşadar să fugă totuşi?

Silueta se întoarce în tăcere în birou. Soldaţii se întorc şi ei. Ignatov deschide uşa de la scara de serviciu şi coboară în fugă treptele până la parter. Iese din clădire fără să se uite împrejur. Se duce la gară, are capul descoperit, dar nu simte frigul.

Un val fierbinte de ruşine îi năpădeşte urechile. De ce te-ai speriat aşa, prostule? Doar sunt tovarăşii tăi, îşi fac datoria cinstit. Cu Bakiev s-a făcut o greşeală. Cu siguranţă – o mare greşeală, să nu-ţi vină să crezi, e de tot râsul! L-o fi bârfit careva. Sau o fi o greşeală de tipar, un incident absurd? Se mai întâmplă: au greşit numele de familie şi au arestat pe altcineva. Din neglijenţă.

De ce fugi ca un laş, ca un şobolan nenorocit? De ce nu te întorci? De ce nu dai buzna în biroul răvăşit? De ce nu-i strigi în faţă ăluia negru-cenuşiu „Bakiev nu e vinovat de nimic! Garantez pentru el!“?

Ignatov se opreşte, îşi ţine mai strâns budionovka în mână. Să rămână convoiul fără comandant? Plecarea e peste o oră. Pentru neprezentare la locul misiunii poate fi declarat dezertor. Asta înseamnă împuşcarea pe loc. A îndeplinit şi el astfel de sentinţe. Îşi îndeasă cascheta pe cap şi grăbeşte pasul spre gară.

Ştie toată lumea: Mişka Bakiev e deştept, ataşat partidului, revoluţiei. E de-al nostru până la ultima picătură de sânge, până la ultima suflare. Precis o să se lămurească ei şi o să-i dea drumul. Nu se poate să nu-i dea

drumul. O să-i dea drumul cu scuze în faţa întregului colectiv. Iar cei vinovaţi vor fi pedepsiţi.

Cu siguranţă.

Notă

11. Termen argotic pentru deţinuţii din închisori sau din lagărele de muncă forţată.

Până la noi ordine

— Zuleiha Valieva!

— Eu.

În toată viaţa ei nu pronunţase de atâtea ori „eu“ cât într-o lună de închisoare. Modestia înfrumuseţează – nu se cuvine ca o femeie cinstită să spună „eu“ fără motiv. Până şi limba tătară e construită în aşa fel încât poţi să trăieşti toată viaţa fără să spui măcar o dată „eu“: în orice împrejurare ai vorbi despre sine, verbul va fi pus la forma necesară, schimbându-i-se terminaţia, aşa încât devine inutilă folosirea acestui mic cuvânt al vanităţii. În limba rusă nu se întâmplă aşa, aici toţi obişnuiesc să spună „eu“, „mie“ şi iarăşi „al meu“…

Soldatul din pragul uşii strigă numele tare, apăsat. E prima dată când îl vede. O fi nou?

— Wolf Le… Lei… Leibe!

— De câte ori am rugat ca personalul medical să mi se adreseze cu prenumele şi patronimul?

Wolf Karlovici repetă fraza cuvânt cu cuvânt în fiecare zi la apel. Ceilalţi soldaţi din convoi o învăţaseră pe dinafară, dar acesta îl priveşte mirat, încercând să-i desluşească chipul în întuneric. Apoi strigă brusc:

— La ieşire! Cu tot cu lucruri!

Zuleiha sare în picioare, ca şfichiuită. Îşi strânge bocceaua la piept. Mulţimea de oameni din jur freamătă, sunt alarmaţi, stau cu gurile căscate, cu mâinile întinse.

— Unde? Unde-i duceţi? Şi noi? Cu noi ce faceţi?

— Ceilalţi rămân pe loc!

Wolf Karlovici se ridică demn, se scutură de praf şi o lasă pe Zuleiha să treacă în faţa lui. Îşi croiesc drum spre ieşire, păşind peste corpuri,

capete, saci, geamantane, mâini, boccele, prunci înfăşaţi… Împreună cu ei, soldatul necunoscut îi ia din celulă pe văduva mullahului şi familia ţăranului morocănos cu droaia de copii.

După atâtea zile de întuneric, lumina lămpii cu gaz pare strălucitoare ca o fărâmă de soare. După atmosfera stătută din celulă, aerul rece al coridorului e îmbătător. Picioarele obosite de atâta şezut sunt slăbite, se împleticesc, dar corpul se bucură de mişcare. Cât stătuseră în cazemate? Vecinii de celulă susţineau că vreme de câteva săptămâni – socotiseră după apelurile zilnice.

Merg pe coridor formând un convoi, cu un soldat înainte şi unul în urmă. Câteodată se opresc şi cheamă oameni din alte celule. La ieşirea din închisoare sunt mulţi, e greu să-i numeri. Sunt ţărani, observă Zuleiha cercetând din mers chipurile şi veşmintele tovarăşilor de drum. Unii au feţe proaspete, rumene chiar (au fost aduşi recent). Câţiva – precum consătenii ei – abia se mai ţin pe picioare. Văduva mullahului a îmbătrânit, a încărunţit, dar cară cu încăpăţânare cuşca goală a pisicii. Nevasta ţăranului s-a uscat şi s-a îngălbenit, dar continuă să strângă la piept cele două boţuri de prunci înfăşaţi.

— În sfârşit! îi ajunge la ureche şoapta tremurată, bucuroasă a lui Leibe. Mută spitalul în spatele frontului!

Zuleiha aprobă din cap. În spatele frontului, fie şi-n spatele frontului. Îl vede pentru prima dată pe Leibe la lumină: trăsăturile feţei îi sunt armonioase, tinereşti, părul cărunt şi buclat e luminos, argintiu; până şi ridurile sunt fine, de om inteligent. Barba lungă, de mai multe săptămâni, îi acoperă obrajii, conferindu-i un aer nobil. Nici nu e atât de bătrân cum i s-a părut la început, probabil că e mai tânăr decât Murtaza. Numai că e îmbrăcat ciudat, ca un cerşetor – într-o uniformă bleumarin foarte veche, mâncată de molii şi ruptă în mai multe locuri, iar în picioarele înfăşurate în cârpe poartă papuci de casă fără călcâie.

— Strângeţi rândurile! Cu pas alergător înainte, marş! ordonă soldatul care merge în frunte şi deschide uşa spre stradă. Lumina zilei îi izbeşte în faţă ca o lovitură de lopată. Ochii zvâcnesc roşii în spatele pleoapelor mijite o clipă. Zuleiha se prinde de zidul care se clatină şi se lipeşte de el. Zidul vrea s-o arunce, dar ea alunecă pur şi simplu pe podea. Un strigăt o face să-şi vină în fire:

— În picioare! Toată lumea în picioare, nenorociţilor! Vreţi înapoi în celulă?

Zace pe podeaua murdară din piatră, la ieşirea din cazemate. În golul

uşii deschise se zăreşte dureros de albastru cerul de martie şi platoul închisorii, pătat ici-colo de oglinzile băltoacelor. Alături zac câţiva oameni jeluindu-se cu mâinile la ochi. Cineva s-a sprijinit de perete, alţii stau pe vine, în genunchi, gemând…

— Am spus înainte! Pas alergător! Marş!

Unul câte unul, mijindu-şi ochii precum cârtiţele, oamenii ies pe stradă. Clătinându-se din cauza aerului curat, ţinându-se unul de altul, se adună într-o grămadă fragilă, şchioapă, care se destramă ici-colo pe drum, alergând cu pas inegal pe strada Taşaiak spre gară. Din toate părţile sunt înconjuraţi de soldaţi vigilenţi. Puştile sunt în poziţie de tragere – conform paragrafului şapte al dispoziţiei 122 bis-4 din 17 februarie 1930 „Despre regimul escortării foştilor culaci, a infractorilor şi a altor elemente antisovietice“.

În scurt timp, ochii se obişnuiesc cu lumina zilei, şi Zuleiha se uită în jur. De ambele părţi, ca nişte şerpi gigantici, stau înşirate garnituri cu zeci de vagoane. Dedesubtul lor – panglici nesfârşite de şine şi traverse ca nişte coaste, pe care păşesc grăbit pâslarii uzi de zăpadă lipicioasă, ghetele scâlciate, cizmele mânjite de noroi ale deportaţilor. Miroase puternic a păcură. În faţă se aude un şuierat: se apropie un tren. „Îl lăsăm să treacă!“ sună ordinul dat tot din faţă.

Soldaţii se opresc şi fac semn cu baionetele: îndepărtaţi-vă de peroane. Şi se iveşte, suflând aburi fierbinţi şi învolburaţi, o locomotivă uriaşă. Botul roşu ca focul spintecă aerul. Volanţii sunt ca pietrele de moară furioase. Uruit, zdrăngănit – zgomote cumplite. Zuleiha vede un tren pentru prima dată în viaţa ei. Pe laturi scânteiază nişte litere inegale, mâzgălite cu vopsea albă: „Spre fericire – înainte!“, o pală de aer le biciuieşte feţele şi locomotiva se îndepărtează, târând după ea şirul lung de vagoane uruitoare.

Unul dintre băieţii ţăranului cu mulţi copii, un lungan de vreo doisprezece ani, iese pe neaşteptate din mulţime, sare, se apucă de bare, atârnând ca un pisoi pe o creangă, şi pleacă împreună cu garnitura de tren. Un soldat îşi armează puşca. Bubuitul împuşcăturii se contopeşte cu şuieratul locomotivei, un nor de fum dens învăluie trenul. Zgomotul lui se îndepărtează la fel de repede cum apăruse. Fumul se risipeşte, şi pe şine rămâne trupul micuţ, înfăşurat în cojocul mai mare decât el.

Mama lui apucă să deschidă gura fără să scoată un sunet; mâinile îi atârnă ca nişte frânghii. Pruncii sunt gata să-i cadă din braţe. Zuleiha îl prinde pe unul, ţăranul pe celălalt. Copiii mai mari se agaţă speriaţi de picioarele tatălui lor.

— Înainte! Nu stăm pe loc!

Degetele de oţel ale baionetelor indică drumul. Una dintre ele atinge umărul femeii: înainte, am zis! Ţăranul o ia de umeri. Ea nu se împotriveşte: cu capul dat pe spate, ca o găină moartă, nu-şi poate lua ochii de la trupul fiului ei întins pe şine. Fără să închidă gura, merge ascultătoare mai departe alături de toţi ceilalţi, din traversă în traversă. Merge multă vreme.

Deodată, scoate un ţipăt răguşit şi începe să se zbată în braţele soţului ei, dând necontrolat din mâini şi din picioare – vrea să se întoarcă. Dar îi taie calea o nouă garnitură de tren care vine în zbor, uruind, şi ţipătul ei se îneacă în corul puternic al volanţilor, pistoanelor, ciocanelor, vagoanelor, şinelor, roţilor…

Zuleiha strânge la piept boţul cald şi moale. Un copil străin, rozaliu ca o păpuşă, cu obrăjori dolofani, cu năsuc cât un nasture şi puf moale în loc de sprâncene. Pare că suge în vis. Are vreo două luni, nu mai mult. Nici una dintre fiicele ei nu a apucat vârsta lui.

Şuvoiul lung al deportaţilor se scurge pe şine. Din gară le iese în întâmpinare, alergând, un altul, mai firav, de oameni îngheţaţi, îmbrăcaţi nepotrivit pentru vremea de afară. Iar de peste drum, de-a curmezişul lui, păşeşte apăsat o siluetă stingheră, cu caschetă ascuţită şi o mapă cenuşie în mână. Se întâlnesc cu toţii lângă vagonul mare, făcut din scânduri strâmbe, prost rindeluite, vopsite în roşu.

— Stai! rosteşte nu prea tare omul cu mapa. Zuleiha îl recunoaşte: e militarul din Hoarda Roşie, Ignatov, ucigaşul lui Murtaza.

Şeful convoiului se grăbeşte să-l întâmpine şi-i şopteşte ceva la ureche, arătând spre nevasta ţăranului, care continuă să urle. Ignatov ascultă, aprobând când şi când din cap, şi cercetează încruntat mulţimea dezorientată din faţa lui. Privirea militarului întâlneşte privirea Zuleihăi. A recunoscut-o? Sau i s-a părut?

— Atenţie la mine! spune el în cele din urmă. Eu sunt comandantul vostru…

Ea nu ştie ce înseamnă comandant. A spus „al vostru“? Înseamnă că vor fi multă vreme împreună?

— …şi o să vă conduc, cetăţeni deschiaburiţi, şi pe voi, cetăţeni-foşti oameni, spre o viaţă nouă…

Foşti oameni? Zuleiha nu înţelege: foşti oameni sunt morţii. Se uită la grupul care tocmai li se alăturase. Chipuri palide, obosite. Tremură, se înghesuie unii în alţii – sunt îmbrăcaţi de toamnă, cu pardesie din postav

caraghioase şi ghete subţiri. Străluceşte un pince-nez auriu crăpat, se zăreşte ca o pată verde ca smaraldul pălăria ridicolă de damă, cu voaletă – se vede de la o poştă că sunt orăşeni. Dar nu sunt morţi, nu.

— …Spre o viaţă grea, plină de lipsuri şi încercări, dar şi cu muncă cinstită pentru binele mult iubitei noastre patrii…

— Unde? Unde ne duci, comandante? e întrerupt deodată cu impertinenţă din mulţime.

Ignatov săgetează cu privirea chipurile, căutându-l pe impertinent. Nu-l găseşte.

— O să afli când o să ajungi! zice cu autoritate militarul peste capetele lor. Uite-aşa…

— Şi dacă nu ajung? se aude iar vocea îndrăzneaţă, sfidătoare.

Ignatov trage aer în piept. Apoi scoate un ciot de creion din buzunarul de la piept şi-l udă temeinic cu salivă.

— Cum se numeşte cel ucis în timp ce evada? întreabă el tare.

Auzind răspunsul, deschide mapa şi taie un nume de pe listă.

— Unul n-a mai ajuns. Ridică mapa şi o flutură în aer: A văzut toată lumea?

Linia strâmbă şi groasă de pe foaia torturată la maşina de scris pluteşte deasupra mulţimii.

Ignatov îşi drege glasul.

— Multă vreme aţi supt sângele ţăranilor truditori. A sosit timpul să vă răscumpăraţi vina şi să vă dovediţi dreptul la viaţă în prezentul dificil şi, de asemenea, în viitorul luminos şi minunat care ne aşteaptă, fără nici o îndoială, foarte, foarte curând…

Cuvinte lungi, complicate. Zuleiha înţelege extrem de puţine – doar promisiunea lui Ignatov că totul se va termina cu bine.

— …Sarcina mea este să vă conduc teferi şi nevătămaţi spre această viaţă. Sarcina voastră este să mă ajutaţi. Sunt întrebări?

— Da! zice grăbit, pe un ton de scuză, un bărbat adus de spate din grupul „foştilor“ – are ochii trişti, pielea de sub ei atârnă în pungi, ca mucurile de lumânare (e beţiv, ghiceşte Zuleiha). Fiţi amabil, e prevăzută şi hrană pentru drum? Ştiţi, noi de o săptămână…

— Hrană, carevasăzică, rosteşte cu răutate Ignatov apropiindu-se mult de omul adus de spate, şi nările i se mişcă, îşi pierd din culoare pentru o clipă. Mai bine aţi mulţumi că puterea sovietică nu v-a împuşcat! Că se gândeşte în continuare la voi, are grijă de voi! Că o să călătoriţi în vagoane calde, alături de ai voştri!

— Mulţumim! bâiguie speriat omul uitându-se la tresele verzi de pe pieptul lui Ignatov. Mulţumim!

— Vă veţi elibera din cătuşele lumii vechi, veţi cunoaşte o nouă libertate, am putea spune! continuă să tune Ignatov, mergând de-a lungul şirului dezordonat de oameni cu capetele vârâte între umeri. Vă gândiţi numai cum să vă umpleţi burdihanul! O să vă dăm… şi cocoş de munte în şampanie, şi fructe în ciocolată!

Face un semn rapid cu mâna soldatului postat lângă vagon: hai! El trage uşa, care scârţâie asurzitor şi alunecă într-o parte: în vagon se cască un hău negru, dreptunghiular.

— Bun venit la Grand-Hôtel! râde un soldat din escortă.

— Vă foarte mulţumim, domnule şef!

Un omuleţ cu mişcări sprintene, apucături de animal şi privire ageră sare primul de la locul lui să urce în vagon, îşi ia avânt şi, săltându-se pe un picior, intră în hăul înalt (lăsând să i se vadă întăriturile de la tivul pantalonilor largi) şi dispare înăuntru.

Om periculos, puşcăriaş înrăit, ghiceşte Zuleiha. De unul ca ăsta trebuie să te ţii cât mai departe.

Apoi încep să se urce deportaţii, se înghiontesc ca să ocupe locuri mai bune. Ţăranii ţipă, se împing, se caţără din fugă. Femeile gâfâie, încurcându-şi pâslarii în mulţimea fustelor, se caţără cum pot, îşi trag după ele copiii, care scâncesc.

— Şi pe cei care nu pot să se caţăre ca maimuţele o să-i luaţi în braţe? se aude o voce calmă din mijlocul iureşului.

Este vocea unei femei impunătoare, cu părul cărunt aranjat într-o coafură înaltă, cu un fel de turnuleţe răsucite – e chiar purtătoarea pălăriei de un verde-aprins, cu voaletă. Stă cu braţele puternice desfăcute în lături, ca o invitaţie să fie luată în braţe. Pe asta nu poţi s-o ridici, îşi zice Zuleiha, e mult prea grea.

Ignatov se uită fix la femeie – ea nu-şi fereşte privirea, ci doar ridică din sprânceana subţire: ei, cum rămâne? Bătrânelul cu pince-nez-ul crăpat o trage îngrijorat de umăr, dar ea îi dă încăpăţânată peste mână. Ignatov face un semn din bărbie, şi un soldat smulge o scândură groasă din uşa vagonului şi o aşază în chip de rampă între vagon şi pământ. Femeia îşi înclină pălăria spre Ignatov drept mulţumire, se îndreaptă spre vagon. Picioarele ei mari, încălţate în botine cu şireturi, păşesc hotărât şi necruţător – scândura se îndoaie, tremură.

— *Votre Grand-Hôtel m'impressionne, mon ami*[12], îi spune ea

soldatului, care se opreşte nedumerit auzind limba necunoscută.

Zuleiha urcă în urma ei cu băgare de seamă, ţinând într-o mână bocceaua cu lucruri şi în cealaltă pruncul adormit. *I Allah*, unde s-a mai văzut aşa ceva: să înfrunţi un bărbat, militar pe deasupra, şi-n plus şef… Femeie bătrână, dar curajoasă. Sau e curajoasă fiindcă e bătrână? Totuşi e mult mai uşor să urci pe scândură.

În spatele ei, uşa se închide cu un zgomot strident. Se face din nou întuneric, ca în celulă. Un zăvor zdrăngăne, apoi un altul. Asta-i tot: vagonul de vite (sau, cu o expresie populară, „tepluşka“) numărul KO 310048, cu o sarcină maximă de douăzeci de tone şi o capacitate proiectată pentru patruzeci capete oameni sau zece capete cai, completat cu cincizeci şi doi de deportaţi, este gata de pornire. Depăşirea capacităţii proiectate cu douăsprezece capete poate fi considerată nesemnificativă – vor fi în curând nouăzeci, vor sta în picioare, asemenea cailor, după cum înţelept remarcase de dimineaţă şeful nodului de cale ferată Kazan.

Cât timp Zuleiha i-a ajutat să se instaleze pe ţăranul nenorocit şi pe femeia lui împietrită de durere – aşezându-i cât mai comod pe priciuri pe cei doi prunci înfăşaţi (ce greu îi fusese să se despartă de boţul cald, mirosind a copil de ţâţă!) şi plasându-i pe copiii mai mari şi mai neastâmpăraţi –, nu mai rămăseseră locuri libere: oamenii umpluseră până la refuz priciurile pe două niveluri. A salvat-o Leibe, cum făcuse şi înainte. A apărut de undeva de sus şi a tras-o de mână spre tavan, în întunericul compact de la etajul al doilea.

— Vă rog să respectaţi locurile repartizate în salon, mormăie el supărat.

Zuleiha îl aprobă recunoscătoare, se strecoară pe bâjbâite între peretele rece ca piatra şi profesor, stă cu capul aplecat ca să nu şi-l lovească de tavanul acoperit de gheaţă. Îşi scoate şalul de pe cap şi-l aşază între piciorul ei şi şoldul ascuţit al lui Leibe – păcătuieşti dacă stai atât de aproape de un bărbat străin. Îţi faci de ruşine strămoşii până la a treia generaţie, ar fi spus mama ei. Da, mamă, ştiu. Dar regulile tale erau bune în vechea viaţă. Noi ducem însă – cum spusese Ignatov? – o viaţă nouă. Ah, ce viaţă ducem acum…

Puşcăriaşul cu mişcări agile de dulău scoate un chibrit ascuns bine într-o crăpătură nevăzută din perete. Îl freacă de talpă şi se apleacă deasupra sobei burduhănoase de fier, care geme de cărbune – şi imediat se aprinde trosnind un foc zdravăn, încălzind şi învăluind totul în jur într-o lumină

strălucitoare, tremurândă.

Zuleiha priveşte în jur: pereţi de scânduri, podea de scânduri, tavan de scânduri. În centrul vagonului, ca o inimă fierbinte, soba strâmbă, pătată pe alocuri de rugină. Pe margini, priciurile înnegrite de vreme, frecate de sute de mâini şi picioare până căpătaseră un luciu şters, brun-cenuşiu.

— Ei, ce-aţi amuţit aşa, oameni buni? şuieră puşcăriaşul, dezvelindu-şi dinţii mari, aproape negri. N-aveţi grijă, o să fiu supraveghetorul vostru. N-o să vă fac necazuri – sunt haimana cumsecade, toţi îl ştiu pe Gorelov.

Părul lung ca la femei îi stă în dezordine. Laţele slinoase îi tot cad grele pe faţă, făcându-i privirea sălbatică, fioroasă. Merge de-a lungul priciurilor cu pas săltat, ca de dans, şi cercetează chipurile întunecate.

— Fără supraveghetor aţi încurcat-o, guguştiucilor! Avem mult de mers. Şi, neaşteptat de tare, începe să lălăie: Hai, voi şmenari, pe sub vagoaneeeee, conductoru-acuuuuşi vă prindeeeee…[13]

— De unde ştiţi că avem mult de mers?

Beţivanul adus de spate, cu ochii trişti („Ikonnikov Ilia Petrovici, pictor“, după cum se va prezenta mai târziu vecinilor săi) stă aşezat pe vine în faţa sobei fierbinţi şi îşi încălzeşte mâinile îngheţate.

— Poate că ne duc doar până la Ural şi acolo ne dau jos.

Gorelov se apropie de sobă. Examinează cu ochi de expert spinarea gârbovită a lui Ikonnikov: paltonul ca un sac, fularul înnodat în jurul gâtului. Îşi scoate din picior gheata murdară, desfăcută la cusături, şi i-o întinde: ţine-o! Îşi desface îndelung obiala şi, într-un târziu, scoate un „peştişor“ ascuns între degetele de la picioare. Îl pune în gură, îşi înfăşoară cu drag obiala şi se încalţă. Îşi aprinde ţigara la sobă şi-i suflă fumul în faţă lui Ikonnikov.

— Păi ştiu, zice el continuând conversaţia ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, că-s trecut prin multe. Am două condamnări la activ. Am acostat la Sahalin, am ajuns şi la Solovki.

Ikonnikov tuşeşte, ferindu-şi faţa de fum. Gorelov se ridică în picioare şi cuprinde vagonul tăcut cu o privire ameninţătoare: se îndoieşte careva?

— Nu sunteţi de capul vostru. Trebuie păstrată ordinea, rosteşte el sentenţios. Aşa că o să am grijă să nu facă nimeni vreo prostie.

Cu o mişcare iute prinde un păduche după ureche, îl striveşte între unghii şi-l aruncă în foc.

— Gaborii la intrare s-au adunat ciorchineeee… cântă el, şi coroana de aur de pe dinte străluceşte în rânjetul larg. La curve nu fugiţi, că e năpastă mareeee. În jur e plin de lume, scăpare nu-i, vezi bineeee. Ne-aşteaptă

judecată, pârnaie, împuşcareeeee…[14]

Stă în picioare în centrul vagonului cu mâinile în buzunar, îşi ţine umerii îndreptaţi spre spate, ca pe nişte aripi.

— Are cineva chef de-mpuşcare?

De pe priciuri îl privesc în tăcere chipuri încordate. Gorelov face un pas în spatele sobei şi împinge cu piciorul un capac de lemn. Îşi roteşte privirea în jur ca soldatul în ofensivă, îşi dă jos pantalonii şi se slobozeşte cu zgomot în gaura deschisă în podea. În lumina lumânărilor, jetul vârtos fulgeră ca un arc de cristal. Câteva femei trag aer în piept, privind vrăjite, fără să clipească. Bărbaţii le trag de mânecă, şi ele îşi pleacă privirea, acoperind ochii copiilor.

Zuleiha, venindu-şi în fire, se întoarce şi ea. Sunetul apei curgând îi răsună în urechi, înfierbântându-i faţa de ruşine. Acolo e latrina, aşadar? Şi femeile cum o să facă? În celulă îşi făceau nevoile în găleată, dar acolo era întuneric, în timp ce aici…

Gorelov râde victorios, îşi scutură picăturile, nu se grăbeşte să-şi vâre fala bărbaţilor în pantaloni.

— *Herpes genitales*, dacă nu mă înşel, se aude vocea calmă a lui Leibe, lângă Zuleiha. Profesorul se uită gânditor la bucata de carne dezgolită a lui Gorelov. Trei picături de ulei eteric de lavandă, o picătură de sulf. Ungeţi de trei ori pe zi. Şi fără contact sexual până la însănătoşirea completă, dă el din cap hotărât, în acord cu sine însuşi, apoi se întoarce fără să-l mai intereseze cazul.

Gorelov, schimbat la faţă, îşi îndeasă mădularul zbârcit în pantaloni şi se repede la Leibe, căţărându-se ca maimuţa pe priciul de la etaj.

— Ia de-aici o amintire, stârpitură, îi şuieră el în faţa impasibilă, ştergându-şi vârfurile degetelor de uniforma profesorului, ca de un şervet. Să zici mersi că sunt supraveghetor. Altfel ţi-aş fi găurit pielea…

Scoate un ţipăt – şi-a înţepat degetul în insigna mică, prinsă strâmb la reverul uniformei.

Vagonul se urneşte din loc cu un scrâşnet îngrozitor.

— Am pornit! Am pornit! se aud şoapte înfierbântate pe priciuri.

Banditul îi aruncă o privire de animal întărâtat lui Leibe şi pleacă la locul lui.

Lângă Zuleiha, chiar sub acoperiş, e o ferestruică minusculă, de mărimea uşiţei de la cuptor, acoperită cu bare de metal, îmbrăcate în catifea de gheaţă. Iar dincolo de zăbrele se văd plutind impunătoare peronul central şi uriaşa clădire roşie a gării cu dantela literelor: „Kazan“. Oamenii

se grăbesc undeva, înconjuraţi de lamele lucioase ale baionetelor. Se aude nechezatul cailor încălecaţi de miliţieni. Răsună vocile vânzătoarelor de mâncare.

— De la Moscova tocmai în Siberia, remarcă cineva.

— Unde-aţi fi vrut? La Marea Neagră?

Locomotiva şuieră tare, prelung, le ţiuie urechile. Un nor dens de aburi albi învăluie totul, le intră în ochi şi în gură. Iar, când se împrăştie, dincolo de fereastră se văd zburând scheletele negre ale copacilor pe fundalul câmpiilor albe.

Zuleiha atinge cu degetul zăbrelele: pojghiţa se topeşte. De sus începe să picure; căldura sobei şi a respiraţiei oamenilor topeşte gheaţa de pe tavan…

S-au instalat repede. Nu era cine ştie ce – lucruri puţine, locuri la fel. Ţăranii s-au înghesuit într-un capăt al vagonului, „foştii“ de la Leningrad în celălalt. Zuleiha şi profesorul au nimerit în jumătatea urbană.

Au făcut cunoştinţă. Femeia înaltă, cu pălăria verde purta un nume care i se potrivea de minune: Isabella. Avea un patronim lung şi, în plus, un nume de familie complicat, dar Zuleiha nu le-a reţinut. În fiecare dimineaţă, Isabella îşi aranja şuviţele cărunte într-o coafură înaltă. Uneori recita versuri cu voce tare – sclipitoare, de neînţeles, sunau frumos, când în ruseşte, când într-o limbă care huruia ca roţile vagonului: franceza. Nu le repeta niciodată. Cei din vagon o ascultau. Zuleiha nu pricepea cum de se poate ca atâtea versuri diferite, complicate şi foarte lungi să încapă într-o singură minte, şi aceea de femeie. Chipul Isabellei rămânea tot timpul calm şi maiestuos, chiar şi când mergea la gaura astupată cu o zdreanţă sau când prindea păduchii la subraţ.

Soţul ei, Konstantin Arnoldovici, un bătrânel uscăţiv cu un cioc cărunt şi rar, tăcea mai tot timpul. Dimineaţa se trezea devreme şi îşi ocupa locul lângă o crăpătură a uşii – aştepta primele raze de soare, şi la lumina lor deschidea singura lui carte şi citea. Zâmbea când ajungea la anumite pagini, dădea aprobator din cap, la altele ameninţa cu degetul, scuturându-şi trist capul mic, cu câteva intra în dispută. Când ajungea la ultima pagină, închidea cartea cu zgomot, se uita îndelung la spiculeţul gri de pe copertă şi o deschidea iarăşi. Uneori vorbea mult timp în şoaptă cu soţia lui, dar în cuvinte atât de alese, încât Zuleiha nu înţelegea nici măcar o singură frază, deşi conversaţia se purta în rusă. Ciudat om, Zuleiha se temea puţin de el.

Iar pe gârbovul Ikonnikov nu-l plăcea deloc. Nimic nu-i plăcea la el – nici pungile vinete, zbârcite de sub ochi, nici tremurul uşor al degetelor

lungi şi nervoase, nici mişcările lui puţin agitate, nici chiar felul cum înghiţea cu zgomot prelung, mişcându-şi mărul lui Adam mare şi ascuţit – se vedea cât de colo că e beţivan. Mama îi spunea mereu: omul beat e mai rău ca fiara.

Dar cel mai tare Zuleiha îl detesta pe Gorelov. Toată lumea îl detesta. Starostele vagonului îi ţinea pe toţi din scurt, fără putinţă de scăpare. Mâncarea le-o împărţea el: caşa vâscoasă şi supa de hering le măsura cu cana lui ciobită, pâinea o tăia cu o aţă cenuşie slinoasă şi-i lovea nemilos cu lingura peste degetele întinse – nu te băga înaintea şefului! Până şi apa de băut din găleata pe jumătate ruginită, acoperită cu o crustă de gheaţă, le-o turna tot el. Îşi lua porţie dublă – pentru osteneală. Ţăranii îl priveau pieziş, în tăcere. Gorelov sărea primul de pe prici când se deschidea uşa pentru inspecţia zilnică şi imperturbabilul Ignatov intra în vagon însoţit de soldaţi, aţintindu-i cu privirea severă şi arogantă. Starostele lua poziţie de drepţi în faţa comandantului, îşi lovea fruntea cu degetele încordate şi dădea raportul strigând tare şi cu zel că „nu au avut loc evenimente“. Ignatov îl asculta fără chef, întors pe jumătate, şi Zuleihăi parcă îi părea bine văzând cum îi freamătă puţin nările fine. Uneori, Gorelov era chemat în vagonul comandantului; se întorcea tăcut, cu o mină misterioasă, visătoare chiar – poate că îi dădeau să mănânce.

De mâncat, voiau să mănânce tot timpul. Îi durea burta, îşi cerea drepturile. Ba li se strângea ca pumnul, ba se întindea, se umfla. Hrană era puţină – n-o liniştea, numai o zădăra pe dinăuntru. Zuleiha îşi amintea povestea mamei despre uriaşa nesătulă Jalmavîz, care mănâncă tot ce-i iese în cale. Uite că şi Zuleiha devenise aşa. Hămesită ca o lăcustă. Lacomă ca o curcă. Habar nu avusese că e posibilă o *asemenea* foame. Ţi se face negru în faţa ochilor, atât de rea e. Numai ce se aude zăvorul vagonului şi ţi se strânge stomacul, îţi freamătă: nu cumva ne-au adus de mâncare? De cele mai multe ori se dovedeşte că e doar un control de rutină: fie se numără capetele, fie medicul gării îi examinează grăbit, dezgustat.

Cât timp mergea trenul, le era mai uşor. Zuleiha privea prin dreptunghiul ferestruicii zăbrelite cum trece pe lângă ea viaţa necunoscută ei – păduri rare, sătucuri răspândite pe dealuri, râuri ca nişte panglici vălurite, stepa ca o faţă de masă întinsă, crânguri – şi uita de foame. Îşi amintea din nou când trenul se oprea în staţii.

Uneori surprindea ochii vecinului aţintiţi asupra ei. Leibe o privea lung, fără să clipească, cum îşi linge gamela până se aude limba trecând peste metal. Şi imediat îi dădea bucata lui de pâine pe jumătate mâncată sau

resturile de caşă. La început, Zuleiha refuza, apoi a încetat să-l refuze. Îi mulţumea doar şi-i asculta la nesfârşit discursurile dezlânate – fie poveşti din practica medicală, fie crâmpeie de diagnostice. În scurt timp a observat că amatorul de lectură, tăcutul Konstantin Arnoldovici, le asculta convorbirile bizare. În van se chinuie, se gândea ea cu gelozie. Profesorul n-o să-şi împartă mâncarea cu cărturarul ăsta!

Nu ştia dacă vagonul are şi el un *iase*, un domovoi[15] al lui. I se părea că ar trebui să aibă, cum să nu aibă? Dar dacă ar sta să se gândească – cu ce s-ar hrăni el? Nici urmă de păduchi morţi (fie erau mâncaţi, fie erau arşi în sobă), darămite firimituri de pâine. Noaptea trăgea cu urechea: n-o scârţâi ceva, n-o trosni ceva sub laba păroasă? Nu, nimic nu se aude, e linişte. Vagonul nu avea duhul lui, era mort.

Era foarte frig în el, li se dădeau puţini cărbuni. Din când în când li se dădeau lumânări pentru două lămpi chioare – şi atunci se făcea lumină pentru câtăva vreme.

Peste tot în vagon se vedeau urmele predecesorilor – ca nişte salutări venite din trecut. Gorelov descoperise o ţigară în prima jumătate de oră de mers, tot cercetând crăpăturile şi găurile din scândurile pereţilor. Când îndepărtaseră stratul de mizerie şi rugină de pe sobă, găsiseră scrijelite cu un cui cuvintele deocheate: „Să ardem curvele!“ Priciurile erau acoperite de mesaje: nume ale celor dragi, date, jurăminte de a nu uita şi a nu ierta, versuri, dedicaţii, ameninţări, rugăciuni, înjurături obscene, un profil subţirel de femeie, citate din Biblie, litere arăbeşti… Jucându-se pe sub priciuri, odraslele ţăranului cu mulţi copii au găsit o ghetuţă de culoare crem, cu toc elegant şi talpă subţire de piele, pentru o fetiţă de cinci-şase ani. Gorelov a vrut să-i scoată şiretul de mătase (în viaţă orice poate să-ţi fie de folos), dar n-a reuşit – Ikonnikov, atât de reţinut de obicei, a aruncat-o scurt în sobă. După aceea, în vagon a mirosit multă vreme urât, a piele arsă…

Traseul era lung, părea fără sfârşit. Denumirile oraşelor, ale satelor şi ale gărilor se înşirau una după alta, ca mărgelele pe aţă.

Kenderi, Vîsokaia Gora, Biriuli, Arsk…

Trenul ba gonea ca nebunul prin vânt şi viscol, ba se târa leneş pe bretele de legătură şi linii secundare, în căutarea punctului de staţionare destinat lui, ba stătea nemişcat cu săptămânile acolo, troienit şi cu roţile îngheţate pe şine.

Şemordan, Kukmor, Kizner…

Uneori, între staţii, prin crăpăturile uşii apărea din când în când un

tren, mergând alături.

— Laiş! strigau atunci ţăranii tăcuţi de obicei. Mamadîş! Sviajsk! Şupaşkar!

— Noi suntem din Lipeţk! venea în zbor răspunsul.

— Voronej! Taganrog! Şahtî!

— De lângă Arzamas!

— Din Sîzrani!

— Din Vologda!

Sarkuz, Mojta, Pîceaz…

Odată, după o staţionare obişnuită, garnitura de tren a fost trimisă pe neaşteptate în direcţia opusă: Pîceaz, Mojta, Sarkuz… Ţăranii s-au bucurat, s-au rugat fără încetare: mergem acasă, slavă cerului, acasă! Au mers aşa aproape o zi întreagă. Apoi şi-au venit în fire – au fost întorşi, goneau din nou spre răsărit: Sarkuz, Mojta, Pîceaz…

— N-are nimeni nevoie de noi, spusese atunci Ikonnikov. Ne vântură ca pe… Apoi îşi înghiţise cuvântul.

— Da, da! încuviinţase Isabella. Aveţi perfectă dreptate: ca pe un rahat în copcă. Chiar aşa!

Au mers mai departe.

Agrîz, Butrîş, Sarapul…

Primii au început să moară copiii. Unul după altul, de parcă ar fi jucat leapşa, au fugit în lumea cealaltă toate odraslele nefericitului ţăran – mai întâi pruncii (amândoi odată, într-o zi), apoi cei mari. I-a urmat soţia, care, la momentul acela, oricum nu mai deosebea bine graniţa dintre lumea viilor şi lumea cealaltă. În ziua aceea, ţăranul se dăduse cu capul de peretele vagonului – voia să-şi sfărâme ţeasta. L-au tras, l-au legat, l-au ţinut până s-a liniştit.

Ianaul, Rabak, Turun…

Morţii erau înmormântaţi de-a lungul drumului, în gropi comune. Le săpau deportaţii, cu lopeţi de lemn, sub ameninţarea puştilor. Uneori nu reuşeau să sape mormintele ca lumea sau să acopere morţii – răsuna ordinul „În vagoaneeee!“. Lăsau cadavrele descoperite – nădăjduiau că în eşalonul următor aveau să se găsească oameni buni care să arunce pământ deasupra. Doar şi ei acopereau întotdeauna mormintele cu pământ când le găseau descoperite.

Bisert, Cebota, Revda…

Ignatov nu era obişnuit cu suportul pentru paharul de ceai. Bea dintr-o

cană veche de aluminiu, iar suportul – pântecos, cu o lucrătură din metal strălucitor şi un mâner sfidător de lucios – zăcea pe masă. Paharul faţetat pe dinăuntru scotea un clinchet ispititor când trenul era în mers, uneori sălta, amintindu-i că există. Dar i se părea stupid, chiar ruşinos, şi-i era de-a dreptul imposibil să bea din asemenea pahar. După Sarapul, Ignatov l-a dat soldaţilor din compartimentul alăturat, să se distreze ei cu el. A vrut să le dea şi salteaua moale, în dungi, cu o husă neobişnuit de alunecoasă (mătase, oare?), dar s-a răzgândit: idioţii ăia o să strice proprietatea statului. A făcut-o sul şi a îndesat-o cum a putut pe raftul de sub tavan. Era mai dulce somnul pe laviţa de lemn, se deprinsese cu ea. Multe nu-i plăceau în compartimentul comandantului. Nici uşa care aluneca silenţioasă, supusă (dreapta–stânga, dreapta–stânga…), nici perdelele elegante, tivite cu o panglică subţirică, abia vizibilă (să zicem că fereastra nu poţi s-o laşi neacoperită, dar la ce bun toate volănaşele alea?), nici oglinda mare, fără urmă de pată, atârnată deasupra lavoarului uriaş (se uita în ea numai de nevoie – dimineaţa, când se bărbierea). Se întâmplă atâtea în jur! Şi aici – danteluţe, pahare cu suporturi…

Să conduci un convoi nu era o glumă, cum i se păruse la început. Erau pe drum de două luni. Ar fi fost bine dacă ar fi mers tot timpul, dar mai mult stăteau. Ba garnitura pornea cu o smucitură din loc, gonită din spate („Ce, te-ai prostit, comandante? Nu vezi că liniile sunt ticsite? Dă-mi hârtiile şi şterge-o, şterge-o mai repede de-aici – eliberează-mi linia a cincea!“), ba rămânea înţepenită în loc o săptămână („N-am primit nici un fel de dispoziţii în legătură cu voi, tovarăşe. Vi s-a ordonat să aşteptaţi – aşteptaţi. Şi nu mai veniţi la mine din oră-n oră! În caz de ceva, vă găsim noi.“). Nici încolo, nici încoace.

Se simţea bine în clipa când garnitura ca un maţ lung, maroniu, accelera, huruia din greu, apoi o lua din ce în ce mai repede, zbura pe şine, parcă tremura de nerăbdare. Îi venea să deschidă cu o smucitură geamul, să-şi scoată capul afară, să-şi lase faţa în voia vântului. Îndura cu greu zilele lungi de aşteptare apăsătoare în triajul vreunei gări mici, cu numele scris cursiv pe hartă.

Iată-l cum bate nervos cu degetele în tăblia lăcuită a mesei, în timp ce priveşte prin geamul mat din cauza stratului gros de praf aşezat pe el, dincolo de care se întind nemişcate câmpurile negre cu pete mici şi albe – rămăşiţe de zăpadă.

Cincisprezece morţi în opt zile de staţionare. Remarcase de mult că oamenii mor în timpul staţionărilor. Poate că roţile, cu hurducăitul lor

greoi, pun inimile obosite în mişcare, sau poate legănatul în ritmul lor e liniştitor. Un fapt e sigur: cum se opresc, cum mai taie vreo două nume în mapa gri cu inscripţia „Misiune“.

Unsprezece bătrâni şi patru copii.

Când conduci aproape o mie de suflete, nu e deloc de mirare că mor câţiva, nu-i aşa? Bătrânii mor de bătrâneţe, de boli. Dar copiii? E drept, din cauza slăbiciunii. Ce poţi să faci, aşa-i la drum.

— Tovarăşe comandant, bagă capul pe uşă Polipiev, responsabilul cu întreţinerea, după ce bătuse discret în uşă, ce fac, vă aduc prânzul?

În compartiment pluteşte mirosul orzului răsfiert cu bucăţele de slănină. Pe boabele lungi, perlate, lucesc cristale de sare. Alături, o bucată groasă de pâine bine dospită.

Ignatov ia farfuria de pe tavă. Polipiev îşi lasă umil braţele pe lângă corp. Încercase la început să-l ajute pe comandant – să îndrepte şervetul de in pe masă, să aşeze farfuria frumos, în mijloc, să pună tacâmurile corect (lingura şi cuţitul în dreapta, furculiţa în stânga), sarea şi piperul, şi… Dar ăsta nu-i comandant, e fiară înfuriată: dacă mai văd o dată farafastâcurile astea, zice… Foarte bine, dacă vreţi să mâncaţi fără etichetă, n-aveţi decât. Înfulecaţi-vă caşa cu lingura, şi gata!

— Tovarăşe Ignatov, spune Polipiev ţinând tava goală în faţa pieptului, ca pe un scut, cum rămâne cu carnea de oaie?

Ignatov îşi ridică privirea cruntă, fără să rostească o vorbă.

— Aprilie bate la uşă, mă tem c-o să se strice. E drept, avem gheaţă, dar cu vremea nu te pui. Polipiev coboară vocea conspirativ. Poate s-o folosim totuşi? Fac tot ce vreţi cu ea: şi ciorbă ţărănească, şi macaroane marinăreşti. Ba chiar şi consommé cu găluşte… Şi felul întâi, şi felul doi, şi aspic din oase – mâncăm o săptămână. Că de la Kazan pân-aici numai în fiertură de orz am ţinut-o. Soldaţii dumneavoastră au început să mă privească cu ochi răi. Au jurat că mă mănâncă pe mine dacă nu le dau carne.

— Fără ordinul meu, n-o să mănânce. Ignatov muşcă din pâine şi, mestecând cu furie ameninţătoare, ia lingura în mână. Dacă zici că se strică, fie! O să mă ocup chiar eu de treaba asta.

Polipiev se uită strâmb – nu ştii dacă e zâmbet sau un semn că a înţeles şi că se supune.

— Să vedem! Ignatov îl împunge cu lingura în piept. Dumneata poţi să-mi spui cât o să mai mergem? O săptămână? O lună? Jumătate de an? Cu ce-am să te hrănesc – pe dumneata, personal! – dacă înfulecăm acum

tot?

— Ce să zic, dacă-i la gheaţă, asta-i! oftează Polipiev şi dispare pe uşă.

Ignatov aruncă cu lingura.

Carne de oaie, auzi!

Şi tocană, şi lapte condensat, şi unt – frigiderul vagonului de comandă era ticsit cu provizii. Toate bogăţiile astea erau destinate personalului: soldaţilor din escortă, celor doi fochişti, mecanicului. Şi comandantului, fireşte.

Iar deportaţilor ar fi trebuit să li se dea mâncare în gări. În protocolul special pentru organele Direcţiei de transport a GPU scria negru pe alb: „Să se asigure deportaţilor apă fiartă neîntrerupt pe tot parcursul drumului, să se organizeze în gări puncte de alimentare cu mâncare caldă o dată la două zile, nu mai rar“. Aşa deci, şi unde erau punctele astea de alimentare?

Chiar în prima gară, Ignatov şi-a dat seama: o adevărată pacoste picase pe capul lui. Garniturile cu deschiaburiţi se târau pe calea ferată una după alta, unele se împotmoleau garate la triaj în aşteptarea ordinelor. „De unde să-ţi scot aprovizionare?“ îl întrebase blând un şef de gară. „Zi mersi că-ţi dau apă fiartă.“ Ignatov îi răspunsese: e drept, apă fiartă ni se dă regulat.

Mâncare pentru deportaţi nu era de ajuns. Ignatov se bucura când reuşea să facă rost de caşă (din mei, din ovăz, din orz – rareori din grâu sau arpacaş). Că de-aia e caşă, nu poţi s-o lungeşti prea mult. Supele, de pildă, erau lungite fără milă de câteva ori, ba uneori şi cu apă îngheţată. Ignatov încercase să protesteze, dar ajungea să fie el acuzat. „Ce, ţi-e milă de ei?“ îl întrebau. „Răspund pentru ei!“ se răstea el. „Pe cine o să mai predau la destinaţie?“ „Şi unde e destinaţia asta a ta?!“ dădeau ei din mână a lehamite.

Aşa este: unde? Nu ştia. Pesemne că nu ştia nimeni. În gara următoare, după ce aştepta o săptămână, uneori şi două, în triaj, Ignatov primea acelaşi ordin: „Continuaţi până în punctul cutare şi mai departe – aşteptaţi noi ordine“. Trenul îşi continua drumul. Ajungea în punctul cutare. El se grăbea cu documentele la şeful de staţie. Şi iar aştepta noi ordine.

Îşi zicea calmându-se: nu eşti singurul. Se întâlnea în gări cu alţi comandanţi mai experimentaţi şi schimba câteva vorbe cu ei. Da, îi spuneau, şi noi aşteptăm noi ordine. Da, mor oamenii în vagoane. Da, mulţi. Important e să-i supraveghezi cât mai bine, să nu existe situaţii de urgenţă. Pierderi naturale vor fi întotdeauna, n-o să-ţi ceară nimeni socoteală.

Şi toate astea n-ar însemna nimic, de n-ar fi controalele zilnice… Şi-a

dat seama că începe să recunoască feţele oamenilor. De fiecare dată când stătea în compartiment şi băga lingura în caşa fierbinte, împrăştiată în farfurie, se trezea din senin că-şi aminteşte ba de adolescentul albinos din vagonul trei, unul slăbuţ, cu ochii complet roz, încrezători, ba de femeia grasă şi pistruiată din vagonul şase, cu aluniţa mare şi roşie pe obraz („Şefuleţule! Dă-mi şi mie ceva de mâncare, nu vezi că slăbesc…?"), ba de femeia măruntă şi palidă din vagonul opt, cu ochii verzi ce-i acopereau jumătate din faţă. Uite, şi acum îi trece prin minte acelaşi gând: toţi oamenii ăştia s-au hrănit azi cu apă fiartă. Nu oamenii, se corectează el. Duşmanii. Duşmanii s-au hrănit cu apă fiartă – şi din cauza asta caşa îi pare fără gust.

Îşi aminteşte că el, prichindelul de-o şchioapă, avea trei ani când stătea seara pe pervazul ferestrei lor de la demisol şi căuta cu privirea pantofii pătrăţoşi ai mamei printre picioarele care alergau pe stradă. Mama se întorcea la lăsarea întunericului. Îşi ascundea ochii când îi dădea apă goală fiartă şi-l ducea la culcare.

Un prost, asta e. O cârpă. Un smiorcăit. Bakiev ar fi râs de el – şi pe bună dreptate.

Se ridică şi duce farfuria neatinsă în compartimentul-bucătărie, la Polipiev. Să se îndoape el cu caşa.

În seara aceleiaşi zile, Polipiev, măcinat de presimţiri rele, i-a dat adjunctului şefului de gară toată carnea de oaie din lada frigorifică a vagonului. Carnea roşie, închisă la culoare, cu vinişoare albe, aşezată în coşul uriaş de nuiele, a dispărut pentru totdeauna din viaţa lui Polipiev (aşa cum înainte părăsiseră frigiderul aproape cinci kilograme de unt şi o duzină de borcane de lapte condensat din cel mai bun). Predarea a avut loc seara târziu, pe întuneric, la ordinul verbal al comandantului de convoi, fără proces de predare–primire şi fără chitanţă, fapt care l-a adus la disperare mută pe responsabilul cu alimentele, îndeobşte vigilent.

După jumătate de oră, au trimis la tren un container cu fiertură de mei – pentru deportaţi. A fost atât de neaşteptat şi de bine-venit (oamenii nu mâncaseră de două zile), încât nimeni nu putea crede că era o simplă coincidenţă.

„Ia te uită", medita cu năduf Polipiev, urmărind de la fereastra compartimentului cum bucăţile mari şi galbene de caşa sunt aruncate în găleată cu un polonic de măsurat (câte o găleată de vagon). „Teribilul comandant-fiară s-a dovedit până la urmă un banal mituitor."

Gândul acesta l-a umplut de satisfacţie şi l-a liniştit pe responsabilul cu

alimente, cu atât mai mult cu cât reuşise totuşi să dosească vreo două bucăţi de carne excelente. Polipiev a hotărât ca a doua zi, fără ştiinţa comandantului, să le amestece în eterna caşă. În ultima vreme, Ignatov mănâncă prost – n-o să recunoască gustul de carne în fiertura odioasă…

În ultima zi de staţionare lângă Sverdlovsk, în vagonul opt s-a petrecut un mic incident. Trenul staţiona acolo de aproape o săptămână. Prin uşa deschisă de-o palmă se vedea valea întunecată, presărată pe alocuri cu zăpadă, din care se iţea iarbă proaspătă (pe drum şi în timpul staţionării în câmp gol era permisă deschiderea de-o palmă a uşii, dar la intrarea în localităţi ea trebuia închisă cu două zăvoare). Cu fiecare zi, iarba devenea tot mai deasă, verdele ei era tot mai viu, invada orizontul.

O pasăre mică, cu pieptul roşcat, înşelată de staţionarea îndelungată a trenului, s-a hotărât să-şi facă cuibul sub acoperişul vagonului, nu departe de ferestruica Zuleihăi – căra plină de zel crenguţe şi puf şi le îndesa neobosită sub acoperiş, ciripind cu însufleţire.

— Dacă mai stăm mult aici, o să depună ouă, a remarcat Konstantin Arnoldovici fără să-şi ridice ochii din carte.

— Ouă?! Le înhăţăm urgent! a înghiţit în sec Gorelov şi s-a apropiat de ferestruică mişcându-şi nerăbdător degetele şi cântărind cum să-şi însuşească mai uşor prada.

— Hai s-o mai admirăm puţin, a zis Ikonnikov apropiindu-şi ochii mijiţi de ferestruică.

Deodată s-a auzit zgomotul unei lovituri şi s-a iscat un vârtej de praf, nisip şi crenguţe. Păsăruica a ţâşnit speriată şi s-a pierdut pe cer. Zuleiha lovise în tavanul vagonului cu o scândură lungă şi tare, scoasă din chingile de fier de la uşă. A petrecut pasărea cu privirea, a pus scândura la loc şi şi-a scuturat palmele.

Cu un strigăt dezamăgit („Ce faci, tătăroaică tâmpită?“), Gorelov s-a trântit pe prici: gata, s-a dus prânzul, a zburat! Parcă pentru prima dată de la începutul călătoriei, Ikonnikov a privit-o cu interes pe Zuleiha.

— Dacă rămâne fără cuib, n-o să mai facă ouă, a lămurit ea scurt. O să-şi caute toată vara cuibul pierdut.

S-a urcat la loc pe prici. A observat că în urma loviturii se deplasase o scândură din tavan şi apăruse o crăpătură îngustă – se vedea o fâşie de cer. Ce bine, nu te uiţi întruna numai pe ferestruică!

Seara, trenul se urneşte din loc. Noaptea traversează creasta Uralilor. Zuleiha o să privească stelele scânteind prin crăpătura din tavan şi o să se gândească: *I Allah*, oare o să mai mergem mult? Unde-te-duc? vor grăi

roţile. Unde-te-duc? Unde-te-duc? Şi tot ele vor răspunde: Te duc-te duc. Te duc-te duc. Te duc-te duc.

Note

12. Acest Grand-Hôtel al vostru mă impresionează, prietene (în franceză, în original).

13. Cântec cântat deseori în primii ani ai puterii sovietice (1917–1925) de către vagabonzii care călătoreau prin ţară cu trenul fără bilet şi se fereau de controlori.

14. Cunoscut cântec al infractorilor.

15. Spirit al casei în mitologia rusă.

Evadarea

— Javre! Fir-aţi… se aude de undeva de jos o voce buimacă, pe jumătate şoptită.

Zuleiha se apleacă peste prici şi scrutează întunericul. Ce-i acolo? Zgomot de luptă, gemete, lovituri de pumn – ba înfundate, ca în ceva moale, ba sonore, ca în ceva tare – acoperă mersul ritmic al roţilor. În raza firavă a lunii care pătrunde prin fereastră se zăresc câteva trupuri încăierate lângă sobă.

— Vă omor, porci de…! şi din nou un strigăt slab, care se transformă în tânguit.

Pare să fie vocea starostelui. Da, iată-l pe Gorelov zăcând pe podea cu mâinile legate la spate şi cu o cârpă înfundată în gură, zbătându-se ca un vierme. Deasupra lui, doi ţărani zdraveni îl lovesc întruna, cu sete. El se smulge, se arcuieşte, se târăşte îndărăt, dar se loveşte cu capul de colţul sobei şi rămâne nemişcat.

În vagon nu doarme nimeni. Bărbaţii şi femeile privesc cu interes de pe priciuri, vorbesc între ei, dau aprobator din cap: aşa-i trebuie. Unul îi ajută pe cei doi să-l lege mai bine pe staroste, altul îşi adună grăbit lucrurile.

Ţăranul rămas fără copii smulge de pe uşă o scândură groasă şi grea. Se apropie de priciul Zuleihăi, îşi ia avânt şi loveşte în acelaşi loc în care lovise ea dimineaţa, când alungase pasărea cu pieptul roşcat.

— Ce faci, omule? se sperie Zuleiha.

El nu-i răspunde; loveşte iar şi iar cu scândura. Îşi potriveşte loviturile cu ritmul roţilor, ca să nu se audă. Crăpătura de deasupra capului se cască – nu mai e o dungă îngustă, ci o ditamai bucata de cer înstelat. Ţăranul îi întinde scândura Zuleihăi şi sare pe prici. Se ridică în genunchi, ajungând

cu umerii săi vânjoşi până la tavanul şubrezit – se aude un trosnet, şi vântul proaspăt intră prin gaură, izbind faţa Zuleihăi. Ţăranul se saltă în mâini şi dispare.

— Uuuu! se vaită pe jos Gorelov, venindu-şi în fire şi sfredelind-o cu privirea pe Zuleiha.

În gaura presărată cu stele din tavan se iveşte chipul ţăranului. Zâmbeşte – pentru prima dată după câteva luni.

— Ei? rosteşte el adresându-se oamenilor îngrămădiţi jos, întinzându-le mâna lungă şi osoasă.

Deportaţii o apucă unul după altul, sar pe priciul Zuleihăi şi se strecoară prin gaura din tavan. Bărbaţi, femei, tineri dispar rapid, cu dibăcie. O femeie grasă se înţepeneşte în trecerea prea îngustă pentru ea, dar cei de jos, aşteptându-şi rândul, o grăbesc, o împing, şi ea reuşeşte în cele din urmă, rupându-şi rochia şi julindu-şi pielea, lăsând aţe şi bucăţi de stofă în aşchiile ascuţite.

— Uuuuu! Uuuuuu! se tânguieşte cumplit Gorelov, izbindu-şi corpul de fierul sobei.

— Şi tu, soro?

Vocea e chiar lângă urechea ei: ţăranul se uită la Zuleiha, ridicând încurajator din sprâncene.

Să fugă? Să părăsească vagonul în care petrecuse atâtea săptămâni lungi? Priciul încălzit de căldura ei şi îmbibat cu mirosul ei? Pe blândul şi dragul profesor, pe buna Isabella? Să-i sfideze pe durul Ignatov, pe fioroşii soldaţi înarmaţi, pe şefii de gară furioşi? Să se împotrivească soartei?

Clatină din cap: nu, nu merg, *Allah salaksîn*.

— Eşti puternică, o să răzbeşti! insistă ţăranul întinzându-i mâna.

Ea se uită lung, neîncrezătoare, la palma lată, cu bătături negre. În cele din urmă lasă capul în jos: nu.

— Eh, cum vrei!

Pe acoperiş se aud paşi înăbuşiţi. Prin ferestruică se văd umbre negre, alungite, căzând, alunecând pe povârniş, dispărând uşor în pădure. Şi gata.

Zuleiha se uită în jur: vagonul s-a golit. Dintre ţărani au plecat aproape toţi, au rămas numai doi bătrâni neputincioşi (şi-au îmbrăţişat îndelung la despărţire fiul sau nepotul, stau şi acum pe prici şi privesc cu ochi obosiţi gaura din tavan prin care ai lor au dispărut nu demult) şi câteva femei singure.

„Foştii“, din Leningrad, au rămas aproape toţi, au fugit doar vreo două tinere studente. Isabella stă pe prici ţinându-şi strâns soţul de mână. Cu faţa

zâmbitoare, Ikonnikov priveşte visător stelele sclipind în golul din tavan şi şopteşte, nu se ştie de ce, „mulţumesc, mulţumesc“. Profesorul Leibe, care şezuse tot timpul lângă Zuleiha, se lasă pe spate cu un oftat de uşurare.

— Libertatea e ca fericirea, murmură el pentru sine, unora le e dăunătoare, altora – utilă.

— Goethe? se însufleţeşte Konstantin Arnoldovici pe priciul de alături.

— Novalis, intervine Ikonnikov.

— Nu, daţi-mi voie, e Goethe totuşi!

— Nu, permiteţi-mi. Cu siguranţă e Novalis.

— Uuuu! se zbate pe jos Gorelov; nu-i trecuse prin minte nimănui să-l dezlege.

Zuleiha îşi dă seama brusc că mai ţine în mâini scândura cu pricina şi o aruncă pe jos. În deschizătura ciopârţită din tavan tremură covorul de aur al stelelor.

Mare e ţara în care trăieşte Zuleiha! Mare şi roşie, ca sângele de taur. Ea stă în faţa unei hărţi cât peretele, pe care se întinde o imensă pată purpurie, asemănătoare cu o femelă de limax burtoasă – Uniunea Sovietică. Mai văzuse o dată limaxul pe un panou de propagandă din Iulbaş. Îi explicase şi Mansurka-Scaiete: uite, patria noastră e uriaşă, se întinde de la un ocean la altul. Ea n-a înţeles atunci unde se aflau mările-oceanele astea, dar i-a rămas în minte limaxul, pentru că era foarte caraghios, avea barbă şi o labă curbată în spate. Iar acum chiar pare imensă pe peretele înalt – n-o pot cuprinde nici măcar doi oameni, darămite Zuleiha. Pe corpul de culoarea coacăzei şerpuiesc vinişoarele albastre ale râurilor (o fi printre ele şi dragul ei Cişme?), oraşele şi satele sunt nişte aluniţe negre (i-ar putea arăta cineva unde e Iulbaş?). Zuleiha întinde degetele spre suprafaţa lucioasă a hărţii, dar nu apucă s-o atingă, căci o sfredeleşte vocea aspră a lui Ignatov:

— E adevărat că tu i-ai ajutat să fugă?

Zuleiha îşi trage mâna înapoi. Ignatov stă lângă fereastra deschisă în noapte, cu faţa spre stradă, fumează. Flacăra galbenă a lămpii de pe masă luminează tunica bine întinsă între umeri, pe care se încrucişează două curele.

— Să nu negi, continuă el, ai fost văzută.

Dincolo de fereastră, noaptea e caldă, catifelată.

— Tu de ce ai rămas?

Gorelov, negru la suflet, a dat raportul ca să se răzbune. Nu l-a

dezlegat nimeni până la Pîşma – s-a zbătut toată noaptea ca mielul dus la tăiere. Când s-a făcut ziuă şi trenul s-a oprit, s-au deschis uşile. Ignatov a venit în vagon să-şi facă inspecţia. A încremenit când a văzut gaura din tavan, s-a albit la faţă, şi toţi au început să alerge, să bată din picioare, să ţipe. Gorelov, sub escortă, într-o parte, ceilalţi, tot sub escortă, în altă parte. Gaura din tavan a fost acoperită repede, dar fugarii, prinde-i dacă mai poţi! Cei rămaşi n-au primit mâncare, bineînţeles. Seara l-au luat mai întâi pe Leibe, apoi i-au luat pe Isabella, pe Konstantin Arnoldovici şi pe încă cineva. Îi luau şi-i aduceau pe rând. *V-au interogat*, a zis Ikonnikov. Şi Isabella către el: Ilia Petrovici, dragul meu, asta se cheamă interogatoriu?! Şi a râs veselă.

Noaptea au trezit-o din somn pe Zuleiha şi au adus-o într-o cameră mare, cu tavanul înălţându-se în întuneric, de care atârna un păianjen uriaş de bronz – scheletul unei lustre frumoase cândva; pereţii fuseseră odată acoperiţi cu vopsea colorată, acum erau cheliţi până la cărămizile de un roşu-închis; două scaune negre desperecheate, cu lacul crăpat pe spătarele curbate; în mijloc, o masă mare, sculptată, arsă într-o parte, cu un teanc de cărţi fixat în locul piciorului lipsă; într-un colţ se vedea auster cubul unui seif, deasupra căruia se afla portretul aceluiaşi bărbat mustăcios, cu privirea de vultur, pe care Zuleiha îl văzuse în locaşul orologiului de pe turnul din cetatea Kazanului. Se bucură să-l regăsească: ochii lui mijiţi o privesc părinteşte, liniştitor parcă, apărând-o de răutatea nemăsurată a lui Ignatov.

El se întoarce spre Zuleiha. Are ochii negri, şi oasele feţei i se văd distinct sub stratul subţire de piele.

— Ce stai ca muta? Adică nouă ne fug cincizeci de suflete din convoi, şi tu stai ca muta?

Între degetele lui pâlpâie o luminiţă roşie minusculă – o ţigară răsucită de el. Se apropie de masă şi o stinge nervos într-un blid de lemn, plin cu mucuri. Blidul zdrăngăne, se răstoarnă şi cade pe jos – mucurile se împrăştie în toate părţile. Ignatov şuieră – *ffffir-ar!* – şi începe să le adune. Zuleiha se aşază repede lângă el. Unde s-a mai pomenit ca un bărbat să strângă mizeria de pe jos în faţa unei femei, şi ea să stea să se uite?!

Mucurile sunt mici, reci ca viermii. Cade scrumul din ele, miros a fum rece. Ignatov însă miroase a fum cald.

— Te aşteaptă lagărul, proasto! Vocea lui e foarte aproape. Sau execuţia. Ştii ce-i aia execuţie?

Zuleiha ridică ochii. Aici, sub masă, e foarte întuneric, şi pupilele negre ale lui Ignatov lucesc ca nişte cărbuni în albul ochilor.

— Eu nu înţeleg bine ruseşte, îi zice ea în cele din urmă.

Degetele lui puternice şi fierbinţi o apucă de bărbie.

— Minţi, şuieră Ignatov. Înţelegi tot, numai că nu vrei să spui. Hai, vorbeşte! S-au înţeles cu toţii să evadeze? Unde voiau să se ducă? Vorbeşte!

O doare bărbia.

— Nu ştiu nimic. Am văzut ce-au văzut şi ceilalţi. Am auzit ce-au auzit şi ceilalţi.

Faţa lui Ignatov, cu ochii ca două găuri negre, se apropie de urechea ei; îi simte răsuflarea pe obraz.

— Încăpăţânată mai e tătăroaica noastră… Zuleiha, aşa te cheamă?

Ea se întoarce cu faţa la el.

— Păcat că n-am fugit. Acum îmi pare rău.

Uşa se deschide cu un scârţâit.

— Soldat! se aude vocea enervată a şefului serviciului operativ din Pîşma. Unde au dispărut?

Soldatul tropăie grăbit, speriat, paşii i se aud aşa cum se aud cartofii când cad din găleată.

Degetele lui Ignatov dau drumul bărbiei – pielea îi arde ca atinsă de foc. El se ridică de sub masă şi îşi îndreaptă tunica:

— Aici suntem, nu te nelinişti.

Zuleiha se ridică şi ea şi pune scrumiera cu mucuri pe masă. Mâinile îi sunt negre, de parcă sfărâmaseră cărbune.

Soldatul tinerel, plin de coşuri, cu puşca în poziţie de tragere, oftează uşurat. Se uită la Zuleiha şi izbucneşte în râs: obrajii şi bărbia ei sunt brăzdate de dungi negre de scrum. Întâlnind privirea severă a şefului serviciului operativ, zâmbetul îi piere de pe faţă, se retrage spre ieşire şi închide uşa după el. Ignatov se întoarce spre Zuleiha şi râde şi el scurt, nervos.

— Ei, ai interogat-o? întreabă şeful.

E scund şi îndesat, dar are mâinile mari, ca nişte lopeţi, de parcă le-a furat de la altcineva. Ignatov tace, îşi scutură palmele de scrum.

— Văd că ai interogat-o, zâmbeşte celălalt, privind amuzat faţa cu dungi negre a Zuleihăi.

Ia de pe masă o foaie de hârtie albă, o cercetează pe ambele părţi – nimic nu-i scris pe ea.

— Văd că ai scris şi procesul-verbal, continuă el binevoitor, mototolind hârtia în mâini. Ţi-am spus, Ignatov, interogatoriul nu-i treabă

uşoară. E artă, aş putea spune. E nevoie de experienţă. De măiestrie! Şi mie… ce să zic… nu-mi lipseşte!

Din cauza hârtiei sfărâmicioase sau din cauza palmelor aspre, se aude foaia fâşâind în mâinile lui tare, strident, aşa cum scârţâie zăpada proaspătă.

— Uite ce e, zice el făcând ghemotoc hârtia, las-o pe mâna mea. Stau eu de vorbă cu ea. Consideră că mi-ai predat-o pentru anchetă.

Ignatov îşi ia cascheta de pe marginea mesei, şi-o pune pe cap şi porneşte încet spre ieşire. Zuleiha îl petrece cu privirea, nedumerită: Ce-i asta? De ce?

Şeful serviciului operativ îşi ia avânt şi aruncă ghemotocul de hârtie în coşul de sârmă de lângă uşă. Se aşază la masă şi deschide sertarul de sus; cu un gest intrat în obişnuinţă, fără să se uite, scoate de acolo un teanc de hârtie, un toc şi cerneală. Fluierând o melodie veselă, îşi împreunează mâinile şi îşi trosneşte degetele lungi şi puternice.

Ignatov se opreşte la uşă, privind cum aterizează ghemotocul de hârtie pe fundul coşului de gunoi. Se întoarce.

— Nu ştie încotro s-au dus, spune el.

— Asta ţi-a şoptit ea acolo, sub masă? îl săgetează şeful cu privirea din celălalt capăt al încăperii.

— N-o să-ţi fie de folos, tovarăşe! N-are ce spune, îi răspunde Ignatov întorcându-se de la uşă.

Şeful se lasă pe spate – scaunul scârţâie prelung, trosneşte, părând gata să se rupă – şi-i studiază atent pe Zuleiha şi pe Ignatov, ca şi când i-ar vedea pentru prima dată. Continuă să-şi pocnească degetele.

— Gogoşi! Mă superi, Ignatov. La mine vorbesc toţi. Până şi muţii.

— O iau cu mine.

— Asta-i bună! îşi desface în sfârşit şeful mâinile, bătând cu ele în masă. Îi scapă printre degete un vagon întreg şi se trezeşte după jumătate de zi, şi poftim de te descurcă! Caută-i prin taiga, prinde-i… Ehei, s-au împrăştiat de mult prin halte. Şi acum să alerg eu cu limba scoasă, transpirat, şi să mai dau şi socoteală de ce nu i-am prins! Iar el îmi ia şi primul martor! Aşa zici tu?

— Treaba mea e să conduc oamenii la destinaţie. A ta e să-i prinzi.

— Dar de ce-i conduci atât de prost, Ignatov? Jumătate ţi-au murit pe drum. Se organizează o evadare sub nasul tău. Şi acum nu vrei să ajuţi la anchetă, iei complicele cu tine. Crezi că o să scapi basma curată?

— Dacă o să fie cazul, o să răspund pentru greşelile mele. Dar nu în

faţa ta.

Ignatov îi face semn cu capul Zuleihăi: să mergem! Ea îşi îndreaptă ochii spre anchetatorul roşu la faţă.

— O să fie cazul, Ignatov, o să fie! ţipă el. Şi foarte curând! N-am de gând să te acopăr, o să spun cum ai apărat o muiere de culac!

Ignatov îşi îndreaptă cascheta, se răsuceşte pe călcâie şi iese din cameră. Zuleiha porneşte speriată după el. La ieşire aruncă o privire în încăpere – limaxul roşu uriaş se târăşte netulburat pe perete, iar mustăciosul cu privirea mereu trează îi petrece zâmbind părinteşte.

Ignatov păşeşte repede de-a lungul şinelor, ţinând în faţă un felinar care pâlpâie. Tătăroaica micuţă din vagonul opt aleargă după el cu paşi uşori, aproape că nu i se aud. În urma lor, soldatul tinerel tropăie pe traverse.

Lui Ignatov îi e cât se poate de clar că o să fie tras la răspundere. Ce i-au spus dimineaţă la direcţie? „O să ne lămurim la întoarcere.“ E clar, vor ca mai întâi să-şi ducă treaba la bun sfârşit, apoi o să-i tragă un perdaf, e posibil să se întâmple şi asta. Foarte bine, daţi-vă peste cap, lămuriţi-vă. Dar nici el nu are de gând să tacă. O să le povestească tot: şi cum mor oamenii de foame pe drum, şi cum îi plimbă de colo, colo prin halte fără să le găsească un loc. Sunt de trei luni pe drum şi abia au trecut târâş-grăpiş Uralii. Unde s-a mai văzut aşa ceva? Şi pe jos ar fi ajuns mai repede. În timpul ăsta au murit cincizeci de capete. Or fi ei culaci, dar tot e păcat – e forţă de muncă, ar fi putut lucra la defrişări sau în construcţii. Tot ar fi fost mai folositori decât să putrezească pe coclauri. Uite, şi azi încă cincizeci de oameni…

Nu, pentru evadare răspunde el – e vina lui, nu neagă. N-a fost atent. Atâta s-a lăudat starostele vagonului cu experienţa lui („Vă rog să nu vă faceţi griji, cetăţene comandant, la noi oamenii sunt liniştiţi, ţărani ignoranţi şi intelighenţie putredă – ce să facă ăştia?“) – şi uite că până şi lui i-au scăpat printre degete. Păi să stăm şi să judecăm drept, dacă ar fi ajuns mai devreme la destinaţie, n-ar mai fi fost vorba de nici o evadare. Să nu credeţi, nu vreau să mă dezvinovăţesc, dar vă rog să cercetaţi cauzele celor întâmplate. În trei luni de călătorie, oricui îi vin în minte gânduri prosteşti, şi se găseşte timp pentru punerea lor în practică. Asta-i, fraţilor.

Şi dacă-l întreabă: de ce i-ai luat anchetatorului martorul? Femeia aia mărunţică, cu numele ce-ţi sună în urechi – Zuleiha? Ce-o să le spună?… O cutie de conserve nimereşte sub picioarele lui, se trage-napoi şi-i dă un şut.

Cutia zboară în faţa lui zornăind pe şine.

Au ajuns la punctul de staţionare. Nu e uşor să-şi găsească trenul în întuneric, sunt multe garnituri în jur: carcase dreptunghiulare ale vagoanelor de marfă, vagoane ca nişte lăzi lungi şi roşii pentru animale, de unde răzbat ba o conversaţie liniştită, ba cântece. Ignatov ridică la răstimpuri felinarul care abia pâlpâie şi citeşte numerele vagoanelor. Trei umbre lungi dansează pe pereţii vagoanelor, când cresc luându-şi zborul, când se strâng şi se lipesc de pământ, aşternându-se pe şine.

În spate se aude strigătul speriat al soldatului din escortă: „Hei, ce faci acolo?" Ignatov se întoarce. Tătăroaica mărunţică stă întoarsă într-o parte, ţinându-se de burtă şi cu capul dat pe spate. Deodată începe să cadă încet. Soldatul îndreaptă prosteşte puşca spre ea: „Stai! Stai, îţi spun!" Femeia se lasă pe pământ uşor, cu grijă, parcă pliindu-se în două.

Ignatov se aşază pe vine lângă ea. Mâinile ei sunt reci ca gheaţa. Are ochii închişi, iar umbra genelor îi acoperă jumătate din faţă. Soldatul stă în continuare cu puşca aţintită prosteşte asupra ei.

— Închide-ţi gura, îi zice Ignatov. Şi ia-ţi puşca de-aici, idiotule.

Soldatul îşi pune puşca pe umăr.

— De foame, sau ce? întreabă el.

— Ridic-o, îi porunceşte Ignatov. Şi, orice-ar fi, n-o mai păzeşti cu puşca aţintită până nu se trezeşte.

Soldatul încearcă s-o ridice pe femeie, dar o apucă greşit, şi capul ei cade cu un pocnet pe traversă. Ignatov înjură – idiot mai eşti! – şi o ridică el.

— Pune-i mâna pe după gâtul meu, ordonă el.

Merg mai departe. Acum soldatul aleargă înainte, luminând drumul. Ignatov duce în braţe trupul mic. Ce uşoară e! Uneori… Zuleiha îşi revine încetul cu încetul, îi cuprinde gâtul cu braţele, şi el îi simte degetele reci pe obraz.

Au trimis după doctor (Ignatov n-a vrut să aştepte până dimineaţa), l-au sculat din pat şi l-au adus. Acesta a intrat în vagon bombănind şi aruncându-şi caraghios în lături picioarele dolofane (deşi e încă tânăr, doar puţin mai în vârstă decât Ignatov). Zuleiha îşi revenise de tot. A examinat-o la lumina lămpii cu gaz, şi-a muşcat obosit buza de jos răsfrântă şi şi-a netezit şuviţa lungă şi rară, pieptănată peste chelia timpurie.

— Inima e în parametri normali, spune el indiferent. La fel şi plămânii. Pielea e curată.

— Şi atunci…?

Ignatov stă în vagon cu spatele sprijinit de uşa închisă şi fumează.

De pe priciuri privesc zecile de perechi de ochi ale celor rămaşi după evadare (în vagonul opt n-au mai fost aduşi oameni, nu i-a ars nimănui de asta).

— Liniştiţi-vă, tovarăşe! cască obosit doctorul punându-şi bruma de instrumente la loc, într-o geantă ponosită. Nu-i tifos, nici râie, nici dizenterie. N-o să băgăm trenul în carantină.

Ignatov dă din cap şi aruncă uşurat mucul de ţigară în soba rece (nu li s-a mai dat cărbune pentru încălzire de la sfârşitul lui aprilie, s-a hotărât că era de-ajuns, doar nu e sanatoriu, e cald oricum).

— Cauza leşinului poate fi orice doriţi, continuă să bolborosească doctorul, parcă pentru sine, îndreptându-se spre uşă. Lipsă de oxigen, hrană neîndestulătoare – ce altceva? Pur şi simplu circulaţie proastă.

— Sau e însărcinată, se aude tare şi răspicat din fundul priciurilor.

Doctorul se întoarce nedumerit şi ridică lampa. Câţiva indivizi cu feţe ursuze şi bărbi mari şi murdare îl privesc cu albul ochilor strălucind. Mulţi dintre ei au trecut prin mâinile lui în aceste ultime luni – şi nu le-a reţinut chipurile, se contopeau toate într-unul singur, istovit şi trist. Dar chipul unuia din vagon îi aminteşte parcă de cineva, ba chiar de o cunoştinţă veche… O ştie atât de bine, încât ridică lampa în dreptul ei. Mai aproape, şi mai aproape. Nasul ca un cioc ascuţit, ochii reci şi ironici, linia curbă a frunţii masive şi înalte, înconjurată de o claie încurcată de păr argintiu. Nu, nu se poate… Ce-i asta?!

— Domnule profesor! oftează doctorul. Dumneavoastră?

— N-o să vă lase să-i măsuraţi tensiunea în zona glandelor mamare şi tuberculilor lui Montgomery, rosteşte Leibe cu vocea puternică şi clară a unui conferenţiar aflat într-un amfiteatru mare. Încercaţi măcar să verificaţi starea glandelor salivare şi pigmentaţia feţei.

Doctorul nu reuşeşte să-şi desprindă ochii de la el.

— Wolf Karlovici! Cum aţi…

— Încercaţi, de asemenea, să palpaţi apăsând puternic abdomenul, continuă profesorul. Diagnosticul meu: optsprezece săptămâni.

Terminând de vorbit, Leibe îl priveşte pe doctor lung, fără să clipească.

Acesta îşi şterge buza de sus transpirată şi se aşază pe prici, lângă Zuleiha cuprinsă de frică. Îi pipăie maxilarul inferior.

— Expiră, îi cere el încet.

Ea clatină din cap, respiră zgomotos, des, fără să se oprească.

— Zuleiha, draga mea, spune Isabella aşezându-se lângă ea şi luând-o

de mână. Te roagă doctorul.

— Expiră, am spus! repetă acesta sever.

Zuleiha expiră, apoi îşi ţine respiraţia. Doctorul înghite în sec şi îşi pune palmele pe burta ei. Se uită cu înţeles la profesor.

— Are uterul mărit.

Leibe râde tare, triumfător, dinţii îi strălucesc în întuneric: — Vă dau calificativul „nesatisfăcător“, Cernov. Doar v-am avertizat de la primul curs: n-o să fiţi un bun diagnostician!

Zuleiha icneşte încurcată: acum ce să facă?

— Spuneţi-i pacientei să respire, zice Leibe şi, mulţumit, se lasă pe spate pe prici, continuând să râdă încet.

Zuleiha trage convulsiv aer în piept.

— Domnule profesor, cum aţi…

Doctorul împinge lampa în adâncul priciului, unde se ascunde Leibe, încercând să-i găsească faţa.

— O să vă primiţi carnetul de note la decanat, Cernov, răspunde acesta, înfăşurându-se în cojocul cuiva ca într-un cocon şi dându-se mai aproape de perete. Acum nu am timp de consultaţii.

— Wolf Karlovici, insistă doctorul, plimbând lampa ca să lumineze priciurile, noi pe dumneavoastră… dumneavoastră pentru noi…

— N-am timp acum, Cernov, abia se aude vocea din fundul priciului. N-am timp.

Lampa doctorului luminează muntele de cârpe mişcându-se departe lângă perete. În scurt timp, muntele încremeneşte.

Zuleiha scânceşte ca un câine, îşi muşcă poala rochiei, rămâne cu privirea aţintită în sus. Isabella, aşezată alături, îi mângâie mâinile întinse de-a lungul corpului, cu pumnii strânşi.

Cernov scutură din cap, parcă pentru a alunga o halucinaţie, îşi strânge geanta la piept şi iese din vagon. Sare pe pământ, sprijinindu-se de mâna oferită de Ignatov, şi observă că şi privirea acestuia e severă, încordată.

— Vă asigur din nou, tovarăşe comandant, că nu e nimic rău, îi zice doctorul uşor iritat (s-au dus comandanţii blânzi!). Ce-i cu dumneavoastră?

Scoate din buzunar o batistă şi-i şterge obrazul lui Ignatov: are patru dungi negre, par urmele unei mâini micuţe.

Însărcinată? Da, voia să mănânce tot timpul – dar asta pentru că nu i se dădea mâncare suficientă. Da, i se îngroşase puţin mijlocul în ultima vreme, dar se gândise: e vârsta. Şi ciclul încetase să-i vină, dar îşi zisese că

e din cauza a câte i se întâmplaseră. Cum aşa – însărcinată… Ah, Murtaza, cum a păcălit el moartea! E de mult în mormânt, dar familia lui trăieşte, creşte în burta ei. A crescut deja pe jumătate.

O să fie iar fată? Fireşte, ce altceva? Cum zicea Strigoaica? *Numai fete ai adus pe lume*. Nu, nu aşa spunea: *Numai fete aduci pe lume – şi nici alea nu supravieţuiesc*.

Oare nici asta…? Păi cum altfel? Şi asta o s-o părăsească imediat ce o să se nască. Nici n-o să apuce să-i treacă roşeaţa de nou-născut de pe pielea gingaşă, n-o să apuce ochişorii să privească şi să cunoască, nici guriţa să-i zâmbească pentru prima dată.

Zuleiha se uită la tavanul negru. Gândurile i se perindă prin minte în ritmul roţilor de tren. Dincolo de peretele de scânduri alunecă noaptea caldă de mai. Vagonul uşor, pe jumătate gol, se clatină neobişnuit de repede, cu mişcări ample, ca un leagăn de copil. Dorm toţi – şi buna Isabella, care a stat jumătate de noapte să-i mângâie mâna, şi profesorul ciudat, care a privit-o îndelung cu ochii săi luminoşi, plini de bucurie. Ar vrea şi ea să adoarmă, dar nu poate. Îi este îngăduit oare să-l roage pe Allah să-i lase copilul măcar să ajungă să se ridice în picioare? Măcar să facă primii paşi înainte să părăsească această lume? Sau ar fi o îndrăzneală prea mare? Nu are pe nimeni cu care să se sfătuiască – nici pe Murtaza, nici pe *mullah-hazret*. Allah Preaînalt, spune-mi măcar că mi-e îngăduit să am rugămintea asta. Altceva nu-ţi cer, nu cutez. Dar măcar atât.

Şi aici gândul i se împotmoleşte: dar dacă Atotputernicul te ascultă şi-i îngăduie copilului tău să facă primul pas – cum te-ai simţi *atunci* când l-ai pierde? Nu e oare mai bine să se întâmple *imediat*, înainte să te obişnuieşti cu el, înainte să te ataşezi de el? Adu-ţi aminte cum te-ai dat de ceasul morţii la prima fetiţă, căreia i-a fost sortit să trăiască o lună întreagă. La a doua, care s-a dus după două săptămâni, te-ai arătat mai puţin impresionată. Şi mai puţin la a treia, care a trăit şapte zile. Pe a patra, care s-a prăpădit pe loc, la naştere, ai condus-o la groapă cu ochii uscaţi.

Şamsia – Firuza, bat ritmul roţile. *Halida – Sabida*. Şi iarăşi: *Şamsia – Firuza*. *Halida – Sabida*.

Aşadar nu-i mai bine *imediat*? Mama ar fi spus că astfel de gânduri sunt păcătoase. În toate e voia lui Allah, nu ne este dat nouă să judecăm ce şi când e mai bine. Degeaba te zbuciumi. Se umple capul de gânduri cum se umple năvodul cu peşte.

Poate n-o să nască nimic, cine ştie? Se mai întâmplă, aşa vorbeau în şoaptă femeile la fântână. Trăieşte pruncul în burtă, creşte puţin, iar apoi se

rupe de la locul lui înainte de soroc şi se scurge din pântec, rămâne doar un ghemotoc de sânge pe şalvari.

Nici Strigoaica nu-i aici, n-are cine să-i prezică ce se va întâmpla. Până la urmă, o fi bine să ştii dinainte? Aşteptarea nu face decât să te chinuiască. Dar dacă nu ştii? Atunci te chinuieşte neştiinţa, cum o chinuieşte pe ea acum.

A obosit, a obosit să sufere. Să sufere de foame, să-şi tot îndemne burta nesătulă să se lase amăgită. O doare din cauza mâncării proaste. Suferă de frig noaptea. De dureri în oase dimineaţa, de păduchi, de greţuri frecvente. Suferă din cauza nefericirii din jur şi a morţilor nenumăraţi. Suferă de frică, şi chinul ăsta e din ce în ce mai mare. Şi – cel mai îngrozitor – suferă de o ruşine care nu trece niciodată.

Îi e ruşine tot timpul: când simte mirosul trupului ei nespălat, când, în timpul inspecţiilor zilnice, privirea soldaţilor alunecă indiferentă peste capul ei descoperit, peste cozile ei la vedere, îi e ruşine când de faţă cu toţi se lasă pe vine în dosul paravanului din cârpe unde se află latrina, când se lipeşte noaptea de profesorul adormit ca să se încălzească puţin. Aseară, când doctorul străin a atins-o nepăsător cu degetele lui dolofane, puţin a mai lipsit să nu ia foc de ruşine. Şi când el a anunţat în gura mare că e însărcinată, ea s-a pus pe urlat: ce ruşine, ruşine, ruşine! O ruşine pe care va trebui s-o îndure în prezenţa tuturor. Pentru prima dată în viaţă nu va putea să-şi ascundă taina în spatele gardului înalt al casei bărbatului ei. Îi va creşte în pântecul mare, expus vederii tuturor, un copil care, după ce se va naşte, o va părăsi imediat.

I Allah, când o să se termine călătoria mea? N-ai putea s-o întrerupi cu un gest al mâinii tale preasfinte? Zuleiha îşi afundă faţa în *kulmekul* pe care şi-l pusese sub cap în loc de pernă. Fruntea i se loveşte de ceva tare, ascuţit. Întoarce buzunarele pe dos şi găseşte o bucăţică aproape pietrificată: zahărul! Aceea pe care i-o dăduse Murtaza. Uitase de ea, dar iată că mai era încă acolo: cristalele mari şi albe lucesc, la colţuri scânteiază mai tare, au o aromă delicată, dar la fel de intensă ca astă-iarnă. Săptămâni la rând Zuleiha purtase cu ea în buzunar moartea râvnită – ca s-o găsească tocmai acum, în această clipă amară. Ce altceva era, dacă nu un răspuns la rugămintea ei fierbinte?

Îşi apropie zahărul de gură. Să muşte câte puţin, sau să încerce să înghită toată bucata deodată? Oare otrava acţionează imediat, sau trebuie să treacă un timp? O să se chinuiască? E totuna…

— Zahăr? *Mein Gott*, de unde?

Ochii profesorului sunt foarte aproape, uimiţi şi bucuroşi deopotrivă. S-a trezit şi se uită la ea sprijinit în coate. În lumina lunii, cununa lui de bucle pare de argint. Zuleiha nu-i răspunde, strânge zahărul în pumn, şi muchiile tari şi ascuţite îi străpung pielea.

— Mâncaţi-l, mâncaţi-l neapărat! îi şopteşte înduioşat Leibe. Numai să nu vă treacă prin cap să-l arătaţi cuiva, mai ales lui Gorelov, că o să vi-l ia. Duce un deget la buze. Ştiţi, eu… aş fi vrut… să mă interesez…

Profesorul îi priveşte burta, îşi mijeşte ochii, şovăie, apoi, în sfârşit, se hotărăşte:

— Cum se simte?

— Cine?

— Copilul, fireşte.

— E fată. Neamul meu piere. Nu pot naşte decât fete.

— Cine v-a spus asta?

Emoţionat, Leibe se ridică brusc în capul oaselor, gata să dea cu capul de tavan; multă vreme mormăie tare, cercetează insistent burta Zuleihăi: mai întâi e nemulţumit, apoi şovăie şi în cele din urmă se bucură.

— Să nu credeţi asta! exclamă el satisfăcut, chicotind şi fluturând din mână. Să nu credeţi!

Roţile trenului se-nvârt ritmic, se aud din ce în ce mai tare, zgomotul lor acoperă convorbirea. *Şamsia – Firuza. Halida – Sabida.*

— Credeţi că-i bate deja inima?

— Ce întrebare e asta? pufneşte profesorul indignat. Bate de două luni.

Se răsuceşte pe prici cu greutate, icnind ca omul bătrân. Se apleacă, îşi apropie urechea de burta ei, ca şi cum ar vrea să asculte pulsaţiile iuţi ascunse înăuntrul ei, dar nu se încumetă s-o atingă cu obrazul. Zuleiha îşi pune palmele pe buclele cărunte şi lipeşte capul profesorului de burta ei. Şi-i piere ruşinea. Bărbatul străin îi atinge corpul cu faţa, îi simte mirosul, şi ei nu-i e ruşine. Vrea doar atât să ştie: ce e acolo, înăuntrul ei?

Leibe ascultă îndelung, atent, cu ochii închişi. Apoi îşi ridică capul – are faţa blândă, visătoare – şi-i face semn s-o liniştească: totul e bine.

— Să mâncaţi zahărul! îi aminteşte întorcându-se la locul lui. Mâncaţi-l chiar acum…

În curând adoarme cu mâinile sub cap şi faţa zâmbitoare, îndreptată spre tavan, ca şi cum ar admira stelele.

Zuleiha pune zahărul la loc în buzunarul *kulmekului*. Acum, când moartea – dulce, cu miros delicat, luând chipul atât de familiar al bucăţelei de zahăr – e identificabilă şi se află atât de aproape, ea se simte mai calmă.

Dacă vrea, poate primi moartea în orice clipă, mulţumindu-i lui Allah că i-a ascultat rugăciunea şi i-a răspuns. Trenul trece pe un pod lung, de fier forjat, peste râul ce scânteiază în razele lunii, şi din cauza asta roţile sună cumva surd: da-da, da-da, da-da, da-da…

Vor mai merge încă multă vreme şi vor ajunge la destinaţie abia la începutul lui august.

Elan, Iuşala, Tugulîm…

Din Tiumen trenul va fi trimis spre est, la Tobolsk. Apoi deodată se vor răzgândi, îl vor întoarce din drum şi-l vor trimite spre sud.

Vagai, Karasul, Işim…

În vagonul opt vor fi aduşi noi deportaţi. Gorelov va rămâne staroste şi-i va încolţi şi hărţui pe toţi mai tare ca înainte, de teama unei noi evadări şi, în plus, ca să-şi recapete autoritatea zdruncinată.

Mangut, Omsk…

Burta Zuleihăi va creşte repede. Copilul va începe să se mişte aproape de Mangut, şi, curând după Omsk, Zuleiha va simţi pentru prima dată sub pielea bine întinsă un picioruş cu călcâiul rotunjor, proeminent, care nu-i va mai da pace.

Kalacinsk, Barabinsk, Kargat…

În iulie va fi ceva mai bine cu mâncarea (în Siberia, puţine trenuri ajung atât de departe, şi lui Ignatov îi va fi mai uşor să facă rost de provizii), apare pâinea în raţia deportaţilor.

Ciulîm, Novosibirsk…

Morţile vor fi mai frecvente – îşi vor spune cuvântul epuizarea şi oboseala pricinuite de un drum atât de lung. În jumătate din vagoane se va declanşa o epidemie de tifos şi va lua cu ea o sută cincizeci de vieţi.

Iurga, Anjero-Sudjensk, Mariinsk…

Cu totul, în cele şase luni de călătorie, pierderile vor însuma trei sute nouăzeci şi opt de capete. Fără să fie socotiţi evadaţii, fireşte.

Tisul, Kaştan, Bogotol, Acinsk…

La intrarea în Krasnoiarsk, tăind cu ciotul de creion ultimii morţi din mapa gri pe care scria „Misiune“, Ignatov îşi dă seama că, privind numele tipărite înghesuit, vede nu rânduri şi litere, ci chipuri.

Nimeni nu ştia că era ultima zi de mers cu trenul. Roţile zdrăngăneau, în geam bătea soarele aprig de august. Ikonnikov o distra pe Isabella. Era una dintre acele clipe rare în care prin posomoreala lui obişnuită răzbătea ceva proaspăt, un fel de ştrengărie copilărească, şi devenea de nestăpânit,

vioi, jucăuş chiar. În astfel de momente, Zuleiha aproape că-l plăcea. Nu înţelegea o iotă din glumele lui la care Isabella râdea în hohote şi delicatul Konstantin Arnoldovici mustăcea, dar se bucura că se află lângă oameni veseli, zâmbitori, şi se străduia să fie mereu prezentă. Iar „foştii“ nu se fereau de ea; era atât de liniştită şi tăcută, nu-i incomoda cu nimic.

În palma deschisă a lui Ilia Petrovici se află o feliuţă subţire de pâine începută de dimineaţă.

— Mai pune! spune el mişcându-şi nerăbdător degetele.

Are ochii legaţi cu cămaşa cuiva, ca un copil care se joacă de-a v-aţi ascunselea. Isabella mai pune o bucăţică în palma pictorului.

— Încă! cere el. Haideţi, nu vă zgârciţi, o faceţi pentru artă!

Konstantin Arnoldovici îi dă bucata lui. Ikonnikov mormăie mulţumit şi începe să sfărâme pâinea cu degetele lungi.

Zuleiha îi priveşte dezaprobator, i se citeşte pe faţă părerea de rău. Ea n-ar fi dat bucăţica ei pentru nimic în lume. Dacă ar fi folosit la ceva, da, ar mai înţelege, dar asta e doar o joacă. Şi uite cum se risipesc firimiturile pe podea, nici măcar nu poţi să le aduni.

În degetele îndemânatice ale lui Ilia Petrovici, pâinea se înmoaie, transformându-se într-o masă cenuşie şi elastică, se sfărâmă, se sfărâmă şi – ia te uită! – se transformă într-o… jucărie? Un cap! Isabella şi Konstantin Arnoldovici privesc hipnotizaţi cum sub părul des apar nişte sprâncene stufoase şi ciufulite, un profil vulturesc, nişte mustăţi răsucite, se rotunjeşte o bărbie ieşită mult în relief…

— *Mon Dieu*! zice încet şi răspicat Isabella.

— Incredibil! şopteşte Konstantin Arnoldovici. Pur şi simplu incredibil…

— Ei? exclamă victorios Ilia Petrovici scoţându-şi legătura de la ochi.

În mână ţine un cap mic, arată de parcă ar fi viu: are privirea ageră, pătrunzătoare, şi pe buzele pe jumătate închise îi flutură un zâmbet enigmatic.

— Am primit de curând Ordinul Muncii „Steagul Roşu“, oftează artistul. Nouăsprezece capete de bronz. Şapte de marmură. Două de malahit.

— Şi unul de pâine, adaugă Konstantin Arnoldovici.

Zuleiha se uită fix la bustul de pâine: i se pare că mai văzuse undeva chipul vulturesc, cu privire de părinte sever, ocrotitor. Un om cumsecade, şi artistului îi reuşise de minune, unde mai pui că era legat la ochi. Păcat de pâine…

Ilia Petrovici îi întinde ei bustul.

— Nu vreau, prea îmi daţi mie toată pâinea, scutură ea din cap îndărătnică.

— Nu ţie, draga mea! arată Isabella cu privirea spre burta ei bombată. Lui.

— Ei, o corectează Zuleiha. E fată.

Ia capul din pâine şi muşcă jumătate din el cu poftă, până la mustaţă. Brusc, Konstantin Arnoldovici fluieră ascuţit şi se întoarce. În spatele lui se află ochii curioşi şi nările fremătânde ale lui Gorelov. Pesemne că a vrut să asculte discuţia (după evadarea memorabilă, devenise o adevărată fiară, adulmeca întruna, scotocea, căuta peste tot, ca să-i raporteze lui Ignatov), dar n-a apucat.

— Gorelov, negru la suflet mai eşti! Konstantin Arnoldovici o acoperă cu umerii lui înguşti şi ascuţiţi pe Zuleiha, care încă mai mestecă. Dumneata ştii că Ilia Petrovici al nostru a creat decorurile pentru baletul *Bolşevicul* la Teatrul Mariinski?

— Nu umblăm pe la balete. Şi nici voi nu prea cred să fi umblat în ultima vreme.

Gorelov apucă mânios mâna delicată a lui Konstantin Arnoldovici şi o dă deoparte: ia lasă-mă să văd! Dar se dovedeşte că n-are la ce se uita: femeia gravidă mestecă cu gura plină, adunând cu buzele firimiturile din palmă. Şi totuşi aici a fost ceva, a fost, simte prin toţi porii… Gorelov oftează supărat şi aruncă o privire pe ferestruică: se zăresc clădirile înalte şi cenuşii ale ultimei gări, cu numele scris cu litere mari pe faţada de cărămidă.

— Krasnoiarsk! citeşte cineva cu voce tare.

Probabil că iar o să staţioneze vreo două săptămâni, nu mai puţin. Mergem la capătul lumii, e-he-heei… Zgomotul roţilor se opreşte. De afară se aud câinii cum latră furioşi. La ce-or lătra? Uşa vagonului e trasă într-o parte cu un vaiet prelung, şi o voce tăioasă, care acoperă lătratul câinilor, ordonă: „Coborâââ-rea!“

Ce? Cum? Noi? Am ajuns? Nu se poate… Ba se poate, Bella, se poate… Adunaţi-vă lucrurile, repede! Mai repede! Ilia Petrovici, ce faceţi… Domnule profesor, ajutaţi-o pe Zuleiha… N-am fost niciodată la Krasnoiarsk… Ce credeţi, o să ne lase aici sau o să ne ducă mai departe? Unde a dispărut cartea mea? Poate ne mută în alt tren?…

O mulţime surescitată se scurge din vagon pe scândura aşezată drept rampă – din vagon, pe pământ. Zuleiha coboară ultima, ţinându-şi cu o

mână bocceaua şi cu cealaltă burta mare, bombată în sus. În vârtejul coborârii, nimeni nu observă că sub priciuri a rămas pălăria Isabellei; e jerpelită, dar încă viu colorată, are culoarea smaraldului, îşi arată ţanţoşă pana de păun.

Sunt întâmpinaţi de o mulţime de soldaţi, fiecare al doilea soldat e însoţit de un câine mare, care latră răguşit şi tremură nervos. Latră atât de tare, încât e imposibil să vorbeşti cu cineva.

Coborârea deportaţilor este urmărită de la distanţă de Ignatov, care ţine la subraţ aceeaşi mapă pe care scrie „Misiune“. În lungile luni de călătorie s-a decolorat, coperta ei s-a acoperit cu cicatrice albăstrui lăsate de sigilii şi ştampile, are înăuntru date scrise cu mov, liste, însemnări cu creionul şi semnături cu tot felul de înflorituri. O mapă importantă, îşi merită numele de mapă oficială. Acum o va preda împreună cu deportaţii unui împuternicit local, dar o va visa mereu, cu siguranţă, îi va apărea cu botul căscat, azvârlindu-i în faţă măruntaiele în realitatea lor crudă: două foi de hârtie scrise mărunt, coloane cu nume, dintre care patru sute tăiate cu o linie groasă, inegal trasată cu creionul. Nu-i nimic, o să-l bântuie visul câteva nopţi, apoi o să înceteze. Ochii care nu se văd se uită.

Şi totuşi ce tare latră câinii ăştia…

— Ne întâmpinaţi ca pe nişte deţinuţi de drept comun, îi spune Ignatov soldatului care se apropie în fugă.

— Aşa-i întâmpinăm pe toţi, răspunde acesta mândru. Cu muzică! Cum se zice: bine aţi venit în Siberia!

Zâmbeşte vesel. Toţi dinţii din gura lui sunt de metal – toţi, până la unul.

Barja

Zinovi Kuzneţ, însărcinatul cu misiuni speciale al direcţiei GPU din Krasnoiarsk, refuză fără drept de apel să preia oamenii aduşi de Ignatov.

— Îţi dau o barjă, uite-acolo Eniseiul – du-i!

— În ordinul primit de mine scrie negru pe alb că trebuie „puşi la dispoziţia direcţiei locale a GPU“! se răsteşte Ignatov.

— Cască ochii! Citeşte cu un rând mai sus: „a se duce până la punctul de destinaţie“. Mai întâi să-i *duci*, apoi să-i *predai*. Aşa că du-i, nu te lenevi! Ia comanda barjei şi porneşte-o spre Angara. Ne întâlnim acolo peste două zile, şi atunci o să-ţi preiau mârţoagele.

— Şi unde-i punctul ăsta de destinaţie? În taiga, la dracu-n praznic? Treaba mea a fost să-i transport pe calea ferată! Ţi-i aduc străbătând jumătate de ţară, şase luni m-am târât pe şine! Şi tu nu vrei să-i preiei în oraşul tău. Nu-i omeneşte, nu-i sovietic.

— Ce vreau, ce nu vreau… Pesemne că de astă-iarnă nu mai vreau decât un singur lucru: să dorm!

Kuzneţ scuipă cu sete la picioarele lui, se uită în jur, şi ochii îi sunt într-adevăr roşii, împăienjeniţi.

— Crezi că eşti singurul aşa fercheş şi frumos din toată Siberia? Păi eu am câte-o duzină de barje din astea pe săptămână, uneori şi câte două. De unde să iau escorte pentru toate? Aşa că asta-i, Ignatov. Ca superior în funcţie, îţi ordon să urci la bord şi să duci încărcătura încredinţată ţie în număr de… tu ştii câte capete duci până la locul viitoarei colonii de muncă.

— Încă nu-s sub ordinele tale!

— Ei bine, consideră că eşti. Sau ai nevoie de hârtie cu ştampilă? Să nu crezi că nu pot să fac rost repede de una. Nu mi-o lua în nume de rău, drăguţule…

Kuzneţ îşi ridică spre Ignatov ochii roşii, cu pupilele negre cât un vârf de ac.

Ignatov îşi pocneşte palmele de genunchi: am încurcat-o! Îşi scoate chipiul de pe cap şi îşi şterge fruntea scăldată în sudoare – e o căldură infernală, parcă n-ar fi Siberia.

Stau pe malul înalt şi abrupt. De aici totul se vede ca-n palmă. Cupola albastră a cerului se oglindeşte pe suprafaţa întinsă, uşor vălurită a Eniseiului. Apa lui e întunecată, densă, leneşă. În depărtare se zăreşte malul stâng, înverzit. Pe cheiul strâmb se văd debarcaderele ca degetele costelive. Unul e plin de viaţă: oamenii forfotesc, câinii latră plini de zel, soldaţii strigă, baionetele scânteiază în soare. Deportaţii sunt încărcaţi pe o barjă mică şi burtoasă.

Kuzneţ scoate un portţigaret de os din buzunarul de la piept:

— Mai bine ia de-aici.

Ignatov refuză la început, apoi trage fără chef din ţigară. Bune ţigări are Kuzneţ, scumpe!

— Ai pierderi mari, patru sute de capete. Ce-ai făcut, i-ai stârpit?

— Dacă ar fi fost hrăniţi mai bine, aş fi adus mai mulţi!

Degeaba fumează. Fumul aromat îi rămâne în gât, nu-i face nici o plăcere.

— Ţi-au fugit din convoi? îl întreabă pe neaşteptate Kuzneţ privindu-l cu ochii mijiţi şi ascunzându-şi zâmbetul în mustaţa neagră răsucită. Mă învaţă el pe mine ce-i sovietic şi ce nu-i…

Ignatov azvârle ţigara neterminată.

— Gata cu asta, conchide Kuzneţ sfătos. Bine, nu te înfuria. Culaci sunt mulţi, nu-i mare pagubă. O să sape pământul, o să sădească grâu.

Face semn cu capul spre şirul lung de soldaţi care încarcă pe barjă braţe întregi de lopeţi, fierăstraie şi topoare înfăşurate în pânză, lăzi cu unelte ca nişte guri care-şi arată colţii.

— După cum vezi, mijloace de producţie au. Plus c-o să se înmulţească cât ai zice peşte.

Pe barjă se încarcă într-adevăr multe, sunt şi două şarete cu roţi de lemn („O să înhame elani? Că doar în taiga…“ se gândeşte Ignatov fără umbră de bucurie). Unelte, saci cu provizii, ţevi – toate sunt stivuite pe puntea barjei, acoperite cu prelată şi legate cu sfori. Lucrează lesne, se vede că sunt obişnuiţi să facă asta. Sunt şi soldaţi cu puştile în poziţie de tragere. De acolo n-au cum să greşească ţinta în caz de ceva. Unul îşi agită mâinile, dă ordine. Ceilalţi se plimbă şi se uită de sus la deportaţii care mişună

dedesubt. Oamenii sunt mânaţi undeva jos. Se scurg unul după altul ca furnicile printr-o trapă şi dispar, dispar în adâncul calei. În urma lor, pe mal, se aude lătratul furios al câinilor. Sunt ca turbaţi, nemernicii! Zici că-i hrănesc cu carne de om…

— Ce-i, abia aştepţi să te întorci? întreabă Kuzneţ remarcând privirea mohorâtă a lui Ignatov. Aici viaţa-i aspră. N-ai frică, îţi laşi mârţoagele şi te trimit acasă, la nevastă, la căldurică.

— Nu-s însurat, îi aruncă sec Ignatov.

Când să-i încarce pe deportaţi, s-a constatat că nu încap toţi pe barjă. Au înghesuit trei sute de capete în cală, de n-aveau loc nici să respire – încălcând toate ordinele şi regulile, depăşind cu mult norma prevăzută (barja se lăsa în jos, greoaie) –, dar tot au rămas câteva zeci pe dinafară.

Kuzneţ a propus să fie duşi pe punte cei mai bătrâni şi mai neputincioşi (zicând că bătrânii n-au putere să se arunce în apă), dar Ignatov s-a împotrivit ca un catâr: pentru nimic în lume. Îi ajunsese o evadare. Ce ticălos, Kuzneţ ăsta! Doar ştia că nu ajunge o singură barjă. A sperat că-i va putea înghesui pe toţi? Sau şi-a zis că Ignatov, lipsit de experienţă sau slab de înger, o să accepte să-şi lase oamenii sub cerul liber?

De chei s-a apropiat o a doua barjă, lipindu-se de debarcader cu botul ei rotunjit: pentru grupul următor. Deţinuţi, a lămurit Kuzneţ. Judecând după lătratul pe mai multe voci al câinilor, ei nu erau departe, aşteptau pe malul înalt să plece barja lui Ignatov.

— Ai adormit? răcneşte răguşit şeful debarcaderului la Ignatov. Hai, pleacă odată! Răspund pentru ordine, troţkistule…

— Ia mai taci! se răsteşte supărat Ignatov. Şi tu – gura (de data asta către Kuzneţ). Faceţi ce vreţi, dar eu nu-i transport sub cerul liber. Eu răspund pentru ei.

— Dracu’ să te ia! dă din mână a lehamite Kuzneţ. Hai, dă-mi mie surplusul pe şalupă. Ia-ţi barja mai repede, să n-o mai văd!

Au ales oamenii din „surplus“ – pe cei mai slabi, mai obosiţi, incapabili să fugă. Kuzneţ îi împungea cu degetul – i-a luat pe mulţi „foşti“ din Leningrad şi pe câţiva ţărani bătrâni. I-a mânat pe şalupa lui încăpătoare, în cala unde se ţinea peştele. Trebuia să iasă cu ea noaptea, în urma barjei lui Ignatov, şi s-o ducă până la gurile Angarei. A cerut să-l însoţească un om de nădejde, care să supravegheze *turma* şi să-i raporteze în caz că se întâmplă ceva. Drumul dura trei zile, dar nu se ştie niciodată, multe se puteau întâmpla. Ignatov a zâmbit şiret şi i l-a dat pe Gorelov.

— De luat, îi iau, a zis Kuzneţ, dar tu răspunzi, Ignatov, eu mă spăl pe mâini. Bagă-ţi bine în cap, dai socoteală pentru ei cât sunt pe drum.

Laşul.

Kuzneţ a luat şi mapa pe care scria „Misiune“ – *să arunce un ochi*. Ignatov s-a simţit uşurat când i-a predat-o în mâinile arse de soare. Parcă i-a luat o piatră de pe inimă.

Într-un târziu au pornit. Barja, un castravete mare şi negru, mergea exact de-a lungul canalului, tăind Eniseiul în două. Se târa încet, aluneca greoi – supraîncărcarea îşi spunea cuvântul. Motorul hârâia şi pufnea, din coşul cu dungi late ieşea tot timpul un fum gros. De o parte şi de alta loveau nervoase valurile ca nişte mustăţi albe şi drepte.

Barja se numea *Clara*. Literele lungi, trasate egal, fuseseră desenate cândva cu grijă pe botul ei rotund. Dar vopseaua se ştersese de mult, fusese mâncată de rugină, şi acum numele nemţesc cu rezonanţă sonoră abia se mai zărea pe parapetul brun-închis. Nu de mult, cineva hotărâse să-i dea şi un nume de familie – mâzgălise dedesubt, strâmb, *Zetkin*[16]. Dar şi literele astea fuseseră şterse de valuri, aproape dispăruseră.

Înainte de toate, Ignatov a verificat bine uşile calei uriaşe, întinsă pe întreaga lungime a barjei, în care se afla contingentul: un rând de uşi la proră, altul la pupă. Cele de la proră erau bătute de mult în scânduri, pentru că nu mai erau folosite – condamnaţii la muncă silnică transportaţi cu barje înainte de 1917 şi deţinuţii sau deportaţii transportaţi acum erau încărcaţi şi descărcaţi numai pe la pupă. Şi pe bună dreptate: cu cât mai puţine uşi, cu atât mai puţine griji. Ignatov a pipăit scândurile groase, a încercat cu unghia clemele pe jumătate ruginite cu care erau prinse, a tras de gratiile metalice încrucişate, fixate zdravăn şi sus, şi jos. Treabă bine făcută, durabilă. Nu aveai cum să te strecori oricât te-ai fi străduit. A pus şi un soldat de gardă, pentru orice eventualitate.

Când s-a apropiat de uşile de la pupă, l-a izbit un miros acru de urină. Mirosul plutea peste tot în barjă, ca un nor, dar aici, lângă uşi, îţi înţepa nasul de-a dreptul, te ustura pe gât – mirosul venea din cală. Multe generaţii de ocnaşi sau deţinuţi de drept comun trecuseră pe acolo cu mirosurile lor amestecate. Ca o ultimă amintire a lor, un monument „cioplit nu cu mâna“[17]. Mulţi nu mai sunt, pieriseră, dar mirosul rămăsese.

Lângă uşile de la pupă n-a pus o singură strajă, ci două. Uşa este dublată pe dinăuntru de un grilaj de fier, care se închide zdravăn cu nişte bare groase transversale, fixate în pereţi de o parte şi de alta – nu le poţi zgâlţâi, nici forţa. Deasupra, uşi de fier închise cu zăvoare cât braţul de

groase. Bine gândit. Puteai să ţii urşi acolo, nu numai nişte bieţi oameni slăbiţi de luni întregi de călătorie.

— Ăsta de ce nu-i închis?

Ignatov observă lacătul pe jumătate deschis la zăvorul unei uşi.

— Nu ni s-a ordonat, răspunde leneş un soldat toropit de căldură. Cică se închide prost, trebuie reparat.

Neglijenţă, treabă de mântuială. Ignatov ia lacătul în mână – cheia se iţeşte din broască; o învârte într-o parte, într-alta – cheia ţăcăne răsucindu-se ascultătoare. Pune lacătul la uşă şi-l încuie. Perfect, nici şoarecii nu mai ies. Pune cheia în buzunar.

Se aud voci, oamenii din cală prind viaţă, bat cu pumnii în uşă.

— Comandante! se aude o voce înăbuşită din spatele uşii sau de sub scândurile din podea. Comandante, fierbem aici!

— Nu avem aer!

— Deschide măcar uşa, să respirăm un pic!

— Ne coacem!

Ignatov trage de gulerul tunicii de parcă l-ar smulge. E drept, e cald, îţi vine să te arunci cu capul înainte în Enisei.

— Să nu deschideţi uşile, îi spune el soldatului de pază. Uite, doar gemuleţele.

De-a lungul punţii, e un şir de ochiuri de aerisire înguste, închise etanş. Santinela împinge zăvoarele cu vârful cizmei, şi ele se deschid, unul după altul. Dinăuntru se aud oftaturi, suspine, înjurături.

— Apă le-aţi dat?

— N-am primit ordin, dă soldatul din umeri.

— Le daţi să bea din oră-n oră.

Asta-i mai lipseşte, să-i moară de sete, taman la sfârşit.

Acum pot fi supravegheaţi mai bine. Ignatov îşi continuă inspecţia. Pe punte se înalţă două cabine de lemn scunde, cu acoperişul plat, unde se odihnesc soldaţii de gardă şi se păstrează proviziile. Deasupra lor sunt două lotci aşezate cu fundul în sus, cu parâmele făcute colac. Câţiva soldaţi umblă pe acoperiş – umbrele lor albastre se unduiesc în valuri de-a lungul bordului, scândurile scârţâie necruţător. Totul scârţâie aici: puntea (scândurile au goluri între ele, se deplasează când păşeşti pe ele, parcă ar fi vii), pereţii cabinelor (din loc în loc mâncaţi de ploşniţe, înnegriţi de igrasie), treptele uscate. Balustradele roşii de rugină, brăzdate ici-colo de rămăşiţe de vopsea albă cândva, scot vaiete surde. Ţi-e frică să te sprijini de ele: dacă te le atingi, îţi rămâne pe mână o urmă slinoasă de un roşu-închis

la culoare.

— Şi bunicu' mergea cu ea, remarcă un matroz trecând în fugă desculţ.

— Bunicul, zici, îl îngână Ignatov întorcându-şi capul după el.

Cu cât te apropii de motoare, cu atât mai tare simţi podeaua cum tremură sub picioare. Pe uşa într-o rână, larg deschisă, iese un val fierbinte, se aude un ţăcănit metalic monoton – uite şi maşinăria. Undeva dedesubt, în întunericul brăzdat când şi când de lumina flăcărilor, stau doi fochişti negri: le luceşte ameninţător albul ochilor, rânjesc: „Se-ntinde marea cât e zareaaaaa…"

Zgomotul motorului e puternic, dar se întrerupe să-şi tragă sufletul şi gâfâie din când în când.

— Mecanic aveţi?

— N-avem nevoie, zâmbeşte matrozul. Şi bunicu' zicea: *Clara* e fată capricioasă, dacă o apucă năbădăile, n-o mai îmblânzeşte nici mecanicul.

Da, o troacă în toată puterea cuvântului, nimic de zis…

La scurt timp au anunţat că femeia însărcinată din cală se simte rău, şi Ignatov le-a permis s-o aducă pe punte. S-a apropiat, a urmărit cum Zuleiha, galbenă la faţă, e adusă la aer curat şi aşezată la umbra cabinei. Slăbise, parcă i se subţiase faţa în cele trei luni. Genele şi sprâncenele păreau mai dese, mai negre, şi ochii aveau în jur cercuri vineţii pronunţate. Numai ei rămăseseră din chipul de altădată.

Supravieţuise totuşi. Roşcata grasă din vagonul şase, cu aluniţa sângerie pe obraz, murise la lacul Şciucie; trupul ei zdravăn, care fremăta de viaţă, nu-i fusese de ajutor. Nevasta trupeşă a mullahului, pasionată după pisici, nu rezistase nici ea la drum, murise lângă Vagai. Şi iată că asta a supravieţuit. Ba, mai mult, poartă un copil în pântec. Ce-o fi ţinând-o în viaţă…

De ce n-o lăsase atunci, la Pîşma, în seama anchetatorului? Ignatov nu găsea răspuns. Probabil că din acelaşi motiv pentru care fugise pe scara de serviciu, ca să nu-l prindă ofiţerul necunoscut din biroul lui Bakiev. I se făcuse inima cât un purice, se aruncase cu capul înainte – mare prostie. Dacă stătea să se gândească la rece, n-ar fi trebuit nici să fugă, nici s-o scape pe muierea asta de anchetă. În fond, ce treabă are el cu ea?! Chiar aşa, nimic. Uite, de pildă, oricât s-ar strădui, nu-şi aminteşte cum arăta bărbatul ei. De fiecare dată se înfurie când încearcă să şi-l amintească: de ce mă chinuiesc atât? Dacă ar fi să-i ţin minte pe toţi ţăranii care s-au repezit la mine cu toporul sau cu furca, nu mi-ar ajunge o viaţă întreagă. Am în cap o divizie întreagă. Mapa se numeşte „Misiune", cuprinde câteva

sute de suflete. La dracu’, ar vrea să-şi scoată din minte chipurile astea, dar nu poate. Bun, o să-i ducă până la Angara, o să-i predea lui Kuzneţ – şi gata. Cu timpul o să-i uite, cu siguranţă o să-i uite.

— Ordonaţi s-o păzim?

Soldatul arată cu capul spre Zuleiha: ea îşi ţine burta imensă cu amândouă mâinile, respiră greu şi încearcă să-şi găsească o poziţie mai comodă.

Ignatov îi face semn soldatului să plece: unde să fugă una ca asta? Îşi aduce aminte din senin cum o purtase pe braţe: era uşoară, subţirică, o fetiţă, nici mai mult, nici mai puţin. Nastasia nu-i ca ea – e plină la trup, se-ntinde ca elasticul, ţi se revarsă în palme, freamătă, îţi vine s-o strângi, s-o striveşti, s-o rostogoleşti. Corpul Ilonei e altfel: moale, tandru, maleabil, dar tot corp de femeie. Pe când asta-i toată numai aer. Şi de ce, se întreabă el, se speriase atunci şi trimisese după doctor în miez de noapte? Fiindcă părea că-şi dă duhul, de-aia. I se făcuse milă.

Oricum o să moară în lagăr. Taiga, insecte, muncă grea… n-o să reziste, nu. Puterile-i sunt pe sfârşite, se vede după ochi. De la o vreme, Ignatov şi-a dat seama că-i ghiceşte după ochi: cine mai are putere şi cine nu. Uneori, când îşi făcea inspecţia şi se uita la ei, îi măsura din cap până-n picioare: ăsta dă ortul popii curând, are ochii stinşi de tot, morţi; ăsta o mai duce, asta la fel. În general, le nimerea. A ajuns o ghicitoare, asta-i. Ptiu! Uite ce face drumul lung din om…

Zuleiha se întoarce şi îşi ridică privirea chinuită spre Ignatov. Parcă i s-ar uita în suflet. Îşi aminteşte cum şi-a simţit inima zdrobită când i-a privit ochii verzi.

— Să nu-ţi treacă prin cap să-mi naşti aici! îi zice el aspru şi se duce la proră.

N-are decât să nască atunci când o să i-o predea lui Kuzneţ.

Au lăsat-o pe punte. A stat acolo toată ziua, cu spinarea sprijinită de peretele cabinei, privind crestele dealurilor verzi plutind pe lângă ei, presărate ici-colo cu pâlcuri de pini şi brazi. Sunt păduri dese, întunecoase aici. Adevăraţi codri. Un soldat i-a adus din cală bocceaua cu lucruri, şi noaptea s-a învelit cu cojocul de iarnă – deşi era august, nopţile erau reci, friguroase.

Zuleiha se mişcă anevoios – burta e mare, grea, picioarele ca de plumb n-o ascultă. Pruncul a devenit neliniştit: ba se răsuceşte ca o vârtelniţă, ba loveşte din toate puterile, ba împinge cu mânuţele în burta ei. Se vede că

seamănă cu sora lui mai mare – Şamsia era la fel de neastâmpărată. Sau poate doar îi e foame. Şi ea a slăbit mult în lunile astea – ca pe vremea Foametei din ’21. Până şi degetele i-au slăbit, sunt mai subţiri, pielea de pe ele e străvezie. Despre fătul din pântec, ce să mai zică…

Îşi priveşte mereu burta strânsă în pânza *kulmekului*, imaginându-şi fetiţa mititică dinăuntru, care îşi încreţeşte năsucul de mărimea unghiei de la degetul mic şi deschide guriţa – imediat sânii i se umplu de lapte, grei şi tari precum carnea bărbatului înainte de împreunare; pe pânza rochiei îi apar două pete întunecate rotunde, de mărimea unei *tenke*. Fătul nu are decât opt luni, dar sânii ei au lapte destul. Aşa se întâmplase şi când o aşteptase pe Sabida.

Zuleiha îşi interzice să se gândească la fiicele ei, dar nu reuşeşte. *Şamsia – Firuza, Halida – Sabida*, pleoscăie apa izbindu-se de bord. Şamsia! strigă supărat un pescăruş. Firuza! răspunde un altul. Halida! Sabida! le ţin alţii isonul.

A obosit să se mai lupte. Şi să flămânzească a obosit. Leibe, Isabella, severul Konstantin Arnoldovici, pictorul Ilia Petrovici, care nu-i plăcea deloc, dar cu care începuse să se obişnuiască, până şi mizerabilul de Gorelov – toţi fuseseră duşi undeva pe chei de soldatul puternic, cu mustăţile negre, din Hoarda Roşie. Probabil că n-o să-i mai vadă vreodată. Au rămas în trecut, s-au transformat în amintiri care iau chipul fantomelor, ca Murtaza sau Strigoaica. Cât a obosit să-i piardă pe oamenii apropiaţi ei! Să trăiască cu frica despărţirii. Într-o aşteptare continuă a morţii iminente a copilului, a morţii ei. A obosit să trăiască.

Singura bucurie şi alinare se afla în buzunarul *kulmekului*. Zuleiha îşi aminteşte cu recunoştinţă de clipa când în vagon, în bătaia ritmică a roţilor, i s-a ivit în faţă moartea – stătea în palma ei, avea chipul unei bucăţele grele şi colţuroase de zahăr; îi fusese mereu aproape de atunci, ca un prieten credincios sau o mamă devotată. În momentele cele mai grele, Zuleiha pipăia în faldurile hainei bucăţica tăinuită şi-i era mai uşor. Doar era moartea ei, unică, personală, trimisă de sus – toate celelalte n-o atingeau, o ocoleau, se dădeau deoparte: în jur, oamenii înnebuneau sau mureau, care de boală, care de foame; zăceau de-a lungul drumului – petrecând trenul lor cu priviri stinse – morţii din alte convoaie, pe care tovarăşii lor de drum nu reuşiseră să-i îngroape; câţiva oameni, auzind de evadarea curajoasă de la Pîşma, îşi puseseră în gând s-o repete, dar fuseseră prinşi şi împuşcaţi pe loc, lângă vagoane. Zuleiha era încă în viaţă. Înseamnă că-i e sortită tocmai moartea asta – mică, dulce, mirosind

ademenitor a ceva amar. Poate că ar fi trebuit să mănânce zahărul atunci, în tren – chinurile ei ar fi încetat de mult. Hotărăşte să-l mănânce când o s-o lase de tot puterile. Firesc ar fi să se întâmple înainte de naşterea copilului, ca să adoarmă împreună, să nu se despartă…

Zuleiha deschide ochii. În aburii rozalii ai răsăritului, toate obiectele din jur par că tremură, că plutesc. Un pescăruş mare, cu pieptul bombat stă pe o balustradă şi o priveşte cu ochişorii lui strălucitori, ca de chihlimbar, fără să clipească. În spatele lui, în freamătul vătuit al ceţei matinale abia se zăresc contururile malurilor îndepărtate. Motorul tace, barja pluteşte liniştită în aval. Valuri mărunte lovesc blând bordul. Deodată, se aude vocea cunoscută dinspre proră: „Hai, toarnă!“

Pescăruşul îşi desface aripile cu un foşnet abia auzit şi se pierde în ceaţă. Zuleiha se uită după peretele cabinei. La proră stă Ignatov, gol până la brâu. Un matroz aruncă pe el apă dintr-o găleată, şi Ignatov râde, îşi scutură capul ud şi stropii zboară în toate părţile, îşi şterge urechile, umerii plini de muşchi, coastele proeminente. Are totuşi un zâmbet frumos, alb. Ca zahărul. Iar pe spate, sub omoplat, o cicatrice adâncă.

Au mers o zi şi o noapte pe Enisei în jos, şi dimineaţa au intrat în Agara, târându-se în amonte. O nouă zi de arşiţă şi sudoare. La amiază se încălzeşte bine, te apucă moleşeala. Ignatov şade pe un colac de frânghii strâns, cu spatele sprijinit de peretele de lemn al cabinei. Priveşte pe sub cozorocul tras pe frunte, zăreşte crestele dealurilor, obrajii de piatră ai râpelor. Un petic minuscul şi încreţit de soare arde pe apă ca un solz de foc.

În sfârşit, nu mai e mult. Îi vine să numere minutele până când o să vadă în depărtare un punct roşu – drapelul de pe şalupă –, când o să-i predea oamenii lui Kuzneţ, socotind numărul de capete, ca să nu se chinuiască cu listele (şi ca să nu-i privească în faţă, ce rost ar avea?), când o să scape de pacostea asta şi o să răsufle uşurat pentru prima dată în jumătate de an: gata, Kuzneţ, acum răspunzi tu! Să te chinuiască şi pe tine noaptea în somn bărboşii ăştia. Mie mi-a ajuns. Vreau muncă mai simplă, să nu-mi bat capul, ori laie, ori bălaie: dacă-s duşmani, să-i omorâm fără milă; dacă-s prieteni, să-i apărăm. Dar cum vine asta, să-i apăr, să-i hrănesc şi să-i vindec pe duşmani – nu, mă lipsesc… Ura şi acasă, acasă! Dorm în tren, de la gară mă duc direct la Bakiev, cu raportul, iar seara, la Nastasia, drăgălaşa de ea, scumpă şi focoasă. Nu-l preocupă gândul că în jumătate de an ea putea să-şi găsească pe altul. Aşa cum l-a găsit, aşa o să-l piardă. El, Ignatov, o să rezolve repede treaba asta. Va trebui să-şi găsească timp să

treacă şi pe la Ilona, nu prea e în regulă cum s-au despărţit…

Matrozul desculţ se învârte pe lângă el, repară o treaptă putredă, plină de pete negre.

— Aţi mai fost pe Angara? întreabă el.

Îi e lene să-i răspundă, e prea cald. Îi place să moţăie în plescăitul monoton al zbaturilor. „Ai avut dreptate, Bakiev, prietene“, o să recunoască Ignatov din prima clipă. „Of, n-a fost deloc uşoară treaba de dădacă la tren…“

— Bunicul îmi zicea, continuă matrozul, că nimic pe lume nu-i mai frumos ca Angara. Şi nici mai viclean.

Ignatov abia dacă îşi ridică sprânceana drept răspuns. O să recunoască şi că văzuse percheziţia din biroul lui Bakiev. „Nu m-am îndoit nici o secundă că o să-ţi dea drumul curând, de-aia am plecat atunci“, aşa o să-i zică. O să râdă împreună de tărăşenia asta, o să se bată pe umeri…

— Aşa-i Angara…

Încântat de atenţia comandantului, matrozul se opreşte din treabă, se întoarce spre Ignatov şi continuă să-i explice:

— …pentru unii mamă, pentru unii soră, pentru unii maşteră. Iar pentru alţii mormânt chiar.

Ignatov lasă capul în piept. Trebuie să-i ducă un cadou Nastasiei, doar îl aşteptase atâta timp. Vreun batic, sau ce altceva le-o fi plăcând femeilor… Capul îi cade pe umăr, tangajul uşor îl adoarme, îl leagănă.

— Bunicul s-a înecat chiar aici, îşi încheie matrozul povestea. Da, da. Degeaba înota ca o ştiucă.

Fulgerul spintecă lung cerul, cuprinde tot orizontul. Norii liliachii se freacă unii de alţii, răspândind întunericul. Bubuitul tunetului se aude aproape, dar nu plouă.

Furtuna pare că a început brusc, într-o clipă. O rafală de vânt îi zboară cascheta de pe cap lui Ignatov. Se trezeşte, se repede s-o prindă, şi când se uită-n jur – măiculiţă! – orizontul se leagănă, valurile spumegă, pescăruşii săgetează văzduhul, matrozii aleargă ca nişte pisici cărora le-a luat foc coada. Strigătele nu se aud din cauza vântului.

— Tovarăşe comandant de barjă! îi răcneşte la ureche un soldat ivit brusc lângă el. Acolo…

Arată surescitat cu degetul spre pupă, căutându-şi cuvintele. Ignatov se uită într-acolo. Uşa de fier se zgâlţâie de lovituri.

— Deschideeeţi! urlă cei dinăuntru. Daţi-ne drumuuuul!

— Vă răsculaţi? tresare Ignatov. Vreţi să faceţi revoluţie, nemernicilor?

Scoate revolverul din toc cu un gest scurt. Soldaţii îşi îndreaptă puştile spre uşă, încărcătoarele ţăcănesc.

— Nenorociţilor! se aude din cală. Ne înecăm, deschideţi! Ne înecaţi intenţionat?! Nenorociţilor, e apă aici! Apă! Aaaa!

— Minţi! şuieră Ignatov. Nu mă păcăleşti tu pe mine. Ia – înapoi, canaliilor! Trag!

Sirena barjei sună răguşit, rostogolindu-se ca tunetul, se aşterne pe apă, se răspândeşte. Ce s-a întâmplat? De ce mârâiţi, javrelor? Ignatov se repede spre cârmă. E greu să alerge – puntea se leagănă sub picioarele lui, scândurile tremură, îl izbesc stropi de apă în faţă. Iar la cârmă nu e nimeni, roata se învârte ca apucată.

— Ce s-a întâmplat? strigă el în urechea unui matroz care trece în fugă pe lângă el.

— Ne ducem la fund! răcneşte marinarul. Nu vezi?

— Cum adică ne ducem la fund? Adică ăştia din cală nu mint?

De pe acoperişul înclinat cade cu zgomot o ladă cu unelte, se crapă, dar lucrurile nu se împrăştie. Se rostogoleşte hurducându-se, alunecă pe lângă Ignatov şi dispare în apă. De sus plouă cu mânere, răngi, lopeţi… Scânteiază lamele de topor (Ignatov abia apucă să se lipească de perete, altfel ar fi fost spintecat!), şuieră coasele, furcile se izbesc cu un zgomot metalic de bord, se aude răpăiala cuielor pe scânduri. Şaretele cad în apă, cu roţile învârtindu-se. Zboară-n Angara mijloacele de producţie, în iad, la toţi dracii.

Puntea se înclină, se tot înclină. Orizontul se frânge brusc, înfigându-şi un capăt în cer. Barja se afundă încet la pupă, îşi ridică botul rotund.

— Săriţi! se aude la proră. Săriţi, se scufundă!

Câţiva matrozi şi fochişti sar în Angara repede ca broaştele.

Cum adică săriţi? Şi cei din cală? Ignatov scotoceşte în buzunar după cheie şi o găseşte. Se avântă în jos, la pupă. Soldaţii aleargă către el.

— Staţi pe loc! strigă Ignatov.

Strigătul nu se aude – un zid de vânt îi astupă gura.

Soldaţii îşi aruncă puştile în apă, sar după ele şi dispar în valuri. Şi-au părăsit postul, ticăloşii! Ultimul soldat smulge din cui colacul alb cu roşu, îl zvârle în Angara, scoate un urlet şi, făcându-şi cruce, se aruncă cu capul înainte.

Puntea se clatină serios; Ignatov cade şi se apucă de nişte cleme. Cheia

îi alunecă din mână şi cade zdrăngănind pe scânduri. Se aruncă cu pieptul pe ea, o acoperă. Uite-o, uite-o, draga de ea! O pune în gură – acum nu-i mai dau drumul. Continuă să se târască spre cală, agăţându-se cu mâinile de tot ce apucă.

Deasupra se aude o bufnitură puternică, apoi un fâlfâit zgomotos. Ignatov ridică ochii: o pânză uriaşă se izbeşte de acoperiş, cu parâmele ridicate spre cer ca nişte mâini în rugăciune.

La cală, la cală, Ignatov! Să-i eliberezi pe culacii ăştia, să-i eliberezi pe toţi, la dracu'! Că doar nu i-ai adus degeaba până aici…

În golul dintre cabinele echipajului, de cealaltă parte a punţii, o zăreşte pe femeia gravidă. S-a apucat cu mâinile de balustradă şi se holbează la el. E departe, nu poate să ajungă la ea.

— Sari! îi strigă el, scoţând cheia din gură şi încercând să acopere zgomotul vântului. Sari în apă, proasto! Se scufundă!

Un val uriaş trece de bord şi năvăleşte pe punte. Se sparge – nu se mai văd nici femeia, nici balustrada. Se văd doar nişte cioturi ruginite. Târăşte-te mai departe, Ignatov, mai departe! O femeie, una singură. Tu ai mulţi de eliberat.

Ajunge la uşa calei, vede cum apa biciuieşte ochiurile de aerisire deschise. Nişte mâini întinse încearcă să se prindă de ceva, dar un val le împinge înapoi.

Sub Ignatov, puntea se tânguieşte pe sute de voci.

Simte în piept loviturile de dedesubt – cineva încearcă să spargă scândurile.

— Aaaaa! se aude gemând sub scânduri.

Tunetul îi bubuie în urechi. De sus cade o perdea groasă de ploaie, care învăluie puntea. Ignatov se târăşte spre uşă – din cauza ploii, totul în jur curge, alunecă. Acuşi, acuşi, amărâţilor, vă dau drumul, nu mai urlaţi!

În momentul în care se agaţă cu mâna de una dintre uşi, se aude un trosnet îngrozitor, şi barja începe să se scufunde.

Ignatov a reuşit să nu-şi desprindă degetele, să nu dea drumul clanţei, să nu scape cheia. Dar n-a reuşit să tragă adânc aerul în piept. Apa îi năvăleşte în urechi, în nas, în ochi. Ignatov se scufundă în Angara – *Clara* îl trage după ea.

Bâjbâie cu cheia în broasca lacătului – unde eşti, blestemato? Ţac, ţac! Am nimerit! Dar nu poate s-o răsucească. S-a blocat. Învârte disperat cheia în broască, în vreme ce *Clara*, răsucindu-se încet, se afundă tot mai adânc.

Hai, Ignatov, hai! Apa îi răsfiră părul, îi biciuieşte ochii, îi pătrunde în

gură.

Gata! S-a răsucit! Trage uşa spre el. Uşa se deschide încet, ca în vis.

În spatele ei, gratii. La dracu'! Zeci de mâini se întind spre el, se încleştează de bare, le zgâlţâie. Apa trece printre gratii, năvăleşte înăuntru neînduplecată, necruţătoare. Barja ia apă rapid – şi, cu un trosnet puternic, se duce cu repeziciune la fund. *Clara* se îneacă.

Clanţa uşii îi alunecă dintre degete. Ignatov vrea s-o apuce din nou, se întinde, simte că i se rup muşchii, dar şuvoiul îl azvârle într-o parte. Prin apa verde zăreşte în spatele gratiilor ochi larg deschişi, guri larg deschise.

— Aaaaaa! strigă ei cu glas răguşit, înfricoşător, şi mii de bule mari de aer îl înconjoară, i se târăsc pe corp, i se preling pe piept, pe gât, pe faţă.

— Aaaaaa! se aude din fiecare bulă de aer.

Zeci de mâini se întind spre el printre gratii, se văd degete mişcându-se. Se unduiesc ca un snop uriaş. Dispar în adânc, în întunericul verde.

Ignatov e răsucit, aruncat în toate părţile şi, în cele din urmă, e scos la suprafaţă.

— Aaaaaaa! strigă el către cerul aflat jos de tot, plin de nori vălătuciţi, agitaţi. Aaaaaa! Aaaa!

Ploaia îi plesneşte gura deschisă.

— Iii! Iii! îi răspund pescăruşii.

Zuleiha e purtată prin apă în jos. Verdele aproape negru i se topeşte în ochi, îi îngreunează, îi înnegurează. Un vârtej de bule albe se dezlănţuie în jurul ei, lovind-o în faţă.

Strânge din dinţi, nu respira, stai aşa.

Departe dansează o lumină puternică, sclipeşte pentru o clipă când într-o parte, când undeva jos. Se stinge. Nişte siluete negre, uriaşe plutesc mai încolo – ba deasupra, ba dedesubt. Bucăţi de vas? Oameni? Peşti?

Stă ghemuită, cuprinzându-şi pieptul cu braţele. Cozile i s-au înnodat în jurul gâtului. Allah Atotputernic, facă-se voia ta!

Ceva tare o răsuceşte, o răstoarnă, o loveşte în frunte. Allah ţi-a ascultat rugăciunile şi a hotărât să rupă firul vieţii tale – să te piardă aici, în apele Angarei.

Bismilliahi rahmani rahim…

Îi intră apă în gură – e amăruie, îi scrâşneşte între dinţi.

Alhamdu lilliahi rabi…

Ba înghite, ba inhalează apa aceea. Corpul începe să-i tremure, să-i danseze.

Aliamin… Aliamin… Alia[18]*…*

Trupul îi mai tresare o dată, apoi rămâne nemişcat. Mâinile îi atârnă ca nişte sfori, picioarele i se desfac. Cozile îi stau ridicate în sus, unduindu-se încet, ca nişte alge. Zuleiha se scufundă cu faţa în jos. Mai jos, tot mai jos, până la fund. Tălpile îi pătrund în nămolul moale, ridicând în jur un nor negru, leneş. Gleznele. Genunchii. Burta.

Copilul se trezeşte brusc. Dă din picioruşe – o dată, încă o dată. Loveşte cu mânuţele, îşi răsuceşte capul, se zbate. Burta Zuleihăi se mişcă tare – călcâiele mititele se agită înăuntru.

Drept răspuns, picioarele ei zvâcnesc. Încă o dată. Încă… Împing fundul apei şi se desprind. Se strâng şi se desfac. Şi mâinile se strâng şi se desfac.

Zuleiha iese la suprafaţă din norul învolburat de nămol, către lumina îndepărtată. Prin straturi de malahit, sus, mai sus, tot mai sus.

Dă mai puternic din mâini şi din picioare – se ridică mai repede. Un curent rece o prinde şi o poartă în sus, un zid orbitor de lumină albă o izbeşte în ochi. Zuleiha desparte apa cu mâinile, horcăie, tuşeşte. O doare gâtul – o doare de la nas până-n vintre. Vântul îi cuprinde faţa, îi pătrunde în urechi – aude strigăte de pescăruşi, zgomot de valuri. Cu coada ochiului vede licărind un petic de cer albastru. Oare a ieşit la suprafaţă?

Apa clocoteşte în jur, o loveşte, îi alunecă printre degete. Nu are de ce să se prindă. Zuleiha nu ştie să înoate. Picioarele o trag din nou în jos. O să se ducă iar la fund? Orizontul se apleacă şi se scufundă iar, capul îi intră sub apă. *I Allah…*

Nişte mâini o trag în sus de cozi.

— Întinde-te pe apă! îi spune o voce cunoscută. Cu burta în sus!

E Ignatov!

Zuleiha încearcă să se întoarcă, să se apuce cu mâinile de ceva, de orice.

— O să te îneci! Ignatov se îndepărtează de ea, dar nu dă drumul cozilor. Întinde-te, proasto!

Ea tuşeşte, urlă, abia dacă-l aude, dar se străduieşte, se răsuceşte cu burta în sus, se întinde pe apă. Burta i se înalţă deasupra valurilor ca o insulă. Valurile îi biciuiesc faţa dintr-o parte, ploaia, de sus.

— Ţine mâinile şi picioarele depărtate! Depărtate, am spus!

Faţa lui Ignatov este foarte aproape, dar nu i-o vede.

— Aşa! Bravo, proasto!

Zuleiha depărtează mâinile şi picioarele, pluteşte ca o meduză. Îi vine

să tuşească, dar se abţine.

Respiră zgomotos, cu sughiţuri. Numai de-ar avea destul aer ca să respire, numai de-ar avea destul aer…

— Te ţin, te ţin, se aude vocea de alături. Te ţin de cozi.

Copilul s-a liniştit în burta ei, n-o mai deranjează. Şi valurile se potolesc încetul cu încetul, devin tot mai mici. Fulgerele dispar dincolo de linia orizontului, dunga de cer albastru se lărgeşte, creşte, răspândeşte norii în toate părţile.

— Eşti aici?

Zuleiha se teme să întoarcă capul, ca să nu înghită apă.

— Sunt aici, spune vocea de alături. Unde să mă duc?

Ignatov ar fi vrut să înoate spre mal, dar Zuleiha nu era în stare. Aşa că au rămas aşa, plutind în aval. Au fost pescuiţi după câteva ore, rebegiţi de frig, cu buzele vinete. Şalupa sprintenă a lui Kuzneţ plecase în întâmpinarea *Clarei*, dar n-o mai găsise. În afară de Zuleiha şi Ignatov, au mai fost salvaţi câţiva matrozi, inclusiv matrozul desculţ care spunea poveşti. Se vede treaba că lui nu-i venise încă sorocul.

Când toţi, sleiţi de puteri şi tremurând de frig, au fost întinşi pe punte şi s-a dat ordin să li se scoată hainele ude şi să fie puse la uscat, Zuleiha a băgat mâna în buzunar după zahăr. Când a desfăcut degetele, lichidul i s-a scurs printre ele. A întins mâna peste bord, şi picăturile albe, tulburi, au căzut în Angara.

Basamacul gâlgâie desfătător, bolboroseşte vioi când curge din sticla verde, burduhănoasă, în cana strâmbă de tinichea. Ignatov stă în picioare gol în mijlocul cabinei, înfăşurat într-o pânză de sac pe care o ţine adunată la piept cu o mână. Capul îi e încă ud, cu urme de alge în păr. Priveşte fără să clipească lichidul vârtos şi tulbure. Fără să aştepte să cadă şi ultimele picături din gâtul sticlei, ia cana şi-o dă pe gât. Alcoolul îi arde laringele, îi bolboroseşte în stomac, urcă încet spre cap ca un val cald. În ochi îi explodează scântei verzi. E tare basamacul, bun. Oftează lung, liniştit, şi îşi ridică privirea spre Kuzneţ. Ochii acestuia sunt răi, câinoşi, şi buzele, subţiri ca aţa.

— Era ruginită ca… Ignatov strânge pânza de sac în pumn, o mototoleşte. Ca…

Kuzneţ îi ia cana din mână şi o umple din nou.

— Ce puteam să…?

— Bea!

Marginea metalică zdrăngăne lovindu-se de dinţii puternici ai lui Ignatov – el strânge cana mai tare şi bea. Basamacul alunecă în jos uşor şi mângâios, ca untul. Scânteile verzi din ochi revin, se scurg, îl cheamă. Ce face, se îmbată ca un porc? Nici măcar o dată în viaţă n-a fost beat de-adevăratelea, până să nu mai ştie de el… Ignatov îndepărtează cu regret cana de la gură şi oftează. Pleoapele i se îngreunează, se închid.

— Acum ascultă-mă. Vocea lui Kuzneţ e aspră, spartă parcă. N-am permisiunea să-i iau pe bandiţii tăi.

— Îmm?

Ignatov îşi ridică genele cu greu. Kuzneţ tremură, se dizolvă, devine dublu. Acum nu doar doi, ci patru ochi răi sunt aţintiţi fără să clipească asupra lui.

— Pe toţi cei care au supravieţuit îi descarc şi-i las aici.

— U… unde?

— Dracu' ştie. O să căutăm un loc potrivit.

— Păi…

Ignatov se uită pe fereastra murdară. Acolo, pe malul îndepărtat, se leagănă în vânt vârfurile ascuţite ale unor brazi nesfârşiţi care se pierd la orizont.

— Stai un pic, Kuzneţ… Nu-i poate prinde privirea, are prea mulţi ochi, fir-ar să fie! În taiga? Fără inven… inventar?

— Am ordin, răspunde celălalt tăios, de parc-ar lovi cu toporul.

Pânza e gata să cadă de pe pieptul lui Ignatov, şi el o prinde, boţind-o din nou.

— O să crape, zice el încet.

Începe să se audă motorul şalupei huruind.

— E nevoie de satul ăsta, pricepe odată!

Cei doi Kuzneţ se contopesc în sfârşit într-unul singur.

— Vrei să pui un punct pe hartă?

Ignatov apucă sticla de gâtul îngust, ca să-şi mai toarne în cana goală.

— Să iei în stăpânire malurile măreţei Angare? Şi oamenii, ducă-se dracului, s-or naşte alţii?

Kuzneţ apucă sticla de partea umflată; Ignatov nu-i dă drumul.

— Să taci! Kuzneţ o trage spre el. Barja cine-a scufundat-o?

— Barjă găurită! Găurită, pricepe!

— Şi vagoanele tot găurite au fost? Ţi s-au scurs jumătate din oameni pe drum, jumătate au fugit… Sau poate mâinile tale sunt găurite, Ignatov? Sau capul?

— I-am transportat de la un capăt la altul al ţării!

Ignatov icneşte, încercând să desprindă degetele crispate ale lui Kuzneţ de pe sticla alunecoasă.

— M-am târât pe şine jumătate de an ca să ţi-i predau ţie, boule! Şi tu vrei să-i laşi în taiga? Să hrăneşti lupii?

— Nu, drăguţule, tu o să-i hrăneşti, îi şuieră celălalt la ureche cu răsuflarea fierbinte. Pentru că o să rămâi cu ei, în calitate de comandant.

Sticla alunecă şi rămâne între palmele lui Kuzneţ. Acesta pufneşte, îşi recapătă respiraţia regulată şi îşi şterge fruntea udă de sudoare.

— Provizoriu, bineînţeles.

Fără să se uite la Ignatov, îi toarnă basamac în cană cu o mărinimie răutăcioasă.

— Ce vrei să fac eu cu invalizii tăi? Cine mi-a băgat în cală câteva zeci de babalâci? Nu tu? Dacă i-ai fi dus pe punte, n-am fi avut acum această discuţie. Dar aşa… Tu ai încurcat-o, tu s-o descurci. O să stai cu ei o săptămână şi-o să-i păzeşti până vin cu tranşa următoare şi cu un comandant permanent.

Sticla se întoarce pe masă cu o bufnitură.

— Ce spui, Kuzneţ?

Vocea lui Ignatov e înfundată, de parc-ar fi răcit. Pânza de sac cade pe jos, şi el rămâne gol cum l-a făcut maică-sa.

Kuzneţ îl ţintuieşte cu o privire severă:

— Însărcinat cu misiuni speciale Ignatov, ăsta-i un ordin!

Aruncă pe masă bine-cunoscuta mapă gri cu inscripţia „Misiune“ şi iese. Ignatov ia cana cu amândouă mâinile şi toarnă în el basamac – răcoarea i se răspândeşte în obraji, în gât, în pieptul dezgolit.

— Chibrituri. Sare. Unelte.

Kuzneţ stă pe vine şi deschide unul câte unul sacii şi pachetele, înfigând tare degetul în ele. Ignatov stă în picioare lângă el, clătinându-se uşor. Uniforma îi e încă umedă, şifonată (se vede că a fost bine stoarsă şi apoi întinsă la vânt), tocul pistolului e prins strâmb, dar el nu observă. Vocea lui Kuzneţ ajunge la el de departe, parcă de pe malul celălalt. Scânteile verzi continuă să-i plutească în faţa ochilor, acoperind şi orizontul îndepărtat cu crestele zimţate, nesfârşite ale dealurilor cu brazi, şi apa cenuşie a Angarei, şi şlepul care pluteşte pe ea, şi barca de lemn de lângă mal, în care aşteaptă doi soldaţi.

— Fierăstraie. Cuţite. Cazane. Kuzneţ se uită la faţa somnoroasă, cu

pleoapele pe jumătate închise, a lui Ignatov. Puteţi să faceţi ciorbă de peşte, v-am spus.

O amintire îi licăreşte slab în memorie.

— Dar cocoş de munte? Ignatov ridică un deget tremurând. Cocoş de munte în şampanie se poate?

— Se poate. Kuzneţ se ridică şi îşi scutură genunchii. Provizii nu-ţi las, te rog să mă scuzi. O să vă descurcaţi voi cumva. Uite – loveşte el cu piciorul un sac mic şi îndesat, înăuntrul căruia zdrăngăne înfundat ceva –, cartuşe, o să-ţi ajungă pentru toate animalele din taiga. Ba şi pentru neisprăviţii ăia ai tăi, dacă nu te ascultă. Iar asta e pentru tine, spune el luând din mâinile unui soldat o sticlă grea, aproape plină. Ca să nu-ţi fie urât seara.

Ignatov o recunoaşte, e aceeaşi butelcă verde, mult îndrăgită! Zâmbeşte, îmbrăţişează sticla rece şi lichidul clipoceşte promiţător înăuntru. Of, mulţumesc, fraaaate…

Kuzneţ îi îndeasă sub sticlă mapa gri cu inscripţia „Misiune“.

— Ei, comandante, curaj! spune el. O să-ţi trimit ajutoare curând. Aşteaptă.

Ignatov se apleacă şi pune cu grijă sticla pe o piatră – nu cumva să se verse preţiosul conţinut. Mapa cade alături.

— St… stai… Limba i se împleticeşte de parcă n-ar fi a lui. Uite ce vreau să te în… întreb…

Se îndreaptă de spinare şi se uită în jur. Dar Kuzneţ nu-i nicăieri. Se zăresc doar două vâsle licărind în depărtare – barca se îndreaptă legănat spre şalupă.

— Încotro? bolboroseşte mirat Ignatov. Kuzneţ, unde te duci?

Barca e deja ridicată pe şalupă. Ignatov face un pas nesigur şi piciorul i se împiedică de ceva – pe rogojina udă sunt nişte fierăstraie de mână lungi şi subţiri. Astea-s *fierăstraie*? Cu briceguţele astea vor să tăiem pădurea?

— Unde te duci, Kuzneţ?

Ignatov flutură din mână şi face câţiva paşi de-a lungul malului.

Şalupa şuieră a rămas-bun – un sunet înalt, prelung. Motorul pufneşte, se stropşeşte, apoi începe să toarcă lin şi şalupa întoarce.

— Unde te duci? ridică vocea Ignatov, continuând să fugă în urma ei. Unde? Stai!

Şalupa pleacă, se face tot mai mică.

— Stai! Ignatov intră alergând în apă. Încotro?

Degetele lui pipăie singure în toc şi scot din el revolverul. Un val rece

îl plesneşte peste cizme; intră în apă până la genunchi, apoi până la brâu.

— Unde ne-ai adus, câine? Unde?

— …de! …de! …de! răspunde ecoul, zburând peste Angara în urma şalupei, devenită doar un punct albastru, care dispare, se pierde la orizont.

— Unde?! Undeee?! Undeeeeee?!

Ignatov apasă pe trăgaci. Împuşcătura răsună greu, ca un tunet.

În spatele lui se aude un scâncet speriat. Deportaţii stau pe mal, sprijinindu-se unii de alţii şi strângându-şi la piept boccelele fleşcăite. Chipurile lor supte, întunecate îl privesc: gravida Zuleiha cu ochii ei imenşi, ţăranii cu ochi încruntaţi, „foştii“ de la Leningrad cu ochi uluiţi, Gorelov cu ochi descumpăniţi.

Ignatov loveşte neputincios cu revolverul în apă şi ridică privirea spre cer. Din norul negru pluteşte spre el ceva moale, alb: zăpadă.

Note

16. Clara Zetkin (1857–1933) a fost om politic, teoretician marxist; a luptat pentru drepturile femeilor.

17. Aluzie la un vers al lui A.S. Puşkin: „Cioplit-am, nu cu mâna, un monument spre care / Vor fi cărări bătute întruna de popor…“ – în Puşkin, *Versuri*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1958, traducere de Al. Philippide.

18. Versuri dintr-o rugăciune musulmană în arabă: „În numele lui Allah cel milostiv şi îndurător, Slavă lui Allah, stăpânul lumilor… Amin“.

Partea a treia
SUPRAVIEŢUIRE

Treizeci

De pe faleză, Angara se vede ca-n palmă. Dealurile înverzite de pe malul stâng se ridică abrupt, ca aluatul în copaie, aruncând reflexe de smarald în oglinda plumburie a râului. Apa ca o fâşie de pânză groasă se unduieşte leneşă, pierzându-se în albastrul orizontului, spre Enisei. În direcţia în care a dispărut nu demult şalupa lui Kuzneţ.

Malul drept, pe care s-au aşezat deportaţii, se aşterne lin de-a lungul apei, apoi se înalţă formând o movilă lăbărţată, creşte într-o grămadă de coline şi se sfârşeşte cu faleza plină de stânci ascuţite. Ignatov şade pe o stâncă şi cercetează cu privirea taigaua întinsă la picioarele lui. De acolo nu se vede tabăra – e undeva foarte jos, între coline.

Ignatov nu are chef să vadă pe nimeni în faţa ochilor. Până acum a privit totul de parcă nu el fusese cel implicat: cine era ăsta care stătea îmbrăcat în apa până la brâu, scuturându-şi fulgii de zăpadă prinşi în păr – el, oare? Cine dădea ordine („Aprindeţi focul! Adunaţi crengi pentru colibe! Nu vă îndepărtaţi de tabără nici măcar cu un pas, canaliilor!“) şi pleca la vânătoare în taiga – el, oare? Cine mergea pe urmele animalelor, se strecura printre copacii căzuţi la pământ, se târa pe pietrele acoperite de muşchi şi iarbă uscată de pe faleză – el, oare?

Stă cu ochii mijiţi, aşezat pe bolovanul încălzit de soare. Simte căldura pietrei prin hainele reci, încă umede. Palma lui striveşte un smoc fragil de muşchi. Câţiva ţânţari îi bâzâie în urechi, dar vântul îi alungă şi bâzâitul lor zboară, se pierde în depărtare. În nări îi pătrunde răcoarea proaspătă a apei şi mirosul înţepător al taigalei – brazi, pini, lariţe, ierburi mirositoare de tot felul. Exact asta s-a întâmplat: el, Ivan Ignatov, e aici, în Siberia. A înecat trei sute de suflete de vrăjmaşi în Angara. L-au lăsat să comande o mână de elemente antisovietice mai mult moarte decât vii. Fără alimente şi fără

personal. I s-a ordonat: supravieţuieşte şi aşteaptă venirea următoarei barje.

Ce-i drept, nu el i-a înecat, el a încercat să-i salveze. „Încercat“ e un cuvânt pentru cei slabi de înger, după cum zice Bakiev. Un comunist nu încearcă, ci face. Dar n-am putut să-i salvez, n-am putut! M-am străduit, m-am dat de ceasul morţii, era să mă înec şi eu. Dar nu te-ai înecat! Ei însă, da, s-au înecat toţi, acum îi mănâncă peştii pe fundul apei. Ar fi fost oare mai bine să mă înec şi eu odată cu ei?! Dar cine sunt ei? Culaci, exploatatori, o povară pentru puterea sovietică – duşmani. Şi, pe deasupra, o să se înmulţească, după cum zice Kuzneţ. Vrei să-ţi acoperi vina cu vorbele altcuiva? Şi încă ale cui, ale canaliei ăleia de Kuzneţ…

Gânduri prosteşti i se înfig ca nişte cuie în creier, îl sfâşie în bucăţi. Ignatov îşi scoate cascheta, se apucă de păr şi-l trage de zici că vrea să şi-l smulgă din cap. Îşi zice hotărât: gata! Ocupă-ţi mâinile cu vreo treabă oarecare şi picioarele cu mersul. Oboseşte-ţi corpul, stoarce-l, sleieşte-l de puteri, nu-ţi mai frământa mintea. Sau gândeşte-te la altceva.

Se uită la linia orizontului, albastră-cenuşie, înceţoşată. De acolo o să vină următoarea barjă. Când? Kuzneţ i-a promis că în curând. Le-a luat trei zile să ajungă aici. Kuzneţ a ajuns mai repede cu şalupa lui, într-o singură zi. Să zicem că-i trebuie o zi să facă drumul înapoi, o zi-două cât ăia de la administraţie tărăgănează lucrurile şi încarcă barja, trei zile ca să se întoarcă. O săptămână cu totul.

Trebuie să rabde o săptămână.

Şi dacă Kuzneţ întârzie? Da, canalia asta n-o să se grăbească. Poate să vină peste o săptămână şi jumătate, ba chiar peste două. Adică la sfârşitul lui august. A nins azi, parcă n-am fi în vară, ci în miezul unei toamne reci.

Cât de mult s-au îndepărtat de Krasnoiarsk? Au mers două zile în jos pe Enisei – asta înseamnă vreo trei sute de kilometri, poate şi mai mult. Au mers aproape o zi întreagă în sus pe Angara – încă vreo sută de kilometri. În total, patru sute. Îl despart de Kuzneţ patru sute de kilometri de drum pe apă. Şi marea nesfârşită a taigalei. Ignatov văzuse când şi când mici aşezări pe malul Eniseiului (încercase mai tot timpul să ghicească dacă erau locuite sau părăsite), dar pe Angara nu văzuse nici măcar una. Aici nu trăiesc oameni.

Îşi apropie degetul mare de arătător şi, înfuriat, dă un bobârnac unui gândac pe piatra vânătă-închis, care zboară în prăpastie. Ignatov se ridică şi îşi îndreaptă tunica încă umedă la tiv. De ce ai intrat atunci în apă, prostule? N-ai făcut decât să te uzi de pomană. Trebuia să-ţi vină mintea la cap mai devreme, pe şalupă. Să-l apuci de ceafă, de guler, de păr pe ticălosul de

Kuzneţ şi să nu-i dai drumul, să nu-i dai drumul pentru nimic în lume. N-aveau decât să te ia, să te aresteze, să te ducă sub escortă la Krasnoiarsk şi apoi să te acuze de abuz de autoritate – tot era mai bine decât acum, aici, în situaţia asta.

— O săptămână, rosteşte pornit rău Ignatov, ameninţând cu degetul prăpastia care se cască sub el. Aştept fix o săptămână, nu mai mult. Uită-te la mine!

Prăpastia tace.

Aici cocoşii de munte sunt graşi şi proşti. Îl fixează pe Ignatov cu ochişorii lor rotunzi şi negri pe sub sprâncenele roşii arcuite şi nu zboară. El se apropie la o distanţă de câţiva paşi şi trage. Trupuşoarele moi explodează în fântâni arteziene de pene negre, fâlfâie tardiv din aripi şi se prăbuşesc cu crestele moţate în iarbă. Iar din copacii învecinaţi rudele lor privesc curioase: ce s-a întâmplat? Ce? Vrem şi noi să vedem, vrem şi noi… A doborât şase bucăţi – una pentru fiecare glonţ din revolver. Le-a legat gâturile cu frânghia scoasă din buzunar – a obţinut două legături atârnând grele. S-a întors pe mal.

Când plecase din lagăr, cercetase cu atenţie drumul. Dacă nu te afunzi prea adânc în codru, nu te rătăceşti (Angara e aici, alături, peste tot), dar poţi să te încurci. Memorase toate reperele, le repetase pentru sine, înşirându-le parcă pe sfoară – şi acum, pe drumul de întoarcere, o înfăşura la loc într-un ghem bine strâns: de pe faleză cobori pe poteca pietruită printre bolovanii ba rozalii, ba albi-verzui de la muşchiul moale, până la luminişul chel ca-n palmă; mai departe, prin pâlcul de pini, păşeşti pe pietrele imense şi plate, acoperite cu iarbă rară, spre panta uşoară; apoi o iei în jos, mult în jos, printre pinii ca nişte lumânări roşiatice şi brazii negri stufoşi, până ajungi în poiana mică, rotundă, în care-şi întinde ramurile mesteacănul uriaş cândva, acum lovit de trăsnet; de la el, de-a lungul pârâului rece, care se aude cum susură, cobori mai departe, spre Angara; lângă bolovanul mare, ca un urs adormit, treci pârâul şi intri în pădure. În scurt timp ar trebui să vezi o lumină printre copaci: malul pe care s-a oploşit micul grup al deportaţilor.

Ignatov îşi croieşte drum prin taiga. Păşeşte apăsat, cu zgomot. Cizmele îi sunt ude – traversase pârâul din piatră-n piatră şi se dezechilibrase. În fiecare mână are câte o legătură grea de păsări ucise. O să fie o cină pe cinste. Poftiţi, cetăţeni duşmani, înfulecaţi! O să vă hrăniţi cu cocoşii mei de munte toată săptămâna, să vă săturaţi după drumul ăsta în

care aţi răbdat de foame.

N-a observat că se înserează. Amurgul cafeniu s-a lăsat brusc asupra taigalei ca o masă compactă. S-a răcit simţitor. După ce s-au zbenguit fără griji, păsările de zi au amuţit, în locul lor făcându-se auzite departe glasurile triste ale păsărilor de noapte. Toate sunetele – foşnetul frunzelor, şoaptele brazilor, freamătul crengilor bătute de vânt – păreau că se aud mai aproape, mai puternice, până şi zgomotul crengilor uscate de sub tălpi s-a transformat într-un trosnet puternic.

Ceva mare, moale, deschis la culoare îi trece pe lângă cap cu un vaiet sumbru, atingându-i faţa cu aripile. Stomacul i se face ghem, i se taie respiraţia. E o bufniţă, îşi dă seama Ignatov într-un târziu, răsuflă uşurat şi mai face un pas. Din desiş ajung la el un fel de ciripeli, nişte ţipete subţiri, suspine mirate. Undeva în depărtare se aude un muget grav, catifelat.

Unde-i tabăra?! Ar trebui să apară, să se zărească printre copaci. Brazi, brazi şi iar brazi… Deodată îi trece prin minte un gând nebunesc: că ajunge pe malul cunoscut şi acolo nu e nimeni. Nici un singur om, au pierit toţi. Dacă toţi – Zuleiha cu ochii verzi, bieţii „foşti“, linguşitorul Gorelov – s-au înecat aici, în mijlocul Angarei, împreună cu barja? Şi a rămas în viaţă doar el, Ignatov? L-au lăsat singur pe malul pustiu?

Începe să alerge. Ceva trosneşte asurzitor sub tălpi, ceva îi intră în ochi, îi biciuieşte obrajii. Un picior îi nimereşte într-o groapă, altul i se agaţă de o rădăcină. E gata să cadă, dar se echilibrează. Aleargă şi mai repede. Îşi ţine coatele în faţă ca să-şi ferească faţa de crengi. Cocoşii de munte devin deodată mari şi grei, de parcă s-ar fi umflat pe drum.

În cele din urmă, vede tremurând printre trunchiurile copacilor un foc portocaliu. Din câteva salturi, gâfâind, cu inima bubuindu-i în piept – în parte de la alergat, în parte de frică –, ajunge în poiana de pe mal. Iată-i, oamenii n-au plecat nicăieri – unii construiesc colibe sub crengile brazilor uriaşi, alţii stau ghemuiţi în jurul focului. Încetineşte pasul, îşi calmează respiraţia agitată, se apropie fără grabă de femeile care stau pe vine în jurul focului şi le aruncă neglijent la picioare corpurile calde încă ale cocoşilor…

În timp ce femeile se ocupă de cină, Ignatov hotărăşte să se ocupe de o misiune neplăcută, dar necesară. Mai precis, de „Misiune“ – mapa gri jerpelită, plină de ştampile dreptunghiulare de un liliachiu-murdar, care păstrează în măruntaie întreaga istorie amară a călătoriei lor de luni de zile. Trebuie să-i radieze pe toţi cei *dispăruţi*.

Ia mapa şi se aşază lângă foc. Îşi imaginează cum o azvârle în flăcări: ea se aprinde, se înfoiază o clipă, fluturându-şi paginile de parcă ar fi vie,

se boţeşte, se înnegreşte, se scorojeşte cuprinsă de limbile fierbinţi şi galbene şi dispare într-un fum uşor pe cerul întunecat. Nu rămâne nici o urmă, nici măcar mirosul…

Îi este interzis să facă una ca asta. Doar e comandant aici, trebuie să menţină ordinea. Şi să aibă la îndemână lista întocmită cu numele tuturor locuitorilor taberei. Sau ar fi mai corect să-i numească deţinuţi? Dar ce fel de deţinuţi sunt ăştia, când singurul lor paznic e un comandant cu pantalonii uzi şi cu un singur revolver? Hotărăşte să-i numească în continuare deportaţi.

Scoate cu un băţ câţiva cărbuni din foc şi aşteaptă să se răcească. Apucă de un capăt un tăciune lung şi tare, unsuros la pipăit. Trage aer în piept şi deschide fără să şovăie mapa. Patru foi şifonate, îngălbenite de vreme, cu urme negre de degete şi pete maronii. Din loc în loc, hârtia e încreţită de la apă şi zăpadă, colţurile îi sunt subţiate şi răsucite. Şi o a cincea foaie, mai tare şi, nu se ştie de ce, mai curată, aceea cu „rămăşiţele“ de la Leningrad. Opt sute de nume aruncate neglijent pe coloane strâmbe, dansând aiurea pe hârtie. La fel de vesele se înşiră de-a curmezişul liniile negre trasate cu creionul peste mai mult de jumătate din aceste nume. În semiîntunericul de lângă foc, foile seamănă cu nişte ştergare brodate.

A început cu ce e mai uşor – cu leningrădenii. Din cincisprezece nume ştersese două de mult, încă de pe drum, iar pe celelalte nu e cazul, sunt toţi aici. „Rămăşiţele“ cu care se procopsise la începutul drumului se dovediseră, în mod uimitor, extrem de rezistente. Cu elementele declasate, să zicem, totul e clar. Gorelov – unul ca ăsta se adaptează oriunde, ia orice culoare, face plecăciuni cui e nevoie, se lipeşte ca ventuza, muşcă în stânga şi-n dreapta, şi supravieţuieşte. Dar intelectualii! Politicoşi până ţi se face lehamite, ascuţiţi la limbă uneori, dar când e vorba de fapte – smeriţi, apatici, obedienţi. Jalnici. Dar rămaşi în viaţă, spre deosebire de mulţi ţărani, care nu rezistaseră bolilor şi foamei. Asta-i cu „foştii“. Kuzneţ a fost şi el păcălit de chipurile lor palide, i-a luat pe şalupa lui socotindu-i istoviţi, neputincioşi, incapabili să fugă. Una peste alta, Leningradul a avut noroc.

Ignatov parcurge cu privirea numele de familie, asociindu-le chipurilor din preajma lui. Ikonnikov, Ilia Petrovici. Uite-l pe ăsta, târăşte o creangă de brad strâmbă, aproape desfrunzită (unde-o duci, idiotule! Nu e bună pentru colibă, n-o să te apere de ploaie). Se vede că-i nerod, nu-i obişnuit cu munca şi nici nu-i apt, are trupul slab, n-are voinţă. Unul ca ăsta n-o să fugă, n-o să incite la răscoală, nu-i periculos. Gorelov i-a raportat că Ikonnikov e pictor cunoscut, l-a pictat pe Lenin pe pancarte. Cum aşa – a

pictat pancarte revoluţionare şi a nimerit aici? Înseamnă că există un motiv serios.

Sumlinski, Konstantin Arnoldovici. Un bătrânel liniştit, lipsit de răutate. Îşi face de lucru pe lângă una dintre colibe, se agită, se străduieşte. Bravo, unchiaşule! Cu toate că-i un învăţat – geograf sau agronom. Mare lucru nu-i de capul lui, dar lui Ignatov îi place zelul cu care munceşte, îi încălzeşte inima. Nici ăsta nu-i periculos.

Brjostovskaia-Sumlinskaia, Isabella Leopoldovna (cu ce patronim şi nume de familie a cadorisit-o taică-său!), soţia. Stă lângă foc alături de Ignatov şi se chinuieşte să jumulească pasărea: degetele subţiri, acoperite de pielea întinsă şi uscată, aproape transparentă, apucă neputincioase penele de cocoş elastice şi, aparent, extrem de încăpăţânate – mori de foame până să se prindă băbătia asta cum se procedează. Are o figură distinsă: e înaltă, cu gesturi afectate, slobodă la gură. Gorelov se plângea că înjură guvernul, dar nu putea să-i spună cu ce cuvinte anume – critica se făcea în franceză. Şireată, deşteaptă. Dar, în afară de inteligenţă şi o limbă ascuţită, altceva nu mai are vipera asta decrepită. Aşa că nici ea nu-i periculoasă.

Gorelov, Vasili Kuzmici. Şi-a găsit un băţ lung şi-l agită ca pe bagheta unui dirijor, conduce construirea a trei colibe deodată – se plimbă de la o construcţie la alta, împunge pe câte cineva cu băţul ca să-l zorească, ţipă de-ţi ţiuie urechile. S-a autoproclamat şef, nemernicul. Cu ăsta totul e limpede. Tipul cel mai rău, cel mai josnic, în viaţa obişnuită, Ignatov l-ar fi zdrobit bucuros. Aici însă, trebuia să colaboreze cu el. Pe drum, Ignatov îi chema mereu la el pe şefii de vagoane să-i întrebe care e starea de spirit; dintre toţi, Gorelov era cel mai servil şi mai înverşunat turnător. Pentru câinele ăsta, cine e mai puternic acela e stăpânul. Câtă vreme eşti la conducere şi ai revolver, o să-ţi lingă mâinile dând din coadă; dacă te arăţi slab fie şi o clipă, te muşcă, ba chiar îţi sare la beregată. Ăsta-i periculos.

Astfel, treptat, Ignatov ajunge la capătul listei leningrădenilor. Câţiva profesori de şcoală sau de universitate; un tipograf, un funcţionar la bancă, doi ingineri sau mecanici; o casnică şi doi fără o ocupaţie determinată (paraziţi, plaga societăţii), ba chiar şi o modistă, care nu se ştie cum nimerise în compania asta. Într-un cuvânt, pleavă, babalâci mâncaţi de molii, pulberea istoriei. În afară de Gorelov, nici unul nu-i periculos.

Acum are o sarcină mai complicată: să vadă ce-i cu deschiaburiţii. Mai întâi să-i găsească pe listă şi să-i identifice pe toţi cei rămaşi în viaţă, apoi să-i taie pe cei care au murit.

La doi paşi de el, mica tătăroaică Zuleiha şade în genunchi şi tranşează cocoşii vânaţi. Îi găseşte numele pe listă şi-l bifează cu cărbune. Linia îi iese groasă, neagră. Ca sprâncenele ei. Atunci, în apă, îi privise atent faţa. Nu, nu i-o privise, i-o studiase, şi-o întipărise în minte. Se tot uitase la ea – mai trăia oare? Mai respira? Nu obosise prea tare? Nu putea accepta ca ea să moară. Viaţa ei i se părea singura şansă de a fi iertat pentru toţi aceia care pieriseră. Când a văzut-o urcată pe şalupă şi întinsă pe punte, s-a simţit deodată atât de istovit, încât a crezut că moare; avea un singur lucru în cap: am salvat-o, am salvat-o, am scos-o, am adus-o, am reuşit… Crezi că o să conteze? îl străfulgeră gândul nenorocit. Ai lăsat trei sute de suflete să se ducă la fund şi ai scos unul – mare salvator, ce să zic! Lasă asta, îşi zice el obosit, şi îndemnul sună ca o comandă obişnuită. Lasă asta şi vezi-ţi de treabă mai departe.

Uite, Avdei Bogar, ciungul. E invalid, dar munceşte cu spor – aşază cu uşurinţă crengile pe acoperişul colibei, le spune ceva celorlalţi, le arată cu degetul. Uite cine comandă de fapt şantierul! Oamenii îl ascultă, aprobă din cap. Se vede treaba că-i bărbat iscusit. Are ochii ageri, insistenţi, şi-i ţine mereu plecaţi în prezenţa lui Ignatov – parcă s-ar teme că el o să vadă ceva acolo, o să descopere ceva. Ăsta poate fi periculos. Îl ascultă şi ceilalţi, n-are nici o importanţă că-i ciung.

Alături se foieşte Lukka Cindîkov, un ciuvaş cu barbă roşcată. Nearătos, cumva crispat, adus de spate, groaznic de urât. Şi-a pierdut pe drum toată familia, e speriat de moarte, epuizat, buimac. Şi acum se uită sălbatic în jur, ca şi când n-ar înţelege unde a nimerit. Un om zdrobit – nu e periculos.

Nu departe se zăreşte barba albă a lui Musa-hadji Iunusov, slab ca trestia. La începutul drumului purta pe creştet un turban orbitor de alb, apoi turbanul a dispărut, probabil au făcut cârpe din el. Ignatov şi-l închipuie pe hagiu tăind brazi cu turbanul lui strălucitor pe cap şi pufneşte în râs. Chipul lui Iusunov e mereu luminos, detaşat, nu se gândeşte la lucrurile pământeşti, ci la cele veşnice. Fireşte, doar e hagiu! Nici ăsta nu-i periculos.

Leila Gabriidze, o gruzină dolofană, care gâfâie tot timpul… Uitându-se la feţele lor, Ignatov îşi aminteşte numele tuturor celor care muncesc în colonie. Le găseşte pe listă, le bifează cu cărbune, le trece la socoteală. Împreună cu leningrădenii – douăzeci şi nouă de oameni. Ruşi, tătari, doi ciuvaşi, trei mordvini, o mari, un hohol, o gruzină şi neamţul cu minţile rătăcite şi cu nume pretenţios – Wolf Karlovici Leibe. Într-un cuvânt, o

întreagă internaţională. Pe restul îi taie de pe listă. Trece cărbunele peste paginile atât de jerpelite, încât par slinoase, se străduieşte să nu se uite la nume. La sfârşit, degetele lui negre se moaie precum catifeaua şi lasă pe hârtie urme rotunde, unsuroase.

După ce termină cu „Misiunea“, Ignatov se ridică de pe buturugă şi se duce întins spre mal. Vrea să se spele pe mâini cât mai repede. Vrea să respire aerul rece al râului. Şi-l arde pofta de o ţigară.

Zuleihăi i-a venit ideea să jumulească pasărea cu o surcea mare de brad (ar fi fost mai bine cu un cuţit, fireşte, dar ambele cuţite sunt folosite la construirea colibelor). Se poate lucra şi cu surceaua. Bine zicea mama: orice-ai face, importante sunt mâinile şi capul. Ţine strâns băţul în palmă şi smulge cu mişcări repezi penele din corpul moale şi flexibil, prinzându-le între surcea şi degetul mare: mai întâi pe cele lungi şi tari, apoi pe cele mai mici şi mai moi. Trupurile n-au avut timp să se răcească, se jumulesc bine, cu uşurinţă.

Lângă ea s-a oploşit Isabella. Ele două – femeia însărcinată şi bătrâna – au fost lăsate să gătească şi să aibă grijă de foc. Ceilalţi construiesc colibele şi organizează tabăra.

— Zuleiha, draga mea, mă tem că nu pot să ţin pasul cu dumneata.

Isabella se uită supărată la mişcările rapide, aproape fulgerătoare, ale surcelei.

— Mai bine adunaţi penele, îi zice Zuleiha. O să ne folosească.

Se bucură că ea poate să facă treaba asta mai bine. E plăcut să fii folositor. E ruşinos să stai pur şi simplu lângă foc şi să pui lemne din când în când, în timp ce alţii muncesc. Dar să te duci după crengi în pădure şi să te întorci în tabără e treabă grea – după ce plutise pe Angara, burta i se îngreunase, îi atârnă ca plumbul, pruncul se foieşte întruna, se suceşte, picioarele abia o mai ţin, fruntea îi transpiră. De câteva ori simţise în partea de jos a burţii o apăsare dureroasă, ca o zvârcolire – şi Zuleiha începuse să se roage în sinea ei, crezând că venise timpul să nască. Dar se pare că era încă devreme.

Darul lui Murtaza, zahărul otrăvit, se topise în Angara. Aşadar va naşte, oricare ar fi urmarea. Dacă Allah va vrea să-i moară din nou copilul, ea o va îndura şi pe asta. Voia Celui Preaînalt poate fi uneori ciudată, neînţeleasă de mintea omenească. Providenţa o lăsase printre cei vii – singura dintre tovarăşii ei de drum de pe barja aducătoare de moarte. Mai

mult, i-l trimisese pe ucigaşul bărbatului ei s-o salveze, pe Ignatov, militarul îngâmfat şi periculos din Hoarda Roşie. Poate că soarta vrea ca ea să rămână în viaţă, cine ştie?

Când, aproape înecată, tremurând, tuşind şi horcăind, fusese aruncată din adâncuri la suprafaţă şi în vârtejul nebunesc de spumă şi valuri apăruse deodată lângă ea chipul crispat al lui Ignatov, Zuleiha simţise o fericire atât de mare, cum n-o mai încercase nicicând. Bărbatul ei n-o bucurase niciodată atât de tare, să-i ierte răposatul Murtaza asemenea gânduri. Abia apucase să-şi spună că Ignatov ar putea să înoate mai departe, să n-o observe sau să nu vrea s-o salveze, când el era deja lângă ea, o ajuta, o liniştea. Nu s-ar fi mirat dacă ar fi prins-o de cozi şi ar fi înecat-o, dar el a ţinut-o, a ţinut-o bine, i-a spus ceva, a glumit chiar. Când a fost clar că ea nu putea să înoate până la mal, n-a început s-o ocărască şi nici n-a părăsit-o. A salvat-o.

Dacă salvatorul s-ar fi dovedit a fi un om bun, probabil că ar fi trebuit să îngenuncheze în faţa lui şi să-i acopere mâna cu sărutări. Dacă Murtaza ar fi trăit, i-ar fi făcut omului daruri bogate. Dacă mullahul ar fi trăit, l-ar fi rugat să facă o slujbă de binecuvântare în onoarea salvatorului. Nici unul dintre aceşti „dacă“ nu există. Există doar ea şi asprul, impenetrabilul Ignatov. Stă lângă ea la foc şi mâzgăleşte cu cărbunele în hârtii, se încruntă, îşi încleştează fălcile. Zuleiha ar vrea să-i spună simplu „mulţumesc“, dar nu îndrăzneşte să-i tulbure gândurile. După scurt timp, el oftează tare încruntat, închide cu zgomot mapa şi se duce pe malul râului.

Ea înfige carcasele jumulite într-o ţepuşă lungă şi le ţine deasupra focului. Când e timpul să împartă carnea, e beznă afară, şi deportaţii, terminându-şi treaba, se aşază unul lângă altul în jurul focului, aşteptând cina şi adulmecând cu lăcomie mirosul dulceag de puf pârlit.

La umbra brazilor rămuroşi au reuşit să construiască trei colibe: au făcut scheletul din crengi groase, pe care au aşezat transversal ramuri mari şi stufoase, iar deasupra, crengi mai subţiri. Pe jos au aşternut alte ramuri stufoase. Cineva a propus să înlocuiască ramurile de brad din colibe cu crengi de mesteacăn şi smocuri de iarbă, ca să fie mai moale, dar n-au mai avut nici putere, nici timp. Au pregătit lemnele pentru noapte, făcând un morman din vreascuri uscate. Topoare nu aveau, au trebuit să taie crengile mai mari cu fierăstraiele care scrâşneau, se îndoiau şi se frângeau în mâinile neobişnuite cu ele – era incomod să lucrezi cu fierăstrăul, dar până la urmă au izbutit să taie crengile. Când mai era încă lumină, aduseseră din pădure copaci căzuţi şi-i aşezaseră în jurul focului. Acum stau toţi înşiraţi,

sprijinindu-se cu umerii îngheţaţi unul de altul, şi se încălzesc, scoţând vălătuci mari de abur din gură – spre seară se lasă frigul.

În mijlocul focului, pe două pietre plate, abureşte o găleată mare şi burduhănoasă, în aşteptarea cărnii. Zuleiha aruncă bucăţi mari de pasăre în apa care bolboroseşte, şi aroma mâncării, reconfortantă, amintind de mirosul de acasă, pluteşte pe deasupra focului şi se ridică spre cerul ca o catifea neagră, cu stele uriaşe, ca nişte mărgele.

— Ce lumină! spune încet Ilia Petrovici, întinzându-şi spre focul portocaliu mâinile trudite, brăzdate de câteva tăieturi proaspete. E Rembrandt curat.

— E carne, îl corectează neaşteptat de binevoitor Gorelov, clipind din ochii lui alunecoşi, aţintiţi asupra găleţii cu supă. E carne.

Ceilalţi tac. Ochii înfundaţi în orbite le scânteiază în întuneric, şi chipurile slăbite, cu pomeţii supţi ieşindu-le prin piele, le lucesc când şi când în lumina scânteilor.

Zuleiha pune puţină sare în găleată şi amestecă din când în când fiertura cu un băţ lung. O să fie grasă, bună. Stomacul îi tresaltă în aşteptarea mâncării. Nu mâncase carne de jumătate de an – ar fi în stare s-o mănânce crudă, acum, pe loc, scoţând-o cu mâinile goale din supa care clocoteşte. Cei din jurul ei par să simtă la fel. Gura i se umple de salivă, limba i se încălzeşte. Băţul se loveşte de pereţii găleţii, vreascurile trosnesc în foc. Undeva departe se aude un urlet prelung.

— Lupi? întreabă unul dintre orăşeni.

— Pe malul celălalt, răspunde un ţăran.

Se aud paşi – din întuneric se iveşte Ignatov. Oamenii se dau la o parte, îi fac loc. Adineaori li se păruse că stau înghesuiţi, dar a venit comandantul, s-a aşezat pe buturugă şi în jurul lui e gol de zici că s-au ridicat cinci oameni ca să-i facă loc.

După ce se aşază, Ignatov scoate din buzunar ceva zornăitor şi-l aruncă în palmă: nişte cartuşe.

— Ăsta, zice el ca şi când ar continua o convorbire de mult începută, ridicând cu două degete cartuşul rotund, auriu în lumina focului, ăsta e pentru cine vrea să fugă.

Îl pune în butoiaşul revolverului, şi cartuşul intră uşor, cu un sunet blând, asemănător unui sărut.

— Ăsta, zice el ridicând un al doilea cartuş, e pentru cine vrea să pună de o contrarevoluţie.

Al doilea cartuş intră în butoiaş.

— Iar astea, zice adăugând patru cartuşe, astea-s pentru cine nu se supune ordinelor mele.

Roteşte butoiaşul. Zornăitul metalic nu e puternic, dar se aude limpede prin trosnetul focului.

— E clar pentru toată lumea?

Supa clocoteşte disperat, revărsându-se peste margini. Ar trebui amestecată, dar Zuleiha se teme să întrerupă discursul comandantului cu zgomotul băţului.

— Număraţi unul câte unul! ordonă Ignatov.

— Unu! sare curajos Gorelov, de parcă abia aştepta cuvintele astea.

— Doi, continuă cineva.

— Trei…

— Patru…

Mulţi ţărani nu ştiu să numere, şi orăşenii îi ajută, numără pentru ei; se încurcă la numărătoare, o iau de la capăt; într-un târziu, cum-necum le iese.

— Cetăţene comandant! sare Gorelov de la locul lui, îşi umflă pieptul şi îşi duce palma bine întinsă la capul ciufulit. Detaşamentul de deportaţi numărând douăzeci şi nouă de oameni…

— Las-o baltă! se încruntă Ignatov (supărat, Gorelov se trânteşte la loc pe buştean). Aşadar douăzeci şi nouă de capete, conchide el, privind chipurile slabe, cu zbârcituri mari şi mici, cu oasele pometţilor ieşite în afară şi obrajii căzuţi.

— De ce douăzeci şi nouă? se aude vocea slabă a Isabellei. Cu dumneavoastră, treizeci, cetăţene comandant.

Zuleiha îşi pleacă repede ochii, aşteptând un răspuns răstit sau măcar o observaţie. Deasupra focului pluteşte iar liniştea, fierbinte şi scânteietoare.

Când îndrăzneşte să-şi ridice privirea, Ignatov se uită încă la Isabella. Slavă lui Allah, se pare că a trecut. Zuleiha oftează pe tăcute, se ridică şi întinde băţul ca să amestece în supa din găleată. În momentul acela, pruncul din pântecul ei se trezeşte, o sfâşie în bucăţi. Vrea să ţipe, dar nu mai are deloc aer, gâtul i se strânge ca într-un cleşte – nu poate nici să inspire, nici să expire. Se lasă în genunchi, apoi cade pe spate. Stelele îi sar în ochi, dansează drept în faţa ei.

— Au început… să se înmulţească – se aude glasul supărat şi parcă îndepărtat al lui Gorelov.

— Încălziţi nişte apă, ce staţi! se aude vocea emoţionată a lui Ignatov.

— Ar fi bine ca bărbaţii să ne lase pe noi cu ea, se aude vocea Isabellei.

— O să crăpăm fără foc. Ce, n-am mai văzut muiere născând…

Apoi alte câteva voci, ţipete… dar plutesc, plutesc şi se îndepărtează, se contopesc, dispar. Iar stelele, dimpotrivă, cresc, se apropie, tremură tare. Sau focul tremură? Da, da, focul! Se înteţeşte şi-i înfierbântă ochii – ea îi închide şi zboară rostogolindu-se în întunericul adânc şi tăcut.

Naşterea

Wolf Karlovici trăia într-o găoace.

Crescuse singură în jurul lui cu mulţi ani în urmă, poate chiar decenii – nu-şi bătea capul să socotească: în găoace timpul nu se scurgea, şi prin urmare nu avea importanţă.

Îşi aminteşte cum începuse să strălucească pentru prima dată luminoasă ca un nimb, sau poate ca o umbrelă, deasupra cheliei lipsite de apărare. Se întâmplase cu ceva timp în urmă, după transformările revoluţionare din octombrie. Profesorul Leibe a ieşit atunci pe strada Voskresenskaia, după ce a împins cu greutate uşile masive de stejar lăcuit ale Universităţii din Kazan (portarul de la intrarea principală, îmbrăcat în uniforma cu dungi albastre şi verzi, nu mai era la post de câteva săptămâni – se întâmpla pentru prima dată de la deschiderea instituţiei de învăţământ, în 1804). Prin pădurea de coloane albe a văzut o mulţime care alerga. Oamenii ţipau şi cădeau împuşcaţi de aproape de nişte călăreţi porniţi în urmărirea lor. N-a reuşit să-şi dea seama dacă erau insurgenţii nou-apăruţi, cu banderole roşii la mâneci, sau bandiţii care se tot înmulţeau la vremea aceea pe străzile Kazanului. Oamenii doborâţi erau civili: o femeie cu basma în carouri şi cu un coş în mână (coşul îi căzuse, şi din el se revărsaseră pe pavaj câteva ouă, care se spărseseră împrăştiindu-se în steluţe galbene), o femeie cu un turban de dantelă care-i dădea un aer neserios, doi elevi de gimnaziu arătând nesiguri în uniformele lor verzi, un cerşetor cu un câine legat cu o sfoară deşirată (câinele fusese străpuns de glonţ, dar cerşetorul continua să târască după el corpul lăţos, nu voia să-i dea drumul)…

Wolf Karlovici n-a apucat să se retragă înapoia zidurilor universităţii – mulţimea trecea în fugă pe lângă el, ţipând necontenit. Femeia cu turban a

scos deodată un strigăt teatral, a cuprins cu braţele o coloană şi a început să alunece încet de-a lungul ei. Wolf Karlovici putea s-o atingă cu mâna, atât de aproape era de el. Îi simţea aroma înţepătoare a parfumului, amestecată cu un miros vag, uşor amărui de transpiraţie. Mulţimea urmărită de călăreţi a trecut mai departe, spre cetate, iar femeia a alunecat tot mai jos, lăsând o urmă lungă, roşie şi strălucitoare pe coloana cândva albă ca zăpada, acum acoperită cu pânze de păianjen şi găurită de gloanţe.

Profesorul s-a repezit la ea şi i-a întors faţa. A recunoscut-o: era pacienta lui, o operase nu demult – îi scosese vezica biliară. S-a grăbit să-i ia pulsul, dar după privirea sticloasă a înţeles că era deja moartă. Doamne, Dumnezeule, moartă, cum aşa? Şi operaţia dificilă, de cinci ore? A şasea colecistectomie din viaţa lui, atât de reuşită, fără complicaţii. Femeia îşi dorea să aibă copii, neapărat băieţi. La fel şi soţul ei. Când hotărâseră s-o externeze din clinica universitară, el îi trimisese în semn de mulţumire un buchet uriaş de crini, atât de mulţi, încât gestul îşi pierduse sensul (buchetul a trebuit să fie pus pe balcon, ca să nu sufoce secţia cu parfumul lui). Şi acum zăcea moartă, mirosind şi ea a crini.

Wolf Karlovici a scos batista din buzunarul de la piept şi a început să şteargă pata lungă şi roşie de pe coloană. Pata nu se lua – se întindea din cauza mişcărilor repezite ale mâinilor lui puternice de chirurg. În scurt timp au apărut câţiva indivizi care au luat corpurile prăvălite pe pavaj. L-au gonit şi pe profesor. Îl frământa un singur gând: femeia a murit, n-ai cum s-o învii, dar măcar să fie ştearsă pata!

În dimineaţa următoare, în timp ce se apropia de universitate, se întreba: or fi reuşit s-o spele sau nu? S-a dovedit că nu le ardea de aşa ceva. Pata strălucea pe coloana albă ca o rană sângerândă. A doua zi la fel. Şi a treia.

Şi-a schimbat traseul – a început să facă un ocol mare pe jos şi să se apropie de universitate din partea opusă, urcând din strada Rîbnoriadnaia. Dar pata îşi bătea joc de profesor – părea că înconjoară coloana şi-i sare în ochi, îşi desface braţele, indiferent din ce parte se apropia de clădire. Mirosea a sânge şi a moarte şi striga: sunt încă aici!

Leibe a încercat să-l convingă pe administratorul universităţii să vopsească în alb coloana, dar el a zâmbit cu amărăciune şi a clătinat din cap: războiul nu e momentul cel mai potrivit pentru renovări. S-a dus la rector, i-a explicat că sângele pe chipul imaculat al templului cunoaşterii profanează ideea înălţătoare de educaţie. Dormidontov l-a ascultat numai pe jumătate, aprobând distrat din cap. A doua zi, intrarea principală era

închisă, iar profesorii şi studenţii erau întâmpinaţi de un anunţ: „Universitatea este temporar închisă până la noi dispoziţii“. Wolf Karlovici nu l-a mai văzut niciodată pe rector. Iar pata a rămas tot acolo.

Nemaiputând îndura prezenţa ei, într-o seară a venit cu găleata şi cârpa udă, furate de la Grunia, şi a încercat s-o spele cu apă şi săpun. Între timp însă, sângele intrase bine în vopsea – pata s-a decolorat un pic, dar nu s-a luat. Supărat din cale-afară, Wolf Karlovici a aruncat cu găleata grea în pată, într-un gest de neputinţă disperată. Marginea ascuţită a lovit trunchiul neted al coloanei şi a ciobit o bucată de stucatură de mărimea unei palme, lăsând nişte crăpături în zigzag pe suprafaţa albă.

În momentul acela a apărut pentru prima dată găoacea. A strălucit blând, cu irizaţii, deasupra profesorului, ca o jumătate de sferă subţire, de mărimea castronului folosit de Grunia când făcea brânză. Luminoasă, uşoară, neobişnuit de plăcută, ea îl invita s-o încerce, ca pe o pălărie. Interesat, Leibe nu s-a împotrivit. El n-a făcut decât să-şi întindă uşor gâtul, şi găoacea a tatonat un pic, s-a apropiat şi i s-a lăsat pe cap. O căldură moale i s-a răspândit din creştet în obraji, în bărbie, în ceafă şi mai departe, pe gât, în piept şi în picioare. Profesorul s-a simţit dintr-odată profund liniştit, senin, ca şi cum s-ar fi întors în pântecul mamei. Ca şi cum n-ar fi fost război – nici alături, pe stradă, nici în ţară, nicăieri pe lume. Nu mai exista frică. Nu mai exista tristeţe.

Găoacea era aproape transparentă, cu uşoare reflexii de curcubeu: prin coaja luminoasă, ajungându-i până la bărbie, Wolf Karlovici vedea piaţa universităţii strălucind de curăţenie sub razele aurii ale soarelui, câţiva studenţi zâmbindu-i respectuos, fără să aibă aerul că se grăbesc undeva anume, coloane perfect netede, de un alb imaculat. Pata de sânge dispăruse.

— *Mein Gott*, a şoptit recunoscător Wolf Karlovici şi s-a îndreptat spre casă, purtând cu grijă găoacea pe cap.

De vreo două ori era gata să-i zboare, dar profesorul s-a învăţat încetul cu încetul s-o controleze: de fiecare dată când se isca o rafală de vânt, Wolf Karlovici îşi încorda voinţa, şi găoacea îi rămânea pe cap: îi citea gândurile şi-i asculta dorinţele.

S-a dovedit a fi o găoace extrem de inteligentă: lăsa să treacă sunetele şi chipurile plăcute profesorului şi bloca tot ce putea să-i provoace fie şi cea mai mică nelinişte. Şi viaţa a devenit dintr-odată frumoasă.

— Sunteţi binedispus, pufnea Grunia frecând podelele pe coridor cu ceara groasă, din proviziile vechi, cumpărate până să înceapă revoluţia.

— E primăvară! zâmbea profesorul cu subînţeles, căutând să-i intre pe

sub piele, abia ţinându-se să n-o plesnească peste fundul bombat (nu-şi permisese niciodată aşa ceva cu personalul de serviciu, dar acum, brusc, i se înfierbântase sângele).

— Au mai măcelărit trei azi pe lac, aţi auzit? Doamne, facă-se voia ta! îşi făcea cruce Grunia, fără să-şi ridice faţa îmbujorată din podeaua strălucind de la ceara proaspătă.

— Da, da, e o zi minunată, mormăia Leibe retrăgându-se în cabinet.

Vecinii înnebuniţi de frică, manifestaţiile necontenite de pe străzi, nesfârşitele detaşamente de soldaţi, împuşcăturile, incendiile din timpul nopţii, crimele tot mai dese de pe Ciornoe Ozero, soldaţii din Hoarda Roşie sau din Legiunea Cehilor Albi schimbându-se unii cu alţii în oraş, ticăloşia şi sărăcia revărsate din toate cotloanele, găinarii desfrânaţi care ocupau capitala tătară – toate astea au încetat să-l sperie sau să-l irite. Pentru că el nu le vedea.

Când, conform decretului Sovnarkom adoptat în august 1918 „Privind regulile de admitere în instituţiile de învăţământ superior“, în locul studenţilor necuviincioşi şi aroganţi, îmbrăcaţi în uniforme verzi elegante, au început să curgă în universitatea proaspăt redeschisă miile de ţărani şi muncitori, tineri şi nu numai, de ambele sexe, majoritatea fără şcoală primară şi medie, într-un cuvânt, analfabeţi, profesorul nu s-a supărat câtuşi de puţin. A intrat în amfiteatrul plin ochi de auditorii nou-apăruţi, care-şi trăgeau zgomotos nasul şi se scărpinau fără reţinere. S-a îndreptat spre catedră, călcând pe opinci, cizme, picioare goale, coşuri cu mâncare, boccele, şepci. A ajuns, a zâmbit blând şi a început să vorbească despre modificările ciclice ale endometrului la uterul uman.

Când în locul examenelor individuale tradiţionale s-a introdus pentru studenţimea roşie, neobişnuită cu asemenea lucruri, *sistemul prin reprezentare*, Wolf Karlovici nici măcar n-a clipit. Îl primea amabil pe şeful grupei, care, bâlbâindu-se şi roşind, îi întindea lui Leibe un teanc de carnete de note şi bolborosea un răspuns confuz la subiectul de examen, încurcând *adenoza* cu *ateismul*, crezând sincer că *hirsutismul* este o ramură puţin cunoscută a *creştinismului* şi trimiţând *menarha* în aceeaşi familie etimologică cu *monarhia*, respinsă de conştiinţa lui proletară; profesorul dădea aprobator din cap şi punea calificativul „satisfăcător“ în toate carnetele. Metoda prin reprezentare presupunea un singur examinat şi o singură notă colectivă.

Colegii lui – foşti profesori emeriţi, titulari sau suplinitori, amestecaţi acum într-o „salată“ umană înspăimântată, indiferent de cunoştinţe sau

grad, purtând denumirea impersonală de „corp didactic“ – se mirau de schimbarea petrecută cu el. Curând au început să circule zvonuri prin universitate cum că „profesorul Leibe nu prea se simte bine, pentru a nu spune mai mult“. Dar pe rectori, care se schimbau în anii aceia cu o viteză de-a dreptul revoluţionară, ca într-o cavalcadă, starea mentală a profesorului Leibe îi preocupa cel mai puţin.

Nici profesorul Leibe nu era preocupat de rectori. Pur şi simplu nu-i observa din cauza găoacei. La adunările generale ţinute din când în când, se întâlnea numai cu cei pe care voia să-i vadă: în aula universităţii, luminată de mii de lumânări şi cu parchetul ca oglinda, îi zâmbea prieteneşte de la prezidiu, ca şi înainte, rectorul Dormidontov, bărboşii protectori ai ştiinţelor îşi înclinau capul cu gravitate de pe locurile lor de la parter, suveranul, care onora cu vizite destul de frecvente merituoasa instituţie de învăţământ, îşi mijea ochii din jilţul lui bordo cu auriu, aflat în primul rând. S-ar fi zis că profesorul Leibe era singurul care lucra încă la Universitatea Imperială din Kazan şi că toţi colegii lui se mutaseră de mult la Universitatea de Stat din Kazan.

Aşa arăta găoacea lui.

Profesorul a fost nevoit până la urmă să renunţe la practică din cauza ei. A reieşit că practica medicală şi găoacea profesorului nu erau compatibile. Să ţină cursuri sau să stea şi să judece un diagnostic se putea şi cu o coajă de ou pe cap. Dar ca să examineze un bolnav, trebuia neapărat să renunţe la ea: prin peretele gros şi rezistent care-l ocrotea, profesorul nu avea cum să vadă boala, ci doar pacienţi bine hrăniţi şi sănătoşi tun.

Wolf Karlovici a încercat la început să facă echilibristică: în timpul consultaţiei, renunţa la găoace pentru câteva minute, apoi şi-o punea repede la loc, la următoarea consultaţie şi-o scotea din nou… Operaţiile le făcea fără găoace, o adevărată tortură pentru el – psihicul lui răsfăţat şi ocrotit suferea din cauza frazelor aparent nevinovate pe care le scăpau asistentele sau studenţii. În mod uimitor, profesia care înainte îi aducea atâta plăcere şi emoţie devenise pe neaşteptate motiv de durere şi suferinţă.

Wolf Karlovici a simţit curând că asemenea jonglerii nu-s pe placul găoacei. După o consultaţie de rutină la clinică, fiind tot timpul ba scoasă, ba pusă la loc pe cap, ea a căpătat o culoare mată, i-a pălit strălucirea, a început să miroasă a ou clocit. Odată, după o operaţie, Leibe chiar s-a speriat, remarcând pe suprafaţa netedă nişte fisuri subţiri cât firul de păr, dar îngrijorarea s-a dovedit nefondată: a fost suficient să poarte găoacea câteva zile fără s-o scoată, şi fisurile au dispărut. Problema era totuşi

evidentă: găoacea îl silea să facă o alegere.

Şi profesorul a ales – în favoarea găoacei. A renunţat la practica în clinică, a încetat să primească pacienţi acasă. Iar după câtva timp a părăsit şi catedra de la universitate fără cel mai mic regret – predarea nu-i aducea atâta bucurie cât îi aducea cercetarea lumii ideale prin găoacea salvatoare. Drept mulţumire, ea l-a ajutat să şteargă toate lucrurile neplăcute nu numai din prezent, ci şi din trecut. Memoria i s-a curăţat de tot ce era dureros sau rău, şi trecutul a devenit la fel de luminos şi senin ca prezentul. În mintea lui, a rămas acelaşi profesor respectat, acelaşi chirurg practician căutat, plin de succes; era mereu convins şi că ultima operaţie o făcuse ieri, şi bucuros că următorul curs îl va ţine mâine.

Wolf Karlovici nu remarca schimbările din propriul lui apartament: locatarii zgomotoşi şi tot mai numeroasele lor odrasle, dispariţia celei mai mari părţi a argintăriei şi a mobilierului moştenit din familie, lipsa încălzirii iarna şi întreruperea gazelor. Trăia fără să iasă din biroul tatălui său, revărsându-şi puţinele urme de căldură sufletească asupra prietenului său drag şi lipsit de egoism, asupra unicului său tovarăş credincios: preţioasa găoace.

Uneori se trezea noaptea înspăimântat: nu cumva dispăruse? Nici vorbă să dispară. Dimpotrivă, creştea şi se întărea treptat, lipindu-se tot mai puternic de proprietarul ei, contopindu-se cu el; dintr-un acoperiş destul de plat au crescut pereţi tot mai groşi, care îl izolau tot mai temeinic de lumea înconjurătoare – mai întâi în dreptul pieptului, apoi în jurul taliei. Pesemne că în scurt timp găoacea urma să crească pe toată lungimea corpului şi să se închidă, ca o carapace. Ce avea să se întâmple apoi, profesorul nu ştia. Probabil avea să fie copleşit de o fericire absolută.

Cu toate astea, apăreau când şi când momente care îl forţau pe Leibe… nu să iasă din ea de tot, ci doar să-şi scoată vârful nasului, să tragă cu ochiul la lumea adevărată. Câteodată, un clopoţel neliniştit suna subţirel şi îngrijorat într-un cotlon al conştiinţei lui. Profesorul îşi scotea capul de sub cupola mare şi ocrotitoare, ca o ţestoasă trezită din somn, şi privea uluit în jur: Ce-i asta? Ce s-a întâmplat? Cel mai adesea, încăpăţânatul clopoţel îl chema la pacienţi. Leibe arunca o privire afară, vedea bolnavul, se speria şi îşi trăgea imediat capul înapoi. Dar mintea ageră apucase deja să formuleze un prim diagnostic sau să emită câteva ipoteze, să pună în mişcare moara raţionamentelor… „Stop!“ îşi poruncea profesorul. Şi se străduia să le îngroape repede undeva în adâncul memoriei. Ar fi vrut să-şi scoată din cap clopoţelul insuportabil, care îi tulbura liniştea, dar nu ştia unde se găseşte.

Cu vremea însă, el suna din ce în ce mai rar – avea speranţa că în scurt timp va amuţi pentru totdeauna.

Găoacea şi profesorul erau fericiţi împreună. Viaţa lor curgea încet şi egal – la fel de implacabil cum se îndreaptă spre gaură bila de biliard împinsă de o mână pricepută. Şi deodată – ca lovitura puternică a tacului! –, vizita intempestivă a tinerei exaltate care suferea, după toate aparenţele, de infertilitate. Evenimentul ăsta a dat convieţuirii cu găoacea o altă direcţie – viaţa lui Wolf Karlovici a devenit pe neaşteptate mai diversă şi mai bogată, dar nu mai puţin plăcută. Un pic obosit de viaţa de pustnic, profesorul se bucura de schimbările de orice fel, urmărindu-le prin găoacea transparentă, care la vremea aceea îi ajunsese până la genunchi, ca o adevărată carapace.

I-au trimis de la universitate o maşină neagră elegantă, lăcuită, cu mânere cromate. Bancheta era uluitor de moale, şi mersul, confortabil şi rapid totodată.

În lipsa lui Wolf Karlovici, clădirea Universităţii Imperiale din Kazan fusese restructurată din temelii, ajunsese practic de nerecunoscut. Ochiul experimentat al profesorului ghicea însă în liniile noii arhitecturi austere urmele unor detalii vechi, atât de dragi inimii lui: curba scării principale, rămăşiţele tocite ale basoreliefului cu vulturul bicefal de pe perete, modelul festiv al parchetului, candelabrul de cristal, care strălucea prin uşa întredeschisă.

Studenţii îl însoţeau peste tot, la fel de politicoşi, dar zgârciţi la vorbă. Muţenia lor, emoţionantă până la lacrimi, îl mişca mai mult decât orice (spre deosebire de predecesorii lor vorbăreţi, gata să-şi spună punctul de vedere asupra celei mai mărunte chestiuni sau să pornească o dispută cu orice prilej). Îl uimea cât de preocupaţi şi concentraţi erau: se grăbeau pe treptele de marmură şi coridoarele lungi cu atâta energie, disperare chiar, gata parcă să explodeze de atâta sete de cunoaştere. Tunicile verzi ale studenţilor fuseseră înlocuite cu unele gri, cu brandenburguri cusute pe piept şi cu petliţe mari, pe care purtau insigne (pesemne în funcţie de anul de studiu sau meritele fiecăruia). Gri deveniseră şi uniformele profesorilor. Cu toate astea, nimeni nu l-a mustrat pe Wolf Karlovici pentru uniforma lui albastră de modă veche, şi pentru asta îi era foarte recunoscător noii conduceri.

Pe rector l-a cunoscut chiar din prima zi. Un oarecare Butîlkin, cam simpluţ la înfăţişare şi excesiv de direct în exprimare, dar fermecător, asta nu se putea nega. În plus, era un mare germanofil – a purtat cu Leibe

discuţii lungi despre politica şi economia germană, despre care aveau amândoi păreri destul de apropiate; profesorul a regretat sincer că părăseşte clădirea ospitalieră a almei mater, când datoria l-a chemat să conducă un mare spital de front.

Până la spitalul aflat chiar lângă cetate l-au dus pe strada Voskresenskaia; pe fereastra automobilului a zărit panta spre Ciornoe Ozero şi colţul casei sale. Ce fericire că există Grunia, a oftat a nu ştiu câta oară Leibe. Ea o să aibă grijă de apartament cât el o să se ocupe de treburi importante de stat.

Că spitalul încredinţat lui avea o importanţă enormă, ba chiar strategică, i-a spus intendentul în timp ce străbăteau coridoarele lungi. „Vă rog să fiţi liniştit, domnule ofiţer“, l-a încredinţat Wolf Karlovici. „Voi face tot ce-mi stă în puteri.“ Şi s-a ţinut de cuvânt: s-a stabilit chiar acolo, într-una dintre secţiile spitalului, ca să nu piardă vremea cu drumul de acasă; petrecea zile întregi în sala de operaţie. Nu se întreba cine cu cine se luptă, asta nu-l prea interesa. Treaba lui era să opereze, să-i smulgă pe pacienţi din bezna morţii, să nu lase viaţa să părăsească trupurile lor slabe, ciuruite de gloanţe. Wolf Karlovici lupta de partea vieţii.

Deşi nu suporta admiraţia deschisă şi linguşeala, profesorul a fost nevoit să suporte privirile entuziaste ale uneia dintre infirmiere – îl privea des, îndelung, şi el vedea limpede cum i se măreşte pupila în adâncul ochilor verzi, larg deschişi. Poate că se îndrăgostise de el. Nu era nimic neobişnuit în asta, asistentele şi infirmierele se îndrăgostesc mereu de chirurgi în timpul operaţiilor. Şederea prelungită alături, practic frunte lângă frunte, tensiunea maximă a forţelor fizice şi psihice, toate la un loc trezesc în echipa care operează explozii necontrolate de emoţii puternice, pe care o inimă tânără şi neexperimentată le poate lua cu uşurinţă drept sentimente profunde.

După scurt timp, cei din conducere au hotărât să mute spitalul în spatele frontului, iar pe Leibe să-l numească directorul trenului militar. Fremătând de emoţie şi mândrie, el a acceptat. I-au fost încredinţate paisprezece vagoane: cinci erau cu răniţi grav, şase cu răniţi mai puţin grav sau uşor, unul era operaţional şi de sortare, unul farmacie combinată cu bloc administrativ. Un vagon separat a fost alocat personalului medical şi de pază. Leibe se ducea rar în compartimentul lui personal, dormea acolo numai din când în când, sau mai degrabă se prăbuşea pe saltea şi cădea într-un somn greu – treaba îi ocupa douăzeci şi patru de ore pe zi. Muncea ca un apucat. Se mistuia în muncă.

Trenul gonea prin păduri aprinse şi stepe pârjolite, peste râuri învolburate, pe poduri care fumegau şi explodau în urma lor. Wolf Karlovici, cu faţa neagră de funingine şi părul vâlvoi, plutea din vagon în vagon ca un demon înaripat, dând ordine, dojenindu-i pe infirmierii neglijenţi, dând sfaturi medicilor militari, încurajându-i pe pacienţi. Intra valvârtej în vagonul pentru operaţii, ca un fulger, şi dintr-odată medicii răsuflau uşuraţi, sanitarii zâmbeau şi pacienţii încetau să ţipe, iar asistenta cu ochi verzi se ridica să-l întâmpine cu o privire de căprioară.

Remarcase de mult că era însărcinată. Ticălosul de clopoţel îl chemase odată la realitate cu sunetul lui răutăcios, şi ochiul experimentat al profesorului detectase în înfăţişarea asistentei semnele încă invizibile pentru ceilalţi ale viitoarei maternităţi. Leibe chiar i-a comunicat acest lucru fostului său student mediocru Cernov, care venise să-l vadă în tren pentru o consultaţie. Discuţia cu Cernov nu i-a făcut plăcere – profesorului nu-i plăceau studenţii în ochii cărora nu vedea disponibilitatea de a se dărui medicinei cu la fel de multă pasiune şi uitare de sine ca el.

Odată, trenul a fost ocupat de armata inamică, şi profesorul, cu un gest istovit al mâinii, le-a dat părinteşte binecuvântarea câtorva zeci de bărbaţi şi femei să fugă din captivitate, să-i caute pe ai lor şi să le înmâneze un raport scris de mâna lui în care cerea să fie eliberaţi. Operaţiunea s-a desfăşurat cu succes: nu după mult timp, trenul a fost scos din mâinile inamicului. Wolf Karlovici chiar a vărsat o lacrimă fugară când trenul eliberat a pornit iar în zbor pe şine, spre a înfrunta noi primejdii şi aventuri.

Şi atunci a observat că, în timpul călătoriei glorioase, găoacea a pornit să crească cu o rapiditate fără precedent. Coaja i s-a îngroşat şi s-a întărit într-atât încât ar fi putut rezista, probabil, la o lovitură puternică. Transparenţa ei a căpătat o nuanţă irizată destul de pronunţată, deformându-i uşor vederea laterală, şi a început să strălucească puternic. Găoacea aproape că atingea podeaua, acoperindu-l pe Wolf Karlovici până la călcâie, întocmai ca o carapace; îi venea tot mai greu să privească pe sub ea când auzea clopoţelul. În fiecare seară, înainte de culcare, profesorul se gândea cu sufletul strâns că se va trezi de dimineaţă şi va descoperi că pereţii carapacei s-au închis sub tălpile lui.

Între timp, războiul o lua pe alt făgaş. Profesorul-erou, acoperit de o binemeritată glorie, a primit o nouă însărcinare: să comande flotila de război pe apele galbene-tulburi ale mărilor estice.

— Sunt profesor de medicină, nu amiral! protesta el slab, presimţind înfiorat misiuni măreţe, temându-se şi dorind totuşi să le îndeplinească.

Nici măcar nu ştiu să trag cu puşca.

— Nimeni, în afară de dumneavoastră, nu s-ar descurca, i-a răspuns plin de încredere aghiotantul, mijindu-şi respectuos ochii cenuşii şi arătându-i cu o mână fermă scara lucioasă a vasului.

Pe pachebotul uriaş, alb ca zăpada, pe care străluceau ţevile de oţel ale armelor, pasarelele se ridicau în zbor cu miile de trepte scânteietoare. Aghiotantul şi-a fluturat mănuşa şi pe mal a pornit să cânte solemn o orchestră formată din sute de trompete de alamă. Un cor alcătuit din trei sute de câini selecţionaţi a preluat melodia: lătrau atât de însufleţit şi prietenos, încât lui Wolf Karlovici i-a tresărit inima şi s-a hotărât pe loc: a păşit pe scara vasului şi a început s-o urce în aplauzele asurzitoare ale mulţimii rămase pe mal. Ajuns pe pachebot, şi-a dat seama imediat că trebuia să tragă cu armele de la bord tocmai în oamenii care îl ovaţionau emoţionaţi.

— Staţi să vedem, a bălmăjit el adresându-i-se aghiotantului, care îl urma îndeaproape, toate-s prea în pripă…

— În pripă, domnule profesor, în pripă! i-a răspuns aghiotantul, dezvelindu-şi dinţii albi ca zahărul, şi a ordonat: Foc!

— Staţi să ne liniştim puţin, a tras de timp Wolf Karlovici, dându-se înapoi.

— Trageţi! a insistat celălalt.

— Sună clopotul la bord, a încercat Leibe să-i distragă atenţia aghiotantului neînduplecat.

— Trageţi! a răcnit acesta, cum rage catârul la târgul de duminică. Trageţi – şi blestemata de carapace se va închide în sfârşit! Nu asta aţi vrut?

Clopotul de la bord chiar suna.

Numai că nu era clopotul de la bord, ci clopoţelul profesorului. Leibe s-a bucurat pentru prima dată de sunetul lui, agasant de obicei. S-a aşezat pe vine. A ridicat bolta carapacei, grea ca piatra. A scos capul afară, lăsând înăuntru şi pachebotul, şi pe aghiotantul cel rău, şi pe oamenii care aplaudau zgomotos.

Măcar să-şi tragă sufletul câteva secunde. Inima îi bate cu putere. Afară e frig. Noapte. În faţa lui, un foc portocaliu. Se agită nişte oameni.

— Au început… să se înmulţească, murmură unul.

— Încălziţi nişte apă, ce staţi! strigă un altul.

— Ar fi bine ca bărbaţii să ne lase pe noi – o voce de femeie.

— O să crăpăm fără foc – vocea de bas a unui bărbat. Ce, n-am mai văzut muiere născând…

Femeia care naşte stă întinsă cu faţa către cer şi geme încetişor. Nu-i a bună, îşi zice Wolf Karlovici. E istovită. Curând îşi va pierde cunoştinţa. La început, femeia ţipă zdravăn, din toţi rărunchii. Acum ar trebui pus amoniac la nas.

În spinare îl apasă găoacea grea şi caldă. Se mişcă puţin, îl cheamă înăuntru. Acuşi vin, acuşi. Numai să le spun să-i dea amoniac şi s-o ducă neîntârziat la clinică.

Femeia se ridică în coate, îşi întoarce spre foc faţa cu ochii măriţi, parcă uitându-se după cineva anume, şi cade iar pe spate. E chiar asistenta cu ochii verzi din tren, îndrăgostita! Cum a ajuns aici, în pădure, printre străini? Dar Wolf Karlovici – cum nimerise el aici? Ce ciudat! E timpul, e timpul să se întoarcă acasă, în găoace…

Tocmai când e gata să ridice cu mâna marginea grea a carcasei salvatoare ca să se strecoare înăuntru, îi vine un gând: pesemne că pe mine mă caută! Wolf Karlovici încremeneşte nehotărât, apoi mai aruncă o privire spre femeie. Şi simte că începe să se înfurie.

Femeia geme din nou – foarte încet, horcăind. Picioarele i se agită pe pământ parcă în căutarea unui sprijin, iar pântecul îi tresaltă puternic – mare, exagerat de lăţit la bază: se vede treaba că fătul stă transversal. Aşa n-o să poată naşte singură.

— La dracu’! exclamă Leibe tare şi răspicat. Neîntârziat la clinică! Nu vă daţi seama de gravitatea situaţiei?

Zece ochi se întorc spre el miraţi, de parcă ar vorbi într-o limbă străină sau ar ciripi ca pasărea.

— N-avem unde s-o ducem, rosteşte prudent, silabisind apăsat cuvintele, un bărbat înalt în uniformă militară, care îi aminteşte profesorului de aghiotantul din carapace. Aici e clinica.

Asta-i clinică?! Cum aşa…

Wolf Karlovici se ridică şi se uită nemulţumit în jur. Carapacea rămâne atârnând stingheră în aer în spinarea lui. Surescitat, profesorul n-o observă.

Cum, asta-i clinică?! Nu văzuse niciodată o clinică fără pereţi şi tavan, unde personalul medical să fie îmbrăcat în haine zdrenţuite şi într-atât de nepriceput, încât să nu ştie cum s-o aşeze pe pacientă. Şi, în locul luminii puternice de la lămpile cu gaz, sala de operaţii să fie luminată de un foc de lemne. Deşi… După atâta timp petrecut în găoace, poate că afară obiceiurile se schimbaseră, oamenii se sălbăticiseră. E greu de crezut că ofiţerul l-ar păcăli sau ar glumi, nu-i un moment potrivit. La naiba, oricât de incredibil ar părea la prima vedere, pesemne că asta-i clinica…

Găoacea îi atinge uşor spinarea: sunt aici, te aştept. Femeia scânceşte încet şi îşi întoarce capul într-o parte; din gură i se scurge un firicel de salivă. Asta nu-i bine deloc. Wolf Karlovici împinge găoacea cu o mişcare bruscă de umăr: mai târziu, acum sunt ocupat.

— De ce-i întuneric în sala de operaţii? îl întreabă el sever pe bătrânul bărbos de lângă el, în cămaşă zdrenţuită.

Oamenii din jur tac şi continuă să se holbeze la el uimiţi. Nu arată a personal medical, dracu' ştie ce-or fi…

— Am cerut lumină în sala de operaţii! porunceşte mai tare şi mai aspru Wolf Karlovici.

O infirmieră în vârstă, cu coafură înaltă, aruncă repede în foc un braţ de crengi de brad. Se ridică un vârtej de scântei. E mai multă lumină şi mai multă căldură. Măcar s-a găsit un angajat priceput în turma asta de netoţi. Profesorul îşi suflecă grăbit mânecile uniformei şi i se adresează infirmierei pricepute:

— Mâinile.

Clipind mirată, femeia aduce o găleată cu apă fiartă. Cineva o ajută, ridică găleata mai sus şi toarnă cu grijă apa pe mâinile întinse ale profesorului. Leibe îşi freacă înfuriat palmele. Nu tu săpun, nu tu alcool – dracu' ştie ce-i…

— Dezinfectant.

I se toarnă pe mâini un lichid tulbure dintr-o sticlă pântecoasă, mirosind puternic a alcool.

— Amoniac, aruncă el vorba peste umăr, spălându-şi meticulos mâinile în şuvoiul mirositor. Feşe, multe feşe. Vată. Apă caldă şi apă fierbinte. Încălziţi la roşu bisturiele şi clemele. Aşezaţi femeia cu picioarele drept în lumină. Străinii să părăsească sala de operaţii.

Ce fac eu aici? îl străfulgeră gândul undeva, într-o margine a conştiinţei. Îi e dor de găoace. Sală de operaţii, femeie care naşte, feşe, toate astea sunt prostii. Uite, găoacea s-a săturat să aştepte – e nerăbdătoare, tremură chiar. E timpul, e timpul să plec… Dar Wolf Karlovici e prea ocupat ca să-şi asculte toate gândurile. Când se află lângă masa de operaţie, ascultă numai ce se întâmplă cu corpul pacientului. Şi cu propriile-i mâini.

Stă în genunchi lângă corpul femeii întins pe pământ. Degetele i se încălzesc, devin sensibile, docile. Mâinile lucrează singure, cu drag, înainte să apuce să le comande mintea. Şi le pune pe pântecul bombat, care se mişcă, tresaltă: cu dreapta pe locul ridicat unde se află capul, cu stânga pe

picioruşele care se zbat. Poziţie transversală, fir-ar să fie! Trebuie să extragă fătul până nu se rupe uterul. Parcă aude cuvintele de mult uitate, ca o incantaţie repetată la nesfârşit: *Am oare dreptul? N-am dreptul să nu încerc*. Deodată e cuprins de bucurie, de o emoţie tinerească. Wolf Karlovici icneşte uşor şi îşi descheie gulerul. Apoi se scutură ca după un duş cu apă rece: n-am operat de mult timp. De câţi ani? Cinci? Zece? Ce timp pierdut, *Mein Gott*…

Găoacea neglijată îl bate pe spinare ceva mai insistent. Profesorul îşi fereşte umărul: oricine-ai fi, nu acum, te implor! Ridică mormanul de fuste şi-i desface femeii picioarele albe ca hârtia, deşi ea schiţează o uşoară împotrivire. Uterul e dilatat complet. Gaura mare şi întunecată se cască în lumina puternică a focului ca o gură deschisă – e gata să expulzeze copilul. Dar fătul se zbate înăuntru, neştiind să se întoarcă şi să iasă din pântecul mamei.

Leibe bagă mâna prin deschizătura fierbinte şi alunecoasă – mai întâi două degete, apoi toată palma. Femeia îşi vine-n simţiri şi geme. El îşi foloseşte mâna ca pe o marionetă îmbrăcată într-o mănuşă. Pătrunde în uter. Simte cu degetele ceva moale, elastic, plin ochi – sacul amniotic. Ce noroc că-i întreg, înseamnă că pruncul e încă în lichid, încă se mişcă! Acum trebuie să…

Simte că-l apasă ceva insistent în gât, între omoplaţi, de-a lungul coloanei. Se uită chiorâş în spate – nu-i dă pace blestemata de găoace. O aruncă mişcându-şi brusc umărul: am avut o rugăminte, mai târziu! Acum trebuie să deschidă sacul amniotic… Îndoaie degetul arătător şi zgârie suprafaţa cu o mişcare hotărâtă. Lichidul cald, vâscos îi acoperă mâna – lichidul amniotic. Placenta s-a rupt. Degetele lui Leibe ating ceva mătăsos-alunecos care se mişcă: fătul. E timpul să-l scoată. Aşa, dragul meu, unde ţi-e picioruşul?…

Ceva îl apucă din spate pe Wolf Karlovici, blând şi cu forţă totodată. El se întoarce. Găoacea, plutind deasupra pământului, se repede spre el, i se prinde de spinare ca o lipitoare uriaşă, vibrează, vrea să-l înghită. Nu poate s-o înlăture şi s-o arunce cât colo, are mâinile ocupate… Îşi scutură zdravăn spinarea, umerii, ca şi cum ar vrea să scape de animalul de pradă cu ghearele înfipte în el. Din găoace iese un vuiet surd, în care se amestecă ţipătul, fluieratul şi bocetul. O să reuşesc, se gândeşte Leibe. O să reuşesc.

Aşadar unde-i picioruşul? Degetele dau de o lăbuţă cu degeţelele răsfirate: patru de-o parte, al cincilea în partea opusă – e mânuţa. Picioruşul, dă-mi picioruşul, micuţule!…

Leibe simte cum găoacea îl înghite puţin câte puţin. Marginile calde şi alunecoase îi cuprind umerii, gâtul, i se aşază pe ceafă. Numai de-ar apuca să scoată copilul. Când fătul o să fie eliberat din pântecul mamei, până şi cele mai nepricepute infirmiere o să poată duce treaba la bun sfârşit – să taie buricul, să urmărească eliminarea placentei. Numai de-ar apuca să-l scoată.

Încă o lăbuţă. La asta, toate cele cinci degeţele sunt aliniate. Bravo, micuţule! Mulţumesc. Hai să vedem acum dacă e piciorușul de deasupra sau cel de dedesubt. Îmi trebuie neapărat cel care e deasupra, ca să nu-ţi înţepeneşti bărbia în simfiza pubiană când te trag afară…

Marginea găoacei îi stă pe frunte lui Wolf Karlovici, se târăşte spre ochi, îi atinge sprâncenele. El îşi mijeşte ochii şi lucrează pe pipăite, simţind cum masa alunecoasă îi cuprinde genele, ca să-l lase fără vedere. Găoace proastă, credeai că mă descurc cu ochii mai bine decât cu mâinile?

Degetele îi alunecă pe piciorușul copilului ajungând la burtica bombată. Aşa deci, e totuşi piciorușul de dedesubt. Ia dă-mi-l pe celălalt, micuţule…

Găoacea îi îmbracă în întregime capul ca într-un ciorap gros. Profesorul simte în gură ceva vâscos şi cald, îi vine în nas un miros greu, putrid, în urechi aude vibraţia uniformă a pereţilor găoacei. Marginile ei i se apropie de gât. Vrea cu tot dinadinsul să mă sufoce, îşi dă el seama în cele din urmă. Am trădat-o, asta-i.

Mâna profesorului nimereşte al doilea picioruş. Ăsta e cel care-mi trebuie, de el o să tragem. Leibe îşi pune degetul mare în lungul coapsei şi i-o cuprinde cu celelalte patru. Şi acum să tragem. Hai, micuţule, ajută-mă, întoarce-te cu ceafa în sus, ieşi…

Marginile găoacei îi ajung profesorului la mărul lui Adam şi se strâng deodată cu forţă, se întăresc, de parcă ar vrea să-i desprindă capul de trup. Lasă-mă câteva secunde doar…

Piciorușul, ţinut bine în palma lui Leibe, e afară. Al doilea iese singur, nimerind direct în cealaltă mână. Întoarcere, mişcare în jos, tras până la unghiul umerilor. O mânuţă, a doua… Căpşorul.

Gâtul îi e prins ca într-un cleşte, ochii i se întunecă, în creier i se aprind şi se sting luminiţe. Asta-i tot, îşi zice Wolf Karlovici prinzând în palme trupuşorul lunecos. Am reuşit. În momentul în care marginile găoacei încep să se strângă repede fără oprire, nou-născutul deschide pentru prima dată gura şi ţipă. Ţipă atât de tare, încât îl aude până şi profesorul, istovit şi pe jumătate sufocat în adâncul găoacei. Ţipătul creşte, se revarsă

cu putere – şi găoacea explodează brusc pe capul lui Leibe ca un balon de cauciuc umplut prea tare cu aer. Coji proiectate din găoace, bucăţi de placentă, mucozităţi, stropi grei zboară în toate părţile. Wolf Karlovici tuşeşte şi horcăie, şuieră când trage aerul în piept. Plămânii lui respiră din nou, ochii văd, urechile aud. Îşi recapătă suflul, se uită în jur, căutând cu privirea urmele găoacei sparte – nu sunt nicăieri.

În mâinile lui ţipă din toate puterile un copilaş de un rozaliu-închis…

Wolf Karlovici coboară spre Angara. Cerul de cerneală al estului e brăzdat de dungi albastre delicate şi rozalii palide: curând se ivesc zorii. Valul negru al nopţii clipoceşte liniştit, în şoaptă. Profesorul îşi simte capul uluitor de gol şi de limpede, corpul îi e uşor, tânăr. Urechile, ca la animal, desluşesc cele mai mici sunete: pietrele zornăind sub picioare, peştele lovind cu coada în mijlocul apei, brazii foşnind în pădure, liliacul chiţăind. Nările îi sunt invadate de mirosul apei de mare, al ierbii ude, al pământului, al focului.

Leibe se aşază lângă apă şi se spală pe mâini. Ba vede clar, ba ghiceşte cum sângele închis la culoare i se curăţă de pe degete şi dispare în apa tulbure. Îşi freacă tare palmele, cât pe ce să-şi ia pielea, până ce devin albe ca gheaţa. Se aude un foşnet foarte aproape: alături, pe pietre, şade comandantul.

— Ei, cum e? îl întreabă pe profesor.

— E băiat totuşi! rosteşte apăsat Leibe ridicându-şi degetul lung.

Ignatov respiră neregulat şi îşi trage chipiul pe faţă.

— Închipuiţi-vă una ca asta – îi turuie Wolf Karlovici fără nici o reţinere –, Iusuf! Gândiţi-vă numai: aici, în sălbăticia asta blestemată – Iusuf şi Zuleiha. Cum vine asta?

Se uită la faţa comandantului acoperită de chipiu şi se poticneşte stânjenit.

— Spuneţi-mi, zice Ignatov scoţându-şi chipiul şi lăsându-şi faţa mângâiată de adierea abia simţită a vântului, fără dumneavoastră ea… ea n-ar fi…

— Vă gândiţi deseori la „ce-ar fi fost dacă“?

Leibe îşi scutură palmele; stropi nevăzuţi cad de pe degetele lui în apa neagră ca smoala.

— Nu.

— Bine faceţi. Wolf Karlovici se ridică şi îşi priveşte mâinile albe în întuneric. Este numai ce este. Numai ce este.

O ia înapoi spre tabără. Ajuns pe coastă, îşi întoarce capul:

— V-am oprit supă. Să mâncaţi!

Când Ignatov ajunge sus pe deal, îl găseşte picotind lângă foc doar pe omul lăsat să-l păzească – toţi ceilalţi s-au împrăştiat prin colibe să doarmă. Fără să remarce mirosul de carne caldă venind dinspre cazan, scoate mapa gri de sub un morman de lucruri, o deschide, ia ciotul de creion şi într-un colţişor liber scrie cu litere mari, rotunjite: Iusuf.

Prima iarnă

Ignatov se trezeşte după o oră – cu gândul că trebuie să sape un bordei. Toţi dorm încă, din colibe se aud sforăituri, şi cineva geme în somn. În desişul pădurii ţipă nerăbdătoare păsările, presimţind răsăritul, valurile clipocesc leneşe la mal. Dându-şi seama că somnul i-a pierit de tot, hotărăşte să coboare la râu să se spele.

„O să reziste ei în colibe o săptămână, n-o să se topească“, încearcă el să se convingă şezând pe pietrele de pe mal şi frecându-şi temeinic faţa cu apa rece ca gheaţa a Angarei. „O să vină Kuzneţ şi n-are decât să le facă vile cu etaj. Fără mine!“

Dar dacă vor trebui să *reziste* două săptămâni? Sau mai mult? Natura de aici nu ştie de calendar, iarna poate da buzna peste noi şi-n septembrie.

Se uită la suprafaţa Angarei, netedă ca oglinda, scoţând dimineaţa aburi aproape nevăzuţi. Cerul albastru-străveziu străluceşte la răsărit în aşteptarea soarelui. O să fie o zi călduroasă, dogorâtoare. E atâta linişte, încât Ignatov aude picăturile căzând de pe faţă. Îşi pleacă ochii. Din apă îl priveşte un chip mohorât, nebărbierit, cu cercuri negre în jurul ochilor. O să-i crească repede barba, ca deportaţilor, şi n-o să se mai deosebească de ei. Îşi loveşte cu palma chipul oglindit, care se destramă şi se împrăştie în cercuri.

Îşi ia chipiul lăsat pe piatră şi-l pune pe cap. Azi vor începe să sape bordeiul. Doar nu vor sta o săptămână întreagă fără să facă nimic.

Cercetează tabăra şi parcă o vede pentru prima dată. Pe locul unde şi-au stabilit aşezarea deportaţii, Angara face o curbă lină şi malul pare că înaintează formând un promontoriu lat, uşor înclinat. Pământul de lângă apă e argilos, amestecat cu pietre mari şi mici. Coboară mai întâi în pantă, apoi urcă formând colina întinsă pe care e aşezată tabăra. Locul e bine ales.

Nu chiar lângă Angara (ca umezeala să nu ajungă la colibe), dar nici departe, nu durează mult să dai fuga după apă. Greu e numai la coborâre din cauza colinei abrupte şi alunecoase. Trebuie făcute nişte trepte din piatră, decide Ignatov.

Colina este atât de întinsă, încât se poate întemeia un sat întreg pe ea. Are în faţă râul, iar în spate e înconjurată de brădet ca de un zid. Brazii urcă pe dealul înalt. Undeva sus, fără să poată fi văzută de pe mal, se află stânca pe care Ignatov cercetase împrejurimile cu o zi înainte. Pe colina acoperită cu iarbă înaltă până la brâu şi cu arbuşti, sunt împrăştiaţi câţiva brazi înalţi şi rari, care par să fi fugit din pădure spre râu, unde au rămas încremeniţi. Sub trei dintre ei stau înghesuite colibele construite din crengi, arătând ca nişte căpiţe verzi, zburlite. Două au început să se încline într-o parte, îşi pierd acoperişurile ciufulite, doar una stă încă drept, cum trebuie să stea (cea construită de ciungul Avdei, remarcă Ignatov).

Lângă foc, sunt îngrămădite în dezordine lucrurile şi uneltele lăsate de Kuzneţ. Se vede cât de colo că a ras tot de pe şalupă pentru ei – rămăşiţe din proviziile lui, unelte care prisoseau altora: o cutie mare de chibrituri din care s-a consumat destul de mult (vor trebui să facă economie, ar fi groaznic să rămână fără foc); un sac şi jumătate de sare (puteai să pui în saramură toate animalele din taiga şi pe deasupra toţi peştii din Angara); o legătură de plase în care se încurcau cârlige, undiţe, plută şi sârmă, a căror destinaţie Ignatov n-o ştia; un braţ generos de fierăstraie subţiri, fragile (ar trebui să te punem să tai lemne cu ele, Kuzneţ!); câteva cuţite de curăţat peştele şi gamele negre de funingine; câteva găleţi şi sfori făcute ghem; o sticlă pe jumătate goală de basamac; un sac greu cu cartuşe de revolver. Atât. Ce să zic, mulţumesc. Ignatov îşi lasă chipiul mai jos, pe sprâncene.

Bordeiul trebuie să fie mare, încăpător, unul pentru toţi. Să fie aglomerat, dar călduros. Şi toţi la vedere – e mai linişte aşa. Avdei să fie numit şef al şantierului, Gorelov – responsabil cu respectarea ordinii. Cei mai mulţi să fie ocupaţi cu construcţia, restul să fie trimişi o dată pe zi în pădure să taie lemne pentru foc. Să fie întotdeauna un om de pază la foc, să nu-l lase să se stingă cu nici un chip. Trebuie să muncească toţi – şi bărbaţii, şi femeile, indiferent de vârstă. Să se odihnească doar în pauze. Plecările neautorizate în pădure să fie interzise. Criticile, plângerile şi alte discuţii dăunătoare să fie imediat descurajate. Orice nerespectare a ordinii să fie pedepsită cu lipsirea de hrană. Ignatov se va duce de dimineaţă la vânătoare şi va prinde câţi cocoşi de munte va putea. În acelaşi timp, va cerceta cu mai mare atenţie taigaua. Sacul cu cartuşe o să-l ia cu el – a

hotărât să-l ascundă în pădure, ca să nu-i vină idei prosteşti vreunui deportat.

Scoate revolverul din toc şi bate cu mânerul în găleata care stă lângă foc: deşteptarea, nemernicilor! La muncă! Zdrăngănitul puternic al tablei răsună peste poiana adormită. Păsările amuţesc în pădure. Colibele se clatină, se deplasează ca muşuroaiele de furnici, şi din ele ies deportaţii speriaţi, îmbulzindu-se şi privind sălbatic în jur.

Aşa, aşa. Cu el nu le merge.

Avdei s-a dovedit a fi un bărbat uluitor de priceput şi îndemânatic. Lucra la bordei cu atâta pricepere, încât ai fi zis că numai asta făcuse în viaţa lui. A trimis toţi bărbaţii în pădure după lemne pentru bârne. Pe femei le-a lăsat pe lângă el, să sape (fără să se consulte între ei, pe Zuleiha au pus-o să păzească focul în permanenţă şi să facă de mâncare – până se mai întremează pruncul). Avdei a găsit un loc potrivit, a înfipt în colţuri patru pari înalţi, măsurând atent distanţele cu frânghia. A trasat pe pământ cu băţul dreptunghiul lung: asta-i fundaţia.

Au tuns cu grijă iarba şi au pus-o deoparte (o să le fie de folos). Au început să sape – scurmau cu beţe, cu pietre, cu mâinile, care cu ce putea. Văzând că treaba merge prost, Avdei a propus să scoată lamele de la câteva fierăstraie şi să cresteze pământul cu ele. Au grăbit ritmul: scurmau şi răzuiau, scoteau cu gamelele pământul mărunţit şi-l aruncau afară. În două zile au reuşit să sape groapa – atât de adâncă, încât Avdei, cum era mic şi îndesat, când a coborât în ea, a intrat complet, cu cap cu tot, nu-i ieşea nici măcar creştetul chel. Meşterindu-şi o unealtă dintr-o piatră, a îndreptat cu grijă pereţii, i-a netezit cu palma în câteva locuri. „Mai dă şi cu limba“, i-a zis în gând Ignatov supărat şi l-a grăbit, l-a dojenit, temându-se de ploaia care ar putea opri lucrul şi inunda groapa. Dar zilele rămâneau deocamdată uscate, calde, vremea nu le făcea probleme.

Cum-necum, înjurând fierăstraiele, bărbaţii au tăiat şi au târât buştenii în tabără: cei mai puternici au tăiat copacii, cei mai slabi i-au curăţat de crengi şi le-au scos scoarţa. Mâinile li s-au acoperit de bătături, pete roşii şi zgârieturi după numai câteva zile, iar spatele şi umerii îi dureau îngrozitor.

Au coborât buştenii în groapă şi au început să întărească pereţii: au pus bârnele groase orizontal de jur împrejur, peste ele au potrivit parii lungi până la tavan, îmbrăcând toată coliba. Ca să nu intre pământul prin crăpăturile dintre bârne, le-au umplut pe dinafară cu crengi de brad.

— Contraforţi, grinzi, bulumaci, cosoroabe, căpriori, bodogăne

Ikonnikov, lovind cu ditamai piatra într-un par ca să-l înfigă bine în pământ. Cât de mult mi s-a îmbogăţit vocabularul!

— Experienţa este importantă, pufneşte Konstantin Arnoldovici de alături, aşezând crengile mari şi ţepoase de brad în golul dintre bârne şi peretele de pământ. Uitaţi-vă, colega, cum vi se îmbogăţeşte şi experienţa practică! Una e să desenezi din norişori şi câmpuri mănoase un palat al culturii, şi cu totul altceva e să construieşti o casă adevărată. Nu găsiţi?

— O casă? întreabă Ikonnikov uitându-se la viermele gras şi rozaliu cum iese din pământ. Ei, asta-i!

— Păi doar vă pregătiţi să locuiţi aici, nu-i aşa?

Trăgându-şi puţin sufletul, Konstantin Arnoldovici îşi şterge cu mâna fruntea transpirată şi ridică ochii întrebător; în barba îngustă, care i se ascuţise în ultima jumătate de an, strălucesc jucăuşe ace de brad.

Să împlânte stâlpii de susţinere a coamei acoperişului s-a dovedit a fi o treabă dificilă şi de lungă durată – solul devenise compact, pietros, gropile pentru stâlpi se încăpăţânau să ajungă la adâncimea potrivită. Temându-se de norii veniţi din nord, Ignatov le-a cerut să înfigă stâlpii în gropile superficiale pe care apucaseră să le facă, dar Avdei a fost neaşteptat de ferm. „M-am apucat să sap un bordei, nu un mormânt“, a zis el trăgându-se cu singura-i mână de bărbuţa rară şi argintie şi uitându-se pe sub sprâncene la comandant. „Dacă aţi hotărât să ne înmormântaţi, domnule comisar, atunci, poftiţi, groapa e gata. N-avem de ce să dăm în brânci.“ Ignatov s-a resemnat. Cu mare trudă au săpat gropile până la adâncimea necesară, au înfipt stâlpii cât au putut de bine şi i-au fixat cu pietre.

Deasupra au pus un buştean lung, pe post de grindă, pe care l-au întărit cu crengi. Peste el au pus căpriori făcuţi din prăjini, întărite cu pietre la locurile de îmbinare. Au hotărât să facă acoperişul din crengile de brad luate de la colibele pe jumătate dărâmate. Le-au aşezat de-a curmezişul căpriorilor, punând ici-colo pământ şi muruindu-le cu lut (Avdei a pierdut jumătate de zi căutând lutul potrivit: negru, gras, clisos la pipăit).

Când a apărut cu lutul, unii s-au înviorat. Apaticul Ikonnikov a devenit brusc vesel şi entuziast, ochii îi străluceau, îşi tot apleca capul spre Konstantin Arnoldovici, îmbujorat de plăcere, arătându-i ceva în palme, şi amândoi, neputându-se abţine, izbucneau în hohote de râs zgomotoase. Oricât se străduia Gorelov să descopere cauza bunei lor dispoziţii, nu reuşea, şi pace: când se înfiinţa lângă cei doi care tulburau liniştea, nu vedea în mâinile lui Ikonnikov altceva decât nişte bulgăraşi de lut.

Deasupra acoperişului au pus două straturi de iarbă: primul cu

rădăcinile în sus, al doilea cu rădăcinile în jos. De departe, bordeiul semăna cu o colină lungă, triunghiulară în secţiune.

În noaptea aceea au dormit pentru prima dată în bordeiul construit pe jumătate – colibele fuseseră dărâmate. S-au chinuit îngrozitor, au îngheţat de frig fie din cauza umezelii podelei foarte joase şi încă neacoperite, fie din cauza toamnei necruţătoare, care se instala neînduplecată cu fiecare zi care trecea. Dimineaţa, mulţi tuşeau. Femeia gruzină, cu numele aristocratic Leila, a făcut febră. Au hotărât să ridice o sobă fără să mai aştepte terminarea construcţiei. Au trimis femeile la malul apei să adune pietre mari, iar Wolf Karlovici i-a cerut voie lui Ignatov să se ducă în pădure ca să culeagă ierburi de leac. Comandantul l-a privit cu ochii mijiţi pe profesorul palid, în uniforma lui ridicolă şi zdrenţuită, şi a fost de acord.

În mijlocul bordeiului au ridicat soba urâtă din piatră, ca un vas fermecat, o lampă a lui Alladin care le îndeplinea singura lor dorinţă, dar cea mai importantă: dădea căldură. Au întărit cu pietre mari şi plate panta spre râu, astfel că mersul după apă a devenit mai uşor. „Pe balustradele cu aur date, pe trepte largi şi marmorate…“ cânta acum Gorelov de câte ori cobora la Angara, ţinându-şi mâinile în buzunare şi bărbia ridicată, uşor într-o parte.

A mai fost nevoie de vreo două zile ca să închidă pereţii din faţă ai bordeiului, să acopere podeaua şi să facă priciurile. Nici n-au apucat bine să sape canalele de scurgere de pe acoperiş, că s-a pornit ploaia.

Seara, deportaţii au stat înghesuiţi unii într-alţii în bordeiul întunecat, încă umed („în câteva zile o să se încălzească înăuntru şi o să se usuce“, a promis Avdei). Nu le era cald, dar nu le era nici foarte frig. Nu apucaseră să mănânce în timpul zilei, pe sobă însă clocotea acum cazanul cu supă de cocoş. Aveau feţele bronzate, obosite, pline de pişcături de ţânţari. Unii, istoviţi, dormeau cu capul pe umărul vecinului, alţii priveau fix cazanul cu mâncare. Soba duduia, mirosea puternic a fum, a carne pe jumătate crudă şi a ierburi culese de profesor. Toate catrafusele – instrumente, găleţi, unelte de pescuit, boccele cu haine – zăceau într-un colţ. Prin lucarnele mici lăsate în pereţii din faţă ai bordeiului se auzea ropotul puternic al picăturilor de ploaie.

— Ce fericire că avem un acoperiş! a spus cu voce tare Isabella. Şi chibrituri, şi sare, şi toate celelalte… Mulţumim, Avdei! Pur şi simplu ne-aţi salvat.

Ignatov stătea pe priciul lui, construit la o oarecare distanţă de celelalte, şi se gândea posomorât că nu reuşiseră să adune destule lemne.

Cele pe care le aveau ajungeau doar pentru noaptea aceea. Dacă vremea rea ţinea până dimineaţa, vor fi nevoiţi să se ducă în pădure pe ploaie.

Se încheia a şaptea zi a şederii lor pe malul râului.

Fiul ei.

Pentru prima dată în viaţa ei născuse un băiat – mititel, roşu, prematur după toate aparenţele. Când profesorul îi dăduse în braţe nou-născutul încă ud şi alunecos, plin de sângele ei, îl vârâse sub *kulmek*, îl strânsese la piept şi îşi lipise faţa de creştetul moale ca pâinea, simţindu-i cu buzele bătăile repezi ale inimii. Zona moale a capului nou-născuţilor e de obicei micuţă, cât o monedă. La el era însă uriaşă, fierbinte, pulsându-i cu putere.

Fără să-i desluşească faţa în întunericul nopţii, Zuleiha a simţit pe dată că pruncul e foarte frumos. Genele lipite, cu ghemotoace de mucus uscat, ochii tulburi, pe jumătate orbi încă, nările ridicate în sus, fanta gurii permanent deschise, urechiuşele boţite, lipite de cap, degeţelele lipite, fără unghii – totul era atât de frumos, că i se strângea stomacul, dându-i fiori pe şira spinării.

În zori s-a uitat mai bine la el. Capul mare cât pumnul unui bărbat. Picioare mititele, strâmbe, ca lăbuţele de broască, doar un pic mai groase decât degetele ei de la mâini. Burtică rotundă, ca un ou. Oscioarele subţiri îi ieşeau ici-colo atât de evident, încât părea că la o mişcare neatentă le-ar putea frânge. Pielea îi era de un purpuriu-aprins, cu vinişoare albastre, încreţită, moale la atingere, ca o petală de floare, acoperită din loc în loc cu firişoare de păr lungi şi subţiri, aproape invizibile. Era cel mai frumos copil dintre toţi cei pe care-i născuse până atunci. Şi încă trăia.

Zuleiha a hotărât să-l ţină la piept – sub *kulmek*, pe pielea goală. În prima noapte n-a dormit. Ba îl strângea din toate puterile, ba îşi desfăcea mâinile temându-se că-l strânge prea tare. Ba dădea deoparte marginea *kulmekului*, ca să-l lase să respire aer curat, ba îl acoperea, fiindcă i se părea că aerul era prea rece. Dimineaţa se simţea proaspătă şi puternică, de parcă uitase de naştere şi de ceasurile de nesomn dinaintea zorilor – ar fi putut să stea aşa un an întreg, încălzind trupuşorul micuţ cu căldura ei şi ascultându-i respiraţia slabă. Într-o dimineaţă a găsit poziţia comodă: i-a pus căpşorul între sânii plini cu lapte şi i-a potrivit corpul pe burta ei, legându-l cu o cârpă. Acum putea să se mişte şi chiar să facă treabă – fiul ei era mereu cu ea. Din când în când îşi apleca faţa spre nasturii descheiaţi de la piept, arunca o privire în deschizătura *kulmekului* şi asculta atentă. Copilul respira.

Îl hrănea mult şi des. Slavă lui Allah, pieptul îi era plin cu lapte de stătea să-i plesnească! Uneori sânii i se umpleau atât de tare, că deveneau pietroşi, îi trăgeau umerii în jos – şi nemaiaşteptând ca pruncul să se trezească, îi vâra repede în gură sfârcul alb şi umflat; fără să-şi deschidă ochii somnoroşi, copilul sugea molfăind din buze. Apoi, când i se trezea pofta, mânca lacom şi repede, icnind – şi sânul i se golea, i se lăsa în jos mulţumit să se odihnească.

Zuleiha se bucura când copilul urina şi ea îşi simţea burta fierbinte şi udă: omuleţul trăia, trupuşorul lui funcţiona. Era gata să sărute şi pata de pe rochia ei, şi bucăţica mare şi rozalie de carne ieşită dintre picioruşe.

Îi era foame des, ca şi înainte. Pădurea le dădea neaşteptat de multă carne grasă. Văzând la marginea acesteia silueta înaltă a lui Ignatov cu legătura pestriţă de păsări ucise în mână, abia se abţinea să nu ţipe, să nu alerge în întâmpinarea lui, să nu-i sărute mâinile: a venit mâncarea! Jumulea pasărea cu frenezie, cu furie chiar; îi scotea măruntaiele luptându-se cu saliva care îi invada gura; o arunca în apa clocotită şi o săra, o amesteca, aţâţa focul: să ardă mai tare, mai puternic, mai repede.

Gorelov ar fi vrut să preia împărţirea mâncării, dar Ignatov l-a privit încruntat şi a făcut semn cu capul spre Zuleiha: s-o împartă ea. Turna fiertura din cazanul mare în gamele, şi deportaţii se aşezau formând câteva cercuri, apucau bucăţile fierbinţi cu mâna, le rupeau cu dinţii, mânjindu-şi feţele zâmbitoare cu grăsime şi funingine. Când terminau carnea, înghiţeau zeama din gamelă cu o lingură făcută din carapace de rac prinsă de un băţ. Îi lăsau Zuleihăi o porţie dublă, pe care ea n-o refuza şi o mânca repede, mulţumindu-le din ochi pentru mărinimia lor – simţea cum carnea ajunsă în stomac îi dă putere, punându-i sângele în mişcare şi umplându-i pieptul cu lapte. Nu-i plăcea târtiţa moale, nici pielea groasă, cu un strat de grăsime dedesubt, dar le mânca – ca laptele să-i fie gras, săţios.

A încetat să se gândească la ce nu avea legătură cu fiul ei: la Murtaza, care rămăsese undeva departe, în viaţa trecută (uitând că nou-născutul era rodul seminţei lui), la Strigoaică şi la profeţiile ei cumplite, la mormintele fetelor. Nu se gândea unde o aruncase soarta sau la ce-o să fie mâine. Importantă era numai ziua de azi, numai clipa – sforăitul uşor şi liniştit la pieptul ei, greutatea trupuşorului cald pe burta ei. A încetat până şi să se teamă că într-o dimineaţă nu va mai auzi răsuflarea slabă în deschizătura *kulmekului*. Ştia că, dacă viaţa fiului ei se va întrerupe, în aceeaşi clipă se va opri şi inima ei. Gândul ăsta îi era sprijin, o umplea de forţă şi de un curaj necunoscut înainte.

A început să se roage mai rar şi mai zorit, printre alte treburi. Îi era groază să recunoască faptul că i s-a cuibărit în minte un gând păcătos, monstruos: dacă Preaînaltul este atât de ocupat cu altele, încât a uitat de ei – de treizeci de oameni flămânzi şi zdrenţuiţi în adâncul pădurilor siberiene? Dacă El şi-a întors pentru o vreme privirea severă de la deportaţi şi i-a pierdut în întinderea fără de sfârşit a taigalei? Sau, ceea ce e la fel de posibil, ei au ajuns atât de departe, la capătul lumii, unde privirea Atotputernicului poate că nu-i mai ajunge? Gândul ăsta îi dădea o speranţă ciudată, nebunească: după ce Allah îi luase patru copii şi pesemne că avea intenţia să i-l ia şi pe al cincilea, poate că n-o să-i observe tocmai acum pe ei. Poate o să treacă cu vederea sau o să facă uitată dispariţia unei mâini de oameni amărâţi, istoviţi de suferinţă. Nu-i venea să nu se roage deloc (îi era frică!), dar se căznea să rostească rugăciunile încet, în şoaptă, ba chiar să le spună în sinea ei, să nu atragă atenţia Celui Preaînalt.

Era un om fericit, lucru de-a dreptul uimitor – fericirea ei era de neînţeles, fragilă, volatilă. Noaptea îngheţa, ziua suferea de căldură şi pişcături de ţânţari, dar inima îi cânta de bucurie, bătăile ei repetau un singur nume: Iusuf.

Kuzneţ n-a venit – nici după o săptămână de când îi lăsase pe deportaţi pe mal, nici după două. Ignatov se ducea în fiecare dimineaţă pe stâncă. Se mustra în sinea lui, dar nu se putea abţine, îl trăgea aţa. Agăţându-se cu mâinile de bolovanii zgrunţuroşi, acoperiţi cu muşchi albăstrui, se căţăra până pe culme – urca iute în zilele senine şi uscate, în cele mohorâte şi ploioase păşea cu grijă, alunecând uneori pe stâncile ude. Stătea mult timp scrutând orizontul, acolo unde râul şi cerul se contopeau, se revărsau unul în altul. Aştepta. Apoi se întorcea brusc şi pleca la vânătoare.

Nu avea nici o explicaţie pentru ce se petrecea. Poate că se întâmplase vreo nenorocire cu şalupa, poate că se scufundase în apele Angarei urmând-o pe *Clara*? Poate că se îmbolnăvise Kuzneţ de tifos şi zăcea acum pe un pat de spital, scăldat în sudoare fierbinte, fără cunoştinţă? Poate (versiunea asta îi plăcea cel mai mult) se dovedise că e un duşman al puterii sovietice şi fusese arestat, trimis la închisoare? Poate că-l împuşcaseră în cele din urmă?

Câteodată, stând pe culmea dealului, i se părea că în depărtarea albăstruie vede şalupa, cât un punct de mică. Uneori, seara, stând întins pe priciul lui din bordei, sărea în picioare pe neaşteptate şi dădea fuga pe mal; auzea clar huruitul unui motor, voci îngrijorate. În astfel de clipe era gata

să-i ierte lui Kuzneţ zilele nesfârşite de aşteptare, foamea şi frigul săptămânilor petrecute până la venirea lui – l-ar fi îmbrăţişat, l-ar fi bătut pe umeri: „Cât te-am aşteptat, frate!“ Dar momentul de emoţie trecea, punctul de la orizont dispărea, se dizolva în albastrul cerului sau al apei; huruitul motorului se transforma în măcănit de raţe, şi glasurile, în clipocit de valuri.

Deportaţii îi vedeau îngrijorarea, îi ghiceau probabil şi motivele, dar nu întrebau nimic. Numai ticălosul de Gorelov s-a interesat odată, mijindu-şi conspirativ ochii de calmâc: „Cetăţene şef, ce credeţi, şalupa cu întăriri o să aducă şi fete? Că la noi în tabără sunt numai babe, n-ai cu cine să te plimbi prin pădure“. Ignatov nu i-a răspuns la obrăznicie, l-a privit doar, cu răceală. „La voi“, l-a corectat el în gând. „La *voi* sunt numai babe.“ S-a îmbuibat cu carne, porcul, acum vrea şi femei. De parcă nu-i lipseşte nimic, cu restul se descurcă, îi place. Odată a auzit pe cineva spunând în pădure: *haide, e timpul să mergem acasă*. A rămas împietrit: oare chiar e cineva care consideră casă bordeiul ăsta strâmt, sufocant, cu soba într-o rână, semănând cu o broască pântecoasă? Repede s-au mai obişnuit, s-au resemnat! El nu putea să se obişnuiască, şi cu fiecare zi de aşteptare îl ura mai mult pe Kuzneţ. Răutatea creştea în el, surdă, tulbure, şi atunci se apuca să tragă cu revolverul în cocoşii de munte: Na-vă, nemernicilor! Muriţi!

Păsările din taiga au recunoscut în el fiara şi în bubuitul împuşcăturilor apropierea morţii. Au devenit mai atente. Cum îi auzeau paşii, îşi mişcau agitate aripile negre şi îşi luau zborul. Acum era mai dificil să vâneze, să facă rost de mâncare. Vremea hranei uşor de obţinut trecuse, venise vremea adevăratei vânători.

Ignatov nu vânase niciodată în viaţa lui. „Am umblat după soldaţii lui Denikin[19]“, râdea de el în sinea lui cu amărăciune, în timp ce-şi croia drum prin desiş în căutarea animalelor bune de mâncat. „După cehi albi, după basmaci[20]. După vânat, n-am avut ocazia.“ Acum bătea pădurea zile întregi, cu revolverul încărcat în mâna întinsă, căutând cu ochii o ţintă comestibilă. Luceau prin tufişuri spinările dungate ale popândăilor, se zăreau roşcate, trecând ca fulgerul printre ramuri, veveriţele, forfoteau la picioarele lui tot felul de şoareci, urcau şi coborau pe tulpinile copacilor păsări necunoscute, galbene şi cenuşii, cu creste înfoiate. Era păcat să-şi irosească gloanţele pe nimicuri dintr-astea. Ar fi vrut ceva mai mare, mai gras – un cerb sau vreo cinci cocoşi de munte. Dar pasul îi era prea greu, făcea prea mult zgomot – nu-i ieşeau în cale nici marali, nici căprioare, nici alte animale mari.

Ignatov se înfiora la gândul că ar putea întâlni un animal de pradă mai puternic decât el, vreun urs sau vreun mistreţ, fiindcă nu ştia dacă glonţul mic al revolverului pătrunde prin blana groasă. Spre seară, când ochii i se înceţoşau de atâta încordare şi picioarele îi slăbeau şi-l dureau, după ce rata ţinta irosind cinci cartuşe, reuşea uneori să doboare un cocoş neatent sau vreo două-trei veveriţe. Câteodată avea noroc: odată, mergând prin pădure, a nimerit la un lac ascuns între dealuri şi a împuşcat acolo o familie întreagă de castori (carnea lor s-a dovedit uimitor de fragedă şi suculentă); altă dată a doborât două raţe care zburau peste taiga. Dar cu fiecare zi porţia deportaţilor se micşora.

În ultima seară de august din vara anului 1930 (Konstantin Arnoldovici începuse să scrijelească în peretele bordeiului un calendar – în fiecare zi făcea o crestătură într-un buştean: pentru zilele de lucru, crestături scurte, pentru cele libere, mai lungi, sfârşitul lunii îl marca făcând o crestătură foarte lungă), după o supă făcută dintr-un bursuc şchiop şi prea crud, cei din bordei discutau problema hranei.

Ignatov stătea întins pe prici cu pleoapele închise de oboseală şi-n minte i se învârteau ca într-un caleidoscop veveriţele trecând ca un fulger roşcat, acele de pin scuturându-se, zigzagurile crengilor de brad jucând stropite de pete de soare. Pe jumătate adormit, asculta conversaţia liniştită a deportaţilor.

Vânători nu erau printre ei (şi, chiar dacă ar fi, a râs în sinea lui Ignatov, tot nu le-aş da pe mână arme de foc), dar se găsea un pescar – Lukka, plăpând ca un adolescent, zbârcit şi uscat ca o coajă de săpun, cu barba roşcată şi fără dinţi. Au înşirat în faţa lui undiţele lăsate de Kuzneţ şi l-au întrebat dacă n-ar putea prinde nişte peşte a doua zi. Lukka vorbea prost ruseşte, dar a înţeles imediat ce se cerea de la el. „Trebuie să văd râul“, a răspuns el cu glas tremurat, cum tremură limbile focului, fără să se uite la grămada de undiţe şi cârlige de pe jos, „să-l ascult, să vorbesc cu el. Apoi să aştept. Dacă o să vrea să ne dea, o să avem peşte. Dacă nu, nu“.

Ştiindu-l pe Konstantin Arnoldovici priceput în ale diplomaţiei, l-au trimis la priciul lui Ignatov pentru negocieri: să-l roage pe comandant să-l elibereze pe Lukka de la munca în tabără pentru câteva zile, ca să poată să pescuiască (Ignatov dăduse dispoziţie ca toţi deportaţii să adune lemne de dimineaţa până seara, fiindu-le interzis să se deplaseze în altă parte).

— Bine, să se ducă, a zis Ignatov cu ochii închişi, fără să aştepte să termine Konstatin Arnoldovici rugămintea venită din partea tuturor. Îi dau două zile. Dacă nu aduce peşte, o să taie copaci în pădure noaptea, să

recupereze timpul pierdut.

A doua zi, Lukka şi-a încropit nişte undiţe şi a adunat muşte pentru momeală. S-a dus pe mal şi a vorbit cu Angara. Seara a adus în tabără o găleată în care, printre frunzele catifelate de brusture, se zvârcoleau babuşte argintii, greoaie. Şi s-a potrivit bine, fiindcă Ignatov se întorsese cu mâinile goale de la vânătoare pentru prima dată.

Septembrie a început cu soare. Dealurile unduiau galbene şi roşii. Cerul era de un albastru intens, făcând ca nuanţele de foc ale pământului să pară mai vii şi mai vesele. Zilele erau uscate, pline de sunete, dar nopţile erau reci şi lungi ca iarna.

Au apărut gâzele.

Nu puteau scăpa de ele. Au dispărut ţânţarii şi tăunii, care li se păreau deportaţilor o pedeapsă crudă a taigalei pentru că-i încălcaseră teritoriul, dar au lăsat locul fraţilor mai mici. Gâzele zburau ca norii, ca ceaţa, umpleau taigaua, câmpia, malul, bordeiul. Intrau pe sub haine, în pliurile pielii, în nas, în gură, în urechi, în păr, în ochi. Le înghiţeau împreună cu mâncarea (erau dulci ca fructele de pădure), odată cu aerul. Erau chiar aerul.

De tăuni se mai puteau feri, pe ţânţari îi omorau cu palma. Dar ce să le facă musculiţelor mici cât grăuntele de nisip? Aveau umflături de la muşcăturile lor (lăsau răni mari, sângerânde), îi înnebunea mâncărimea. Cei care mai aveau putere dădeau din mâini şi din picioare, alergau pe mal ca scoşi din minţi (în fugă, gâzele li se desprindeau de pe piele), unii îşi spălau mâinile şi picioarele de sânge în apa îngheţată a Angarei, alţii, tuşind convulsiv, cu ochii roşii, se înecau cu fumul înţepător al focului, care-i apăra cât de cât de insecte. Au încetat să muncească: nu-i mai trecea nimănui prin minte să meargă în adâncul pădurii după vânat sau lemne.

„O să ne mănânce de vii“, se gândea distrat Ignatov înmuindu-şi mâinile pline de umflături roşii în apa limpede şi insuportabil de rece. Îi erau amorţite, dar nu de la frig, ci de la pişcături. A simţit că e cineva în spatele lui. S-a întors şi l-a văzut pe Leibe: buzele îi erau umflate şi răsfrânte, ca la cămile, şi ochii mici sub pleoapele roz, inflamate.

— Avem nevoie de gudron de mesteacăn, a zis el. E un insecticid cunoscut. Nu cunosc însă metoda lui de preparare. De obicei se vinde la farmacii, în flacoane de sticlă, cu treizeci şi două de copeici bucata.

Ţăranii ştiau cum se prepară. Au plecat imediat după scoarţă de mesteacăn, au jupuit de sus până jos mestecenii din apropierea poienii. Au

pus-o într-un cazan acoperit cu o găleată şi au aşezat lemne împrejur; au afumat-o îndelung, până la apusul soarelui. Au amestecat cu apă lichidul gros ca mierea, negru tuci, şi s-au uns din cap până-n picioare. Arătau ca negrii: li se vedeau numai ochii şi dinţii. Cu toată onorabilitatea lui, hagiul arăta mai caraghios decât toţi – n-a vrut să-şi ungă barba cu gudron, cum făcuseră ceilalţi, şi acum îi fâlfâia ca un steag alb pe faţa lucioasă precum cizma bine lustruită.

Au reuşit să doarmă – musculiţele au bătut în retragere.

Pentru pielea delicată a lui Iusuf, Leibe a sfătuit-o pe Zuleiha să amestece gudronul cu lapte de la sân. Din ziua aceea s-a gândit în sinea ei să-l numească *doctor* pe Wolf Karlovici.

Când a trecut de jumătatea lui septembrie, pe Ignatov a început să-l frământe ideea unei expediţii la Krasnoiarsk.

În ultima lună, deportaţii se deprinseseră cu tabăra, îşi găsiseră un loc unde să trăiască. Bordeiul, în care soba ardea fără oprire, se uscase pe dinăuntru, se încălzise. La sfatul lui Avdei, oamenii stivuiseră în jurul lui lemnele aşezate pe nişte pietre mari: stăteau unele peste altele ca nişte turnuri înalte. Cineva a propus să le acopere cu crengi de brad, dar Avdei s-a opus: ar fi putrezit.

În fiecare dimineaţă, înainte de ivirea zorilor, Ignatov lovea cu patul revolverului în fundul unei găleţi goale chemând tabăra la muncă, şi deportaţii somnoroşi, bombănind şi tuşind, plecau după lemne sub supravegherea lui Gorelov. Ignatov stabilise o normă zilnică – nimeni nu îndrăznea să se întoarcă în tabără până n-o îndeplinea. Au încercat o singură dată, plângându-se de vremea rece şi ploioasă; Ignatov, fără să scoată o vorbă, a luat găleata cu cina pregătită de Zuleiha şi a aruncat conţinutul în Angara. De atunci, norma era îndeplinită cu sfinţenie: oamenii ajungeau în lagăr istoviţi, abia răsuflând, uneori noaptea târziu, dar cu cantitatea cerută de lemne tăiate şi vreascuri adunate. Stiva de lemne creştea în jurul bordeiului cum cresc ciupercile după ploaie, dar lui Ignatov i se părea că strânseseră prea puţine şi că mai trebuiau adunate neapărat.

„Adunăm lemne cu atâta zel, de-ai zice că o să ne hrănim cu ele toată iarna“, o auzise odată pe Isabella. Cotoroanţa bătrână făcea aluzie la faptul că nu aveau nici un fel de provizii de hrană. De unde să le ia, când cele treizeci de guri mâncau tot ce reuşea el să vâneze şi Lukka să pescuiască? Ignatov s-a gândit la o soluţie, şi din ziua aceea i-a ordonat lui Lukka să împartă captura în două: jumătate s-o dea pentru ciorbă, cealaltă jumătate s-o usuce ca să fie mâncată mai târziu. Ar fi vrut oamenii să protesteze

împotriva micşorării raţiei de peşte – „şi aşa suntem pe jumătate morţi de foame!“ –, dar n-ai cum să te cerţi cu un comandant.

Femeile au cerut voie de câteva ori să se ducă după fructe de pădure: când lucrau *la lemne*, de multe ori dădeau în pădure peste rugi de mure ori coacăze, sau scoruşi ce se plecau sub greutatea fructelor portocalii, iar Konstantin Arnoldovici era sigur că aici trebuiau să se găsească neapărat şi merişoare. Ignatov a fost de neînduplecat: fructele satură prea puţin, în schimb se pierde o zi de muncă. În timpul ăsta se pot tăia o grămadă de lemne!

Numai Lukka şi Zuleiha nu mergeau să taie lemne. Leibe se ducea din când în când după ierburi (după istoria cu musculiţele, Ignatov se înmuiase puţin în ce-l priveşte pe Wolf Karlovici, aşa că nu-i interzicea să plece). Ceilalţi munceau în fiecare zi. Ilia Petrovici a pomenit odată că până şi pe vremea imperialismului putred, în întunecata Rusie ţaristă, muncitorii din fabrici aveau zile libere, dar Ignatov i-a retezat pe loc discursul demagogic: „La iarnă, când o fi viscol, poţi să faci conversaţie despre imperialism“.

Lemne, lemne… Vederea stivelor urâte, cu lemne de toate felurile, îl bucura imens pe Ignatov. La fel îl bucurau legăturile cu peşte uscat ce se înmulţeau văzând cu ochii (în zilele cu soare, Zuleiha atârna peştele afară, în cele ploioase îl muta în bordei). Îmbrăcămintea îl îngrijora cel mai mult.

Mulţi deschiaburiţi reuşiseră să-şi păstreze pe drum hainele călduroase luate de acasă, Ignatov văzuse chiar la cineva o pereche de pâslari şi un caftan roşcat îmblănit. Leningrădenii însă nu aveau îmbrăcăminte de iarnă – în boccelele lor erau tot felul de nimicuri nefolositoare: pardesie subţiri cu nasturi rotunzi strălucitori, pălării mototolite cu căptuşeala de mătase viu colorată, eşarfe înflorate, alunecoase la pipăit, cu franjuri lungi şi moi, mănuşi de piele întoarsă ori croşetate din aţă.

Nici Ignatov nu avea decât un singur rând de haine, cele de pe el – uniforma de vară a ofiţerilor GPU: cămaşa-tunică, nişte pantaloni subţiri şi cizme. Şi chipiul, fireşte. Din pricina asta, urmărea cu îngrijorare crescândă mişcarea norilor lungi, de culoarea cernelii, la orizont. Anunţau ploaie şi zăpadă. Norii se iviseră nu demult, venind dinspre nord, se rotiseră câteva zile pe cer şi acum se înmulţeau, îl acopereau din toate părţile. Se apropia frigul iernii. Când şi ultima bucăţică de cer senin a dispărut sub marginile zdrenţuite ale norilor joşi, Ignatov a înţeles: Kuzneţ nu avea să mai vină.

I-a îngheţat inima la gândul ăsta, a simţit cum i se urcă sângele la cap, cum se înfierbântă cuprins de furie. Nu te mai chinui atât, îşi zicea el. Las-o baltă. Gândeşte-te numai la ce poţi să faci.

Să trimită emisari? Că doar nu era să ierneze aici. Să trimită la Krasnoiarsk doi ţărani mai descurcăreţi (poate pe Gorelov şi Lukka)? Să construiască o barcă pentru ei şi să-i mâne pe mămuca-Angara şi tătucul-Enisei? Patru sute de kilometri, din care trei sferturi în susul apei, prin frig şi ploaie, fără provizii de mâncare… N-ar ajunge.

Şi chiar dacă ar ajunge: ce să raporteze? Noi suntem deschiaburiţii trimişi de puterea sovietică pe Angara, dar comandantul provizoriu al coloniei, în bunătatea inimii lui, ne-a trimis la plimbare într-o bărcuţă până la Krasnoiarsk – ştiţi, nu mai are răbdare să-şi aştepte schimbul, vrea să plece acasă…

N-ar ajunge emisarii lui la Krasnoiarsk – ar fugi, e la mintea cocoşului. Chiar dacă l-ar trimite pe Gorelov ca supraveghetor. El ar fi primul care ar propune fuga. E ascultător şi zelos numai în preajma lui Ignatov, fiindcă are un revolver. Altfel ar fugi mâncând pământul, fără să clipească. Un bandit.

Să plece el şi să-i lase pe deportaţi aici? Ar fi şi mai rău. S-ar întoarce însoţit de Kuzneţ într-o tabără pustie: ţăranii şi-ar lua tălpăşiţa, iar leningrădenii ar muri naibii în timpul ăsta.

Nu-i bine nici aşa, nici aşa. Orice s-ar întâmpla, vinovatul ar fi el, Ignatov, comandantul. Oricum, şi-a complicat situaţia cu vârf şi îndesat. Va fi tras la răspundere cu toată severitatea în faţa partidului şi a tovarăşilor – şi pentru pierderile din tren, şi pentru evadare, şi pentru scufundarea *Clarei*. Orice-ar fi, trebuie să rămână aici şi să aştepte – fie pe Kuzneţ, fie pe dracul gol. Ca să nu se justifice prin cuvinte, ci prin fapte.

Îi mai răsărise un gând în adâncul conştiinţei, care începea, nu se ştie de ce, să-l stânjenească: *trebuie* să-i salveze. Deseori visa că se îneacă în Angara – se scufundă în apele tulburi şi reci, şi din adâncurile întunecate se întind spre el, agitându-şi degetele albe şi lungi ca nişte alge, sute de mâini: salvează-ne, salvează-ne… Se trezea brusc, se ridica în capul oaselor pe prici şi îşi ştergea ceafa udă. Apoi strigătul „salvează-ne“ îl sâcâia toată ziua, îi răsuna în cap. Ceva îi şoptea că se teme să recunoască faţă de el însuşi că-şi doreşte cu disperare să-şi salveze duşmanii, că-şi doreşte ca ei să aştepte neapărat o altă barjă şi să rămână în viaţă toţi, până la unul. Şi îşi doreşte asta nu pentru ei, nu pentru Kuzneţ, nu pentru judecata care-l aşteaptă pentru greşelile comise. Şi-o doreşte pentru el însuşi. Şi din cauza asta gândul devine stânjenitor.

Ignatov ridică un băţ gros şi loveşte cu el în trunchiurile roşii solzoase ale pinilor care gonesc pe lângă el. Apoi îşi ia avânt şi-l aruncă în desiş. Şi-l închipuie căzând în capul lui Kuzneţ – direct în creştet. Şi sufletul i se

înseninează…

Seara a căzut prima zăpadă – nu fulgii uşori care se scuturaseră peste ei în prima zi a vieţii lor pe malul apei, ci ninsoare adevărată, deasă, cu fulgi mari şi pufoşi. Noaptea a dat îngheţul şi pe fundul găleţii lăsate afară din nebăgare de seamă s-a aşternut un strat subţire de gheaţă, iar promoroaca a acoperit crengile de brad.

Era imposibil să nu-ţi vină să râzi văzându-i pe deportaţi cum ies la lucru a doua zi dimineaţa: fiecare îşi pusese pe el tot ce avea. Ţăranii se înfofoliseră în broboade, îmbrăcaseră cojoace şi veste îmblănite, iar orăşenii – paltoane în carouri, elegante cândva, mănuşi şi eşarfe în nuanţe delicate, şepci mototolite şi pălării cu marginile zdrenţuite. Leila, masivă cât un munte, purta pe cap o pălărie-castron brodată cu flori din mărgele de sticlă multicolore şi îşi ascundea nasul într-un boa rupt, cam jumulit. Konstantin Arnoldovici a apărut purtând o căciulă ca o plăcintă, mototolită din cauza trambalării de ici-colo, făcută dintr-o blană foarte netedă şi extrem de subţire de culoarea cafelei tari cu frişcă. Isabella a descoperit că-şi pierduse pălăria de culoarea smaraldului, împodobită cu o pană, şi, tare amărâtă, a trebuit să-şi acopere capul cu un şal subţiat în câteva locuri. Toţi aveau în mâini fierăstraie.

Unul dintre ţărani i-a cedat lui Ignatov un cojoc vechi, rupt în coate (îi rămăsese de la fiul lui, care fugise din nenorocitul de vagon cu numărul opt). Cojocul îi era cam mic în umeri, mâinile îi ieşeau mult din mâneci, dar ţinea cald. Ignatov, care în ultimele zile îngheţase de-a binelea şi începuse să-şi îndese pe furiş iarbă şi frunze uscate sub cămaşă, n-a refuzat cadoul.

În prima zi cu zăpadă, cum mergea ca de obicei prin taiga în căutarea vânatului, lui Ignatov i-a venit ideea să omoare un urs: carnea s-o facă pastramă, iar din blană să facă haine. Ţăranii îi promiseseră să-l ajute – ştiau cum se zvântă, se înmoaie şi se tăbăceşte pielea. Nu strica un cojoc în plus iarna. Iar dacă se nimerea un urs mare se puteau face şi vreo două căciuli de blană…

Trebuia acţionat repede – animalul intra în hibernare. Vreme de trei zile, făcând bătături până la sânge în palme, Ignatov a săpat o groapă în taiga. Ţăranii şi-au oferit ajutorul, dar el a refuzat („Şi lemnele, lemnele? Cine o să le taie?“). A căptuşit pereţii cu buşteni netezi şi a înfipt un par ascuţit în mijloc. A aşezat deasupra vreascuri şi crengi de brad şi a presărat iarbă. Şi s-a pus pe aşteptat. Ursul nu s-a arătat.

De câteva ori a aruncat momeală în groapă – ba o veveriţă împuşcată

de el, ba jumătate de cocoş de munte. Dimineaţa, momelile nu mai erau în groapă: le şterpeleau fie râşii, fie jderii, după ce răscoleau vreascurile şi crengile puse cu grijă de Ignatov. Ursul n-a venit niciodată. Ignatov a mai trecut când şi când pe la groapă să verifice, apoi a renunţat. Nu-i părea rău de munca lui, ci de cele trei zile pierdute degeaba.

La sfârşitul lui octombrie, zăpada s-a aşternut definitiv în taiga. A venit iarna adevărată.

S-a hotărât să se lucreze în două schimburi. Dimineaţa, pe un întuneric albastru compact, plecau să taie copaci cei din schimbul întâi, punându-şi pe ei toate hainele călduroase existente în bordei. La amiază se întorceau, îşi uscau în grabă veşmintele ude de sudoare şi le dădeau celor din schimbul al doilea, care lucrau până apăreau stelele.

Ignatov le-a cerut celor rămaşi în tabără să împletească coşuri de nuiele. Pentru schimbul de seară era mai uşor: oamenii erau treziţi de semnalul de „alarmă“ obişnuit al lui Ignatov (bătaia cu revolverul în găleată) şi, fără să se ridice de pe priciuri, se apucau de împletit. Cei din schimbul de dimineaţă însă, după ce munceau cinci ore în aer rece, când veneau, se prăbuşeau istoviţi pe priciuri şi adormeau. În timpul ăsta, Ignatov rătăcea prin taiga. Îi dădea ordin lui Gorelov să-i trezească pe leneşi, iar cei care nu se supuneau rămâneau fără cină, singura masă din zi. În scurt timp, coşurile mari, mijlocii şi mici au umplut bordeiul şi aşa aglomerat. Odată, când deportaţii au îndrăznit să-l întrebe pe comandant dacă nu s-au adunat destule coşuri, el le-a răspuns: sunt destule, acum împletiţi rachete de zăpadă şi tălpici. Iar drept răspuns la tăcerea grăitoare, a strigat: „Iarna e la uşă, cum vreţi să mergeţi după lemne, ticăloşilor?“

Oamenii strângeau din dinţi, şuşoteau între ei, dar se supuneau.

Unii se îmbolnăveau, aveau febră multă vreme, tuşeau noaptea, deranjând somnul celorlalţi. Leibe le dădea fierturi din ierburi mirosind oribil. Dar de îndată ce în ochii bolnavului licărea cel mai mic semn de sănătate, când fruntea nu i se mai acoperea de sudoare şi reuşea să ajungă singur la latrina amenajată în „pridvorul“ bordeiului, Ignatov îl trimitea imediat la muncă.

„E inuman“, a zis Isabella într-o dimineaţă, când l-a pus pe Konstantin Arnoldovici, încă alb-vineţiu la faţă din cauza febrei de care abia scăpase, să iasă la tăiat de lemne împreună cu ceilalţi în pădurea care trosnea îngheţată. „O să ne omorâţi!“ „Cu cât mai puţine guri, cu atât mai uşor pentru ceilalţi“, i-a răspuns printre dinţi Ignatov.

Uneori, în ochii bătrânilor epuizaţi, mistuiţi de foame şi suferinţă,

Ignatov vedea un fel de ură timidă. Dacă n-ar fi avut revolverul la el, poate că ei ar fi încercat să-l omoare.

La începutul iernii, un eveniment cu totul neaşteptat i-a complicat lui Ignatov viaţa. În ziua aceea s-a îndepărtat foarte puţin de tabără. A inspectat activitatea în poiană, unde deţinuţii îşi ispăşeau pedeapsa prin muncă (să taie şi să doboare copaci, să-i cureţe de crengi şi rădăcini, să-i taie în buşteni şi să-i ducă pe tălpici în tabără, să lege în snopi crengile mari, să pună vreascurile în coşuri, iar în altele să pună scoarţa de mesteacăn şi de pin, conurile şi acele), apoi a plecat să vâneze. Erau încă foarte aproape glasurile tăietorilor de lemne, scârţâitul fierăstraielor şi trosnetul copacilor prăbuşiţi, când deodată aude foşnind ceva într-o tufă de ienupăr şi-i vede ramurile scuturându-se: părea să fie un animal mare.

Ignatov încremeneşte şi, încet, foarte încet, duce mâna la revolver. Degetele îi alunecă fără zgomot pe toc, ca umbrele. În sfârşit, simte în palmă greutatea rece a armei.

Tufişul se scutură în continuare, ca şi cum cineva l-ar mişca din partea opusă. O creangă pârâie sub o labă grea. Un urs? A catadicsit să vină în vizită. I-am săpat groapă, i-am pus momeli, şi el a venit singur, nechemat, lăcomindu-se la conurile de ienupăr.

Să tragă acum, orbeşte? Ar putea să-l rănească, dar nu să-l omoare. Fie s-ar înfuria şi l-ar face bucăţi, fie s-ar speria şi ar fugi fără să-l mai poată prinde. Trebuie să aştepte până când se arată la faţă. Atunci poate să tragă ţintind locul vulnerabil – în botul deschis sau în ochi, ca să fie sigur.

Tufa se scutură apropiindu-se cu crengile. Vine, tălâmbul, vine direct în mâinile lui! Ignatov ridică revolverul, pune cealaltă mână deasupra, se pregăteşte să tragă piedica. Acum nu poate – l-ar auzi ursul. Dar, îndată ce scoate nasul – trage piedica şi glonţul –, direct în faţă, direct în faţă! Gâtul uscat înghite cu greu cocoloşul de salivă. Zgomotul înghiţiturii pare asurzitor. Tufa tremură din nou şi de după ea se iveşte Zuleiha. Ignatov scoate un mormăit enervat şi lasă în jos mâna cu revolverul. Pentru o clipă i se pare că n-are destul aer.

— Dacă te omoram?

Două ciori zboară speriate dintr-un copac şi se îndreaptă spre vârfurile brazilor. Zuleiha se retrage, îşi acoperă cu palmele rochia bombată pe pântec şi-l priveşte cu teamă.

— Păi am avut toată înţelegerea faţă de tine, te-am lăsat la bucătărie, să ai grijă de foc. Şi tu pleci la plimbare prin pădure?!

— Am vrut să adun alune sau fructe de pădure, şopteşte ea. Mi-e foarte foame.

— Foame ne e tuturor!

Ignatov ţipă atât de tare, încât îl aud probabil şi tăietorii de lemne.

— Nu pentru mine, spune ea continuând să se retragă şi lipindu-şi spinarea de un mesteacăn bătrân, cu scoarţa crăpată şi plină de pete negre. Pentru el.

Îşi pleacă ochii spre căpşorul abia vizibil pe pieptul ei. Ignatov face un pas şi îşi apropie faţa de el. Respiră greu, zgomotos.

— Trebuie să te supui fără discuţii, zice el. Ţi s-a ordonat să stai în tabără, acolo să stai. Îţi ordon să te duci după fructe de pădure, te duci. Clar?

Pruncul scânceşte neliniştit la pieptul Zuleihăi, se agită, gângureşte. Din deschizătura rochiei apare pentru o clipă şi dispare o mânuţă mică şi boţită, cu degeţele curbate.

— Vezi, iar vrea lapte. Zuleiha îşi descheie nasturii de la piept. Pleacă de-aici! Trebuie să-l hrănesc.

Ignatov stă pe loc furios, nu se mişcă. Copilul plânge supărat, ridicându-şi năsucul şi căutând sfârcul mamei cu guriţa deschisă.

— Pleacă, îţi zic! E păcat să te uiţi.

Ignatov nu se clinteşte din loc, o priveşte ţintă. Copilul izbucneşte într-un plâns amarnic, furios, încreţindu-şi feţişoara bătrânicioasă. Zuleiha scoate din rochie sânul plin, cu câteva picături de lapte în vârful sfârcului, şi i-l vâră în gura deschisă. Plânsul încetează brusc – copilul mănâncă lacom, icnind, strângându-şi şi umflându-şi rapid obrăjorii rumeni, unde lacrimile neuscate încă se amestecă cu picăturile albe de lapte.

Sânul femeii e mic, rotund, plin. Ca un măr. Ignatov nu-şi poate lua ochii de la el. Simte în burtă un val fierbinte, uriaş, leneş. Se spune că laptele de femeie e dulce la gust… Face un pas înapoi. Vâră revolverul în toc şi închide capsa. Porneşte spre pădure, dar după câţiva paşi se întoarce:

— După ce-l hrăneşti, te duci direct la tabără. Şi urşii sunt înfometaţi.

Se îndepărtează pe poteca bătătorită dintre brazi. Are încă în faţa ochilor mâna mică pătrunzând în deschizătura rochiei şi scoţând sânul plin şi rotund, alb ca laptele, cu vinişoare albăstrui, pe care arde sfârcul rozaliu ca fructul pădurii.

Nu-i de glumă, jumătate de an fără muiere…

Începând din ziua aceea, Ignatov s-a străduit să nu se mai uite la Zuleiha. Nu era uşor în bordeiul atât de strâmt. Când ochii li se întâlneau

uneori, simţea din nou în burtă valul acela fierbinte şi îşi ferea imediat privirea.

Ignatov şi-a ales cele mai bune tălpici de zăpadă. Deportaţii împletiseră câteva zeci de perechi, dar cele alese de el, ieşite din mâinile cu degete noduroase ale babei Ianipa – o femeie tăcută, din etnia mari, cu faţa maronie de tot şi ochii mici, pierduţi în sprâncenele stufoase şi zbârciturile adânci –, erau cele mai căutate: stăteau bine fixate pe picior, nu se afundau în zăpadă, n-o lăsau să treacă prin ele. Le purta de trei luni. Nuielele de mesteacăn se scorojiseră la margini, se uzaseră. Ignatov voia să-i mai comande o pereche femeii, dar de câteva săptămâni ea nu se mai ridica din pat – se îmbolnăvise.

Tălpicile făcute de alţii erau grele, incomode: mergeau pentru un drum scurt după lemne, dar nu pentru expediţii de vânătoare lungi şi rapide. Creaţiile leningrădenilor erau urâte, cu greu te lămureai că erau tălpici, aminteau fie de o formă bizară de mătură, fie de un coş nereuşit. „Suprematism“[21] – spusese la un moment dat Ikonnikov, uitându-se la împletitura ciufulită ieşită din mâinile lui. Zelosul Gorelov voise să scoată „suprematismul“ din bordei, dar comandantul nu-l lăsase: ceruse să fie atârnat sub tavan (pe podea nu mai era loc)…

Ignatov îşi mişcă anevoie tălpicile pe zăpada îngheţată, compactă şi tare. Îşi ascultă paşii. Cerul de ianuarie e cenuşiu şi rece, nori întunecoşi atârnă nemişcaţi, printre ei scânteiază auriu soarele amurgului. E timpul să se întoarcă.

Astăzi n-a vânat nimic.

În lunile petrecute în taiga, Ignatov nu devenise un vânător în adevăratul sens al cuvântului. Învăţase să meargă neauzit, să aibă auzul ascuţit, să tragă perfect la ţintă. Ştia acum să deosebească urmele pe zăpadă de parcă citea mesajele animalelor: urmele lungi şi răsfirate – ale iepurilor, cele mai mari şi mai apăsate – ale bursucilor, cele uşoare şi lăbărţate – ale veveriţelor. Uneori chiar simţea animalul, îşi întindea mâna cu revolverul şi apăsa pe trăgaci până să apuce să vadă vânatul fugind prin tufişuri. Dar nu putea să-i placă vânătoarea cu adevărat. Îi plăcea să urmărească şi să tragă altfel, într-o ţintă la vedere, care să-l îndreptăţească să tragă. Ca în luptă: îl vezi pe inamic şi te năpusteşti asupra lui sau îl urmăreşti şi îl păleşti cu sabia. Totul e simplu şi clar. La vânătoare însă e complicat. Uneori îşi închipuia că animalele pădurii se târau afară din vizuinile şi bârlogurile lor fără să se ascundă, fără să-l ocolească, fără să-şi acopere urmele, şi alergau

în şiruri egale pe un câmp uriaş. El era în urma lor, pe cal; ţintea cu revolverul şi le împuşca, unul după altul, unul după altul. Asta da vânătoare. Dar aşa…

Norocul la vânătoare era zgârcit cu Ignatov, rareori se bucura de reuşită. Cea mai mare reuşită a fost, fireşte, elanul. S-a întâmplat în decembrie, chiar înainte de Anul Nou. Ignatov s-a dus întâmplător la groapa pentru urs săpată în toamnă, uitată deja, şi a văzut că nimerise ceva acolo. Emoţionat că dăduse peste o pradă de zile mari, s-a uitat înăuntru: ceva uriaş, de culoare gri-închis, zăcea pe fundul gropii, abia mişcându-şi picioarele păroase, cu copite lungi ca nişte degete. Pe ţăruşul ascuţit, îndreptat în sus, se împleteau măruntaiele roşii-maronii, din care ieşea încă aburul. Ignatov a alergat într-un suflet la tabără. A sosit în goană, gâfâind, cu o privire sălbatică, de i-a speriat pe toţi. Bărbaţii s-au adunat, s-au urcat în săniile cu tălpi late şi, cu torţe improvizate, au plecat repede în pădure. Ignatov se temea că lupii vor fi ademeniţi de mirosul cărnii, dar în groapă au găsit doar un râs care se înfrupta din pradă şi îşi rânjea cu răutate colţii curbaţi, mânjiţi cu sângele elanului. Ignatov l-a împuşcat. Au cărat prada în bordei şi au avut de mâncare aproape o săptămână. Aşa au serbat Anul Nou.

În groapă nu mai căzuse nimic de atunci. Părea că elanul consumase dintr-odată toată porţia de noroc a lui Ignatov – n-a mai avut parte decât de prăzi mărunte, nesemnificative. Salvarea a venit de la Lukka. Angara se acoperise de gheaţă încă din noiembrie. Bărbaţii au tăiat sub supravegherea lui Lukka vreo zece copci mari, şi de atunci el a început să-şi petreacă zile întregi pe gheaţă. Aducea plătici late şi plate ca nişte farfurii, cu reflexe de culoarea mierii, ştiuci cu pete verzi şi rânjet rău şi nişte peşti sidefaţi, cu o înotătoare romboidală mare pe spinarea grasă, necunoscuţi lui Ignatov.

Dar în curând Lukka s-a îmbolnăvit. Mulţi au căzut la pat după Anul Nou, numai Ignatov se ţinea tare. A trebuit să renunţe la mersul în pădure după lemne în două schimburi – acum lucrau într-un singur schimb, şi numai cei sănătoşi (mai bine zis, nu foarte bolnavi). Ignatov l-a scutit de muncă şi pe profesorul Leibe fără prea mare tragere de inimă: cineva trebuia să aibă grijă de lazaret. Din cauza bolii lui Lukka au fost nevoiţi să mănânce din proviziile de peşte. Peştele uscat nu le-a ajuns pentru multă vreme, în câteva zile au mâncat tot ce pregătiseră în toamnă. Acum singura lor nădejde era Ignatov.

Merge pe zăpadă. Brazii gonesc pe lângă el, sprijinindu-şi de troiene crengile lor mari, aplecate sub greutatea pernelor de zăpadă. Tufişurile sunt

umflate ca nişte bolovani albi şi rotunzi, trunchiurile pinilor scânteiază aurii, acoperite de un strat gros de promoroacă. El coboară în poiana cunoscută, cu scheletul carbonizat al mesteacănului uriaş aflat într-un colţ al ei, traversează pârâul îngheţat, cu movile formate din bolovanii acoperiţi de troiene. Tabăra e aproape, simte vag în nări mirosul dulce-amărui de fum.

În lumina zgârcită a amurgului, vede printre copaci nişte pari înalţi, în vârful cărora rânjesc două tigve cenuşii. Una mare şi lunguiaţă, cu botul curbat, pregătit să rumege, cu dinţii mari şi plaţi şi coarnele cu rădăcini zdravene, crescând direct din orbitele mici, ovale – elanul. A doua, mică şi rotundă, ca un cartof, cu o gaură neruşinată în loc de nas, cu colţi ieşiţi în afară din maxilarele aşezate strâns unul peste altul – râsul. Lukka atârnase tigvele ca să alunge duhurile pădurii. Ignatov a vrut să înlăture simbolul revoltător al contrarevoluţiei, dar, observând privirile rugătoare ale ţăranilor, a scuipat dispreţuitor şi le-a lăsat acolo. Şi-a zis: tigvele astea mai bine ar alunga boala. Aşa că au rămas atârnate în pari: dimineaţa îl petreceau pe Ignatov la vânătoare, privind în urma lui cu orbitele lor negre; seara îl întâmpinau, uitându-se cu indiferenţă la mâinile lui: Ce-a adus? Are cu ce-i hrăni pe oameni, sau a sosit vremea morţii?

Ignatov se fereşte de privirea fixă a tigvelor, grăbind posac pasul când trece pe lângă ele, şi intră în bordei. Până să intre numără din obişnuinţă troienele înalte şi rotunde ca nişte ciuperci – stivele de lemne. Se împuţinaseră în ultima lună – deportaţii începuseră să consume din rezerva de lemne. Uneori, taigaua era cuprinsă de viscol – vuia zile întregi deasupra bordeiului, cânta şi urla în hornul sobei; zăpada zbura deasupra pământului în valuri compacte, întunecând soarele. Pe o asemenea vreme crâncenă nu se putea merge la pădure – era moarte curată. Chiar şi până la stivele de lemne se duceau legaţi cu o funie: căutau lemnele cu mâinile, pe pipăite, înotând în zăpada până la brâu, şi se întorceau în bordei trăgând de funia legată cu un capăt de talie şi cu celălalt de intrarea în bordei. Când au apărut bolile şi deportaţii n-au mai putut să taie lemne în pădure în cantităţi suficiente, aşa cum reuşiseră cât de cât pe vreme frumoasă, rezervele au început să se topească şi mai repede…

Ignatov îşi înfige tălpicile în mormanul de zăpadă de la intrare, se lasă în genunchi şi se strecoară în bordei. Uşa de la intrare, împletită din nuiele de mesteacăn şi întărită cu iarbă amestecată cu lut, zace pe pământ – trebuie să fie ridicată şi potrivită în locul rămas gol. Ignatov ajunge în „vestibulul“ rece. Coboară treptele de pământ, dă deoparte poloagele

(rogojinile, pieile de elan). Pătrunde în spaţiul strâmt, plin de aer cald şi greu, de miros de ierburi, peşte, scoarţă de copac, ace de brad, fum, pietre încinse, zgomot de tuse şi conversaţii tihnite.

A sosit acasă.

Undeva în adâncul bordeiului, nişte glasuri obosite amuţesc brusc. Deasupra cazanului cu apă fierbinte, o rază jucăuşă luminează inegal feţele întunecate, cu pomeţi proeminenţi, brăzdate de zbârcituri adânci. Zeci de ochi stau aţintiţi asupra lui, asupra mâinilor lui goale.

Nu se uită la ei, se îndreaptă spre priciul lui. Scoate de sub perna din crengi de brad sacul cu cartuşe, care s-a golit simţitor în cursul iernii (de când a venit iarna nu l-a mai ascuns în pădure, îl ţine la căpătâiul priciului). Îşi încarcă revolverul. Fără să-şi dea jos cizmele înfăşurate în bucăţi din blana râsului, se întinde şi îşi pune sub cap mâna cu revolverul. Îşi acoperă ochii, continuând să simtă privirile aţintite asupra lui.

În astfel de momente avea de obicei accese de mânie, îi venea să-şi fluture arma şi să strige: „Ce vă holbaţi aşa, ticăloşilor?“ Astăzi însă nu are putere. L-a copleşit oboseala grea, apăsătoare. Trebuie să-şi usuce cizmele, să bea măcar apă fierbinte ca să-şi umple cu ceva golul care îi seacă stomacul. Acuşi, îşi zice el. Acuşi, acuşi…

— Ei, nu-i nimic, o să mâncăm solianka[22].

Isabella scoate cu o lingură sare dintr-un sac burduşit şi o pune în cazanul care clocoteşte pe foc. Apa transparentă se tulbură, se albeşte de parcă e amestecată cu lapte, sfârâie şi, după o clipă, devine din nou transparentă. Solianka e gata.

Nu prea e nimeni amator. Cei mai mulţi nici măcar nu se ridică de pe prici, se întorc cu faţa la perete. Lângă cazan se aşază doar Konstantin Arnoldovici şi Ikonnikov.

Konstantin Arnoldovici îşi priveşte îndelung lingura improvizată din cochilie de stridie şi deodată zâmbeşte:

— Mă simt ca pe Avenue Foch: stridii *à la neige*, o cupă de Montrachet…

— Şi totuşi, îi prinde din zbor vorbele Ikonnikov, sorbind cu poftă din solianka, cele mai bune stridii erau pe Rue de Vaugirard, cred că sunteţi de acord.

— Ilia Petrovici, dragul meu! De unde ştii dumneata? Erai foarte tânăr şi nu aveai ochi pentru nimic altceva în afară de crochiuri. E uimitor până şi că ai ieşit vreodată din Montmartre ăla al dumitale.

— *Messieurs, ne vous disputez pas!*[23] râde Isabella bătând cu lingura în

marginea cazanului ca şi cum ar aduna bucăţele de carne grasă, felii transparente de lămâie şi cerculeţe mici de măsline.

Gorelov se trânteşte alături, scoate o lingură din sân, se linge pe buze şi se uită cu un aer feroce la cei care stau de vorbă. Conversaţia încetează.

Zuleiha îşi lipeşte faţa de căpşorul lui Iusuf. Ignatov s-a întors iar cu mâinile goale de la vânătoare. Astăzi nu-i nimic de mâncare la cină, prin urmare n-o să aibă lapte. De altfel, acum are tot mai puţin chiar şi după ce mănâncă.

A început să i se împuţineze pe la mijlocul iernii. Mai întâi a crezut că-i de la mâncarea săracă, dar, când în ianuarie au mâncat o săptămână întreagă pe săturate carne grasă şi gustoasă de elan, şi sânii i-au rămas la fel de slabi şi de moi, a înţeles că i se termină laptele. S-a apucat să-şi hrănească fiul cu carne şi peşte. Ar fi fost mai bine, fireşte, cu cartofi sau pâine, dar de unde să le ia… Punea o bucăţică într-o cârpă şi o băga între gingiile mici, fără dinţi – la început, Iusuf o scuipa, apoi a prins gust, a supt. Sărătura nu-i plăcea, plângea, aşa că Zuleiha nu-i dădea peşte uscat. Când au venit câteva zile de foamete mare, a încercat să fiarbă conurile galbene şi aromate de pe crengile de brad, dar de la hrana vegetală copilul a făcut o diaree cu cocoloaşe lipicioase, verzi ca smaraldul, şi doctorul Leibe a certat-o groaznic (nici nu ştia femeia că el poate să ţipe aşa de tare şi de fioros).

După Anul Nou au izbucnit bolile, şi Ignatov a renunţat la expediţiile cumplite în pădure după lemne de două ori pe zi. Mulţi dintre deportaţi rămâneau în bordei în timpul zilei, şi Isabella o înlocuia deseori pe Zuleiha lângă sobă – în felul ăsta putea şi ea să stea întinsă fără să se mişte, să-şi lase privirea obosită asupra fiului adormit şi să-i asculte respiraţia liniştită şi egală. Momentele de somn ale lui Iusuf ajunseseră o desfătare pentru Zuleiha. Cu atât mai aprige şi mai amare i se păreau momentele când se trezea şi începea să plângă strident cerându-şi dreptul la mâncare: băieţelul ei voia să mănânce tot timpul.

În schimb, ea voia să-l pună pe picioare. Închidea ochii, şi-l închipuia măricel – nu mai avea picioarele strâmbe şi subţirele, ci puternice şi grăsuţe, cum au copiii sănătoşi, avea degeţelele cu unghii frumos crescute, rotunde şi rozalii, şi capul acoperit cu păr negru, des – tropăia prin bordei în întâmpinarea ei. Îşi mişca piciorușele, se legăna ca o răţuşcă – mergea. Avea ea oare să trăiască până atunci? Dar el?

Gândindu-se întruna la fiul ei, Zuleiha uita adesea de durerea surdă din

burtă – o rodea înăuntru tot timpul, din când în când avea momente de slăbiciune. Se temea să nu se îmbolnăvească: cine va avea grijă de Iusuf? Viaţa trecută – întinderile Iulbaşului, Murtaza cel ameninţător, Strigoaica cea crudă, drumul lung în vagonul din scânduri, îmbibat cu mirosul a sute de oameni – toate astea erau atât de departe, şi după atâtea schimbări bruşte i se păreau un vis pe jumătate uitat, o amintire înceţoşată. Oare ei i se întâmplaseră toate astea? Viaţa ei de acum însemna: să înţeleagă privirea liniştitoare a doctorului („O să fie totul bine cu Iusuf, nu-ţi face griji, Zuleiha"), să-i aştepte pe Ignatov de la vânătoare şi pe Lukka de la pescuit („Carne, astăzi mâncăm carne!"), să se ghemuiască pe prici lângă copilul adormit şi să inspire, să tot inspire mirosul lui delicat…

În bordei e linişte. Deportaţii dorm strânşi unii în alţii: după ce au mâncat solianka, Konstantin Arnoldovici şi Isabella fornăie îmbrăţişaţi, Ikonnikov sforăie subţirel, Gorelov a căzut într-un somn greu, nervos, Ignatov zace nemişcat, ca mort, pe priciul lui separat de ceilalţi.

Iusuf tresare, mişcă din năsuc prin somn – o caută. De puţin timp, Zuleiha a încetat să-l mai ţină pe trupul ei, şi el s-a învăţat să trăiască singur, fără ca mirosul şi căldura mamei să-l înconjoare din toate părţile. Dar îndată ce o simte lângă el dă iar să se frece de ea, să se lipească de ea cu fiecare centimetru de piele. Şi acum, găsind-o cu faţa pe mama lui, se ghemuieşte la pieptul ei turtindu-şi nasul. Stă liniştit un minut-două, apoi începe să se agite, să plescăie din buze – simte mirosul laptelui. Acuşi o să se trezească.

Chiar aşa se întâmplă. Geme, scânceşte de câteva ori, apoi izbucneşte într-un plâns flămând, cerând de mâncare. Zuleiha îşi ia fiul în braţe liniştindu-l drăgăstos. Pipăie cu degetele marginile desfăcute ale *kulmekului*, le dă repede deoparte. Scoate sânul moale şi uşor şi-l pune în guriţa deschisă lacom. Iusuf suge grăbit sfârcul flasc, apoi îl scuipă – nu e lapte. Plânge mai tare. Cineva tuşeşte răguşit în adâncul bordeiului, altcineva se foieşte în somn bolborosind ceva nedesluşit.

Zuleiha îl mută pe Iusuf pe braţul celălalt şi-i dă al doilea sân – pruncul tace o clipă, sfâşiind furios sfârcul cu gingiile fără dinţi. „Mă doare", remarcă ea cu bucuroasă uluire. „O fi deja primul dinţişor?" Nu apucă să-şi ducă gândul la bun sfârşit, că Iusuf scuipă sânul care l-a amăgit cu mirosul lui cunoscut şi începe să plângă cu suspine. Loveşte cu pumnişorii aerul, şi într-o clipă feţişoara i se înroşeşte invadată de sânge. Ea sare în picioare şi îşi leagănă copilul, aplecându-se ca să nu dea cu capul în săculeţii cu pene, coşurile, legăturile de scoarţă de mesteacăn şi de

conuri şi în alte catrafuse.

Reuşea uneori să-l potolească legănându-l, să-l convingă şoptindu-i blând la ureche, şi el adormea nemâncat, dăruindu-i Zuleihăi câteva ceasuri de viaţă fără plânsete. Încercase odată să-l lase în leagăn – un coş mare, atârnat de tavan –, dar el refuzase să adoarmă singur. Voia tot timpul în braţele mamei.

Zuleiha îşi lipeşte buzele de căpşorul fierbinte şi transpirat. Susură în urechiuşa delicată cântece de leagăn pe jumătate uitate, îi vorbeşte în şoaptă. Îl leagănă mai întâi încetişor şi lin, apoi mai tare, mai violent, cu mişcări mai largi. Îi pune în guriţă o suzetă improvizată dintr-o cârpă – el o scuipă şi continuă să ţipe. Între buzele larg deschise, aproape vinete de la atâta urlat, se văd bine gingiile mititele, de un roz-închis la culoare, strălucind de salivă – sunt perfect netede, n-a apărut primul dinte. Iusuf are aproape şase luni şi încă nu i-au crescut dinţii.

Zuleiha zgâlţâie trupuşorul încordat ca un arc. Plânsul e atât de tare şi de ascuţit, că te dor urechile. Oamenii se foiesc pe priciuri, oftează, dar continuă să doarmă – s-au obişnuit.

Ea apucă lingura cuiva rămasă de la cină, culege de pe fundul cazanului câteva picături de solianka şi i le pune în gură lui Iusuf. Acesta se încruntă supărat, scuipă, urlă înecându-se. Vocea i-a obosit, e fornăită, locul moale din creştet îi pulsează puternic şi rapid, de zici că acuşi explodează.

O doare spinarea. Zuleiha pune trupuşorul scuturat de plâns pe prici şi se aşază lângă el. Îşi lasă capul pe genunchi, îşi acoperă urechile, dar nu se face mai linişte – plânsetul copilului parcă i s-a cuibărit în cap. În astfel de momente i se pare că lui Iusuf i-ar fi fost mai uşor dacă s-ar fi *dus* la naştere.

Observă cu coada ochiului ceva mişcare în mijlocul bordeiului – pare că o rafală de vânt face să tresară, să freamăte şi să se unduiască umbre lungi, pornite din gura sobei. Zuleiha ridică privirea. Chiar lângă sobă, pe un pat de scânduri noduroase, tăiate dintr-o buturugă bătrână de pin, şade Strigoaica sprijinindu-şi coatele pe genunchii depărtaţi.

Petele de la lumina galbenă a focului tremură pe fruntea ei pergamentoasă, îi alunecă pe obrajii proeminenţi, se scurge în cutele gurii şi în orbitele ochilor. Cozile subţiri îi atârnă ca nişte frânghii zdrenţuite până la podea. Cerceii de aur mat, în formă de semilună, se leagănă abia vizibil pe lobii zbârciţi, împroşcând scântei pe pereţii întunecaţi, pe priciurile şi trupurile oamenilor care se foiesc în somn.

Strigoaica amestecă îndelung solianka rămasă, apoi scutură cu grijă

lingura şi o pune pe marginea cazanului.

— Fiul meu n-a plâns aşa, zice ea încet. N-a plâns aşa.

Picături albe de solianka se scurg din adâncitura lingurii şi cad cu zgomot înapoi în cazan. „Cum de le aud printre plânsete?“ se miră Zuleiha.

Iusuf se zbate în continuare, horcăie în braţele ei. Un mic spasm străbate trupuşorul contorsionat, buzele i se învineţesc tot mai mult.

Picăturile continuă să cadă din lingură în cazan – mari, grele, vâscoase. Fiecare dintre ele pare o lovitură de ciocan. Acum nu mai clipocesc, bubuie de-a dreptul. Atât de tare, încât acoperă glasul pruncului.

Zuleiha se apropie de cazan şi ia lingura făcută din cochilie de scoică. O strânge în pumn şi loveşte cu vârful subţiat, de culoarea sidefului, în degetul mijlociu de la mâna cealaltă, drept la mijloc. Tăietura mică şi adâncă, asemenea unei semiluni, împroaşcă stropi închişi la culoare, roşii-rubinii. Se întoarce la prici şi pune degetul la gura copilului. Simte pe dată gingiile mici strângându-se, muşcându-i unghia. Iusuf suge lacom, scânceşte şi se linişteşte încetul cu încetul. Încă respiră repede, încă îi tresar din când în când mânuţele. Dar nu mai ţipă – mănâncă cu poftă scâncind, aşa cum sugea odinioară laptele ei. Zuleiha se uită cum albăstreala se retrage de pe buzele micuţe, cum obrajii îi devin rozalii, cum ochii i se închid liniştiţi şi i se umplu treptat de somn. Cum îi înfloresc în colţurile gurii mici balonaşe roşii, apoi se sparg şi se scurg sub bărbie în pârâiaşe şerpuitoare.

N-o doare deloc.

Ridică ochii – lângă sobă nu mai e nimeni.

Primăvara a venit deodată, pe neaşteptate – gălăgioasă, plină de arome. Prin ferestruicile bordeiului, astupate cu bucăţi de cârpă, a intrat toată dimineaţa ciripitul necontenit al păsărilor, mai întâi ca o chemare, ca o ademenire, şi în cele din urmă s-a transformat într-un gând limpede, apăsător: trebuie să plece la vânătoare.

Ignatov se freacă la ochi. În ultima vreme, corpul i-a devenit uşor, de parcă n-ar avea oase, şi totuşi îi e greu să-l poarte, nu ştie nici el de ce. Şi să gândească îi e greu. Îşi simte capul golit de gânduri, parcă ar fi o suprafaţă plană, ca o hârtie; şi gândurile la fel: lipsite de consistenţă, volatile, ca umbrele ori mirosurile, nu le poate prinde, nu le poate duce până la capăt. Şi de aceea gândul ăsta matinal – încet, mişcându-i-se în ţeastă ca un peşte leneş – pare atât de important şi de necesar: trebuie să se ridice şi să plece la vânătoare.

Ieri nu s-a dus nicăieri, a zăcut toată ziua pe prici şi s-a odihnit. Larma insistentă a păsărilor l-a trezit acum, l-a înviorat, l-a făcut să spere din nou: dacă reuşeşte să doboare vreo pasăre? Trebuie să se scoale neîntârziat şi să plece la vânătoare.

Ignatov îşi dă jos picioarele de pe prici – pojghiţa de gheaţă de pe podea scrâşneşte (de multă vreme apa a intrat în bordei, de când a pornit să se topească zăpada). Îşi găseşte revolverul la căpătâi, apoi scotoceşte îndelung în săculeţ după un cartuş: e ultimul. Cum a zis Kuzneţ la despărţire? Că o să-i ajungă pentru toate animalele din taiga? Ei bine, se vede treaba că n-au ajuns. E chiar caraghios, ar trebui să râdă în hohote ca de o glumă bună, dar uite că n-are putere. O să râdă mai târziu, când s-o întoarce de la vânătoare. Numai să nu uite gluma. Ignatov aruncă săculeţul gol, deschide cu greutate butoiaşul şi pune cartuşul. În ultima vreme a devenit dificil să umble cu revolverul – atârnă prea greu. La fel de apăsător ca gândul insistent: trebuie să plece neîntârziat la vânătoare şi să se întoarcă cu prada.

Se sprijină cu mâinile de marginea priciului şi se ridică în picioare. Capul i se învârte, nu mai are aer în plămâni, s-a dus cine ştie unde. Ignatov stă drept, ţinându-se de stâlpul făcut dintr-un buştean, şi aşteaptă ca pereţii să nu se mai clatine. Când îşi revine din ameţeală şi îşi recapătă suflul, porneşte spre ieşire.

Deportaţii stau pe prici îngrămădiţi unii într-alţii, îmbrăţişaţi, fără să se mişte. Poate că dorm. Ordonase supraveghetorilor să-i controleze în fiecare dimineaţă: dacă găsesc vreun cadavru, să-l scoată afară imediat. Poate ar trebui să facă controale mai des – de două ori pe zi.

Lângă sobă se mişcă uşor un morman mic de zdrenţe – Gorelov. Din când în când scuipă cu zgomot şi zvârle câte un lemn în sobă: astăzi e de serviciu. Lemne sunt puţine, numai pentru jumătate de zi – atâta a rămas din stivele cândva mari, înalte. În ultima vreme le ardeau cu economie, câte puţin, amestecându-le din când în când cu nuiele din coşuri şi din rachetele de zăpadă – au pus pe foc tot ce împletiseră toamna, până şi „suprematismul“ lui Ikonnikov, curăţând în prealabil scoarţa moale (pe care au pisat-o, au fiert-o şi au băut-o). Dar lemnele s-au împuţinat rapid – parcă se topeau. „La noapte o să crăpăm“, îl fulgeră gândul, dar parcă nu-i pasă.

Pe bârna de la intrare e gravat calendarul – invenţia lui Konstantin Arnoldovici. Jumătate din august, septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie, ianuarie şi chiar februarie, scrijelite cu o mână sigură. Din martie, semnele au devenit neregulate, abia vizibile, inegale, iar către

aprilie au dispărut cu totul. Acum nu mai contează – probabil s-a terminat şi aprilie.

Ignatov îşi face loc pe sub pielea elanului, tare ca scoarţa de copac, ciopârţită nemilos cu cuţitul – tăiaseră pielea în diferite locuri, o fierseseră, dar de mâncat nu reuşiseră s-o mănânce, era prea tare. În schimb mâncaseră ambele coarne. Şi acele de conifere de pe crengile aşezate pe priciuri ca să fie mai moi. Şi ierburile de leac pregătite de Leibe.

Ignatov, ghemuit pe vine, împinge cu capul în uşa de la intrare, îi dă un brânci – aerul proaspăt şi zgomotul picăturilor de apă năvălesc prin deschizătura uşii. În faţa ochilor lui se întinde poiana încă acoperită cu zăpadă, dar pe alocuri se vede aburind pământul negru; se văd urmele stivelor de lemne, nişte cercuri negre marcate cu pietre de râu. În depărtare, pădurea e tăcută, transparentă: brazi cu trunchiuri de un cenuşiu blând, arătând vlăguiţi după o iarnă întreagă, mesteceni rari cu trunchiurile pătate cu alb şi negru şi crengile subţiri, arbuşti de ienupăr cu dantela lor roşiatică, fragilă.

Capul i se învârte din nou de la mirosul pământului reavăn. Stând ghemuit pe vine, îşi trage sufletul în uşa bordeiului, se uită cu pleoapele pe jumătate închise la apa întunecată a Angarei. S-a dezgheţat cu câteva zile în urmă. Toată iarna i-a speriat cu movilele ei de gheaţă îndreptate spre colina pe care se aflau. Apoi acestea au început să strălucească din loc în loc, gheaţa s-a rupt, apărând pete mari şi cenuşii, jucând în soare, şi deodată s-a prăbuşit, spărgându-se în cioburi ascuţite de un alb orbitor, care au pornit-o pe apă. „N-ai să-mi vii de hac“, s-a gândit atunci Ignatov, urmărind goana ameninţătoare a bucăţilor de gheaţă pe râul umflat. Acum apa e liniştită, a căpătat culoare întunecată, a înghiţit toată gheaţa. A devenit la fel de albastră şi de strălucitoare ca astă-vară.

Târându-şi picioarele încălţate în cizmele uzate, care şi-au pierdut forma, şi ţinând revolverul în mâna întinsă, Ignatov merge prin taiga la vânătoare. În urma lui rânjesc tigvele înfipte în pari: vechii tovarăşi, elanul şi râsul, doi glutoni dinţoşi, un bursuc cu fruntea teşită.

Deasupra, în încâlceala ramurilor subţiri, pline de muguri, şi a crengilor jumulite de brad, larma păsărilor e în toi: cântă, ciripesc, scot triluri. Ignatov îşi ridică privirea: vede pete albastre, roşii, galbene ce se leagănă, sar, zboară. Păsările sunt prea sus – nu se văd bine, nu are cum să le nimerească. Dar mugurii va trebui să-i culeagă la întoarcere, pentru cină.

Ţinându-se de trunchiuri şi crengi, ocolind troienele topite pe dedesubt şi bălţile cu apă neagră stătută, Ignatov se adânceşte agale în adâncul

pădurii. Picioarele îl poartă singure, şi el se supune. Cum-necum, trece pe malul celălalt al pârâului descoperit nu demult, care susură printre pietre. Urcă pe movilele de pământ cenuşii, împănate cu conurile de anul trecut, printre trunchiurile de pin roşii ca focul. Taigaua îl cheamă: vânatul o să apară în curând, în curând.

Se sprijină gâfâind cu spatele de un pin bătrân şi înalt. Pieptul îi bubuie, picioarele i se înmoaie, i se îndoaie de la genunchi – s-au dezobişnuit să meargă atât de mult. De fapt, a ajuns destul de departe. Să pornească înapoi? Ignatov îşi pune mâna pavăză la ochi – urechile îi ţiuie insuportabil de la atâta ciripit de păsări. Se vede treaba că taigaua te păcăleşte, te ademeneşte, nu te lasă să te întorci.

Deodată aude un foşnet foarte aproape. Pe o creangă, chiar lângă faţa lui Ignatov, e o veveriţă: slăbuţă, de un cenuşiu murdar, cu blana albă şi jigărită pe burtă, cu obrajii galbeni, are la urechi smocuri de păr lungi, hoţomana – carne! Se uită la el cu ochişorii ei căprui, strălucitori, şi, ţuşti!, în sus pe trunchi. El întinde mâna tremurândă, cu revolverul devenit dintr-odată groaznic de greu. Coada stufoasă flutură batjocoritor în aer, ca fulgerul urcă în înălţimi, îl tachinează, se contopeşte cu crengile dese, cu scoarţa crăpată, cu razele soarelui, care îl împung ca acele, apoi dispare. Şi, lovit de coada ei mare, cerul începe deodată să se învârtă, mai repede, tot mai repede, şi-l urmează coroanele copacilor, norii…

Ignatov se încruntă şi lasă capul în jos. Să se întoarcă? În faţa lui – păsările îl cheamă, strigă, îi fac promisiuni. Cu pleoapele închise, cu ochii plecaţi, fără să se uite la cerul năucitor, păşeşte înainte. Se împiedică de o rădăcină de copac şi cade. Cum de nu şi-a dat seama mai devreme că e mai comod să se târască? Îşi continuă drumul în patru labe, privind doar în pământ.

Foarte aproape, printre rădăcinile noduroase de pin, se zăreşte o spinare mică, de un roz delicat, scânteiază o pereche de ochi curioşi – o gaiţă saltă cu un aer preocupat. Uite cine cântase în tot timpul ăsta! Uite cine-l ademenise! Ignatov îndreaptă neîncrezător mâna spre gaiţă. Zvârrr! A zburat. Îşi ridică privirea s-o urmărească, dar şi-o lasă în jos repede, fiindcă cerul se învârte iar.

Şi deodată îşi dă seama că se târâse tot timpul pe dealul cu stânca cunoscută. Nu mai fusese de mult aici, din toamnă. Iar până în vârf mai e puţin. Numai de-ar înceta măcar o clipă cerul ăsta blestemat să se învârtă… Adunându-şi forţele, Ignatov se târăşte în sus.

Zăreşte de departe, chiar pe culme, printre pietre, un petic de pământ

încălzit de soare şi pe el iarbă proaspătă, de un verde orbitor, cu flori galbene, în formă de stea. Îşi încordează muşchii şi se repede vitejeşte înainte, cade cu faţa pe iarbă, o rupe cu dinţii, o mestecă. Mormăie de plăcere – gustul proaspăt e minunat, îi umple gura, îi curge prin vene, i se urcă la cap ca vinul tânăr. Ce fericire! Burta i se strânge necruţătoare. Un amestec nedigerat de verdeaţă, flori galbene, salivă şi suc gastric împroaşcă iarba. Ignatov plânge şi tuşeşte convulsiv, loveşte cu revolverul în pământ – a vomat totul, până la ultimul fir de iarbă. Respirând greu, îşi lasă faţa să cadă în vomă, în iarba respinsă de viscerele lui, şi înţelege: ăsta-i sfârşitul, n-o să mai ajungă acasă, nu mai are putere.

N-a reuşit să-i hrănească pe deportaţi. Să-i salveze. Se forţează să-şi îndrepte spre faţă revolverul rece, insuportabil de greu, şi bagă ţeava lungă în gură – dinţii îi clănţăne pe fier, cătarea dură îi împunge cerul gurii. „Ticăloşii“ – e ultimul gând care-i trece prin minte.

Simte deodată că deasupra lui cerul nu se mai învârte. Îşi ridică privirea: departe, pe apa de un albastru-deschis a Angarei se zăreşte clar, ca o pată lungă şi maronie, o barjă, şi alături, un punct mare şi negru: şalupa.

Note

19. Anton Ivanovici Denikin (1872–1947), general în armata imperială rusă, unul dintre cei mai importanţi lideri ai contrarevoluţionarilor albi în Războiul Civil din Rusia.

20. Participanţi la mişcări de revoltă ale popoarelor musulmane din Asia Centrală faţă de dominaţia Rusiei ţariste şi apoi sovietice.

21. Concept introdus de pictorul avangardist rus Kazimir Malevici (1878–1935), presupunând renunţarea la reprezentarea obiectelor pentru a înregistra sensibilitatea golită de orice aluzii la lumea concretă.

22. Ciorbă specific rusească, făcută de obicei cu castraveţi muraţi în saramură.

23. Domnilor, nu vă certaţi! (în franceză, în original)

Colonia

Zinovi Kuzneţ sare din barcă. Stropi de apă mari şi reci îi împroaşcă cizmele ceruite cu grijă şi sar înapoi, rostogolindu-se în Angara. Merge fără grabă pe mal cuprinzând cu o privire de stăpân plaja stâncoasă şi dealul care se înalţă deasupra ei. În urma lui se aud alte bărci izbindu-se cu botul de uscat, vâsle bocănind, lanţuri zdrăngănind, se aud strigătele soldaţilor amestecate cu glasurile timide ale deportaţilor.

— Încotro? Unde te bagi? Aruncă-i în apă, las' că se descurcă ei!

— Staţi pe loc, câinilor! Grupaţi! Mai ordonat! Mai frrrumos!!

— Nu plânge, Vano, am ajuns, uite…

— Tovarăşe Kuzneţ! Îi încolonez, sau îi las să stea grămadă?

— Credeam că venim într-un sat adevărat, cu oameni, dar aici…

— Listele, listele unde-s?

— Numără-i pe capete, Artiuhin! Asta-mi trebuia, un matematician…

Deodată glasurile tac. Kuzneţ îşi întoarce faţa semeaţă spre linişte a încordată din spatele lui.

De pe deal coboară împleticindu-se şi îndoindu-şi curios genunchii, parcă dănţuind pe picioarele prost arcuite, o ciudată siluetă întunecată. Un om. Zdrenţele de pe el sunt murdare şi rupte, decolorate, cizmele fără formă sunt legate, dar nu se vede cu ce anume, are un şal de femeie ponosit, încrucişat pe piept; părul e ca o coamă, barba-i atârnă ca o cârpă. Păşeşte încet, cu efort. În scurt timp i se distinge faţa murdară, ochii ieşiţi din orbite, de-a dreptul sălbatici, şi revolverul din mâna încordată.

Kuzneţ face ochii mari. I s-a părut? Sau totuşi…

— Ignatov, tu eşti? Maică precistă! Eşti în viaţă! Nu mai credeam…

Ignatov continuă să meargă, are o singură ţintă în faţa ochilor: mutra luminoasă, rotundă, ca trasată cu compasul, a lui Kuzneţ, care îşi holbează

uimit ochii înecaţi în grăsime, de om satisfăcut şi bine hrănit. Cerul mârşav se învârte iar, vrea să-l atragă în goana lui neistovită, dar Ignatov nu se lasă, îşi mişcă încăpăţânat picioarele. Mutra rotundă se apropie încet, prea încet, bolboroseşte grăbit ceva; glasul lui Kuzneţ se aude de departe – parcă din pădure, parcă de sub apă.

— Ce faci aici, drăguţule? Unde-s amărâţii ăia ai tăi? Au supravieţuit? Se ţin bine, diavolii, ai?! La noi a fost o nebunie… Ne-am trezit cu trenuri peste trenuri pline de culaci… N-am mai apucat să mă gândesc la tine, iartă-mă…

În sfârşit, mutra e foarte aproape. Ar vrea să-i spună ceva de rămas-bun, dar cuvintele i-au zburat din minte. Ignatov mormăie şi lipeşte revolverul tremurând de pieptul lat al lui Kuzneţ. E anevoios de apăsat pe ditamai trăgaciul – parcă e mai mare. Strânge din dinţi şi îşi concentrează toată voinţa şi toată puterea rămasă în degetul arătător. Apasă pe trăgaci; revolverul pocneşte în gol.

Kuzneţ se hlizeşte, îşi mijeşte ochii:

— Cine nu-i în stare să uite… ştii cum se spune.

Ignatov înghite în sec şi apasă din nou pe trăgaci – un nou ţăcănit.

— Da’ supărat mai eşti, Ignatov! Kuzneţ râde în hohote. Gata, începi o nouă viaţă. Ia uite ce contingent ţi-am adus – poţi să ari cu ei cât pofteşti…

Nişte mâini străine iau cu grijă revolverul dintre degetele încleştate ale lui Ignatov. Râsul lui Kuzneţ se împrăştie, se dizolvă în lumina insuportabil de puternică a soarelui. Cerul mai face o ultimă piruetă şi-l acoperă pe Ignatov ca într-un cearşaf…

Primul lucru pe care-l vede când deschide ochii e chipul rotofei şi satisfăcut al lui Kuzneţ. Ignatov scoate un geamăt, e crispat parcă de durere. Iar celălalt îl bate pe mână: adică nu-i nimic, frate, acuşi îţi vii în fire. Ai dormit două zile, îi zice. Te-ai trezit puţin ieri, mi-ai înfulecat toată porţia de ciocolată şi ai adormit la loc. Chiar nu-ţi aminteşti nimic? Ignatov clatină din cap, ridicându-se în coate: stă întins pe nişte saci sub un umbrar făcut dintr-o prelată, lângă un brad mare. E învelit cu un cojoc. Din toate părţile se aud scrâşnete de fierăstraie, lovituri de ciocan, înjurături piperate.

— Unde sunt? întreabă el.

— Păi tot aici, râde Kuzneţ (mult se hlizeşte mustăciosul ăsta!).

El stă pe o buturugă alături şi mâzgăleşte ceva cu creionul pe un porthart deschis.

— Oamenii mei unde-s?

— Sunt vii morţii tăi, n-avea grijă. Toţi până la unul. Sunt vioi,

împieliţaţii! N-am mai văzut specimene aşa zdravene. Deocamdată i-am lăsat în bordei, să nu-i sufle vântul.

Ignatov se lasă la loc pe spate. Ar sta aşa la nesfârşit: să privească foşnetul leneş al frunzişului deasupra capului, să adulmece mirosul răşinii de brad, să audă glasurile preocupate ale oamenilor. Pipăie cu palma sacii de sub el.

— Aici ce-i?

— Rezerve strategice.

Kuzneţ spune asta atât de simplu, de parcă ar vorbi despre apă sau despre aer.

Dintr-o mişcare rapidă, Ignatov se rostogoleşte pe o parte şi se trezeşte pe pământ. Caută cu mâinile slăbite legăturile, trage, mai să le rupă; un sac se desface. Înăuntru, o puzderie de grăunţe lungi şi ascuţite, de un cenuşiu murdar, în coji argintii. Îşi afundă mâna în adâncul răcoros şi sfărâmicios al sacului şi ia o mână bună – un miros amar-făinos, un pic prăfos, îi atinge nările: ovăz.

— Păi ce credeai? Kuzneţ îl priveşte părinteşte, ca pe un băieţel care se minunează de o jucărie nouă. Mai bine uită-te în jur.

Înfrânându-şi slăbiciunea, Ignatov se ridică în capul oaselor lângă saci (nu poate să stea pe grâne), se reazemă cu spinarea de trunchiul de brad plin de răşină lipicioasă şi priveşte în jur. În ultimele zile, tabăra s-a schimbat complet. Bordeiul e la locul lui, din hornuri iese o panglică subţirică de fum („Au încălzit soba“, oftează el uşurat. „Ce bine!“), iar în jur clocoteşte viaţa. Oameni necunoscuţi – o sută? mai mulţi? – se agită, aleargă, cară scânduri netede, de un alb-gălbui strălucitor, mânuiesc topoarele, bat cu ciocanele. Pământul e presărat din belşug cu aşchii, rumeguş, bucăţele de scoarţă, fragmente de lemn, în aer e miros de răşină atât de dens, încât poţi să-l mănânci cu lingura. Zeci de soldaţi înarmaţi, îmbrăcaţi în tunici cenuşii, supraveghează, zoresc oamenii, strigă. În mijlocul colinei cresc fundaţiile a trei construcţii mari şi lungi: viitoarele barăci.

În jurul focului se învârt nişte femei, din cele două găleţi care fierb pe foc se ridică miros de mâncare săţioasă.

Sub brad, unde stau Ignatov şi Kuzneţ, se află o grămadă de lăzi, cutii, saci, legături de lopeţi şi greble acoperite cu rogojini, coşuri mari, găleţi, cazane – aha, mijloacele de producţie.

— Straşnic, atât poate să spună Ignatov. Aici chiar că… te-ai întrecut pe tine.

— Păi! Kuzneţ îşi împinge înainte cu înţeles bărbia romană puternică, brăzdată de o cută longitudinală. Cine eram eu până acum? Paznic, şi atât. Asta mi-era funcţia. Şi a ta? Una de escortă! Azi suntem persoane cu funcţii de răspundere. Toţi culacii sunt ai noştri acum, drăguţule.

Astfel află Ignatov că, începând din anul 1931, toate lagărele întemeiate pentru adăpostirea şi reeducarea prin muncă a deschiaburiţilor au trecut sub conducerea OGPU şi au intrat în componenţa sistemului GULAG, creat cu numai jumătate de an în urmă, dar care îşi dovedea deja eficienţa. Pe umerii comandanţilor tineri şi pricepuţi cădea acum răspunderea supravegherii, organizării, gospodăririi şi îndrumării muncii deţinuţilor.

— Iar noi doi, Ignatov, n-o să ne facem de ruşine, o să ne descurcăm. O să-i învăţăm pe exploatatorii muncii proletare, o să le arătăm ce înseamnă adevărata viaţă sovietică. Uite, acolo, lângă pădure, o să construim o infirmerie. Lângă barăci, alături, sala de mese. Iar sus, pe culme, comandamentul.

Îl priveşte lung şi stăruitor pe Ignatov.

— Acasă când mergem?

Ignatov cercetează râul cu privirea, dar găseşte numai şalupa lui Kuzneţ jucând în ancoră nu departe de mal; pesemne că barja plecase îndată ce descărcase oamenii.

— Eu plec diseară. Kuzneţ pune creionul în porthart şi strânge bine cureluşa. Am zăbovit prea mult cu tine.

Ignatov simte cum i se încleştează încet şi dureros fălcile, până îi scrâşnesc, până simte o apăsare în tâmple.

— Noi, zice el printre dinţi după un moment de tăcere, noi plecăm diseară.

— Vrei să pleci departe, ai? întreabă Kuzneţ calm şi paşnic, de parcă s-ar gândi dacă n-ar fi bine să plece împreună la cules de fructe de pădure.

— Acasă, şuieră Ignatov. Acasă vreau să plec, rânjitule!

— Aha… Păi du-te! La voi, în Kazan, sunt vremuri fierbinţi. În fiecare zi se mai descoperă câte o grupare subversivă. Ba sabotori, ba menşevici, ba spioni germani, ba englezi, ba dracu’ mai ştie ce. A început harababura din primăvara trecută şi o ţine tot aşa… Numai din Comitetul Executiv Tătar sunt arestaţi deja treizeci, mama lor de trădători! Ce să-i faci, nici la conducere nu lipsesc iudele. I-au arestat pe toţi de la voi, de la GPU, Ignatov, nici nu ştiu cine a mai rămas să lucreze. A fost şi un articol în *Pravda*, „Hidra tătărască“ se numea.

— Minţi, câine!

— Dacă vrei, îţi aduc ziarul, zice Kuzneţ fără supărare, duios chiar. O să stau toată seara în bibliotecă, nu-mi pare rău de timp, numai să ţi-l găsesc, să citeşti cu ochii tăi.

Minţi, repetă Ignatov în sinea lui, minţi, minţi… Dar prin faţa ochilor i se perindă biroul răvăşit al lui Bakiev, cei doi soldaţi de la uşă, cu privirile ameninţătoare, şi silueta cenuşie care aduna teancurile de hârtii de pe masă. Oare lui Bakiev nu-i dăduseră drumul? El să fie *hidra*? Prostii. Tâmpenii. Aiureli.

— Numai că n-o să ajungi, adaugă Kuzneţ. Am văzut eu de ce eşti în stare. Poveşti de adormit copiii, *O mie şi una de nopţi*: pierderile de vieţi omeneşti cu ghiotura din tren, evadarea organizată a cincizeci de suflete, scoaterea de la interogatoriu a martorului principal (şi nu a unui simplu martor, ci a unei chiaburoaice, vezi bine!) şi – gândeşte-te numai, Ignatov! – darea de mită unei persoane oficiale, unui şef de gară. Bună treabă ai făcut, cu greu te putea întrece cineva!

Ignatov bate cu pumnul în pământ, închide ochii. Are dreptate Kuzneţ, are dreptate în toate privinţele.

— Aşa că nu te mai împotrivi, drăguţule! Noi aici te formăm, te înrolăm. O să stai deocamdată pitit în spatele meu lat şi o să-ţi ispăşeşti păcatele. O să treacă aşa câţiva ani, şi iată-te: comandant respectat, figură mare, o să îndeplineşti planul aşa de bine, cum ei nici n-au visat. Erou al muncii în Siberia! Cine se mai poate atinge de tine atunci… Kuzneţ se ridică, îşi îndreaptă cureaua, îşi prinde porthartul la şold. Haidem! Îţi dau actele, îţi fac cunoştinţă cu oamenii. Dar întâi spală-te şi pune-ţi nişte haine curate. Altfel o să se sperie de tine propriul tău personal, o să creadă că eşti un strigoi.

— La ce-ai nevoie de mine? întreabă chinuit Ignatov, privind de jos silueta voinică a lui Kuzneţ.

— N-am destui oameni. În taiga sunt deja aproape o sută de deportaţi. Cui să-i las? Cui să-i încredinţez? Răspunderea e a mea. Se vede de la o poştă că eşti idealist până-n vârful unghiilor, Ignatov. Aşa că o să-ţi dau pe mână două sute de suflete şi o să fiu liniştit. I-ai hrănit toată iarna pe muribunzii ăia, o să-i hrăneşti şi pe ăştia.

— De unde ştii? Ignatov se ridică încet, sprijinindu-se cu mâna de trunchiul lipicios, cu picături albe de răşină. Dacă sunt şi eu o hidră?

Picioarele îi sunt încă slabe, îi tremură, dar îl ţin: poate păşi.

— Îngrămădit mai eşti, Ignatov! Hidra are multe capete – nenumărate.

Oi fi un şerpişor din capul ei, dar nu o hidră întreagă. Trebuie să te pricepi la lucrurile astea.

I-a adus totuşi ziarul. A apărut Kuzneţ după o lună, la începutul verii. De la fereastra lui Ignatov se vedea bine pe oglinda apei de un albastru-închis conturul şalupei lui lunguieţe şi negre, cu antenele ca mustăţile de prădător şi farurile ca nişte ochi bulbucaţi. Comandamentul fusese instalat în punctul cel mai înalt al colinei, şi de acolo se vedeau la fel de bine şi tabăra, şi fâşia lată de mal, şi Angara.

„Nu-i ies în întâmpinare“, s-a gândit Ignatov şi a adunat repede de pe masa improvizată dintr-o ladă răsturnată pesmeţii, peştele uscat şi ceaunul cu pereţii mânjiţi de rămăşiţele caşei din ziua precedentă: să pară că luase deja prânzul. Ascunzându-se dincolo de golul ferestrei (ramele şi sticla nu fuseseră puse încă, li se promisese că vor fi aduse la mijlocul verii), a urmărit cu câtă rapiditate şi îndemânare e coborâtă ancora lângă mal şi e lăsată la apă o barcă mică de lemn.

Pe mal, o siluetă alerga spre barcă iute, dându-şi toată silinţa, de-i zbura pietrişul de sub călcâie: era Gorelov. Se grăbea să se înfăţişeze şefului, părăsind treaba care-i fusese încredinţată (se construia infirmeria). Ar trebui să stea vreo două zile la carceră pentru asta, lingăul! Dar nu exista carceră în colonie.

Gorelov s-a repezit în apă fără să se descalţe. A prins vârful ascuţit al bărcii şi l-a tras pe mal. Turuia ceva dând repede din capul ciufulit ca de căţel, răsucindu-şi spinarea când într-o parte, când în alta – se gudura. Şeful nu-l asculta; a sărit pe uscat, i-a aruncat frânghia lui Gorelov şi s-a îndreptat spre comandament.

Ignatov s-a aşezat la masă şi a pus o bucăţică de peşte tare, cu broboane albe de sare, pe un pesmet umed. Nici n-a apucat să îmbuce, că s-a şi ivit Kuzneţ dând uşa de perete, fără să bată. A intrat repede, ca la el acasă. S-a uitat la pesmetul încremenit în mâna lui Ignatov şi a trântit în faţa lui pe masă un ziar împăturit. Citeşte, a zis, mă ocup eu de toate între timp, nu-ţi face griji. Şi a ieşit.

Hârtia ziarului e zdrenţuită pe margini, îngălbenită bine, subţiată la îndoituri. Ignatov ia ziarul cu grijă, ca pe o reptilă, şi-l desface. În colţul din dreapta sus e ştampila liliachie a bibliotecii orăşeneşti din Krasnoiarsk, iar pe margine, două găuri, ca şi cum ziarul fusese smuls dintr-un dosar. Inima îi bate surd, îl ia cu frig – Kuzneţ n-a minţit în legătură cu biblioteca.

Pe prima pagină este editorialul – discursul lui Kalinin despre eroii

industrializării. Mai departe – o scrisoare colectivă a ţesătoarelor din Paris: un apel adresat muncitoarelor din Uniunea Sovietică să-i înconjoare cu deosebită dragoste şi atenţie pe soldaţii Armatei Roşii; o solicitare din partea şomerilor germani de a fi împuşcaţi duşmanii care sabotează construirea socialismului în Siberia sovietică… Ignatov răsfoieşte ziarul cu paginile din hârtie aspră şi foşnitoare, mirosind a praf dulceag. „Cincinalul în patru ani!“, „Ţării, cât mai mult oţel!“, „O grijă exemplară pentru sfecla de zahăr!“. În subsol, însemnări ale corespondenţilor din uzine şi de la sate, un poem despre tramvai…

Şi deodată, pe două pagini, cu litere uriaşe, de-a curmezişul: „Am încălzit hidra la sân“. Un şir întreg de fotografii – îi fug prin faţa ochilor feţe necunoscute şi vag cunoscute (poate le întâlnise pe coridoare?). Şi Bakiev: cu chipul sever, solemn; n-are ochelarii, şi din pricina asta privirea îi e puţin copilăroasă, visătoare; pe piept îi străluceşte Ordinul „Steagul Roşu“. Bakiev îşi făcuse fotografia pentru carnetul de partid. Articolul e lung, amănunţit, tipărit cu litere mici, se întinde pe ambele pagini. În colţ, un desen: o mână puternică apucă de gât o babă cu ochii ieşiţi din orbite, cu o duzină de şerpi în loc de păr; are gâtul subţirel, fleşcăit, zici că acuşi se frânge, dar şerpii răi, ca nişte diavoli, se holbează la mâna care i-a prins, încercând s-o muşte.

Ignatov îşi drege glasul – parcă a început să-l zgârie în gât, să-l mănânce.

Aşadar Bakiev îl trimisese special în delegaţie. Da, acum e evident. Cum a zis atunci? „Pentru tine o fac, prostule…“ Cum? A vrut să-l salveze, asta e, să-l abată din calea loviturii, să-l trimită cât mai departe. Şi se purta ciudat în ultima vreme, parcă intrase la apă: ştia. Ştia, şi n-a fugit – a stat în biroul lui, şi-a strâns hârtiile şi a aşteptat.

Ignatov îşi ţine capul în mâini. Mişka, Mişka… Unde eşti tu acum?

De pe masă îl fixează cu privirea hidra pe jumătate sufocată.

Uşa proaspăt rindeluită se dă de perete şi în prag apare zâmbetul larg al lui Kuzneţ.

— Ei, tovarăşe comandant, bravo! zice el. Sala de mese e un adevărat palat. Infirmeria la fel, poţi să-i pui acolo pe toţi deodată. Le faci viaţa frumoasă exploatatorilor. E timpul să vorbim şi despre normele de muncă. Pentru aşa o sală de mese ar trebui să muncească dublu.

Ignatov netezeşte ziarul cu palma şi aruncă deasupra câţiva peşti:

— Ia loc, şefule.

— Am crezut că nu mă mai inviţi, râde satisfăcut Kuzneţ.

Se aşază, scotoceşte în porthartul burduhănos şi scoate o sticlă transparentă, lunguiaţă şi îngustă.

— Pahare nu ne-au adus încă, spune Ignatov, tăind pe ziar peştii tari ca lemnul. O să bem aşa.

Kuzneţ dă din mână – ce vorbă-i asta! –, desface sticla şi trage pe nas cu poftă mirosul din gâtul subţire. Cu un cuţit strâmb, improvizat dintr-o lamă de fierăstrău, Ignatov desprinde şira spinării de carnea peştelui chiar pe faţa hidrei speriate. Zimţii se înfig când şi când în ziar – taie hidra, o fac fâşii, fărâme.

Populaţia sătucului fără nume a ajuns în iunie 1931 la o sută cincizeci şi şase de deportaţi, inclusiv *veteranii* care supravieţuiseră primei ierni. Plus zece gardieni şi comandantul.

Trăiau în trei barăci (după înghesuiala din bordei, ele păreau incredibil de spaţioase şi de luminoase). Pereţii din bârne lungi şi netede erau geluiţi, uşile aveau balamale. Li se promisese că li se vor aduce de la oraş sobe de fier. Fiecare avea propriul său prici! Dormeau tot pe crengi de brad, învelindu-se cu haine. Într-una dintre *case* se instalaseră femeile şi copiii, în celelalte două – bărbaţii. Gardienii stăteau într-o colibă mică, lipită oblic de una dintre barăci. Comandantul, aşa cum se cuvine unui şef, locuia singur la comandament.

Mâncau în sala de mese (*la restauraţie*, cum spunea Konstantin Arnoldovici). Încă mai găteau pe foc de lemne, dar mâncau civilizat, şezând înşiraţi la mesele galbene, ca de sărbătoare, mirosind a răşină de pin, aşezate sub un acoperiş. Se hrăneau cu ciorbă de peşte (se alcătuise o echipă de trei pescari sub comanda lui Lukka), mai rar vânat (Ignatov îi trimitea câteodată pe gardieni în taiga ca să-şi facă mâna), iar şi mai rar caşa, pesmeţi şi macaroane aduse de la oraş (raţia era mică, aproape ca pentru un copil, dar era!). Câteodată se mai nimerea şi zahăr, o dată chiar nişte biscuiţi delicioşi, tari ca piatra. Mâncau de două ori pe zi: prânzul le era adus în găleţi în pădure, la locul de muncă, iar cina o luau în sala de mese. Încă mai foloseau linguri din cochilii de scoică (li se aduseseră farfurii şi căni, dar lingurile fuseseră uitate din neglijenţă). Parcă în linguri stătea fericirea!

Infirmeria era mare, cu zece paturi. În partea din faţă era salonul de primire, paturile pentru bolnavi (pe un singur nivel, la insistenţele lui Leibe), iar în cea din spate, o cămăruţă pentru personal. Aici se instalase Wolf Karlovici. Îi dăduse lui Kuzneţ o listă cu două sute de articole de

cumpărat – medicamente şi instrumente medicale. Acesta izbucnise în râs şi data următoare îi adusese o geantă turtită şi ponosită, cu o cruce roşie pe jumătate ştearsă pe ea, pe fundul căreia zdrăngănea şi se rostogolea ceva. Bine, putea să nu aducă chiar două sute de articole, dar nici aşa…

Conform acordului economic încheiat între OGPU şi Narkomles[24], colonia trecuse în subordinea celui din urmă pentru lucrările din industria forestieră, şi anume pentru tăierea lemnelor. În fiecare zi, în strigătele energice ale gardienilor, deportaţii se urneau greu pentru apelul de dimineaţă, apoi se duceau în taiga.

Lucrau cu joagăre şi cu topoare (detestatele fierăstraie cu un mâner erau istorie), în echipe de câte trei: doi doborau copacul, al treilea tăia crengile şi le aduna în legături; apoi tăiau buştenii în bucăţi: şase metri pentru construcţii, doi metri pentru schelărie; îi târau la sănii, la care se înhămau câte trei, şi îi duceau la depozit, nu departe de colonie, unde erau stivuiţi şi legaţi.

Se întorceau seara. Nu prea îndeplinea nimeni norma (patru metri cubi de om), femeile aproape niciodată, şi de aceea li se reduceau frecvent porţiile. Deportaţii nou-veniţi se plângeau, veteranii mai mult tăceau, ca Ikonnikov, sau făceau haz, precum Konstantin Arnoldovici. Le era cumplit de foame, şi după cină mulţi se întorceau repede în taiga să culeagă ciuperci (lângă colonie creşteau hribi şi râşcovi – dădeau mai rar peste delicioşii râşcovi de brad sau peste trufele albe), fructe de pădure (vara – mure, toamna – merişoare), alune; nu ocoleau nici papura (fierbeau lăstarii cu gustul amintind cumva de cel al cartofilor, iar polenul galben-maroniu aromat îl dizolvau în apă şi-l beau); dezgropau bulbi cărnoşi de crin.

Administraţia nu se supăra. Gardienii se mişcau prin colonie veseli, cu chef de viaţă; ba împuşcau gaiţe pentru cină, ca să fie supa mai gustoasă, ba prindeau câte o femeie prin tufişuri să se distreze puţin. Erau flăcăi simpli, fără fasoane. Pentru fapte de nesupunere băteau, mai împuşcau pe câte unul (fie pentru încercare de evadare, fie pentru vreo altă faptă). Comandantului îi ştiau de frică (era groaznic de sever), dar în pădure erau liberi, făceau ce voiau.

În centrul aşezării puseseră un panou propagandistic pe care lipeau, schimbându-le din când în când, nişte afişe viu colorate, mirosind tare a vopsea. Propaganda era menită să grăbească reeducarea clasei exploatatoare.

În general, viaţa intrase pe un nou făgaş.

Zuleiha şi Iusuf primiseră un prici jos, mai departe de intrare, unde nu ajungea curentul de la uşa care se deschidea întruna. Alături era priciul Isabellei, ceva mai încolo, al babei Ianipa şi al altor leningrădence (*veteranii* încercau să stea pe cât posibil laolaltă). Gruzina Leila, în ciuda vârstei şi a greutăţii considerabile, se instalase pe priciul de deasupra. Pentru ea fixaseră două traverse solide, pe care se urca la etajul de sus ca pe o scară.

Pentru îndemânarea ei, Zuleiha fusese lăsată în continuare la bucătărie. Îi puseseră şef un bărbat dintre cei *nou-veniţi*, încă tânăr, dar deja uscat ca scoarţa de copac şi aproape cocoşat, cu scăfârlia arătând fragilă, cândva rasă ca-n palmă, dar pe care crescuseră smocuri de păr negru – Aşkenazi. Era tăcut, avea ochi apatici, speriaţi, pe jumătate închişi, şi bărbia lăsată în piept, parcă oferindu-şi ceafa rasă oricui ar fi vrut să-l ia de guler. Aşkenazi fusese cândva bucătar – şi, se spunea, unul excelent. El nu toca niciodată, ci *mărunţea*, nu curăţa, ci *descojea*, nu prăjea, ci *sota*, nu fierbea, ci *înăbuşea*. Supa o numea *bulion*, pesmeţii – *crutoane*, iar bucăţelele de peşte – *gujon*. Nu stătea de vorbă cu Zuleiha, doar îi arunca fraze scurte, de cele mai multe ori comunica prin gesturi. Ei îi era puţin frică de el: Aşkenazi era unul dintre puţinii deportaţi care ajunseseră în colonie prin schimbarea sentinţei, ceea ce însemna că ar fi trebuit să fie în temniţă sau în lagăr, alături de hoţii şi criminalii adevăraţi. Zuleiha nu ştia ce crimă făcuse, dar în orice caz se străduia să facă repede şi cu grijă ce-i cerea, ca să nu-l supere. Altfel, era plăcut să lucrezi cu el: îşi cunoştea meseria, iar cu ea se purta bine, fără s-o cicălească.

La început privise critic mâna vătămată a noii sale ajutoare: n-o s-o deranjeze în muncă? Zuleiha avea vârfurile degetelor de la mâna stângă uşor crăpate, cu cicatrice scurte şi curbate, ca nişte virgule. „Am nimerit cu mâna în batoză“, i-a explicat ea noului şef, fără să fie întrebată. El s-a liniştit văzând-o cu câtă îndemânare lucrează cu vânatul sau cu peştele.

Se ocupau împreună de bucătărie pentru toată colonia: Aşkenazi ca *maître*, după cum se exprima Konstantin Arnoldovici, iar Zuleiha pe lângă el, făcând treburile mărunte: spăla, curăţa, jumulea, tranşa, tăia, răzuia, eviscera, spăla din nou. Şi ducea prânzul în pădure. Găleata cu ciorbă într-o mână, găleata cu apa de băut în cealaltă: la primul punct de lucru şi înapoi, la al doilea şi înapoi, la al treilea… Până când îi hrănea pe toţi, venea timpul să pregătească cina. Seara abia se târa până la prici, cădea din picioare de oboseală. Şi se gândea: ce fericire că sunt la bucătărie!

În timpul foametei din iarnă, de care Zuleiha nu voia să-şi amintească,

Iusuf crescuse încet, poate nici nu crescuse. Avea părul slab, rar, pielea alb-albăstruie, unghiile străvezii şi fragile, ca aripa de albină, şi nici un dinte în gură. Se mişca puţin, fără chef, parcă îşi menaja forţele, părea mereu somnoros, capricios; nu învăţase să stea în fund – bine că rămăsese în viaţă. Dar vara, îndată ce se arătase soarele şi apăruse mâncarea, începuse să crească – şi crescuse repede, aşa cum trebuia să fie la vârsta lui. Mânca mult, cât un adult (Aşkenazi observase că Zuleiha îl hrănea în plus, dar nu zicea nimic, se făcea că nu vede). Băiatul a început să zâmbească arătându-şi dinţişorii laţi şi puternici, abia iviţi din gingiile străpunse, a început să gângurească. A învăţat să şadă şi să se târască repede, ca un gândac. Părul i s-a făcut negru, i s-a încreţit, iar picioarele şi mâinile i-au crescut, i-au devenit un pic dolofane, cum le au copiii la vârstă fragedă. Numai că nu voia nicicum să se ridice în picioare şi să meargă. Curând avea să împlinească un an.

Era foarte dependent de Zuleiha, aproape anormal de dependent. Când lucra în bucătărie, ea îi simţea din când în când mânuţele agile încleştate de poalele ei – Iusuf ieşea târându-se de sub masă, îşi atingea mama şi se târa înapoi. Ştia că o s-o caute când alerga cu treburi prin curte sau la râu după apă. Se grăbea să se întoarcă gâfâind, înfierbântată de fugă, şi-l găsea plângând pe prag, întinzându-şi lacrimile pe toată faţa cu mânuţele făcute pumn.

La început îl lua cu ea când ducea mâncarea la pădure. Dar era chinuitor: să duci de colo, colo două găleţi pline şi pe deasupra un copil de un an, atârnând greu, s-a dovedit a fi dificil, practic imposibil. În plus, în pădure îl mâncau ţânţarii fără milă, şi nu mai putea adormi, chinuit de pişcăturile care îi acopereau pielea delicată.

Prima dată l-a lăsat singur în bucătărie cu inima strânsă. Câteva ore mai târziu, după ce le dusese muncitorilor prânzul, a alergat înapoi într-un suflet şi a dat de perete uşa bucătăriei: era linişte. S-a apucat disperată să-şi caute copilul – şi l-a găsit sub masă dormind, cu faţa umflată şi brăzdată de urme albe de lacrimi, îngropată în cârpa cu care ea spăla de obicei blatul de lucru. De atunci îi lăsa basmaua ei – mai bine să-şi vâre faţa în ea. A fost nevoită să umble cu capul descoperit.

În ultima vreme, Zuleiha făcea multe lucruri care altădată i s-ar fi părut ruşinoase, imposibile.

Se ruga rar, în grabă. Se convinsese în timpul foametei recente că Allah nu-i vede şi nu-i aude: dacă Preaînaltul ar fi auzit măcar una dintre miile de rugi înlăcrimate trimise de Zuleiha în iarna aceea aspră, n-ar fi

putut să-i lase pe ea şi pe Iusuf fără ocrotirea lui milostivă. Prin urmare, privirea din înălţimi nu ajungea în pustietatea asta. La început îi fusese frică să trăiască fără atenţia permanentă şi supravegherea strictă a ochiului atotvăzător – se simţea orfană. Apoi s-a obişnuit, s-a resemnat. Uneori, din obişnuinţă, trimitea spre cer mici rugăciuni grăbite – aşa cum sunt trimise scrisori scurte din locuri sălbatice şi îndepărtate, fără speranţa că ele vor ajunge la destinatar.

Mergea prin codru singură timp îndelungat. Îşi dăduse seama din prima zi că era un adevărat codru – sumbru, sălbatic, cu copaci doborâţi de furtună – atunci când, cu stomacul îngheţat de frică, alergase pe poteca abia vizibilă spre locul unde se tăiau copacii, ca să-i hrănească pe muncitori. Ştia că rugăciunile n-au putere în codru, aşa că nu-şi pierduse vremea cu ele – plutise ca o umbră printre copaci, fără să se sinchisească de crengile care îi biciuiau faţa, cu fălcile încleştate şi ochii ieşiţi din orbite de frică, negândindu-se la altceva decât că în colonie o aştepta fiul ei şi că era musai să se întoarcă. A rămas în viaţă – codrul nu s-a atins de ea. În scurt timp a căpătat curaj, a început să nu mai alerge, ci să meargă normal. Zărea ba un jder – ca un fulger negru scăpărând printre acele roşiatice –, ba o forfecuţă gălbuie sprintenă, care se grăbea nu se ştie încotro pe o creangă de brad, ba o namilă de elan plutind solemn printre tulpinile roşiatice ale pinilor, părând şi mai mare datorită coarnelor răsfirate ca un tufiş – şi înţelegea că de fapt codrul e îndurător cu ea, nu se supără că-l deranjează. Când a găsit lângă o buturugă veche, acoperită cu muşchi, câteva boabe de afine (le-a rupt cu recunoştinţă şi le-a ascuns în buzunarul *kulmekului*, pentru Iusuf), s-a liniştit: codrul o acceptase.

Nu cunoştea spiritele locului, nu ştia să le venereze, le saluta doar în sinea ei când intra în codru sau cobora spre râu – şi atât. Poate că bântuiau şi pe-aici duhurile necurate ale pădurii sau ale râului: *şurale* zburdalnice cu degete lungi, umblând de colo, colo prin desişuri în căutare de călători rătăciţi; *albastî* scârboase, târându-se de sub pământ când adulmecă miros de om; *su-anasî* lăţoase şi veşnic ude, locuind în ape, încăpăţânându-se să tragă oamenii în adâncul râului. Zuleiha nu întâlnise pe nici unul în codru – fie nu trăiau aici, la periferia lumii, fie erau mai liniştite şi mai paşnice decât rudele lor din pădurile Iulbaşului. Puteai încerca să le hrăneşti, ca să-şi facă simţită prezenţa, să se arate şi apoi să te ocrotească. Dar Zuleihăi nu-i trecea prin gând să dea mâncarea – fie ea o rămăşiţă de caşa, o piele de peşte fiartă sau nişte zgârciuri moi de cocoş de munte – vreunui duh necurat în loc să i le dea copilului ei.

A încetat să-şi pomenească zilnic bărbatul, soacra şi fiicele – nu mai avea destulă putere, iar câtă îi mai rămăsese, o consacra lui Iusuf: i se părea o prostie, o nechibzuinţă să irosească minute preţioase din viaţă cu amintirile despre morţi – mai bine să le dăruiască micii fiinţe vii care aştepta toată ziua cu sete mângâierile sau zâmbetele mamei.

Muncea zile întregi alături de un bărbat străin (deseori se lovea de umerii lui Aşkenazi sau chiar li se atingeau mâinile, căci spaţiul sălii de mese era strâmt).

Tot ce o învăţase cândva mama că era corect şi necesar să facă în casa soţului ei, tot ce constituise, aparent, esenţa şi conţinutul vieţii Zuleihăi se făcuse praf şi pulbere, se risipise, se prăbuşise. Regulile erau încălcate, legile se transformaseră în opusul lor. În locul lor apăruseră noi reguli, fuseseră date noi legi.

Şi uite că prăpastia nu se căsca la picioarele ei, n-o trăsnea fulgerul din ceruri, demonii codrului n-o prindeau în plasele lor lipicioase. Oamenii nu aveau ochi pentru păcate – nu le stătea mintea la aşa ceva.

Şi încă ceva: în fiecare seară, Zuleiha ducea cina la comandament.

Deportaţii şi gardienii cinau laolaltă în sala de mese: muncitorii la mesele lor, gardienii la altele, separat. Ignatov însă cina la el, singur. Mânca de prânz rareori, frugal (gusta vreo doi pesmeţi sau o bucăţică de pâine), dar cerea să-i fie adusă o cină consistentă, fierbinte.

După ce încălzea într-un ceaun mic tot ce rămăsese din ciorba de la prânz şi arunca într-o strachină încăpătoare cele mai mari şi mai grase bucăţi de peşte sau nişte caşa mai groasă, de la fundul cratiţei, Zuleiha punea totul pe o scândură lată şi o ducea din sala de mese pe colină, în căsuţa îngrijită, singura din colonie cu ferestre de sticlă. Poteca pe care urca era lungă, şi ea mergea încet, păşind cu luare-aminte – îşi făcea curaj. Nu ştia ce se petrece. Ba da, ştia. Ştia ce se petrece. E greu să ascunzi ceva faţă de tine însuţi…

La început, Ignatov n-o băga în seamă. Ea intra după ce bătea la uşă timid şi, neauzind nici un răspuns, punea repede mâncarea pe masă, simţind ce dens era aerul acolo – de parcă n-ar fi fost aer, ci apă. Plutea înapoi spre uşă şi zbura uşurată pe potecă în jos, suflând adânc şi dându-şi seama că, fără să ştie de ce, la comandament îşi ţinuse respiraţia, ca şi cum chiar ar fi fost sub apă. În tot timpul ăsta, comandantul stătea în picioare şi privea pe fereastră sau stătea lungit pe pat, ţinându-şi ochii închişi. Nu numai că n-o privea, dar nici măcar o sprânceană nu mişca.

Odată însă, pe neaşteptate, a privit-o – privirea îi era grea, stăruitoare.

Zuleiha i-a simţit-o fără să ridice ochii. „Ceva nu-i bine?“ a întrebat ea. „Nu-i destul de sărată mâncarea?“ Ignatov a continuat s-o privească fără să răspundă. Ea s-a strecurat afară, abia acolo şi-a venit în fire. În timp ce cobora pe potecă, îi simţea privirea în ceafă, la baza părului. A început să se ducă la Ignatov cu basmaua pe cap, iar el a început s-o privească insistent. Din cauza asta, aerul n-a mai fost ca apa, ci ca mierea. Zuleiha plutea scurgându-se prin miere: îşi încorda toţi muşchii şi îşi întindea tendoanele, dar încet, ca în vis. Nici dacă ar fi izbucnit un incendiu nu s-ar fi mişcat mai repede. Ieşea pe uşă obosită, de parcă ar fi tăiat lemne, şi-i era mereu sete.

Ştia ce se petrece: aşa o privea Murtaza – cu mulţi ani în urmă, când tânăra Zuleiha abia intrase în casa lui ca nevastă. Ucigaşul soţului ei o privea cu privirea soţului.

Ar fi vrut să nu se mai ducă la Ignatov, ca să n-o mai vadă. Dar cum să nu se ducă – doar nu era să-l trimită pe Aşkenazi cu farfuriile la el… Şi se ducea: urca încet cărarea, deschidea uşa grea, respira adânc şi plonja în mierea densă, vâscoasă. Simţea cum ea însăşi se transformă toată în miere: mâinile, care puneau ceaunul pe masă, parcă i se prelingeau de-a lungul corpului, picioarele, care păşeau pe podea, parcă se lipeau de ea, capul, care voia s-o izgonească departe de locul ăsta, i se înmuia, i se topea sub basmaua strâns înnodată.

Ucigaşul soţului ei o privea cu privirea soţului – şi ea se transforma în miere. I se făcea ruşine, o ruşine chinuitoare, insuportabilă, monstruoasă. Parcă toată ruşinea ei, trecută şi prezentă, se contopea într-una singură, absorbea toate faptele pentru care nu se ruşinase în anul ăsta bezmetic: numeroasele nopţi petrecute umăr la umăr cu nişte oameni străini, cu bărbaţi străini, în întunericul cazematelor şi în strâmtoarea vagonului, sarcina purtată în văzul lumii, din primele luni şi până la sfârşit, naşterea în faţa tuturor. Ca să se ascundă cumva de ruşinea asta, să gonească gândurile necuviincioase, Zuleiha îşi imagina deseori un cort mare şi negru, din piei groase de oaie, grosolan tăbăcite, asemănător iurtelor başkire. Cortul îi ascundea sub acoperişul solid pe Ignatov cu comandamentul lui cu tot, pologul se închidea, şi tot ce era senzual, ruşinos, urât rămânea acolo, înăuntru. Zuleiha sărea pe un armăsar mare şi, înfigându-şi cu putere picioarele goale în coastele lui, pleca fără să se uite înapoi.

Konstantin Arnoldovici a venit la comandament după lăsarea întunericului, când toţi cinaseră şi dormeau liniştiţi. A zgrepţănat timid la

uşă timp îndelungat. Neprimind nici un răspuns, a tropăit târşâindu-şi picioarele când încolo, când încoace, iar în cele din urmă s-a uitat pe fereastră. Şi a dat de faţa severă a comandantului, cu scânteia roşiatică a ţigării între dinţi – stătea pe pervaz şi fuma.

— Ce-i?

— Cettăţţene comandant! zice Sumlinski dându-şi silinţa să pronunţe consoanele cu o grijă deosebită, rostogolindu-le în cerul gurii. Cetăţene comandant, deportaţii au ceva să vă spună!

— Da?

Konstantin Arnoldovici îşi aranjează ţinuta, strângându-şi la piept jacheta soioasă, fără nici un nasture.

— Aşezarea noastră n-are nume.

— Ce n-are? nu înţelege imediat Ignatov.

— Nume. Denumire, dacă preferaţi. Ea există, dar n-are nume. Trăim într-un punct nemarcat pe hartă şi fără nume. Poate că mâine o să-şi înceteze existenţa, dar astăzi, astăzi… Şi noi trăim în el. Vrem ca aşezarea noastră să aibă un nume.

— Instalaţie de apă caldă nu vreţi?

— Nu, instalaţie de apă nu vrem, oftează serios Sumlinski. Numele nu costă nimic. Aşezarea va primi oricum un nume mai devreme sau mai târziu. Aşa că noi, ca… mmm… primii locuitori ai lui, am vrea să ne exercităm dreptul de a-i da un nume.

Ignatov trage de timp. Cerculeţul portocaliu de la capătul ţigării se aprinde mai tare, şi pometţii ascuţiţi ai lui Konstantin Arnoldovici se luminează pentru o clipă, apoi dispar în întuneric, numai ochii îi strălucesc (Sumlinski îşi pierduse pince-nez-ul în pădure încă din toamnă – era nevoit să se descurce fără el; lipsiţi de ramele aurii, purtate zi de zi, ochii lui păreau uneori excesiv de pătrunzători, insolenţi chiar).

— Şi cum vreţi să numiţi… toate astea?

Konstantin Arnoldovici surâde stânjenit, dând din cap.

— Wila, rosteşte el solemn în cele din urmă.

— Cum?!

— Ştiţi, spune Sumlinski precipitat, este un acronim, o prescurtare formată din unirea primelor litere. Am luat patru nume: Wolf, Ivan, Lukka şi Avdei. Se obţine W, I, L, A – Wila. Cât se poate de simplu!

Pe trei îi ştie, dar Ivan? Nu există între *veterani* nici un Ivan, Ignatov îşi aminteşte foarte bine. Dă fumul afară în întuneric, unde se aude respiraţia emoţionată a lui Konstantin Arnoldovici.

— Cei patru oameni care ne-au salvat viaţa în iarna asta merită ca aşezarea să fie botezată cu numele lor. Nu credeţi?

Undeva pe Angara, un peşte mare sare în apă cu un pleoscăit.

— Mai e ceva…

Konstantin Arnoldovici face un pas spre fereastră cu mâinile împreunate la piept.

— Ei nu ştiu că vrem să-i… mmm… imortalizăm. Nici Wolf Karlovici, nici Avdei şi nici Lukka. Dar dumneavoastră ştiţi acum.

De unde aflaseră deportaţii că-l cheamă Ivan? Altfel decât *cetăţene comandant* nu-l numeau, numai obraznicul de Gorelov îi spunea uneori *tovarăşe Ignatov*. Şi cum adică: numele lui să fie legat de o tabără de muncă?! La dracu'… Ignatov stinge ţigara de piatra netedă de pe pervaz, apoi o azvârle în întuneric.

— Nu, zice el.

— Propunem o altă explicaţie oficială! Sumlinski se apleacă spre fereastră şi se apucă cu mâinile uscăţive de pervaz. Înţelegem totul. Să nu credeţi că… Vom spune că numim aşezarea în onoarea lui Vladimir Ilici Lenin – Vi-la!

Chicoteşte mulţumit, frecându-şi palmele.

— Nu, repetă Ignatov. Nici o vilă.

— Excelent! se bucură celălalt nu se ştie de ce, de parcă ar fi primit aprobarea. Aşa ne-am gândit şi noi, că n-o să fiţi de acord! Şi am pregătit o variantă de rezervă, mai… mmm… conspirativă.

— Du-te la culcare, Sumlinski.

Ignatov pune mâna pe canatul ferestrei.

— Sem Ruk[25]! exclamă repede şi înflăcărat Konstantin Arnoldovici înspre fereastra care se închide. Pentru că voi patru aveţi şapte mâini. Haideţi să numim aşezarea aşa – n-o să ghicească nimeni niciodată, auziţi? Şi e un nume sonor, poate chiar unic…

Fereastra se închide cu un pocnet. Prin grosimea sticlei se vede silueta slăbuţă, cu umerii căzuţi coborând grăbită pe potecă, spre colonie.

…Sumlinski parcă ghicise ce va urma. După vreo două săptămâni, în timpul inspecţiei obişnuite, Kuzneţ i-a aruncat o vorbă printre altele lui Ignatov:

— Vrem să dăm un nume coloniei tale, comandante. O să fie Angara Doisprezece. Aşa o s-o trecem pe hartă.

— Are deja un nume, a replicat Ignatov, surprins şi el că găsise răspunsul. Astă-iarnă, în bordei, n-aveam ce face şi i-am pus nume.

— Zău?! Şi n-ai zis nimic?

— Am fost ocupat. Şi nici tu nu m-ai întrebat.

— Şi cum porunciţi să vă numim acum?

Kuzneţ îl priveşte atent, stăruitor.

— Sem Ruk, răspunde Ignatov după o pauză.

— Complicat. Nu cumva numele ăsta vi l-a sugerat vreun popă?

— Cuuum?!

— Păi da! Numele ăsta al vostru pute a obscurantism religios. A serafimi cu şase aripi şi alte fenomene de-astea.

— Eşti un prost, Kuzneţ, cât eşti tu de şef.

De curând începuseră să-şi spună pe numele mic, dar, când se certau, se şfichiuiau reciproc cu numele de familie.

— Contingentul meu e format din tătari, mordvini şi ciuvaşi – ăştia probabil că n-au văzut în viaţa lor un popă, ce să mai vorbim de serafimi…

— Dracu' să te ia! a dat din mână Kuzneţ. Sem Ruk să fie!

Şi astfel numele inventat de Sumlinski a rămas, a fost pus pe hârtie, a călătorit din instanţă în instanţă. În cele din urmă, lista extrem de lungă de aşezări nou-formate (în Siberia de Est erau deja aproape o sută) a ajuns pentru confirmare la preşedintele comitetului regional de partid din Irkutsk. Dactilografa distrată de la secretariat, supărată nevoie-mare că în ziua precedentă nu reuşise să-şi cumpere de la un speculant ciorapi de mătase cu trei ruble, a făcut o greşeală de tipar: a scris denumirea cu „r“ mic. Listele au fost aprobate. Lucrătorul de la tipografie a crezut că spaţiul dintre cuvinte e o greşeală şi a corectat-o, astfel că în toate documentele şi pe toate hărţile aşezarea a intrat cu o denumire uşor diferită, dar nu mai puţin sonoră: Semruk.

Prima dată s-a întâmplat la sfârşitul lui iunie. Zuleiha n-a înţeles nimic atunci. Tocmai adusese în bucătărie două găleţi pline cu apă şi le târâse la masa de tranşat, unde, gârbovit, Aşkenazi descânta nişte peşti sidefii, aşezaţi în evantai pe masă.

Iusuf, care-şi aştepta mama lângă uşă, s-a târât de-a buşilea spre ea, ca un mic animal, şi s-a prăbuşit din senin pe podea, rămânând nemişcat, de parcă fusese împuşcat. Ea s-a repezit la el, l-a luat în braţe, l-a scuturat. Copilul era alb la faţă, cu buzele vinete-albăstrii, nu respira. Aşkenazi i-a zis:

— La infirmerie, repede!

A ridicat într-o clipă trupuşorul rece şi nemişcat şi a luat-o la fugă.

Leibe consulta un bătrân a cărui piele, de epuizare, începuse să se desfacă în solzi, ca scoarţa de pin. Zuleiha şi-a pus fiul pe masă, între bătrân şi doctor, şi s-a agăţat de Leibe urlând, nefiind în stare să explice ce se întâmplase. Doctorul a examinat copilul, l-a ascultat, s-a încruntat şi i-a injectat un medicament cu miros înţepător dintr-o seringă de sticlă lungă şi subţire cât un deget.

— Slavă Domnului că ne-au adus de toate luna trecută, şi medicamente, şi seringi, a zis el.

După un minut, Iusuf s-a trezit şi a clipit somnoros. Zuleiha continua să urle, nu putea să se liniştească.

— Gata, gata… Wolf Karlovici îşi trage sufletul, îşi desface gulerul şi bea jumătate de cană de apă. Dacă se mai întâmplă, adu-l imediat la mine.

L-a dus pe Iusuf înapoi la bucătărie. Mergea prin colonie, totul se învârtea în jurul ei, dar îşi ţinea copilul lipit de ea, nu putea să se dezlipească de el. Se apuca să cureţe peştele, dar ochii îi erau mereu îndreptaţi sub masă, unde se târâse Iusuf aproape adormit. Din minut în minut se apleca să verifice dacă totul e în ordine, dacă nu şi-a pierdut iar cunoştinţa. El dormea făcut ghem. Zuleiha se apropia târâş de el şi asculta dacă respiră. „Te-aş lăsa să pleci acasă, Zuleiha, dar conducerii s-ar putea să nu-i placă“, spunea Aşkenazi parcă scuzându-se. Era cea mai lungă frază pe care i-o adresa.

După câteva săptămâni s-a întâmplat din nou, de data asta seara, când Zuleiha şi Iusuf se pregăteau de culcare. L-a dus din nou la doctor, din nou i-a făcut injecţie.

A încetat să doarmă noaptea. Cum să doarmă când se putea întâmpla aşa ceva noaptea? Stătea întinsă lângă fiul ei şi-i asculta respiraţia, îl veghea.

Drumurile la pădure cu prânzul pentru muncitori au devenit un chin. Zuleiha alerga pe cărare cu găleţile pline, muncită de gânduri: dacă i se întâmplă chiar acum? Sau peste un minut? Peste două? Aşkenazi n-o să observe nimic, el nu-şi ia ochii de la blatul de lucru, iar Iusuf stă tot timpul sub masă. Ajungea înapoi mereu năduşită, cu inima bătând să-i iasă din piept, şi se apleca sub masă: trăieşte? A început să-şi facă mai prost treaba în bucătărie. Se temea că Aşkenazi se va plânge şi ea va fi dată afară şi trimisă la muncile obişnuite. Dar el s-a dovedit a fi un om cu suflet, îngăduitor.

Iar în august s-a întâmplat noaptea. Zuleiha stătea în întuneric cu ochii deschişi şi asculta respiraţia lui Iusuf – parcă se legăna pe valuri: inspiră-

expiră, inspiră-expiră, sus-jos. Oboseala ultimelor săptămâni o trăgea de picioare undeva în adânc, într-un somn întunecat. Abia a închis pleoapele – e dulce, plăcut, se scufundă. Apa o leagănă, o ademeneşte, şi deodată lângă ea apare chipul lui Ignatov, liniştit, drăgăstos. Dă-mi mâna, spune el, altfel o să te îneci în miere. Priveşte în jur, totul e galben ca aurul. Ea scoate vârful limbii şi simte că e, într-adevăr, miere. Asta a trezit-o. Îşi simte gura dulce, plină de salivă. Sunetele – şi respiraţia vecinelor, şi sforăitul, şi foiala nocturnă – toate sunt departe, nu aici. În jur e linişte – o binecuvântare.

Iusuf nu mai respiră.

Îl scutură. Nu, nu respiră. Se repede cu el la infirmerie, desculţă, cu cozile despletite. Pe cer, discul lunii e ca un *tenke*, dinspre Angara şuieră vântul, sub picioare simte conuri, beţe, pietre, pământ – ea nu bagă de seamă. La început bate la ferestruica din faţă, mai-mai să spargă geamul (se puseseră geamuri şi la infirmerie) – nimeni. Se dezmeticeşte şi dă fuga în spate, în zona de locuit.

Leibe îi iese repede în întâmpinare ciufulit de somn, numai în izmene, rărite de atâta purtare. Aprinde lampa şi pune copilul pe patul lui. Iusuf are vârful nasului, fruntea şi mâinile îngheţate. După injecţie începe să respire, să scâncească, să plângă. În braţele mamei se linişteşte şi adoarme. Dar Zuleihăi îi tremură mâinile atât de tare, încât e gata să-l scape.

— Lasă-l aici, îi spune Leibe în şoaptă. Şi linişteşte-te.

Ea îl pune pe Iusuf pe perna doctorului (o căciulă de blană întoarsă pe dos). Picioarele i se înmoaie, n-o mai ţin. Se aşază cu ele atârnându-i pe scândurile proaspăt rindeluite ale podelei, cu corpul pe pat, cu faţa spre degetele fiului ei, care se încălzesc.

— A scăpat şi de data asta, spune Leibe întinzându-i o cană cu apă. Bine că ai observat. Câteva minute în plus şi…

Zuleiha îi apucă mâna zbârcită, cu pete maronii, şi o duce la buze. Apa se varsă cu un pleoscăit din cană pe podea.

— Încetează imediat! se supără doctorul, trăgându-şi mâna. Mai bine bea!

— Domnu' doctor, şopteşte Zuleiha fără să se ridice din genunchi (se miră şi ea: oare buzele ei vorbesc?), daţi-ne voie să stăm în infirmerie, mie şi lui Iusuf. N-aş suporta să păţească ceva. Nu ne goniţi, lăsaţi-ne să rămânem. Salvaţi-ne! Fac orice pentru dumneavoastră, vă spăl, vă fac curat, vă adun fructe de pădure. Dacă-i nevoie, pot să vă ajut şi cu bolnavii. Numai să fie Iusuf noaptea aici, aproape de dumneavoastră.

— Staţi cât vreţi, dă din umeri doctorul. Dacă nu se opune comandantul.

După jumătate de oră, Zuleiha şi-a adus puţinele lucruri la infirmerie; Iusuf nici n-a apucat să se trezească, aşa că a dormit pe perna de blană a doctorului toată noaptea, până dimineaţa.

La comandant s-a dus chiar Leibe, fără a aştepta să i se pună întrebări. Uitaţi, aşa şi pe dincolo, i-a explicat el, pacientul are nevoie de internare. Situaţia de faţă nu va afecta în nici un fel productivitatea muncii Zuleihăi Valieva. Ignatov l-a privit încruntat, neprietenos, dar nu s-a opus.

Zuleihăi şi lui Iusuf li s-a pregătit un prici apărat de o perdea. După îmbâcseala din baraca comună, aerul mirositor al infirmeriei – de fenol, spirt, ienupăr, frunze de merişor, pojarniţă, rozmarin sălbatic – părea curat şi proaspăt. Dimineaţa, cu Iusuf în braţe, Zuleiha dădea fuga la bucătărie. Seara se grăbea înapoi şi, în loc să se ducă ca de obicei în pădure după râşcovi sau papură, făcea curăţenie la infirmerie. Spăla podelele, pereţii, mesele, laviţele, geamurile, priciurile (chiar şi pe cele neocupate) – se lupta cu lipsa de igienă. Apoi trecea în partea de locuit – freca podelele, soba mare, construită din pietre, curăţa veranda. Spăla hainele doctorului în Angara. A învăţat să fiarbă feşele şi instrumentele medicale rudimentare într-un cazan.

— Te rog, nu te mai speti atât! îi spunea Leibe, ridicându-şi palmele înguste şi uscate spre tavan. Mai bine du-te la culcare!

Stăteau de veghe cu rândul la patul lui Iusuf, fiecare câte jumătate de noapte. Leibe afirma că acum a îmbătrânit, nu mai doarme mult, aşa că-i e uşor să stea de veghe noaptea. Dacă ar fi fost vorba despre oricine altcineva, Zuleiha n-ar fi putut adormi, dar în doctor avea încredere – se culca şi se cufunda într-un somn greu, fără gânduri şi fără vise.

Doctorul i-a propus chiar el ca în timpul drumurilor zilnice la pădure să-l aducă pe Iusuf de la bucătărie înapoi la infirmerie, şi ea a acceptat recunoscătoare.

Când la spital a fost adus un bărbat galben ca lămâia, cu cearcăne negre sub ochi şi care tuşea tot timpul de ziceai că-şi rupe pieptul, Wolf Karlovici le-a cerut să se mute în cămăruţa lui. Zuleiha a şovăit – ce-o să spună oamenii? –, dar, întâlnind privirea severă a doctorului, şi-a dus repede fiul în partea din spate a infirmeriei, după uşa solidă.

Asta se întâmpla la sfârşitul verii. Începea al doilea an al şederii deportaţilor în taiga.

Zuleiha pune ligheanul cu feşe în soba bine încălzită. Întotdeauna spăla şi limpezea feşele în Angara, în apa curgătoare, şi după aceea mâinile îi erau îngheţate, o dureau – cu atât mai plăcut era să le ţină lângă soba încinsă, să simtă din nou sângele în palme, să-şi simtă pielea din vârful degetelor. Focul trosneşte sub fundul ligheanului înnegrit de arsură, înfulecând cu poftă buşteanul aruncat în el. Cât fierbe apa, Zuleiha reuşeşte să dea fuga afară după lemne – feşele nu trebuiau să fiarbă mult, dar ei îi plăcea să le fiarbă temeinic, până se albeau.

Iusuf se zbenguie pe podea – merge de-a buşilea, se joacă cu jucărele de lut. I le făcuse Ikonnikov: mai întâi un copilaş grăsan, semănând cu un fus gros, cu buzele umflate şi parcă întoarse în afară, apoi o pasăre grozavă, cu creastă şi picioare acoperite cu pene şi aripi caraghioase, nepotrivite pentru zbor, şi un peşte mare şi greu, cu ochii bulbucaţi privind obraznic şi falca de jos arătând împotrivire. Jucăriile erau tocmai bune – nici prea mari, nici prea mici (încăpeau uşor în palma mică de copil), nu erau grele şi, lucrul cel mai important, păreau vii. Mai aveau o calitate extrem de importantă: după ce Iusuf le rupea, aripile şi înotătoarele creşteau la loc când Ikonnikov trecea cu vreo treabă pe la infirmerie.

Zuleiha se grăbeşte să iasă afară, câtă vreme fiul ei e ocupat să lovească frunţile din lut ale celor doi vrăjmaşi, pasărea şi peştele, şi nu-i observă plecarea. Uşa se deschide singură, cu o clipă înainte ca ea să apuce s-o atingă. În golul uşii, cu razele de soare bătându-i în faţă, ea vede o siluetă înaltă şi întunecată. Rochia largă şi lungă până la călcâie fâlfâie în vânt, şi bastonul noduros bate autoritar în prag.

Strigoaica.

Păşeşte în izbă. Pipăie cu bastonul, nările i se mişcă, adulmecă aerul.

— Pute a ceva, zice.

Zuleiha se trage înapoi, acoperindu-l cu spatele pe Iusuf, care se joacă pe podea. Băiatul se târăşte, gângurind ceva numai pentru el şi atacând cu peştele ţinut strâns în mână pasărea care cade repede pradă asalturilor inamice – pare că nu observă nimic. Soacra înaintează, adulmecând zgomotos şi dând la o parte cu bastonul lucrurile întâlnite în cale, ca şi cum le-ar vedea clar: un scaun răsturnat trosneşte, o găleată goală se rostogoleşte zdrăngănind, nişte străchini de lut goale zboară de pe masă pe podea.

— Pute! repetă ea tare şi insistent.

În izbă miroase puternic a pietre încinse în sobă şi a feşe care fierb, a fum, a lemne uscate, a lemn proaspăt tăiat. Pluteşte şi un miros vag de fenol

şi spirt, iar de la plantele atârnate în mănunchiuri groase de tavan vine un miros înţepător de flori.

Bătrâna se apropie. Zuleiha îi vede orbitele albe, acoperite cu o pojghiţă albăstruie, ca pielea peştelui proaspăt curăţat, şi cu o reţea deasă de vase roşii în colţul ochilor, cărarea perfect trasată exact pe mijlocul capului şi părul moale şi foarte rar de culoarea prafului, împletit în cozi lungi şi subţiri.

Strigoaica trage puternic aerul în piept, aproape că se aud nările mişcându-i-se. Întinde vârful bastonului spre poalele rochiei Zuleihăi şi i-o ridică, dezvelindu-i picioarele goale şi albe, parcă strălucind în întunericul izbei (încă din toamna trecută Zuleiha făcuse scutece din şalvari). Bătrâna rânjeşte – un colţ al gurii i se mişcă în sus şi se topeşte în pliurile adânci ale zbârciturilor.

— Am găsit a ce pute, zice ea. A *fehişe* – a curvă.

Nimeni n-a mai numit-o astfel pe Zuleiha. O căldură sufocantă i se ridică din piept în gât, în obraji, în frunte – până în creştetul capului.

— Da! repetă mai tare Strigoaica. A curvă care se gândeşte noaptea la rusul Ivan, ucigaşul lui Murtaza al meu…

Zuleiha scutură din cap, strânge din ochi. Cum să protesteze?

— …Şi trăieşte cu neamţul, cu necredinciosul Wolf!

— Trebuie să-mi cresc copilul, şopteşte Zuleiha cu gâtul uscat, să-l pun pe picioare. A împlinit un an şi nu merge, n-a învăţat nici măcar să stea în picioare. Doar e nepotul tău.

Face un pas într-o parte, lăsând-o pe Strigoaică să-l vadă pe copilul care şade pe podea, ca şi cum bătrâna ar fi putut să-l vadă. Iusuf continuă să se joace nepăsător: peştele şi pasărea, unite în mânuţele lui încleştate, se reped asupra copilaşului din lut rămas în inferioritate şi fără o mână.

Strigoaica îşi îndepărtează dezgustată bastonul de Zuleiha, de parcă necurăţenia femeii i l-ar păta:

— Ai uitat de legile Şariei şi de legile oamenilor. I-am spus eu lui Murtaza: nu-i bună femeia asta, e murdară şi la trup, şi-n cuget…

— Murtaza a murit. Am dreptul să-mi iau alt bărbat!

— …În faţa întregii lumi doarme sub acelaşi acoperiş cu un bărbat străin! Ce-i ea după toate astea? O curvă, asta e!

Bătrâna scuipă pe podea zgomotos, cu sete.

— O să fiu soţia legiuită a doctorului!

— *Fehişe!* Curvă! Curvă!

Strigoaica scutură mărunt din cap, şi înfloriturile grele ale cerceilor

scot un clinchet uşor în lobii zbârciţi.

— Jur! Zuleiha îşi bagă capul între umeri şi ridică mâna să se apere.

Când o lasă în jos, nu mai e nimeni lângă ea. Iusuf se zbenguie liniştit, lovind energic jucărioarele de lut. Lemnele trosnesc în sobă; apa bolboroseşte zgomotos, se revarsă din lighean, sfârâie pe cărbunii încinşi. Zuleiha se aşază pe podea lângă fiul ei, îşi îngroapă faţa în palme şi scânceşte încet, ca un căţeluş.

În ultima zi de vară, norii sunt albi şi uşori ca florile de măr, iar Angara – întunecată şi adâncă, transformându-şi în negru albastrul ce răzbătea prin masa de apă în zilele extrem de calde şi de însorite. Căldura e uşoară, uscată, e căldură de toamnă.

Zuleiha merge pe cărarea din pădure: în spate cu Iusuf, înfăşurat într-un şal, într-o mână duce un coş, în cealaltă are un baston. Sub picioare îi trosnesc acele de pin roşiatice şi primele frunze căzute, sfărâmicioase, gălbejite. Din fericire, Aşkenazi a lăsat-o azi să plece în taiga să culeagă fructe pentru compot – se întunecă devreme, după cină nu se mai poate ieşi. E deştept bucătarul: astăzi s-ar fi descurcat foarte bine şi fără compot – nu era zi de sărbătoare, nu se aştepta vizita vreunui şef. I-a fost milă de ea şi a hotărât să-i dea o zi liberă. Vede că-n ultima vreme nu e în apele ei, doarme prost, munceşte cât trei.

Zuleiha se teme să se îndepărteze prea mult de colonie (ce s-ar face dacă i s-ar întâmpla ceva lui Iusuf?), aşa că se duce într-un loc cunoscut din pădurea de pini, plin cu tufe de afin. Trece pârâul, care susură zgomotos (ea îl numeşte *Cişme*), păşind pe pietrele mari şi plate, şi merge mai departe, de-a lungul apei, până la poalele colinei mari, unde se află poiana largă şi luminoasă (ea o numeşte Poiana Rotundă). Aici, la adăpostul bătrânului mesteacăn uriaş, lovit de trăsnet şi al detaşamentului de pini cu tulpinile roşii, se ascunde un loc plin cu fructe de pădure. Boabele mari de afine cresc din belşug, ca puzderia de stele într-o noapte senină: nu ai decât să te apuci să le culegi. Fructele sunt grele, liliachii, acoperite parcă de o catifea albastră; când le atingi, pe suprafaţa rotundă rămâne o urmă întunecată. Şi sunt zemoase, dulci ca mierea. Zuleiha mănâncă pe săturate, îi dă şi lui Iusuf să mănânce. El zâmbeşte cu dinţii strălucindu-i negri de la fructe: şi fiindcă boabele sunt gustoase, şi de bucurie că mama stă cu el fără să plece nicăieri.

— Gata, *ulîm*, spune Zuleiha, ştergându-i bărbia murdară de sucul roşu şi lipicios, ne-am jucat destul. Trebuie să mă apuc de treabă.

Îşi întinde şalul la umbra pinilor şi-l aşază pe Iusuf pe el. Îi pune o basma pe cap ca să nu-l ardă soarele. Şi începe să culeagă fructele târându-se de jur împrejur ca melcul. Coşul e mare, adânc, dar dacă se străduieşte poate să-l umple.

Iusuf gângureşte, povesteşte ceva florilor (încă n-a învăţat să vorbească, nu rosteşte nici un cuvânt, doar îngaimă ceva numai de el ştiut). Îi place să vorbească cu florile, să le privească. Zuleiha se speriase la început: nu cumva creşte un prostănac? Dar fiul ei are ochi inteligenţi, atenţi. Şi-a zis: poate o să vină şi vremea când o să înceapă să vorbească. Şi, dacă rămâne mut, asta e, ea o să-l iubească oricum ar fi, o să-l hrănească, o să-l crească. Numai de s-ar ridica pe picioare, de-ar începe să meargă…

Se întinde după fructele grele, înmuiate de soare, desface cu degetele mugurii delicaţi în mici lamele verzi, rotunde. Deodată, în verdele viu, sclipitor, vede nişte cizme negre, noi, bine lustruite, de te poţi oglindi în ele; sunt foarte aproape, trebuie doar să întinzi mâna ca să le atingi. Zuleiha îşi ridică încet privirea: din carâmbii înguşti şi înalţi iese stofa gri a pantalonilor de călărie. Poala cămăşii maronii e strânsă în talie cu o curea roşcată. Două mâini, într-una o puşcă de vânătoare lungă, cu ţeava brunată. Mai sus pe piept – două buzunare cu clapetă; o curea subţire de-a curmezişul pentru tocul armei. Şi, mai sus, nişte nasturi lucind în soare încheie gulerul înalt, bine strâns. Trese roşii pe guler, umeri laţi. Şi undeva sus, sub cupola cerului, faţa înconjurată de un nimb: chipiul cu borul roşu şi calota albastră.

Se uită la ea. E Ignatov.

Deasupra capului, pinii îşi mişcă blând acele, gemând uşor în bătaia vântului. Ţârâitul greierilor în iarbă e puternic, grav, asurzitor. Albinele bâzâie, bondarii graşi zboară din floare în floare.

Ignatov îşi reazemă puşca de un trunchi colorat în ruginiu-aprins, scăldat parcă în lumina soarelui, îşi scoate chipiul şi-l aruncă în iarbă. Îşi descheie nasturele de sus de la cămaşă, apoi încă unul şi încă unul. Îşi scoate cureaua subţire, ţinută de-a curmezişul – catarama de la piept, catarama de la brâu. Îşi scoate cămaşa peste cap.

Aşa cum stă ghemuită, Zuleiha se dă înapoi. În jur unduieşte iarba uscată de toamnă, seminţele coapte zdrăngănesc ca jucăriile copiilor.

Ignatov face un pas spre ea şi se lasă pe vine – faţa lui coboară rapid din nori, până când ajunge foarte aproape. Întinde mâna – palma uriaşă parcurge un drum nesfârşit şi-i atinge bărbia. Degetele trag de nodul

basmalei – pânza legată strâns cedează uşor, se desface, alunecă de-a lungul obrajilor, descoperindu-i capul. Ignatov o prinde de cozi cu amândouă mâinile şi trage de ele. Zuleiha le apucă şi le trage spre ea, nu se lasă. El îşi trece încet degetele prin părul ei, şi cozile slăbesc, se despletesc.

— Te aştept în fiecare noapte, spune el.

Vine de la el un miros uscat, de căldură şi tutun.

— Nu mă mai aştepta.

De-ar putea să-i scoată degetele din păr – dar nu-i chip, sunt bine înfipte. Şi fierbinţi, ca atunci, în pădurea Iulbaşului.

— Eşti femeie. Îţi trebuie un bărbat.

Faţa lui e netedă, cu câteva riduri fine ca firele de păr. Iar pe frunte – urma abia vizibilă a chipiului.

— Am bărbat, mi l-am găsit.

Ochii lui sunt cenuşii, bătând în verde, are pupile mari şi negre.

— Pe cine?

Respiraţie de copil neprihănit.

— Un soţ legiuit – ieri m-am măritat cu doctorul.

— Minţi.

Faţa lui e lipită de faţa ei. Zuleiha strânge din ochi, se propteşte cu călcâiele în pământ, îşi ia avânt şi se rostogoleşte. Sare în picioare, apucă puşca rezemată de copac şi o aţinteşte asupra lui Ignatov.

— E bărbatul meu, în faţa cerului şi a oamenilor, spune ea şi-i face semn cu ţeava puştii să se îndepărteze. Sunt nevasta lui.

— Lasă aia, proasto, răspunde el din iarbă. O să se descarce.

— Nevastă credincioasă!

— Dă drumul puştii, îţi zic.

— Să nu mai vii după mine în pădure!

Zuleiha îşi mijeşte ochii şi-l ia stângace în cătare – capătul subţire şi negru al ţevii tremură, se mişcă dintr-o parte în alta. Cu un oftat, Ignatov se lasă pe spate în iarba înaltă.

— Proasto, că proastă mai eşti…

În cele din urmă, ea potriveşte cătarea năbădăioasă. Mişcă încet ţeava privind prin vizor: lumea pare altfel, mai clară, mai vie, ieşită mult în relief. Din locul unde stă culcat pe spate Ignatov, iarba e mai verde şi mai viguroasă, fluturii, mai mari şi mai frumoşi, la fel libelulele aşezate pe spice; Zuleiha distinge până şi desenul ca pânza de păianjen de pe aripile lor transparente şi sferele în culorile curcubeului ale ochilor mici şi bulbucaţi. Mai departe – ceafa lui Iusuf: petalele urechiuşelor roz, cu

desenul marmorat al vaselor de sânge, picătura grea de transpiraţie care-i curge încet de sub părul negru şi cârlionţat pe gâtul alb. Şi mai departe – un triunghi brun şi păros: botul unui urs.

Ursul stă la marginea poienii – e uriaş, lucios. Se uită leneş la Iusuf, trufa umedă îi tremură, în botul întredeschis strălucesc doi canini în partea de jos, ca două degete desfăcute.

— Ivan, cum se trage?

Parcă i-a turnat cineva nisip în gât.

— Ai hotărât să termini cu mine? se ridică Ignatov din iarbă supărat.

Se întoarce, vede ursul.

— Mai întâi trage cocoşul, şopteşte el.

Degetele ei ude alunecă pe fierul rece şi lipicios. Unde e cocoşul ăsta?

Ursul mormăie încet, uitându-se când la băieţelul care şade în faţa lui, când la Zuleiha şi Ignatov, aflaţi ceva mai departe. Iusuf nu-şi ia ochii de la el.

Zuleiha trage cocoşul spre ea – se aude un clinchet sonor. Ursul mormăie mai tare şi se ridică pe labele dinapoi, arătând ca o matahală cu blana zburlită. I se văd burta suptă, cu dungi cenuşii inegale, pieptul ieşit în afară, ghearele curbate ale labelor din faţă, lungi aproape să atingă pământul. Fiara îşi arată colţii – i se vede sclipind pentru o clipă limba neagră-rozalie între colţii galbeni. Iusuf scoate un ţipăt vesel şi se ridică în picioare.

Zuleiha apasă pe trăgaci – se aude o bubuitură. Patul armei o loveşte puternic şi dureros în umăr, aruncând-o în spate. Simte în nări mirosul puternic al prafului de puşcă. Strigătul scurt de spaimă al copilului e ca ţipătul de pasăre.

Ursul face un pas spre Iusuf. Încă unul. Încă unul… Se prăbuşeşte – iarba se culcă la pământ în uriaşe valuri verzi. O vreme, namila de urs tremură ca o imensă piftie cafenie, apoi rămâne nemişcată. Iusuf îşi întoarce faţa nedumerită spre mama lui, apoi din nou spre animal.

— Şşş… Ignatov îşi pune mâinile pe degetele ei încremenite pe puşcă, descleştându-i-le unul câte unul. Gata… Gata…

În sfârşit eliberează arma şi o pune deoparte. Zuleiha nu observă mişcarea: se uită cum Iusuf, clătinându-se uşor pe picioruşele puţin strâmbe, se îndreaptă spre ursul mort. Primul pas, al doilea, al treilea…

Ochiul strălucitor al ursului se acoperă cu o peliculă mată, din spatele colţilor galbeni curge o spumă vâscoasă, cenuşie. Iusuf se apropie şi loveşte cu zgomot fruntea bombată; apucă urechile păroase şi trage de ele; se

întoarce spre mama lui şi chicoteşte triumfător, stând bine înfipt pe amândouă picioarele.

Note

24. Prescurtare pentru *Narodnîi komissariat lesnoi promîşlennosti* – Comisariatul Popular pentru Industrie Forestieră.

25. În rusă, şapte mâini.

Un om bun

— Pleacă!

Ignatov nu mai respiră gâfâit, se rostogoleşte pe spate; simte golul din trupul scurs de oboseală.

— Ceva nu-i bine, Vania?

Aglaia îşi îndreaptă rochia boţită şi se aşază pe pat.

— Pleacă!

Ea îl mai priveşte puţin, pipăindu-şi cu degetele subţiri clamele portjartierului (pielea de culoarea smântânii pe coapsa plină se zăreşte o clipă prin cutele stofei de culoare închisă): oare s-au desfăcut? – nu, n-au apucat. Apoi se ridică. Cu paşi moi, neauziţi, se duce spre lavoarul de tablă, unde stă proptit între bârne un ciob strâmb de oglindă.

— Îţi pierzi minţile, Vania, zice ea aranjându-şi buclele roşcate şi scurte, care abia dacă-i acoperă urechile. Tot mai mult, cu fiecare zi ce trece.

Fără să se ridice din pat, Ignatov bâjbâie pe podea după pantoful ei greu, bărbătesc, cu talpă groasă şi vârf pătrăţos, îşi ia avânt şi-l azvârle nimerind-o în spate, chiar în locul unde stamba uzată lăsa să se zărească pe omoplatul rotund, sculptat ca-n marmură, o aluniţă întunecată – semnul din naştere. Aglaia ţipă şi se fereşte.

— Şterge-o, îţi zic! se răsteşte el aruncând şi al doilea pantof.

— Chiar că ai turbat!

Luându-şi în grabă pantofii, Aglaia o zbugheşte pe uşă.

Ignatov întinde mâna sub pat şi scoate o sticlă lungă, cu gâtul îngust – pe fundul ei plescăie ceva uleios, tulbure şi gălbui, dar e puţin, un deget şi jumătate, două.

— Unde-i?! întreabă el moale tavanul, de parcă ar repeta a zecea oară.

Gorelov, câine ce eşti… Unde-i?!

Cade din pat încurcându-se în pătura mototolită, în pernele făcute ghem, în propriile-i picioare. Se ridică cu greutate, ţinându-se de pereţi, se târăşte spre uşă, o dă de perete şi-l izbeşte în faţă vântul rece, năprasnic (vara anului 1938 s-a nimerit să fie friguroasă). La picioarele lui se întinde Semruk: în centru sunt trei barăci mari, lungi, care ocupă aproape întreaga piaţă a aşezării; câteva zeci de construcţii mai mici se îngrămădesc în jur, formând un fel de străduţă strâmbă. Bucătarul mărunţel, cu şorţul alb, loveşte cu polonicul în gong – zdrăngănitul strident pluteşte în josul colinei şi ajunge departe, dincolo de Angara, în taiga; din toate colţurile Semrukului, siluete pipernicite dau fuga la cantină: e vremea cinei.

Ignatov stă într-o rână în cerdac, scutură sticla goală şi urlă de la înălţimea unde se află comandamentul spre colonia învăluită în noapte:

— Unde-i?! Te omor, Gorelov! Unde-i?!

De undeva de după colţ dă fuga suflând greu Gorelov, strângând la piept o altă sticlă – în ea se clatină greoi, făcând bule de la atâta scuturat, un lichid gros, cenuşiu, cu sclipiri portocalii.

— Poftiţi! zice el gâfâind cu gura deschisă cum fac câinii şi pune sticla pe treapta cerdacului. Din merişor, proaspăt-prospeţel.

Clătinându-se, Ignatov se apleacă, aruncă sticla goală, o ridică pe cea plină şi, culmea, fără să se împiedice de prag, intră în casă.

— …mi-am susţinut disertaţia pentru doctorat în 1906, la München; era dedicată teoriei alimentaţiei cu cereale. Îmi vedeam lucrarea mai degrabă ca pe una teoretică, cu un sens mai curând strategic decât concret, practic. Puteam eu să mă gândesc atunci că o să ajung să cultiv singur grâul ăsta? Konstantin Arnoldovici agită turta cafenie pe care o ţine în mâna uscăţivă, cu unghiile rupte. Ba, mai mult, că o să mănânc pâine făcută din el?

În jur se aude zăngănitul rapid şi ritmic al lingurilor de metal: deportaţii cinează aşezaţi la mesele lungi de lemn, frecate ani de zile de coatele şi palmele lor până când căpătaseră un lustru plăcut, ajungând aproape la fel de netede ca acasă. Două sute de guri mestecă grăbite, fără să piardă vremea cu vorbe de prisos. Sala de mese fusese extinsă cu câţiva ani în urmă – ridicaseră o a doua construcţie, mai lungă şi mai lată decât prima –, dar tot nu încăpeau patru sute de oameni: deportaţii din Semruk mâncau acum în două schimburi.

Masa mare la care mănâncă gardienii e acoperită în fiecare săptămână

cu o faţă de masă curată, în carouri, şi se află tot acolo unde fusese şi înainte, aproape de locul unde se împarte mâncarea. Ei mănâncă fără grabă, cu poftă, bucurându-se de gustul simplu, dar comestibil al mâncării servite. Tot aici, la capăt, fără să ocupe mult loc şi gata să sară la prima chemare, înfulecă Gorelov. Nici unul dintre gardieni nu-şi aminteşte când şi cu permisiunea cui începuse să mănânce laolaltă cu ei, dar nu-l goniseră, îl toleraseră: dacă stătea acolo, înseamnă că exista un motiv.

— Şi socotiţi că toate astea – Ikonnikov arată în jur cu lingura de metal tocită, parcă muşcată pe margini, cu mânerul răsucit în spirală – sunt preţul rezonabil pentru că aveţi posibilitatea să cultivaţi grâu, după cum v-aţi exprimat dumneavoastră?

Soarbe cu năduf din gamelă. Mestecă, apoi scoate din gură cu degetele pătate de ultramarin şi cobalt un os subţire şi strâmb de peşte.

— Nu, nu-i vorba despre asta! Sumlinski se foieşte pe banchetă, frământând pâinea în mână. Dar, de pildă, dumneata, Ilia Petrovici, ce ai creat cu adevărat important în libertate? Douăzeci şi trei de busturi cu mustăţi?

— Douăzeci şi patru, îl corectează Isabella, înclinând gamela corect, în partea opusă ei, şi adunând cu lingura rămăşiţele de frunze maronii din ciorba tulbure, incoloră.

— Şi ai mai fi putut face încă multe!

Konstantin Arnoldovici loveşte zgomotos cu palma în masă. Gorelov se ridică de la masa gardienilor şi îşi roteşte ochii alarmat prin încăpere: ce-i gălăgia asta?

Isabella îl bate drăgăstos pe mână pe soţul ei.

— Iar aici… spune el repede şi tare, fără să se poată calma, aici sunteţi de-a dreptul Rafael! Michelangelo! Nu pictaţi pereţii unui club, ci ai Capelei Sixtine. Înţelegeţi?

— Apropo, Ilia Petrovici, dragul nostru! spune Isabella strângând mai tare şi cu înţeles mâna soţului. Ne-aţi promis că ne arătaţi…

Gongul atârnat la intrarea cantinei, făcut dintr-o farfurie mare de tablă, geme, se clatină, tremură în urma loviturii puternice a revolverului aruncat cu sete. Oamenii se uită unii la alţii, lasă jos lingurile şi se ridică de la masă conform obiceiului, cu capetele plecate; cineva îşi scoate şapca. Comandantul dă buzna înăuntru. Are pantalonii mototoliţi, plini de noroi, traşi cum-necum peste izmene; în partea de sus, cămaşa de corp murdară îi e strânsă de bretelele încrucişate. Un ciuf castaniu-închis, cu câteva fire albe, îi atârnă ca un cozoroc peste sprâncene, iar pometii ascuţiţi îi sunt

acoperiţi ici, colo de peri ţepoşi.

— Toată lumea în picioare! răcneşte comandantul tresărind şi el, speriat parcă de propriu-i ţipăt. L-l-la munc-c-că! Să nu-mi trândăviţi!

Gorelov ocoleşte masa şi dă fuga la el, ştergându-şi grăbit mâinile de tunica maronie a unui gardian.

— Am terminat de muncit, tovarăşe comandant! zice el luând poziţie de drepţi, cu pieptul înainte şi palmele cu degetele scurte lipite de şolduri.

Ignatov cuprinde cu privirea tulbure cele două sute de capete plecate şi cele două sute de gamele cu mâncarea neterminată de pe mese.

— Îndopaţi-vă, porcilor! zice el cu glas jalnic.

— Am înţeles, tovarăşe comandant! răspunde Gorelov zelos, aproape strigând.

— Paraziţi nesătui! Ignatov are glasul mic, obosit. Înfulecaţi, înfulecaţi… Într-o zi o să crăpaţi…

— Ne-a fost foame, tovarăşe comandant! Am îndeplinit planul!

— Pla-a-anul… sprâncenele lui Ignatov se ridică uşor, încreţindu-i fruntea. Şi cum anume?

— L-am depăşit, tovarăşe comandant! Cu zece metri cubi în cap!

— Bine, zice Ignatov mergând printre şirurile de mese şi privind chipurile mohorâte, cu buzele strânse, ochii plecaţi şi pomeţii crispaţi. Foarte bine.

El loveşte cu mâna nesigură pieptul deformat de scolioză al unuia slăbănog şi gârbov, cu ţeasta tunsă scurt de tot şi urechile mari, clăpăuge, cum le au copiii. Ia o gamelă de pe masă – în ea pluteşte ceva cenuşiu-verzui, cu nişte cocoloaşe – şi i-o pune pe cap răsturnată.

— Planul trebuie îndeplinit!

De la înălţimea staturii lui uriaşe, Ignatov se apleacă spre slăbănog, se uită în ochii lui mijiţi de frică şi-i şopteşte în urechile mânjite de mâncare:

— Fără plan nu se poate!

Clatină din cap cu tristeţe şi loveşte cu revolverul în gamelă – se aude mai surd şi mai înfundat decât lovitura în gong.

Pe faţa slăbănogului curg ierburi amestecate cu capete de peşti. Ignatov dă din cap satisfăcut şi-i ameninţă pe ceilalţi cu patul revolverului, aşa cum ar ameninţa cu degetul: băgaţi de seamă! Uitaţi-vă bine la mine! Se întoarce şi se îndreaptă încet spre ieşire. În prag mai loveşte o dată cu revolverul în gong: e loc de mai bine!

Când paşii nu i se mai aud, deportaţii se aşază unul câte unul, iau lingurile în tăcere şi continuă să mănânce. Sunetul gongului rămâne

suspendat în aer, le intră în urechi. Slăbănogul, rămas în picioare, îşi ia gamela de pe cap respirând precipitat şi îşi şterge cu mâneca faţa mânjită; cineva îl atinge delicat pe umăr.

— Are toane morocănosul, ca de obicei, zice bucătarul Aşkenazi întinzându-i altă gamelă plină până sus cu mâncare – e deasă, pesemne de pe fundul cazanului.

— Poftim, Zaseka. Ţi-am pus ceva mai mult.

— De fapt, comandantul nostru nu-i om rău, zice Konstantin Arnoldovici aplecându-se peste masă spre Ikonnikov. În felul lui, are simţ moral. Are principii, chiar dacă nu-şi dă seama prea bine, şi are fără îndoială simţul dreptăţii.

— E om bun, îl întrerupe Isabella. Numai că suferă cumplit.

Chipurile oamenilor au început să-i răsară lui Ignatov în faţa ochilor în 1932. Fără să ştie de ce, înainte să adoarmă, el şi-a amintit cum a văzut-o pentru prima dată pe Zuleiha – stând chircită în sanie, înfăşurată în broboada groasă şi cojocul uriaş. Deodată, ca într-o străfulgerare, i-a apărut şi chipul soţului ei: sprâncenele stufoase, împreunate pe frunte, nasul cu nări largi şi groase, barba împărţită în două, ca o copită. L-a văzut clar, ca într-o fotografie. N-a dat nici o importanţă, a adormit, dar a început să-l viseze: se uita la Ignatov şi tăcea. Privirea asta l-a făcut să se trezească, s-a întors iritat pe partea cealaltă, dar l-a visat din nou, nu dispăruse din visul lui.

De acolo a pornit totul. Cei ucişi au început să vină noaptea şi să se uite la el. De fiecare dată, privindu-şi noul vizitator, Ignatov se chinuia să şi-l amintească: unde? când? cum? Se trezea din cauza încercării încordate de a-şi aduce aminte. Şi, fiind în stare de veghe, îşi întorcea pentru a zecea oară perna cu partea mai rece spre obraz şi rememora: pe ăsta, lângă Şemordan, în iarna lui ’30; pe ăsta, în valea Barzobsk, lângă Duşanbe, în ’22, pe ăsta, pe Sviiaga, în ’20.

Pe mulţi îi omorâse în schimburi de focuri şi în bătălii, nu le văzuse feţele, dar veneau şi ei să se uite la el. Era oarecum ciudat, numai în somn putea să-i recunoască – după cum întorceau capul, după forma cefei, după mişcarea umerilor, după cum îşi învârteau săbiile. Şi-i amintea pe toţi, până la primul ucis, în 1918. Toţi ca unul – duşmani înrăiţi, inveteraţi, periculoşi: soldaţii lui Denikin, cehii albi, basmacii, culacii. De nici unul nu-i e milă, se liniştea el. Dacă i-ar întâlni, i-ar ucide din nou fără să clipească. Încerca să se calmeze, dar nu mai putea să doarmă.

Visele tăcute, ciudate, în care chipurile de mult uitate şi complet

necunoscute îl priveau impasibile, mute, fără să-i ceară nimic şi fără să vrea să intre în vorbă cu el, erau mai chinuitoare decât coşmarul cu scufundarea *Clarei* (în ultimii ani, nu se ştie de ce, el încetase să-l mai chinuiască). Nu-l ajuta nici oboseala insomniei de câteva nopţi la rând, nici trupul cald al femeii de alături. Îl ajuta uneori basamacul.

Ăsta era motivul bucuriei lui Ignatov când îl văzuse pe Kuzneţ sosind pe neaşteptate – să bea cu el era mult mai plăcut decât singur sau cu Gorelov, mai obraznic şi mai neruşinat cu fiecare an care trecea.

— Ziiiina! şi-a desfăcut el braţele în cerdacul comandamentului, văzând dincolo de colină şalupa lungă şi neagră a şefului.

— Ei, dar ştiu că m-ai aşteptat, drăguţule! a râs Kuzneţ, sărind pe mal şi evaluând tăria alcoolului după mirosul venit dinspre Ignatov şi după cearcănele negre de sub ochi.

Kuzneţ venea în inspecţie regulat, o dată la o lună şi jumătate sau două, şi, după ce se plimbau, conform obiceiului, prin Semruk şi prin pădure, unde se tăiau copacii, se duceau la comandament *să şadă puţin*. *Şedeau* temeinic, uneori câte două-trei zile. Gorelov nu participa, dar ajuta în toate felurile: le aducea mâncarea de la bucătărie (supravegheat de el, Aşkenazi scotea din cămară plătici uscate şi merişoare murate, înăbuşea în ierburi carne de vânat proaspăt adus din pădure, pregătea jeleuri şi sucuri de fructe – *pentru o dimineaţă uşurică*); ordona pregătirea băii de aburi cu măturici şi toate cele de trebuinţă (baia fusese construită cu un an înainte, la ceva distanţă de aşezare, dincolo de cotul râului; se spălau cu rândul – într-o duminică bărbaţii, în alta femeile); punea femeile să frece şi să facă să strălucească şalupa lui Kuzneţ, ancorată lângă debarcaderul mititel de lemn.

După toate aparenţele, aşteptările erau mari pentru *şederea* de acum – Gorelov a asudat cărând de pe mal servieta lui Kuzneţ, grea de ziceai că înăuntru sunt pietre de moară, în care se auzea zdrăngănitul şi bolboroseala surdă a ceva foarte preţios (de obicei Kuzneţ îşi aducea singur băutura, basamacul local îi făcea silă).

Au mers pe mal, au inspectat depozitul plin până la refuz cu stive de înălţimea unui om. Au aruncat o privire în coliba proaspăt construită a şcolii (primele cursuri aveau să înceapă în septembrie). Au admirat zona defrişată (experimentul cultivării grâului se dovedise reuşit şi hotărâseră să defrişeze încă o bucată de pădure). S-au uitat unul la altul uşuraţi: e vremea să *şedem puţin*, nu-i aşa? Şi s-au dus.

Discutau cu multă căldură la masă, cu afecţiune chiar. Ignatov ştia bine ce ştia: vorbele lui Kuzneţ, ieşite de sub mustăţile lui răsucite, negre şi

lucioase, lungi de la nas până pe obraji, erau bine cântărite de el fie că era treaz, ameţit sau beat criţă, dar nu-l înfricoşa vigilenţa lui – fiindcă nu avea nimic de ascuns. Toate păcatele lui Ignatov se aflau în palma lui Kuzneţ, lată şi tare ca scândura. Era şi ceva atrăgător în toată povestea asta, un fel de bucurie răutăcioasă – să bei cu un om faţă de care nu ai şi nu mai poţi avea secrete şi care, pe de altă parte, le putea avea el însuşi. Lasă-l pe el să stea crispat, să-şi controleze cuvintele, să se chinuiască să-şi ţină gura, să-i fie teamă ca nu cumva să se dea de gol. Lui Ignatov îi era uşor să stea la masă, să fie vesel, să-şi deschidă sufletul.

— De unde-i ăsta?

Kuzneţ ia de pe masa plină de castroane, ploşti, căni, cratiţe şi ceaune un nap galben, mic cât pumnul unui copil, cu coada verde, lungă şi grosuţă ca a unei comete.

— Păi, am un… agronom, răspunde Ignatov şi, înghiţind în sec nerăbdător să bea, toarnă cu zgomot vodca moscovită în paharele transparente, cu margini subţiri şi strălucitoare.

De obicei beau din căni, dar de data asta Kuzneţ a adus cu el pahare – pesemne că voia să *şadă* frumos, ca la oraş. Eticheta verde-umedă, ca acele tinere de pin, de pe sticla rotundă promite o plăcere pură, de cincizeci de grade, garantată de sigla Distileriei de Stat a URSS. În sfârşit ciocnesc. Napul e tocmai bun pentru vodcă: iute, suculent, uşor amărui.

— Declar şedinţa deschisă, zice Kuzneţ şi mănâncă napul întreg, cu tot cu frunze, mişcându-şi degetele groase deasupra paharelor, semn că vrea să fie iar umplute. Uite primul punct, Vania: dacă se culăcesc, îi ia dracu’!

Culacizare începuse să fie numită îmbogăţirea rapidă a ţăranilor strămutaţi. Trimişi la mii de kilometri de casa lor, ei îşi reveneau după lovitura primită şi începeau să se familiarizeze cu ţinuturile străine, apoi izbuteau să câştige câte o copeică în plus, s-o pună deoparte, iar mai târziu să-şi cumpere obiecte de gospodărie sau chiar vite. Pe scurt, ţărănimea adusă la sapă de lemn se *culaciza* din nou, fapt de neîngăduit. Aşa încât conducerea de stat luase o decizie înţeleaptă: *culacizarea* trebuia întreruptă neîntârziat, vinovaţii să fie pedepsiţi, trebuiau să fie organizaţi în colhozuri culacii care, deşi deportaţi, îşi arătau pe faţă cu atâta neruşinare individualismul cu neputinţă de stârpit. Valul pedepselor pentru cei care tolerau *culacizarea* făcuse prăpăd şi în rândurile NKVD, cuprinzând şi eşaloanele superioare, încadrându-se în politica represivă din anii ’37–’38.

Cu primul punct de pe ordinea de zi lucrurile s-au lămurit repede, nici n-au apucat bine să golească o sticlă – ce să lungească vorba, totul era clar:

trebuia interzisă bunăstarea personală (în Semruk, câţiva deportaţi mai întreprinzători îşi construiseră căsuţe trainice şi plecaseră din barăci, îşi întemeiaseră familii); o să deschidă următoarea şedinţă cu oamenii vorbindu-le pe înţelesul lor, ducând muncă de lămurire şi prevenindu-i în privinţa pericolului *culacizării*.

— Ah, o s-o deschidem… promite Ignatov privind eticheta verde, scrijelindu-i marginea ferfeniţită cu degetele. O să-i prevenim…

Al doilea punct pe ordinea de zi, decurgând oarecum din primul, era organizarea gospodăriei colective.

În ianuarie 1932 se făcuse publică rezoluţia Sovietului Muncii şi Apărării URSS privind „asigurarea cu seminţe pentru deportaţii speciali“, conform căreia coloniile de muncă erau aprovizionate în mod regulat cu seminţe pentru a-şi asigura independenţa în privinţa grăunţelor şi crupelor. Au fost trimise seminţe şi la Semruk: ovăz, orz, grâu, ba chiar şi cânepă, nu se ştie de ce, deşi planta e iubitoare de căldură şi nu avea cum să crească încălzită de soarele cu dinţi al Siberiei. Sumlinski, care se împovărase cu sarcinile muncii de agronom, se descurcase destul de bine, ba în ultimii doi ani, cu încuviinţarea prudentă a lui Ignatov, îşi îngăduise să comande la centru cantităţi suplimentare de seminţe (indicând chiar anumite soiuri, neobrăzatul!); astfel apăruseră în colonie napii, morcovii, ceapa şi ridichile (Konstantin Arnoldovici insistase doi ani la rând să cultive pepeni galbeni, dar Ignatov îi interzisese să includă în comandă seminţele de pepene, de teamă că vor râde de el). Nu se poate spune că recoltele au fost bogate, dar munca investită în ele a dat roade: mâncau pâine din făina proprie şi, uneori, legume. E drept, grânele nu ajungeau pentru toată iarna, aşa că se pregătea acum un nou câmp, pe care Sumlinski intenţiona să semene culturi de iarnă.

…Au golit şi a doua sticlă, au mâncat toţi napii, toate ridichile, mici cât boabele de mazăre şi groaznic de acre, au dat gata cina adusă de Gorelov (babuşcă prăjită în pesmet, mustind încă de grăsime), au fumat zeci de ţigări scumpe aduse de Kuzneţ, în vreme ce lumina galbenă ca lămâia a lămpii cu gaz răzbătea anevoie prin fumul albăstrui şi gros – dar chestiunea încă nu era epuizată. Kuzneţ voia ca gospodăria colectivă din Semruk să nu aprovizioneze numai colonia, ci să livreze produsele şi pe piaţa mare.

— Ce să livrez, mă?! întreabă Ignatov apropiind de faţa rumenă a lui Kuzneţ nişte foi de ceapă albe-verzui. Până şi eu mănânc o singură dată legume dintr-astea. Grânele abia se coc! Muncim un an ca să mâncăm o

lună! Sunt patru sute de guri!

— Străduieşte-te!

Kuzneţ ia ceapa dintre degetele lui Ignatov, o aruncă în gura deschisă şi începe s-o mărunţească cu dinţii.

— Ce ai în cap, drăguţule? De ce facem colhoz aici, ca să te îndopi tu cu napi? Ai patru sute de perechi de mâini! Poftim, fă un efort şi împarte cu statul!

Au trimis după Sumlinski. Bătrânul a venit în fugă, buimac de somn, cu pufoaica trasă peste lenjeria de corp. I-au turnat şi lui o cană, dar Konstantin Arnoldovici a refuzat să bea – a rămas în picioare lângă masă, speriat, cu obrajii boţiţi şi părul vâlvoi. A înţeles despre ce-i vorba, a stat şi s-a socotit, a ridicat din sprâncene, şi-a mângâiat bărbuţa lungă şi rară, care, cu anii, începuse să semene cu barba ţapului.

— De ce să nu livrăm?! zice el. Putem s-o facem.

Ignatov loveşte cu mâinile în masă de ciudă: idioţii, eu vreau să-i apăr, şi ei îşi bagă singuri capul în laţ… Apoi îşi lasă capul pe masă – obosise de atâtea discuţii. Iar Kuzneţ râde în hohote: bravo, unchiaşule, îmi plac ăştia ca tine!

— Numai că, adaugă Sumlinski, sunt o serie de condiţii obligatorii.

Şi începe să numere pe degete îndoindu-le pe rând.

— Unu – la colhoz trebuie să lucreze cincisprezece oameni, în nici un caz mai puţini, bărbaţii cei mai voinici şi mai îndemânatici, şi regulat, nu ca acum, când vin voluntari în zilele libere. Doi – cantitatea de seminţe să fie în conformitate cu comanda trimisă de mine personal, cu dreptul de a refuza seminţele putrede sau stricate, dacă există aşa ceva în fondul alocat, cum a fost în ’34. Trei – trebuie aduse unelte noi pentru defrişare, de metal, că ne chinuim cu astea de lemn, lucrăm cu pietre, ca oamenii primitivi; avem nevoie de târnăcoape, răngi, lopeţi, săpăligi, furci de diferite mărimi; o să fac o listă. Patru – uneltele agricole sunt articolul principal. O să fie nevoie de multe, o să le indic cu un semn special pe listă, ca să nu ne încurcăm. Cinci – animalele de tracţiune sunt obligatorii, cinci boi sau mai mulţi, fără ei nu arăm; pot fi aduşi şi în primăvara viitoare, la începutul semănatului. Acum, îngrăşămintele…

Kuzneţ ascultă – ceafa lui şi aşa purpurie devine treptat vânătă. Când toate degetele de la mâna lui Sumlinski sunt adunate în pumnul noduros şi el trece la următoarea mână, Kuzneţ nu se mai poate abţine:

— Cine eşti tu, nenorocitule, şuieră el, ca să-mi pui mie, Zinovi Kuzneţ, condiţiile astea?

Konstantin Arnoldovici îşi desface pumnii şi lasă capul în jos.

— Nimeni, fireşte, spune el. Cândva însă am fost şeful catedrei de botanică aplicată la Institutul de Agronomie Experimentală – este unul cu numele ăsta la Leningrad. Şi foarte demult, într-o altă viaţă, aş putea spune, am fost membru în comitetul ştiinţific al Ministerului Agriculturii şi Proprietăţii de Stat – pe vremea Petersburgului.

— Nu-mi pui tu mie condiţii, eu îţi pun ţie, cât eşti tu de ministru al Agriculturii! Îţi ordon să-mi organizezi singur colhozul, fără bărbaţi mai voinici şi mai îndemânatici şi fără boi! O să ari pământul cu mutra ta, cu nici o altă unealtă.

— Mie puteţi să-mi ordonaţi, spune Sumlinski cu capul în pământ, dar grânelor le ordonaţi degeaba.

Ignatov îşi desprinde încet capul greu de masă.

— Hai să bem, Zina. Iar ăsta – privirea lui tulbure găseşte cu dificultate silueta fragilă a lui Konstantin Arnoldovici, care pare să plutească deasupra podelei ca fumul gros de ţigară – să plece de-aici, n-are decât să pună totul pe hârtie.

Kuzneţ respiră greu, bagă în gură o frunză de pătrunjel şi o plimbă între dinţi.

— Hai să bem! nu se lasă Ignatov, bătând cu palma în masă. Să bem!

— Hai, fie, se învoieşte în cele din urmă Kuzneţ, ridicând paharul şi ţintuindu-l cu privirea pe Sumlinski, care se făcuse galben la faţă. Să bem pentru viitorul colhoz! Ca el să înflorească în culorile minunate ale socialismului, şi cât mai repede posibil. Bine, ministrule, îţi primesc condiţiile. Dar dacă ne duci cu vorba…

Au ciocnit. În timp ce beau, Sumlinski s-a făcut nevăzut în tăcere în spatele uşii. Astfel au fost puse temeliile colhozului din Semruk şi a fost închis cu succes al doilea punct de pe ordinea de zi, timp în care trecuse de miezul nopţii.

Al treilea punct era atât de serios, încât pentru a-l discuta s-au dus la baia de aburi. Au luat vodca cu ei, pusă la răcit într-o găleată cu apă din Angara. Era vorba despre activitatea de supraveghere şi informare, care îi cam scăpase din mâini lui Ignatov. Situaţia trebuia remediată, şi încă neîntârziat.

— Ce vrei? Să recrutez urşi ca agenţi? protestează slab Ignatov, în timp ce Kuzneţ îl bate pe spinare cu crenguţa stufoasă de mesteacăn înmuiată în apa dată trei ori în clocot.

— Măcar nişte elani şi jderi, zice el gâfâind, şi aerul dens, de culoarea

sidefului, vibrează ca un nor jucăuş în jurul torsului său puternic. Am nevoie de cinci informatori.

Pe vremea când condusese convoiul, Ignatov îi chema regulat la discuţii pe supraveghetorii vagoanelor. Dar una era să stai de vorbă şi să asculţi, şi cu totul altceva să notezi observaţiile şi să le trimiţi la centru, ştiind că hârtia ta, inclusă în dosarul personal al *obiectivului*, va rămâne acolo multă vreme, poate pentru totdeauna, supravieţuindu-i şi *obiectivului*, şi observatorului său.

S-au biciuit zdravăn cu crenguţele şi, fără să se îmbrace, au alergat în pielea goală la Angara şi au plonjat în apa îngheţată speriind peştii, apoi s-au întors la baie să se încălzească.

— Pricepi, Zina, frate… Ignatov toarnă vodcă în căuşe de lemn, repetând mişcarea de câteva ori ca să nimerească (uitaseră paharele la comandament şi le era lene să dea fuga să le aducă). Mi se învârte capul de la infro… infor… matorii ăştia.

Kuzneţ soarbe din căuş, bagă în gură frunza maronie de mesteacăn, rămasă lipită de fruntea lui Ignatov, şi-i scuipă codiţa.

— Uite cum trebuie să faci, Vania.

Loveşte uşa cu piciorul – de afară intră frigul nopţii, pe cerul albastru-închis se clatină atârnată o jumătate de lună gălbuie ca smântâna. Kuzneţ fluieră scurt, ca stăpânul care îşi cheamă câinele. După un minut, în golul uşii apare faţa îngrijorată a lui Gorelov.

— Muierile, raportează el, sunt la comandament, aşteaptă în cerdac. Una negricioasă, alta bălăioară, ca data trecută. Dacă poftiţi să vi le trimit aici, spuneţi-mi şi…

Kuzneţ îi face semn cu degetul să se apropie – Gorelov păşeşte cu grijă în baia strâmtă, mirosind a fum, pietre încinse, frunze de mesteacăn, vodcă şi a trupuri viguroase de bărbat. Îşi fereşte ochii ca să nu vadă părţile delicate ale şefilor goi puşcă, privindu-le doar feţele de un roşu-aprins, strălucind de sudoare.

— Cum te… Kuzneţ pocneşte din degete în aer.

— Gorelov!

— Tai frunze la câini aici, Gorelov, de ce nu-ţi ispăşeşti pedeapsa în lagăr? Plânge lagărul după tine, varsă lacrimi amare.

— Păi nu-s din ăia cu articolul…, scânceşte Gorelov ca un animal, retrăgându-se cu spatele la uşă, sunt declasat…

— Ai avut noroc, câine, zâmbeşte Kuzneţ, turnând cu un pleoscăit vodcă în căuş şi întinzându-i-l lui Gorelov, care dă din cap şi bea

recunoscător, dar mereu la pândă, mărul lui Adam măsurându-i înghiţiturile cu mişcări de piston. Dacă ar fi fost după mine, te-aş fi trimis în lagăr… Bine, nu te teme. Mai bine zi-mi cine răspândeşte în Semruk idei antisovietice, ai?

Gorelov rânjeşte, privind pieziş de după căuş: îl pune la încercare?

— Sunt mulţi din ăştia.

— Aha! Kuzneţ ridică un deget, cu înţeles. Şi poţi să-i notezi pe toţi?

— Am învăţat carte.

— Sunt şi unii care ar putea să te ajute, să-ţi spună ce n-ai reuşit tu să vezi – ce, cine, cui…?

— Găsim noi, cum să nu!

Gorelov râde cu jumătate de gură, parcă nevenindu-i să creadă că şefii i se adresează lui pentru o problemă atât de importantă.

— Bun! Kuzneţ îl expediază cu un gest regal. Deocamdată poţi să pleci, eşti liber!

Şi-l priveşte triumfător pe Ignatov, care stă prăvălit lângă perete: ei, ce zici? Recrutare fulger în doi paşi, ba chiar unul şi jumătate.

— Pot chiar acu'! Chiar acu'!

Gorelov stă să plesnească, vrând să dea imediat la iveală tot ce ştie în faţa şefilor, care-i arată bunăvoinţă în momentul ăsta dificil.

— Vi-l arăt pe cel mai rău! Încă nu doarme, lucrează la mâzgălelile alea antisovietice, licheaua! Ştiu eu!

— Cine? Ignatov aruncă o privire grea spre Gorelov pe sub pleoapele care strălucesc umede.

— Ikonnikov! Se spune că face *aşa ceva* la club.

— Ei, dacă face *aşa ceva*, arată-ni-l!

Kuzneţ se ridică şi, împleticindu-se uşor, îşi înfăşoară cearşaful alb în jurul trupului roşu ca purpura şi musculos, semănând cu un patrician din Roma antică la Termele lui Caracalla.

Clubul fusese ridicat cu cinci ani în urmă la un ordin venit de sus – în coloniile de muncă trebuia să li se organizeze ţăranilor reeducaţi atât viaţa de zi cu zi, cât şi cea ideologică şi culturală. Ignatov ar fi preferat să trimită mai multă forţă de muncă la extinderea infirmeriei sau a magaziilor, dar ordinul era ordin: au construit clubul.

De fapt, construcţia nu avea nici o noimă – un paralelipiped înalt, unde abia dacă încăpeau două sute de oameni, şi aceia în picioare. La început se ţineau acolo adunările generale, dar, pe măsură ce sporise numărul

populaţiei din Semruk, adunările se mutaseră în piaţă, lângă panoul destinat propagandei, în vreme ce clubul rămânea gol în cea mai mare parte a timpului. Ignatov propusese să fie dat şcolii sau măcar să fie folosit ca hambar, dar Kuzneţ fusese de neclintit: clubul trebuia să existe ca entitate separată. În alte aşezări, la club funcţionau cercuri de toate felurile – uniunea ateiştilor militanţi, societatea „Jos analfabetismul“, ba chiar o societate pentru dezvoltarea automobilismului şi îmbunătăţirea drumurilor, prescurtat, „Autodrum“ –, care n-ar fi fost rău să existe şi la Semruk. „Ei, drăcie“, se gândea Ignatov, închipuindu-şi-l pe Lukka cu barba lui roşcată ascultând cu atenţie un referat despre „luna luptei împotriva lipsei de drumuri din Turkestan“, sau zărind-o pe baba Ianipa în rândurile demonstranţilor ateişti. „Mai bine să taie copaci.“

Hotărârea de a înfrumuseţa clubul cu imagini propagandistice fusese luată recent. În ultima vreme se acorda o importanţă tot mai mare activităţii ideologice, deşi ea se limita la distribuirea unor afişe viu colorate, care înfăţişau: colhoznice cârlionţate, conducând cu o mână tractoare de oţel şi cu cealaltă arătând insistent, cu înţeles, într-o direcţie, nu se ştie unde (Konstantin Arnoldovici nu făcea decât să ofteze gânditor, trecându-şi degetul peste latura desenată cu grijă a roţii dinţate de tractor şi explicând cu răbdare funcţionarea lui deloc complicată ţăranilor care nu mai văzuseră un asemenea cal de fier); nişte figuri bine hrănite, văzute din profil, una de bărbat şi cealaltă de femeie, privind entuziasmaţi un copil cu obrajii rumeni care vota cu mânuţele-i dolofane pentru „copilăria lui plină de bucurie şi fericire“ (1938 era un an crucial pentru demografia Semrukului – pentru prima dată de la întemeierea aşezării, rata natalităţii o depăşea pe cea a mortalităţii, pesemne şi datorită influenţei puternice a propagandei); comsomolişti îmbrăcaţi în roşu-aprins, păşind pe mâinile cu degete lungi, ridicate spre ei cu speranţă (printr-o circulară specială a GULAG-ului din 1932 fusese interzisă înfiinţarea detaşamentelor de pionieri în aşezările cu deportaţi; în 1936, dimpotrivă, fusese permisă şi chiar foarte indicată, recomandându-se ca din rândurile noilor pionieri să fie pregătiţi intens viitorii membri ai organizaţiilor de comsomolişti). Tot de la centru trimiseseră, nu se ştie de ce, un pachet cu afişe înfăţişând Grădina Zoologică din Moscova („Intrarea – doar douăzeci de copeici!“) şi trei afişe-reclamă la mantourile din blană de veveriţă, dar pe acestea nu le lipiseră pe panou.

S-au trezit apoi pe nepusă masă cu următorul ordin: să se înfrumuseţeze construcţiile destinate activităţii ideologice, dar să fie cât

mai bogat pavoazate. Semruk avea un singur loc – clubul. Aşa că s-a hotărât să fie împodobit conform ordinului. Ignatov a vrut la început să pună de jur împrejur afişele deja cunoscute şi câteva lozinci mobilizatoare, dar Kuzneţ şi-a amintit de îndată: n-aveai aici un artist celebru dintre „foşti“? Păi să asude, să ne deseneze ceva mai complicat. Kuzneţ ştia că inspecţia de la Moscova – nu se îndoia că ea avea să vină cândva – va aprecia cum se cuvine şi prezenţa unui loc cu destinaţie culturală într-o aşezare din fundul Siberiei, şi expresia artistică a propagandei, lucru deloc simplu.

A adus el însuşi de la Krasnoiarsk pânze, culori şi un bidon de terebentină. Ikonnikov, pipăind comorile revărsate în faţa lui cu degetele-i îngroşate de munca la pădure, tremurând de emoţie – galben de Napoli, galben cadmiu, galben de India… ocru deschis şi închis… galben de Marte, colorant brun de Siena… cinabru, crom, verde Veronese… –, în focul inspiraţiei creatoare, a propus pe neaşteptate: „Ce-ar fi să pictăm tavanul?“ Kuzneţ s-a burzuluit: „Ca în biserică?“ „Ca la metrou!“

Dar, ce să-i faci, pictura e pictură. I-au adus placaj, au pregătit tavanul. „În loc de prostiile astea, mai bine primeam medicamente mai multe sau nişte unelte noi“, îşi zicea Ignatov încruntat, privindu-l pe Ikonnikov cum se plimba cufundat în gânduri printre schelele din clubul pustiu sau răstindu-se la ajutoarele care prindeau „ca neciopliţii“ foile subţiri de placaj pe tavanul din bârne. Nu pricepeau cum să bată cu ciocanul „mai delicat“, „mai moale“, şi se uitau pieziş la artistul excentric, schimbând între ei priviri cu înţeles.

Ilia Petrovici era copleşit de un sentiment înălţător şi complicat, un amestec de inspiraţie, melancolie, entuziasm tineresc de mult uitat, disperare şi de un fel de tandreţe dureroasă faţă de pictura încă nerealizată, neinventată chiar. Cu numai o săptămână în urmă, după ce tăiase al unsprezecelea pin din ziua aceea şi se înhămase la sania cu care căra buştenii la depozit, nu-i trecuse prin minte că avea să stea cu ochii în tavan ca acum – să privească placajul galben nesfârşit, pe care i se năzărea că apar răspândite peste tot chipuri, oraşe, ţări, anotimpuri, întreaga viaţă omenească, de la apariţia ei şi până la orizontul învăluit în ceaţă al viitorului.

— Propaganda trebuie să fie simplă şi pe înţelesul oamenilor, i-a zis Ignatov. Şi fără trucuri, ai grijă!

După o săptămână petrecută în chinurile creaţiei, Ilia Petrovici avea faţa suptă, nasul i se ascuţise şi mai tare, făcându-l să semene cu o pasăre

mare şi posacă, iar în ochi îi ardeau vâlvătăi. Dădea panourile cu grund zi şi noapte, stând pe schelele de lemn improvizate şi coborând rareori ca să doarmă sau să mănânce. Dormea în club cu permisiunea comandantului. A încetat să bea basamac (unul dintre deportaţi îl învăţase să-l facă din fructe de pădure, şi Ikonnikov îi prinsese gustul). A consumat în cinci zile stocul de lumânări pe o lună întreagă (noaptea parcă lucra cu mai multă plăcere, cu mai multă râvnă). Într-un târziu, s-a apucat de pictură.

Ignatov, care la început trecea pe la club în fiecare zi ca să inspecteze procesul de creaţie, şi-a dat seama cu uimire că propaganda nu e treabă de mântuială, făcută în grabă: la o lună de la începerea lucrului, pe tavan apăruseră doar nişte pătrate mici, nişte linii neclare şi, din loc în loc, câte o pată colorată, fără ca el să-i priceapă rostul.

— O să fie gata repede? l-a întrebat el ameninţător pe Ikonnikov.

— Mă străduiesc să termin până la sărbătorile din noiembrie, a promis artistul.

Erau în toiul primăverii. Ignatov a scuipat cu ciudă şi a încetat să se mai ducă în inspecţie. A auzit că Ikonnikov, sătul de propagandă, îşi făcea cheful în pauză, mâzgălind pe pânzele împrăştiate în jurul lui propriile-i desene, dar n-a dat cine ştie ce atenţie. Foarte rău a făcut, după cum avea să se dovedească.

Bătăile în uşă erau atât de puternice, încât schelele s-au zgâlţâit sub Ikonnikov.

— Vin!

S-a grăbit să coboare scara, aproape fără să nimerească treptele cu picioarele. A uitat lumânarea sus, şi acum ea ardea chiar sub tavan, luminând o palmă mare, desenată numai pe jumătate, cu degete lungi ca în picturile lui Rafael. Lumânarea arunca umbre negre, ascuţite, în toate direcţiile – înspre schelele care se înălţau ameninţătoare, înspre şevaletul improvizat (îl meşterise din nişte pari), înspre Ilia Petrovici, care alerga agitat către uşa de la intrare. În sfârşit a găsit zăvorul, a deschis-o, şi uşa s-a izbit de perete din cauza loviturii puternice, mai-mai să iasă din balamale.

— A venit necazu-n vizită! s-a auzit din întunericul nopţii.

Ţinând lampa în mâna întinsă şi luminând slugarnic spaţiul pentru cineva aflat în spatele lui, Gorelov dă buzna în club. După el, doi indivizi îmbrăcaţi destul de ciudat şi cu feţele atât de roşii, încât în prima clipă Ikonnikov nu-i recunoaşte: comandantul Ignatov, în lenjerie de corp trasă pe el alandala, desculţ, cu părul ud şi ciufulit şi cu câteva frunze de

mesteacăn lipite pe frunte; alături – Kuzneţ, şeful de la centru; din tot ce purta de obicei nu-i rămăseseră decât cizmele, încălţate în picioarele goale, acoperite cu păr negru şi creţ; trupul îi e înveşmântat într-un cearşaf alb şi umed, peste care şi-a pus centura roşcată de care atârnă tocul pistolului. Amândoi ţin în mâini nişte căuşe mari de lemn, pe care le ciocnesc din când în când cu însufleţire. Beţi cui, îşi dă seama Ikonnikov.

— Ei? întreabă Kuzneţ cu o voioşie ameninţătoare, scărpinându-şi părul negru şi creţ de pe pieptul lat ca pânza de corabie. Ce aveţi aici? Să vedem!

Gorelov se furişează ca şoarecele printre schele, şi umbrele lăsate de lampa cu gaz joacă hora pe pereţi.

— Simt, mormăie el, simt că aici trebuie să fie… Şi deodată zice triumfător: Am găsit!

Încurcându-se în bârnele încrucişate, răsturnând scânduri şi unelte, Ignatov şi Kuzneţ se îndreaptă spre locul de unde i se aude vocea.

În cercul gălbui desenat de lampă sunt câteva pânze sprijinite în dezordine de perete şi de pervaz: străduţe înguste pietruite, cu felinare mari, galbene, şi măsuţe de cafenea îngrămădite pe trotuarele înguste; case cu două etaje îmbrăcate în iederă şi flori, cu parterul acoperit de copertine dichisite, din pânză roşie, încreţită, întinse deasupra prăvăliilor şi brutăriilor; palate somptuoase cu acoperişuri de culoarea smaraldului, conferindu-le o patină elegantă; un râu cu maluri cenuşii-nisipii şi poduri de oţel.

Apropiind lampa de unul dintre tablouri, Gorelov miroase tuşele tari şi groase, pictate cu vopsele de ulei lucios, râcâindu-le cu unghia.

— Uite-o, şopteşte el, porcăria antisovietică, bine înrădăcinată! Mai rea decât toate!

Pe pânză e desenat un turn de fier forjat în formă de triunghi, în fundal se văd dealuri verzi, de culoarea malahitului, care se pierd la orizont.

— Mmm?

Kuzneţ îşi apropie faţa de turn şi îşi plimbă nasul lui de şef de la vârful turnului până la baza sprijinită pe picioare scurte şi înapoi: construcţia e burgheză, fără doar şi poate.

— Scârnăvie ce eşti! izbucneşte Gorelov apucându-l pe Ikonnikov de haină. Îl eliberăm de la muncă, îi dăm câte vopsele vrea. Numai terebentină i-am adus un container întreg! Şi el ce face? De mâine, la tăiat lemne! O normă şi jumătate să-mi faci, păduche!

— Lasă-l!

Ignatov ridică mâna, îşi ia avânt şi azvârle căuşul în pieptul lui Gorelov: na, prinde-l! Se forţează să-şi concentreze privirea pe pânză, apoi se întoarce spre Ikonnikov, care stă chircit în umbră.

— Ce-i asta? întreabă el sever, împungând cu degetul în tablou.

Ikonnikov se uită la unghia tare a lui Ignatov, înţepenită în vârful Turnului Eiffel îndreptat către cerul albastru-străveziu al Parisului.

— Asta-i… se bâlbâie el simţind cum picioarele îi slăbesc, îi amorţesc, i se scurg ca nisipul, şi corpul laolaltă cu măruntaiele intră în pământ. E Moscova.

Trei perechi de ochi tulburi de la alcool sunt aţintiţi asupra lui.

— E Moscova, repetă el cu gâtul uscat. E clădirea Comisariatului Poporului pentru Industrie Grea.

Ochii se întorc brusc la pânză, forţându-se să distingă vreo inscripţie sau vreun semn de recunoaştere pe turnul de fier forjat.

— Uitaţi aici jos, vedeţi? Clădirile administraţiei, râul Iauza. În spate, Sokolniki, iar mai departe dealurile – asta-i insula Losinîi.

Ignatov scoate un şuierat tare şi îşi îndreaptă privirea spre Gorelov, care, simţind că i se înmoaie genunchii, se aşază buimăcit şi rămâne cu gura căscată.

Kuzneţ ia lampa din mâna lui Gorelov şi luminează un alt tablou: pe o stradă animată, luminată feeric, o moară uriaşă îşi întinde aripile de un rubiniu-aprins.

— Şi asta-i tot Moscova? întreabă el.

— Da, sigur că da. Eu desenez din memorie. Am o memorie profesională, aproape fotografică…

Picioarele lui Ikonnikov încep să simtă treptat podeaua, şi măruntaiele i se întorc la locul lor; răsuceşte uşor tabloul – Moulin Rouge străluceşte în toate nuanţele de roşu, de la portocaliul flăcării la purpuriu.

— Asta-i Sretenka, nu departe de Kremlin. Moara roşie e simbolul victoriei revoluţiei – a fost construită în ’27, pentru aniversarea de zece ani. Iar aici… spune el aducând în cercul de lumină încă o pânză – la intersecţia din care pornesc bulevardele ca nişte raze verzi şi gri, delimitând cartierele de locuinţe, se înalţă sugestiv deasupra oraşului arcul de triumf de forma unei litere greceşti… aici e Piaţa Nikitskie Vorota. Puţin mai la stânga bulevardului Tverskoi. Acolo a luat cuvântul Lenin în 1917, ţineţi minte?… Aţi fost vreodată la Moscova?

— Noi suntem leningrădeni, zice Gorelov înfuriat, cu jumătate de gură.

— Leningrădeni!

Ignatov îl apucă de ceafă, dar se dezechilibrează şi cade pe podea, trăgându-l după el – o parte dintre schele se zgâlţâie, se leagănă, cad, acoperindu-i pe amândoi cu aşchii mari. Ikonnikov se fereşte speriat în timp ce priveşte trupurile celor doi gemând ghemuite pe podea. Cu mâinile sprijinite de genunchi ca să nu cadă, Kuzneţ râde în hohote, clătinându-şi căpăţâna negricioasă şi grohăind de-i tresaltă burta.

Ignatov iese primul de sub schele, târându-se pe burtă – n-are putere să se ridice.

— Hai să plecăm de aici, Zina, bolboroseşte el, Gorelov e un prost… Am pierdut timpul degeaba. Dă peste căuşul gol, aruncat pe podea, şi-l cercetează uimit. Păi cum? N-avem nimic de băut?

Îl urmează Gorelov, vinovat de toată tărăşenia, scuturându-se de aşchii.

— Cum nimic? strigă el zelos. Ia întrebaţi-l pe Ikonnikov, trebuie să aibă provizii!

Ikonnikov mai avea încă o rezervă de basamac, şi nu era deloc mică. Au băut chiar acolo, din căuş: Kuzneţ uitând de dispreţul faţă de produsele alcoolice locale, Ignatov simţind cu bucurie în gură gustul înţepător, familiar, al fructelor de pădure. Stăteau pe podea şi abia desluşeau pe tavan petele de culoare ale viitoarei picturi jucându-le în faţa ochilor, legănându-se într-un dans complicat – tangou sau foxtrot.

— Asta-i propagandă adevărată, aşa să mi-o faci! suflă Kuzneţ în urechea lui Ikonnikov, şi respiraţia îi e fierbinte, miroase a vodcă, a peşte prăjit şi a basamac. Aşa-i propaganda, să te facă să tremuri! Să te ia cu fiori! Din cap până-n picioare! Ai priceput?

Ikonnikov dă din cap supus: cum să nu priceapă?

După basamac, îi loveşte brusc oboseala. Ignatov simte că de undeva, dinăuntrul lui, se înalţă un val de bucurie vie, puternică. Îi vine să râdă: totul era caraghios – şi cum se învârteau schelele în semiîntunericul clubului, şi mutriţa speriată a lui Ikonnikov, cu nasul lui ascuţit, şi gaura apărută în tunica lui Gorelov când se rostogoliseră pe podea, şi cearşaful din jurul trunchiului gol al lui Kuzneţ, care dădea mereu să-i alunece şi să-i descopere pieptul lui lat de şef… Ignatov sare în picioare clătinându-se şi îşi găseşte echilibrul întinzându-şi braţele: e bine aşa, Zinaaaaa!

Celălalt se ridică şi el, îndeasă colţul cearşafului scăpat de sub centură şi tropăie spre ieşire, răsturnând cu zgomot ceva greu – nişte cutii sau găleţi.

— Înain-te-e-e-e! strigă el. U-r-r-ra, tovarăşi!

Scoate revolverul din toc, izbeşte uşa cu piciorul şi iese. Ignatov şi Gorelov îl urmează.

Cerul are culoarea albastră-fumurie – se apropie zorii. Stelele se sting repede, una după alta. Ignatov aleargă urmărind spinarea albă a comandantului-şef şi simte cum i se răspândeşte bucuria în tot corpul. Pământul saltă sub picioarele lui, îl aruncă în sus, şi el zboară uşor, plin de elan. Aşa se întâmpla mereu în timpul atacurilor. Cine stă acolo, în faţa lui, la pândă, ascunzându-se ca un laş – vreun soldat alb? Vreun basmac cu ochii înguşti? În mână nu are nici revolver, nici sabie, nu se ştie de ce. Ia de pe jos o sabie scăpată de cineva şi o agită – lama taie aerul şuierând.

— Pentru revoluţie! strigă el din toţi plămânii. Pentru Ar-r-mata R-r-ro…

Kuzneţ trage cu pistolul. Ecoul bubuiturii reverberează, se rostogoleşte peste râu.

De la ferestrele caselor privesc chipuri transfigurate de spaimă. Aha, v-aţi speriat, ticăloşilor!

— Duşmani ai poporului! răcneşte Kuzneţ. Vă omor pe toţi!

— Vă tai! adaugă Ignatov şi începe să distrugă totul în jur.

Încotro se grăbesc? Se aud ţipete asurzitoare, oamenii se împrăştie în toate direcţiile. Ignatov nimereşte ceva alb, moale (aerul se umple de puf, de ierburi măcinate şi de praf), apoi ceva tare, lemnos (sabia din mână i se rupe, dar găseşte alta), apoi ceva elastic, cum e corpul omului (cineva ţipă, înjură, urlă).

Deodată, cei doi se trezesc din nou în stradă, iar duşmanii – iată-i, sunt în faţa lor, se risipesc care-ncotro, o şterg ţipând, aleargă repede, ticăloşii, nu poţi să-i ajungi. Kuzneţ mai trage o dată în urma lor, apoi încă o dată, şi încă o dată – şi ţipetele se aud mai disperate, mai ascuţite. Brusc se prăbuşeşte fie lovit de arma în recul, fie împiedicându-se pur şi simplu.

Ignatov, care alerga în urma lui, se împiedică şi el de corpul uriaş al lui Kuzneţ şi aterizează alături – nimereşte cu faţa în ceva vâscos, lipicios (noroi?), ţeasta i se zdruncină şi-i explodează de durere. Bucuria dispare pe loc, se evaporă ca şi cum n-ar fi fost, simte în piept cum îl cuprinde iar jalea aceea mistuitoare, atât de familiară. Priveşte sabia pe care o ţine în mână – nu e o sabie, ci un băţ. Îl aruncă. Îşi şterge faţa cu palma – e noroi. Se târăşte spre corpul lui Kuzneţ, prăvălit nu departe. Se mişcă greu, de parcă trupul i s-ar fi transformat într-o masă cleioasă, gelatinoasă.

— Zina, şopteşte Ignatov simţind cum noroiul îi scrâşneşte între dinţi,

lasă-mă să plec de aici. Nu mai pot, auzi? Nu mai pot.

Kuzneţ sforăie, cu pieptul păros îndreptat spre cer.

Pasărea-Han

Zuleiha deschide ochii. O rază de soare străbate prin pânza uzată a perdelei, se târăşte de-a lungul bârnelor roşcate ale peretelui, pe perna aspră, înflorată, din care ies vârfurile negre ale penelor de cocoş, şi mai departe, pe urechiuşa rozalie a lui Iusuf. Întinde mâna şi dă deoparte perdeaua fără să facă zgomot: băieţelul ei o să mai doarmă o vreme. Ea însă trebuie să se scoale –
s-au ivit zorile. Îşi eliberează cu grijă mâna de sub capul lui, îşi coboară picioarele goale pe podeaua care s-a răcit peste noapte, pune pe pernă basmaua ei – dacă se trezeşte copilul, o s-o atingă cu faţa, o să-i simtă mirosul şi o să mai doarmă puţin. Îşi ia din cui, fără să se uite, jacheta, traista şi puşca. Împinge uşa – în cameră dau năvală ciripitul păsărilor şi zgomotul vântului – şi se strecoară încetişor afară. În tindă se încalţă cu opincile din piele (făcute de baba Ianipa din piele de elan), îşi împleteşte în grabă cozile şi porneşte la vânătoare.

Dintre toţi membrii artelului de vânătoare – cinci la număr –, Zuleiha ajungea prima în taiga. „Animalele dorm încă, visează, iar tu ai şi pornit-o“, bombănea Lukka, pescarul cu barba roşcată (se întâlneau uneori: el se întorcea în colonie de la pescuitul de noapte, ea pleca să vâneze). Ea nu-l contrazicea, zâmbea doar în tăcere; ştia că animalele n-o să-i scape.

Îşi amintea cu căldură de primul urs ucis în ’31, în Poiana Rotundă: dacă n-ar fi fost el, n-ar fi ştiut că are ochi bun şi mână sigură. Îi rămăsese ceva din urs: capul cenuşiu-gălbui în vârful unui par. Trecea din când în când pe la el şi-l mângâia în semn de mulţumire.

Artelul din Semruk se constituise tot atunci, cu şapte ani în urmă. Când Zuleiha se hotărâse să plece de la bucătărie, Aşkenazi se împotrivise, o certase chiar („Cu ce o să-ţi hrăneşti copilul?“). Seara ea îi adusese o

pereche de cocoşi de munte – pentru prânz şi cină. El luase carnea şi încetase s-o mai convingă. I-au găsit un alt ajutor la bucătărie.

Primăvara şi vara, Zuleiha aducea din taiga cocoşi de munte graşi, gâşte atârnând greu, cu gâturi groase şi elastice, de câteva ori avusese norocul să nimerească o căprioară, iar odată chiar un mosc care tremura speriat; pentru iepuri punea laţuri, pentru vulpi, capcane (artelul le comandase la centru). Pentru blană vâna veveriţe, nevăstuici, uneori câte un samur – pentru ele se ducea numai iarna, când animalele erau curate şi aveau blana deasă şi lucioasă.

Vara, producţia artelului de vânătoare satisfăcea în primul rând nevoile coloniei: carnea de pasăre o mâncau sau o conservau pentru iarnă, puful şi penele le uscau la soare şi făceau din ele perne sau plăpumi. La centru erau trimise numai blănurile de castor, dar el apărea rar în împrejurimile Semrukului.

Iarna era însă sezonul cel mai fierbinte. Cei de la centru luau toate animalele cu blană – de la veveriţe obişnuite şi jderi până la samurii preţioşi, pe care trebuia să-i urmăreşti câte două-trei zile. Blănurile le erau plătite – de cele mai multe ori în natură, mai rar în bani peşin: ei intrau în mare parte în bugetul coloniei, cu altă parte se plăteau taxele şi alte datorii (la taxele pentru stat se adăugau cele cinci procente de fiecare aşezare cu deportaţi, precum şi plata împrumuturilor), dar mai rămânea ceva şi pentru vânător. Iată că trecuseră şapte ani de când Zuleiha câştiga bani.

Se spunea că vânătoarea mergea mai bine cu câini, dar ei le erau interzişi deportaţilor, *ca măsură de precauţie*. Cu mare greutate li se îngăduise să aibă puşti, fiindcă nu aveau cum să se descurce fără arme de foc, numai cu laţuri şi capcane. Toate cele cinci puşti din Semruk erau înregistrate la comandament. De fapt, trebuiau să le fie date numai în sezonul de vânătoare, la mijlocul toamnei, iar la sosirea primăverii trebuiau să le predea la comandament, dar în privinţa asta Ignatov nu fusese prea sever: vara, vânătorii aprovizionau colonia cu carne, şi în cele trei luni calde Semrukul se întrema după foametea din iarna lungă, care de fiecare dată decima cel puţin un sfert, dacă nu o treime, din populaţia aşezării. Mureau mai ales nou-veniţii, care erau aduşi pe frig şi nu apucau să se adapteze la clima aspră a locului.

De prelucrarea pieilor se ocupau tot deportaţii – la început individual, apoi s-au unit lăsându-se îndrumaţi de baba Ianipa; bătrâna, pe jumătate oarbă la vremea aceea, nu vedea mare lucru, dar putea şi fără vedere, doar cu mâinile, să jupoaie şi să fiarbă pieile, să le usuce şi să pieptene blana.

Chiar aşa erau număraţi la artel – cinci oameni şi jumătate: cinci vânători şi jumătate din Ianipa.

Zuleiha lucra cu normă întreagă, dar mai avea jumătate de normă ca asistentă la infirmerie. Reieşea că nu era una singură, ci una şi jumătate. Leibe i-a explicat că în scripte trebuia să figureze cu o ocupaţie oficială pentru sezonul de vară. Pe ea calculele birocratice n-o interesau: dacă trebuie, trebuie.

Pentru ceilalţi membri ai artelului era mai complicat: locuri libere erau puţine, puteau fi ocupate doar în lipsa unui vânător dispărut de multe zile în taiga. Să fie trecuţi la muncile forestiere ar fi însemnat automat o creştere a planului, care abia era îndeplinit (uneori se întâmpla să nu fie îndeplinit). Încercau să se descurce cum puteau: pe unul îl treceau ajutor de contabil, pe altul, gestionar. Era interzis să fie trimişi la cantină: personalul de acolo era urmărit atent, să nu crească excesiv.

Atribuirea slujbelor nu era chiar o înşelătorie, căci vânătorii se străduiau să-şi îndeplinească măcar în parte jumătăţile de normă lăsate formal în seama lor; norma suplimentară era preţul rezonabil al libertăţii celor din artel. Kuzneţ închidea ochii înţelegător la astfel de încălcări ale regulilor (problema vânătorilor fusese rezolvată la fel şi în alte colonii de muncă), deşi nu pierdea nici o ocazie de a-i aminti lui Ignatov: ştiu totul despre tine, drăguţule, văd prin tine ca printr-un pahar cu *ştii tu ce*.

Zuleiha îşi îndeplinea corect jumătatea de normă. Se întorcea din taiga pe lumină, înainte de cină, şi se ducea direct la infirmerie: spăla, apreta, curăţa, freca, fierbea… Învăţase să bandajeze, să îngrijească rănile, ba chiar să înfigă acul lung şi ascuţit al seringii în fesele păroase ale bărbaţilor. La început, Leibe îi făcea semn să plece, să se ducă la culcare („Cazi din picioare de oboseală, Zuleiha!“), apoi încetase s-o mai dăscălească – numărul bolnavilor din infirmerie crescuse, nu se mai putea descurca fără ajutorul femeii. Ea chiar cădea din picioare de oboseală, dar mai târziu, noaptea, după ce podelele erau curate, instrumentele sterilizate, lenjeria fiartă şi bolnavii bandajaţi şi hrăniţi.

Locuia cu fiul ei tot la infirmerie, împreună cu Leibe. Încetaseră crizele convulsive ale lui Iusuf, care o speriaseră atât de tare, şi renunţase treptat să stea noaptea de veghe la patul lui. Leibe nu-i alungase, ba, mai mult, părea că se bucură de prezenţa lor în locuinţa sa de serviciu. De altfel, stătea puţin în jumătatea lui de cameră – numai noaptea, când dormea.

Faptul că putea locui într-o cămăruţă comodă, cu soba proprie, era o salvare pentru Zuleiha. În barăcile umede, unde sufla vântul, se

îmbolnăveau nu numai copiii, ci şi adulţii. Era recunoscătoare pentru darul primit, zi de zi muncea din răsputeri în infirmerie, cu cârpa într-o mână şi găleata în cealaltă. La început îşi închipuise că, dacă trăia sub acelaşi acoperiş cu un bărbat străin, însemna că, era nevasta lui în faţa cerului şi a oamenilor. Şi că trebuia să-şi facă datoria de nevastă. Cum altfel? În fiecare seară, după ce adormea fiul ei, se scula din pat pe furiş, se spăla cu grijă şi, cu pântecul îngheţat până la durere, şedea pe bancheta de lângă sobă şi-l aştepta pe doctor. Leibe apărea la miezul nopţii mort de oboseală, înghiţea în grabă, pe nemestecate, mâncarea lăsată şi se prăbuşea pe laviţa lui. „Nu mă mai aştepta în fiecare seară, Zuleiha, o certa el cu limba împleticită, mai sunt în stare încă să mănânc singur.“ Şi adormea pe loc. Zuleiha răsufla uşurată şi se strecura înapoi după perdea, lângă fiul ei. A doua zi se aşeza iar pe banchetă şi-l aştepta.

Odată, mort de oboseală, prăbuşindu-se îmbrăcat şi cu faţa în jos pe laviţă, după cum îi era obiceiul, doctorul a priceput brusc care era motivul veghilor ei nocturne. S-a ridicat în capul oaselor şi s-a uitat la Zuleiha, care stătea lângă sobă cu codiţele împletite îngrijit şi ochii plecaţi.

— Vino încoace, Zuleiha.

Ea s-a apropiat, avea faţa palidă, buzele strânse şi ochii aţintiţi în podea.

— Aşază-te aici…

Ea s-a aşezat pe marginea laviţei, ţinându-şi respiraţia.

— …şi uită-te la mine.

Şi-a ridicat ochii încet, anevoie.

— Nu-mi eşti datoare cu nimic.

L-a privit speriată, fără să înţeleagă.

— Cu absolut nimic. Ai auzit?

Ea şi-a dus cozile la buze, neştiind unde să se uite.

— Îţi ordon să stingi imediat lumina şi să te duci la culcare. Să nu mă mai aştepţi. Ni-cio-da-tă! Clar?

Ea a dat uşor din cap – şi a început deodată să respire adânc, istovită.

— Dacă te mai prind că vii o dată, te trimit în baracă. Iusuf o să rămână, dar pe tine te las în plata Domnului!

N-a apucat să isprăvească de vorbit, că Zuleiha a şi dat fuga la lampă, a stins-o şi s-a topit în întuneric. Aşa s-a rezolvat problema relaţiei lor, o dată pentru totdeauna.

Stând întinsă în întuneric, cu ochii larg deschişi şi acoperindu-şi cu învelitoarea din blană inima, care bătea să-i sară din piept, Zuleiha n-a

putut să adoarmă multă vreme, s-a tot frământat: oare nu cade în păcat continuând să trăiască sub acelaşi acoperiş cu doctorul, un bărbat străin, fără ca el să-i fie soţ? Ce vor spune oamenii? Oare n-o s-o pedepsească cerul? Cerul tăcea, pesemne că acceptase situaţia. Oamenii priveau totul ca pe ceva firesc: da, infirmiera locuieşte la infirmerie, şi ce-i cu asta? S-a aranjat bine, a avut noroc. Isabella, căreia Zuleiha, nemaiputând răbda, îi împărtăşise îndoielile ei, nu făcuse decât să râdă: „Ce tot spui, fetiţo! Cu totul altele sunt păcatele aici, la noi“.

Zuleiha îşi croieşte drum prin pădure. Copacii răsună de glasuri de păsări, soarele abia trezit răzbate printre crengile brazilor, aurindu-le acele. Opincile de piele sar iute din piatră-n piatră peste Cişme, aleargă pe poteca îngustă pe lângă pinii roşcaţi, prin Poiana Rotundă, pe lângă mesteacănul ars şi mai departe, în desişul taigalei, unde sălăşluiesc animalele cele mai grase şi mai gustoase.

Aici, în locul înconjurat de brazi verzi-albăstrui, nu trebuie să calce apăsat, ci să păşească fără zgomot, abia atingând pământul; să nu strivească iarba, să nu rupă nici o rămurică, să nu lovească nici un con – să nu lase nici o urmă, nici măcar vreun miros; să se dizolve în aerul răcoros, în bâzâitul ţânţarilor, în razele de soare. Zuleiha e vânător priceput: trupul îi e uşor şi o ascultă, mişcările îi sunt rapide şi precise; alunecă asemenea animalelor şi păsărilor, asemenea adierii vântului printre crengile de brad, se prelinge prin tufişurile de ienupăr şi printre copacii căzuţi.

Poartă o jachetă gri cu carouri mari, deschise la culoare, încheiată la două rânduri şi cu umerii cam laţi, lăsată de unul nou-venit, plecat pe lumea cealaltă – îi ţine de cald în zilele răcoroase şi o apără de soare când e arşiţă. Pe nasturii albaştri-închis, cusuţi temeinic cu aţă groasă de fostul proprietar, sunt nişte litere minuscule, aşezate în semicerc: *Lucien Lelong, Paris*. Pe căptuşeala turcoaz cândva, abia se desluşeşte un crin. E o jachetă frumoasă, îi aminteşte Zuleihăi de caftanele în care erau îmbrăcaţi musafirii când veneau la tatăl ei în îndepărtatul Kazan.

Puşca grea şi rece îi atârnă în spate; dacă e nevoie, îi sare singură în mâini, se îndreaptă spre ţintă, nu ratează niciodată. „Puşca ta e fermecată?“ o întrebau, pe jumătate în glumă, pe jumătate cu invidie, ceilalţi membri ai artelului. Zuleiha tăcea. Cum să le explice că nu e o puşcă, ci o parte din ea, ca mâna sau ochiul? Când o apuca de ţeava lungă şi dreaptă şi îşi proptea patul în umăr mijindu-şi ochii prin cătare, se contopea cu puşca, devenea una cu ea. Simţea cum se încordează în aşteptarea împuşcăturii. Simţea

cum încremeneau gloanţele grele, pregătite să ţâşnească pe ţeavă, fiecare glonţ – o moarte mică de plumb. Apăsa pe trăgaci fără grabă, cu o mişcare lină, cu dragoste.

Învăţase de multă vreme câteva lucruri: dacă n-o să doboare cu puşca ei veveriţa sau cocoşul de munte prinşi în cătare, se va găsi un alt prădător, vreun jder sau vreo vulpe, care le va veni de hac o zi mai târziu. Iar peste o lună sau un an prădătorul însuşi va pieri de boală sau de bătrâneţe şi va cădea, la rândul lui, pradă viermilor, îl va înghiţi pământul, se va transforma în seva copacilor, va face să crească acele lor tinere sau conurile pline cu suc lăptos, va fi hrană pentru puii veveriţei omorâte sau ai cocoşului rănit. Zuleiha le învăţase pe toate nu de una singură – pădurea o instruise.

Aici moartea era peste tot, dar o moarte simplă, inteligibilă, înţeleaptă în felul ei, dreaptă chiar: frunzele şi acele de brad zburau din copaci şi putrezeau în pământ, tufişurile se uscau şi erau strivite sub laba puternică a ursului, iarba ajungea să fie prada cerbilor, iar ei, la rândul lor, cădeau pradă haitei de lupi. Moartea se împletea cu viaţa, erau trainic legate una de cealaltă – şi de aceea moartea nu era înspăimântătoare. Mai mult decât atât, în pădure viaţa ieşea întotdeauna învingătoare. Oricât de groaznice erau incendiile toamna, oricât de rece şi de aspră era iarna, oricât de crude deveneau animalele de pradă înfometate, Zuleiha ştia una şi bună: când va veni primăvara, copacii se vor umple de frunziş tânăr, iarba mătăsoasă va năpădi pământul înnegrit cândva de foc şi animalelor li se vor naşte o groază de pui zburdalnici. De aceea, când ucidea nu simţea că face o faptă plină de cruzime. Dimpotrivă, simţea că e o parte din lumea asta colosal de puternică, o picătură din marea imensă a pădurilor de brazi.

Nu demult îşi amintise din senin de grăunţele îngropate în cimitirul din Iulbaş, între mormintele fiicelor ei. Şi-i trecuse prin minte gândul că nu se prăpădiseră toate. Unele, fie şi câteva, încolţiseră în crăpăturile sicrielor de lemn, poate că altele putreziseră, dar, la rândul lor, hrăniseră lăstarii tineri. Îşi imagina spicele de grâu gingaşe răsărind timide printre buruienile de pe morminte, apoi depăşindu-le în înălţime, acoperindu-le, ascunzându-le. Îşi simţise atunci sufletul mai uşor. Cine ştie, poate că duhul cimitirului o să se îngrijească în continuare de fetele ei…

Încă nu-şi dădea seama dacă duhurile sălăşluiau în pădure sau nu. Câte dealuri urcase, câte văi coborâse, câte pâraie traversase în cei şapte ani, şi nu întâlnise picior de duh. I se părea uneori că ea însăşi e duhul…

Zuleiha verifică mai întâi laţurile şi capcanele: pe poteca spre Cişme,

plină cu urmele lăsate de animale, lângă bradul uriaş, putrezit pe jumătate, unde abia se zăreşte iarba (pesemne că sunt animale mici, care nu se caţără pe trunchi, ci dau roată în jurul lui); lângă lacul îngheţat, adânc şi îngust ca un şanţ, ascuns în desiş… Trece să vadă laţurile de două ori pe zi, dimineaţa şi seara, ca iepurele prins să nu cadă în labele vreunui prădător. Apoi urcă pe lângă Cişme, spre văile mlăştinoase, ca să vadă locurile preferate ale raţelor. Drumul e destul de lung, e de mers până la amiază. Mergi şi te uiţi atent într-o parte şi-n alta (orice întâlneşti pe potecă, în tufişuri sau pe crengile brazilor poate fi bun de vânat), şi te cufunzi în gânduri. Cât timp a trăit în Iulbaş, pe Zuleiha n-au frământat-o gândurile aşa cum o frământau acum, într-o singură zi petrecută la vânătoare. În anii lungi petrecuţi în libertate, la vânătoare, şi-a rememorat toată viaţa, a desfăcut-o în bucăţele, a cercetat-o de-a fir a păr. Şi, nu demult, şi-a dat seama brusc: era bine că soarta o aruncase acolo. Stă înghesuită în cămăruţa din infirmeria satului, trăieşte printre oameni de alt neam, vorbeşte altă limbă decât limba ei, vânează ca un bărbat, munceşte cât trei, dar îi e bine. Nu-i fericită, nici vorbă. Dar îi e bine.

Mai spre amiază, când are de mers doar jumătate de oră până la balta cu raţe, îşi abate gândul într-o direcţie periculoasă. A obosit să-şi tot interzică să se gândească la asta. Dacă însă nu-şi interzice, poate să ajungă cu gândul atât de departe, încât i se face frică. Zuleiha îşi mută puşca pe umărul celălalt. Gândurile nu curg ca apa râului, nu le poţi stăvili cu un baraj; să curgă deci. Deseori îşi aminteşte de ziua aceea din Poiana Rotundă, de acum şapte ani: vede cum din iarba presărată cu afine răsar nişte cizme militare negre, cum Ignatov se aşază în faţa ei, întinde mâna către basmaua ei… Nu de el s-a speriat atunci, ci de ea însăşi: fiindcă la o singură privire a lui s-a transformat toată în miere, s-a prelins ca mierea să-l întâmpine, oarbă, surdă, uitând de toate, până şi de copilul care se juca ceva mai încolo. Şi nu şi-a îndreptat puşca împotriva lui, ci împotriva fricii ei, a fricii de a păcătui cu ucigaşul soţului ei. N-a păcătuit – i-a venit în ajutor ursul.

Curând după cele întâmplate a plecat de la cantină, şi noul ajutor al lui Aşkenazi a început să ducă mâncarea la comandament. De atunci, Ignatov n-a mai căutat s-o întâlnească. Totul s-a dus, a rămas în trecut, ca şi cum n-ar fi fost. Poate că n-a fost? I s-a părut doar? A fost totuşi – judecând după ochii plecaţi ai lui Ignatov, după cum simţea că se înmoaie şi se topeşte ceva înăuntrul ei când privea spre comandament, după cum o măcina gândul ăsta zi de zi.

N-a trecut mult, şi el a început să bea zdravăn. Zuleiha nu putea suporta beţivii. Şi-a zis: uite, ăsta-i leacul, să-l vadă beat, tâmpit de băutură, abrutizat – asta o să-i ia cu mâna gândurile necuvenite. Dar nu s-a întâmplat aşa: faţa lui buhăită, ochii înroşiţi n-o respingeau, ci o făceau să sufere.

Când el şi-a ales din grupul celor proaspăt veniţi o târfă cu părul scurt, roşcat, cu sânii ascuţiţi şi fesele tari, ieşindu-i prin materialul rochiei prea strâmte, şi când Aglaia asta a început să se ducă noaptea la comandament după ce zărea scânteia ţigării lui Ignatov, Zuleiha a hotărât: gata, în sfârşit s-a terminat. Dar se terminase oare?…

Îndreaptă repede puşca şi trage în golul dintre două crengi stufoase de brad. O ieruncă pestriţă se prăbuşeşte pe pământ, fluturând prea târziu din aripi.

Ziua a zburat iute şi s-a dovedit rodnică: la brâu se leagănă o ieruncă şi două raţe (balta raţelor n-a dezamăgit-o, i-a dăruit Zuleihăi un răţoi cu capul verzui şi obrajii de un alb strălucitor şi o răţuşcă neagră şi grasă), iar în traista de pe umăr are un iepure prins în capcană.

Străbate taigaua cu paşi mari, nu se mai furişează, trosnesc crengile sub paşii ei – vânătoarea s-a sfârşit. După ce traversează Cişme din piatră-n piatră, tufişurile de pe mal foşnesc şi din ele ţâşneşte ceva mic, sprinten. O sălbăticiune mică? Iusuf!

Zuleiha îşi desface braţele. El zboară spre ea, i se văd picioruşele lungi şi albe ieşindu-i din pantalonii scurţi, plini de petice, o cuprinde cu braţele şi îşi lipeşte capul de ea. Zuleiha îşi apleacă faţa pe creştetul copilului şi simte mirosul lui atât de drag.

— Ţi-am zis că n-ai voie să mă aştepţi aici, *ulîm*. E periculos în taiga.

El se ghemuieşte mai tare la pieptul ei, i se zăreşte doar ceafa şi urechiuşa clăpăugă. L-ar certa mai tare că nu-i ascultător, dar nu poate – se bucură că a venit, că au un scurt răgaz în care pot să meargă împreună liniştiţi pe potecă fără să se grăbească, de parcă ar avea în faţa lor veşnicia, pot să se atingă unul de altul, să asculte păsările, să stea de vorbă sau să tacă. Alte clipe dintr-astea nu vor mai fi azi: îndată ce ajunge acasă, Zuleiha se apucă de curăţenie la infirmerie, iar Iusuf o ajută să aducă apă din Angara, să ardă gunoiul în curte…

— Ai mâncat?

— Mi-a dat să mănânc domnul doctor.

Aşa îi spunea Iusuf lui Leibe, la fel ca Zuleiha.

Băiatul îşi desface mâinile şi-i dă mamei drumul. În curând va împlini opt ani, dar e înalt, îi trece de umăr (dacă o să crească la fel de repede şi în continuare, o să-i lungească iar mânecile scurtei şi o să-i descoasă tivul de la pantaloni). Păr ciufulit (Zuleiha nu-l tundea la piele, cum era obiceiul în Iulbaş; părul îi ţinea de cald iarna, ca o a doua căciulă), năsuc ascuţit, ochişori mari. Are statura şi conformaţia tatălui său, dar la chip seamănă cu ea, se vede de la o poştă. Iusuf îi ia traista cu un aer grav, o aruncă pe umăr şi o apucă cu mâinile, abia o cară (ar duce bucuros şi puşca mamei, dar Zuleiha nu vrea să i-o dea); degetele cu unghiile roase au pete galbene şi albastre.

— Iar te-ai bălăcit în vopsele?

În ultima vreme, Iusuf se ducea mereu la club, la Ikonnikov, ca să deseneze. Acasă începuseră să apară bucăţi de placaj mâzgălite cu cărbune, foi de hârtie acoperite cu linii groase trase cu creionul; pe haine i-au apărut pete şi dungi viu colorate: vopselele lui Ikonnikov erau rezistente, nu ieşeau cu apa rece a Angarei – rămâneau să strălucească pentru totdeauna pe pantaloni şi pe cămaşa cusută din nişte rochii vechi, pe ghetele bărbăteşti uriaşe, moştenire de la un deportat. Zuleiha nu era încântată de pasiunea pentru pictură a fiului ei, dar nici nu i-o interzicea: mai bine să se păteze de vopsea decât să hoinărească singur prin taiga. Iusuf simţea împotrivirea mamei, aşa că nu vorbea prea mult despre club.

— Povesteşte-mi despre Semrug, mamă.

— Ţi-am povestit de o mie de ori.

— Povesteşte-mi a o mie una oară.

Zuleiha îi povestea fiului ei toate basmele şi legendele auzite în copilărie de la părinţii ei: despre *şurale* blănoşi, cu labe lungi, care ucideau călătorii întârziaţi în pădure gâdilându-i; despre *su-anasî*, duhul apelor care de o sută de ani nu reuşea să-şi descâlcească blana cu pieptenele de aur; despre *iuha* – vârcolacul care ziua se transforma într-o fată frumoasă şi-i fermeca pe flăcăi, iar noaptea le sugea sângele; despre balaurul *Ajdaha*, care sufla foc pe nări, stătea ascuns în fundul fântânii şi le mânca pe femeile care veneau să ia apă; despre *devi* proşti şi lacomi care răpeau miresele; despre puternicul Genghis-Han, cel cu ochii oblici, care a cucerit jumătate de lume şi a făcut să tremure de spaimă cealaltă jumătate; despre admiratorul şi urmaşul său, Timur Lenk, care a ras de pe faţa pământului o sută de oraşe şi a construit în locul lor unul singur – magnificul Samarkand, deasupra căruia pe orice vreme scânteiază pe cerul veşnic albastru stele mari, aurii… Povestea preferată a lui Iusuf era cea despre pasărea

fermecată Semrug.

— Se numea ca aşezarea noastră?

Iusuf punea invariabil întrebarea asta, şi Zuleiha îi răspundea invariabil:

— Nu, *ulîm*. Seamănă doar. Şi trăia pasărea asta în vârful celui mai înalt munte.

— Mai înalt decât dealul nostru?

— Mult mai înalt, Iusuf. Atât de înalt, că nimeni n-a putut să ajungă în vârful lui nici pe jos, nici călare, oricât de sus ar fi urcat. Nimănui nu i-a fost dat s-o vadă pe Semrug – nici animalelor, nici păsărilor, nici oamenilor. Se ştia doar că penele ei sunt mai frumoase decât toate răsăriturile şi apusurile din lume luate la un loc. Cândva, zburând deasupra unei ţări îndepărtate pe nume China, lui Semrug i-a căzut o pană, şi întreaga Chină s-a acoperit de strălucire, iar chinezii au devenit pictori iscusiţi. Semrug nu era doar neobişnuit de frumoasă; înţelepciunea ei era nemărginită cum e oceanul.

— Oceanul e mai mare ca Angara?

— Mai mare, *ulîm*… Odată, toate păsările pământului au plecat în zbor la o serbare, ca să se veselească împreună şi să se bucure de viaţă. Dar n-au prea avut parte de serbare: papagalii au început să se certe cu coţofenele, păunii cu corbii, privighetorile cu vulturii…

— Dar ieruncile?

Iusuf atinge capul pestriţ şi rotund ca oul al ieruncii care se leagănă la brâul mamei.

— Ieruncile cu raţele.

Zuleiha răsuceşte spre ieruncă capul negru cu creasta verde al răţoiului mort: păsările se lovesc cu ciocurile încremenite, par să se ciugulească una pe alta.

Iusuf râde tare, cu poftă.

— Din cauza ciorovăielii lor, s-a iscat în lume mare tevatură, de au zburat toate frunzele din copaci, iar animalele, speriate, s-au ascuns în bârlogurile lor. Trei zile a bătut din aripi pupăza înţeleaptă, încercând să liniştească păsările furioase. În cele din urmă s-au potolit şi i-au dat cuvântul: „Nu se cuvine să ne irosim vremea şi puterile în lupte şi certuri, a spus ea. Trebuie să alegem din rândurile noastre un han care să ne conducă şi al cărui cuvânt greu să pună capăt oricărei ciondăneli“. Păsările au fost de acord. Dar pe cine să aleagă? Au început din nou să se certe şi era cât pe ce să se încaiere, dacă pupăza n-ar fi ştiut ce era de făcut. „Să zburăm la

Semrug, a propus ea, şi s-o rugăm să ne fie han. Cine alta decât ea, cea mai frumoasă şi mai înţeleaptă de pe pământ, ne-ar putea fi conducător?“ Vorbele pupezei au fost pe placul păsărilor, care s-au adunat pe loc într-un stol mare, dornic să pornească la drum. Stolul s-a ridicat pe cer şi s-a îndreptat spre cel mai înalt munte din lume, în căutarea strălucitoarei Semrug.

— Un stol negru uriaş, ca un nor, o corectează Iusuf.

Urmăreşte cu atenţie să nu fie omis nici un amănunt din povestea atât de dragă lui, şi Zuleiha trebuie să i-o spună cuvânt cu cuvânt, aşa cum o învăţase în copilărie de la tatăl ei.

— Da, aşa e, se corectează ea. Un stol negru uriaş, ca un nor, s-a ridicat pe cer şi s-a îndreptat spre cel mai înalt munte din lume, în căutarea strălucitoarei Semrug. Păsările au zburat zi şi noapte, fără să doarmă şi fără să mănânce, stoarse de ultimele puteri, şi într-un târziu au ajuns la poalele muntelui căutat. Aici au fost nevoite să renunţe la aripi şi să meargă pe jos, căci pe vârful acela nu se putea ajunge decât pe calea suferinţei.

Mai întâi poteca de munte le-a dus în Valea Năzuinţelor, unde au pierit păsările a căror dorinţă de a-şi atinge ţelul nu era destul de mare. Apoi au traversat Valea Iubirii, unde au căzut la pământ fără suflare cele ce sufereau de dragoste neîmpărtăşită. În Valea Cunoaşterii au pierit cele care nu aveau mintea curioasă şi inima deschisă la nou.

Iusuf păşeşte alături în tăcere, gâfâind de efort (iepurele din traistă e greu, s-a îndopat toată vara). „Cum poţi să-ţi deschizi inima spre cunoaştere?“ meditează Zuleiha. „Inima e sălaşul sentimentelor, nu al raţiunii.“ Rămâne tăcută o clipă, şi Iusuf o zoreşte nerăbdător:

— În cruda Vale a Indiferenţei… hai odată, mamă!

— În cruda Vale a Indiferenţei, continuă Zuleiha, au pierit majoritatea păsărilor – acelea care nu au putut să împace în inima lor durerea şi bucuria, iubirea şi ura, duşmanii şi prietenii, viii şi morţii.

Pentru Zuleiha, partea asta a legendei era de neînţeles. Cum poţi să accepţi binele şi răul laolaltă, în aceeaşi măsură? Ba, mai mult, să socoteşti lucrul ăsta ca fiind drept şi necesar? Iusuf clatină uşor din cap în ritmul paşilor, ca şi cum ar înţelege totul şi ar fi de acord.

— Păsările rămase au ajuns în Valea Unirii, unde fiecare dintre ele s-a simţit unită cu toate, şi toate s-au simţit unite cu fiecare în parte. S-au bucurat păsările obosite dând de gustul dulce al unirii. Dar s-au bucurat prea devreme!

— Prea devreme! confirmă Iusuf în şoaptă.

— În Valea Încurcăturilor, zguduită de furtuni, ziua se amesteca cu noaptea, realitatea – cu povestea. Uraganul a măturat tot ce învăţaseră cu trudă păsările în lunga lor călătorie, şi în suflet li s-au înstăpânit pustiul şi deznădejdea. Drumul parcurs li se părea inutil, iar viaţa pe care o trăiseră, irosită. Multe au pierit aici răpuse de disperare, au rămas în viaţă numai treizeci, cele mai puternice. Cu penele jumulite, sângerând, istovite de moarte, s-au târât până la ultima vale. Şi acolo, în Valea Renunţării, le aştepta doar o întindere nesfârşită de apă, şi deasupra ei, tăcerea veşnică. Mai departe începea Tărâmul Veşniciei, unde cei vii nu pot intra.

Iusuf şi Zuleiha păşesc apăsat pe acele de brad şi conurile căzute pe potecă. În faţa lor, printre copaci, se zăreşte în lumină colonia. Cu cât se apropie mai mult de casă, cu atât mai încet merge Iusuf – vrea ca mama să aibă timp să termine de povestit. Când zăreşte pereţii clubului, se opreşte ca să asculte în linişte sfârşitul poveştii.

— Şi atunci păsările au ştiut că au ajuns la sălaşul lui Semrug şi, după bucuria care creştea în inimile lor, şi-au dat seama că ea e aproape. Ochii li s-au închis de la lumina orbitoare ce invadase lumea, iar când i-au deschis nu s-au văzut decât pe ele. În clipa aceea au înţeles: ele toate erau Semrug. Fiecare în parte, şi toate laolaltă.

— Fiecare în parte, şi toate laolaltă, repetă Iusuf, îşi trage nasul şi intră în colonie.

Mama lui merge la infirmerie să spele podelele, iar el duce păsările vânate de ea la bucătărie să i le dea lui Aşkenazi. Ierunca şi cele două raţe moarte, nemaiavând cum să-şi dea seama, străbătuseră drumul lung în mâinile lui – nu drumul scurt din colonie, de la baraca într-o rână a infirmeriei până la bucătărioara mirosind a mei şi a măruntaie de peşte; ele zburaseră peste deşerturi roşiatice şi oceane albastre, peste păduri negre şi câmpuri cu spice aurii, spre poalele muntelui de la capătul lumii, şi mai departe, renunţând la aripi, mergând pe jos (ierunca mişcându-şi repejor picioarele acoperite de puf, iar răţoiul şi raţa măcănind zgomotos şi legănându-se greoi pe labele palmate), prin şapte văi largi şi înşelătoare, în căutarea păsării-Han din poveste. Dar n-au apucat să priceapă miezul poveştii şi să recunoască în ele chipul strălucitor al lui Semrug: Aşkenazi, văzându-l de la fereastră pe băieţel jucându-se, îi ia vânatul şi-i dă o palmă uşoară după ceafă. Uşa bucătăriei se trânteşte cu zgomot, şi în aer rămâne plutind o pană verde ca smaraldul.

Patru îngeri

Lumea era imensă şi strălucitoare. Începea din pragul gri-sidefiu, ronţăit de gândaci, al izbei pe care Iusuf şi mama lui o împărţeau cu doctorul. Se întindea peste curtea largă, cotropită de valuri de iarbă bogată, unde se iţeau ici-colo, ca nişte insuliţe, buturugi tăiate cu topoare şi cuţite înfipte aiurea, unde stiva de lemne se înălţa ca o stâncă abruptă şi gardul strâmb se întindea asemeni unui lanţ muntos, iar rufele puse la uscat fluturau ca pânzele de corabie. Înconjura izba spre uşa scârţâitoare a infirmeriei, în spatele căreia se ascundea împărăţia cu podelele lustruite de mama lui, cu cearşafurile albe răcoroase, cu instrumentele medicale nemaipomenit de sclipitoare şi cu mirosurile amărui ale medicamentelor.

De la infirmerie, pe poteca bine bătătorită, lumea se întindea mai departe, în colonie. Aici se înălţau barăcile construite în trei laturi, din bârne negre, lunguieţe; panoul de propagandă îşi desfăcea larg aripile, pe care cuvinte înflăcărate înroşeau lozincile mobilizatoare de pe afişele lucioase; în clădirea tainică a bucătăriei, bântuită de mirosuri de mâncare, era o forfotă permanentă; comandamentul privea sumbru din vârful colinei ca un bastion impenetrabil; în depărtare licărea printre brazii albăstrui clubul, unde pictorul Ilia Petrovici îşi descânta zi şi noapte vopselele mirositoare.

Aici lumea lui Iusuf se termina – mama nu-i îngăduia să se ducă mai departe, în taiga. Era ascultător, se străduia să n-o supere. Dar câteodată, seara, îi era cu neputinţă s-o aştepte până venea de la vânătoare şi se furişa, cu ochii mijiţi de frică, pe lângă club, pe lângă parii strâmbi în care erau înfipte tigvele cu colţi lungi, ieşiţi în afară (elani, cerbi, mistreţi, râşi, bursuci, ba chiar şi un urs), pe cărăruia abia vizibilă spre susurătorul Cişme, ca să se ascundă sub scoruşul tremurător şi să aştepte să zărească silueta

uşoară a mamei printre tulpinile roşiatice ale pinilor.

O altă graniţă a lumii era Angara. Lui Iusuf îi plăcea să şadă pe mal şi să se uite în adâncurile ei schimbătoare: apa rece şi grea avea în ea toate nuanţele de albastru şi cenuşiu, aşa cum pădurea are toate nuanţele de verde, iar focul din sobă, toate nuanţele de roşu şi galben.

Lumea era atât de mare, că puteai să-ţi pierzi suflul alergând de la o graniţă la alta, atât de strălucitoare, că Iusuf rămânea mereu fără aer şi îşi mijea ochii, ca de la o lumină orbitoare.

Undeva în depărtare, după spinările viguroase ale dealurilor, mai era o lume: acolo trăiseră mama şi ceilalţi locuitori ai coloniei înainte să vină la Semruk. În Iulbaş, îi povestise mama, erau nu zece, nu douăzeci, ci o sută de case, fiecare de mărimea infirmeriei. Îi era greu să-şi închipuie acel sat uriaş. Şi mai greu, probabil, era să trăieşti acolo: ieşi să te plimbi, iar apoi, printre acele o sută de case, mai întoarce-te dacă poţi! Pe străzile Iulbaşului mergeau fiinţe ciudate şi înfricoşătoare, pe care Iusuf le ştia numai din poveştile mamei: zăngănind din tălăngile metalice agăţate de gât, păşeau măsurat *vacile* (amintind oarecum de elani, dar cu coarne groase şi încovoiate şi cozi lungi, semănând cu un bici); ţopăiau de colo-colo *ţapi* răi şi gălăgioşi (erau de mărimea unui mosc, dar cu blană, te împungeau cu coarnele în spinare, măturând pământul cu barba lor); îşi arătau colţii de după garduri *câini* fioroşi (un fel de lupi care ling mâna stăpânului, dar sar la beregata străinilor). De fiecare dată, ascultând poveştile mamei despre patria ei, Iusuf simţea că i se strânge stomacul şi era tare uşurat în sinea lui că ea hotărâse la timp să vină din Iulbaş în paşnicul şi plăcutul Semruk!

Misteriosul Leningrad, pe care Isabella îl numea din când în când Petersburg, iar Ilia Petrovici, Petrograd, era, după toate aparenţele, mai mic decât Iulbaş – nimeni nu se minunase niciodată de numărul caselor de acolo. În schimb, casele acelea erau numai de piatră. Şi nu numai casele: şi străzile, malurile râului, podurile – totul în oraşul acela era de granit şi marmură. Lui Iusuf îi era milă de bieţii leningrădeni, nevoiţi să se înghesuie în locuinţe reci şi umede de piatră. Îşi închipuia cum Isabella şi Konstantin Arnoldovici, clănţănind din dinţi de frig, se dau jos de pe laviţele lor de piatră într-o ceţoasă dimineaţă leningrădeană, sprijinindu-se unul de altul, şi ies din baraca de piatră pe malul acoperit de piatră al pârâiaşului îngust *Neva* (mai mic decât Angara, dar mai mare decât Cişme); încercând să se încălzească, ei merg încet pe mal printre *lei* de marmură ghemuiţi (mai mari decât râşii blănoşi şi cu nişte coame lăţoase), *sfincşi* de granit (nişte lei cu cap de om) şi *monumente* de aramă (păpuşi uriaşe, de

statura unui om, asemănătoare celor pe care le face câteodată din lut Ilia Petrovici); trec pe lângă baraca *Ermitajului*, verde ca iarba şi înaltă ca un brad puternic, pe lângă baraca galbenă a *Amiralităţii*, al cărei acoperiş e împodobit cu un ac lung şi drept ca un pin tânăr, cu o corabie cu pânze în vârf; pe lângă baraca cenuşie a *Bursei* şi pe lângă nişte pari numiţi *faruri*, în vârful cărora arde un foc palid, care nu dă căldură. Soarele spălăcit abia se întrevede printre norii din care picură din când în când o ploaie măruntă şi oblică.

Ce fericire că lumile astea reci şi înfricoşătoare – Iulbaş, Leningrad – erau departe de Iusuf! Ele se aflau chiar în acele ţinuturi unde trăiau Semrug, pasărea-Han, duhurile *peri*, frumoase şi amăgitoare, *Ajdaha*, care suflă foc pe nări, şi *jalmavîz*, bătrâna uriaşă şi nesătulă…

Nu demult, Iusuf a văzut minunea. S-a întâmplat la începutul verii, într-o seară, chiar înainte de cină. Aşkenazi l-a rugat să-i ducă o strachină cu fiertură de ovăz lui Ikonnikov (de când se ocupa de propagandă, pictorul mânca deseori la locul unde muncea, fără să se întrerupă din lucru). Iusuf se temea de pictorul morocănos şi tăcut, dar a luat ascultător strachina din mâinile bucătarului şi s-a dus la club. Ţinând grijuliu strachina aburindă cu amândouă mâinile, a împins uşa cu spatele, s-a strecurat prin deschizătură, a păşit în întunericul vestibulului şi a ajuns în sfârşit în încăperea clubului, puternic luminată de razele apusului.

Strachina fierbinte îi arde degetele şi simte în nări mirosul delicios al ovăzului fiert, pare-se, în supă de carne, cu grăsime. Mai repede – să-şi îndeplinească misiunea şi să se întoarcă la bucătărie, să-şi ia porţia lui…

Spinarea gârbovită a pictorului e chiar lângă fereastră. Iusuf îşi trage nasul, dar el nu-l aude; stă cumva strâmb, parcă îndoit în faţă. Iusuf se apropie şi se uită peste umărul lui: în faţa lui Ikonnikov, pe nişte prăjini prinse în cuie, aşezate în formă de acoperiş (pe *şevalet*, după cum avea să-i explice mai târziu Ilia Petrovici), e un pătrat mic din pânză, lat de o palmă şi jumătate şi înalt de o palmă şi jumătate. Iar pe pânză e Leningradul: o uliţă largă cât Angara şerpuieşte în aburul dimineţii pe întinderea din piatră austeră, printre case şi garduri argintii, un pod de fier verde face un arc peste Neva, dispărând pe malul opus, câţiva trecători se grăbesc undeva. Un val se izbeşte de granitul cenuşiu al malului, deasupra râului se rotesc nişte păsări cu aripi lungi. Miroase a frunziş proaspăt, a pietre ude, a apă mare. Se aude limpede un strigăt: „Iii! Iii!“ – Iusuf nu-şi dă seama dacă strigă un pescăruş de Angara, dincolo de fereastră, sau unul leningrădean, pe pânză. Nu e un tablou, e o fereastră spre Leningrad. O minune.

Deodată, degetele îl frig insuportabil. Strachina cade pe jos, lingura sare şi se rostogoleşte zdrăngănind, ovăzul zboară în toate părţile. Iusuf rămâne cu mâinile întinse în faţă, cu vârfurile degetelor fripte, cu gura căscată de spaimă şi inima bătându-i nebuneşte în stomac. Pârâiaşe de fiertură de ovăz îi şiroiesc pe genunchii goi, pe ghetele mari, legate cu sfori în jurul gleznelor, şi se scurg printre scândurile podelei, în pământ.

— Ce-i? Ikonnikov ia pensula de pe pânză şi se întoarce.

Are ochi severi, sprâncene stufoase, profil ameninţător.

În cele din urmă, inima înnebunită de spaimă îi sare în gât. Iusuf se smulge din loc şi dispare în spatele uşii.

Mai târziu, în sala de mese, Aşkenazi îi toarnă lui Iusuf o strachină plină, o porţie de adult („Mănâncă, ajutorule de bucătar!“) – mâncarea îi stă în gât. Încearcă să scoată pe neobservate strachina afară, ca s-o ducă la club, dar câinosul de Gorelov, prezent peste tot, îi taie calea şi-l trage dureros de ureche: „Unde-ai plecat, păduche? N-ai voie!“ Trebuie să mănânce tot, până la fund, fără să simtă gustul şi înecându-se cu boabele de ovăz mici, bine fierte. Dacă i-ar da pâine, Iusuf ar avea curaj s-o ascundă sub scurtă şi s-o ia cu el, dar azi nu e pâine.

După câteva ore, timp în care şi-a ros unghiile şi a lovit cu nuiaua urzicile din curtea infirmeriei, Iusuf se duce totuşi la club să-şi ceară iertare. N-are decât să-l certe pictorul cel rău, să-l pedepsească – el e pregătit.

E seară; uşa scârţâie mai tare, umbrele de pe pereţii din bârne ai clubului sunt mai lungi şi mai ciudate. Pe pervaz arde o lampă cu lumină galbenă, tabloul terminat se usucă pe şevalet. Ikonnikov nu e acolo.

Iusuf ia lampa şi o apropie de pânză. Lumina caldă se împrăştie pe tuşele groase, moi; în fiecare se împletesc în firişoare subţiri tot felul de culori, nu se repetă nici una; totul se umple de nuanţe, curge, respiră. Iusuf atinge prudent râul Neva cu vârful fript al degetului: pe râu rămâne o mică urmă rotundă, iar pe deget, o pată albastră.

— Ce vezi tu acolo?

Ikonnikov intrase pe nesimţite şi stătea în uşă, observându-l. Iusuf tresare şi pune repede lampa la loc. L-a prins! Şi n-are unde să fugă, pictorul stă chiar în uşă, l-ar înhăţa.

— Ce vezi în tablou, te întreb.

— Un râu, murmură Iusuf, dar imediat se corectează: Neva.

— Aşa, şi mai ce?

— Case de piatră.

— Şi?
— Malul râului. Oameni. Copaci. Pescăruşi. Răsărit.
— Altceva?
Altceva? Iusuf se uită nedumerit la pânză: altceva nu mai e.
— Bine, pleacă! îi dă voie Ikonnikov. Aduc eu strachina la bucătărie.
— Am vrut să vă aduc porţia mea… dar nu m-a lăsat Gorelov…
— Pleacă, îţi spun!
Ikonnikov ia pensula şi repară cu migală urma lăsată pe valuri de degetul lui Iusuf. Ochii i se umplu de căldură, ca atinşi de soarele răsărit deasupra Nevei.
— Şi mai văd că în Leningrad nu e frig, spune băiatul din uşă.
Artistul nu se întoarce.
De atunci, a devenit un obicei ca Iusuf să-i aducă lui Ilia Petrovici prânzul şi cina. Apoi a început să dea fuga la club fără motiv, să stea zile întregi în preajma pictorului. Spăla pensulele, freca paletele sau şedea pur şi simplu şi-l urmărea cum pictează.
Ikonnikov îşi petrecea mare parte din timp sus, sub tavan. Culcat pe schelele improvizate, lovea repetat placajul cu o pensulă ascuţită, bolborosind ceva. Uneori cobora şi, ridicând capul, alerga în cerc, inspectându-şi munca – ba de la intrare, ba de la geam, ba din mijlocul încăperii. Pe faţă îi apărea atunci o expresie de om chinuit, şi îşi freca întruna mâinile mari şi osoase. După ce inspecta tavanul, Ilia Petrovici fie lua un cuţit special şi râcâia furios o bucăţică din pictură (în astfel de momente, Iusuf stătea pitit într-un colţ, în spatele şevaletului), fie, mormăind aprobator, continua să picteze (şi-n momentul acela băiatul putea să nu se mai ascundă, ci să se urce pe schele ca să vadă pictura mai de aproape sau chiar să-l întrebe ceva).
Seara, Ikonnikov cobora de pe schele. Îşi scutura mâinile şi picioarele amorţite, îşi umplea pipa de lemn cu o iarbă mirositoare şi fuma. Punea pe şevalet o pânză curată sau o bucată de placaj. Iusuf îşi ţinea respiraţia: uite, începe. Pensula groasă a lui Ilia Petrovici făcea la început câteva linii lungi, împărţind spaţiul viitorului tablou, apoi acoperea gros zonele împărţite cu diferite culori. Pânza începea să semene cu un caleidoscop neclar, cu o mozoleală sau cu o grămadă de gunoaie pestriţe. Sub atingerile grijulii ale pensulei subţiri, încâlceala de pete căpăta deodată armonie şi sens, care mai întâi abia răzbăteau din ea, apoi imaginile deveneau clare, în relief – *fereastra se deschidea larg*. Băieţi cu şepci mari, negre şi pantaloni zdrenţuiţi pescuiau pe malul râului *Sena*, necunoscut lui Iusuf, femei pe

jumătate dezbrăcate, venite la scaldă, făceau plajă pe pietrele sidefii ale *Coastei de Azur*, un vas cu pânze plutea pe *Neva cea mare* direct spre *Pintenul insulei Vasilievski*, nişte graţii de aramă dansau înlănţuite pe aleile pustii din *Oranienbaum*… Oriunde se deschideau ferestrele, imaginea îl orbea pe Iusuf, îl asurzea. Stătea ore întregi cercetând reţeaua de tuşe, apropia urechea s-o asculte şi nasul s-o miroasă. Lumea îndepărtată care se întindea dincolo de dealurile taigalei nu mai era deloc rece şi neprimitoare; mirosea puternic a vopsea de ulei, dar prin ea răzbătea prospeţimea ierbii de primăvară, căldura pietrelor încinse, mirosul vântului, al frunzelor putrede, al peştelui proaspăt prins.

Odată, când Ilia Petrovici l-a întrebat ce-ar vrea să vadă în următorul tablou, Iusuf a răspuns, fără să se gândească prea mult: o vacă. Ikonnikov a tuşit, şi-a frecat nasul lung şi şi-a trecut de câteva ori pensula peste placaj. O creatură greoaie şi blândă, cu ochii mari, moale la pipăit, cu nişte coarne galbene, în formă de virgule pe capul buclat, se uita la Iusuf. Nu inspira frică. Un ţap, a cerut băiatul cu glas scăzut. Fâş, fâş, face pensula. Lângă vacă a răsărit botul ascuţit al unui ţap, cu coarnele albe răsucite şi bărbuţa caraghioasă.

Un câine, a comandat Iusuf. A apărut un câine care gâfâia obosit de alergat, arătându-şi vesel limba rozalie.

Iusuf a tăcut. Nu mai ştia ce să-şi dorească.

Din ziua aceea, Ilia Petrovici s-a apucat să picteze pentru Iusuf. Catedralele şi cheiurile, podurile şi palatele au fost părăsite. A venit vremea jucăriilor, a legumelor şi a fructelor, a hainelor şi pantofilor, a obiectelor de gospodărie şi a animalelor de la grădina zoologică. Ăsta e un măr, o lămâie, un pepene verde, un pepene galben, o guavă *feihoa*. Ăsta e un cartof, o ridiche, un ştiulete de porumb, o vânătă, o roşie. O pălărie; uite, ăsta se numeşte joben, ăsta sombrero, iar ăsta *chapeau claque*. Astea-s mănuşi; bărbaţii poartă mănuşi de piele, şi numai toamna, iar femeile, tot anul: de dantelă albă la teatru şi la plimbare, mitene pe vreme răcoroasă, de blană iarna…

Lumea se revărsa din pânzele uzate şi din fragmentele de placaj cu atâta abundenţă şi repeziciune, încât ameninţa să-l inunde pe Iusuf. Noaptea, în somn, veneau la el motani cu tutuuri înfoiate, girafe care duceau în ghiozdane galbene de piele abecedare ferfeniţite, foci care mâncau cu poftă îngheţată din cornete crocante şi tigri dungaţi cu mingi de piele în boturile turtite. Toate astea erau plăsmuite din tuşe uşoare, în relief, şi de aceea erau puţin aspre, rugoase, strălucind în sute de luminiţe

mişcătoare, aveau miros, aveau gust. Iusuf se trezea agitat, cu capul greu, cu urechile arzând şi vârful nasului rece, simţindu-şi capul explodând de atâtea imagini şi culori. Trebuia să le lase să se ducă înapoi, să se elibereze.

Mai târziu, nu-şi putea aminti ce anume desenase prima dată. A venit cumva de la sine; cu un ciot de creion căzut într-un colţ a început să mâzgălească nişte melci pe podea. Asta i-a adus alinare – capul i s-a răcorit, şi l-a simţit mai uşor. Treptat, melcii s-au târât spre fereastră, au umplut pervazul, o bucată de perete. Într-o dimineaţă a găsit pe şevalet o bucată de placaj curată şi o pensulă, parcă pregătite de cineva şi uitate. A privit în sus: Ikonnikov stătea culcat sub tavan ca de obicei, cu nasul în „propagandă", fără să-i dea nici o atenţie. Iusuf a luat cu grijă pensula, a atins paleta cu ea, apoi a trecut-o peste placaj, trasând o cometă portocalie uleioasă. Încă una. Din ziua aceea a început să picteze în ulei.

— *Quelle date sommes nous aujourd'hui?*

— *Le premier juillet mille neuf cent trente-huit, madame.*

— *Qu'est ce que tu as fait aujourd'hui?*

— *J'ai dessiné, madame.*

— *Et encore?*

— *J'ai seulement dessiné, madame.*[26]

Iusuf şi Isabella merg pe mal: el loveşte pietricelele cu vârful ghetei, făcându-le să zboare în Angara cu un pleoscăit; Isabella, ca întotdeauna în timpul lecţiilor, păşeşte solemn alături de el, cu mâinile la spate, ţinând într-una o nuia lungă de mesteacăn.

— *Tu as dessiné quoi, Usuf?*[27]

— O gară şi trenuri, multe trenuri. Nu ajunseseră încă la cuvintele astea, aşa că el răspunde în ruseşte. Mai întâi a desenat numai Ilia Petrovici, apoi eu, după el.

Ea se opreşte şi-l priveşte atent; scrie cu nuiaua pe pământ: *train*.

— *Train* înseamnă tren.

Isabella pronunţă întotdeauna cuvintele noi atât de calm şi de clar, încât lui Iusuf i se întipăresc pe dată în memorie. Literele strâmbe scrise pe pământul umed îi rămân în faţa ochilor, chiar şi după ce sunt şterse de val. *Gare* – gară. *Wagon* – vagon. *Rail* – şine. *Chemin* – drum. *Destination* – destinaţie. *Voyage* – călătorie. *Partir* – a pleca. *Revenir* – a se întoarce. Azi sunt multe cuvinte noi; trebuie să le înveţe pe dinafară până la lecţia următoare.

— Uite şi un proverb pe tema asta, spune Isabella. *Partir c'est mourir*

un peu. A pleca înseamnă a muri puţin.

Iusuf ştie deja multe proverbe franţuzeşti, expresive şi ţintite, despre dragoste şi război, regi şi marinari, oi şi omlete. Dar ăsta pare trist, parcă nu-i franţuzesc.

— Nu mai e şi altul, mai vesel?

— Iartă-mă, nu asta am vrut să spun. Uite altul: *Pour atteindre son but il ne faut qu'aller*. Ca să-ţi atingi scopul, nu trebuie decât să mergi.

Frumoase cuvinte. Iusuf se aşază pe vine şi îşi trece degetul peste literele pe jumătate şterse de valuri: *partir*, *revenir*… Vrea să deseneze un om obosit, care merge – încordat, muşcându-şi buzele şi ţinând strâns în mână un baston – undeva departe, fie spre a sa *destination*, fie înapoi acasă… Isabella îl mângâie pe păr şi se îndepărtează de mal, încheind brusc lecţia mai devreme decât de obicei.

Curând după aceea, lui Wolf Karlovici i s-a părut că Iusuf e interesat de medicină. Până atunci fusese indiferent la ce se petrecea ziua în infirmerie, dând fuga acolo doar seara dacă era nevoie să-şi ajute mama la curăţenie. Şi brusc a început să vină des în salon: se furişează încetişor prin spatele lui Leibe, se cuibăreşte într-un colţ – stă, cercetează pacienţii cu ochii lui mari, moşteniţi de la mama, şi îşi trage nasul.

Infirmeria s-a extins între timp, i s-au adăugat două şiruri înghesuite de priciuri (Leibe a împărţit în sfârşit spaţiul, separând femeile de bărbaţi, şi a împrejmuit izolatorul minuscul pentru suferinzii de boli infecţioase). Sala de primire a rămas pe locul ei, lângă fereastră, nu departe de intrare, despărţită de salon la început printr-o perdea din pânză de sac, iar acum printr-un paravan de lemn. Aici se aflau nişte scaune aşezate în aceeaşi ordine strictă, un pat din lemn de pin pentru examinarea pacienţilor şi un raft improvizat pentru instrumente. Nu demult fusese adăugată o masă care a devenit brusc locul preferat al lui Leibe. Acum se aşeza la masă şi scria în registrul de evidenţă a pacienţilor (înainte trebuia să stea incomod pe pervaz).

Numai prin felul cum arăta ditamai catastiful cenuşiu, el inspira un adânc respect pacienţilor. Când Wolf Karlovici răsfoia paginile cafenii groase, prost legate, acoperite cu scrisul lui mărunt şi nervos, respectul lor se transforma în veneraţie. Ţăranii din Semruk îl numeau cuviincios „duhtorul nostru“. Doctorul era mereu disponibil. Nu existau ore anume pentru consultaţii, zile libere sau sărbători. Dacă se întâmpla ceva noaptea, oamenii băteau în geam, şi Leibe, somnoros, alerga la sala de consultaţii

îmbrăcându-şi halatul alb primit de curând (i-l adusese Kuzneţ drept mulţumire pentru că-l vindecase de o boală bărbătească în condiţii de maximă confidenţialitate). Trata orice: tifos, dizenterie, scorbut, boli venerice, cumplita pelagră, care-i jupuia de vii pe bolnavi. Scotea dinţi, amputa mâini şi picioare vătămate la tăiatul lemnelor, punea la loc hernii, moşea, făcea avorturi (la început fără să se ferească, apoi pe ascuns, fără să bată toba, după apariţia decretului din 1936). Numai în privinţa distrofiei alimentare, foarte frecventă, nu avea nici o putere (era interzis să pună diagnosticul ăsta, aşa că nota în registru „insuficienţă cardiovasculară", un diagnostic vag).

Uite, şi băieţelul ăsta de şapte ani, Iusuf, e înalt, dar slab ca scândura, cu burta umflată şi picioare lungi şi subţiri, arată ca un compas. Wolf Karlovici se străduia să-l hrănească mai bine: pacienţii recunoscători îi aduceau *duhtorului* ba un săculeţ cu fructe de pădure, ba o mână de alune, ba urzici proaspete pentru supă, ba o rădăcină de păpădie (Leibe se învăţase s-o fiarbă în loc de cafea), dar degeaba: organismul tânăr al lui Iusuf creştea, şi mâinile şi picioarele lui rămâneau la fel de slăbuţe, ca nişte beţişoare.

În ziua aceea, băiatul stătea liniştit lângă paravan ca întotdeauna, nu se foia, privea fără să clipească bolnavul – un bătrân gârbovit, cu pielea poroasă şi zbârcită, cum e coaja mandarinei uscate. Bolnavul, numai în lenjeria de corp, îi arăta lui Leibe articulaţiile noduroase şi degetele atât de strâmbate de artrită, încât păreau rupte. După ce i-a prescris bătrânului să mănânce foarte multe afine, mure şi scoruşe crude sau indiferent cum pregătite, iar la dureri mari să bea un pahar de basamac (ce să-i faci, basamacul ajunsese să fie folosit în multe cazuri ca un calmant verificat pentru dureri), Leibe s-a întors spre Iusuf.

— Ce, te interesează? Asta e *arthritis*, boala oaselor şi articulaţiilor. O să afli, tinere, că în organismul uman există peste două sute de oase, şi fiecare dintre ele poate să se inflameze, să-şi schimbe conturul sau dimensiunea, să se îmbolnăvească…

Iusuf, fără să-şi ia privirea fermecată de la doctor, a început să-şi pipăie genunchii, gleznele şi coastele.

— Uite, aici – doctorul l-a apucat pe Iusuf de încheietura subţire a mâinii –, aici e *ulna*. Mai departe, *humerus*, umărul. *Clavicula*, *costae*…

Lui Wolf Karlovici i s-a făcut dintr-odată cald: pentru o clipă s-a simţit la catedra de la universitate, în faţa a sute de ochi atenţi. Înfrângându-şi cum-necum emoţia, şi-a continuat discursul. Iar seara s-a dus la comandant

să-i ceară câteva afişe propagandistice „ca să decoreze ideologic locurile unde se asigură servicii medicale pentru populaţie“. Primind cele necesare, s-a întors la infirmerie şi, copleşit de o bruscă emoţie, a întins pe masă atleţii musculoşi de ambele sexe, care purtau cu mândrie steaguri roşii, salutând conducerea ţării. A stat toată noaptea aplecat asupra lor, mormăind ceva ba în latină, ba în germană şi trecându-şi creionul pe corpurile bine hrănite şi bronzate, pe care nu le ameninţa nici distrofia, nici pelagra. Dimineaţa, materialul didactic pentru anatomie era gata: atleţii îşi fluturau mai departe steagurile, înfăţişând lumii exact patru sute şase oase – lungi, scurte, plate sau mixte –, câte două sute trei de fiecare.

Iusuf a preţuit munca doctorului mişcând conştiincios din buze şi într-o săptămână a învăţat denumirile complicate, căutând prin pielea întinsă şi pe corpul lui parcă special destinat acestui studiu toate oasele pe care le putea pipăi: de la ascuţitul *os nasale* la *os coccyges*, abia simţit.

Wolf Karlovici a pregătit un al doilea material didactic, în care corpurile antrenate ale atleţilor, supuse demonstraţiei medicale, îşi arătau sistemul musculoscheletal: sculpturalii *vastus lateralis* şi *gastrocnemius*, apoi *pectoralis major*, bombaţi în chip ameninţător… Iusuf i-a învăţat şi pe ei papagaliceşte.

Când Leibe, însufleţit de succesul lui pedagogic, i-a propus să treacă la alcătuirea organelor interne, Iusuf, în mod surprinzător, a refuzat; a cerut permisiunea să folosească afişele rămase ca foi de desen. Descurajat, Leibe s-a învoit, şi Iusuf s-a mutat din sala de consultaţii în salon, ca să-i picteze pe bolnavii de pe priciuri. Dar interesul lui pentru medicină, atât de arzător şi de neaşteptat, s-a stins repede şi, la scurt timp după aceea, a început din nou să-şi petreacă zile întregi la club, la Ikonnikov, spre dezamăgirea amarnică a lui Wolf Karlovici. Iar atleţii mărunţiţi în oase şi muşchi notaţi cu termeni latineşti au rămas atârnaţi în infirmerie, întărind nemăsurat autoritatea şi aşa colosală a *duhtorului* din Semruk.

Ikonnikov şi-a pictat imaginile propagandistice exact jumătate de an. Înainte de a-şi preda lucrarea şefilor, care-şi pierduseră şi cea mai mică urmă de răbdare, i-a invitat pe cei doi Sumlinski la club, „la vernisaj“. „În sfârşit!“ s-a bucurat Isabella. „De mult n-am mai ieşit în lume.“

„Vernisajul“ era aşteptat noaptea, la adăpostul întunericului. Ikonnikov, care în ultima vreme slăbise cumplit, cu ochii congestionaţi, înconjuraţi de cearcăne negre, şi-a petrecut toată ziua strângând chiar el schelele şi lăsând doar o scară rezemată de perete. A încuiat uşa cu lacătul, s-a întins pe spate

pe podea şi a început să-şi aştepte oaspeţii.

Stătea în semiîntunericul amurgului şi îşi privea pictura. Pătratul portocaliu de lumină dinspre fereastră a alunecat mai întâi pe podea, apoi pe un perete, după care a dispărut cu totul. S-a întunecat bine de tot; liniile de pe tavan s-au înceţoşat, s-au dizolvat în aerul dens al nopţii, dar Ikonnikov le vedea la fel de clar ca ziua, aşa că n-a mai aprins lampa.

Mâine va prezenta pictura propagandistică. Va veni Kuzneţ, o va cerceta cu ochii lui de animal de pradă, va cântări dacă mesajul ideologic e îndeajuns de puternic, adică dacă va fi păstrat în club sau va fi scos dracului de acolo şi ars, iar autorul, aruncat din viaţa paşnică a Semrukului şi trimis în lagăr, sau chiar mai rău. O să se strecoare şi Gorelov ca să adulmece lacom peste tot, o să caute ceva de care să se lege, ceva-ceva o să găsească el cu siguranţă. Mâine va trebui să plece. Să abandoneze fresca de pe tavan, cele două duzini de peisaje urbane (prinsese curaj după memorabila vizită nocturnă a comandanţilor şi le atârnase pe pereţii clubului) şi mormanul de bucăţi de placaj cu micile tablouri pentru Iusuf, pensulele improvizate, paletele, cuţitele de pictor din lame de fierăstrău, tuburile cu vopsea, cârpele. Să lase acolo mirosul de ulei şi terebentină, să nu mai ştie de veghile nocturne, de convorbirile cu micul Iusuf, de petele de vopsea de pe degete, să uite de ideile lui, de el însuşi. Şi – înapoi la tăiat lemne, te-am păsuit destul, cetăţene Ikonnikov…

Într-un colţ, în spatele unei grămezi de vechituri, e ascunsă o sticlă plină. S-o destupe? Nu, nu acum. E păcat de clipa asta.

Cineva zgârie încet uşa – sunt soţii Sumlinski. Ikonnikov aprinde lampa şi se duce să-şi primească oaspeţii. Konstantin Arnoldovici e îmbrăcat cu o haină nouă (în Semruk, problema hainelor se rezolva simplu: cei morţi îşi lăsau garderoba moştenire celor vii); Isabella, pieptănată îngrijit, se sprijină de braţul soţului ei.

— *Bonsoir*, spune ea ceremonios.

Şi scoate un ţipăt: de pe peretele zgrunţuros, din lemn de pin prost geluit, o priveşte Saint-Lazare. Alături, Sacré-Cœur. Tuileries. Conciergerie. Isabella merge încet pe lângă pereţi; umbra ei lungă pluteşte alături.

— Bella! spune Sumlinski stând neclintit în faţa peretelui opus, cu mâinile pe lângă corp. Uite, Vasilievski, Linia şase.

Isabella se întoarce încet în profil şi se apropie de mica pânză dreptunghiulară.

— E Linia opt, zice Ikonnikov aducând lampa mai aproape.

— E Linia şase, Ilia Petrovici, dragule, şase. Isabella îşi întinde palma spre clădirile galbene şi cenuşii cu balconaşe bizare, dar nu le atinge, mângâie doar aerul din faţa lor. Aici locuiam noi, doar un pic mai încolo, uite, în casa asta.

Degetul ei trece de marginea pânzei, alunecă pe bârnă şi se înfige într-un nod tare al lemnului. Leningradul ocupă doi pereţi ai clubului, Parisul, Provence şi peisajele marine, ceilalţi doi; restul lumii, modest reprezentată de câteva minuscule tablouri şi schiţe din viaţa cotidiană, se ascunde prin colţuri. Soţii Sumlinski trec din Vasilievski în Cité, de pe Quai Branly pe Promenade des Anglais, de pe podul Alexandre III pe Troiţki, de pe Podul Băncii pe Pont au Change, de pe Canal Saint-Martin pe Canalul Lebedelor, şi mai departe, pe lângă Mihailovski, pe Neva…

— Nu mai plec de aici, spune într-un târziu Isabella. O să-mi fac veacul aici, Ilia Petrovici, o să fiu calfă, vă amestec culorile sau spăl podelele.

— De mult nu mai amestecăm culorile, acum se vând de-a gata, în tuburi. Pentru mine e însă ultima zi aici. Mâine predau lucrarea propagandistică şi – *finita la commedia*.

Soţii Sumlinski îşi dau seama că nu s-au uitat încă la pictura de pe tavan. Ce urât din partea lor! Unde e, maestre, arătaţi-ne-o… Ikonnikov înalţă la maximum fitilul lămpii – sub sticla ei, flacăra se avântă în sus ca o panglică, învăluind spaţiul într-o lumină galbenă – şi o ridică înspre tavan.

Se vede bolta cerească de un albastru străveziu, pe care plutesc nori uşori ca penele. Patru oameni răsar din cele patru colţuri ale tavanului, îşi ţin mâinile întinse şi încordate, ca şi cum s-ar strădui să ajungă la ceva din centru. Sub picioarele lor, undeva jos, departe, au rămas câmpiile aurii unduitoare de secară, pe care sunt împrăştiate ici-colo mici tractoare cubice, pădurile cu iarbă măruntă, deasupra cărora zboară dirijabile cât bobul de grâu; coşurile mici cât chibriturile ale fabricilor din oraş; mulţimea oamenilor care demonstrează cu pancarte ca nişte mici şerpi roşii. Toată lumea asta agitată şi intens populată se întinde ca o panglică îngustă de jur împrejurul tavanului – o ramă ciudat de pestriţă, în interiorul căreia plutesc, îndepărtându-se de ea, cei patru eroi principali.

Un medic cu halat alb, bine scrobit, şi cu părul auriu, un soldat atletic cu puşca în spinare, un agronom cu o legătură de spice şi un topometru în spate, o mamă cu pruncul în braţe; sunt tineri şi puternici, au chipuri deschise, neînfricate şi foarte încordate, hotărâte să-şi atingă ţelul. Care ţel? Golul din centrul tavanului?

— Tind către ceva ce nu există, nu-i aşa?

— Nu, Bella, spune Konstantin Arnoldovici lipindu-şi palma îngustă de buza de jos şi trăgându-se de bărbuţa rară, tind unul către altul.

— Care anume e mesajul propagandistic, Ilia Petrovici? îşi aminteşte Isabella.

— O să fie, zâmbeşte el. Mai am un detaliu de adăugat, o să termin în noaptea asta.

Când soţii Sumlinski ies, el trage scara în mijlocul încăperii, se aşază pe treapta de jos şi, zâmbind gânditor, stoarce pe paletă un gogoloi unsuros de vopsea roşie ca sângele.

Trrrrosc! Uşa se dă de perete lăsând să apară în prag silueta mică şi îndesată a lui Gorelov – i-a spionat, câinele!

— Încălcăm regulamentul? şuieră el. Ducem viaţă de noapte? Primim oaspeţi?

Intră în club de parcă n-ar avea nici o grabă. Fornăind zgomotos, aruncă o privire iscoditoare spre tavan, şi-o plimbă de-a lungul scării, şi-o îndreaptă asupra lui Ikonnikov, care stă pe ea nemişcat; se opreşte în faţa lui, îşi pune mâinile în şold, îşi mişcă gânditor falca.

— Ia raportează subsemnatului, cetăţene Ikonnikov, netrebnicule, ce şuşoteai cu soţii Sumlinski.

— Discutam despre tabloul propagandistic, spune Ikonnikov ridicându-şi ochii spre tavan. Totalitatea ideilor conţinute în el, capacitatea lui de a răspunde scopurilor ideologic-instructive şi posibilele caracteristici subiective ale persoanelor din colonia noastră care ar influenţa perceperea lui.

— Miiiiinţi… Gorelov îşi apropie de el faţa cu ochii holbaţi. Bine, mâzgăliciule, ajungi tu la mine, la tăiat lemne, mai vorbim noi atunci. Sau te gândeşti s-o faci pe deşteptul şi să rămâi la club? Să-ţi vezi de pictura ta în loc să munceşti cinstit?

Judecând după toate aparenţele, el aflase de undeva că Ikonnikov se adresase comandantului cu o cerere, propunând ca în Semruk să se organizeze un artel de artă meşteşugărească. În cerere descria în detaliu ce fel de produse ar putea realiza artelul („picturi în ulei de înaltă calitate, cu conţinut patriotic şi propagandistic, pe toate temele posibile, inclusiv istorice“), cine putea fi beneficiarul produselor („casele şi palatele culturii, căminele culturale, bibliotecile, cinematografele şi alte locuri de divertisment cultural şi instruire a maselor muncitoare“), şi făcea un calcul estimativ al veniturilor pe care le putea aduce unitatea economică – suma

era impresionantă. Ignatov amânase decizia asupra acestei probleme până la data recepţiei tabloului cu conţinut propagandistic de la club.

Ikonnikov tace în vreme ce amestecă gogoloiul pe paletă. Gorelov îi smulge pensula şi cu o mişcare fulgerătoare i-o înfige în coastă ca pe un cuţit – pare că lemnul ascuţit i-a străpuns pielea. Ikonnikov icneşte, apucă pensula, încercând s-o îndepărteze, dar Gorelov o ţine bine, ca pe un cârlig de oţel înfipt în coastă.

— Poate că te fofilezi şi-n artel, leneşule… îi şuieră el slobozindu-i în ureche aerul fierbinte şi acru. Numai că tablourile pentru poporul sovietic le fac artiştii verificaţi, nu contrarevoluţionari ca tine.

— Lui Stalin… i-am făcut… douăzeci şi patru de busturi…

Ikonnikov se chirceşte de durere pe scară, ca un fluture străpuns de ac.

— Vrei să fii artist, dovedeşte c-o meriţi! Alege, nemernicule, ori eşti cu noi, ori la tăiat lemne, de mâine!

— Ce… vreţi?…

Pensula i se înfige parcă în plămân sau în diafragmă, acuşi o să pătrundă, n-o să poată respira.

— Repet, ce-ai avut de şuşotit cu soţii Sumlinski?

— Despre Leningrad!

Gorelov face un pas în spate; Ikonnikov se prăbuşeşte pe podea, trage aer în piept, horcăie şi tuşeşte întruna.

— Aşa deci!

Gorelov se uită cu scârbă la pensula din mâna lui, o rupe pe genunchi şi o aruncă în întuneric; bucăţile de lemn lovesc scândurile podelei, rostogolindu-se prin cotloane.

— Să scrii tot, cum a fost: cine ce a întrebat şi cine ce a spus, de ce aţi râs şi ce aţi crichi… criticat. Îşi aranjează cureaua căzută pe şold şi îşi îndreaptă tunica. Îmi aduci mâine. Dacă o faci înainte de recepţia picturii, e-al tău artelul; dacă nu, ascute-ţi fierăstrăul. Am eu grijă să fii repartizat în schimbul meu. Asta-i tot, vierme! Eşti liber.

Cizmele lui Gorelov tropăie spre ieşire şi dispar dincolo de uşă. Ikonnikov, încă în genunchi, se târăşte într-un colţ. Scotoceşte printre cutiile goale şi bucăţile de placaj şi găseşte sticla ascunsă. Îi smulge dopul cu dinţii şi dă pe gât câteva înghiţituri. Bâjbâie nesigur prin întuneric şi se întoarce la scară. Ia lampa şi paleta şi urcă spre tavan. Şade câteva minute pe ultima treaptă, cercetând întinderea albastră nemărginită, pe care pluteşte puful străveziu al norilor. Apoi ia de pe paletă o doză generoasă de vopsea şi o azvârle pe tavan – pe firmament explodează o imensă pată roşie

uleioasă.

Imediat cum ajunge în colonie, Kuzneţ se duce direct la club să vadă tabloul propagandistic. Se opreşte în mijlocul încăperii şi îşi ridică ochii spre tavan: stă, mişcă din sprâncene, e pătruns. Ignatov e lângă el. Gorelov a venit şi el, s-a ţinut ca scaiul după ei. Stă lângă uşă şi se uită la şefii lui. Iar Ikonnikov sprijină peretele; e slab, ofilit, n-a dormit toată noaptea; ţine mâna într-o parte, sub coaste, de parcă l-ar supăra stomacul. Cum tăcerea se prelungeşte, hotărăşte să destindă puţin atmosfera.

— Daţi-mi voie, zice el, ca, în calitate de autor, să spun câteva cuvinte despre concepţie… adică despre ideea de bază.

Şefii tac, respiră zgomotos.

— Tabloul este o alegorie… o imagine generală a societăţii sovietice. Ikonnikov ridică mâna pe rând spre fiecare dintre personajele care plutesc pe cer. Apărătorul patriei este simbolul glorioaselor forţe armate. Mama cu pruncul, al tuturor femeilor sovietice. Agronomul roşu… el e plugarul… îi întruchipează pe agricultori şi prosperitatea ţării noastre, iar medicul e simbolul apărării populaţiei împotriva bolilor şi, de asemenea, al ştiinţei sovietice, luate la un loc.

Kuzneţ se leagănă de pe călcâie pe vârfuri şi înapoi, de pe vârfuri pe călcâie; cizmele îi scârţâie.

— Armata şi populaţia civilă, ştiinţa şi agricultura, unite într-un elan comun, tind către simbolul revoluţiei: steagul roşu.

În centrul tavanului, unde cu o zi înainte se zărea încă înaltul cerului albastru, fâlfâie acum un steag uriaş, semănând cu un covor zburător. Este atât de mare, încât pare că acuşi-acuşi o să cadă şi o să-i acopere pe toţi cei care stau sub el cu capetele ridicate. Pe marginile lui, cu litere aurii groase, scrie „Proletari din toate ţările, uniţi-vă!“. Cele patru personaje din colţurile picturii, parcă micşorate, întind acum cu zel mâinile într-o direcţie clară: spre steag.

„A ieşit frumos, se gândeşte Ikonnikov mirat, privind chipurile însufleţite ale oamenilor care plutesc deasupra lui. Realist, autentic. Bravo, pictorule, nu ne-ai păcălit.“

„A moşmondit jumătate de an la oameni, iar steagul l-a mâzgălit într-o singură noapte, vipera“, bombăne tardiv Gorelov în sinea lui.

— Ei… rosteşte în sfârşit Kuzneţ, merge, te felicit. Unui asemenea maestru putem să-i încredinţăm artelul.

Şi-l bate pe Ikonnikov pe umărul gârbovit; pictorul izbuteşte cu greu să

rămână în picioare.

Şefii au ieşit, iar Ilia Petrovici a rămas în club. S-a aşezat pe scară, cu capul în mâinile pătate de vopsea, şi a rămas aşa mult timp. Când în sfârşit şi-a ridicat faţa, din tavan l-a izbit strălucirea fierbinte şi roşie a steagului.

Erau îngeri, bineînţeles. Iusuf i-a povestit mamei despre ei: că plutesc în tăria cerului, se hrănesc cu lumina soarelui şi uneori, nevăzuţi, se aşază pe umerii oamenilor şi-i apără de rele, dar se ivesc rar, numai pentru a anunţa ceva important. Mama îi numea *fărăştei*. Îngeri, adică, pe ruseşte.

Chiar aşa l-a întrebat pe Ilia Petrovici: aţi desenat îngeri pe tavan? Ikonnikov a zâmbit. E foarte posibil, i-a răspuns.

Odată, când pictorul nu era la club, Iusuf se urcase pe schele şi cercetase temeinic de aproape fresca aproape terminată. Mai întâi stătuse întins multă vreme, uitându-se la doctorul cu păr auriu, care-l privea şi el. Avea ochii albaştri, luminoşi, şi părul moale, ca de oaie. „Seamănă cu doctorul nostru“, a hotărât Iusuf. „Numai că-i tânăr şi fără chelie.“

Apoi s-a uitat la agronom. Era şi mai tânăr decât doctorul, aproape un adolescent, visător, blând; cu obrajii catifelaţi şi privirea entuziastă. Nu semăna cu nimeni, în Semruk nu erau chipuri atât de fericite. Altfel stăteau lucrurile cu soldatul: ochi severi, hotărâţi, buze subţiri şi strânse – leit comandantul. Uluitor, câtă asemănare la oameni şi la îngeri!

Femeia cu pruncul avea ochii verzi şi cosiţe închise la culoare, încolăcite la spate; copilul din braţe era mititel, pe jumătate orb. Iusuf nu ştia că pruncii sunt atât de mici la naştere. Interesant, oare un copil-înger, când creşte, devine tot înger? N-a avut timp să-şi termine gândul, că s-a întors Ikonnikov.

— Ei, l-a întrebat el, te-ai uitat bine? Ce sunt ăştia, după părerea ta?

Iusuf a coborât de pe schele scuturându-se bine de aşchii.

— Îngeri din cei mai obişnuiţi, sunt sigur. Vede oricine. Nu-s atât de mic ca să nu înţeleg lucrurile astea…

Note

26. În ce dată suntem astăzi? Întâi iulie o mie nouă sute treizeci şi opt, doamnă. Ce-ai făcut astăzi? Am desenat, doamnă. Și altceva? Doar am desenat, doamnă (în franceză, în original).

27. Ce-ai desenat, Iusuf? (în franceză, în original)

Cortul negru

Buşteanul uriaş, de un metru cub şi jumătate, se rostogoleşte cu partea galbenă retezată şi cade cu zgomot în apă. Oamenii dau fuga, pun mâna pe el opintindu-se din răsputeri şi-l împing departe de mal, cât mai departe, până când apa le ajunge la gât, apoi îi dau drumul. De aici îl va prelua Angara, îl va duce cu ea. Plutaşii, stând în lotcile lor cu prăjini lungi în mâini, dirijează mersul buştenilor, îi adună mai spre mijlocul apei. Agaţă cu cârligele de fier din capătul prăjinilor buştenii care se îndepărtează de banc şi-i împing pe făgaşul bun. Caravana lungă pluteşte în jos, spre gurile Angarei – spre radă; plutaşii, după ea. Barjele aşteaptă la stăvilar să încarce lemnele tăiate şi să le ducă pe Enisei la Maklakovo, la combinatul de cherestea.

Deportaţii din Semruk lăsau lemnele pe apă nelegate când Angara era la reflux, când se liniştea (la apă înaltă era periculos, lemnele se spărgeau). Rostogoleau buştenii până la marginea schelei şi-i împingeau în apă. Alţii îi prindeau afundaţi în apă, împingându-i cât mai departe de mal. Un alt grup, cei mai încercaţi şi de încredere, mergeau cu plutele după ei până la Maklakovo.

Azi au început să lucreze înainte de ivirea zorilor, şi-n Angara colcăie deja spinările întunecate ale buştenilor alunecând asemenea unui banc de peşti uriaşi. Când soarele ajunge la zenit, *rostogolitorii* sunt la fel de uzi de sudoare ca şi *scufundătorii*, iar primul grup de plutaşi a dispărut deja după cotul râului, spre Enisei.

— Echipă! La masă!

Oamenii se prăbuşesc la pământ obosiţi. Unii se uită la stivele rămase, alţii, la spinările buştenilor ce scânteiază pe apă în depărtare, alţii, la cerul senin de iulie. Zdrăngănesc linguri, miroase a mahorcă puturoasă, pregătită

artizanal. De la depozitul de lemne din pădure cu schela aflată la înălţime se vede bine cum în zare, la debarcaderul din Semruk, Kuzneţ se urcă pe şalupa lui maronie lucioasă abia ţinându-se pe picioare din pricina mahmurelii. Ignatov, pe jumătate îmbrăcat, împleticindu-se, se agaţă de el, răcneşte dând din mâini, de parcă ar pretinde sau ar cere ceva, iar Gorelov îl ţine pe comandant, permiţându-i lui Kuzneţ să scape de el şi să sară pe şalupă. „Nu mai pot!… Lasă-mă să plec!… Nu mai pot aici!“ se aude strigătul disperat al lui Ignatov.

— Ia uite, javrele! zice încet, cu ură, unul dintre rostogolitori.

Botezaseră *Noaptea Valpurgică* orgia dezlănţuită în Semruk noaptea trecută, cu focuri de armă trase asupra oamenilor. Din fericire, n-au fost morţi, doar răniţi.

Şalupa se desprinde în sfârşit de debarcader, pufăie, îşi alege direcţia şi, ocolind cu grijă bancul de buşteni, se îndreaptă spre cotul râului. Gorelov îi dă drumul comandantului; îşi desface braţele şi îşi duce palmele la piept parcă scuzându-se. Ignatov nu-l ia în seamă – sare în bărcuţa care plescăie la mal şi începe să vâslească în urma şalupei. Barca e mică, o coajă de nucă, pluteşte repede pe valuri; curentul o poartă cu el în urma bancului greoi de buşteni.

— O să crape dracului, se aud voci indiferente din mulţime. O să se sfarme.

Oamenii îşi ridică faţa din străchini; unii se uită curioşi, se ridică în picioare ca să vadă mai bine, alţii continuă să mănânce indiferenţi. În depărtare se aud buştenii trosnind ameninţător.

Ignatov îşi dă seama prea târziu de pericol; vâsleşte din toate puterile, dar nu reuşeşte să-l evite – barca se izbeşte de grămada de lemne lucioase care se zbuciumă în mijlocul râului. Împinge cu vâsla buştenii, dar vâsla se rupe cât ai bate din palme; după câteva secunde, Ignatov pare că se lasă pe vine, scade în înălţime, şi deodată nu se mai văd nici barca, nici el; i se zăreşte doar o clipă capul blond-roşcat printre buştenii acoperiţi de spumă – şi gata.

— Mori, javră! rosteşte răspicat un flăcău îmbrăcat într-o cămaşă numai zdrenţe – e Zaseka.

Şi deodată cineva sare de pe schelă şi se aruncă în apă, apucă barca pregătită pentru plutaşi, se urcă în ea, vâsleşte în urma grămezii de buşteni, mânuind prăjina cu disperare, şi pătrunde în clocotul spumei care acoperă buştenii: Lukka. Oamenii de pe colină privesc cum e azvârlit dintr-o parte în alta: îndoit de la genunchi, el împunge Angara cu prăjina; e tras puternic

în jos, dar se smuceşte hotărât într-o parte, acolo unde se zărise pentru ultima dată capul lui Ignatov. Deodată aruncă prăjina şi se apleacă în apă.

— L-a găsit?!

Toţi dau fuga acum la râu, abandonându-şi străchinile, lingurile, ţigările fumate pe jumătate, se îmbrâncesc, ţipă, intră în apă. Câteva bărci pornesc pe Angara, plutesc grăbite, purtate de curent de-a lungul malului, pregătite să-i ajungă, să-i ajute să iasă din vârtejul lemnelor. Aruncă frânghii, întind prăjinile, vociferează…

— Hai! Hai! răcneşte Gorelov din toate puterile, ţopăind cu picioarele până la glezne în apă şi fluturându-şi disperat braţele spre mogâldeaţa cu păr roşcat din mijlocul Angarei.

Lukka agaţă cu prăjina una dintre frânghiile care-i sunt aruncate, şi barca e trasă cum-necum la mal, ridicată pe debarcader – e făcută praf, arată ca o corăbioară de hârtie, e plină până la jumătate cu apă. Şi apa asta e de un roşu-aprins; pe fundul bărcii, scuipând din plămâni băşici mari, sângerii, şi cu picioarele într-o poziţie nefirească, asemeni unei păpuşi, zace Ignatov…

Se dezmeticeşte noaptea, se simte ca bătut. Se ridică în capul oaselor. Unde sunt?

Fruntea îi e strânsă într-un coif de tifon; mâna dreaptă îi e legată la piept; îşi simte piciorul stâng greu, parc-ar fi bandajat. În jur, în lumina tulbure a lunii, se văd nişte perne albe, nişte oameni sforăie. Ah, da, la infirmerie. Este acolo de mult, de câteva zile sau poate chiar de o săptămână. În fiecare noapte se trezeşte, îşi vine în fire foarte încet, cu trudă, până-şi aminteşte; apoi se lasă pe spate stors de puteri şi adoarme la loc. Zăreşte când şi când câteva chipuri: Leibe, Gorelov, bolnavi. Câteodată i se bagă în gură o lingură, şi el înghite ascultător ba apă rece, ba o fiertură, un fel de zeamă caldă care îi alunecă încet pe gât. În cap, gândurile i se zbat aidoma fierturii – zemoase, vâscoase…

Azi însă totul e altfel: capul îi e limpede şi totul în el e în perfectă ordine, reglat rapid, bine pus la punct; îşi simte corpul neaşteptat de puternic. Apucă bandajul sub bărbie cu mâna sănătoasă, trage, desface nodurile, îşi rupe coiful de pe cap, îl aruncă. Îşi culege din creştet câteva tampoane rămase. O adiere uşoară venită dinspre ferestruică îi suflă blând pe ţeasta rasă, îi mângâie pielea. E liber!

Se sprijină de marginea patului şi vrea să-şi lase picioarele pe podea. Dreptul cum-necum îl ascultă, iese de sub pătură, dar stângul a rămas nemişcat, săgetat de o durere ascuţită. Dă pătura deoparte: piciorul îi e

înfăşurat strâns în tifon, ca un prunc în scutec; jumătate din laba piciorului nu mai e.

Respiră adânc şi precipitat, îşi priveşte piciorul bandajat, apoi se întoarce. Observă o cârjă proaspăt dată la rindea, sprijinită de pat. Până acum nu a văzut asemenea cârje în Semruk. Înseamnă că a făcut-o cineva de aici. Pentru el? O apucă şi o azvârle cu toată puterea în întuneric – se aude un trosnet şi zdrăngănit de sticluţe; un bolnav se ridică în coate, bolboroseşte ceva, apoi lasă să-i cadă capul pe pernă; se face din nou linişte.

Ignatov stă şi îşi ascultă respiraţia. Apoi se ridică dintr-o singură mişcare (coastele îi ard) şi sare într-un picior spre locul unde zburase cârja – uite-o acolo, lângă perete. Se apleacă şi o ia. Cârja miroase puternic a răşină de pin; nu s-a făcut bucăţi, e rezistentă; barele sunt înfăşurate într-o cârpă, să fie mai moi, iar la capăt e prins un toc de gheată ca să nu facă zgomot mare – măcar e meşterită cu chibzuinţă, temeinic. Ignatov îşi pune cârja sub braţ şi şchiopătează spre ieşire. În spate aude târşâit de paşi – din jumătatea lui de cameră, atras de zgomot, apare doctorul somnoros, frecându-se la ochi.

— Unde vă duceţi? cloncăne în urma lui. Şi traumatismul cranian? Cusăturile? Fracturile? Piciorul?!

Ignatov împunge cu cârja uşa infirmeriei, o dă de perete cu zgomot şi iese în noapte.

Din ziua aceea, Ignatov a locuit retras la comandament. Leibe urca la el o dată pe zi şi-l examina, iar seara Zuleiha îi schimba bandajele.

Sosea cu ochii în podea, punea pe masă ligheanul cu apă fierbinte şi aşeza alături sulurile de feşe spălate şi fierte cu o zi înainte. Ignatov, deja în pat, o privea. O aştepta?

Începea de la cap. Doctorul îi interzisese cu străşnicie comandantului să-şi scoată bandajul de la cap, iar el protestase, dar se supusese; nu i se mai înfăşura tot capul, i se făcea doar o legătură simplă în jurul frunţii. Zuleiha îşi punea palmele pe ceafa lui caldă, năpădită de păr roşcat şi des, cu fire cărunte din loc în loc, aspre ca ţepii periei; desfăcea faşa lungă, plimba o cârpă umedă şi fierbinte pe pielea gălbuie, ocolind zigzagurile cusăturilor proaspete, apoi îl ştergea. Ungea cusăturile cu un basamac cu miros amărui; punea deasupra un bandaj curat.

Venea rândul mâinii. Icnind de efort, scotea cu greu cămaşa neascultătoare de pe trupul vânjos şi cald (el n-o ajuta cu mâna teafără).

Vedea cum vânătăile imense îşi schimbă treptat culoarea, se albesc şi se retrag. Pielea rămânea albă, curată. Îşi amintea de părul de pe burta şi pieptul lui Murtaza, de trupul lui masiv, semănând cu un trunchi de copac, neobişnuit de lat în umeri şi la fel de gros în talie. La Ignatov, totul era altfel: umerii ascuţiţi, traşi spre spate, corpul vânjos, îngust în talie. Îi scotea bandajul, îi spăla mâna grea, lăsată moale, cusută temeinic în două locuri (el se strâmba de durere, dar răbda), îi spăla toate vânătăile şi juliturile – pe piept, pe coaste, pe spinare. Sub omoplat era o cicatrice adâncă veche, la vederea căreia ea întorcea ochii, de parcă ar fi dat de un secret pe care n-ar fi trebuit să-l descopere. Urma cârpa uscată. Basamacul. Bandajul nou. Apoi îi punea cămaşa.

De picior se ocupa în ultimul rând. Punea ligheanul pe podea, lângă pat, şi se aşeza în genunchi. Elibera ciotul din tifon, simţind în creştet privirea grea a lui Ignatov, şi-l spăla. El îşi ţinea respiraţia, icnea. Nu de durere suferea, ci de ciudă. Ea îşi amintea cum îl spăla pe picioare pe Murtaza; nu avea picioare mici, ci ditamai picioarele, late şi groase; degetele răşchirate, tălpile negre, bătătorite de mers pe pământ, se descuamau şi se fărâmiţau în mână ca scoarţa copacului. Ignatov avea picioare lungi, subţiri, şi tălpi uscate, netede, tari. Probabil că şi degetele erau frumoase. Zuleiha nu avea de unde să ştie, nu apucase să vadă piciorul sănătos al comandantului.

Restul corpului i-l ştia, îl învăţase pe dinafară. Îl spăla, îl ştergea, îl ungea, îl bandaja.

În timpul ăsta, el stătea tăcut, cu faţa întoarsă spre ea. Zuleihăi i se părea că Ignatov îi adulmecă mirosul. Şi că ea a căpătat mirosul mierii, insuportabil de puternic. Că apa fierbinte, bandajele, până şi basamacul miroseau a miere. Şi trupul lui Ignatov. Şi părul. Să nu ridice ochii din pământ. Să nu-l atingă fără rost. Să nu întoarcă capul. Să scoată bandajul murdar, să şteargă podeaua în urma ei şi afară, afară de-aici, să spele feşele în apa îngheţată a Angarei, să-şi răcorească mâinile, obrajii, fruntea; să-şi încleşteze fălcile, să închidă ochii, să cheme în gând un cort negru care să acopere ca un covor gros comandamentul şi să iasă de sub el cu capul înainte, călare pe un armăsar iute; mâine iar va fierbe apă şi va urca pe potecă aici, unde o aşteaptă Ignatov, aşezat pe patul făcut.

Aşa au dus-o tot restul verii, până în toamnă. În septembrie, doctorul a hotărât să-i scoată bandajele. Cusăturile se vindecaseră între timp, se deschiseseră la culoare. Astăzi era ultima zi când mergea la comandant să-i

scoată bandajele de la mâini şi de la cap. Bandajul de la ciot i-l mai lăsau, dar acum, cu ambele mâini sănătoase, Ignatov putea să şi-l schimbe singur. A venit, ca de obicei, la apus. Sprijinindu-şi de burtă ligheanul greu şi fierbinte, a lovit uşor cu piciorul în uşă, şi ea a cedat, s-a deschis. Zuleiha intră şi pune pe masă ligheanul din care ies aburi. Ignatov nu şade însă pe pat – stă în picioare lângă pervaz, sprijinit cu spatele de geam, şi se uită la ea de la înălţimea staturii lui voinice.

— Am venit să vă schimb bandajele, spune Zuleiha către ligheanul de pe masă.

— Păi, schimbă-le.

Zuleiha se apropie de Ignatov: ce înalt e, probabil mai înalt ca Murtaza. Capul înfăşurat în faşa albă, ca un turban, e aproape de tavan.

— Nu ajung.

— O să ajungi.

Ea se ridică pe vârfuri şi se întinde în sus, îşi dă capul pe spate; pipăie cu degetele ceafa zbârlită, ştiută atât de bine, şi desface bandajul. E cald la comandament, parcă arde focul.

— Ai degetele îngheţate, observă Ignatov.

Faţa lui e foarte aproape. Ea desface în tăcere bandajul; în cele din urmă, după ce termină, lasă mâinile în jos, se duce la masă şi răsuflă uşurată. Îşi afundă mâna cu o bucăţică de tifon curată în ligheanul cu apa clocotită; se întoarce la Ignatov cu cârpa albă aburindă, din care picură apă fierbinte.

— Nu văd nimic.

— Ia-o pe pipăite.

Ea ridică bucata de cârpă, o pune pe creştetul cu părul ca peria, o plimbă pe ceafa tare. Picăturile fierbinţi îi curg pe mâini, mânecile *kulmekului* sunt leoarcă. Dar palmele îi sunt reci, deşi le-a ţinut în apă fierbinte.

Ignatov purta cămaşa peste mâna bandajată, îmbrăcând pe mânecă numai mâna sănătoasă. De obicei îşi scotea cureaua când venea Zuleiha – acum n-a scos-o. Ea se chinuie îndelung, nedescurcându-se cu catarama de aramă bine încheiată; într-un târziu, cureaua cade pe jos cu un zgomot surd. Supărată, ea n-o ridică; trage cu mişcări repezite de cămaşa solid cusută, i-o scoate de pe corpul voinic şi nemişcat.

— O să-mi rupi şi mâna cealaltă, zice Ignatov fără să zâmbească; şi imediat îşi continuă vorba: Rămâi!

Iute, cu înverşunare, Zuleiha desface faşa lungă, interminabilă; simte

cum de înverşunare palmele i se încălzesc repede, i se topesc, cum mirosul insistent de miere o învăluie, o inundă. Mâna lui Ignatov e eliberată din bandaj. El îşi mişcă degetele cu grijă. Ridică palma şi i-o pune pe gât.

— Rămâi! repetă el.

Ea se smuceşte, adună cârpele de pe jos, înşfacă ligheanul; împiedicându-se şi împroşcând cu apă, aleargă spre uşă.

— Nu-mi speli cusăturile? strigă el în urma ei.

Femeia se întoarce şi aruncă apa fierbinte din lighean în pieptul alb, fără păr.

…În noaptea asta, Zuleiha nu poate să adoarmă – stă întinsă, ascultă în întuneric: respiraţia egală a copilului lângă umărul ei, sforăitul uşor al doctorului în colţul camerei, şuieratul vântului pe horn. E cald, înăbuşitor.

Se ridică şi bea cu sete apă din căuş; îşi aruncă o jachetă pe umeri şi se strecoară afară. Noaptea e senină, înstelată, luna e ca un felinar, din gură îi ies aburi albi ca laptele.

Coboară la Angara şi priveşte îndelung panglica galbenă-uleioasă, scânteind în aşchiile de lumină presărate de lună pe valuri; ascultă clipocitul apei înspumate la mal şi vaietul îndepărtat al cuiva de pe malul celălalt. Îşi împleteşte cozile mai strâns şi le aruncă pe spate; îşi dă din belşug cu apă rece pe faţă. E timpul să se ducă acasă.

În timp ce merge, zăreşte pe colină, la comandament, un punct roşu-aprins: Ignatov fumează. Punctul ba se măreşte invadat de lumină, ba se micşorează, păleşte. Clipeşte ca un far, o cheamă. Şi Zuleiha răspunde chemării.

Ignatov o vede de departe – încetează să fumeze, şi punctul roşu arde îndelung între degetele lui. Ea se opreşte în faţa cerdacului şi-l priveşte pe comandant, care şade pe trepte; îşi despleteşte cozile, mai întâi una, apoi cealaltă. Lui îi tresare mâna: ţigara i-a ars degetele. Zuleiha urcă treptele. Rămâne în picioare. Apoi întinde mâna, dă deoparte pologul greu şi moale la pipăit, mirosind puternic a piele de oaie, şi păşeşte în cortul negru.

În cortul negru, timpul era dat peste cap; nu curgea drept înainte, o lua într-o parte, de-a curmezişul. Zuleiha plutea în el ca peştele, ca valul – ba dizolvându-se de tot, ba revenind în limitele corpului ei. Uneori, la câteva clipe după ce închidea în urma ei uşa scârţâitoare a comandamentului, descoperea surprinsă că se făcuse ziuă. Alteori, când îşi punea palma pe spatele lat al lui Ignatov şi îşi lipea faţa de gâtul lui, simţea curgerea nesfârşit de lungă a clipelor, măsurată de picăturile rare ce cădeau cu

zgomot din robinet în chiuveta de tablă. Între o picătură şi alta era o veşnicie.

În cortul negru nu-şi aveau locul amintirile şi spaimele, pieile lui groase o apărau de trecut şi de viitor. Aici exista numai ziua de azi, numai clipa de acum. Clipa de acum era atât de consistentă şi de tangibilă, încât Zuleihăi i se umezeau ochii.

— Zi ceva, de ce taci? o ruga Ignatov apropiindu-şi faţa de ea.

Ea se uita în ochii cenuşii limpezi, îşi trecea degetul pe fruntea brăzdată de cute fine, pe pometele tare şi neted, pe obraz, pe bărbie.

— Eşti frumos.

— Parcă poţi să spui aşa ceva unui bărbat…

În toamna asta pare-se că n-a dormit deloc. Îşi culca fiul, îl săruta pe fruntea caldă, ieşea repede din infirmerie şi urca poteca spre locul unde o chema insistent în fiecare seară luminiţa roşie. Noaptea, ochii nu i se închideau, pentru că nu era niciodată destul de lungă. Trecea de dimineaţă să-şi vadă copilul adormit şi pleca la vânătoare, apoi seara făcea curat la infirmerie… Nu avea timp să doarmă, dar nici nu voia. Puterile nu-i scădeau, ci îi sporeau, o invadau: nu mergea, ci zbura, nu vâna, ci îi lua taigalei ce i se cuvenea; şi ziua întreagă aştepta să vină noaptea.

Nu-i era ruşine. Dispăruse tot ce fusese învăţată să facă şi ştia pe de rost încă din copilărie. Ceea ce venise nou în schimbul deprinderilor vechi îi ştersese spaimele, aşa cum viitura duce cu ea crengile rupte şi frunzele putrede de anul trecut.

„Femeia e câmpul în care bărbatul seamănă seminţele urmaşilor“, o învăţase mama ei înainte s-o trimită în casa lui Murtaza. „Plugarul vine la câmp când doreşte şi-l ară cât timp are putere. Nu-i şade bine câmpului să se împotrivească plugarului.“ Şi ea nu se împotrivea: strângea din dinţi, îşi ţinea respiraţia, răbda; trăise atâţia ani fără să ştie că se putea şi altfel. Acum ştia.

Fiul ei simţea ceva, o privea în ochi, devenise gânditor, retras; dormea mai mult – se foia, se trezea întruna, n-o lăsa să plece. Şi în timpul ăsta a crescut mult, s-a maturizat.

În toamnă, Iusuf s-a dus la şcoală. În Semruk erau optsprezece copii. Au fost adunaţi într-o singură clasă şi aşezaţi pe două rânduri – cei mari şi cei mici. Îşi făceau temele la un loc. În toată şcoala existau numai cinci manuale (şi toate de aritmetică), dar ce manuale! Noi-nouţe, încă pârâiau la cotor, miroseau plăcut a cerneală tipografică. Le era profesor unul pe nume Kisliţîn, din ultimul grup sosit la Semruk, academician sau fost înalt

funcţionar la Comisariatul Poporului pentru Învăţământ. Când Iusuf, care învăţase să citească cu Isabella, a văzut pe coperta manualului numele autorului, I.Z. Kisliţîn, s-a apropiat mirat de Iacov Zavialîci: „Aveţi acelaşi nume de familie?“ „Da“, a zâmbit profesorul fără mare bucurie, „suntem tizi. În mod absolut, am putea spune“. Zuleiha se bucura să-şi ştie copilul ocupat ziua cu şcoala: era supravegheat, hrănit. Când o ajuta seara la curăţenie, îl întreba: îţi place? Da, răspundea el, foarte mult. Era lucru bun că învăţa să scrie şi să socotească.

O chinuia gândul că nu-i mai dă copilului toată căldura ei, că sărutările ei din nopţile de dragoste erau mai fierbinţi şi mai multe la număr decât acelea pe care i le dădea lui seara; că putea să se trezească singur în toiul nopţii şi să se sperie, că avea acum un secret faţă de el. Îl îmbrăţişa pe Iusuf mai strâns, mai îndelung, îl săruta, îl alinta. Uneori el se smulgea sufocat din îmbrăţişările mamei, apoi o privea vinovat pe sub sprâncene: nu cumva s-a supărat? Mama îi răspundea însă cu un zâmbet larg de fericire.

Lumea din colonie bănuia ceva. Zuleiha nu se gândea la ce vor spune oamenii; comunica puţin şi numai cu *veteranii*, îşi petrecea ziua întreagă în pădure. Dacă n-ar fi fost Gorelov, ea n-ar fi aflat că relaţia ei cu Ignatov fusese remarcată.

A oprit-o într-o dimineaţă, în drum spre taiga. La vremea aceea, el avea casa lui, o construcţie mică din bârne (Gorelov fusese primul care îşi ridicase izba în zona privată şi în câţiva ani reuşise s-o amenajeze, să-i pună gard, să-şi monteze geamuri la ferestre). Îşi construise o prispă; îi plăcea să se odihnească aici, privindu-i pe oamenii care treceau prin faţa casei.

Într-o dimineaţă întunecată de toamnă, Zuleiha străbate Semrukul încă adormit, şi Gorelov se află deja în faţa căsuţei sale şi fumează; pesemne că se trezise devreme special pentru ea – o aştepta.

— Salutare, artel! Te duci în taiga să faci planul?

— Da.

— Ia şezi un pic cu mine să vorbim, vreau să-ţi spun ceva.

— N-am timp, m-aşteaptă animalele. Aşa că zi repede.

Gorelov se ridică de pe prispă (sub tunica aruncată pe umeri i se zăreşte flanela murdară, e doar în izmene, şi picioarele băgate în cizme arată ca nişte chibrituri strâmbe), se apropie încet de Zuleiha cu mersul lui împiedicat şi o cercetează de parcă ar vedea-o pentru prima dată.

— Nimic de zis, spune el încet, parcă pentru sine, şi-a ales o muiere pe cinste Ignatov, bravo lui! N-am băgat de seamă…

— Ce vrei?

Ea simte cum sângele îi năvăleşte în obraji.

— De la tine, nimic, puicuţă, vezi-ţi mai departe de amorurile tale. Numai să treci din când în când pe la mine să stăm de vorbă – despre comandant. E un subiect fierbinte, mi-au ordonat şefii să-l supraveghez. Iar tu, artel, să nu te cerţi cu şefii, cu nici un chip, mă-nţelegi – asta dacă vrei să te joci mai departe de-a artelul şi să nu putrezeşti la tăiat copaci.

Gorelov o priveşte ţintă cu ochii lui înguşti, parcă pleoştiţi, şi ea vede pentru prima dată clar ce culoare au: sunt negri ca noaptea.

Din casă iese în grabă Aglaia într-un cojoc vechi îmbrăcat peste un combinezon bej de dantelă, cu ghete în picioarele goale, cu buclele roşcate răsucite în toate direcţiile – îi aduce o pufoaică lui Gorelov. I-o pune pe umeri şi-l bate pe piept ca o nevastă: ai grijă să nu îngheţi! Le aruncă o privire geloasă amândurora şi se întoarce fuga în casă. Se împlinea anul de când trăia cu Gorelov – fără să se ferească, dimpotrivă, nu pierdea nici o ocazie să se fălească cu legătura lor în faţa oamenilor din colonie.

Zuleiha îşi îndreaptă puşca pe umăr şi se îndepărtează.

— O să treci? strigă Gorelov în urma ei.

— Nu! răspunde ea păşind repede, aproape alergând.

— Vezi să nu-ţi pară rău! Ai un copil, mai ţii minte?

Ea se întoarce şi se uită la el atent, îndelung. Apoi se răsuceşte pe călcâie, şi în scurt timp spinarea ei îngustă se pierde printre copaci.

…După câteva zile, Gorelov pleacă în pădure. Îi place să se plimbe în timpul zilei de lucru: a dat indicaţii, echipa asudă muncind, metrii cubi mirosind a răşină se prăbuşesc cu zgomot la pământ şi sunt clădiţi în stive, aşa că se poate îndepărta să respire liber puţin, că-i vâjâie capul de atâta hârşâit de fierăstraie.

Păşeşte încet prin taigaua invadată de toamnă, biciuind cu o nuia fructele roşii de măceş. Bine au făcut că l-au pus responsabil cu munca de informare. Mare cap, Kuzneţ ăsta, şi-a dat seama pe loc ce talent zace în el. N-a trecut nici măcar o lună de la convorbirea de pomină de la baie, că zugravul Ikonnikov s-a şi apucat să mâzgălească bileţele cu note de informare în limba lui încâlcită, contabilul de la birouri ticluieşte întruna compuneri amănunţite, scrise ca la şcoală, ajutorul de bucătar, asudând de încordare, reproduce frazele scurte pe care i le aruncă Aşkenazi în timp ce pregătesc prânzul; trec pe la izba lui oameni simpli, neştiutori de carte, să-i şoptească, să stea de vorbă despre una, alta, de-ale vieţii. Pe toţi i-a prins în plasă: pe muncitorii forestieri, pe funcţionari, a antrenat până şi cantina şi

clubul. Numai cu comandantul a dat greş.

Gorelov loveşte din toate puterile cu nuiaua vârful ascuţit al unui muşuroi de furnici – muşuroiul se mişcă, furnicile speriate fug care-ncotro. Bineînţeles că nu i-a cerut nimeni să-l supravegheze pe Ignatov, a fost pur şi simplu interesul lui personal: oare o să iasă ceva? Îşi simţea burta tresăltându-i îndelung de plăcere la gândul că femeia lungită sub comandant cu un ceas înainte, caldă încă de la trupul lui, mirosind încă a bărbat, i-ar zice lui, parşivului Gorelov, deţinut de drept comun, ce vorbeşte comandantul. De asta îi plăcea atât de mult să se culce cu Aglaia; îşi imagina cum Ignatov îi mângâia buclele grele, roşcate-aurii, cum îşi trecea mâna pe spinarea ei rotundă, cu aluniţa închisă la culoare pe umăr, cum îşi lipea faţa de gâtul alb şi moale – şi atunci simţea cum se încinge tărâţa în el: acum toate astea sunt ale lui, ale lui Gorelov.

N-o să-i fie bine dacă Zuleiha îi spune comandantului despre ce au discutat nu demult; dar e sigur că ea o să tacă de teamă pentru fiul ei.

Azvârle nuiaua şi se aşază sub un pin noduros. O adiere uşoară abia îi suflă în faţă, undeva departe scârţâie fierăstraiele, se aud strigătele muncitorilor – e bine.

În apropiere se aude un foşnet – îmbrăcată de iarnă în blana cenuşie pufoasă, o veveriţă face câteva salturi repezi pe pământ mişcându-şi urechiuşele ascuţite. Gorelov bagă mâna încet în buzunarul hainei, scoate chiştocul de ţigară rămas de dimineaţă, îl striveşte între degete şi zice repezit plescăind din limbă: na, serveşte-te! Veveriţa se apropie, îşi întinde feţişoara îngustă şi adulmecă cu botul ascuţit şi lucios. Ca să n-o sperie, Gorelov îşi duce încet mâna cealaltă la spate, găseşte la rădăcina pinului o piatră grea şi o apucă bine strângând pumnul.

Veveriţa e lângă el: ochişorii maronii îi sclipesc, îşi întinde gheruţele negre crăpate spre palma lui aspră. El strânge mai tare piatra, îşi ţine respiraţia: mai aproape, drăguţo, hai… Se aude o împuşcătură, şi veveriţa cade răpusă pe patul de ace cafenii-pestriţe, cu o pată de sânge în locul orbitei.

Lui Gorelov i se pare la început că împuşcătura l-a atins pe el – nu poate să respire. Cu gâtul sucit, parcă strâns într-o menghină, trage aer în piept convulsiv, înghiţind cu greu. Simte din nou moliciunea afânată a mucului de ţigară într-o mână şi greutatea rece a pietrei în cealaltă. E teafăr?

Nişte crengi trosnesc uşor la marginea poienii – de după scoruşul pe jumătate golaş, se iveşte o siluetă firavă, se apropie… Gorelov simte cum i

se rostogoleşte pe ceafă o picătură enormă, rece, i se prelinge pe sub gulerul cămăşii, de-a lungul şirei spinării.

Zuleiha îşi aruncă puşca pe umăr din mers în timp ce se apropie. Se aşază pe vine, îşi desface genunchii asemeni unui bărbat şi ridică de jos ghemotocul fără viaţă; îi bagă capul într-un laţ împletit şi îşi atârnă veveriţa la brâu. Se uită stăruitor la Gorelov, îl măsoară de sus până jos, apoi se întoarce şi intră în pădure.

Când zgomotul uşor al paşilor ei se stinge în desiş, Gorelov bagă în gură chiştocul ţinut între degetul mare şi arătător, scotoceşte în buzunar după chibrituri cu mâna tremurândă; le găseşte, freacă cu sete unul de talpa ghetei, dar chibritul se rupe; îl azvârle şi scuipă mucul pe jos.

A naibii muiere! Cine ar fi crezut, pare aşa de cuminte! Se reazemă cu spinarea de tulpina aspră a pinului, respiră adânc, cu pleoapele închise. Să-l ia dracu' pe comandantul ăsta…

Zăpada s-a aşternut târziu, la sfârşitul lui octombrie, dar a venit dintr-odată, transformând toamna în iarnă într-o singură zi. Animalele şi-au îmbrăcat blănurile pufoase de iarnă – s-a deschis sezonul de vânătoare. La început, Zuleiha nu s-a bucurat. Nu avea putere să se smulgă de la pieptul înfierbântat al lui Ignatov, să se elibereze de sub mâna lui grea, să iasă alergând în dimineaţa rece şi albastră. Când pleca de la comandament, se simţea ca jupuită de vie. Şi n-o mai bucurau ca în trecut schiurile alunecând repede pe zăpadă, vântul îngheţat biciuindu-i faţa, blana pufoasă zărită o clipă pe crengile vreunui pin. Zilele scurte de iarnă îi păreau ani. Abia aştepta să treacă iarna, abia rezista. Nici nu apuca bine soarele să se înroşească la apus, aerul să se îngroaşe şi umbrele liliachii să se reverse peste colonie, că se grăbea să se întoarcă iute. Se ducea la infirmerie, dar ochii îi fugeau spre colină, spre veranda înaltă, pe care ardea nerăbdătoare luminiţa fierbinte.

În noaptea aceea, Ignatov i-a spus:

— Vino să trăieşti cu mine.

Ea şi-a ridicat faţa de pe pieptul lui, căutându-i ochii în întuneric.

— Ia copilul şi vino!

N-a zis nimic, şi-a lăsat din nou capul pe pieptul lui.

Iar dimineaţa a nins. Viscolul a fost atât de puternic şi încrâncenat, încât n-a putut deschide uşa, geamurile erau îmbrăcate în alb, hornul urla ca o haită de lupi. Pe o asemenea vreme, tăietorii de lemne nu plecau în taiga – viscolul i-ar fi luat pe sus; nici vânătorii nu plecau.

Zuleiha atinge cu degetul tâmpla lui Ignatov:

— Măcar o dată pot să te privesc şi eu la lumina zilei.

Ce-i drept, ar fi stat să-l privească toată ziua.

— Ce să tot priveşti? El îi acoperă faţa cu a lui. O să te saturi…

Ea îşi ridică capul de pe pernă când în jur e linişte deplină: nici glasuri omeneşti, nici zgomot de topoare, nici sunetul gongului de la cantină – parcă totul a încremenit. Prin geamurile acoperite pe jumătate cu zăpadă, abia se strecoară o lumină gălbuie şi tulbure. Ignatov doarme, culcat pe spate; îl înveleşte cu plapuma, care alunecase.

În jurul izbei se aud paşi furişaţi: cineva merge prin zăpadă de-a lungul pereţilor. Javra de Gorelov? Iar adulmecă? Pe ferestruică se zăreşte o siluetă întunecată. Zuleiha se dă jos din pat fără zgomot, îşi aruncă pe umerii goi cojocul şi iese tiptil. Uite urmele, albastre, adânci, parcă făcute cu polonicul – dau târcoale în fugă comandamentului.

— Javră spurcată! rosteşte Zuleiha cu voce tare şi dă colţul casei.

La fereastra din spate, aplecată înainte şi cu nasul lipit de geam, stă o făptură înaltă, uriaşă, într-un veşmânt lung. Gulerul *iagăi* din blană de câine e ridicat, căciula ţuguiată din blană i se înalţă pe cap precum vârful minaretului. Strigoaica.

— Cotoroanţă bătrână! spune Zuleiha apropiindu-se de soacra ei atât de mult, încât ar fi putut s-o atingă cu mâna. Iar ai venit să-mi sugi sângele?

Cotoroanţa, parcă auzind-o, îşi îndepărtează chipul palid de la geam şi se întoarce spre ea: fruntea, orbitele, obrajii – toate îi sunt acoperite de zăpadă groasă, albă cum e creta, şi zăpada asta nu se topeşte, numai nările i se mişcă, găuri negre pe masca albă, înghit aerul, şi buzele vineţii îi tremură.

— Pleacă! zice Zuleiha răspicat, cu răutate. Dispari!

Masca îşi cască gura, scoate vălătuci de aburi şi şuieră abia auzit:

— O să fii pedepsită… Degetul noduros cu gheara lungă şi întoarsă se ridică spre cer. O să fii pedepsită pentru toate…

— Piei de-aici!

Zuleiha ţipă, simţind cum clocoteşte furia în ea, cum i se zbate rădăcina părului, cum i se loveşte inima de coaste.

— Să nu îndrăzneşti să mi te mai înfăţişezi! E viaţa mea, nu-mi mai porunceşti tu! Piei! Piei!

Soacra se întoarce cu spatele şi porneşte grăbită spre pădure, sprijinindu-se în toiagul lung şi noduros. Pâslarii grei, imenşi scârţâie asurzitor pe zăpadă; cozile lungi şi albe îi saltă pe spinare în ritmul paşilor.

— Cotoroanţă! Zuleiha aruncă cu zăpadă după ea. Ai murit de mult! Şi fiu-tău la fel!

Fără să se întoarcă, Strigoaica mai ridică o dată degetul osos şi-l scutură ameninţător, arătând în sus. Silueta ei se face tot mai mică, scârţâitul paşilor se pierde în spatele brazilor cu ţepii lor bruni-cenuşii, zburliţi ca peria. Zuleiha ridică ochii – pe cerul ameninţător, negru-albăstrui, străluceşte triumfătoare luna arămie, perfect rotundă, ca o monedă proaspăt turnată. E noapte? Deja? De-asta e atâta linişte în jur.

Iusuf! S-o fi culcat? O fi adormit? Împleticindu-se şi scurmând zăpada cu pâslarii, se repede la infirmerie. Iusuf nu e în pat – nici pâslarii lui, nici cojocul, nici schiurile: copilul, încălcând iar interdicţia, plecase să-şi întâmpine mama venită de la vânătoare şi nu se mai întorsese.

Zuleiha înşfacă schiurile. Se întoarce la comandament şi, străduindu-se să nu scârţâie uşa, se strecoară înăuntru, ia din cui puşca grea a lui Ignatov, scoate din noptieră un încărcător plin şi-l bagă în buzunar. Se mai gândeşte puţin şi mai ia unul. Aruncă o privire spre Ignatov, care doarme liniştit, şi iese tiptil.

Zăpada albăstruie e brăzdată de două dâre subţiri: schiurile lui Iusuf. Merge pe urmele lor, repetând în gând ca să ghicească traseul lui: de la clubul aflat la marginea aşezării, Iusuf a urcat spre Cişme prins în gheţuri, a mers pe mal până la trecerea de la Piatra Ursului, unde obişnuia să-i pândească sub scoruş sosirea; aici a umblat încolo şi-ncoace fără rost – urmele sunt groase, în toate direcţiile, întretăiate: băieţelul ei a îngheţat de frig noaptea lângă pârâul din pădure, şi-a aşteptat mama, în timp ce ea se dăruia iubitului în patul mototolit, ud de transpiraţie fierbinte.

Urmele merg mai departe, în pădure: se vede treaba că, pierzându-şi răbdarea, Iusuf a pornit în întâmpinarea ei. Zuleiha aleargă pe urmele lui. Copacii înveşmântaţi în alb se înghesuie în jurul ei, îi stau în cale; îi joacă în ochi umbre negre şi dungi galbene-albăstrui, fâşii de zăpadă colorate de lumina lunii. Mai departe, mai departe. Mai adânc în pădure, mai adânc.

— Iusuf! strigă ea în desiş, şi o bucată mare de zăpadă se desprinde de pe o creangă înaltă şi cade pe pământ. *Ulîm!* Fiule!

Urmele schiurilor lui Iusuf se pierd – au fost măturate de viscol; o vreme ba apar de sub zăpadă, ba dispar, dar la un moment dat dispar cu totul. Încotro s-o ia?

— Iusuf!

Zuleiha înaintează cu trudă, stârnind nori de zăpadă cu schiurile.

— Iusuf!

Vârfurile de cerneală ale brazilor dansează pe bolta albastră, printre ei scânteiază stelele imense.

— Iusuf!

Pădurea tace.

Iată osânda pentru viaţa păcătoasă, în afara căsătoriei, trăită cu un necredincios, ucigaşul bărbatului ei. Pentru că l-a preferat pe el în locul credinţei, în locul soţului şi fiului ei. Avea dreptate Strigoaica – cerul a pedepsit-o pe Zuleiha.

Înecându-se în nămeţi, îşi croieşte drum prin tufişurile ţepoase de ienupăr; se târăşte peste trunchiuri de mesteacăn căzute la pământ, acoperite cu promoroacă alunecoasă; bâjbâie orbeşte prin desişul brazilor. Deodată, piciorul i se împiedică de-un ciot, şi Zuleiha se rostogoleşte de pe dealul mic şi abrupt, măturând zăpada şi rupându-şi schiurile. Frigul crunt îi înţeapă faţa, îi intră în ochi, în urechi, în gură. Dă zăpada deoparte cu mâinile şi reuşeşte cum-necum să iasă de sub nămeţi. Zăreşte o bucăţică de schi rupt. Nu e schiul ei, ci al copilului.

— Iusuuuuuf!

Nu mai ţipă acum, urlă. Iar din faţă îi răspunde un alt urlet. În zăpada până la brâu, agăţând arbuştii scunzi cu cioturile schiurilor, Zuleiha ajunge într-o mică poiană înconjurată de copaci.

Acolo, o haită de lupi cu blană sură şi boturi ascuţite, strânşi într-o grămadă neregulată, stau roată în jurul unui brad bătrân cu vârful înclinat şi privesc ţintă în sus. Sunt jigăriţi, li se văd coastele şi şira spinării, aşa ajung să arate iarnă de iarnă. O observă pe Zuleiha, îşi întorc boturile, îşi arată colţii, dar nu se mişcă din loc. Unul face deodată un salt în sus ca împins de un arc şi îşi clănţăne dinţii cu botul îndreptat spre vârful bradului, unde se zăreşte o mică pată neagră, nemişcată.

Zuleiha se îndreaptă spre lupi cu pas egal, parcă mecanic, încărcându-şi puşca din mers. Câţiva dintre ei se ridică, îşi scutură blana şi pornesc în direcţia ei: mişcă din buze, îşi arată colţii, îşi agită cozile, o înconjoară. Unul – cu ochi galbeni şi o ureche ruptă – se desprinde din haită şi sare primul. Ea trage. Apoi încă o dată, şi încă o dată. Încarcă repede, aşa cum respiră: încă, şi încă. Potriveşte al doilea încărcător: încă, şi încă.

Chelălăituri, urlete istovite, horcăieli. Un lup încearcă să fugă, să se ascundă în pădure – ea nu-l lasă să-i scape. Altul se târăşte cu şira spinării ruptă, agitându-şi labele – ea trage fără să ţintească, dar îl nimereşte. A tras toate gloanţele, până la ultimul. În jurul bradului, pe zăpada strălucind de sânge, zace jumătate de duzină de cadavre; miroase a praf de puşcă, a carne

arsă, a blană pârlită, ies aburi din măruntaie. E linişte. Zuleiha păşeşte peste trupurile nemişcate şi se îndreaptă către bradul cu coroana înclinată.

— Iusuf! *Ulîm!* strigă ea cu voce răguşită.

Corpul mititel – feţişoara încremenită, ca de păpuşă, cu genele şi sprâncenele acoperite de promoroacă, cu ochii strâns închişi – cade din vârf direct în braţele ei întinse…

Patru zile a zăcut Iusuf delirând. În timpul ăsta, Zuleiha a stat în genunchi lângă patul lui şi l-a ţinut de mâna fierbinte. Acolo dormea, cu capul lângă umărul lui.

Leibe a încercat s-o mute pe priciul de alături, dar s-a lăsat păgubaş. A tras doar perdeaua care despărţea locul lui Iusuf de restul salonului (hotărâse să-i ţină la infirmerie, ca să-i aibă sub ochi tot timpul).

Aşkenazi le aducea mâncarea; se uita la Zuleiha cum stă neclintită lângă patul fiului ei, punea cu grijă strachina pe pervaz şi o lua pe cea veche, cu mâncarea neatinsă.

Venea din când în când şi Isabella, o mângâia îndelung pe spate pe Zuleiha – dar ea nu băga de seamă. De câteva ori a venit şi Konstantin Arnoldovici, a încercat să-i vorbească: i-a povestit despre seminţele de pepene trimise totuşi de pe Pământul cel Mare, despre uneltele agricole care aveau să vină în curând, despre boii şi vacile promise să ajungă în primăvară pentru arat („O să învăţ să ar. Închipuie-ţi, Zuleiha, eu la plug!“) – dar n-a primit nici un răspuns.

Ikonnikov a fost o singură dată. S-a aşezat lângă ea în genunchi şi a întins palma tremurândă, pătată de vopsea, ca să atingă umărul lui Iusuf. Zuleiha i-a împins mâna şi s-a aruncat asupra copilului acoperindu-l cu trupul său. „Nu-l dau!“ a ţipat ea. „Nu-l dau nimănui!“ Leibe l-a scos de acolo pe Ikonnikov şi nu l-a mai lăsat să intre în infirmerie.

Ignatov venea în fiecare zi. Zuleiha nu-l băga în seamă – părea că nu-l vede; vorbea cu ea – părea că nu-l aude. El stătea în spatele ei o vreme, apoi pleca. N-a mai plecat în a patra zi, când trupuşorul fierbinte al lui Iusuf a început deodată să se răcească şi să transpire mult, iar buzele să i se învineţească: s-a aşezat pe patul de alături, şi-a pus cârja lângă el, şi-a îngropat faţa în mâini şi a încremenit – a aţipit sau e frământat de gânduri, cine să ştie. A rămas aşa multă vreme.

— Pleacă, Ivan! zice deodată Zuleiha calmă, fără să-şi întoarcă faţa de la patul băiatului. Nu mai vin la tine.

— O să vin eu, răspunde el ridicându-şi capul.

— Am fost pedepsită. Nu vezi?

Ea îl mângâie pe Iusuf pe pomeţii prin care se văd ieşind oasele, pe pleoapele închise.

— De cine?

Ea se apropie de Ignatov, îi pune cârja în mână şi-l trage să-l ridice de pe pat – el se supune, se scoală în picioare. Zuleiha era şi înainte mărunţică, îi venea mai jos de umăr, dar acum a ajuns o fărâmă de om, parcă a intrat la apă.

— Oricine-ar fi, m-a pedepsit! zice ea împingându-l cu mâinile ei slabe spre ieşire. Asta-i tot. Gata.

Ignatov se apleacă, o ia de umeri şi o scutură, îi caută privirea. În sfârşit i-o găseşte: ochii Zuleihăi sunt reci, ca de mort. Îi dă drumul cu grijă, îşi ia cârja şi se îndreaptă bocănind spre uşă.

Când bocănitul nu se mai aude în spatele uşii, ea se întoarce către fiul ei. Iusuf stă în capul oaselor, e palid, cu pielea feţei întinsă, cu ochii imenşi, înconjuraţi de cearcăne.

— Mamă, zice el încet, am visat, am visat mult. Tot ce a desenat Ilia Petrovici – şi Leningradul, şi Parisul. O să mă pot duce cândva acolo, ce crezi?

Zuleiha se sprijină cu spatele de perete, fără să-şi ia ochii de la el. Iar Iusuf priveşte pe fereastră – ninge fără încetare, cade zăpadă multă, grea ca o povară.

Partea a patra
ÎNTOARCEREA

Războiul

Războiul a ajuns la Semruk ca un ecou îndepărtat. Lumea vorbea că era război, şi totuşi parcă nu era. Ziarele, care brusc începuseră să fie distribuite regulat (o dată pe lună, într-un pachet mare), explodau de titluri: „Să strângem rândurile…“, „Să nimicim…“, „Să învingem…“. Treptat, ziarele s-au subţiat, dar s-au umplut de ură, au devenit mai înverşunate, mai disperate. Acum erau atârnate pe panoul de propagandă, şi oamenii se adunau adeseori seara, îşi apropiau capetele şi citeau. Apoi se întorceau la Angara, priveau pescăruşii dând roată pe cerul senin şi stăteau de vorbă în tihnă. Părea ciudat să te gândeşti că undeva, departe, bolta cerului nu e străbătută de pescăruşi, ci de avioane inamice. În timpul rarelor sale vizite, şeful de la centru – Zinovi Kuzneţ, avansat de curând la gradul de locotenent, ocupat cu securitatea statului – îi convoca la adunare: le povestea pe ce fronturi Armata Roşie lupta cu vitejie şi unde înregistra succese. Oamenii îl ascultau în tăcere. Era greu să crezi ce spunea, dar nici să nu crezi nu puteai.

Nici un locuitor n-a părăsit Semrukul în primele luni ale războiului. Comandamentele din coloniile de muncă ţineau evidenţa strictă a cetăţenilor din spatele frontului care împliniseră vârsta de recrutare, dar existau restricţii. Deportaţii nu aveau voie să poarte armă, şi prin urmare nici să intre în armată, unde pericolul ca ei să se unească în grupuri era infinit mai mare. În ’41 nici nu se punea problema chemării lor la arme – era evident că, odată ajunşi pe front, duşmanii poporului vor trece imediat de partea fasciştilor şi vor începe să lupte împotriva Patriei lor.

Aşa că războiul îşi urma cursul, dar era departe, nu-i lua în seamă.

Şi deodată el a făcut lucrul de care se temea cel mai mult şi pe care nu-l dorea defel conducerea de stat: a ridicat cortina grea care despărţea

Semrukul de lume. În anii lungi de luptă pentru existenţă a micuţei insule din adâncul taigalei, lipsiţi de legătura cu Pământul cel Mare şi ducându-şi zilele numai cu gândul să îndeplinească planul de producţie, deportaţii au început să se simtă brusc parte a unei ţări uriaşe, cu populaţie numeroasă. Numele unor oraşe îndepărtate – Minsk, Brest, Vilnius, Riga, Kiev, Viniţa, Lvov, Vitebsk, Chişinău, Novgorod – răsunau în cântece pe scena îngustă a clubului din Semruk, ţâşneau din paginile manualului de geografie, din poveştile auzite demult în copilărie. Era cumplit ca ele să se afle acum în mâinile inamicului. Şi era plăcut totodată să te gândeşti că oraşele astea chiar *existau*. Simplul fapt că numele lor ieşeau din gura mare şi cărnoasă a lui Zinovi Kuzneţ era o confirmare că ele existaseră în tot timpul ăsta, crescuseră, se înălţaseră, înverziseră, deveniseră mai bogate, trăiseră. Înainte vreme, din gura lui Kuzneţ nu auzeau decât: plan cincinal, indicatori, normă, front de lucru… Iar acum auzeau: Kerci, Alupka, Djankoi, Bahcisarai, Eupatoria, Odessa, Simferopol, Ialta…

— Aproape că reuşisem să uit că există pe lume Bahcisarai, a şoptit Konstantin Arnoldovici, aplecându-se la urechea lui Ikonnikov.

— Aş putea să vă reamintesc de fântâna lacrimilor – am stat două luni acolo ca să surprind momentul când apa năvăleşte pe marmură.

— E incorect să spui *năvăleşte*, Ilia Petrovici. Nu se potriveşte.

— Cum să nu se potrivească dacă eu asta am surprins?

Despre blocada Leningradului au aflat de la Kuzneţ cu întârziere de o lună, abia în octombrie. Nu s-au apucat să vorbească despre asta – nu era nimic de spus.

În primăvara lui ’42, Kuzneţ a venit, ca de obicei, pe nepusă masă. A adus cu el o barjă ticsită cu oameni istoviţi, cu pielea măslinie şi trăsăturile colţuroase specifice rasei: greci şi tătari din Crimeea. Ia-ţi-i tu pe cap pe busurmanii ăştia, Ivan Sergheevici, zice el. Şi ia măsuri de siguranţă – cum-necum, elementele sociale periculoase sunt numeroase şi de o calitate excepţională. Râde.

Busurmanii au fost deportaţi preventiv din teritoriile sudice, fără să se aştepte ca ţinutul să fie ocupat şi popoarele mici să aibă posibilitatea de a trece la inamic – cum se spune, *ca măsură de precauţie*.

Bine, fie şi greci. Numai de eschimoşi şi papuaşi nu avusese parte Ignatov. Numărase din curiozitate naţionalităţile care trăiau în Semruk – îi ieşiseră nouăsprezece la număr. Acum, carevasăzică, erau în plus două. Deportaţii cu pielea măslinie au fost trimişi în barăcile goale, să-şi lase

lucrurile. Apoi, în taiga cu voi, cetăţeni periculoşi, aveţi înainte o jumătate de zi de muncă. Ignatov i-a dat pe busurmani în grija lui Gorelov, el se pricepea de minune să le bage minţile-n cap nou-veniţilor. Ei doi au plecat la comandament să *şadă*, după cum le era obiceiul. În ultima vreme, Ignatov bea puţin, dar în compania lui Kuzneţ – cum să nu bea, ar însemna că nu-şi respectă superiorul.

— Am o vorbă cu tine, Vania, zice Kuzneţ turnând alcoolul în paharele opace faţetate.

Ignatov înlătură cu palma o firimitură de pe masă, scoate ce rămăsese de la cina din seara trecută – castraveţi, morcovi, ceapă, verdeţuri, pâine –, trage perdelele la ferestre. Dar Kuzneţ nu se grăbeşte să treacă la subiect, o ia pe ocolite, mai pe departe: bea pentru victoria viitoare asupra fascismului, pentru tovarăşul Stalin, pentru brava Armată Roşie, pentru curajul trupelor din spatele frontului („când ai trupe de calitate în spatele frontului, drăguţule, victoria e pe jumătate asigurată“).

— Deci care-i treaba, Zina? îşi aduce aminte Ignatov, când capul şi-l simt greu, năpădit de gânduri mari, încâlcite, iar trupul le e uşor, de zici că acuşi-acuşi îşi ia zborul.

— Aaa! zâmbeşte celălalt, punându-şi palma puternică pe grumazul lui Ignatov şi trăgându-l spre el. N-am uit-taaat…

Capetele li se întâlnesc peste masă, frunţile li se freacă una de alta.

— Iată, Vania, mă uit la tine, zice fixându-l pe Ignatov cu ochii roşii tulburi, şi nu pot să nu te admir.

Faţa lui Kuzneţ e aproape. I se văd limpede porii adânci de pe nasul mare, cu vinişoare albăstrui.

— Totul e-n regulă cu tine. Ai pus cu botul pe labe opt sute de suflete. Îndeplineşti planul. Funcţionează colhozul, artelurile. Castraveţii… – ia de pe masă un castravete mare, plin de bubuliţe – …sunt cei mai gustoşi de pe Angara. Ştiu toate astea!

Kuzneţ înfige castravetele în grămăjoara de sare pusă direct pe masă şi muşcă cu sete din el – ţâşnesc picături mici, care-l stropesc pe Ignatov.

— Până şi de băut te-ai lăsat. De ce te-ai lăsat de băut, Ivan?

Kuzneţ nu se sfia să-i arate că ştia mai mult decât îi raporta Ignatov despre viaţa deportaţilor şi a comandantului.

— M-am săturat, răspunde Ignatov ştergându-şi picăturile de pe obraji.

— Vreo muiere n-ai găsit? zâmbeşte şiret Kuzneţ, fluturând castravetele din care tocmai muşcase. De când i-ai dat papucii Aglaiei, trăieşti ca un holtei.

Kuzneţ ştia despre aventura scurtă, deja uitată, cu roşcata Aglaia; despre dragostea răvăşitoare cu Zuleiha, se pare că nu.

Palma grea apasă iar ceafa lui Ignatov.

— Da’ ce, e treaba ta? Asta cu muierile?

— Nici vorbă! Kuzneţ muşcă cu poftă din castravete, îl termină şi aruncă vârful rămas în fruntea lui Ignatov. Treaba mea eşti tu, eroule! A venit timpul, Vania, să te facem din sergent locotenent – sublocotenent, pentru început.

Ignatov îşi înlătură bucăţica de castravete de pe frunte. Se uită la firele negre zbârlite din sprâncenele lui Kuzneţ, între care stă lăbărţată o picătură de sudoare. Nu-i mai vorbise niciodată despre avansare.

— Aici, în pădure, tot un rahat e – că-s sergent, că-s locotenent…

— Păi ce, ai hotărât să rămâi aici pe veci? Kuzneţ rânjeşte viclean, cu ochii mijiţi, vioi. Înainte parcă voiai aşa de tare să pleci, că-mi săreai la beregată.

— Voiam, da.

— Păi tocmai ţi-a venit rândul. Că doar nu se cade să laşi un proaspăt sublocotenent de securitate să putrezească în postul de comandant în taiga, nu? Kuzneţ strânge palma pe grumazul lui Ignatov. Ţi-am completat formularul de recomandare: ani de serviciu ireproşabil, devotament faţă de idealurile patriei. Numai că nu l-am expediat încă.

— Nu te înţeleg, Zina. Ascunzi ceva.

— Ce-i de înţeles? Kuzneţ îşi linge buzele – pentru o clipă i se zăreşte limba vineţie, cu broboane albe. E război. Aşa sunt vremurile acum, Vania, zor mare, forfotă, îţi ţiuie urechile. Zboară capete. Zboară stele – de mătase roşie, cu margine argintie, pe manşetele oamenilor isteţi.

— Şi pe tine abia de câteva luni te-au…

Ignatov se uită cu coada ochiului la mantaua lui Kuzneţ, aşezată cu grijă pe spătarul scaunului: pe petliţele roşii, cu margini zmeurii, era o tresă nouă, rubinie – semn al recentei avansări.

— Despre asta-i vorba, drăguţule. Vremurile-s de aşa fel că orice e posibil, pricepi? Orice! În jumătate de an ajungi locotenent, un an mai târziu, căpitan. Trebuie doar să facem puţine valuri, puţin zgomot… Ai auzit de revolta de la comandamentul din Parghibsk? Despre atentatul asupra comandantului de la Staraia Kliukva? Numai complotişti au arestat o sută. Asta ne trebuie: oameni mai mulţi, care să ne dea mai multă bătaie de cap…

— Care revolte şi evadări, idiotule?! Se întorc şi ăia fugiţi de mult, ca

să fie cât mai departe de război, de armată.

— Exact, Vania! Tuturor le e frică de fascişti. Dar unii îi aşteaptă. Şi le pregătesc ocupanţilor o primire călduroasă, cu pâine şi sare. Pe ăştia o să-i găsim noi doi. Descoperim complotul, îl demascăm, îi împuşcăm pe organizatori conform legii marţiale, iar pe complici îi trimitem în lagăr. O să afle toată Siberia. O să fie o lecţie pentru deportaţi: *ca măsură de precauţie!* Şi exemplu pentru alte comenduiri. Iar noi doi…, Kuzneţ îşi înfige unghia maronie sub mărul lui Adam, noi o să mai dăm nişte găuri în petliţe.

Respiră adânc, înfierbântat. Sudoarea îi curge în două pârâiaşe strălucitoare de pe frunte pe puntea nasului şi mai departe, între firele groase ale mustăţilor.

— Ai luat-o razna, Zina! Eşti beat şi spui baliverne…

— N-o să verifice nimeni. Îmi asum răspunderea.

Palma de pe ceafa lui Ignatov nu mai e palmă, ci cleşte de fier ud de transpiraţie.

— Lista de suspecţi o faci tu. Toţi cei de care te-ai săturat, care te deranjează – ducă-se, javrele! Eu nu mă bag, poţi să-l pui şi pe Gorelov, se ştie cât de tare vă iubiţi. Scăpăm de toţi, nu te teme. O să fie o treabă curată, ca cristalul. O să se scrie despre noi şi-n manuale.

— Stai! Despre oamenii mei vorbeşti?

— Dar ai cui, Vaniuşa? Ochii întunecaţi ai lui Kuzneţ erau injectaţi şi aveau luciri galbene. Că doar n-am un regiment de muieri, să-ţi nască o sută de complotişti. Iar tu ai mulţi, ai de unde. Dacă ţi-e milă de cei vechi, ia-i pe ăştia noi, pe busurmani. Oricum n-o să poată trăi aici, la iarnă crapă.

Ignatov îşi lasă privirea pe buzele groase şi umede ale lui Kuzneţ.

— Ei? rostesc ele.

— Ia mâna, îmi frângi gâtul.

Palma fierbinte şi umedă dă drumul grumazului.

— Ei? repetă buzele.

Ignatov ia gamela şi toarnă ce-a mai rămas din alcool în paharele goale: răsuceşte încet capacul de tablă, făcându-l să scrâşnească, şi-l pune la loc pe masă.

— N-am crezut, tovarăşe locotenent, zice el, că o să mă verifici pe mine, un fost soldat roşu. Am crezut că o să ai încredere în mine în numele vechii noastre prietenii.

— Stai aşa, Ivan! Îţi spun adevărul, auzi? Am gândit totul, am socotit. Într-o lună facem treaba, la vară primim numirile. Ce zici?

— Pentru toţi comandanţii joci spectacolul ăsta, sau numai pentru cei aleşi?

— Lasă tâmpeniile, Ignatov! Eu vorbesc cu tine omeneşte, şi tu…

— Poţi să raportezi că în colonia de muncă Semruk atmosfera politică e liniştită. Comandantul s-a dovedit un om moral şi n-a răspuns la provocări.

Ignatov ridică încet paharul şi, fără să ciocnească, îl dă pe gât, apoi se şterge bine la gură. Kuzneţ respiră greu, e răguşit. Dă pe gât alcoolul din pahar şi muşcă dintr-o ceapă. Se ridică şi, continuând să mestece, îşi îmbracă mantaua, îşi strânge cureaua şi îşi trage cozorocul pe frunte.

— În regulă, comandante, spune el. Aşa o să raportez. Numai să ţii minte că în caz de ceva eşti la mâna mea!

Îşi apropie pumnul umed şi roşu de nasul lui Ignatov: articulaţiile albe sunt mari, noduroase. Scuipă rămăşiţele de ceapă pe podea şi iese.

Vorbele lui Kuzneţ s-au adeverit. Sănătatea noului contingent s-a dovedit precară, sângele sudic fierbinte a suportat greu gerurile siberiene – la primele geruri, mulţi au făcut pneumonie; în infirmeria lui Wolf Karlovici, care se mărise între timp la douăzeci de paturi, n-a fost loc nici măcar pentru jumătate din bolnavi. Leibe a muncit pe rupte, dar n-a reuşit să-i salveze pe toţi – în iarna aceea, cimitirul din Semruk s-a umplut cu cincizeci de morminte.

Busurmanii, atât de asemănători unii cu alţii din cauza pielii oacheşe, a sprâncenelor stufoase şi a părului buclat, îşi înmormântau diferit rudele: grecii improvizau cruci din beţe subţirele, tătarii scrijeleau pe buşteni semiluni complicat desenate. Şi crucile, şi buştenii se înghesuiau în cimitir formând şiruri strâmbe, amestecate cu alte morminte.

În *Pravda* a apărut un articol lung despre complotul profascist descoperit în colonia de muncă Pit-Gorodok de pe Angara. Cazul a avut destul de mare răsunet, în total doisprezece complotişti au fost împuşcaţi, iar complicii lor au fost condamnaţi la douăzeci şi cinci de ani de lagăr pentru acţiuni antisovietice.

Pe 11 aprilie 1942, Comitetul de Stat pentru Apărare al URSS a adoptat până la urmă decretul privind recrutarea în armată a celor care trăiau în colonii de muncă. Şaizeci de mii de foşti culaci şi copiii lor au fost recrutaţi în Armata Roşie şi trimişi să-şi apere patria. Noii soldaţi ai Armatei Roşii şi membrii familiilor lor au fost scoşi din evidenţele coloniilor de muncă şi au primit cărţi de identitate fără nici un fel de restricţii. Din coloniile de muncă s-au scurs pe Pământul cel Mare

deportaţii eliberaţi din „exilul culăcesc“.

În vară, pe panoul de propagandă a apărut un afiş viu colorat: o femeie căruntă în haine roşii ca focul apare din şirul de baionete şi, făcând semn cu mâna întinsă, cheamă după ea la război tineri şi bătrâni, ba chiar şi adolescenţi, pe oricine poate ţine o armă în mână. Cheamă la moarte.

Ori de câte ori trecea pe lângă panou, Zuleiha îi arunca o privire lungă, potrivnică: nu-l dau pe fiul meu! Femeia semăna cu ea, până şi şuviţele cărunte şi strălucitoare din părul uşor ciufulit erau la fel, şi asta o stânjenea: parcă vorbea cu ea însăşi.

Strămoşii Zuleihăi luptaseră sute de ani cu Hoarda de Aur. Nu avea de unde să ştie cât o să dureze războiul cu Germania, iar Iusuf împlinea în curând doisprezece ani. Isabella îi spusese că în armată pot să te ia de la optsprezece ani, şi până atunci mai erau ani cât degetele de la o mână. O să se termine războiul între timp?

Iusuf crescuse mult în ultimul an, era mai înalt decât Zuleiha. Lucra la brutărie, vindea pâine. Puţini îşi mai coceau singuri pâinea, şi seara se făcea coadă la brutărie. Zuleihăi îi plăcea să se uite cum, din spatele tejghelei înalte, fiul ei zdrăngănea îndemânatic, parcă în joacă, monedele galbene şi cenuşii, socotindu-se cu cumpărătorii. Nu folosea abacul, socotea întotdeauna în minte. Brutăria se deschidea după prânz, când se întorceau tăietorii de lemne din primul schimb (în colonie fusese introdusă din nou munca în schimburi – *pentru sporirea productivităţii*) – Iusuf abia apuca să ajungă de la şcoală.

Învăţa bine, era lăudat. Îl făcuseră pionier pentru meritele lui la învăţătură, şi de atunci pe pieptul copilului ardea necontenit flacăra cravatei roşii. În gospodărie muncea ca un adult: spărgea lemne, dregea gardul, repara acoperişul. Profita de orice moment liber ca să dea fuga la club, la Ikonnikov, cum făcuse şi înainte.

În ultimii ani, pictorul slăbise, se buhăise – bea mult. Sătenii se învăţaseră să facă basamac nu numai din mure, ci şi din afine sau chiar scoruşe acre, şi Ikonnikov era unul dintre cei mai devotaţi consumatori. Îl lăsaseră să lucreze la club, era unicul membru al artelului artistic. Cu ajutorul lui, Semruk livra la Krasnoiarsk, pe lângă lemne, blănuri şi legume, şi tablouri pictate în ulei, de cea mai bună calitate. Tăietori de lemne rumeni în obraz, culegătoare de grâne pieptoase şi pionieri bine hrăniţi, cu obrajii bucălaţi, păşeau semeţ sau stăteau pe loc, aţintindu-şi privirile gânditoare spre orizonturi senine – câte unul, câte doi sau în

grupuri. Tablourile erau luate cu entuziasm de casele de cultură din sate şi chiar din oraşe.

Iusuf se pregătea să intre în artel când avea să împlinească şaisprezece ani; deocamdată lucra ca voluntar. Zuleiha se temea ca, sub influenţa proastă a lui Ikonnikov, fiul ei să nu dea în patima basamacului. „Exemplul meu e cel mai bun argument împotriva alcoolismului din câte există“, o liniştise Ilia Petrovici, remarcându-i la un moment dat privirea îngrijorată. Şi probabil avea dreptate.

Zuleiha încă mai era geloasă pe prietenia lui Iusuf cu Ikonnikov, dar ea i se mai potolise cu anii, i se mai tocise. Ilia Petrovici era singurul bărbat care îl privea pe Iusuf cu ochii plini de dragoste şi mândrie părintească, şi pentru asta îi ierta până şi respiraţia grea, duhnind a alcool.

Relaţiile copilului cu doctorul se răciseră, sau mai degrabă dispăruseră: Iusuf şi doctorul Leibe trăiau în aceeaşi casă, dar în planuri paralele, care nu se intersectau niciodată. Unul, cu ochii cârpiţi de somn, bea la micul dejun o cană cu ceai de ierburi, se strecura pe uşă în infirmerie şi se întorcea să doarmă abia la miezul nopţii. Celălalt, fără să vadă pe nimeni şi nimic în jur, strângând în mână nişte pensule improvizate, dădea fuga la club, apoi la şcoală, apoi la brutărie. Nu aveau când să stea de vorbă, şi nici despre ce.

Motivul răcirii relaţiilor a fost dezvăluit mai târziu. Leibe i-a povestit Zuleihăi că avusese o discuţie serioasă, ca între bărbaţi, cu Iusuf. Îi propusese să vină să-l ajute la infirmerie, să-şi facă o idee despre medicină; îi promitea că în vreo doi ani avea să înveţe lucrurile de bază şi încă în vreo cinci tot ce ştiau absolvenţii facultăţii de medicină. Iusuf îl ascultase cu atenţie, îi mulţumise şi-l refuzase respectuos: el ar vrea, când o să fie mare, să se ocupe de creaţia artistică. Refuzul motivat al băiatului, cât se poate de matur, îl duruse pe Wolf Karlovici, deşi nu arătase că ar fi supărat.

La un moment dat, Zuleiha i s-a plâns Isabellei că, în doisprezece ani de trăit în aceeaşi casă cu doctorul, fiul ei n-a luat nimic de la un om atât de inteligent şi priceput ca el – nici ceva din caracterul lui, nici nobleţea gesturilor şi a comportamentului, nici profesia propusă cu atâta generozitate. Iusuf şi Leibe erau oameni diferiţi, deloc asemănători, străini. „Cum aşa, draga mea?“ a zâmbit Isabella. „Dar ochii? Au absolut aceeaşi privire – pasionată, posedată chiar.“

Zuleiha şi Iusuf dormeau încă împreună. Nu prea mai încăpeau pe laviţa îngustă, băiatul fie o lovea cu picioarele lui lungi şi ciolănoase, fie le lăsa să-i atârne. Singur nu putea să doarmă: nu adormea dacă nu-şi lipea

faţa de gâtul ei, dacă nu se cuibărea la pieptul ei.

Ea părea că uneori visează pe cineva în somn. Se trezea înfierbântată, cu cozile încâlcite de atâta zbucium. Îşi amintea vag ba luminiţa roşie, fierbinte parcă, ca a unui far, ba pologul unui cort negru fâlfâind în vânt, ba nişte mâini calde pe umerii ei. Îşi domolea respiraţia, deschidea ochii – erau mâinile fiului ei.

Nu-şi putea ierta noaptea aceea, când Iusuf fugise în taigaua înzăpezită în căutarea ei. La început crezuse că fusese pedepsită cu boala copilului: chinurile febrei şi delirul, lupta cu moartea, stingerea lui înceată în braţele ei. Dar apoi a înţeles: adevărata pedeapsă, după însănătoşirea lui Iusuf, au început să fie propriile-i gânduri – apăsătoare, dezlânate, nesfârşite. Uneori, vina i se părea atât de mare şi de monstruoasă, încât era gata să-şi primească pedeapsa – oricare, fie ea şi cea mai cumplită. De la cine? Nu ştia. Aici, la capătul lumii, nu era nimeni care să pedepsească sau să ierte: privirea Celui Preaînalt nu ajungea pe malurile Angarei; nici măcar duhurile nu se încumetau să cutreiere desişurile pădurii siberiene. Aici, oamenii erau complet singuri.

Iusuf a fost trezit de scârţâitul uşii în urma mamei. Ea pleca în taiga devreme, odată cu ivirea zorilor; se desprindea cu grijă din braţele lui, se mişca fără zgomot prin izbă, pregătindu-se de plecare: se temea să nu-l trezească. El se făcea că doarme, voia s-o facă să se simtă bine. Când paşii ei uşori dispăreau dincolo de uşă, sărea în picioare. Nu-i plăcea să doarmă singur.

…Aruncă pătura în lături cu picioarele şi merge desculţ până la masă, unde îl aşteaptă micul dejun pregătit de mama, acoperit cu un şervet de bumbac: o felie de pâine şi o cană cu lapte (nu demult fuseseră aduşi în colonie zece ţapi bărboşi, dar laptele rămăsese tot o delicatesă). Bea pe nerăsuflate, îndesându-şi pâinea în gură. Îşi ia scurta din cuiul de pe perete (mama i-o croise din uniforma veche a doctorului, întorcând şi stopând din loc în loc stofa albastră roasă). Îşi încalţă ghetele şi – la drum!

Uşa se trânteşte cu zgomot după el. Se întreabă cu întârziere dacă nu l-o fi trezit pe doctor. A uitat să verifice dacă mai doarme în patul lui sau dacă s-a dus la infirmerie. Ei, nu-i nimic. Şi dacă s-a trezit n-o să-i spună mamei: e om bun, chiar dacă-i plicticos până peste poate.

Picioarele îi zboară pe trepte. Iusuf mestecă din fugă pâinea, împinge portiţa cu umărul şi iese în stradă. Pe lângă infirmerie în sus, până în piaţa centrală, unde străluceşte, plin de afişe viu colorate, panoul de propagandă şi se zăreşte albă clădirea din bârne aurii a căminului cultural proaspăt

deschis; pe lângă căsuţele cu patru pereţi, pe strada Lenin, la dreapta, pe Recinaia (zona privată crescuse în ultimii ani în Semruk, ocupa acum toată colina şi se întindea la poalele dealului, muşcând o bucată mare din taiga); pe lângă garduri, pe lângă brutărie, pe lângă hambarele colhozului, dincolo de cotitura care duce la câmp, unde e împărăţia lui Konstantin Arnoldovici, pe care n-o împarte cu nimeni: aici el cultivă, în afară de grâne, ciudaţii lui pepeni galbeni uriaşi – până la capătul coloniei, unde la umbra unui brad se ascunde clădirea clubului.

Nu trebuie să se ducă la şcoală, e vacanţa de vară. Poate să stea până la prânz la Ikonnikov. Numai de-ar fi *curat* astăzi… Lui Iusuf nu-i plăcea când Ilia Petrovici se *aburea* de dimineaţă. Uneori, *abureala* era uşoară, cât să-i ridice moralul, şi Ikonnikov îşi întâmpina vesel elevul, cu un gest larg al palmelor pătate de vopsea, râdea mult şi spunea anecdote lungi şi complicate, pe care Iusuf nu le înţelegea. Pe măsură ce soarele se ridica deasupra Angarei, *abureala* uşoară devenea tot mai grea: mirosul venit dinspre profesor se transforma într-o duhoare insuportabilă, sticla din colţul îndepărtat al clubului, ascunsă după cutii şi scânduri, se golea, iar spre prânz Ilia Petrovici se posomora, devenea trist şi în scurt timp cădea într-un somn greu chiar acolo, pe cutii.

Era mai bine când se *aburea* seara. Când era treaz dimineaţa, Ikonnikov nu era atât de vesel şi vorbăreţ, ofta mult, stătea gârbovit, se foia în faţa şevaletului improvizat, mişcându-şi fără sfârşit pensulele pe paletă; dar în ochii lui se ivea ceva pe care Iusuf era gata să-l privească ore în şir. Odată, chiar a vrut să-şi deseneze profesorul la lucru, dar el nu i-a dat voie.

Tropăind cu pantofii pe scânduri, Iusuf dă buzna în club. Eh, ar fi trebuit să bată, Ilia Petrovici s-ar putea să doarmă încă… dar Ikonnikov, în cămaşă albă şi o haină de un cenuşiu-închis – fie de murdărie, fie de veche ce era – încheiată la toţi nasturii, cu ghetele lustruite, stă lângă perete şi fixează un cui, bătând măsurat cu ciocanul.

— Ia ajută-mă! zice el fără să se întoarcă.

Iusuf sare şi ia de pe jos tabloul – Ikonnikov îl atârnă în cui.

— Uite-aşa, zice el cuprinzând clubul cu o privire critică, apoi repetă: Exact. Uite-aşa!

Pânzele lui Ikonnikov, care până atunci împodobiseră toţi cei patru pereţi, stau atârnate acum pe unul singur. Montmartre şi Nevski, Precistenka şi strada Lenin din Semruk, plajele din Viareggio şi coastele Ialtei, Sena, Iauza, Angara, până şi cea mai bună capră a colhozului, Cincinala, sunt atârnate la grămadă, atingându-se ici-colo, şi acoperă un

perete întreg. Ceilalţi trei sunt goi, îşi holbează stingheri capetele lucioase ale cuielor.

Iusuf se uită la Ilia Petrovici: o fi beat? Nu, e complet treaz.

Ikonnikov ia de pe pervaz o legătură groasă de pensule improvizate (cele subţiri, din păr de veveriţă, cele mai groase, din păr de vulpe, cele şi mai groase, din păr de bursuc), le leagă cu o sfoară şi le trânteşte la loc:

— Astea-s pentru tine. N-o să mai am nevoie de ele.

— Vă trimit de-aici?

— Nu, zâmbeşte Ikonnikov, şi pungile umflate de sub ochi, semănând cu nişte mere murate, se adună în riduri mărunte. Plec singur. Îţi închipui? Singur!

Lui Iusuf nu-i vine să creadă: omul nu poate să plece nicăieri singur, de capul lui, toată lumea ştie asta. Sau poate?

— Unde?

Ilia Petrovici îşi înfăşoară în jurul gâtului fularul lung, împletit, străveziu pe alocuri de uzat ce era.

— Unde-o fi.

Cum poţi să pleci fără să ştii unde? Deodată îl străfulgeră gândul:

— La război?

Celălalt nu răspunde. Îşi loveşte buzunarele căutând cheia clubului, o găseşte şi i-o pune în palmă lui Iusuf.

— Nici asta n-o să-mi mai trebuiască. Îl ia de umeri şi-l priveşte în ochi. Îţi las ţie artelul.

— Sunt încă mic, zice Iusuf înghiţind în sec. N-am încă vârsta.

— Comandantul n-are nimic împotrivă. Lui îi trebuie indicatori. Artelul e o întreagă unitate de producţie! E păcat să se piardă… Ocupă-te tu de toate, te rog.

Ilia Petrovici merge de-a lungul pereţilor, atingând cu vârful degetului capetele lucioase ale cuielor.

— Mai e mult de lucrat, nu-i aşa?

Iusuf se repede la profesor, îl cuprinde cu braţele, îşi afundă faţa în mirosul de vopsea, terebentină, stofă prăfuită, de mahorcă şi de alcool de la beţia de ieri.

— De ce plecaţi?

Ikonnikov îl mângâie pe spate.

— Mereu am visat să văd ţări îndepărtate. În copilărie voiam să mă fac marinar şi să colind lumea. Ştii ce? Ochii mijiţi ai lui Ilia Petrovici au o umbră de şiretenie, sunt foarte aproape, strălucesc. O să-ţi scriu tocmai de

la Paris. De acord?

Iusuf nu poate să sufere să i se vorbească ca unui copil mic; se îndepărtează, îşi şterge ochii şi rămâne tăcut. Pictorul ia de jos o boccea mică şi o aruncă pe un umăr. Merg împreună pe mal.

În ciuda faptului că e foarte devreme, o întreagă delegaţie s-a adunat să-l conducă pe Ikonnikov. A venit Isabella; în ultimii ani s-a stafidit, s-a subţiat, trăsăturile feţei îi ies în evidenţă şi mai tare prin pielea uscată, parcă meticulos tăbăcită şi prelucrată. O însoţeşte Konstantin Arnoldovici – el nu s-a schimbat de-a lungul anilor, doar a îmbătrânit, faţa i s-a mai închis la culoare şi părul i s-a mai deschis. Doctorul Leibe şi-a părăsit pentru câteva momente infirmeria. Ceva mai departe stă comandantul, întors pe jumătate, sprijinit în cârjă.

Dimineaţa e cenuşie şi rece. Vântul ce poartă norii vineţii peste Angara aproape că rupe hainele deportaţilor. „Ei, plecăm, ori nu, cetăţeni?“ întreabă rugător, pentru a nu ştiu câta oară, matrozul îngheţat: stă în apă până la genunchi, ţine în loc o şalupă mititică legănată de valuri. E desculţ – picioarele îi sunt vinete de frig – şi îmbrăcat într-o pufoaică de sub care se vede plasa maioului murdar. În şalupă stă posac Gorelov cu o boccea burduşită, cu nasul roşu întors de la mal şi cu capul înfundat între umeri. Aglaia, cu care trăia de trei ani, ar fi vrut să-l conducă până la mal („doar îţi sunt un fel de nevastă, Vasia, nu?“), dar el o gonise de teamă să nu-l înmoaie lacrimile muierii.

– L-am rugat pe Gorelov să aibă grijă de dumneata, îi spune Isabella lui Ikonnikov, strângându-i mai bine la gât fularul interminabil şi băgând cu grijă colţurile sub gulerul slinos al hainei.

— Mă tem că va trebui să am eu grijă de el, răspunde Ilia Petrovici vioi, vesel chiar. S-a speriat tare când a aflat vestea.

— Nu sunt toţi eroi ca dumneata! Isabella îl priveşte în ochi, clătinând trist din cap. De altfel, e lesne de înţeles – pentru ce?

El zâmbeşte şi se strâmbă ca un copil. Ikonnikov avea aproape cincizeci de ani. Spre deosebire de Gorelov, care fusese recrutat în armată conform vârstei şi tuturor celorlalte criterii (nu încălcase regulamentul şi nu primise sancţiuni pe perioada şederii în colonie, avea succese în muncă, fusese loial administraţiei coloniei, avea un nivel bun de reeducare), Ilia Petrovici se oferise voluntar. Verificaseră multă vreme cazul său, apoi îl reverificaseră, iar în cele din urmă îi dăduseră, oarecum reticent, aprobarea.

— Ei… Konstantin Arnoldovici îi întinde mâna uscăţivă, străbătută de o reţea de vene umflate. Ei…

— Cu cine o să vă mai certaţi acum?

Ilia Petrovici scutură încet palma întinsă, apoi deodată îşi trage mâna şi-l îmbrăţişează pe Sumlinski.

Se bat pe umeri uşor, aproape cum fac femeile, parcă temându-se să nu-i doară. Se desprind repede şi îşi întorc feţele emoţionate.

— Ai grijă de dumneata! spune Leibe apucându-l pe Ikonnikov de cot.

— Un frumos rămas-bun! Glasul comandantului e sever, supărat. Te-ai aranjat…

Ilia Petrovici îi ciufuleşte grăbit părul lui Iusuf şi-i face cu ochiul. Se întoarce spre Ignatov şi-l salută cu o aplecare a capului. Merge spre şalupă împiedicat, adus de spate, cu pas şovăitor, de om în vârstă. Se urcă neîndemânatic, se udă pe picioare, gata-gata să-şi scape bocceaua în apă. Se aşază lângă Gorelov, ridică palma mare şi le face semne de rămas-bun celor care-l conduseseră (abia acum se vede cât de scurte îi sunt mânecile). Fularul de la gât i s-a desfăcut din nou şi flutură în vânt.

— *Mon Dieu!* spune Isabella, apăsându-şi bărbia cu degetele lungi. *Mon Dieu!*

Matrozul împinge şalupa în larg şi sare în ea. După câteva clipe, motorul strănută, scoate un răget, îşi drege glasul, apoi începe să toarcă zgomotos. Şalupa se întoarce şi pleacă spintecând spuma care îmbracă valurile. Konstantin Arnoldovici, Isabella şi Leibe privesc în urma ei. Iusuf aleargă pe mal agitându-şi mâinile. Ignatov pleacă fără să se uite înapoi.

Triunghiul şalupei se micşorează tot mai mult. Ceva lung şi deschis la culoare – fularul? – se desprinde şi zboară ca un pescăruş deasupra valurilor, apoi cade în Angara.

— Primii doi dintre ai noştri pleacă în lumea liberă.

Konstantin Arnoldovici rosteşte cuvintele încet, parcă pentru el, nu se adresează nimănui.

— Primele rândunele? îi ţine isonul Leibe.

Isabella îşi boţeşte gura îngustă, îşi dă capul complet alb pe spate şi părăseşte în tăcere malul.

Iusuf şi Zuleiha

Într-o zi senină de mai a anului 1946, şalupa albastră, sprintenă, care venea săptămânal la Semruk cu poşta şi presa tipărită, a adus cu ea trei pasageri. Nimeni nu i-a întâmpinat pe mal şi n-a avut cine să se mire că unul dintre ei – un soldat elegant, într-o uniformă bine călcată şi mirosind puternic a apă de colonie – este Vasili Gorelov în persoană. El sare din şalupă fără să şovăie, semeţ chiar; merge cu pas mare, impetuos. Sub cizmele insuportabil de strălucitoare, care scârţâie îngrozitor, scândurile debarcaderului gem ca de durere. Muchiile netede ale valijoarei din piele de porc, pe care-o ţine în mână, au sclipiri galbene-portocalii, parcă absorb în ele toată lumina soarelui. Ceilalţi doi pasageri, pesemne bunic şi nepot, coboară cu sfială din şalupă şi merg încet pe debarcader, uitându-se în jur speriaţi – privesc bărcile răsturnate cu fundurile netede strălucind în soare, plasele de pescuit fâlfâind leneşe în vânt ca steagurile, scara largă şi solidă, care urcă abrupt de la mal în sus, colina înaltă acoperită de case pestriţe.

— Tovarăşe, îl strigă timid bunicul pe Gorelov, îl căutăm pe doctorul de aici, nu-l ştii cumva?

Gorelov se întoarce, se uită sever la bătrân, ca un miliţian la un golănaş şmecher, şi mormăie ca pentru sine: „S-au cam moleşit ăştia de-aici…“ Scuipă printre dinţii strânşi şi, fără să răspundă, o porneşte pe mal. Bătrânul oftează, îşi ia nepotul de mână şi merge în urma lui.

În colonie e forfotă mare, multă lume – e duminică. La ferestrele deschise flutură în vânt perdele curate, curţile sunt pline de iasomie. O ceată de puşti gălăgioşi aleargă după minge, o aruncă într-un cârd de gâşte cenuşii, care merg în şir ordonat – conducătorul cârdului gâgâie, îşi apleacă gâtul lung şi dă să se repeadă la ei, dar de sub o poartă ies, lătrând asurzitor, doi câini flocoşi, care gonesc gâştele. Miroase a fum, a baie încinsă de la

aburi, a lemn proaspăt rindeluit, a lapte şi a blinii. Undeva, un patefon cântă răguşit o melodie duioasă:

Prietenia ta-i suprema fericire,
Şi visuri, şi iubire, doar ţie ţi le-aş da,
Căci fericirea e primăvăratică-nflorire,
Adică tu, doar tu, iubita mea!

Bunicul şi nepotul străbat colonia. Din când în când se opresc să ceară lămuriri – fie de la femeia care-şi scutură pernele pe fereastră, fie de la bărbatul cu trup de atlet, purtând doi copii mici pe umerii transpiraţi. În cele din urmă ajung la o construcţie mare, nearătoasă, în afara aşezării, compusă din trei case din bârne de culori diferite, lipite una de alta: în centru, una veche, înnegrită de vreme, în dreapta, una ceva mai luminoasă şi mai mare, iar în stânga, una complet nouă, de culoarea mierii, încă mirosind puternic a pin. Deasupra intrării e scris cu vopsea verde „Infirmerie“.

Bătrânul bate timid la uşă şi intră fără să aştepte răspuns. În izba spaţioasă, cu podelele lustruite, e linişte şi răcoare; pe paturile goale strălucesc pernele albe, pe masa în perfectă ordine scânteiază instrumentele de metal, vântul face să foşnească paginile cafenii, acoperite cu un scris mărunt, ale registrului uriaş.

— E cineva?

Nu-i nimeni. Bătrânul iese şi dă roată clădirii, cu nepoţelul ţopăind după el. Iată şi curtea din spate: o portiţă minusculă, o stivă de lemne firavă, o buturugă mare, uscată bine, cu un topor pe jumătate ruginit înfipt în ea, câteva cârpe decolorate atârnate pe frânghii.

— Bună ziua, spune bătrânul întredeschizând încet uşa izbei.

Aude mişcare înăuntru şi intră, încercând să desluşească ceva în întuneric. O femeie măruntă, nu prea tânără – cu faţa palidă, brăzdată de riduri fine, cu ochi obosiţi sub sprâncenele arcuite, cu şuviţe albe în cozile lungi, negre – pune nişte lucruri într-o basma în carouri, cu franjuri lungi.

— Bună ziua, stăpână a casei. Bătrânul îşi scoate şapca informă şi dă din cap scurt şi demn. Aici locuieşte vraciul cel faimos?

— A locuit. Zuleiha aşază lenjeria şi hainele în teancuri, unele peste altele. Până ieri.

— S-a prăpădit?

— L-au luat la centru, la Maklakovo. Ea leagă bocceaua cu mâinile ei

mici şi neaşteptat de puternice. Au spus că n-are cine să conducă spitalul raional.

— Of, oooof… Bătrânul îşi mişcă bărbia deznădăjduit, pune mâna pe capul băieţelului şi-l trage spre el. O săptămână ne-a luat să ajungem aici. Trebuie să-l lecuiesc pe nepotu-meu.

— Ne-au promis că trimit un doctor nou în câteva zile. Rămâneţi aici să aşteptaţi până una, alta.

Oamenii veneau cu duiumul la vraciul cel faimos, şi numărul lor creştea cu fiecare an. Zuleiha se obişnuise cu ideea ca însoţitorii bolnavilor să locuiască la infirmerie.

— Numai de el avem nevoie, la el mergem. Auzi, femeie… Bătrânul coboară glasul. Nu-i tare sever? O să ne primească, ce crezi? N-o să ne gonească? Totuşi, la centru…

— N-o să vă gonească, răspunde Zuleiha privindu-l lung. Nici dacă vreţi să fugiţi nu vă lasă, nu vă dă drumul până nu-l vindecă.

— Am auzit, am auzit… se înseninează pe dată bătrânul şi zâmbeşte; e bucuros, răsuflă uşurat, se grăbeşte spre ieşire în vreme ce-şi potriveşte şapca pe cap. Dar tu ce-i eşti, nevastă, sau ce?

— Nu, zice ea cu gândul dus, jucându-se cu colţurile basmalei. Doar aşa, îl ajutam în gospodărie. Acum trebuie să plec şi eu.

Bunicul dă înţelegător din cap şi, luându-şi rămas-bun, îl împinge din spate pe nepot. Ajunşi înapoi în colonie, aproape că aleargă grăbiţi să prindă şalupa de poştă, care încă nu a plecat. În urma lor, printr-o fereastră larg deschisă, se revarsă notele unui acordeon, lungi şi duioase:

Priveşte, bucuria mea, cum tinereţea înfloreşte,
Şi câtă veselie şi dragoste ne înconjoară.
Priveşte, bucuria mea, cum tinereţea glăsuieşte.
Frumoasa mea, iubirea noastră nicicând nu o să piară.[28]

Bunicul şi nepotul au ajuns la Maklakovo după două zile, au găsit spitalul raional şi pe omuleţul mic şi sprinten, cu o cunună de păr argintiu în jurul creştetului chel. După alte două zile, doctorul l-a operat pe băieţel şi l-a ţinut o lună în salon, sub supraveghere medicală.

La sfârşitul tratamentului, bunicul a început s-o descoasă pe sora medicală: cum ar fi mai bine să-şi arate recunoştinţa faţă de vraciul cel faimos – cu bani, sau în natură? „Bani nu primeşte“, i-a răspuns ea autoritar, „poate cafea, că soarbe din ea cât e ziua de lungă“.

La băcănia din Maklakovo, bătrânul a schimbat, clătinând neîncrezător din cap, toate monedele galbene pe care le avea cusute în tivul cămăşii pe o pungă cu nişte boabe unsuroase ciudate, cu miros pătrunzător. Le-a dus la spital, înspăimântat că poate nu cumpărase ce trebuia. Dar vraciul, spre marea uşurare a bătrânului, a primit darul şi i-a zâmbit recunoscător, adulmecând cu sete aroma amăruie care ieşea din pungă: cui nu-i place o cafea bună?

Gorelov păşeşte fără grabă (cizmele îi strălucesc orbitor) prin colonia Semruk, drept pe mijlocul străzii Ţentralnaia. Îşi poartă semeţ pieptul bombat, pe haina cafenie scânteiază o medalie aurie rotundă. În mâna dreaptă ţine valijoara roşcată, puţin depărtată de corp, parcă vrând să le-o arate mândru găinilor şi puilor care trec pe lângă el, iar cu stânga îşi tot atinge ţeasta rasă, mângâindu-şi grijuliu firicelele scurte de păr ieşite de sub banda zmeurie a chipiului albastru.

Perdelele de la ferestrele de pe Ţentralnaia tresar de parc-ar fi vii, în spatele lor se zăresc chipuri mirate. Oamenii ies din case şi vorbesc între ei, se uită în urma lui. Părând că nu observă agitaţia produsă de apariţia sa, Gorelov se îndreaptă încet spre piaţa principală, unde se află panoul de propagandă mic odinioară, dar semănând acum cu un gard lung.

Îşi pune cu grijă valijoara pe pământ. Priveşte spinarea încovoiată a lui Zaseka, ocupat să lipească o filă proaspătă din *Sovetskaia Sibir* (o aşază peste afişul scorojit de ploi şi zăpezi care înfăţişează un maior cu sprâncene negre dansând cu o ţărancă dolofană, cu dinţii albi, chiar sub textul, compus pe un ton vesel, „Ei şi-au regăsit fericirea“).

— Vezi că-i strâmb, nătângule! zice Gorelov plictisit, întorcându-şi faţa parcă puţin somnoroasă către Angara.

— După părerea mea, e perfect paralel, răspunde Zaseka fără să se întoarcă, mângâind cu degetele subţiri marginea de sus a ziarului – de sub ea ţâşnesc picături mici de clei alb. Nu-i aşa?

O mână îl apucă brutal de ceafă şi-l împinge cu faţa în foaia mirosind puternic a vopsea:

— Cum vorbeşti cu un cekist, nemernicule? îi şopteşte la ureche.

Zaseka îl priveşte pieziş, cu ochi speriaţi, ca de iepure.

— Tovarăşe Gorelov… zice el uimit.

— Ce fel de tovarăş sunt eu cu tine, păduche… Ai?

— Cetă… Cetăţene Gorelov…

Strânsoarea de fier de pe ceafa lui Zaseka slăbeşte, îi dă drumul.

— Am spus că-i strâmb. Gorelov îndreaptă meticulos pagina de ziar, care se încreţeşte sub ochii lui Zaseka. Valea de-aici, trântore!

Îşi scutură palmele şi se uită cum Zaseka, cu obrajii mânjiţi de clei, o rupe la fugă în josul străzii, unde e înconjurat imediat de curioşi. Gorelov îşi pune pe valiză piciorul încălţat în cizmă, se sprijină cu cotul de genunchi şi încremeneşte cu privirea îndreptată spre Angara.

Din mulţime se desprinde o siluetă de femeie. Trăgându-şi sub bărbie colţurile baticului înflorat, Aglaia se apropie încet de Gorelov; se opreşte la câţiva paşi, nu se poate hotărî dacă să se apropie şi mai mult.

— Vasia, tu eşti?

Gorelov nu răspunde. Scoate din buzunarul drept un ceas greu de aur, îi deschide capacul, şi un snop de scântei îi cad pe faţa încinsă, iar înăuntrul ceasului se aude plângăreţ *Augustin, Augustin, ach, mein lieber Augustin*[29]… Priveşte preocupat cadranul, apoi trânteşte capacul.

— Pe cine aştepţi? întreabă Aglaia făcând timid un pas înainte.

Gorelov îi întâlneşte în sfârşit privirea. A îmbătrânit, s-a urâţit; are faţa ciupită de vărsat, obrajii uşor căzuţi parcă s-au dezumflat; mâinile îi sunt zbârcite, cu unghiile rupte. Nu e Aglaia – Glaşka.

— De ce n-ai dat pe acasă? Glaşka mai face un pas. Nu ne-am văzut de patru ani.

Gorelov scoate din buzunarul stâng un portţigaret (un vultur albăstrui-argintiu îşi desface aripile pe emailul alb ca zăpada) şi răsuceşte fără grabă ţigara lungă şi subţire. Dă afară fumul acru, cenuşiu, i-l suflă în faţă femeii.

— Ascultă aici, târfă, spune el liniştit, serios. Ce-a fost a fost. A trecut! Acum casa mea e în altă parte. Dacă-mi vine cheful să ţi-o trag, te chem. Până atunci, valea! La stânga-mprejur, marş!

Chipul Glaşkăi se crispează, umplându-se de riduri. Holbându-se la el cu ochii umpluţi de lacrimi mari care nu curg, ea îşi lasă umerii în jos, se răsuceşte pe călcâie şi se îndepărtează. Priveşte de mai multe ori în urmă, îşi întoarce capul cum face găina.

— Fuga, marş! ordonă Gorelov. Mai repede!

Ea grăbeşte pasul, tropăie mărunt în josul străzii.

— Şi să nu mai îndrăzneşti să mă tutuieşti, otreapă!

Se aude un ţipăt puternic, picioarele Glaşkăi se împleticesc stârnind praful de pe drum, şi femeia se prăbuşeşte înghiţindu-şi strigătul. Gorelov îşi şterge ceafa transpirată cu o batistă albă şi se întoarce.

— Da’ aspru te-ai mai făcut… se aude o voce lângă el.

Comandantul.

Stă în picioare la intrarea în comandament, cu haina aruncată pe umeri şi cu un baston gros şi noduros în mână. Părul roşcat şi des i s-a înspicat şi subţiat, ochii parcă i s-au înfundat în orbite, iar pometţii, dimpotrivă, i-au ieşit în afară. Fruntea îi e brăzdată de cute drepte, parcă trasate cu creionul.

Gorelov nu răspunde, priveşte râul.

— De ce taci? Nu mă recunoşti, sau ce?

Sprijinindu-se în baston şi târşâindu-şi piciorul teafăr, comandantul se apropie mai mult.

— Cum să nu te recunosc eu pe tine…

— Te-ai ajuns… Ignatov fluieră, ţopăie roată în jurul lui Gorelov şi-i priveşte epoleţii verzi, cu bordură albastră. Locotenent… De când sunt primiţi foştii deţinuţi de drept comun în Securitate?

— Tu să nu-mi scoţi ochii cu trecutul! Eu am luptat, în timp ce tu ai scărmănat muierile pe cuptor.

— Am auzit că ai luptat la bucătărie şi la aprovizionare.

— Bine şi aşa! Am fost repus în drepturi. Nu-mi mai comanzi tu acum.

Gorelov îşi bagă mâna în buzunarul dinăuntru şi scoate un dreptunghi de hârtie bordo-închis cu litere gălbui – actul de identitate; flutură în aer, apoi îl deschide şi i-l bagă sub nas comandantului. Ai văzut?

— Aici eu comand *tuturor*.

Ignatov se apropie şi mai mult, pune vârful cu noduri al bastonului pe cizma lui Gorelov.

— E interzis de anul trecut să primim oameni liberi la muncă. Aşa că şterge-o de-aici cu următoarea şalupă.

Gorelov împinge cu piciorul bastonul, care cade cu zgomot pe pâmânt. Comandantul îşi pierde echilibrul şi scapă tunica în praf.

— Cunosc la fel de bine ca tine prevederile Decretului 248/3 bis din 8 ianuarie 1945, Ignatov. Gorelov îi calcă cu cizma tunica. De-aia te-ntreb: de ce nu-l respecţi?

Ignatov, care tocmai se apleca să-şi ia tunica de jos încordându-şi piciorul, încremeneşte.

— De ce aici, la tine, trândăvesc haite întregi de oameni liberi, îi şopteşte umed la ureche Gorelov, iar ăia din contingentul special se scurg la oraş? Ai scăpat oamenii din mână, comandante, i-ai scăpaaat… Îşi ridică în sfârşit piciorul de pe haină. Şalupă, zici? Bine, mă duc s-o prind.

Bate cu cizma în pământ ca să scuture praful care întunecase strălucirea de oglindă a pielii ceruite, îşi ia de jos valiza portocalie şi porneşte în pas legănat înapoi spre debarcader; mulţimea adunată la

marginea pieţei se desparte în două la trecerea lui.

Zuleiha a legat în boccea tot ce socotea că-i aparţine: hainele de vară şi de iarnă, câteva schimburi de pat, o pătură, perne, vase şi ustensile de bucătărie, nişte fleacuri dragi inimii sale – câteva batiste brodate de ea şi vechile jucării de lut ale lui Iusuf (copilaşul fără mâini şi picioare, peştele fără înotătoare şi coadă). A lăsat cazanele în care fierbea bandajele – îi vor folosi noului doctor; la fel şi ceasul de pe perete cu ticăitul lui strident, pe care era gravat strâmb „Iubitului nostru doctor, de la locuitorii col. Semruk, la aniversarea a şaptezeci de ani“ – nu-i fusese dăruit ei, nu ea trebuia să-l ia.

Nu-l luase nici Leibe. Nu luase nimic cu el – plecase cu un singur schimb de haine şi cu un sac de voiaj ponosit, pe jumătate gol, pe care abia se mai ghicea conturul crucii cândva roşii.

Şi-au luat rămas-bun în tăcere. Ea stătea în mijlocul izbei, cu mâinile pe şorţ, neştiind ce să facă sau să spună. Wolf Karlovici s-a apropiat şi a rămas în picioare lângă ea; i-a luat mâna, aplecându-şi spre ea buzele uscate. Atunci a văzut Zuleiha că i se rărise mult cununa argintie din jurul cheliei, că pielea de pe creştetul cândva rozaliu şi lucios era în întregime acoperită de pete mari, cenuşii sau maronii.

Iusuf s-a dus să-l conducă pe Leibe la debarcader, iar ea a rămas acasă. A început imediat să-şi adune lucrurile. I se propusese să rămână la infirmerie alături de noul doctor – îi promiteau să separe complet o parte din izbă şi s-o numească infirmieră cu normă întreagă, dar ea refuzase – hotărâse să se întoarcă în baracă. Acum nu se mai numeau barăci. Fuseseră împărţite în mici camere cu pereţi despărţitori: erau repartizaţi acolo nu mai mult de şase-opt oameni; priciurile erau suprapuse ca şi înainte, dar cu saltele adevărate, cu pături şi perne, unele aveau chiar cuverturi brodate. La cămin locuiau numai cei nou-veniţi (şi erau aduşi puţini în ultima vreme), numai aceia care din neglijenţă sau lene nu reuşiseră să-şi înjghebe o casă şi o gospodărie. O speria faptul că trebuia să se despartă de fiul ei: în vară, Iusuf împlinea şaisprezece ani, şi i se repartizase un loc la căminul pentru bărbaţi.

Lucra de patru ani la artelul cultural. Producţia artistică era aceeaşi: figuri de truditori pe câmp, de muncitori în industria forestieră, activişti pe frontul colhozurilor, comsomolişti şi pionieri, uneori gimnaşti. Cei de la centrul de achiziţii remarcaseră cu câţiva ani în urmă că stilul pictorilor din Semruk se schimbase destul de brusc, dar nu dăduseră importanţă acestui

fapt: ca şi înainte, deportaţii erau rumeni, gimnaştii – semeţi, iar copiii, zâmbitori. Roadele muncii artelului continuau să fie solicitate.

În timpul liber, noaptea, Iusuf picta pentru el. Zuleiha nu-i înţelegea *tablourile*: linii prea pronunţate, culori violente, o înşiruire de imagini ciudate, uneori înfricoşătoare. Tăietorii de lemne şi pionierii îi plăceau mult mai mult. Pe ea n-o pictase nici măcar o dată. Vorbeau puţin între ei. Zuleiha simţea că lui îi lipsesc conversaţiile cu Isabella (murise în ’43, imediat după ce sosise vestea ridicării blocadei asupra Leningradului), cu Konstantin Arnoldovici (îi supravieţuise doar un an soţiei sale). Vedea că încă îi duce dorul lui Ilia Petrovici (de la Ikonnikov nu sosise nici o veste; aşa cum plecase pe front, tot aşa dispăruse). Cu o zi înainte chiar a avut impresia că pe Iusuf l-a mâhnit foarte mult plecarea lui Leibe, deşi între ei relaţiile nu se îmbunătăţiseră.

Nu putea să-l înlocuiască în inima ei pe Iusuf cu nimeni altcineva, şi tocmai de aceea simţea că băiatul are nevoie de ea mai mult ca oricând: pierduse oameni dragi şi îşi revărsa toată căldura din sufletul lui tânăr asupra mamei. Voia să stea de vorbă, să pună întrebări şi să primească răspunsuri, să se certe, să analizeze, să întrerupă, să atace, să se apere, până şi să înjure – dar ea nu putea decât să tacă, să-l asculte şi să-l mângâie pe cap. Tăcea, îl asculta, îl mângâia; el se înfuria şi fugea. După un timp se întorcea – mâhnit, vinovat, drăgăstos. O îmbrăţişa, o strângea la piept mai-mai s-o strivească (era cu un cap mai înalt decât ea şi neobişnuit de puternic pentru vârsta lui); ea nu spunea nimic, doar îl mângâia pe cap. Aşa trăiau.

Luminiţa din cerdacul comandamentului încetase s-o cheme noaptea. Pesemne că Ignatov fuma în casă.

Iusuf n-a furat barca, i-a fost promisă. Când roşcovanul Lukka mai trăia încă, Iusuf îl ajuta deseori s-o repare: îi astupau crăpăturile cu scoarţă de tei topită şi cârpe vechi, apoi le acopereau cu un strat gros de răşină, o înmuiau şi o uscau, apoi mai dădeau un strat. Bătrânul îl lua cu el noaptea la pescuit; el pescuia, iar Iusuf stătea lângă el şi se uita, îi înregistra în minte toate mişcările. Noaptea, Angara era cu totul altfel – tăcută, liniştită. Valurile mărunte se spărgeau de barcă pleoscăind blând, în oglinda neagră a apei se reflecta bolta cerească, presărată cu constelaţii; barca plutea, legănându-se uşor, între două cupole înstelate, exact în mijlocul lumii. Dimineaţa, Iusuf încerca să deseneze din memorie noaptea aşa cum o văzuse, dar niciodată nu-i plăcea cum îi iese.

Lukka aşa-i spusese: când o să mor, barca o să fie a ta, fiule. A murit în primăvară. În noaptea aceea, când în izba mititică şi pustie oamenii nu sfârşiseră încă parastasul pentru tovarăşul lor, Iusuf a plecat la malul Angarei, a lăsat barca la apă şi a dus-o după cotul îndepărtat al râului; a ascuns-o în tufişuri, sub stânci, a legat zdravăn odgonul de rădăcinile groase ale unui brad uriaş şi a scufundat-o să nu se usuce prea tare, aşa cum îl învăţase Lukka.

Avea nevoie de barcă – plănuia să fugă. În ziarele de pe panoul de propagandă apăreau uneori note sau chiar articole întregi despre evadările prizonierilor din închisori sau lagăre. Toate se terminau la fel: fugarii erau prinşi şi aspru pedepsiţi.

Iusuf era convins că pe el nu-l vor prinde.

Fireşte că era mai bine să evadeze vara. Cobora pe Angara până la Enisei, apoi până la Maklakovo era o aruncătură de băţ. De acolo, cu autostopul până la Krasnoiarsk, pe urmă cu trenul spre apus, peste Ural, prin Moscova, până la Leningrad. Direct pe Cheiul Universităţii, în clădirea lungă şi austeră, cu coloane de un ocru prăfos şi doi sfincşi impasibili de granit roz la intrare – la Institutul de Arte Plastice, faimoasa Repinka, alma mater a lui Ikonnikov. Avea să ajungă tocmai la timp pentru examenele de admitere. Hotărâse să ia cu el câteva tablouri (dintre cele care i-ar fi plăcut lui Ilia Petrovici) şi o mapă cu schiţe în creion.

Iusuf era sigur că va fi admis. De locuit, putea să locuiască şi la institut, în orice cămăruţă, fie şi într-o cămară, ba chiar şi într-o cuşcă de câine. Putea să-şi câştige existenţa ca portar, în schimbul de noapte. În cel mai rău caz, avea şi un plan de rezervă: într-o ascunzătoare bine păzită de ochii curioşi ai mamei, se afla o hârtie groasă împăturită, albă ca zăpada, pe care erau aşternute câteva rânduri cu scrisul caligrafic al lui Konstantin Arnoldovici. Sumlinski i se adresa unei anume Olenka, transmiţându-i *salutări din depărtare* şi rugând-o ca *în amintirea tinereţii lor* să-l adăpostească pe tânărul care îi va înmâna scrisoarea. Deasupra era scrisă o adresă: câteva cuvinte magice, strălucitoare precum chemarea unui far, care îţi tăiau răsuflarea: *cheiul râului Fontanka*. Fără semnătură. „O să înţeleagă“, îi spusese Konstantin Arnoldovici când îi dăduse scrisoarea. Asta se întâmpla cu o lună înainte de moartea lui.

Bani de drum nu avea. I se povestise că dacă reuşea putea călători în vagoane de marfă, călătoria dura o lună şi jumătate. Iusuf ştia că o să reuşească.

Nici acte nu avea: toate certificatele de naştere ale copiilor din colonie

erau păstrate în seiful de la comandament. În curând, Iusuf avea să împlinească şaisprezece ani, dar nu putea primi acte de identitate: majoritatea oamenilor din Semruk trăiau şi acum fără ele – nu le-ar fi folosit la nimic. Asta nu avea importanţă însă. Important era să ajungă la Leningrad, să dea fuga la Neva, să dea buzna în clădire sub privirile aprobatoare ale ochilor saşii ai sfincşilor, să urce scara până în sala unde se afla comisia de admitere şi să-şi pună pe masă lucrările: uite, ăsta sunt, judecaţi-mă! *Roi ou rien*.[30] Lasă-le încolo de acte de identitate…

Se gândea de mult la evadare. Iar cu câteva luni în urmă se petrecuse un eveniment care îl şfichiuise ca o cravaşă furioasă, şi de atunci îşi dedicase toate gândurile şi visurile unei singure dorinţe pătimaşe: să fugă.

În ziua cu pricina, pe Iusuf îl strigase Mitrici, un bătrân funcţionar care îndeplinea în Semruk diverse slujbe: şi secretar, şi grefier, şi arhivar, şi – în acelaşi timp – poştaş.

— O scrisoare pentru tine, a zâmbit el mirat şi afectuos; a scotocit îndelung, aproape insuportabil, în tolba mare de pânză în care ducea ziarele şi a scos un triunghi de hârtie alb-murdar, cu urme de degete şi uşor zdrenţuit pe margini. Cât o fi călătorit de pe front? A învârtit în mâini scrisoarea plină de ştampile poştale rotunde şi ovale. Nu mai puţin de un an.

În sfârşit, i-a dat-o. N-a plecat, a rămas lângă el privindu-l cu atenţie pe sub sprâncenele-i zburlite. Dar Iusuf nu s-a apucat s-o deschidă în faţa lui; i-a mulţumit şi a dat fuga în taiga, la stânca de pe faleză, cât mai departe de toată lumea. Alerga de zicea c-o să-i plesnească inima. Triunghiul de hârtie îi ardea mâinile, îi frigea degetele…

Gonind avântat printre bolovani, s-a aşezat pe o piatră rozalie. A înghiţit în sec emoţionat şi şi-a desfăcut palmele transpirate. *Regiunea Krasnoiarsk, Raionul Eniseiului de Nord. Colonia de muncă Semruk pe Angara. Destinatar: Iusuf Valiev.*

A despăturit hârtia cu grijă să n-o rupă: scrisoarea nu conţinea cuvinte; în mijloc se înălţa ca o lumânare Turnul Eiffel (creion, tuş); în colţ, o însemnare minusculă: *Champ-de-Mars, iunie 1945* (cenzorul ştersese cu negru *Paris*, dar lăsase data şi *Champ-de-Mars*). Nimic altceva.

A împăturit-o la loc tulburat – degetele parcă îi amorţiseră, nu-l ascultau – şi a băgat-o în sân. A rămas acolo mult timp privind apa plumburie a Angarei, mărginită de ierburile brun-cenuşii ale taigalei şi deasupra de cerul turtit ca o tipsie.

Atunci s-a hotărât: evadez. Ştia că o să fugă. Şi ar fi fugit chiar în ziua

aceea, în momentul acela. Un singur lucru îl reţinea: mama. De când plecase din artelul de vânătoare, ea parcă obosise rapid, fără putinţă să-şi mai revină, se prăbuşise, îmbătrânise; după plecarea doctorului era complet pierdută, ca un copil; îl privea speriată, cu ochii mari.

Nu putea s-o lase aşa. Dar nici să rămână aici nu mai putea.

A pus şi scrisoarea lui Ikonnikov în ascunzătoare. Uneori i se părea că inima nu-i bate în piept, ci acolo, în crăpătura rece şi întunecată unde stăteau, lipite una de alta, două scrisori de la doi oameni apropiaţi.

Iusuf nu ştia în ce fel ar putea să-şi ajute mama – ăsta era, vezi Doamne, singurul lucru pe care nu-l ştia!

Gata: lucrurile sunt strânse, boccelele sunt legate. Mâine-dimineaţă, Zuleiha împreună cu Iusuf se vor muta fiecare la căminul său – mâine vor dormi în paturi diferite. Acum, în ziua însorită de duminică, ea poate pentru ultima oară să zăbovească puţin în casa pustie şi tăcută, să-şi ia rămas-bun de la ea. Zuleiha merge prin izbă şi verifică dacă n-a uitat ceva. Se uită după uşă, după sobă, prin dulapuri, sub laviţe, pe pervazuri.

O scândură scârţâie sub piciorul ei – chiar la margine, lângă fereastră. Cândva – poate acum o sută de ani sau poate în vis –, ea împreună cu Murtaza ascunseseră alimentele de teama celor din Hoarda Roşie sub o scândură ca asta. Zuleiha mai calcă o dată pe scândură: scârţâitul subţirel, prelung pare un glas omenesc. Se lasă pe vine şi, zâmbind în sinea ei, bagă degetele în crăpătură şi trage – lemnul cedează, se ridică puţin. Dreptunghiul negru al întunericului de sub scândură miroase a pământ rece şi umed. Bagă mâna, pipăie puţin şi scoate o legătură mică şi uşoară de cârpe. Dezleagă sforile şi scutură cârpele vechi, cu fărâme de scoarţă de mesteacăn. Înăuntru, două foi de hârtie – una albă ca zăpada, cealaltă gălbuie – sunt lipite una de alta. Zuleiha le desprinde şi le întoarce. Nu ştie să citească prima scrisoare şi nu pricepe ce fel de construcţie ciudată e zugrăvită pe a doua. Îşi dă seama doar că sunt ascunse de Iusuf, că e secretul lui, un secret atât de mare, încât nu-l putea împărtăşi cu mama lui – sau de care, cine ştie, o ferea, o apăra. Literele mărunte, ca nişte mărgeluţe cu codiţe lungi, par că flutură în vânt, scheletul subţire al turnului aminteşte de departe de un minaret – cuvintele şi desenul strigă ceva, cheamă undeva.

Simte o greutate în piept: fiul ei s-a hotărât să evadeze.

Zuleiha mai rămâne câteva minute pe podea, strângând la sân pumnul cu scrisorile mototolite, apoi se ridică şi dă fuga la club. Nu ştie cum a ajuns – din zbor, dintr-o săritură. Dă uşa de perete. Iusuf e înăuntru, lângă

şevalet, ca întotdeauna.

— De ce eşti desculţă, mamă?

— Tu! Tu… Gâfâind, aruncă în el cu scrisorile făcute ghem, ca ghiulele.

El se apleacă, le ia de jos, le netezeşte încet pe piept şi le pune în buzunar. Nu-şi ridică ochii, faţa îi e albă, încremenită. Şi Zuleiha înţelege: aşa e, fiul ei a hotărât să fugă. S-o lase. S-o părăsească.

Scoate un strigăt şi se năpusteşte asupra tablourilor de pe pereţi, dând din mâini – sub pumnii ei, pânzele se crapă, ramele se rup, ceva cade şi se rostogoleşte pe podea. Cade şi ea. Se zvârcoleşte, se chirceşte, se încolăceşte ca un şarpe, strigă înlăuntrul ei: s-o părăsească, s-o părăsească… Îşi dă seama că strigătul nu vine din ea, ci de la Iusuf, care o acoperă cu trupul lui, cu mâinile lui, cu faţa lui udă şi schimonosită. Stau amândoi ghemuiţi pe podea, strâns înlănţuiţi.

— Undeee? se tânguie ea la pieptul lui Iusuf. Unde să te duci? Singur, fără acte… O să te prindă…

— N-o să mă prindă, mamă.

— O să te trimită în lagăr…

Se agaţă de el ca şi cum s-ar îneca.

— N-o să mă trimită.

— Şi eu?

Iusuf tace şi o îmbrăţişează atât de strâns, că o doare.

— Eu n-o să supravieţuiesc. Zuleiha îi caută ochii. O să mor fără tine, Iusuf. O să mor îndată ce faci primul pas.

Simte pe gât respiraţia lui umedă.

— O să mor! repetă ea cu încăpăţânare. O să mor, o să mor, o să mor!

El mormăie ceva, se desprinde, vrea să scape din strânsoare. Îi înlătură mâinile încleştate, se smulge din îmbrăţişare.

— Iusuf! se repede Zuleiha.

Mâna ei chircită, cu degetele strâmbe, alunecă pe ceafa lui ca pieptenele, îi netezeşte şuviţele negre, îl apucă de gulerul cămăşii, se aude un pârâit, şi Iusuf iese alergând din club cu gulerul rupt.

— Nu mai eşti fiul meu dacă faci asta! strigă Zuleiha în urma lui. Nu mai eşti fiul meu!

Ochii nu văd, urechile nu aud.

O părăseşte. O părăseşte.

Ea se ridică şi iese împleticindu-se. Îi vin în întâmpinare vântul, ţipetele pescăruşilor, foşnetul pădurii; sub picioare – pământ, iarbă, pietre,

rădăcini.

O părăseşte. O părăseşte.

Lumea curge şuvoi prin faţa ochilor ei. Nu-s forme şi linii, doar culori: plutesc, dispar. Deodată, în mijlocul şuvoiului, o figură distinctă, de statură înaltă, întunecată la chip. Capul şi-l ţine mândru, umerii-s laţi, ca de bărbat, are mâinile lungi, aproape până la genunchi, rochia îi fâlfâie în vânt. Şi tu, cotoroanţă bătrână!

Zuleiha vrea s-o strivească pe Strigoaică, ridică mâna s-o lovească, dar, fără să-şi dea seama, îi cade la piept, îi îmbrăţişează trupul puternic, mirosind parcă a scoarţă de copac sau a pământ reavăn. Îşi afundă faţa în ceva cald, solid, musculos, viu, simte nişte mâini puternice – pe spinare, pe ceafă, peste tot. Lacrimile îi urcă în gât, funia i-l strânge zdravăn; lipită de pieptul soacrei, Zuleiha plânge îndelung, pe săturate. Lacrimile îi curg din belşug, nu se mai opresc, parcă n-ar izvorî din ochi, ci de undeva din fundul inimii, stârnite de bătăile ei repezi şi puternice. Câteva minute mai târziu, sau poate ore, după ce şi-a plâns amarul atâtor ani, se linişteşte şi îşi vine în fire. Încă respiră repede, îi mai tresare pieptul, dar simte în tot corpul uşurarea de mult aşteptată.

— Spune-mi, mamă…

Nu deschide ochii, nu-şi desface mâinile, parcă se teme să-i dea drumul, aşa că şopteşte în umărul costeliv sau poate în zbârciturile de pe gâtul soacrei.

— Am tot vrut să te întreb: de ce te duceai în codru când erai tânără?

— A fost demult, eram fetiţă prostuţă… Căutam moartea – ca să mă scape de dragostea necurată. Pieptul lat şi tare al bătrânei se ridică şi coboară, respiră adânc. Am ajuns în codru, dar moartea nu era acolo.

Zuleiha se desprinde uimită, îşi priveşte soacra în ochi. Faţa bătrânei e maronie-întunecată, cu zbârcituri mari, întortocheate. Nu-i faţă, ci scoarţă de copac. În braţele Zuleihăi se află doar scoarţa unei zade bătrâne. Trunchiul arborelui e zgrunţuros şi greu de cuprins, cu dâre argintii de răşină; rădăcinile sunt numai noduri; crengile lungi şi răsfirate sunt îndreptate în sus, străpung albastrul cerului; pe ele tremură, cu sclipiri uşoare de smarald, primele frunze de primăvară. Zuleiha îşi şterge bucăţile de scoarţă şi acele lipite de obraji şi se întoarce din taiga în colonie.

Ignatov ştia de mult că avea să fie schimbat. După întâmplarea din ’42, cu complotul care nu avusese loc, Kuzneţ se răcise mult faţă de el: venea rar, îşi trimitea adjuncţii în inspecţie. N-a mai *şezut* cu Ignatov niciodată.

Kuzneţ avansase rapid până la gradul de colonel. Nu socotea necesar să-şi ascundă ostilitatea: dosarul lui Ignatov se îmbogăţise cu două sancţiuni disciplinare. A treia ar fi însemnat eliberarea imediată din funcţie.

Ignatov, la vremea aceea locotenent (avansarea nu fusese rezultatul eroismului în muncă, ci numai trecerea planificată în rândurile NKVD, cu urcarea în grad), împlinise de curând patruzeci şi şase de ani. Şaisprezece dintre ei îi petrecuse la Semruk. Încă nu era bătrân, dar încărunţise şi se gârbovise. Chipul îi era sumbru, firea – morocănoasă. Era singur.

Apariţia cu şalupa de dimineaţă a lui Gorelov, obraznic din cale-afară (nu răbdase, năpârca, dăduse fuga înaintea tuturor ca să-şi savureze puterea pe îndelete), însemna un singur lucru: că el va fi schimbat. Poate chiar astăzi.

Îşi ia de pe scaun tunica maronie şi începe să cureţe cu o perie materialul subţire. Dacă mă goniţi, ticăloşilor, măcar să plec îmbrăcat de paradă. În ultimii ani, Ignatov a umblat deseori în civil, aşa că uniforma arată practic ca nouă şi se curăţă uşor, repede. Veston, pantaloni de călărie, chipiu – toate strălucesc curate, frumos agăţate în cuiul de pe perete, chiar în mijloc. Ignatov pune dedesubt cizmele lustruite cu ceară, şi tabloul e complet: parcă ar fi fost dezumflat şi atârnat în văzul tuturor – poftiţi, ăsta e comandantul nostru, admiraţi-l!

Mai rău e că nu vrea să plece. Cum se face că s-a ataşat, pe măsură ce anii au trecut, de pământul ăsta aspru, neprietenos? De râul periculos, perfid, veşnic nestatornic, cu mii de culori şi mirosuri? De pădurea nemărginită, întinsă până la orizont? De cerul rece, dăruind zăpadă vara şi soare iarna? S-a ataşat până şi de oamenii ăştia, dracu' să-i ia – deseori ostili, grosolani, urâţi, prost îmbrăcaţi, tânjind după casă, uneori jalnici, ciudaţi, de neînţeles. Foarte diferiţi.

Îşi imaginează cum pleacă acasă: e zgâlţâit în vagonul de tren, privind pe geamlâcul murdar cum se perindă peisajele monotone; ameţit după călătoria de câteva zile, coboară pe peronul din Kazan; străbate noaptea străzile pustii… Unde? La cine? Au dispărut din viaţa lui Mişka Bakiev, pasiunile vremelnice din tinereţe – Ilona, Nastasia – s-au măritat de mult, foştii subordonaţi – Prokopenko, Slavuţki şi compania – l-au uitat… Nici Kazanul nu mai există în viaţa lui. Semruk e însă mereu prezent.

Începe să-şi strângă lucrurile. Dar ce să strângă? Hainele civile sunt pe el. Priveliştea de la fereastră nu poţi s-o faci sul şi s-o bagi în valiză. Altceva nu are ce lua – nu şi-a întemeiat o gospodărie, nu s-a învrednicit. N-are nici măcar o valiză. O să plece de aici cu mâinile goale, cum a venit.

Şi sufletul îi e pustiu, i s-a luat totul.

Ca să-şi ocupe mâinile cu ceva, hotărăşte să trieze hârtiile. Şi Mişka Bakiev făcuse la fel atunci. Acum a venit rândul lui, al lui Ignatov. Deschide seiful mare de metal. Aici, în măruntaiele lui reci, pe cinci rafturi solide, înalte, se află la păstrare tot Semrukul: copii şi adulţi, veterani şi nou-veniţi, vii şi morţi, viaţa lor personală şi profesională, speranţele, crimele, nefericirile, succesele, pedepsele, naşterile şi morţile, bolile, planurile şi indicatorii de producţie – totul e ştampilat şi perforat, clasificat meticulos, aşezat în teancuri, dosare, cutii, legate temeinic cu sfoară, prinse cu agrafe de hârtie, împrăştiind miros de metal şi cerneală. Ignatov sortează actele de identitate (unii deportaţi le primiseră, dar, conform legii, ele trebuiau să fie păstrate la comandament *ca măsură de precauţie*), certificatele de naştere ale copiilor (pe toate le semnase el), fotografiile, listele nou-veniţilor, declaraţiile, rapoartele, caracterizările, cererile, scrisorile interceptate de cenzură, care nu mai ajunseseră la destinatar, îngropate pe veci în dosarele personale…

Oameni, oameni, oameni – vede sute de chipuri. El a fost acela care i-a întâmpinat aici, la capătul lumii. I-a mânat în taiga, i-a stors de puteri cu munca silnică, le-a impus planul cu mână de fier, şi-a bătut joc de ei, i-a speriat, i-a pedepsit. Le-a construit case, i-a hrănit, le-a asigurat provizii de alimente şi medicamente, i-a apărat de cei de la centru. I-a ţinut pe linia de plutire. Şi ei pe el.

Într-un colţ, pe raftul cel mai de jos, cade ceva plat, de culoare închisă. Ignatov se aşază în genunchi, întinde mâna şi-l ia. E mapa cândva gri, acum maronie, cu timbre rotunde şi dreptunghiulare decolorate, pe care scrie „Misiune“. O deschide, fără să se ridice. Foi subţiri, mirosind a praf, mâzgălite cu creion şi cărbune. Câteva nume încercuite cu linii groase. Pe o foaie, un nume scris oblic într-un colţ: Iusuf. Câteva ace de brad de un roşu-închis rămase între pagini.

Bate cineva la uşă. Eh, n-am apucat să mă schimb, îi trece tardiv prin minte. Repede au mai apărut. Se ridică grăbit, aruncă mapa în seif şi-l închide. Se duce în mijlocul încăperii şi rămâne acolo cu mâinile la spate.

— Intră! spune el răspicat.

Uşa se deschide. Zuleiha.

Ea intră încet – palidă, trasă la faţă, îmbrobodită până la sprâncene. Se opreşte, îşi ridică spre el ochii plânşi, cu pleoapele roşii, umflate, dar îi pleacă în clipa următoare. Pe geamul deschis pătrund zgomotul vântului şi foşnetul abia auzit al brazilor din taiga. O vreme stau amândoi în tăcere.

— Ai venit cu treabă? spune el în cele din urmă.

Zuleiha dă afirmativ din cap. Cu timpul, pielea ei a devenit, din albă, gălbuie, precum ceara, obrajii îi sunt străbătuţi de riduri subţiri şi dese, dar genele i-au rămas la fel de bogate ca înainte.

— Lasă-l să plece pe fiul meu, Ivan. Trebuie să plece.

— Unde?

— Vrea să înveţe. La oraş. Aici, cu noi, nu-i viaţă pentru el.

Ignatov îşi strânge pumnii la spate.

— Fără acte de identitate? Şi, chiar de le-ar avea, tot o să existe o menţiune la rubrica zece. Cine să primească un fiu de culac?

Ea lasă capul şi mai jos, de parcă ar vrea să privească ceva dedesubt, sub picioare, şi asta o face să pară şi mai mică.

— Lasă-l să plece, Ivan! Ştiu că poţi. Nu te-am rugat niciodată nimic.

— În schimb, câte nu te-am rugat eu! El se întoarce şi se duce la fereastră, lăsându-şi faţa mângâiată de vânt. Am pierdut şirul…

Patul scârţâie jalnic, prelung: Zuleiha se aşază pe marginea lui, cu mâinile între genunchi şi cu capul lăsat în piept – numai creştetul i se mai vede.

— Ia ce mi-ai cerut! Dacă nu te-ai răzgândit între timp…

— Nu asta am vrut…, Zuleiha. Ignatov priveşte panglica cenuşie a Angarei cu valurile înspumate. Nu aşa!

— Nici eu. Dar fiul meu nu e vinovat…

La cotul râului apare bine-cunoscutul dreptunghi maroniu – şalupa lui Kuzneţ. Carevasăzică s-a deranjat personal. E clar: a venit să-l schimbe.

— Pleacă, Zuleiha, spune Ignatov, cu ochii la şalupa care se apropie repede de mal.

Îşi încheie haina la piept (s-a hotărât, nu-şi pune uniforma, e prea mare onoarea). Îşi aranjează cu mâna bretonul rărit. Când se întoarce, ea nu mai e.

Cum a intrat şi a văzut chipul sever al lui Ignatov şi uniforma curăţată în cui, a înţeles totul.

— M-ai aşteptat, zice Kuzneţ.

Nu-şi pierde timpul cu vorbe de prisos: deschide mapa, pune pe masă hârtia, alături sticla albicioasă. (Plată, cu etichetă colorată, pesemne o captură.) Ignatov se face că nu vede sticla. Ia hârtia şi îşi trece ochii peste ea: eliberat din funcţia ocupată… degradat pentru că s-a discreditat în timpul muncii desfăşurate în cadrul Securităţii şi, prin urmare, nu merită

gradul de locotenent… scos în rezervă pentru conduită necorespunzătoare…

— Unde ţii paharele?

Kuzneţ deşurubează cu efort dopul (se pricep imperialiştii să astupe o sticlă!), căutând cu ochii prin izbă.

Ignatov împătureşte hârtia cu degetele reci şi o pune în buzunar.

— Scos în rezervă pentru ce? zice el. M-aţi dat afară din funcţia de comandant, am înţeles! Dar din Securitate?

Negăsind pahare, Kuzneţ aruncă dopul pe podea şi-i întinde sticla lui Ignatov: vrei? Neprimind răspuns, o înclină spre el. Băutura i se scurge în gura deschisă într-un şuvoi egal, ca o baionetă. După ce bea mai bine de o treime, icneşte, mormăie şi îşi scutură capul chel.

— N-am ce face cu tine în Securitate, Vania. Nici aici, nici în altă parte.

Năpârcă.

Ignatov îi priveşte o clipă faţa roşie, buhăită, mustaţa căruntă, care-i atârnă bătrânicios deasupra buzei, guşa puhavă de sub bărbia romană, suspendată deasupra petliţelor. Acum i-ar da cu sticla asta direct în cap, apoi cu pumnii în mutra îndopată, în pântecul plin… Dar nu simte în inimă nici răutate rece, nici mânie, nici disperare. E pustiu.

— N-am unde să mă duc de-aici, Zina.

— Atunci rămâi, spune simplu celălalt. E interzis pentru oamenii liberi, dar pentru tine aranjăm cumva, se găseşte de lucru în pădure. Case goale sunt – stabileşte-te într-una şi trăieşte acolo. Poţi să-ţi iei şi o muiere, acu', la bătrâneţe.

— Aşadar în locul meu o să fie Gorelov?

Kuzneţ duce din nou sticla la gură şi bea. Îşi trece palma peste pieptul puternic, pare că vrea să împingă lichidul unde trebuie – din gât în jos prin faringe, prin piept, în stomac. Răsuflă zgomotos, împroşcând duhoare, şi dă afirmativ din cap.

— Aici e la el acasă, n-o să dea greş.

— O să-i trimită pe toţi la dracu'.

Ignatov se uită gânditor pe fereastră.

— O să instaureze disciplina! Kuzneţ ridică un deget cărnos şi-l străfulgeră cu o privire piezişă. De tine n-o să se atingă, nu te teme. O să am personal grijă de asta, de dragul vremurilor trecute.

Toarnă în gură şi restul de vodcă, trânteşte sticla pe masă şi se ridică, răsturnând scaunul.

— Hai, Ignatov, ai cinci minute să-ţi strângi lucrurile. Îi predai comanda lui Gorelov.

Şi, fără să-şi ia rămas-bun, se îndreaptă spre uşă.

Prin fereastră se vede cum Gorelov, care aşteptase în cerdac (a tras cu urechea, javra?), îl sprijină pe Kuzneţ, greoi de-atâta vodcă, şi-l conduce în jos pe potecă, ţinându-l grijuliu de talia groasă.

Ignatov deschide seiful şi scoate din dosar un certificat de naştere: Iusuf Valiev, anul naşterii 1930. Îl aruncă în gura rece a sobei, scapără un chibrit şi hârtia e cuprinsă repede de flăcăruia fierbinte. După ce se gândeşte o clipă, aruncă acolo şi vechea mapă pe care scrie „Misiune“.

În timp ce foile de hârtie îşi răsucesc încet colţurile pâlpâind şi dispar trosnind încet în flacăra portocalie, el ia un formular nou de certificat de naştere, înmoaie tocul în cerneală şi scrie: Iosif Ignatov, anul naşterii 1930. Mama: Zuleiha Valieva, ţărancă. Tatăl, Ivan Ignatov, ofiţer în Armata Roşie.

Ştampilează certificatul şi-l bagă în buzunar. Pune cheia de la comandament pe masă şi iese.

Uniforma impecabilă rămâne atârnată în cui, pe banda roşie a chipiului licăreşte o rază de soare. În sobă se scorojesc, amestecându-se, dezintegrându-se într-o cenuşă neagră, nume de mult uitate; se mistuie, se transformă într-un fum uşor şi zboară pe horn.

Zuleiha deschide ochii. Soarele o orbeşte, îi face capul să crape în bucăţi. În jur, în dansul scânteietor al razelor de soare, tremură contururile abia desluşite ale copacilor.

— Ţi-e rău? Iusuf se apleacă spre ea, privind-o în faţă. Vrei să nu mai plec nicăieri?

Ochii fiului ei sunt imenşi, de un verde profund – ochii ei. De pe chipul lui o privesc ochii ei. Scutură din cap şi-l împinge mai departe, în pădure…

Când a venit Ignatov cu faţa încremenită, parcă îngheţată, şi i-a adus certificatul de naştere al lui Iusuf, mirosind puternic a hârtie nouă şi cerneală proaspătă, ea mai întâi s-a speriat.

— Să plece repede, i-a zis el. Acum, neîntârziat!

Zuleiha a început să se agite, s-a repezit să adune nişte lucruri şi ceva de mâncare.

— Nu e timp. Ignatov i-a pus o mână pe umăr. Să plece aşa cum e.

În buzunarul drept de la pieptul hainei ponosite, roase, cu nasturi

pestriţi, Iusuf a pus cele două scrisori din ascunzătoare, iar în stângul, noul certificat de naştere şi un pachet gros de bancnote multicolore mototolite – date tot de Ignatov. Zuleiha nu văzuse în viaţa ei atâţia bani. Asta e tot ce a luat cu el.

Ea nici n-a apucat să-i mulţumească lui Ignatov – el a ieşit repede, parcă s-a făcut nevăzut. Iar Zuleiha şi fiul ei au fugit în taiga, spre faleză, unde era ascunsă vechea barcă a lui Lukka.

Pe cărări lăturalnice, de-a lungul curţilor din spate, cu pătratele perfecte ale straturilor de legume, pe lângă mica izbă a clubului, năpădită de muşchi şi parcă intrată la apă, apăsată de vreme, pe lângă brazdele largi ale câmpurilor colhozului, pe care răsăriseră primii lăstari verzi ai primăverii. Nimeni n-a observat dispariţia lor. Doar tigvele plesnite, galbene-maronii, din parii înclinaţi i-au urmărit complice cu orbitele lor negre. Una dintre tigve – cea mai mare, a ursului – căzuse de mult pe jos, se rostogolise în buruieni şi crăpase în două; o mică pasăre cu capul roşcat îşi făcuse cuib în ea şi acum, stând pe ouă, se uita neliniştită în jur, petrecându-i şi ea cu privirea pe cei doi, care păşeau grăbiţi spre pădure.

Iusuf şi Zuleiha aleargă de o bună bucată de vreme. Bătrânii brazi îşi întind crengile, zgâriindu-le umerii, mâinile, obrajii. Cişme susură, geme, vuieşte sub picioarele lor. Poiana Rotundă îi biciuieşte cu ierburile înalte.

Zuleiha se opreşte să-şi tragă sufletul, respiră greu, trage aer în piept; o usturǎ nasul şi gâtul, o dor de atâta alergat. În jur – tufişuri, trunchiuri şi coroane de copaci; ierburile au sclipiri de smarald, captând lumina soarelui şi aruncându-i-o dureros în ochi. Acele de brad se frământă nesigur, amăgitor sub picioare, încăpăţânându-se s-o dea jos. Ghimpii din tufa răsfirată îi rup rochia. Din când în când se împiedică de conuri ascuţite; ghetele i se împiedică în rădăcinile noduroase ale copacilor; malul mâlos e abrupt, anevoios de urcat. O dor picioarele, o doare spinarea, o dor pieptul, gâtul, burta, ochii – totul.

— Spune doar o vorbă şi rămân! zice Iusuf oprindu-se din nou şi căutându-i privirea.

Nu are putere să-l privească. Fără să-şi ridice faţa, ea îşi împinge fiul mai departe: înainte, sus.

Tulpinile pinilor sunt de un roşu incandescent, insuportabil de viu. Pietre acoperite de muşchi li se rostogolesc sub picioare, gata s-o răstoarne pe Zuleiha. Spinii mărunţi ai unui tufiş uscat îi rup rochia. Iată şi marginea falezei: Angara albastră o orbeşte; o potecă ascunsă, parcă pentru animale, nu pentru oameni, coboară spre râu. Într-acolo trebuie să se îndrepte Iusuf.

— Mamă!

Stă în faţa ei – înalt, stângaci, vinovat. Ea îşi întoarce privirea: taci, fiule, nu face ca durerea să fie şi mai mare.

— Mamă!

Iusuf desface braţele, vrea s-o îmbrăţişeze la despărţire, dar ea întinde palmele înainte: nu te apropia! El îi apucă mâinile şi le strânge în ale lui – Zuleiha se smulge, împingându-l în jos: pleacă mai repede, neîntârziat, acum! Strânge din dinţi – îşi ţine durerea să nu se reverse.

El o priveşte neajutorat, pierdut, apoi îşi pleacă ochii şi păşeşte spre povârniş. La marginea lui, se răsuceşte pe călcâie – mama şi-a cuprins gâtul cu palmele, a întors faţa. El respiră repede şi îşi dă drumul de pe stâncă în jos, pe cărarea şerpuind printre bolovani, alunecă pe pietre, îşi adună picioarele, zboară. Angara îşi desface braţele mari, albastre, se apropie, cerul se îndepărtează. Ajuns jos, lângă tufişurile de la mal, Iusuf se opreşte, găseşte cu privirea silueta subţirică de pe culme şi-i face cu mâna – mama stă nemişcată, ca un stâlp de piatră, ca un trunchi de copac; cozile lungi îi flutură în vânt pe jumătate desfăcute. Lui i se pare că nici o clipă nu s-a uitat la el.

Se strecoară în mormanul de ierburi de lângă apă. Dezleagă barca, o împinge cu piciorul, şi curentul o îndreaptă cu botul înainte. Iusuf bagă vâslele în lăcaşurile lor, apoi îşi aruncă cu apă rece pe faţa înfierbântată. Se întoarce şi întinde din nou mâna spre culme – mama stă tot neclintită, doar vântul face să tremure stamba uşoară a rochiei vechi.

Zuleiha nu mai poate să ţină durerea în ea, durerea explodează şi inundă totul în jur – apa sclipitoare a Angarei, malahitul malurilor şi dealurilor, faleza pe care stă ea, bolta înspumată de nori albi. Pescăruşii spintecă aerul cu lamele aripilor – şi o doare, vântul îndoaie vârfurile stufoase ale brazilor – şi o doare, vâslele lui Iusuf despică apa râului, purtându-l spre orizont, spre Enisei – şi o doare. O doare să privească toate astea. O doare până şi să respire. Ar închide ochii, să nu vadă nimic, să nu simtă, dar…

Iusuf e oare tot acolo, în mijlocul Angarei, în mica scoică de lemn? Zuleiha îşi încordează privirea ageră de vânător. În barcă, băiatul stă în picioare şi îşi flutură disperat mâinile spre ea – părul negru e ciufulit, urechile, clăpăuge, mâinile bronzate sunt subţiri, fragile, pe genunchii goi se zăresc julituri întunecate: Iusuf, băieţelul de şapte ani, se îndepărtează de ea, pleacă, îşi ia rămas-bun. Ea scoate un ţipăt, îşi ridică mâinile în sus, îşi desface palmele – puiule! Şi îi răspunde, fluturându-şi ambele mâini atât de

puternic, de larg, de intens, că pare că-şi ia zborul… Barca se îndepărtează, se micşorează, iar ochii ei îl văd pe băiat tot mai bine, mai clar, mai precis. Îi face cu mâna până când chipul lui palid dispare după dealul uriaş. Şi multă vreme după aceea.

În cele din urmă, lasă mâinile în jos. Îşi strânge cu putere nodul baticului.

Se întoarce cu spatele la Angara şi iese din pădure.

Zuleiha va păşi încet, ignorând şi timpul, şi drumul, străduindu-se să nu respire, ca să nu-şi sporească durerea. În Poiana Rotundă va zări venind spre ea un om cărunt, gârbovit, cu baston. Ea şi Ignatov se vor vedea unul pe celălalt şi se vor opri – el la o margine a poienii, ea la cealaltă.

El îşi va da seama deodată cât de îmbătrânit este: ochii, care şi-au pierdut agerimea, nu vor putea distinge nici ridurile de pe faţa Zuleihăi, nici firele cărunte din părul ei. Şi ea va simţi că durerea care a umplut lumea n-a dispărut, dar a lăsat-o să respire.

Note

28. Versuri ale unui tangou cunoscut în epocă.

29. Cunoscut cântec vienez, atribuit lui Marx Augustin, menestrel din secolul al XVII-lea.

30. Rege sau nimic (în franceză – *n. a.*).

Glosarul cuvintelor şi expresiilor în limba tătară

Abîstai – soţia unei feţe bisericeşti
Aga – adresare respectuoasă faţă de un bărbat în vârstă
Ajdaha – balaur
Albastî – personaj demonic feminin din mitologie
Allah saklasîn! – Preaînaltul să ne (mă) apere!
Basu kapka iase – duhul de la bariera satului
Biciura – duhul casei
Cearşau – perdea
Ciîba – haină de postav
Ciîbîldîk – perdea
Dev – duh rău, uriaş antropomorf
Eni – mama
Fărăştă – înger
Fehişe – prostituată
Hazret (cinstit, onorat) – adresare respectuoasă faţă de o faţă bisericească
Iase – spirit, duh
Iuha – şarpe din mitologie care ia înfăţişarea unei fete frumoase
Jalmavîz – bătrână uriaşă din mitologie, veşnic nesătulă şi mâncătoare de oameni
Janîm (adresare drăgăstoasă) – sufletul meu
Jebeghean tavîk – găină proastă
Kalîm – plata pentru mireasă
Kamcea – bici, cravaşă
Kaplau – cuvertură
Kaşaga – cornişă la marginea unei grinzi, în izbă

Kereş – lupta naţională a tătarilor
Kişte – raft sub tavan pentru păstrarea lenjeriei de pat
Kiubelek (numele vacii) – Fluture
Kîz-kuu („Fugăreşte fata“) – joc călare
Kîzîlîk – cârnat din carne de cal
Koş-tele – prăjitură cu făină
Kota – pâslari scurţi de casă
Kulmek – rochie, cămaşă
Kurban (*Kurba-bairam*) – sărbătoare musulmană în cadrul căreia se aduc jertfe
Lăgăn – lighean
Lăukă – raft în baia tătărască
Liauhe („păstrătorul tablelor legii“) – covoraş de perete cu versete din Coran
Mihrab – nişă pentru rugăciune în moschee
Oşkeruce – preoţi în orânduirile gentilice, vraci, vindecători
Peri – duh din mitologie cu chip de fată
Sandugaci (numele iepei) – Privighetoare
Siake – laviţă mare sau pat de lemn lat
Su-anasî – ştimă a apelor
Subhan Allah! – Sfânt e Allah!
Şurale – spirit al pădurii
Taban – masă, loc unde se mănâncă
Tastîmal – ştergar lung, brodat
Taş – piatră, inclusiv piatră de mormânt
Taşkil – sistem de semne dedesubtul sau deasupra literelor în scrierea arabă
Tenke – monedă
Tui – sărbătoare, nuntă
Tur – loc de onoare în izbă
Ubîrlî karciîk – bătrână demonică însetată de sânge, cotoroanţă, strigoaică
Ulîm – fiul meu, puiule
Uraza (*Uraza-bairam*) – sărbătoare musulmană în cinstea încheierii postului
Zirat iase – duh al cimitirului